کتب خطی فارسی - عربی - ترکی

فهرست

کتابخانهٔ مجلس شورای اسلامی

جلد ۲۲ :

شامل کتب خطی مجموعهٔ اهدائی

سید محمد صادق طباطبائی

تألیف

عبدالحسین حائری

تهران

۱۳۷۴

بسم الله الرحمن الرحیم

بمناسبت هفتادمین سال افتتاح رسمی

کتابخانهٔ مجلس

کتب خطی فارسی ـ عربی ـ ترکی

فهرست

کتابخانۀ مجلس شورای اسلامی

جلد ۲۲ :

شامل کتب خطی مجموعۀ اهدائی
سید محمد صادق طباطبائی

تألیف

عبدالحسین حائری

تهران

۱۳۷٤

فهرستنویسی پیش از انتشار:

R	کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
Z	فهرست کتابخانه مجلس شورای اسلامی **عبدالحسین حائری**
۶۶۲۱	
/ ۳۳۴	ج ۰
	سندرجات: ج ۲۲: کتب خطی مجموعهٔ اهدائی سید محمدصادق طباطبائی.
	۱. نسخه های خطی ـ ایران ـ تهران ـ فهرستها. ۲. نسخه های خطی فارسی ـ ایران ـ تهران ـ فهرستها. ۳. نسخه های خطی عربی ـ ایران ـ تهران ـ فهرستها. ٤. نسخه های خطی ترکی ـ ایران ـ تهران ـ فهرستها.

نام کتاب : فهرست کتابخانه مجلس شورای اسلامی (جلد بیست و دوم)

تألیف : عبدالحسین حائری

ناشر : کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

تیراژ : ۱۲۰۰ نسخه

چاپ : اول

حروفچینی، چاپ، صحافی : چاپخانه مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار : بهمن ماه ۱۳۷٤

مقدمه :

فهرست و فهرست‌نگاری، اولین و اساسی‌ترین ابزار اطلاع رسانی است هر چه بیشتر در این زمینه کار میشود اهمیت آن افزون‌تر و گرایش و توجه محققان و علاقمندان به پژوهشهای علمی به آن و استفاده از آن بیشتر میگردد این امر اختصاص به نسخ خطی و فهارس آن ندارد و فهارس در عالم کتب چاپی کاربرد افزونتری دارد.

نسخ خطی، میراث مکتوب و ملی هر کشوری است. همه نسلهای یک جامعه باید از میراث مکتوب خود اطلاع داشته باشند و فرهیختگان آن به تصحیح، تنقیح، تشریح وتحلیل آنها همت گمارند و پیوند ناگسستنی تاریخ یک کشور را با احیای متون قدیمی مستحکمتر کنند. فهارس در این زمینه راه‌گشای این امر است. تولید فهارس به ویژه در متون خطی، زحمت و کوشش پژوهشگران را جهت میدهد و در میزان استفاده از وقت، نیرو و سرمایه آنان صرفه جویی می‌نماید. چه بسا افرادی که براساس متون شناسایی شده موجود به تصحیح اثری پرداخته و پس از تحمل سختی‌ها و مرارتها، متوجه شده‌اند که نسخه‌ای دیگر با ویژگی جدید در جای دیگر یافت شده و در نتیجه محقق و مصحح مجبور شده است زحمت مضاعفی راتحمل کند. اهمیت فهارس نسخ خطی مشخص کننده نوع گرایش و علاقمندی یک قوم و ملتی به موضوع و یا موضوعاتی است. به علاوه راه را برای موضوع گرایان به منظور تصحیح و تحلیل باز می کند.

این اهمیت سبب شده است که همه ملتها در رابطه با نسخ خطی به ویژه در عالم کتابداری و اطلاع رسانی برای آن بابی مشخص باز کنند. در نزد همه ملتها حتی آنانکه دارای میراث پربار و سرشاری همچون ما نیستند توجه به آثار مکتوب خطی و یا دست کم روایات

شفاهی گذشتگان دارای ارزشی خاص و مقام و منزلت نگهداری آثار پیشینیان آنها در خور توجه است. باید اذعان کرد ما با آنکه وارث تمدنی درخشان بوده و هستیم، اگر امثال بروکلمان، اهلورث و غیره نبودند هرگز این میراث ارزشمند را نمی‌شناختیم و یا به این زودی به اهمیت آن پی نمی‌بردیم. در سایه‌این تلاشها بوده است که اینک نهضتی در جهت شناسائی نسخ خطی و جمع‌آوری و سرست آنان توسط مسلمانان در جهان‌اسلامی و غیر آن‌پدید آمده‌است. افرادی چون فواد سزگین در آلمان و شیخ زکی‌یمانی در لندن با تشکیل مؤسسه فرقان به‌تهیه‌و جمع‌آوری نسخ خطی درجهان عرب و یا کل جهان پرداخته‌اند و با پشتوانه‌های قوی مالی و مادی سعی در رقابت با یکدیگر دارند. در داخل کشور نیز مؤسسات گوناگونی به جمع‌آوری فهرست نسخ خطی اهتمام دارند. علاوه بر کتابخانه‌های بزرگی چون مجلس، ملی، دانشگاه تهران، آیت‌الله مرعشی نجفی ، مؤسسات دیگری چون آل‌البیت در قم و بیروت و جامعه‌مدرسین قم نیز همت خود را مصروف احیاء نسخ خطی نموده‌اند.

نسخ خطی درکشورهای اسلامی فراوان اما پراکنده‌اند. شناسائی وتصحیح وتحلیل آنان نوعی توجه به تاریخ علم درکشورهای اسلامی است. درکشورهمجوار ترکیه که وارث تمدن و امپراطوری بزرگ عثمانی است آثار خطی فراوان است. بنا به نقل یکی ازکارشناسان نسخ خطی درکتابخانه ملی ترکیه در آنکارا، حدود ۶۰۰ هزار نسخه خطی در آن کشور وجود دارد. درکشور ما بنا به قولی بیش از ۶۰ هزار نسخه خطی وجود دارد که طبعاً آنچه در نزد افراد است به حساب نیامده است.

کار فهرست‌نویسی درکشور ما مدتی است شروع شده است اگر چه هنوز تا ایجاد یک هماهنگی کامل و براساس مشی و روش واحد فاصله‌ها دارد اما خوشبختانه مراکز مختلف به اهمیت آن کم و بیش پی‌برده‌اند و به فهرست و انتشار مجموعه‌ها برای تسهیل امر تحقیق اقدام‌هایی نموده‌اند. راه رسیدن به یک طرح مشترك، به گذشت، ایثار و سعه‌صدر متخصصان و مجریان در این امر نیاز دارد.

کتابخانه مجلس شورای اسلامی که‌حاوی‌میراث ارزشمند و گرانقدری است کار فهرست نسخ خطی را از آغاز تأسیس در نظر داشته است اما متأسفانه با عنایت به شرایط سخت‌اداری و عدم توجه کافی به این امر مهم کار انتشار فهرست تحت‌الشعاع مسائل دیگر قرار گرفته‌است. در این مدت حدود بیست و یک جلد فهرست نسخ خطی کتابخانه تهیه شده و فهرستی که پیش‌رو داریدبیست‌و دومین مجلداز این‌مجموعه است که‌بعضی‌از مجلدات از چندبخش تشکیل شده و به شمار به بیست و پنج رسیده است. کتابخانه فیشهای فراوانی در دست دارد که‌امیدوار

است بزودی آنها را برای چاپ آماده کند.

خوشبختانه کتابخانه مجلس از کتابخانه های مورد اعتماد مردم و فرهنگ دوستان و دانشمندان بوده و هست. مجموعه های اهدائی به این کتابخانه در حد بالایی است. پس از انقلاب این عنایت و توجه نه تنها کم نشده که به نسبت افزایش هم داشته است و نکته جالب توجه اینکه بسیاری از نسخ خطی و چاپ سنگی و سربی در بین این مجموعه های اهدائی است که طبعاً سعی تقدیم کنندگان مشکور و قابل تقدیر است.

کتابخانه و مرکز اسناد مجلس سعی دارد که با برنامه ریزی، هر چه سریعتر فهرست مجموعه های خطی خود را به علاقمندان عرضه کند. پس از آن امیدوار است به نشر مجدد نسخه های نایاب فهارس قبلی و از آن پس به ویرایش کل فهارس و تبویب و تنظیم موضوعی آنان بپردازد و برای انجام این کار از کمک همه آشنایان به نسخ خطی استمداد می‌جوید.

در خاتمه لازم است از جناب آقای حائری که زحمت فراوان تهیه این مجموعه را کشیده‌اند تشکر و قدردانی شود. چاپخانه مجلس نیز در چاپ این اثر تلاش کافی نموده‌است که تلاش آنان مورد تقدیراست.

غلامرضا فدائی عراقی
مشاور رئیس مجلس و
رئیس کتابخانه ، موزه و مرکز اسناد

مقدمه مؤلف:

بسم الله الرحمن الرحیم

کتابخانه مجلس که نخستین کتابخانه رسمی دولتی و عمومی کشور است، از نظر داشتن آثار خطی اسلامی و ایرانی نیز از مهمترین کتابخانه های ایران است. هم از نظر تعداد و کمیت و هم از نظر کیفیت و تنوع موضوعات. نسخه های بسیار در دانشهای مختلف که از نقطه نظر تاریخ علم در اسلام و ایران اهمیت فراوانی دارد، به‌صورت اهداء یاخریداری در این کتابخانه گردآوری شده است.

از میان مجموعه های نفیس و عظیم اهدائی، کتابخانهٔ مرحوم سید محمد طباطبایی (سنگلجی از رهبران روحانی و بزرگ مشروطه) است که به وسیله فرزندش سید محمدصادق طباطبایی در ۱۳۲۳ (که‌وی‌ریاست مجلس شورای ملی را برعهده‌داشت)، با تعداد۱٤۳۸ جلد کتاب خطی و۱۷۰۵جلدچاپی به این کتابخانه اهداء شده و بر سرمایهٔ عظیم این کتابخانه افزوده است. درکتابخانه مجلس مجموعه های اهدایی نفیس دیگری نیز وجود دارد که برای پاره‌ای از آنها فهرست کتابشناسی تدوین شده است، مانند:

مجموعه اهدایی امام جمعه خویی که تعداد مخطوطات آن ۳٦۸ جلد است و در مجلد هفتم فهرست شناسانده شده است.

دیگر: مجموعه اهدایی ناصرالدوله فیروز که تعداد مخطوطات آن ۳٦۸ جلد است و در مجلد ۲۱ معرفی شده است.

دیگر: مجموعه اهدایی رهی معیری که تعداد ۲۷ جلد خطی و بقیه چاپی است وجمعاً در مجلد هجدهم معرفی شده است.

مجموعه اهدایی طباطبایی که اینک جلد نخست فهرست آن بنظر اهل تحقیق میرسد،

در آن متون کهن و نفیس فارسی و عربی و نیز مجموعه های گرانقدری که شامل رساله های نادر و کهن می باشد، بسیار است.

در آغاز انتقال این کتابخانه به مجلس ، مرحوم دکتر عباس زریاب خویی که درکار انتقال این کتابها دست داشت، فهرست اجمالی و کوتاهی برای این کتابها که کامل نیست و نیز فهرستی جداگانه برای موضوعات آنها در ۱۶ برگ تهیه کرد که هرچند شامل همهٔ موضوعات کتابهای این مجموعه نیست، در هر حال کاری ارزنده بود.

پس از کار مرحوم زریاب، برای همهٔ کتابهای مجموعه طباطبائی و بیشتر رساله های مجموعه های آن، برگه های کتابشناسی و نسخه شناسی و نیز فهرست الفبائی اجمالی و تفصیلی ترتیب یافت و همواره مورد استفاده مراجعان قرار داشت. اما از آنجا که غالباً نسخ این مجموعه برای اولین بار معرفی می شوند شناسائی وفهرست آن مستلزم صرف وقت و دقت بسیار است.

براساس این اعتقاد که شناسائی کتابهای خطی اسلامی گام اول در تدوین تاریخ صحیح علم در اسلام است و انجام این مرحله و برداشتن این گام نخست به صرف وقت و دقت نیروی کارشناس آشنا با مؤلفان اسلامی و مؤلفات آنان نیاز دارد وفرصت کافی می طلبد. لذا کار چاپ این فهرست به کندی پیش رفت و به درازا کشید و اینک بحمدالله ـ پس از سالها تأخیر ـ جلد ۲۲ فهرست کتابخانه مجلس که نخستین فهرست از مجموعه طباطبایی است به دست اهل تحقیق میرسد. امید است دیگر مجلدات فهرست نسخ خطی کتابخانه، با ترتیبی که داده شده به زودی به چاپ سپرده شود.

فهرست حاضر، ویژه مجموعه های اهدائی طباطبائی است که به شناسائی ۱۴۵ مجموعه شامل ۹۴۰ رساله و گفتار پرداخته و به دنبال آن ج ۲۳ نیز ویژه مجموعه ها و ج ۲۴ خاص معرفی کتابهای خطی این مجموعه اهدائی است.

امید است اساتید و دانشمندان از معایب چاپ که بر اثر طول زمان پدید آمده ، و نیز اغلاط چاپی که در آن راه یافته بدیدهٔ لطف و اغماض بنگرند و نیز فهرست نگار را در مورد اغلاط کتاب شناسی و نسخه شناسی ـ اگر هست ـ راهنمایی نمایند.

در اینجا از همکاری های مسئولین و کارکنان محترم چاپخانه مجلس شورای اسلامی و حوصله ای که در کار چاپ این فهرست نشان دادند سپاسگزاری می نمایم.

عبدالحسین حائری

۷۴/۱۱/۲

مجموعه : (عربی)

۱— **دیوان ابن هانی اندلسی** (گ ۵—۱۰۵)

از ابوالقاسم (ابوالحسن) محمدبن هانی ازدی (کشتهٔ ۳۶۲). دیوان او به ترتیب تهجی در قاهره و بولاق و بیروت به چاپ رسیده است (معجم المطبوعات: ۲۷۰) نسخهٔ حاضر ازآغاز افتاده دارد و از میان حروف الباء است کاتب در پایان ابیاتی منسوب به ابن هانی افزوده است.

۲— **منشآت** (گ ۱۰۵—۱۲۲)

نامه هایست ازقابوس وشمگیر (به کسانی مانند عبدالله بن اسماعیل بن میکال، عبدالله بن محمدبن وندویهٔ کاتب و اسپهبد خالوی قابوس، ابوالفتح بن العمید و صاحب بن عباد و ابوسحاق صابی)[1]، و ازبدیع الزمان همدانی، صاحب بن عباد (بیشترنامهای صاحب به قابوس است). ابواسحاق ابراهیم بن هلال صابی[2] ابوحفص وراق، ابوبکرخوارزمی (به ابوسعید رستمی وعدنان رئیس هراة)، محمدبن عبدالجبار عتبی، احمدبن ابراهیم ظبی

آغاز: للامیر قابوس بن وشمگیر الی الوزیرالعتبی بخراسان فی تأخیرالجواب...

پایان: الواجع فی سیبه کالواجع فی قبته.

۳— **مکاتیب** (گ ۱۲۳—۱٤۷)

رسائل و منشآت منسوب به ابن عمید ابوالفضل محمدبن حسین دانشمند و منشی و وزیر رکن الدولهٔ دیلمی (درگذشته ۳٦۰) است با این عناوین :

۱— رسالة کتبها الی بعض الاصدقاء تسمی بالمطبخیة کتبها بالرقة.

۲— وله الی ابی الفرج احمدبن محمدالقشوری بدمشق و تضمن وصف الثلوج والامطار.

۳— وله الی ابی علی حسن بن محمد بن ابی الرئیس بن الکوفه وکان بدمشق اشواقه الیه.

٤— و له الی ابی الحسن علی بن الحسین المشهدی یعزیه عن ابیه ابی الفوارس المتوفی ببلاد دیلم وکتب به من الری الیه.

٥- وله رسالة الی الشریف المرتضی علم الهدی یعزیه بموت اخیه الشریف الرضی .

٦ - وله الی الشریف القاضی ذی الحسبین ابی الحسن محمدبن الحسین الموسوی، کتب الیه طبرستان(؟) یتشوق الیه.

۷- وله الی ابی الفرج احمدبن محمدالقشوری، من تدمرعند خروجه الی بغداد .

۸- وله الی بعض الاشراف، وقدوعده بکتاب المفسرفی شعر المتنبی، ثم اخلف واستربطبر ستان

۹- وله الی صدیق له ، یتضمن وصف الشوق.

۱۰ - وله الی ابی الفرج احمدبن محمدالقشوری یهنئه بالوزارة، من الری عند توجهه الی مصر.

۱— شمس المعالی قابوس دراین نامه خویش ازصابی دواسطرلاب وبعض آلات رصدمیخواهد

۲— صابی درنامهٔ خویش به ابن عباد دربارهٔ دودسته از اکراد به نام گرگانیان و خسرویان سخن میگوید.

۱۱- وله الی ابی‌القاسم بن‌الکروی من دمشق ، یتضمن وصف کتاب والاعتذار من‌القصور.
۱۲- رسالة وعیدالی حسان بن جراح .
۱۳- وله‌الی‌ابی‌الفضل‌محیی‌بن‌سلامة‌الموصلی من‌دمشق‌وکان قایدالقواد للحسین‌بن‌موهر
۱٤- وله الی بعض اولادالرؤساء فی معماه عملها الیه فی‌سنة۳۹۲ (-۳۹۶) بمصر.
۱۵- وله خاطب بها بعض الرؤساءفی غلام ابق‌له.
۱٦- وله من‌الجزیرةالی وزیر قرادش وهو بالموصل، یتضمن شکوی‌الزمان.
۱۷- وله (ره) الی بعض اصدقائه من طرابلس وهوعلی‌بن‌احمد .
۱۸- وله الی ابی‌الفرج احمدبن محمدالقشوری من الحضرة فی۳۹٦ (-۳۹٦) .
۱۹- وله الی بعض اصدقائه جواباً وقد شکی الیه من غلام فارقه عناداً.
۲۰- وله الی بعض‌اصدقائه بمصر، یتضمن التشوق الیه ویشکو الدهر بسبب فراقه.
۲۱- وله الی صاحب دیوان الخاص، وهوالحسین بن بشر فی‌العتاب‌والاقتضاء بعدالصدر.
۲۲- وله الی بعض الملقبین بالامارة والمتحلین بالکتابه والوزارة...وهوشمس الملوک
م عودبن طاهر .
۲۳- لابن عمید کتبها الی ابی العلاءالسری .

آغاز: بسمله. الحمدلله حق حمده وصلواته علی محمدرسوله وعبده‌وسلامه علی اولیائه المعصومین اجمعین. امابعد فهذه رسائل الصدرالامام السعید...رئیس‌الوزراء ابی‌الفضل بن بن‌العمید.... منهارسالة کتبهاالی بعض الاصدقاءتسمی بالمطبخیة... اولها: یاسیدی‌ومولای اطال‌الله بقائك وادام نعمائك...

پایان: وعفواً بسبقه‌وحالا بعدماشکوت صالحه وعلی‌مایحب ویهوی‌حباریه‌جاریه؟ تقدست اسمائه و الشکر .

۵- دفتریست به خط نسخ علی سمونی یا سموتی (کاتب نام خودرا چنین‌می‌آورد: علی‌السموتی لقباالفارسی نسبا الاثنی عشری مذهبا العربی ادبا) مورخ ۱۲٦۰. برسه برگ نخست دفتر اشعار ونوشتهایی است به چلیپا به قلم نسخ دیگری با تاریخ ۱۱۰۰ و ازآن جمله است تسمیط قصیدهٔ سید نصرالله حائری از شیخ احمد نحوی بااین مطلع:

الی کم تصول‌الرزایا جهارا وتوسعنا فی‌الزمان انکسارا

حاشیهٔ برگ ۵ و چند برگ اول وآخر وصالی دارد

قطع: ۱۳×۲۰/۵ جلد: تیماج قهوه‌ای کاغذ. فرنگی‌گ: ۱۵۲ سطور هرصفحه: گوناگون
شمارهٔ ثبت ۳۰۷۱۲

مجموعه : (عربی)

۱- **ریاض‌السالکین** (گ ۱-۲۳۷)
شرح صحیفهٔ سجادیه از صدرالدین سیدعلی شیرازی مدنی (م-۱۱۰۰)

۲- **شرح‌الاحادیث المسلسلة بالاباء** (ص ۲۳۷ -۲۳۸)
از سید صدرالدین علی مدنی شیرازی. در شرح پنج حدیث‌است که‌همه به وسیله پدران

و اجداد سید از زید شهید، ازحضرت علی(ع) ازرسول خدا (ص) نقل‌شده ونخستین‌حدیث در این باب است که ازپیامبر پرسیدند:« خداوند در معراج با چه زبان با تو سخن‌گفت» و او پاسخ فرمود «خاطبتنی‌بلسان علی (ع)»... قلت یارب خاطبتنی ام علیا...»

نسخه‌ای دیگر ازاین رساله در مجموعه شمارهٔ ۱۸۰۳/۳۵ (دراین کتابخانه) است که در جلد ۹ فهرست‌بانام «شرح حدیث خاطبنی ربی بلسان علی» مبسوطا شناسانده شد.(رجوع شود به فهرست ۹: ۳۱۳—۳۱٤)

آغاز: الحمدلله‌الذی‌اکمل بنبیه احمد نظام‌الدین

پایان: قال راقم هذه‌الاسطر علی صدرالدین بن احمد... هذه‌الاخبارالخمسه‌من مسلسل الحدیث بالاباء بسبعة و عشرین ابا و قلما اتفق ذلک‌فی‌اخبارالخاصه... واتفق توضیح‌مالعله یحتاج‌الی‌التوضیح‌عجالة... ولم‌اقف‌علی‌شیء من‌ذلک‌لاحدمن‌السلف... سنة‌تسع‌ومایة‌بعدالالف احسن‌الله اختتامها..

۹— نسخه ایست به قلم نستعلیق سید اشرف‌بن سید حیدرالحسینی‌البازی‌مورخ ۱۲۳۹ عناوین شنگرف.

قطع: رحلی ۱۹×۳۰ ج: تیماجی مشکی رنگ. برگ: ۲۳۲ سطور هرصفحه: ۲۰ کاغذ: فرنگی‌آهار مهره شکری رنگ شمارهٔ ثبت ۳۰۷۱۳

مجموعه: **ا(فارسی)**

۱- دیوان جمال‌الدین اصفهانی (ص۱-۱۷۷) ازجمال‌الدین محمدبن عبدالرزاق اصفهانی شامل‌قصائد(به ترتیب‌الفبا)وترکیب بندوغزلیات وقطعات ورباعیات.درکنار صفحات۹۷تا ۱۳۹ وچندصفحه دیگر چندقصیده ازاین شاعر به قلم تازه‌افزوده شده‌است .

۲- دیوان نجیب‌الدین گلپایگانی (ص۱۷۵-۲۷۲)شامل قصایدوغزلیات ورباعیات بدون ترتیب‌الفبائی. برگ‌اول‌این نسخه‌تازه است(قسمت‌بیشتر نسخه‌قبلا بریده شده‌بوده بعداً وصالی کرده واشعار نجیب راافزوده‌اند)

آغاز: نسیم حسن توکز سوی بوستان نرسد

به سالها گل سوری به گلستان نرسد

پایان: آن چشم پلنگ خویت آهو بره‌ایست

خونخواره که شیر آسمان دایهٔ اوست

۳- اشعار رفیع‌الدین لنبانی (ص۲۶-۲۷۲ حاشیه) چندقصیده‌است ازرفیع‌الدین‌لنبانی که باقلم تازه‌تر در حواشی دیوان نجیب‌الدین گلپایگانی نوشته

۱۶ دفتریست به خط نستعلیق شهاب‌الدین بن قطب‌الدین کرمانی مورخ ۱۰۱۷. (رقم کاتب درحاشیه صفحه۲۰۰ضبط‌است ازبرگ اول‌ونخستین برگ‌دیوان نحیب‌الدین (ص۱۷۸-۱۷۹) قسمتهایی‌را(که قبلا کتیبه‌ویا تذهیب بوده)بریده‌اند ووصالی کرده‌اند حاشیهٔ بسیاری ازصفحات رانیز وصالی کرده‌وپاره‌ای ازحواشی راازنو نوشته‌اند . لکه‌های چرکین وزرد دربرخی ازبرگها دیده میشود .

قطع: خشتی۱٤/۵×۲۳ج: روغنی‌مندرس باعطف تیماج قرمز.برگ:۱۳۷(۲۷۲ صفحه) سطورهرصفحه:(متن) ۱۷ کاغذ: هندی شکری سیر شماره ثبت ۳۰۷۲۳

مجموعه: (فارسی)

۱- جاودان نامه (گ۱-۵۲) ازافضل‌الدین کاشانی مرقی ، درپنج باب بدین‌گونه :

بابِ‌نخستین: درشمردن اقسام علوم بر سبیل کلی. دره فصل .

باب‌دوم: درشناختن خودوطریق آن. درده‌فصل.

باب‌سوم: در شناختن آغازکار. درده‌فصل.

باب‌چهارم: درشناختن‌انجام کارها . درده‌فصل .

این رساله بسال ۱۳۱۲خ وسپس درجلد یکم مصنفات اودرتهران بسال ۱۳۳۱خ (ص۲۰۹-۳۲۶) بچاپ رسیده است .

آغاز: جاودان نامه. بسمله. الحمدلله رب‌العالمین...امابعد، بدانکه این نامه‌ایست ازمابه برادرانیکه ایشانراانسانیت‌رنجه دارد

پایان: وهیچ ناگزیز برسردم‌نماند. تمام‌شد جاودان‌نامه بفیروزی‌وفرخی وسپاس وآفرین نگارندهٔ‌تن‌وجان را...وبر یاران وستابعان‌اوباد الی یوم المعاد . والسلام علی من‌اتبع الهدی .

۲ - ره انجام نامه (برگ ۵۲—۶۵)

ازباباافضل کاشانی مرقی. این رساله درنسخهٔ‌ما به‌نام «انشاء نامه» آمده است ،در سه گفتار بدینگونه :

گفتار نخستین: اندر آگهی دادن از وجود خود و صفات و جود خود .در ده سخن.

گفتار دوم : اندر آگهی دادن از آگهی و علم چیست . در یک فصل .

گفتار سوم: اندر آگهی دادن از فایده و صفت آگهی و علم . در سه سخن.

(مجموعه مصنفات ۱: ۵۹۰،منزوی ۲: ۷۹۸، ذریعه۱۱: ۳۰۹) .

آغاز: انشاء نامه افضل المحققین و قدوة السالکین ... به نام خداوند جان آفرین . . . . اما بعد چنیں گوید محرراین‌رقوم مبین .

پایان از دانسته آگهی دادن مشغولی باد ما را و یاران و برادران مارا ابدآلابدین و دهرالداهرین ، والحمدلله رب العالمین .

۳ - عرض نامه (گ ۶۶— ۱٤۱)

از باباافضل کاشی ، در طبیعی و الهی ، در ۲۵ رمضان ٦٧٤ ساخته است (مجموعه مصنفات افضل الدین :۱٤٧ ذریعه ۱:۲٤٦).

باباافضل کاشی خود برعرض ۲و۳ تفسیری دارد که در مجموعه : ۳٤۵٦ این کتابخانه (فهرست. ۱: ۱۳۹۲—۱۳۹۳) وجوددارد و درمجموعه مصنفات‌نیامده‌است.

آغاز: خداوندا ، بفزونی جود وفروغ و جودت ، که جان‌بوی .

پایان: وجود کاتب و مکتوب و کتاب ، ووجودعاقل و عقل و معقول ظاهر شد .

٤ - مدارج‌الکمال (گ ۱٤۲—۱٧٤)

ازباباافضل کاشی ، در هشت‌گشایش .

(مجموعه مصنفات افضل الدین ۱:۳—۵۲.منزوی ۲: ۸٤۰)

۵ -گفتاری در ایمنی نفس در پناه خرد (گ ۱۷٤—۱۲٦)

از بابا افضل کاشی. (مجموعه مصنفات ۲: ٦۰۱—٦۰۷) درحاشیه‌ص‌آخر یادداشتی است دربارهٔ این که مضمون این‌گفتاربابا‌افضل دراین بیت آمده است:

عاقبت جان میگذارد قالب افسرده را

زندهٔ ما چند درآغوش گیرد مرده را

آغاز: بسمله. چنین‌گویدگویندهٔ این سخنان افضل‌الدین کاشی قدس‌الله...بعدازستایش کردگارکه هرمفلس وکم‌مایه‌که...

پایان: اصلی‌که سرچشمه دوام و بقای ازل و ابدیت باز رساند والله علی مانقول‌وکیل

٦- ساز وپیرایهٔ شاهان پرمایه (گ ۱۲۷—۱۹۰)

از بابا افضل‌الدین کاشی،(که در مصنفات افضل‌الدین ۸۳—۱۱۰) بچاپ رسیده‌است.

بنگرید: ذریعه ۱۲: ۱۰۰. مجموعه مصنفات ۸۳—۱۱۰.

آغاز: بسمله. آغازگفتار ازنام آن‌گیریم که‌انجام هرگفتار وکردار بدوست،

۷ - ینبوع‌الحیوة (گ ۱۹۱—۲۲۳)

از همان مؤلف. ترجمهٔ رسالهٔ هرمس‌الهرامسه است در ۱۳ فصل (مجموعه مصنفات ج۱: ۳۳۱—۳۸۵)

رجوع شود به: ذریعه ۱۲: ۳۸ کشف‌الظنون: زجرالنفس. مصنفات افضل‌الدین۱: ۳۳۱—۳۸۵. فهرست مجلس٤: ۵۹.

۸ - تفاحیه (۲۲۳—۲۳۰)

از بابا افضل کاشی (مجموعه «مصنفات» ص ۱۱۳—۱٤٤)

آغاز: این‌رساله‌ایست ازآن ارسطوی حکیم معروف به «تفاحیه»که به‌وقت وفات املا کرده است. چنین‌گویدارسطوطالیس...

پایان: دست قریطون راگرفت وبرروی خود نهاد وگفت: روان سپردم به‌پذیرای روان حکما وخاموش‌گشت (تمت‌الکتاب بعون‌الملک‌الوهاب در شهر صفرالمظفر ۱۲۸۹).

٤. دفتریست دارای ۸ رساله از بابا افضل کاشی به قلم نستعلیق صادق‌آشتیانی (رقم کاتب در پایان رسالهٔ شمارهٔ ۳— عرض نامه— وتاریخ کتابت در پایان شمارهٔ٤و۸: مدارج‌الکمال وتفاحیه — وجوددارد.)

برپشت برگ اول نام چند رساله از مجموعه و اشعاری از بابا افضل وخواجه نصیر طوسی و برپشت برگ‌آخراشعاری از بابا افضل ویک نسخه پزشکی دیده میشود عناوین با جوهر قرمز

قطع رقعی ۱٤×۲۱/۵ تیماجی قهوه‌ای برگ : ۲۳۰. سطور هرصفحه: ۱٤ شمارهٔثبت ۳۰۷٤۷.

مجموعه: (عربی وفارسی)

۱-التصریف (گ ۱— ۵۰) (عربی)

از عبدالوهاب بن‌ابراهیم زنجانی خزرجی (م — بعد از ٦۵۵) .

(معجم المطبوعات : ۹۷۷ کشف‌الظنون ۱: ۲۸۸) .

۲-عوامل المائة (۱ ب—۸۷) (عربی)

از عبدالقاهربن عبدالرحمن گرگانی (م-۴۷۱)،

(کشف‌الظنون ۲: ۱۴۰ . معجم المطبوعات ۷۰۰)

۳-عوامل نحو (گ ۸۸—۱۲۱) (عربی)

از ملامحسن فرزند محمد طاهر قزوینی نحوی (قرن ۱۲)

ذریعه ۱۵: ۳۵۹

آغاز : بسمله احمدک یامن‌یرفع صالح العمل...

۴-مراح‌الارواح (گ ۱۲۱ — ۲۴۱) (عربی)

از احمدبن علی بن مسعود (که پیش از ۸۴ میزیسته‌است)(۱) درصرف که بارهابچاپ رسیده است . (معجم‌المطبوعات : ۳۷۴ کشف الظنون : ۱ (۱۶۵ و فهرست ۴: ۳۴۴)

آغاز : بسمله قال المفتقرالی الله الودوداحمدبن‌مسعود... ان‌الصرف‌ام‌العلوم والنحوابوها..

۵-عوامل‌منظوم ـ عوامل صدگانه ـ المائةالعامله(گ ۱۲۲—۱۲۴) (فارسی)

از کمال‌الدین بن جمال الدین معروف به ابن حسام(قرن۸) . مضمون‌العوامل فی‌النحو شیخ عبدالقاهربن عبدالرحمان گرگانی (م— ۴۷۱) را به نظم فارسی درآورده وآن را به‌نام معزالدین حسین بن ملک غیاث‌الدین کرت حاکم هرات وسیستان(در۷۳۲—۷۷۱) کرده است . این منظومه در مجموعه معروف صرف و نحو جامع المقدمات در حاشیه به چاپ‌رسیده است . در ذریعه این کتاب باعنوان عوامل منظوم والمائةالعامله به تفصیل معرفی شده‌و در زیر عنوان «عوامل منظوم او عوامل صدگانه»چنین‌آمده که (این منظومه ازادیبی است متخلص به سهیلی و نسخه‌ای‌ازآن‌مؤرخ ۱۰۶۶ در مجموعهٔ خوانساری‌دیده شده است) .

(ذریعه ۱۵: ۳۶۰ و۱۹: ۱ فهرست منزوی : ۲۰۷۲ فرهنگنامه ها از علی‌نقی منزوی: ۱۰۶) .

دربرخی ازنسخه هانام‌معزالدین حسین کرت دربیت‌دوم آمده‌واین بیت‌درپاره‌ای ازنسخه هانیست. نسخه حاضر ناقص است وبسیار مغلوط وابیاتی ازاول وآخر ندارد. اینک ازنسخه هاشمارهٔ ۱۳۲) ۳۹۳۶/۱۳ که نسخه‌ای صحیح است‌ابیات آغازوپایان- که‌در نسخهٔ حاضرنیست-نقل‌میگردد. بیتی که نام‌حسین کرت‌درآن آمده درنسخه صحیح ماش۱۳ (۳۹۳۶/۱۳) نیست وبیت مذکوررا از ذریعه‌وفرهنگنامه ها میآوریم .

آغازنسخهٔ کامل: بعد تحمید خداوند ودرود مصطفی

نعت آل پاك پیغمبر رسول مجتبی

هست مدح خسرو غازی معزالدین حسین حامی دین آفتاب معدلت ظل خدا

آغاز نسخه حاضر : عامل اندر نحوصد باشد چنین فرموده‌اند

شیخ عبدالقاهر جرجانی آن پیرهدی

۱— به نوشته‌الیان سرکیس در دارالکتب‌مصر نسخه‌ایست‌از مراح‌الارواح باتاریخ ۸۴ .

پایان‌نسخه‌حاضر: عامل فعل مضارع معنوی باشد بدان
هم چنین عامل بود معنی‌یقین درمبتدا (۱)
درنسخه دیگر پس ازاین بیت یک بیت دیگر نیز هست وآن این است:
دولت واقبال وبخت شاهزاده برکمال درتضاعف بادکردم ختم مطلب بادعا

۴۳ دفتریست شامل ۵ رساله. شمارهٔ ۱ نسخ رجبعلی بن قاسمعلی نوری مورخ ۱۲۴۴ بقیه نسخ اسماعیل بن جمشید بیگ مورخ ۱۲۴۴. شمارهٔ ۵ چلیپاست‌درکنار برگ نخست صورت وقف نامه این کتاب‌است مورخ ۱۲۹۰ و تولیت‌آن به‌متولی مدرسه «مجتهدالعصر آقاسیدصادق سلمه الله» واگذار گردیده‌است.

قطع: ۱۰×۱۴. جلد تیماج مشکی مقوایی گ. ۱۰۴ سطورهرصفحه ثبت: ۳۰۷۵۰

مجموعه: (عربی)

۱- الفیه (گ ۱-۲۰) (عربی) ازمحمدبن‌مکی‌شهیداول (-۷۸۶) رساله‌ایست درفرایض‌نمازها در یک مقدمه و۳ فصل ویک خاتمه.

۲- الباب‌الحادی‌عشر (گ. ۴-۵۳) ازعلامه علی حسن بن یوسف بن مطهر (م-۷۲۶). این‌رسالهٔ گزیده‌ایست ازباب ۱۱ کتاب مصباح المتهجد شیخ ابوجعفرطوسی درعقائد. خطبه‌و دیباجه‌ای‌که درآغاز برخی از نسخه‌هاست واز شاگردمؤلف‌وراوی کتاب است دراین نسخه وجودندارد.

۳- رسالهٔ اعتقادات (۵۳—۶۳)
= ثلثون مسئله فی‌معرفةالله از شیخ طوسی، شامل ۲۰ مسئله دراصول عقاید.
در دیباجهٔ نسخه شمارهٔ ۲۰۲۵/۱ دانشگاه آمده‌که دراین رساله ۳۰ مسئله است‌و در مآخذ، رساله ثلثون‌مسئله فی‌معرفةالله ازشیخ‌الطائفه یادشده‌که‌گویا همین رساله‌است. درکنار صفحه نخست نوشته‌ایست از سید محمد صادق سنگلجی طباطبائی(نیای سید محمد صادق طباطبائی اهداء کننده مجموعه به‌این‌کتابخانه) دربارهٔ این‌که این(رساله ازاجل‌مصنفات شیخ طوسی است و سید حسین‌بن حیدرکرکی درکتاب خود اشراق‌الحق من مطلع‌الصدق ازین رساله یاد میکند).
آغاز: بسمله. الحمدلله رب‌العالمین ولاعدوان‌الاعلی‌الظالمین والصلاة والسلام علی سید... اما بعد فهذه مسائل فی معرفةالله اثبتهاالامام‌الشیخ ابوجعفرالطوسی قدس‌الله سره‌العزیز مسئلة: معرفةالله‌تعالی واجبة علی‌کل‌مکلف بدلیل انه‌منعم‌فیجب‌شکره‌فتجب‌معرفته کی‌نشکره. مسئلة: الله تعالی موجود بدلیل انه صنع‌العالم...
پایان: حق لاریب فیه لانه معصوم وکل ما اخبرالمعصوم فهو حق و صدق، و الحمدلله رب‌العالمین، وصلی‌الله علی محمد وآله‌اجمعین.

۴- النکت الاعتقادیه (گ ۳۲—۴۷)
از شیخ محمدبن محمدبن نعمان بغدادی مفید (م—۴۱۳) اصول عقائداست در پنج

۱- درنسخه حاضر این بیت به صورت دیگر که چند غلط دارد نقل شده‌ودراینجابه صورت صحیح آورده شده است.

فصل با عناوین «ان قیل‌والجواب» وبا ذکرعنوان «سوجدالحوادث» درجای‌نام خدا. این رساله به سال ۱۳۴۳ با نام‌النکت‌الاعتقادیه‌در بغداد به چاپ رسیده است.

نسخهٔ شمارهٔ ۴۳۳۴/۲ نیزهمین رساله است‌که درفهرست بانام اصول دین یاد شده است. (رک ذریعه ۲۴:۳۰۲) پس‌از پایان‌رساله «النکت»، برپشت نخستین صفحه‌رسالهٔ‌بعد توضیحاتی است از فخرالمحققین حلی دربارهٔ برخی از اصطلاحات و رموزکه پدرش علامه حلی درکتاب قواعد به‌کار می‌برد.

آغاز: بسمله. الحمدلله‌رب‌العالمین، وبعدفهذه‌عقیدة‌قادتنی‌الدلیل‌الیهاو قوی‌اعتمادی‌علیها

پایان: فکل ما اخبربه‌المعصوم فهو حق، وهذا ما اردنا ایراده فی‌هذه‌المقدمة...العالمین

۵- الجعفریه (۴۸–۸۴)

از محقق کرکی،نورالدین علی بن حسین بن عبدالعال (م–۹۴۰) دریک مقدمه و پنج باب ویک خاتمه، که در. ۱ ج۹۱۷/۲آن را بانجام رسانده(ذریعه ۵:۱۱۰).

۶- اللمعةالجلیه فی معرفةالنیة (گ ۸۵–۹۸)

از احمدبن فهد حلی (۸۴۱–۷۵۷) در یک مقدمه و نه باب.(ذریعه ۱۸:۳۵۰)

آغاز : بسمله . الحمدلله مبداء الصور و منشأ البشر ... و بعد فهذه المقدمةالموسومة باللمعة الجلیه فی معرفة النیة و فیها مقدمة وابواب ...

پایان : قربةالی‌الله. فهذاآخر مااردنا ایراده و قصدنا تعداده فی‌هذه‌اللمعة نفع‌الله بهاالطالبین انه خیر موفق و معین

۷- ارشاد الاذهان (گ ۱۰۱–۲۴۲)

ازجمال‌الدین ابومنصور حسن‌بن یوسف علامه حلی (۶۴۸–۷۲۶). در فقه است ازطهارت تا دیات

آغاز: بسمله . الحمدلله المتفرد بالقدم

۴۷ دفتریست بادوقلم. نیمه نخست (ص۱–۱۶۷)نسخ علی بن‌علی لحسائی مورخ ۲۵ جمادی‌الاولی ۱۰۳۷ و بقیه نسخه نستعلیق احمدبن علی مازندرانی مورخ ربیع‌الاول۱ ۹۸ در کنار برخی از صفحات حاشیه هایی است به فارسی و عربی با نشان وبدون نشان‌برگهائی از نسخه اندک وصالی دارد . در برخی از برگهالکه‌های رطوبت و چرکین دیده میشود . عناوین شنگرف

قطع خشتی ۱۷×۲۴ج : تیماج مشکی با ترنج و نیم ترنج برگ۲۴۲سطور۱۱–۱۷ کاغذ :اصفهانی شکری ثبت : ۳۰۷۵۴ .

مجموعه ــ کشکول (فارسی و عربی)

یکی از سه جلد کشکول است که در مجموعهٔ طباطبایی است و گردآوردهٔسیدمحمدصادق طباطبائی (پدر سید محمد طباطبائی‌سنگلجی از پیشوایان روحانی مشروطه) وخط محمداسحاق بن علی‌نقی ومحمد جعفر دماوندی حسینی نیزدر آنها دیده میشود شامل‌منقولاتی از کتب احادیث وادعیه و تواریخ وعقائد و گاه بخشی از رساله ای‌خطی و یا نسخه‌کامل چاپی رساله‌ای در آنها گذارده شده . مجلد حاضر علاوه بررسالهٔ‌چاپی اصول دین از شیخ علی

شریعتمداراسترآبادی (چاپ ۱۳۰۸ به قلم نسخ که در ص ٤٤٦—٤٥٦ این جنگ است) و علاوه بر نسخه خطی ناقص رساله‌ای فارسی درعقائد— که مؤلف آن یاد نشده (آغاز رساله: الحمدلله رب العالمین .... بدان که واجب الوجود بالذات موجودی را گویند) ، و رساله فارسی دیگر درپاره‌ای از معارف بدون نام مؤلف (آغاز: بسمله اول علوم دانستن خویشتن است از هستی خود معلوم میشود...) و رساله‌ای دیگر بدون اول و آخر در ۵ فصل در عقائد(ص ۳۸۱— ۳۸۹) ، شامل منقولاتی است از: المجالس و منتخب النفائس شیخ عبدالرحمان صفوری شافعی، کتاب البرکه، نزهة النفوس والافکار، طبقات ابن السبکی، دستور ذکری ازمجربات آقاشیخ اسدالله بروجردی وچاپلقی، مصباح ابن فهد، رسالهٔ قبله ازغیاث الدین منصور ومنتخب الخصال، نسخه های طبی از آخوند ملا علی، سید جلال الدین وحاج میرمحمد صادق، بخشی از رساله فخریه فخرالدین محمد پسرعلامه حلی، تحفة الاخیار محمد طاهر قمی، فواتح قاضی میر حسین میبدی، کافی، مکارم الاخلاق، مستدرك الوسائل، شرح نهج البلاغه، تفسیرنیشابوری، کتاب درویش برهان، جامع الاصول، کتاب الرجال ابن جوزی، بغوی، معارف ابن قتیبه، حیوة الحیوان دمیری، عین الحیوة، مجموعه شهید، نوادر علی بن اسباط، الجامع الصفوی تألیف علی نقی بن هاشم طغائی، انیس الاعلام، شرح المشکوة لبحرالعلوم طباطبائی، قرب الاسناد، کتاب عمل شهررمضان از ابن طاووس، المجموع الرائق از سید هبةالله، تفسیرفخر رازی، تنبیه الخواطر (مجموعهٔ ورام)، مناقب ابن شهرآشوب ، حق الیقین مجلسی، امان الاخطار، کلمهٔ طیبه، تحفة المجاور محمد کاظم هزارجریبی، شرح استبصار شیخ محمدقاسم کاظمی الاصل، الانوارالبدریه[۱]، شرح نخبه تألیف سید عبدالله جزائری، عجائب المخلوقات قزوینی، اربعین شهید اول، رساله در نیت از آقا جمال، عناصر الحوادث تالیف میرزا حسن ملقب به جوزا

۵۲— نسخه ایست که بیشترآن به خط نستعلیق سید محمد صادق طباطبائی است (نام او درص ١٦٤، ٢٢٨و٢٣٢ دیده میشود) بر پشت نخستین برگ یادداشتی است از محمد جعفر بن احمد حسینی دماوندی تهرانی مورخ ۱۳۲۰. نوشتها برخی به سرخی است

قطع رقعی ۱۱×۱۷/۵ج تیماجی قرمزبرگ ۲۳۸ سطورهرصفحه مختلف کاغذفرنگی سفید شمارهٔ ثبت ۳۰۷۵۹

مجموعه: (عربی)

۱-درر النحور فی مدح الملك المنصور (گ ۱—۲۱)

= قصائد ارتقیات از صفی الدین بن سرایا حلی (م—۷۵۰) مجموعه ۲۹ قصیده است درمدح ابوالفتح بن ارتق ملقب به الملك المنصور حاکم ماردین . قصاید به ترتیب الفباء است دراول وآخر ابیات و هرقصیده ۲۹ بیت دارد. (معجم المطبوعات: ۷۸۹)

آغاز: ابت الوصال مخافة الرقباء   فاتتك تحت مدارع الظلماء

۱— در ذیل نقل ازاین کتاب یادداشتی است ازخود طباطبائی دربارهٔ تفنگ کارقلی .

۲ـ دیوان ابن خیاط دمشقی — منتخب (گ ۲۲—۲۸ الف)

مختار از شعر جمال‌الدین ابوعبدالله احمدبن‌محمد(۱) معروف به ابن‌الخیاط‌الدمشقی (م— ۵۱۷)، این دیوان با مقدمهٔ خلیل مردم‌بک در دمشق به چاپ رسیده. درمجلهٔ لغة العرب (ج۱: ۴۴۵) نسخه‌ای کهن ازآن وصف شده است. (فهرست ظاهریه— شعر—۱۴۶) درحواشی اشعارابن‌الخیاط پاره‌ای ازوقایع تاریخی و اتفاقات نجومی با تاریخهای ۱۰۱۹ تا ۱۰۹۰ با قلم نسخ ریزتر (با همان شیوه عربی متن) قیدگردیده وازآن‌جمله است یکی تاریخ درگذشت ناگهانی شیخ‌الاسلام و مفتی شافعیه شیخ عمر عرضی در ۱۰۲۴ و دیگری: حکم به لزوم روزه داشتن مسیحیان با ورودماه رمضان ۱۰۴۴.

آغاز: سلواسیف‌الحاظه‌الممتشق اعندالقلوب دم للحدق

پس‌از اشعار ابن‌الخیاط (در ص ۵۵—۶۲) اشعاریست ازمهیار، ابن‌الحجاج‌وابن‌المنیر.

۳ـ منتخبات‌شعرابوالعلاء (گ ۳۲—۵۶)

با عنوان «قطعة منتخبه من شعر ابی‌العلاء المعری». درگوشهٔ صفحهٔ اول ترجمهٔ کوتاه ابوالعلاء است و در حواشی اشعاری از او ونیزاز ظافرحداد، شیخ شیوخ حماة، امام شافعی با قلم دیگر.

۴ـ دیوان‌ابله (گ ۵۶—تا ۹۲)

انتخاب دیوان محمدبن بختیاربن عبدالله بغدادی‌ملقب به ابله(م-۵۷۹) درعنوان برخی از قصائد که اکثر درمدیح است تاریخ ۵۵۵ و۵۷۹ دیده میشود

آغاز: لولاصدوداظهرت‌لبنا لم یحک جسمی خصرها المضنی

لبیت فیها العشق حین دعا وسالت مغناها فما اغنی

پایان: قدم فی نعیم لایکدر صفوه وعیش یحول العیش وهو نضیر

هذاماوقفت علیه من کلام هذاالشاعر الشهیربالابله

این دیوان‌باقلمی دیگراست‌ومصراعها وابیات پیوسته به هم

۵ـ قصیدة ابن ارفع الرأس ومخمسها (گ۹۲-۹۴)

آغاز: دعانی من‌المفتون والعلم بالدعوی وممن تعاطی‌قوة وهولایقوی

پایان: وکم طالب یرجومن البعدراحة ولوعرف المطلوب مااتعب‌الخطوا

۶ـ قصیدة فی‌علم‌الصناعة الالهیه (گ۹۴-۹۵ الف)

آغاز: یاطالب الفضة البیضاءوالذهب وصلت والله ان فکرت فی‌ادبی

پایان: وهذه نعمة بالله جئت‌بها الیک یاطالباً للعلم فاقترب

۷ـ منتخبات اشعار بحتری (گ ۹۵ب تا ۱۰۰) قصائد مختارازدیوان بحتری(درعنوان نسخه: ابوعبادهٔ‌بحتری) دربرگ۹۶ الف باقلم نسخ دیگر یک‌لغز منظوم(دربرش) ازشیخ یوسف عمرانی ونیز قصیده‌ای ازرضی‌الدین‌ابن الحنبلی آورده شده

۱— درعنوان نسخهٔ حاضرنام صاحب دیوان ابوعبدالله محمدالمعروف‌بالخیاط باقلم‌قرمز کهن نوشته است.

آغاز لغز: غرام کثغرالحب یعذب رشفه وفی کل یوم منه یزدادضعفه

۹۶ دفتریست به چندقلم نسخ (شیوهٔ عربی) حدودقرن. ۱-۱۱. برپشت برگ اول اشعار و یادداشتهایی است که بربرخی ازآنها خط کشیده ویاسیاه کرده‌اند. بربرگ آخر نیز اشعاریست از ظافرحدادو شافعی وحسین جزری (که‌اوخود نوشته) ویادداشتی دربارهٔ چندواقعه تاریخی سال ۱۰۲۸ و ۱۰۲۳ عناوین شنگرف

قطع: خشتی ۱۵×۲۰ ج: مقوای چیتی کم رنگ دانه‌دار باعطف وحاشیهٔ چرم قرمز برگ: ۱۰۰ سطور مختلف کاغذ: شامی شماره ثبت ۳۰۷۷۶

مجموعه دو کتاب : (عربی)

۱- **کتاب المختصرفی الفقه‌الحنفی** (گ ۱-۳۷۵) مؤلف - که نام خودرانمیآورد- دردیباجه میگوید: این کتاب اختصار است از کتابی که پیش ازاین نگاشته‌ام ملتقط ازکتاب جامع کبیر وجامع صغیر باافزودهایی برگزیده ازافادات بزرگان. وشاید نام کتاب کفایة‌المستبصرین باشد. درپایان کتاب بخشی است باعنوان «کتاب‌الفوائد» درشرح حال کوتاهی ازرسول‌الله(ص)و رؤساء چهار مذهب (باتفصیل بیشتردربارهٔ ابوحنیفه که اورا«صاحب مذهبنا» میخواند). مؤلف ازمردم سمرقند ویا فرغانه بوده ودر مثالها غالباً ازاین دوشهر یادمیکند. وی درزمان خلفاء عباسی بوده (درص ۱۰۰ ازخلفاء عباسیه عصر خود(۱) وازفقیهان حدود ۶۰۰ مانند مرغینانی صاحب هدایة(م ۵۹۰) یادمیکند) بنابرین دراوائل قرن ۷ میزیسته‌است. درکتاب‌طلاق وکتاب الرده‌الفاظ وجملهای فارسی بسیارمیآورد. درذیل باب جهاد بخشی است باعنوان کتاب‌الکراهیة‌والاستحلال دارای بیست باب وباب اول‌آن درمسائل اعتقادست(۲) وازجمله دیگرابواب آنست: فی‌التعلیم، فی‌القرآن، فی‌الامر بالمعروف ، فی‌النظر واللمس فی‌التداوی‌والعلاج و فی‌المتفرقات . در کنار برخی از صفحات حاشیه هایی است منقول از فصول عمادی ، فتاوی قاضی خان ، فتاوی استروشی ، فتاوی تاتارخانی و جزاینها .

آغاز : بسمله قال العبد الضعیف... هذاما اختصر ته من کتاب سبق منی جمعه و تصنیفه و نظمه و تالیفه فی نفائس اجناس الواقعات‌الملتقط من الجامعین والزیادات‌المنتخبة من فوائد ائمة الاعصار ... علی حسب کفایة المستبصرین لامرالفتوی

پایان : وانشد القاضی الامام ابوزیدون الدبوسی :

۱- «وفی بعض‌الدیار اعتادواالتکبیرعلی مذهب ابن‌عباس تحقیقاً للموافقه لان‌الخلفاء عباسیة الیوم»

۲— در تفسیر ایمان سخنانی به شرح دارد و از آن جمله میگوید :

«الایمان غیر مخلوق عندائمة بخارا و عندائمة سمرقند مخلوق . ولاخلاف بینهم فی‌الحقیقه لان البخار یین قالواالایمان هدایة الرب لعبده و ذلک غیر مخلوق والسمرقند یین قالوا الایمان فعل العبد ... و من هذا یعرف جواب من یسال الایمان‌عطائی اوکسبی .

جعلت لتاجیل الدلائل فی الوری فوفقنی ربی لما طاش عن فهـــــم
فاحییت ما قدمات من‌سنن‌الهدی لمستظهرالاحکام بالرای والفهم

۲ ـ **الفرائض السراجیه** = الفرائض السجاوند یه ـ سراجیه (گ ۷ . ٤ تاآخر) .

از سراج‌الدین محمد بن محمد بن عبدالرشید سجاوندی حنفی (قرن .) ۱ در فرائض (= ارث) بر مذاهب اربعه اهل سنت . این کتاب ازمعروفترین مختصرات فقهی‌است. در ۱۷۹۹ درلندن و پس‌ازان بارها به چاپ رسید و شروح بسیار دارد .

(کشف الظنون : ۱۲٤۷، معجم المطبوعات ۱۰۰۸، الجواهرالمضیئه ۲: ۱۱۹)

آغاز : الحمدلله... حمد الشاکرین ... قال رسول‌الله (ص) تعلمواالفرائض و علموهاالناس

پایان : مثل ماورث عن صاحبه والله اعلم بالصواب .

۷۷ـ نسخه‌ایست به‌خط‌نستعلیق حدودقرن. ۱ . درآغازنسخه فهرست ابواب کتاب اول (خلاصه فقه) در ۸ برگ به خط کاتب نسخه‌آورده شده.چندجای نسخه (ازجمله در ذیل کتاب شماره ۱ مهری بزرگ و مدور با نقش «المتوکل علی‌الله الاحدالصمد عبدالکریم بن جان‌محمد خادم الشرع» دیده میشود .

قطع وزیری بزرگ ۱۷×۲۷ ج مقوای چیتی با زمینهٔ زردعطف تیماج قهوه‌ای برگ‌٤۳۰ سطور هرصفحه ۱۵ و ۱۷ کاغذ : ترکی شکری شماره ثبت‌۳۰۷۸٤ .

مجموعه شامل دارای٤ رساله : (عربی و فارسی)

۱ ـ **قافیه = منتخب ازمقطع تکمیل الصناعه** (گ ۱ـ۰٤) (فارسی)

از عطاءالله محمودبن‌حسینی‌نیشابوری (منزوی ۲۱٦۸:۲)

۲ـ **انشاء** (برگ . ٤ب) (فارسی)

انشائی است ناتمام .

آغاز: بسمله هذا بیان للناس و هدی.... برادرجانم از اصل فتن و بنیان شرورحضرت بلعم باعور و قانا الله وایاکم‌من‌خدایعه ومکائده فی‌الغیبة والحضور قصه وغصه‌ای‌داریم .

۳ ـ **شرح قصیدهٔ عینیه** (گ ٤۱ـ٤۸الف) (عربی)

از سدیدالدین سمنانی بر قصیده عینیهٔ ابن‌سینا (کشف‌الظنون ۲: ۱۳٤۲ فهرست نسخ مصنفات ابن‌سینا :۹٦ ، جبوری ، اوقاف عراق ۲: ۲۸۷ فهرست ۱۰: ۲۰۸٤).

آغاز : الحمدلله‌العلی الجبار ... و بعد فیقول .... سدید السمنانی ان اولی مایصرف الیه الهمم.....معرفة النفس واحوالها و کیفیة ترقیها ... لکن الشیخ الرئیس قداودع فی قصیدته العینیه بعضا منها و قد شرحها بعض الفضلاءشرحالایفی‌بمقاصده و لایکشف‌النقاب‌عن وجوه

خرائده(۱) فا شار من یلزمنی حقوقه . . . ان اشرحهاشرحا وافیا... الهبوط ضد الصعود و هوالحرکة من الاعلی .

پایان: فلایردالسؤال البته فهذا ما اردنا ایراده وتمت القصیدة التی تدعی بالقصیدة الروحانیة المنسوبة الی الشیخ الرئیس.

٤ ـ شرح قصیدهٔ بائیه (گ ٤٩ الف تا ٧٥) (عربی)

از سید مرتضی علم الهدی موسوی (م— ٤٣٦) است که برای استاد فاضل ابوالحسن علی بن شهفیر قصیدهٔ بائیه سید اسماعیل حمیری را شرح کرده

این شرح درمصر به چاپ رسیده است(فهرست۹: ٤٠ و ٤٩١—تعلیقات فهرست ذریعه ١٤: ٩)
نسخه حاضرناتمام است (کاتب اواخر کتاب را ننوشته است)

٥ـشرح قصیدهٔ تائیهٔ دعبل (گ ٧٥—تا ١٤١) (عربی)

ازکمال الدین محمدبن معین الدین محمد فسوی (قرن ١٢) بر قصیدهٔ تائیه دعبل ابن علی خزاعی که در مناقب اهل بیت(ع) سروده و از امام رضا (ع) پاداش وخلعت دریافت کرده است (٢). درآغازشرح سه حدیقه دارد(١—دراحوال شاعر٢— درنقل روایات تاریخی و داستان خوانده شدن این قصیده به وسیلهٔ شاعردرحضور امام رضا (ع) ٣— پاره‌ای توضیحات درمورد قصیده). این شرح- به گفته صاحب ذریعه— به چاپ رسیده است. نسخهٔ شمارهٔ ٢٠١٣ کتابخانه مرعشی (قم) همین شرح است که ازآغازآن(تااواخر حدیقهٔ اولی) افتاده ودرفهرست آن کتابخانه(ج٦: ١٥) تألیف سید محمد حسینی قزوینی پنداشته شده است .

آغاز: ان اطیب زهرانفتقت عنه اکمام الاذهان... وبعد فیقول احوج المربوبین... محمد المدعو بکمال الدین... هذه لئال نثرتها علی عرایس ابکار... دعبل بن علی بن رزین بن سلیمان بن تمیم الخزاعی .

این نسخه نیز ناتمام است (اوراق آخرآن افتاده است)

٨٤— دفتریست به خط نسخ قرن ١٣ با دوقلم رساله نخست (قافیه)نسخ درشت تراست

١— اشاره است به شرح شمس الدین سمرقندی (فهرست٥: ١٨٠٧) که سدیدالدین سمنانی نویسندهٔ شرح حاضر چندبار ازاو یادمیکند و براو خرده میگیرد . اویک جانیز(در شرح بیت : تبکی و قد ذکرت عهودابالحمی ....) برابن سینا خرده میگیرد : «انما یصح علی مذهب من کان النفس عنده قدیمه لیصح الحکم علیها بتذکار ماشاهده قبل التعلق بالبدن والاشتیاق الی تلک الاسور .... وهذا ینافی مذهب الشیخ لان النفس عنده حادثه تحدث مع حدوث البدن » .

٢— علی بن حسین زواری درکتاب حلیة الموحدین در ترجمه روضة الواعظین ترجمهٔ منظوم این قصیدهٔ تائیه دعبل را آورده است (فهرست٦ پاورقی صفحه: ٢٠٢)

باتاریخ ۱۲٤۳ بقیه دفتربه‌قلم‌نسخ ریزتر

قطع: خشتی ۱٤/۵×۲۰/۵ ج: تیماج مشکی برگ ۱٤۱ سطور هرصفحه: ۱۰و۲۰ کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شمارهٔ ثبت ۳۰۷۹۱

مجموعه‌نظم‌ونثر: (عربی)

۱-رساله‌فی‌احوال‌السماوات‌والارض هل هما کریتان اومبسوطتان (گ ۱-۱۰).

مؤلف که نام خود را نیاورده به ظواهر اخبار وآیات استناد میکند و توجه به اقوال فلاسفه‌وکلامیان را مردود می‌شمارد و سخنانی از غزالی، فخررازی، ابن رشد و خسروشاهی در مذمت فلاسفه نقل میکند. وی از ملاعلی قاری هروی و شرح اوبرالفقه‌الاکبر[1] المواهب اللدینه قسطلانی، کنزالاسرار صنهاجی مغربی، کتابی به‌نام‌رفع‌الملام عن‌الائمة‌الاعلام[2] تألیف یکی از علماء شافعی، حاشیهٔ شیخ زاده بر تفسیربیضاوی، تفسیرکورانی، شیخ برکوی (م- ۹۸٤)، سفاتیح‌الحجج فی‌ابطال مذهب‌المنجمین از ابوالقاسم قشیری، تهافت‌الفلاسفه خواجه زاده.

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی جعل‌العلماء رقباء ... وبعد فقد وقع‌الاختلاف بین‌العلماء قدیما و حدیثا فی‌احوال‌السماوات والارضین هم هما کریتان او مبسوطتان ذهب الی کل کثیر.. وقد تتبعت ما کتبوا فی کتبهم ورسائلهم‌وها اناناقل من جهابذة الطرفین

پایان: وقل ان یفلح من اولع بصحبة کلام‌الفلاسفه ولقد خذل بعض للناس فتجد یشرف کلام‌الفلاسفه‌الملعونین و...الکتب‌التی تعرضت لنقل کثیر من‌حماقاتهم لما تمکن فی نفسه... حب‌الاغراب للناس من اصطلاحاتهم‌یوهم ان فی تحتها علوما دقیقه ولیس فی‌تحتها التخلیط... ویری هذا... ان‌المشتغلین بالفقه... بلداء‌الطبع... فما اجهل هذاالمخذول‌واعمی‌قلبه ... فی هذاالزمان الصعب موارد الفتن بجوده کرمه

۲- خدیم الظرفاء وندیم اللطفاء (گ ۱۲-۱۱۱)

کتابی است دارای ۱۲ بخش(قسم) درادبیات زبان‌عربی (نظم ونثر)، و در هر بخش منتخباتی‌ازاشعاروازشعر مؤلف برای نمونه‌آورده‌شده وغالباً درکنار نام شاعران‌تاریخ درگذشت

۱- مؤلف به نقل‌از شرح قاری‌برفقه‌اکبرابوحنفیه‌نقل‌میکند که«قال‌الامام‌الشافعی حکمی فی‌اهل‌الکلام ان‌یضر بوا بالجرید والنعال ویطاف بهم...و یقال هذاجزاء من ترک‌الکتاب والسنه... وقال ابوالمعالی‌الجوینی یا اصحابی... لوعرفت‌ان‌الکلام یبلغ بی‌الی ما بلغ ما اشتغلت به...

۲- ازاین کتاب داستان اختلاف دونفر را دربارهٔ کروی یا بسیط‌بودن زمین واستفتاء ازعلمانقل میکند و نیز جواب اکثر علماءرا که اجماع است برکرویت

آنان ونیزوزن‌عروض شعرباقلم‌قرمز قیدگردید است .

فهرست قسمها رامؤلف در دیباجه بدینگونه‌میاورد :

القسم‌الاول: نشرالازهارفی مدح المختار. الثانی: الروض الافیق فی‌التغزل الرقیق. الثالث: العرف الخزامی فی‌الطریق الغرامی. الرابع: البحرالرفیع فی‌شواهدالبدیع. الخامس: الروض‌الفتان: فی‌الجواری والغلمان. السادس: نور الاقداح فی‌اوصاف الملاح. السابع: الطراز الباهی فی الروض الزاهی: الثامن: بلوغ‌المنی فی‌مایحتاجه‌مجلس الهناالتاسع: نسیم‌الحجاز فی التصحیف والالغاز. العاشر : الدرالمضمون فی‌السبع فنون. الحادی عشر: منهاج التوسل فی لطائف الترسل. القسم الثانی عشر: العقدالفاخرفی الاسماروالنوادر. اینک نام شا عران‌و ادیبانی که دراین کتاب اثری ازآنان (باذکرنام) آورده شده است: ابن نباته (م-۷۶۷) زین‌الدین عبدالرحمان قرقشندی (م-٤٦٦) شیخ بدرالدین‌دمامینی.، شیخ جمال‌الدین یحیی الصرصری (۱) - (م - ۵۷۷)، ابن حجر ، شمس‌الدین محمد قادری مصری (معاصربامؤلف)، علاءالدین ابن سودون، ناصرالدین بن‌قرقماش مصری احدفضلاءالعصر، ابن سعدالدین، بدر الدین محدث(م-۷۰۷)، قاضی سناءالملک (م-۶۵۸)، صلاح الدین صفدی (۶۹۷)، جمال‌الدین ابن‌مطروح،ابراهیم‌السلامی(م-٦٤۰)،شرف‌الدین احمدالحلاوی(م-٦٥۰)، تقی‌الدین ابن ابی‌الیسر (م-٦٧٢)، عمادالدین‌الماردانی،ابوالسعودمصری،محمدبن العفیف الشاب‌الظریف(م-٦٨٠) ، حسن بن شاور، رکن الدین‌عبدالعظیم بن‌ابی الاصبغ (م-٦٥٤)، برهان الدین‌قیراطی (م - ۷۸۱)، شمس‌الدین محمدبن خطیب‌التابتیه (معاصر مؤلف)، شهاب‌الدین احمد حجازی(معاصر)، بدرالدین ابن لؤلؤالذهبی (م-٦٨٠)، شمس‌الدین نواجی (م-٨٥٢)،شیخی واخی‌زین‌الدین عمرالاسدی (معاصر مؤلف)، شمس‌الدین بن برکةالحریری(معاصر)،الؤأواء الدمشقی، ابن‌زریق کاتب، ابن‌سیدالناس (م-٧٣٤)، صدرالدین بن‌الوکیل (م-٦٠٤)، عزالدین موصلی ، جمال الدین سوسی، زین‌الدین بن‌الوردی،جمال‌الدین‌الباعونی .

درکنارصفحه ۱۰۰ قطعه‌شعریست ازکاتب‌نسخه (ظهیرالدین بن‌محمدالسرمجی حنفی)

۸۷ نسخه‌ایست‌به‌خط‌نستعلیق‌قرن ۱۱-۱۰ .اواخررساله‌دوم (خدیم‌الظرفاء) راظهیرالدین بن‌محمد سرمچی حنفی‌بتاریخ ۹۸۰ در قسطنطینه‌نوشته‌ورساله نخست‌نیزدرهمان‌ترکیه‌نوشته‌شده‌ورقم کاتب ندارد. درفاصله میان دورساله سه‌صفحه‌نوشتهای‌پراکنده‌ایست به‌عربی وفارسی، نظم‌ونثربه‌همان شیوهٔ خط ترکیه وازجملهٔ آنها اشعاریست به‌عربی ازشافعی وبیتی‌به‌فارسی ازصاعدی وعلی‌چلبی

۱- ازصرصری دوقصیده است که درهریک اسامی سوروقرآنی تضمین شده است در یکی به ترتیب از فاتحه تاسورهٔ ناس ودردیگری به عکس ترتیب ازناس تا فاتحه

عناوین شنگرف صفحات رساله: نخست مجدول است باقلم آب‌طلائی وسیاه‌وآبی .

قطع ۱۳×۱۹ ج تیماج‌مشکی، باسجاف‌عطف‌وحواشی برگها ۱۱ ۱سطورصفحه۹ ۱و۱ ۲ کاغذ ترکی شماره ثبت ۳۰۷۹٤

مجموعه: (فارسی وعربی)

۱ - دیوان نورعلی شاه (گ ۱—۹٤) (فارسی)

دیوان نورعلی شاه است با تخلص نورعلی شامل قصائد وغزلیات‌و ترجیع‌بند. از میانه وآخرنسخه اوراق بسیار افتاده است.

۲- متشابه القرآن (گ ۹۷—تا ۱۰۸)

از صدرالمتألهین محمدبن ابراهیم شیرازی (م— ۱۰۵۰) دارای ٦ فصل:

الفصل الاول فی ذکر مذاهب‌الناس فی باب متشابهات‌القرآن(دراین فصل‌چهار مسلک درمورد متشابهات‌قرآن یاد میکند ودر ذیل مسلک چهارم ازتحیر وتردید جمعی مانندفخررازی درفهم‌آیات قرآن سخن میدارد و سخن رازی‌را درکتاب اقسام‌الذات —که بنابرگفتهٔ‌صدرالمتألهین شیرازی‌آخر مصنفات اوست — درتشکیک درعلوم الهی نقل میکند)

الفصل الثانی فی‌نقل ما ذهب الیه بعض‌المفسرین علی قاعدة‌التنزیه‌البحت

الفصل الثالث فی‌التنبیه علی فساد ماذهب‌الیه اهل‌التعطیل من سوءالتأویل.

الفصل الرابع فی‌الاشاره الی ماذهب‌الیه اهل‌التحصیل.

الفصل الخامس فی‌زیادة تأکید ماقررناه و تنویرمااشرناه

نسخه ناتمام مانده وکاتب بیش‌ازاین بدست‌نیاورده است.

(ذریعه ۱۹:. فهرست ۹:۲۰۵ دانشگاه ۱:۱۹۲)

آغاز: اللهم تبارکت بالتقدیس والتنزیه... وبعد فیقول‌انزل خلق...المسمی بصدرالدین الشیرازی هذه لمعة من‌لوامع علوم المکاشفه من فهم متشابهات‌القرآن... قد فتح‌الله‌باب‌فهمه علی قلبی

پایان: ومنها الی‌القوة‌الساریه فی جسمه.(کاتب در پایان چنین رقم‌کرده): الی هنا وقفت علی هذه‌الرساله... وارجوان یجعلنی واقفالباقیها و اجداً لتمامها.

۳- رساله فی‌التشخص (گ ۱۰۹— ۱۱۵)(عربی)

ازهمان مؤلف (فهرست ۹:٤٤۲۹۹۳۵) این رساله به قلم شکسته نستعلیق کاتب‌رساله پیش وبعد: عباس بن علی محمد حسینی تفرشی طرخورانی است که درذیل نسخه رقم دارد.

٤-اتصاف الماهیة بالوجود (گ ۱۱۵ب تا ۱۲۰ب)

(عربی)

ازهمان مؤلف. این رساله‌درمجموعه رسائل ملا صدرا ونیز در حاشیهٔ مبدأ ومعاد (چاپ سنگی)به چاپ رسیده‌است.(فهرست۹: ۲۰۳ و۳۹۹ه)

کاتب در پایان نسخه چنین رقم دارد« درنهایت سوختگی دماغ برحسب فرمودهٔ آقاسید میرزامحمود استنساخ گردید »

٥- الآثارالمتخیله فی‌الجو (گ ۱۲۱-۱۲۵ الف)

(عربی)

از ابوالخیرحسن بن‌سوار (فهرست ۲: ۳۹۷ و۱۹: ۷٤) . این‌نسخه مانند نسخه شماره ٤۹٤۲/۵۳(فهرست۱٤ص۱٦٤) قسمتی است ازرساله ابن‌سوار ونسخه کامل رساله همان شماره ٦۰۹۲/٤این کتابخانه ونزدیک به آن شماره۱/۲۰۳ دانشگاه است.

پایان موجود: فهذاهوالبیان المأ خوذمن التعالیم

٦-سمت‌قبله‌قزوین (گ۱۲۵ الف۱۲٦ الف)

گفتاریست در تعیین سمت قبله قزوین وقوس‌انحراف آن دردائره هندیه بااستدلال هندسی

آغاز: بسمله اخذه جیب تمام عرض مکه... فضر بناه فی جیب فضل مابین طول مکه و طول بلد نا دارالسلطنة قزوین

این گفتار تعلیقاتی‌داردبا خط شکسته‌نستعلیق خوب و نشان (ح ق) .

۷-رسالهٔعام‌الواجب (گ ۱۲۹)

(عربی)

ازمیر محمد باقر داماد (فهرست ۹: ۵۸۲)

آغاز: الحمد لمفیض العلم وواهب العقل .

۸-ملتقطات‌ازکتب‌فلسفی (گ ۱۲۹ ب تا ۱۵۰)

(عربی‌وفارسی)

منتخباتی است از پاره‌ای از کتب فلسفه به این ترتیب :

—اوصاف الاشراف خواجه نصیرالدین طوسی از فصل٤تا ۱۰ (گ ۱۲۹— ۱۳۱) .

—رساله وجودیه میرسید شریف گرگانی (گ ۱۳۱—۱۳۳فارسی) (فهرست۹: ٤۳۷)

—شرح الواح (گ ۱۳۵) —

— روض الجنان ابوالحسن بن‌احمد (گ ۱۳۵—۱۳۷)(فهرست۵: ۲۸۱).

- بخشهایی از چندگفتار و مکتوب باباافضل کاشی به فارسی(گ۱۳۸-۱٤۲)-

مفاتیح الغیب‌ملا صدرا (گ ۱٤۲- ۱۵۰)

درپایان این بخش کاتب چنین رقم دارد:به تاریخ شهررجب... هزارودویست‌وهشتادو وهفت... این چند جزء کتاب به قلم شکسته،... که‌اسمش قابل تحریر نیست رحیم کوهینی تفرشی سمت اتمام‌پذیرفت‌چون نسخه‌بسیارسبهم‌بودامید... که‌اگرسهو وغلطی‌داشته‌باشد تصحیح فرمایند

۹-حلیةالابدال (گ۱۵۱-۱۵۳)

(عربی)

ازمحیی الدین ابن اندلسی (م-٦۳۸) . مؤلف دردیباجه آردکه این رساله را درطائف حجاز به‌سال ۵۹۹ پرداخته است. (فهرستج۹: ۲۹ و٦٤۹ وج۱۰: ۱۹۵۷) کاتب نام مؤلف رادرصدر نسخه به غلط عبدالرزاق کاشی ثبت کرده‌است.

۱۰- گفتارهای باباافضل (گ ۱۰۳ب تا ۱۰۹ الف) (فارسی)

گفتارهایی است از باباافضل کاشی بیشتر بدون عنوان و نام از این قرار (باذکر عنوان شناخته شدهٔ هریک):

۱- وصیت به‌حکما (گ ۱۰۳-۱۰۴).

(فهرست منزوی ۲: ۱۷۱۳ مجموعه مصنفات باباافضل ۲: ۶۵۶)

۲- ایمنی از بطلان نفس در پناه خرد (گ ۱۰۴- ۱۰۵)

(فهرست منزوی ۲: ۷۴۳ مجموعه مصنفات باباافضل ۲: ۶۰۱-۶۰۷)

۳- فائده در تناهی اجسام (= بی‌کرانه بودن جسمها) (گ ۱۰۵-۱۰۷)

(فهرست منزوی ۲: ۷۴۷ مجموعه مصنفات ۲: ۶۲۷)

۴- تحقیق در دهروزمان (گ ۱۰۷)

(فهرست ۱۰: ۱۳۹۲ منزوی ۲: ۷۸۲ مجموعهٔ مصنفات ۲: ۶۶۳)

درذیل این گفتار باباافضل تعلیقی است برگفتار اوباعنوان «ولغیره»

آغازتعلیق : برزگی لبیب پوشیده نماندکه ازاین کلام ظاهر میشود که‌دهر مدت‌واستداد یابندگی خوب‌است (کذا) به ملاحظهٔ امور متغیره حادثه چنان که درزمان ملحوظ است.

۵- نصائح به طالبان حکمت (گ ۱۰۷ب تا ۱۰۸ الف)

(منزوی ۲: ۷۰۳ مجموعه مصنفات‌باباافضل ۲: ۶۵۹)

۶- دانش وآگهی- داننده وآگه از عالم (گ ۱۰۸ الف‌۱۰۸ب)

(منزوی ۲: ۷۸۴- ۷۸۵ فهرست مجلس ۱۴: ۱۷۶و۳۴۱)

۷- ذات وحقیقت مبدأ هستیها (گ۱۰۹)

(منزوی ۲: ۷۸۷ مجموعه مصنفات ۲: ۶۲۵ فهرست ۱۰: ۱۳۹۰)

۱۱-گفتاری ازصدرا (گ ۱۰۹- ۱۶۰ الف) آغاز: من افادات صدر حکماء الاسلام.اعلم ان الانسان متی کان وجوده هذاالوجود الطبیعی فلا یمکنه ان یدخل دارالسلام فی‌زمرة الملکوت الاان یتحول نحو وجوده‌ویتبدل

۱۲- رساله فی الحرکة (۱) (گ ۱۶۰- ۱۶۱) (عربی)

ازمیرابوالقاسم فندرسکی استرابادی(قرن ۱۱) دارای ۵ فصل ازاین قرار:

۱- فی صورة الحرکه وانیتها۲- فی‌ان کل متحرك یتحرك من غیره۳- فی‌ان لکل متحرك‌محرك هوالاول فی ذاته۴- فی‌ان الحرکات... یجب ان ینتهی الی‌محرك واحدلایتحرك۵- فی‌غناء المتکونات عن المثل الافلاطونیه (فهرست ۱۶: ۱۸۱ ش۶/۵۲۸۳ ذریعه۶: ۳)

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین .. وبعد فانی ارید فی مقالتی هذه ان ابین امر الحرکه و صورتها... وان المثل المنسوبه الی افلاطن‌لایحتاج الیهافی‌المتکونات.. تقربا الی مجلس شیخنا ومولانا الاجل

۱- کاتب در عنوان نسخه نام کتاب را ذخیره ثبت کرده اما این نام درهیچ مأخذی دیده نشد.

پایان : فاذن المثل الافلاطونیه فضل لایحتاج الیها الموجودات فهذا آخر ماأردت ایضا حها بایجاز واختصار

۱۳- جواب میرفندرسکی به مظفر حسین کاشی (گ ۱۶۱- ۱۶۲) (فارسی)

پاسخ امیرابوالقاسم فندرسکی است به مظفر حسین کاشی دراثبات‌عدم امکان تشکیک درذات.

آغاز: آن چه فرموده‌ای درذاتی و تشکیک وعدم تشکیک برآنچه ذاتی‌است‌اوراسعتقداین ضعیف آنست که نشاید که ذاتی معقول با لتشکک باشد

پایان: به کتاب مابعد الطبیعه رجوع کنند و بالجمله هر چه بجز حضرت رب‌العزه‌است ازموجودات‌عینی اورا ازترکب چاره نیست. کاتب درپایان چنین رقم دارد«حرره الافقر..محمد تقی بن‌حسین التفرشی الخورانی فی قریة تفرش» سپس ٥ چندسطر است‌به‌عربی درعلم‌گویااز کاتب که درذیل آن(درصفحه بعد) رقم او باتاریخ ۱۲۸۷ تکرارمیگردد.

۱٤- رساله حشرالاشیاء(گ۱٦۳-۱۸٦)(عربی)ازصدرالمتالهین شیرازی(فهرست٥:۲۱۸ ذریعه ۷:۲۲) این رساله درکنار کشف الفوائد کراچکی به‌سال ۱۳۰٥ ودرحاشیه مبدأ ومعاد (چاپ سنگی- ۱۳۱٤) به چاپ رسیده است.

آغاز: بسمله یارب الآخرة والاولی... فقد سألت یااخی...عن حشر جمیع الاشیاءالیه تعالی

درپایان نسخه کاتب تفرشی‌قمی رقم‌دارد ومیگوید نسخه‌را درتفرش به تاریخ ۱۲۸۷ نوشته است.

۱۵ - اصول عقائد (گ ۱۸٦—تا ۱۸۸) (عربی)

ازمحمد طاهر شریف وحید دراثبات اصول عقاید نه‌برپایه‌بطلان دور و تسلسل در پنج مسئله. درمسئله ٥ امامت را در ذیل نبوت میآورد وآن را منوط به نص نبی (ص) میداند.

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی جعل‌البرهان سلما... فیقول‌المفتاق الی رحمة‌المجید محمد طاهرالشریف‌الوحید انی لما رأیت‌الدلائل التی اقامهاالفحول علی‌الاصول‌الخمسه مبنیة علی ابطال‌الدوروالتسلسل... حاولت اثباتها فی خمس مسائل بنحوآخر غیرمبنی علی مابنوهاعلیه

پایان: المسئلة الخامسة فی‌المعاد . اذا ثبت‌النبوة ثبت‌المعاد بقوله ولاحاجة‌الی‌اثباته بالبرهان‌العقلی. تمت فی عشرثالث رجب سنه ۱۲۸۷.

۱٦- رساله‌اثبات‌الجوهرالمفارق(گ ۱۸۹—۱۹۰) (عربی)

ـ العقل‌الکل ازخواجه نصیر طوسی(فهرست:٥: ۲۹٦—۲۹۷)

۱۷ - مناظرهٔ بهلول وهارون‌الرشید در امامت (گ ۱۹۱—۱۹۲) (عربی)

آغاز: قیل للرشید... ان‌البهلول قائل بامامة ابی‌طالب دون‌غیره من‌الاولین‌من‌الصحابه والاخرین‌من بنی‌العباس فعظم ذلک علی‌الرشید وامرباحضاره ... فقال یابهلول بلغنی عنک انک تطعن...علی عمر فقال‌البهلول... لست علیه طاعنا لکنی علیه غضبان فقال‌الرشید فلم ذاک قال... لانه لم یدخل جدک‌العباس فی‌الشوری

۱۸ - مناظرهٔ امام محمد باقر با حجاج (گ ۱۹۲—۲۰۰) (عربی)

آغاز: حدثناالکرخی قال حضرت مجلس‌الحجاج‌بن یوسف الثقفی فی‌الکوفه‌والناس‌من حوله... واذا قد دخل علیه صبی صغیر حسن‌الثیاب

پس ازپایان مناظره چند بیت فارسی باقلم ریزتر نوشته است.

۱۹ - کشف‌الحقایق (گ ۲۰۱—۲۰۳) (فارسی)

از سید محمد نوربخش (م— ۸۶۹). نام این رساله درکتاب تاریخ نظم ونثر فارسی از نفیسی یاد شده ونسخه‌ای ازآن با شمارهٔ ۳۴۰۰/۳۰۷ درین کتابخانه‌موجود است (فهرست: ۱۳۸۳:۱۰)

کاتب نسخهٔ حاضر تمام رساله را نیاورده است.

۲۰ - سیر وسلوك (گ ۲۰۳—۲۲۰) (فارسی)

برگزیده‌هایی است ازسخنان عرفا وپاره‌ای از حکایات اهل عرفان و سلوك گویا ازکاتب نسخه وباعنوانهای: فی‌البصیره، فی‌السلوك، فی‌الجهد والطلب، فی‌الترك والتجرید والزهد، فی‌العزلةوالخمول والخلوة.

۲۱-تحفةالاحرار (گ ۲۰۳پ) (فارسی)

دیباجهٔ منثور مثنوی تحفةالاحرار جامی است. (درعنوان نسخه به غلط: تحفةالابرار)

۹۰— دفتریست به خط نستعلیق وشکسته نستعلیق قرن ۱۳ با چند قلم. بخشهایی ازآن به قلم نستعلیق محمد تقی‌بن محمد حسین تفرشی قمی است باتاریخ ۱۲۸۷.

قطع خشتی ۱۷×۲۱ ج تیماج قرمز یك‌لا برگ ۲۰۳ سطورهرصفحه مختلف کاغذفرنگی آبی وشکری رنگ شمارهٔ ثبت ۳۰۷۹۷

مجموعه داری دوکتاب: (عربی)

۱-جنگ اشعار (گ ۱—۱۷۳)

از ابوتمام، بحتری، ابوالعلاء معری، ابومحمدالخازن، متنبی و دیگران (اسامی‌شعرا، جز اینان که یادشد در نسخه نیامده است). توضیح پاره‌ای ازلغات دربین سطور آورده شده‌است.

۲-الوافی‌بحل‌الکافی (گ ۱۷٤—۲۲۳)

شرح‌است از عبدالرحمان بن عیسی‌بن مرشدالعمری‌الحنفی (م۱۰۳۷) برکتاب الکافی فی‌علمی‌العروض والقوافی تألیف ابوالعباس احمدبن‌عبادبن شعیب خواص (م— ۸۰۹) متن کافی چاپ شده والیان سرکیس ازآن بدون تاریخ یاد میکند (معجم‌المطبوعات: ۱۰۲۸ و ایضاح‌المکنون ۲:۲۰۹ و ۷۰۰ و فهرست مکتبةالمتحف‌العراقی لاسامه ناصرالنقشبندی:۱٤۰)

آغاز: اللهم‌یاکافی‌المهمات‌یوم‌الفصل... امابعدفیقول‌الراجی... عبدالرحمن‌بن‌عیسی... قدالتمس منی بعض اعزةالطلبه... حسین قرائته‌علی کتاب‌الکافی

این نسخه ناقص است وبقیهٔ آن از دفترافتاده است.

۹۱ نسخه‌ایست به‌خط نسخ روشن با دوقلم از قرن ۱۳ برپشت برگ اول جنگ تملکی‌است باسهر «عبده‌الراجی اردشیر» که گویا اردشیر میرزا قاجار باشد و دریادداشت اوآمده است:

« در ییلاق بندپی مازندران از عالی‌جناب... لبیب اریب مصطفوی اصفهانی به ما منتقل‌شدفی سنه ۱۲۰۱.» وبرپشت‌برگ‌نخست کتاب‌دوم (الوافی) تملک میرزا حبیب قاآنی شیرازی دیده میشود، بریک برگ اضافی آخر دفتراشعاریست به ترکی و داستانی به نظم و نثر منقول از اصمعی . حاشیه‌برخی ازبرگها لکه های‌زرد رنگ‌دارد .

قطع خشتی ۱٤×۲۱ ج تیماجی مشکی برگ ۲۲۲ سطور هرصفحه ۱۵—۱۷ کاغذ فرنگی سفید شماره ثبت ۳۰۷۹۸ .

مجموعه :

۱-حکایات‌مختلفه و روایات‌مؤتلفه (گ ۱—٤۹ب) (عربی)

از صفی‌الدین عبدالعزیز بن سرایا حلی (م—۷۵۲) . درپاره‌ای از نسخ دیوان اوبخشی است منثور (به جز آن که در پاره‌ای از نسخ دیوان چاپی است) در حکایات فکاهی وادبی و تاریخی واین حکایات در برخی از نسخها کمتر و در بعضی بیشتر است(۱).دریکی‌دیگر از نسخ این کتابخانه — که نسخه‌ای منظم و پاکیزه است و این حکایات رادارد ـ داستان منقول از ابوالفرج ابن جوزی و شعر سرخای‌لکزی و نیز حکایت شکار فضل برمکی را—به روایت اصمعی — که در آخر نسخه حاضر است-نیامده. عناوین‌پاره‌ای ازاین‌حکایات و روایات چنین‌است :

حکی ابن الاعرابی قال‌رایت‌بحلب سنة ستین و خمسمائه شیخاترکی‌الجنس وکان له جاریه‌رومیةالجنس، حکی قاسم بن محمدقال کنت‌فی مجلس فیه عمربن ابی‌ربیعه ، حکی اللیث‌ابن‌سعدقال‌ارق‌سلیمان بن عبدالملک‌ذات‌لیلة،حکی‌محمدابن‌شهریارقال حدثنی‌ابی‌قال‌قال‌لی محمدبن عبیدالله العتبی حکی ابوالفرج الاصبهانی، حکی المفضل‌بن حازم قال حدثناالمنصور البرمکی ، حکی ابوالفرج... فی کتابه الکبیران عمربن باته قال‌رکبت یوما... فاجتزت بمحمد بن جعفربن موسی الهادی، حکی ابویاسر البغدادی فی‌رسالته المعروفة برسالة الطبیب‌یقال‌ان ولیمیتن کانتالم یکن فی‌الاسلام

۲ - ترجمهٔ قصیدهٔ برده (گ ۱٥— ٥۹) (عربی — فارسی)

ترجمه منظوم قصیده‌بردهٔ شرف‌الدین بوصیریست هربیت‌با یک بیت فارسی (که در حاشیه صفحه یا در بین سطوراست). این‌ترجمه ازحافظ‌محمد شرف‌است که به‌مفادابیات آخر (که‌در نسخه حاضر آورده نشده) در.۸۱ آن‌را به‌پایان‌آورده ودارای دیباجه ایست به نثر(در نسخه حاضر برگ اول آن در صحافی جابه جا شده و اکنون دارای شماره‌صفحه ۲۷۳ = برگ ۱۳۷ ۱۳۷ب است). شماره۲۳۲۹/۳۲ نیز همین ترجمه است.

(فهرست ۲۸:۸و منزوی٤: ۲۹۶۲۹۲۷۲۳) .

۱- درنسخه شمارهٔ ۱٤۹ کتابخانه ملی نیز گویا بخشی ازاین حکایات هست. درتاریخ ادبیات عزاوی بااین که مؤلف در مقام استقصاء آثارمنثور صفی‌الدین حلی‌است، ازاین اثرمنثور یادنمیشود (رجوع شودبه آن کتاب۱: ۲۷۲)

آغاز : حمد و سپاس بی‌قیاس مرخدای را سزاست ....

اما بعد چنین فرموده است شیخ امام ... ابو عبدالله بوصیری که سبب انشاء این قصیده‌آن بود ... وآن حضرت را شفیع خود سازم(ازاین جمله به بعد در برگ ۵۹ الف است و آغاز آن یک صفحه است در برگ ۳۷ب) نخستین بیت ترجمه :

ای زیاد صحبت یارانت (۱) اندر ذی سلم

اشک چشم آمیخته با خون روان‌گشته به هم

پس از برگ ۵۹ دوبرگ (۶۰—۶۱) سفید است و چند بیت و یادداشتی در مدح وذم باده گساری و غزلی‌است ازفیض. درکنارغزل (ص۱۲۰) نویسندهٔ اشعار مینویسد «محرراین اشعار دختری داشت به کیاست مشهور ودر حسن...» .

۳- جنگ شعر (گ ۶۲— ۸٤) . (عربی)

اشعاریست از : ابو نواس ، ابن رفاعه ، شیخ وفائی ، بهاءزهیر ، شهاب الدین عمری (نامهٔ منظوم اواست به صلاح الدین صفدی) ، ابن ملیک الحموی ، سودی ، شمس الدین ابن الصائغ ، صفی‌الدین حلی ، شیخ عبدالهادی السودی، حاجری ، شیخ ابوالفضل ابن الوفائی ، بدیع الزمان همدانی (نامه‌هایی از او) ، النواحی ، قینان شاعر ، عبدالله بن الحجاج (ترجمه‌ای کوتاه وشعرو داستانی از او) ، شیخ بهائی (اشعاریست از او خطاب به دوستان در مشهد رضوی و نجف و به هنگام ورود به مدینه) ،العفیف السلیمانی ، محمد بن منصور نیشابوری فقیه شاگرد غزالی ، لیلی الاخیلیه ،، عمربن الفارض ، بکری ، سید علی ، عمربن عبدالعزیز ، محمدبن علی‌ابن ابی الصقر شافعی ، ابوالجرائر حسن ابن‌علی الکاتب الواسطی، یحیی بن خالد برمکی ، یزیدبن معاویه،امر ؤالقیس (قصیدهٔلامیهٔاو) .

٤ ـ دیوان قصائد (گ ۸٤ — ۹٤) (عربی)

به تر تیب حروف الفباء .

آغاز: اما لک یاداء المحب دواء بلی عند بعض الناس منک شفاء

۵ ـ دیوان مجنون (گ ۹٤—۱۳۶) (عربی)

دیوان قیس عامری (به‌روایت ابوبکر والبی)نسخه حاضر از آغاز افتاده دارد.درپایان‌رقم کاتب و تاریخ کتابت وجود دارد ودر حاشیه صفحه اشعاریست ازبهاءزهیر ونیزحکایتی‌از عبدالله ابن حجاج شاعر به عربی .

۶- جنگ نظم و نثر (گ ۱۲۸— ۱۷۲) (عربی)

دراین بخش از مجموعه اشعاریست به‌عربی ونام شاعران‌گاه درصدرقصائد یاد شده است اینک فهرست اسامی :

رضی‌الدین حسینی (شریف) ، احمد چلبی (شاگرد رضی) ،کشاجـــــــم، قیراطی،

۱— در نسخه حاضر به غلط : ماراست (به جای : یارانت) .

ابوالحسن شریف طباطبائی، ابن سعید ، منصور فقیه ، سعدالدین بن‌العربی، (تقریظ سید ابوالفتح اسدالله بن‌حسین حلبی بر دیوان سید شریف محمدبن فلاح‌فاطمی وسپس چندقصیده ازدیوان او) ،شیخ نورالدین علی بن عراق، شیخ عبدالصمد، ابن المشرق‌ساردینی،احنف‌عکبری ابوجمیل نیشابوری،شیخ بهائی، جلال الدین یحیی بن عبدالعظیم معروف به جزارمصری،ابومحمد عبدالولی قطب‌الدین، ابن المعتز، ابن سیرین، عایشه الباعونه،ابن الدمیثه، ابوتمام، ابوظهیر، سیدرضی، کعب بن زهیر، شمس‌الدین محمد جوینی ، یزیدبن‌معاویه، مغربی (علی‌بن‌المقرب) درحاشیه‌وبین سطور بیشتر صفحات ترجمه فارسی کلمات وگاه ابیات باقلم نستعلیق ذکرشده.

۲۰۱نسخه‌ایست به قلم نسخ اندکی نستعلیق قرن ۱۳ تاریخ ۱۲۲۲درذیل ص ۲۶۷ دیده میشود برپشت برگ نخست یادداشتی است در بارهٔ این که این نسخه امانت آقا کوچک پسرسیدمحمد صادق است درنزد محمدتقی دزفولی باتاریخ۱۲۸۶عناوین شنگرف‌در برخی از برگها اندکی وصالی وگاه لکه‌های چرکین دارد

قطع خشتی ۱۵×۲۱ ج تیماج قهوه‌ای یک لا برگ ۱۷۳سطور هر صفحه مختلف. کاغذفرنگی سفید شمارهٔ ثبت ۳۰۸۰۹

مجموعه : (فارسی)

۱- **دیوان‌ثنائی فراهانی** (گ۱-۴۳)ازمیرزاابوالقاسم قائم مقام فراهانی متخلص به‌ثنائی شامل قصائد واندکی ازرباعیات است(ازاول قصائد اوراقی ساقط شده است).نسخه‌ای کامل وممتازاز دیوان قائم مقام باشمارهٔ ۴۷۶۲ در فهرست ۸ شناسانده شده‌است. ونسخه‌ای‌دیگرمانند نسخه حاضر (دارای قصائد، رباعیات وجلائرنامه) باشماره۴۲۰۱ درفهرست۳ .

(فهرست۳- چاپ دوم-: ۳۰۰۹۸:۱۷۲، منزوی۳: ۱۸۰۱و ۲۲۶۲)

۲- **جلائر نامه- مثنوی** (گ۴۷-۷۷)ازقائم فراهانی به‌زبان‌سادهٔمتداول(نسخه‌شمارهٔ۴۷۶۲- که در بالا یاد شد- درپایان بانسخه حاضر متفاوت است.)

آغاز: چنین گوید غلام تو جلایر	که‌من رفتم زشرا تاملایر
پایان: رواباشد که جان سازم نثارش	کشم بردیده خاك رهگذارش
بحمدالله شهنشاه فلک جاه	نکو چون‌داند اینهانیست‌اکراه

۳- **قصیدهٔ تاج الشعراء میرزا شهاب** (گ۷۹-۸۲)ازمیرزانصرالله شهاب‌اصفهانی(م-۱۲۹۱) که لقب« تاج الشعراء» نیز داشته است (فرهنگ سخنوران: ۳۰۹).قصیده ایست (۱)دراز با تغزلی طویل در مدح شاهزاده احتشام بااین مطلع:

دوش بزمی داشتم خرم چو فردوس برین ساقیش رضوان‌وهم غلمان دروهم‌حورعین

۴۰۱- نسخه‌ایست، خط نستعلیق‌تحریری قرن ۱۳ دروسط وآخر نسخه اوراق‌سفیدوجوددارد- قصیده شهاب چلیپاست.

قطع: خشتی ۱۴/۵×۲۲ج تیماج سبزبرگ(بابرگهای سفیدوسط وآخر)۱۰۱سطورهرصفحه ۱۷ (قصیده شهاب چهارستون چلیپاست وهرستون ۴۱سطر) کاغذفرنگی شکری شمارهٔثبت: ۳۰۸۱۱

۱- یکی ازابیات قصیده این بیت‌است :

شاعران راغالباً اقوال هست افعال‌نی قول سالایفعلون برهان زفرقان مبین

مجموعه: (فارسی)

۱- جنگ شعر (گ ۱-۲۶ الف)

بخش نخستین این مجموعه اشعاریست غالباً از شاعران قرن ۱۱ واوائل ۱۲ باقلمهای مختلف: عرفان متطبب وجداو (گردآورندگان جنگ) . اینک نام شاعران: کلیم وصائب (این اشعار درصفحه اول مجموعه به خطشکسته نستعلیق استادانهٔ نصیربن خداویردی اردبیلی است باتاریخ ۱۰۹۸)، ظهیر فاریابی، سیدعلی خوارزمی (قصیده‌ایست بلند ازاو درمدح امیرالمؤمنین علی (ع) وبیت مطلع‌آن براثر چسبیدگی برگ‌دیگر به‌درستی خوانده‌نمیشود (۱))، حافظ، طبیب، عطائی (قطعه‌ایست به‌خط او)، وحشی، (بخشی از خلد برین اوست به قلم نستعلیق)، عامی بروجردی (چند قصیده ازاو در مدح حضرت علی (ع) وقصیده «بابای غریب» در مدح امام علی‌الرضا(ع))، فائض، میرزا ارشد، شوکتا، انوری، محوی، میرزا محمد کاظم موسوی، کاظمی مشهدی، ظهیراشیرازی(۲)، (قسمتی ازقصیدهٔ او درمدح آصف که‌بیت‌آخرآن ماده‌تاریخ انتصاب اوست به‌این منصب به سال ۱۰۹۸) . در چند برگ بعد (ص ۲۹) آمده است فائض هروی هداه‌الله (قصیده‌ایست از او در منقبت باالتزام «ازسنگ» درآخرهربیت)، قطعه‌ای درمدح میرزا محمد اخلف میرزا هاشما و ماده تاریخ انتصاب‌او به وزارت هرات (در۱۰۹۸) گویا ازهمان ظهیر شیرازی، نظیری (قطعه‌ایست ازشاعری که دربیت پایان‌ازخویشتن‌چنین یاد میکند:

آخر ترحمی کن برزاری نظیری　　　　شهرت شفای دلها مهرت‌طبیب حاذق)

میرزا تقی دولت آبادی (با همان نستعلیق استادانهٔ صفحهٔ نخست)، عرفان گنابادی (که این دفتر را از جد خویش‌به ارث برده‌و نیز به خط نستعلیق‌آمیخته به شکسته چیزهایی از خویش و دیگران برآن افزوده) ودراینجا (ص۳۸-۳۹) قطعه‌ای درتاریخ درگذشت‌پدرش کتاب‌الله ونیز قطعه‌ای در تاریخ فوت حاج شرف‌الدین (هردو به سال ۱۰۹۷) آورده ودرذیل قطعهٔ تاریخ‌فوت پدر میگوید(۳) در اول پنجشنبه ۶شهر ذی‌الحجه... ۱۰۹۷ فجأة داغ‌مفارقت بر دل اهل مصیبت‌گذاشت و در ۱۵ محرم این خبر جانسوز به‌گوش غریبان‌به اصفهان رسیده

۱- ازجمله ابیات آخراین قصیده:

تمام دفتر دیوان سـن به مدح علی　　　　مزین‌است نه‌ازمدح‌رستم وازطوس

۲- باید همان ظهیر شیرازی یا اصفهانی اواخرقرن ۱۱ باشد که در تعلیقات نفیسی ب لباب‌الالباب وذریعه (۹:۶۵۷و۶۵۹) ازاو یاد شده. دراین جنگ‌بخشی از قصیدهٔ اوست‌درمدح آصف با این مطلع:

دوش در برج عطارد کوکبی دیدم به‌خواب　　　　کز فروغ پرتو او نور می‌برد آفتاب

و نیز تاریخ سلطنت جعفر سلطان حاکم تنکابن (در۱۱۰۳)

۳- مادهٔ تاریخ فوت پدر او این بیت است:

گشت چون مهمان رضوان از پی تاریخ سال　　　　هاتفی‌گفتا بودجایش‌بهشت جـاودان

و این تاریخ گفته شد و۳ شهر ذی‌الحجه خانهٔ اخوی ام ملامعروفا فوت شد...)
درآغاز قطعه اول آمده «تاریخ وفات والد... کتاب الله طاب‌ثراه لمحرره عرفان» وعنوان قطعهٔ دوم چنین است: «تاریخ وفات مرحوم‌حاج شرف الدین لمحرره عرفان الجنابذی» ودرذیل این قطعه آمده:« بعدازساختن آب انباردربیکند درگذشت»، سیدعلی مهری عاملی(دوغزل‌ملمع مرکب ازعربی وفارسی) درذیل اشعار مهری چنین نوشته:«اشعار سیدعلی متخلص به‌مهری است ووجه تخلص این که بر مهرعلی بیک مشهور عاشق شده‌بود»، انوری، بیخودی(مثنوی است که در عنوان آن آمده: من اقوال جدی بیخودی‌رحمه‌الله تعالی)، میرصیدی،طالب‌آملی، محمدقلی سلیم، میرزاباقر وزیر قورچی، میرزاطاهر ونصرآبادی(این اشعار اخیرنیز- درص۴٦-۴۷- به خط استادانه شکسته نستعلیق نصیربن خداویردی اردبیلی بارقم‌او وتاریخ۱۰۹۸)، مولاناجانی گنابادی(قصیده ایست در مذمت ده) ،کرامی (دو قطعه است به خط نستعلیق خوداوبااین عنوان:لمحرره کرامی به مطالعه نواب سیاست ونجابت دستگاه میرزائی صاحبی معزالاناسی‌خواهد رسید)، میرزاطاهر وحید(ازاودوقطعه‌است دربارهٔ بناء بقعهٔ آقا امان‌وزیر«نواب علیه والدهٔ نواب کامیاب اشرف ارفع» ویکی ازآن دوقطعه ماده‌تاریخ بناء را(به سال ۱۰۹۳) دارد ودرعنوان آن چنین آمده است که:«بر کتیبهٔ مسجد وایوانهای‌مدرسه نقش است»بنابراین میرزاطاهر وحید آقاامان‌رابه مناسبت بناء مدرسه ای مدح گفته‌استواز برخی ازاین اشعاراستفاده میشود وزارت آقاامان درزمان شاه سلیمان‌بوده‌است.

درصفحه۴۳ یک قطعه ادبی است به‌نثر متکلفانه دروصف گناباد

آغاز قطعه: عزیزی دروصف گناباد فرموده:ای خوشا سرزمین قصبهٔ جنابذ که تادرارکان اربعهٔ اقالیم سبعه عالم کون وفساد بسائط عناصر هیئت تکاسر پذیرفته به این استقامت‌صورت نبسته آبش ازعزیزی آب حیوان

پایان: ماحسن هذه الارض وما احسن ساکنیهابلدة طیبه ورب غفور

۲- دستورمعما = رسالهٔ منظومه درمعما (گ ٦۲-۳۰)

از حیدر معمائی (کاشی). این منظومه که در۱۰۹۷ (مطابق :نسخه مقبول مطلوب) پایان یافته دارای دیباجه وخاتمه ایست شبیه منظومهٔ نخستین شهاب حقیری‌هروی (سروده شده در ۹۲۳ مطابق: نسخهٔ موزون بی عیب) وهمانند آن دارای ۱۴٦ بیت است(مطابق: کل نامه). پس‌از خطبه ودیباجهٔ منظوم، سه‌بیت‌استدر«تعریف معماو درج نام ناظم به‌ایماء »

۱— شاعر دراین قطعه اصطلاحات قرآنی وفلسفی‌به‌کار می‌برد:

لب ساقی روانها دل چشمهٔ حقائق	لفظ آفتاب روشن معنی چوصبح صادق
بی‌نور تو هیولا صورت نمی پذیرد	لولاک‌فی‌وجودی‌ما تخلق‌الخلائـق
از پیر وشیخ ومرشد کاری‌نمی‌گشاید	دریابم از عنایت برهانم ازعلائق

۲—

مطلع انوار دنیاگرچه‌خورشیداست‌وبس	مطلع ایجاد عالم نور توحید است وبس
ازحرم تا دیرترسا نعره‌واری بیش نیست	اصل درکیش‌محبت‌حسن‌تأییداست‌وبس

معما شد کلامی نزد جمهور — توجه حق نماید راز مستور
از او یعنی به‌وجه رمز وایما — همی آید برون اسمی ز اسما
نما تکرار تعریف ای ستوده — به ایما اسم ناظم رو نموده

در این منظومه اعمال معما بر چهار قسم (تحصیلی ، تکمیلی ، تسهیلی وتذییلی) است و شرح هر معما بادو عنوان (تعریف و تمثیل) انجام مییابد .

در فهرست لنین‌گراد منظومه‌ای در معما از حیدر کاشی شناسانده شده است .

آغاز : بسمله ، رساله منظومه در معما و قواعد این علم .

به نام آن که ذات او زاشیا — بود پیدا چو از اسما مسما
وجودانس‌وجان‌تحصیل‌ازاویافت — معمای جهان تکمیل زاو یافت
بود تسهیل مشکلها ز نامش — گشاد عقدهٔ دلها زنامش
ز ذات او بود هر نام پیدا — به نامش افتتاح هر معما
پایان : بحمدالله‌فتاد ازبحر والا — به دستم گوهری چند ازمعما...
خرد سفتش به الماس تفکر — به نظم آورد همچون رشته در...
حد ایجاز مرعی شد نه‌تطویل — چه درایراد تعریف‌وچه‌تمثیل...
حساب بیت این مشکین شمامه — بیابی گرشماری کل نامه
پی تاریخ این منظوم‌مرغوب — رقم شد نسخه مقبول مطلوب
قبول طبعهای طالبان باد — طلبکارش جمیع قائلان باد

۳ــ معمیات امیر حسین (گ ۳۱ الف) (فارسی)

چند معما از امیر حسین معمایی نیشابوری است که چند رساله در دستور معما دارد . سطور این صفحه چلیپاست .

٤ ــ دستور معما (گ ۳۱ب تا ۳۳ ب) (فارسی)

از عبدالرحمان جامی . رساله کوچک اوست و اعمال معمائی در آن بر سه قسم نهاده شده است : تحصیلی ، تکمیلی وتسهیلی(فهرست ۳ (چاپ دوم): (ومنزوی ۳: ۲۱۸۰) .

آغاز : رسالهٔ صغیره استاد الاناسی مولا نا عبدالرحمان انجامی .

چو از حمد و تحیت یافتی کام — بدان ای درمعما طالب نام
پایان: به‌تشریف‌قبول‌ارزنده بادا — بر ارباب کرم فرخنده بادا

٥ ــ معمیاتی از امیر حسین (گ ۳٦ب تا ٦٤ ب) (فارسی)

چند معمای‌دیگر است باهمان خط و به چلیپا . و در صفحه بعد از آن قصیده ایست با عنوان «درمدح شیخ الاناسی»

٦ ـ دستور معما (گ ۳۰ب تا ٤۰ ب) (فارسی)

از فخری هروی‌خواجه حبیب الله در دیباچه (پس‌ازخطبهٔ منظوم)غزلی است ازمؤلف با تخلص فخری که درابیات آن جملهٔ «حضرت آصف حبیب‌الله بحر لطف وجود» را تعمیه کرده

و به منظور حل این معما رساله حاضر را در دستور حل معمیات نگاشته‌است (فهرست‌الهیات‌ج ۱: ۱۶۰) .

آغاز: به‌نام‌آن که کرد از خاك پیدا معمای وجـود آدمی را

اما بعد معروض‌آن که در این ایام غزلی (۱) واقع شده بودوگوهری در صدف‌معمانهفته گشت به اسم ..... چون حل این معمیات‌موقوف بر بیان قواعد معمایی و این بی بضاعت را چند معمائی بود .

پایان: چراازدل نمیگردد زمانی ، تمت رسالة المعما بتاریخ اواخر رجب المرجب ۱۰۹۳ به خط بندهٔ داعی عارف بیکندی گنابادی.

در صفحهٔ بعد اشعاریست از ملا قاسم مشهدی

۷ـ رساله دراستخراج تقویم و تاریخ (گ ۱٤ب‌تا ۱٤۷) (عربی)

از عبدالصمد. دردیباجه‌میگوید «در۱۰۹۳ تقاویم کواکب‌فلك‌البروج وعروض‌وسموت و دیگر حالات رااستخراج‌وآن‌رابه نام‌محمد مؤمن بیك کردم‌واین‌تألیف‌اعتراض برخی‌از نادانان‌را برانگیخت‌وازجمله خرد ها که‌آن معترض برمن گرفت‌این بود که تقویم تواریخ قدیم رابه راستی‌ودرستی استخراج‌نکرده‌ام غافل ازاین که‌نجوم دانشی‌نیست که‌گزاف‌درآن راه‌جویدوشخص بی‌اطلاع بتواند سخن گوید. اینك این رساله در خصوص تواریخ قدیمه نگاشتم وقاعده‌ای‌نهادم که درهرسال بتوان به آسانی‌مبدأ سالها وماههای قدیم- که بیشتردراحادیث اختیارات به حساب‌میآید- تعیین کرد چنان که اگر به سال ۱۰۹۲ بخواهیم از مدخل سال ۱۰۵۲ ناقصه قدیمه آگاه شویم». در عنوان رساله حاضر با قرمز چنین نوشته:« رساله ایست که یکی از منجمین ملوك‌فارس درباب‌تخطئه‌ای که به میرزااشرف منجم‌سرکار خاصه‌درباب تاریخ‌قدیم اسنادداده تألیف نموده»

آغاز الحمدلله‌المتفرد بالوجوب والقدم...امابعد فیقول‌العبد‌الاقل‌عبد‌الصمد‌لما‌استخرج‌فی‌سنة ۱۰۹۳ تقاویم فلك‌البروج‌وعروضها‌منه‌وسایرالاحوال‌المتعلقة بهما... علی وجه یقصر عن ادراك مرتبته ایادی المستخرجین وزینت‌عنوانه باسم...معزالحق... ظل ظل‌الله ...حاج محمد مؤمن بیگا... وکان هذاعلی بعض‌الجهال ثقیلا.

پایان: حتی یکون سببالمعرفتهاوباعثاللبصیرة‌علی‌استخراجها والله‌الموفق‌والمعین(سپس یک صفحه در« جدول حرکت ثوابت درسالها» است)

۸ـ قصیدهٔ میمیهٔ درمدح ائمه (ع)(گ ٤۸) (عربی)

ازشاعر معروف‌درمدح اهل بیت (ع) . اول قصیده ازمجموعه افتاده

---

۱ — از جمله ابیات این غزل این بیت است که به نظر میرسد اشعار به نام «بیخود» دارد :

نخواهد کرد ترك ناله و افغان زهجرانت

دل بیخود که بیخود مینماید ناله و افغان

۹- منظومهٔ ملمع (گ۵۶- ۵۷الف) (عربی وفارسی‌وترکی) این منظومه راابوالعباس شروانی در نفحة الیمن آورده‌به‌نقل ازعباس بن‌علی مکی: مطلع منظومه:

لی شادن اضنی الحشی بالسحر من چشمانه اصمی‌الفؤادوصادنی بالتیرمن‌مژگانه

(رجوع شود به فهرست ۲۱: ۱۹۷)

۱۰- قصیدهٔ لامیهٔ ابن المقری (گ۵۷- ۵۹ الف) (عربی)ازشیخ شرف الدین اسماعیل ابن ابی‌بکر المقری‌معروف به‌ابن‌المقری(م-۸۳۷) (درنسخه‌حاضر به‌غلط: اسماعیل‌ابن بکرمقری) این قصیده دراندرز وپند است وبه شیوهٔ قصیدهٔ نونیه معروف ابوالفتح بستی (م - ۴۰۱).ازابن المقری‌دیوان شعر ونیز قصیدهٔ‌تائیه دراندرز درکشف‌الظنون‌وتاریخ ادبیات عرب(عباس العزاوی ج۱: ۲۳۱) یادمی‌شود امابه این‌لامیه اشارتی جدانیافتم. اینک چندبیت‌ازلامیهٔ ابن‌المقری :

آغاز: زیادةالقول تحکی‌النقص فی‌العمل و منطق المرء قد یهدیه فی‌الزلل

ان الاسان صغیر جرمه و له جرم کبیرکما قد قیل فی‌المثل

فکم ندمت علی ما کنت قلت به وما ندمت علی ما لم‌تکن تقل

پایان: والحلم طبع فما کسب یجودبه لقوله «خلق‌الانسان من عجل»

۱۱-قصیدهٔ‌لامیهٔ‌ابن‌الوردی (گ ۶۰) (عربی)

از زین‌الدین عمربن مظفر معروف به ابن‌الوردی(م- ۷۴۹) لامیهٔ معروف اوست درپند و تذکیر.

آغاز: اعتزل ذکرالغوانی والغزل وقل‌الفصل و جانب من هزل

۱۲-قصیدهٔ‌لامیهٔ‌صفدی (گ ۶۱-۶۲) (عربی)

آغاز: الجد فی‌الجد والحرمان فی‌الکسل فانصب تصب عن قریب غایة الامل

۱۳-قصیدهٔ‌میمیهٔ‌ابوفراس (گ ۶۲ ب‌تا ۶۳ب) (عربی)

قصیده‌ایست درمدح پیامبر (ص) با این مطلع:

الحق مهتظم والدین مخترم وفیٔ آل رسول‌الله مقتسم

این نسخه ناقص است (بقیهٔ آن ازمجموعه افتاده است).

تمام قصائداین‌مجموعه (ازگ ۴۸ تااینجا) به قلم نسخ قرن ۱۳- ه است.

۱۴ - رسالهٔ‌بدا (گ ۶۴-۷۵) (فارسی)

ازمحمد شفیع بن فرج‌الله‌گیلانی (قرن ۱۱)دارای هفت فصل و یک خاتمه (ومؤلف خود در فصل اول شیوهٔ تقسیم مطالب رابیان میدارد)

فصل اول درتحقیق مفهوم بدا وبه‌گفتهٔ مؤلف «شرح‌ماهیت‌واثبات هلیت» به‌یاری اخبار.

فصل دوم در بیان اشکالات کلی‌که بربداء ایراد شده است (مولف آن را چهار اشکال‌می‌شمارد)

فصل سوم تا هفتم پاسخ اشکالات (درهرفصل پاسخ یک اشکال)

فصل هفتم اشکالات جزئیه با پاسخهای آنها وخاتمه در فوائد. مؤلف دردیباجه از اعتمادالدوله محمد مؤمن با القاب‌و احترام فراوان یاد میکند. وی در فصل نخست — در توضیح مفهوم بدا ـ به‌پاره‌ای از احادث شیعه استشهاد میکند و دردیگر فصلها به اثبات

بدا — که‌آن را از معتقدات خاصه شیعه امامیه[۱] میشمارد— بابراهین عقلی می‌پردازد (مجلس ۵ش ۷ ۵۰۰ دانشگاه ش /۳۱۶ و۵/۸۸٤ مرعشی قم ش ۱/۶۲۰)

آغاز: حمد وسپاس بی‌قیاس مرخداوندی راسزد... وبعد چنین‌گوید... محمد شفیع الجیلانی... که این مختصریست در تحقیق مسئله بدا که از معضلات مسائل و از مخصوصات امامیه است... وبالحقیقة این مسئله از اسرار علوم ایشان است... که جمهور طوائف... اشاعره ومعتزله وحکما نسبت به‌آن برقدم انکارند... واراده چنان است که تکلم دراین مطلب والا به مقدمات برهانیه یقینیه وبیانات حقیقیه غیراقناعیه باشد.

این نسخه ناقص است وبقیه فصل ٤ تا آخر رساله از مجموعه افتاده است.

۱۱۱— دفتریست باچند قلم نستعلیق ونسخ قرن ۱۱ و۱۳. قسمتهای‌اصلی دفتردرقرن ۱۱ واوائل ۱۲ به دست ملا بیخودی گنابادی و ملا کتاب الله(که ظاهراً پسر بیخودی‌ست و حکیم عرفان متطبب پسر ملا کتاب الله و محمد رضا پسر حکیم عرفان (۲) و مولانا جانی ومحراب گنابادی است . چند نوشته نیز به خط عطائی و دو صفحه به خط نستعلیق وشکستهٔ زیبای نصیربن خداویردی اردبیلی است . در ص ۲۲ این یادداشت از حکیم عرفان دیده میشود «اصل هذا البیاض من مخلفات جدی رحمه‌الله و اضفت الیه الاوراق البیض وکتبت فیها ما اتفق و انا العبد المذنب ابن کتاب الله عرفان‌المتطب» و زیر آن مهر بیضی کوچکی است به نقش «یارازق العرفان » در همین صفحه تملکی دیگر از محراب :«اصل هذا البیاض من مخلفات المرحوم جانی و انتقل الی بالبیع الصحیح من وارثه و انا العبدالراجی محراب الجنابذی» از این قرار باید جد حکیم عرفان — که دریادداشت خود از اویاد میکند — مولا جانی باشد در ص ٤۸ دوبیت است با عنوان «تاریخ تولد فرزندی نورچشمی عرفان » و دو بیت دیگر در «تاریخ تولد فرزند ارجمند سعادتمند بیخودی» ازص ۹۵ تا ۱۰۰ به قلم نسخ و نستعلیق قرن ۱۳ است (قصائد لامیه و میمیه‌نسخ و رساله‌بدا نستعلیق است) . وپس از رساله بدا نسخه چاپی (نستعلیق سنگی) مثنوی گلشن‌راز شبستریست که در مجموعه الحاق گردیده با شماره صفحهٔ ۱۰۱ تا ۱۹۶ حاشیه برخی از اوراق لکه های چرکین وگاه پارگی دارد . برگ ۱۲ وصالی شده .

قطع رقعی ۱۲ ×۱۹ ج تیماج قرمز برگ (با اوراق‌سفید وسط مجموعه و گلشن رازچاپی)۹۹ سطور هر صفحه مختلف کاغذ نیمه نخست اصفهانی و نیمهٔ دوم (از برگ ٤۸) فرنگی شماره ثبت ۳۰۸۱۸ .

۱— دربارهٔ مسئله بدا درقرن ۱۱ چند رساله تألیف شده ازآن جمله است رساله میرداماد (به‌عربی ،کتابخانه ملی شمارهٔ) ورساله ملا میرزا محمد حسن شیروانی ومحمد باقر مجلسی (هردو به‌فارسی)

۲— از محمدرضا هراتی نیز نوشته‌ایست و گویا همین پسر حکیم عرفان است و نیزمحمد نبی بیکندی نوشته‌ای داردو گویا او هم از همین خاندان است .

مجموعه: (عربی و فارسی)

۱ - دیوان اسیدی (گ ۱—۹۱) (فارسی)

ازارجاسب تهرانی متخلص به اسیدی (کشته‌شده‌دره ۹۲) این نسخه‌نیز مانندنسخه‌شماره ۱۱۸۴/۱ و ۳/۵۸۶۲ بدون ترتیب الفبایی است و از وسط آن (پس ازقسمتی ازقصیده ۳۱) اوراقی افتاده‌است و پس از ص ۵۰۳ به‌جای بقیهٔ قصیدهٔ ۳۱، بخش آخرساقی نامه است در سه صفحه (فهرست ۳ (چاپ دوم): ۱۷۴۰ و منزوی ۳ ۲۲۲۳ وذریعه ۹: ۹۸)

آغاز: ای‌تو سلطان ملک زیبائی ماگداپیشگان تماشائی

پایان: خروس سحرچون برآرد خروش چرابلبل مست گردد خموش

کاتب چنین رقم دارد «تم قصائد مولانا اسیدی عن یداقل العباد الجانی توفیق ناسراد گیلانی»

۲- دستورمعما- منظومهٔ (گ ۹۱ب تا ۹۳ب) (فارسی) ازشهاب‌الدین حقیری هروی-احمد ابن نظام‌الدین (م- ۹۲۳) در ۱۴۶ بیت (فهرست ۳- چاپ دوم-: ۱۲۲ و منزوی ۳: ۲۱۸۸ و فهرست حاضر: ۲۰)

آغاز: به نام آن که ذات جمله اشیا بودچون اسم وذات اوسسما

پایان: قبول خاطر اهل هنر باد به خوبی در همه عالم سمرباد

۳- دیوان ابن یمین -انتخاب (گ ۹۴-۱۱۷) (فارسی) برگزیده‌ایست ازدیوان ابن یمین امیر محمودبن امیر یمین الدین فریومدی (م-۷۵۴تا ۷۶۰). ازقصائد وغزلیات وقطعات و دارای ترتیب الفبائی است. اول نسخه حاضر افتاده وموجود در دفتر ازبخشی از قافیه (دال) است .

آغاز: ای خردمند چوروزی زجهان خواهی رفت مدت‌عمرتوگرپنجه‌وگرصدباشد

پایان: از لطائف هرآن چه نام‌بری درسطاویش مجتمع یابی

۴-تذکرهٔ شعراء عرب (گ ۱۱۸-۱۲۸) (عربی) بخشی است از تذکرهٔ سلافة العصر . اوراق این بخش- که بعداالحاق به مجموعه شده است- بزرگ‌ترازقطع دیگر برگهااست‌وبه‌این دلیل حواشی آنها را تاکرده‌اند وقسمتی از حواشی آن‌رادر صحافی بریده‌اندونوشتهای آن‌خوانده نمیشود.

آغاز: ابنه السید عبدالرحمان زهرة فضل نبتت فی روضة الشام وقطفت بیدالمنیه

۱۱۵ دفتریست به خط نستعلیق اوراق اصلی مجموعه (بجز اوراق الحاقی) به‌قلم توفیق گیلانی واز قرن ۱۰ واوراق الحاقی از قرن ۱۱-۱۲- است. دارای‌دوسرلوح مذهب ومرصع (در آغاز دیوان اسیدی ورسالهٔ معماوبه نظر میرسد سرلوح دیوان ابن یمین رابریده ودرجای‌آن یک سفید گذارده‌اند) برپشت برگ آخرمنتخب دیوان ابن یمین تملک مصطفی باسهرمدورا وبه نقش «بندهٔ آل محمد مصطفی» دیده‌میشودصفحات (جزبرگهای الحاقی) مجدول به‌چندقلم زرولاجورداست. برپشت نخستین برگ تملک وسهرمحمدنافع آبادی‌زاده‌ونیزد وبیت‌ترکی وجوددارد حاشیهٔ برگهائی ازاول مجموعه‌وصالی و بسیاری‌از برگهالکه های رطوبت یاچرکین دارد عناوین آب‌طلایی‌ولاجوردی قطع رقعی ۱۲×۲۱ ج تیماجی مشکی برگ: ۱۲۸ سطور هرصفحه مختلف کاغذ سمرقندی

شکری (برگهای الحاقی اصفهانی) شماره ثبت ۳۰۸۲۲

مجموعه : مطالب پراکنده نخست به نظم و نثر و غالباً نام گوینده و یا نویسنده هر مطلب یادشده است . اینک فهرست مطالب : نخست قصیده در هزل که بیت اول و آخر آن در اثر وصالی حاشیه خوانده نمیشود و پس ازآن (در ص ۲) نقلی از شرح مقامات سپس منقولاتی است به نظم و نثر از اصمعی ، تحفة الارواح ، ابراهیم ابن اسحاق ، ابن التعاویذی ، ابن المعلم الواسطی ، الشهاب الاعزازی ، الصفی الحلی ، سامیة الشامی ، شهاب الدین احمدبن یوسف الطیبی، وجیه‌الدین عبدالرحمان ابن کثیر (قصیده‌ایست بلند در معارضت با قصیدهٔطیبی ودر مدح سید محمد ابانمی شریف مکه)، ابوجهم الکاتب، کشکول بهائی ، ابوالحسین الجزار،شیخ محیی‌الدین (حساب غالب و مغلوب منقول ازارسطو) ،قصیده میمیه درمدح حضرت رسول (ص) از صفی‌الدین حلی، (از تنظیر های قصیدهٔ برده است) ، احمدبن یونس (حکایت کاتب جوان وخوب روی یحیی بن اکثم که به عزل او از منصب قضاء انجامید)، قائدبن مکنسه وسری رفاء، قاضی ابوالفتح بن قادوس خالدالکاتب، سعیدبن حمید، نظام‌الملک وزیر، ابوالاعمی مسعودبن محمد خجندی شافعی، بدرالدین بشتکی، قاضی فخرالدین بن مکانس،عزالدین، ابن سودون، ابراهیم الملاح،سعدالخضری وابن کفیل وابن العطار وشهاب الدین المنصوری‌وابن حجاب(ازاین چند شاعر ـ ازعزالدین به‌بعد ـ قطعاتی است که نام اشخاص سانند آسیه،راضیه درآنها تضمین شده اشت)، بهاء زهیر ، عبدالمحسن‌صوری(قصائدی ازاین شاعر وشرح حال‌اوست)،ابن خلکان ، صفدی (واقعهٔ قتل طغرائی) منقولاتی به نظم ونثر دربارهٔ کتاب، شیخ حسین بن عبدالصمد وپسرش شیخ بهائی(اشعاریست ازاین دودانشمند) ، حریری،ابن رشیق، رضی موسوی ، محمدابن لنگک، ابن حجر العسقلانی(شعر)،بدرالدین عینی، ابن نباته،بهاءالدین‌علی ابن‌عیسی اربلی.(مقامه طیف الخیال(۱) یا طیف‌الانشاءاوست گ ۴۱-۵۸

آغاز: بسمله یا خلیلی من ذوابة قیس   فی‌التصابی ریاضة الاخلاق

مما اعرف به اخوانی جادتهم الانواء وصابتهم السماء وحلت السحب باندیتهم افواه عزالیها

پایان: فعجبت من قوة الخیال واستمرار هذاالحال وانا استغفرالله من التجوزفی المقال و تحقیق هذاالحال والحمدلله وحده

اربلی دراین مقامه ازجمعی ازبزرگان ادب نام می‌برد. دربارهٔ این مقامه رجوع شود به تاریخ ادبیات عرب ازعباس عزاوی ۱: ۲۰۹ و ۲۹۵)

شیخ شهاب‌الدین عمرسهروردی، شمس‌الدین محمدبن احمد قایماز ذهبی، تاج‌الدین محمدبن احمد قوصی، الغزی، الشرقی ابن القطامی، العمانی، ابوتمام، حمدة الاندلسیه، کمال‌الدین ابن النبیه، عبدالقادر جرجانی، تقی الدین سبکی، امیرابوالفضل مکیالی، ابن بسام(ازکتاب ذخیرهٔ او)، هبة‌الله ابن سناء الملک، مبرد، العکیک عبدالرحمان‌ابن اسحاق زجاج نحوی(ازامالی‌او)، ابن الحجاج ، ترجمهٔ ابونعامه فطری بن الفجاة خارجی به نقل از ابن خلکان ، صاحب بن‌عباد، الصاحب علاءالدین، ابن مکرم ، القاضی ابوعلی علی عبدالباقی بن‌ابی حصین ، محمد بن علی بن بسام، یحیی بن سلامة بن حسین الحصکفی الطبری ، ترجمه کوتاه

۱ـ مقامهٔ «طیف الخیال فی مناظرة العلم والمال» دیگری نیز ازیکی ازادیبان قرن ۱۲ شیراز می‌شناسیم(فهرست دارالکتب ۲: ۳۷۴)

سراقهٔ فارسی — که بر مختار خروج کرد و اسیر او شد به‌نقل از زجاج دراماالی- مجیرالدین ابن تمیم، معمار، محمدبن‌علی‌ابن بسام ، قاضی صدرالدین بن‌الادمی‌الحنفی، اصمعی(داستانی ازاکثم بن‌صفی‌حکیم العرب برای‌هارون رشید نقل میکند)، ابوالحسن علی‌بن‌الحسن باخرزی، ابو منصور علی بن الحسین بن‌علی الفضل الکاتب المعروف به‌صردر(۱)، ابن المعلم (ازقصیدهٔ او در تنظیر قصیدهٔ صردرچند بیت آمده است) ، محمدبن‌طاهر داودی ،کثیرعزه (مناظرهٔ اوست باعبدالملک مروان به‌نظم ونثر)اکثم بن‌صفی‌حکم‌العرب، تیمورلنگ(نامه‌ایست از اوبه‌الملک‌الظاهربرقوق وپاسخ الظاهربه‌تیمورلنگ)،قاضی‌شهاب‌الدین‌فضل‌الله(که نامهٔ‌ملک الظاهر به تیمور لنگ به قلم اواست)، شیخ بهاءالدین‌محمدعاملی(لغز قانون که‌تاریخ اتمام آن خود لغزیست (۲) رجوع‌شود به‌فهرست ۹: ۸۶۹۸-۱۰ ۸۹۷:۱ ، ذریعه۱۸: ۳۳۶)، محمد شهیر به حکیم زاده (در اینجا منظومهٔ خودراکه خطاب به محمدافندی‌امینی‌قاضی القضاة بغداد نوشته و از او بازبان لغز و معماکتابی به عاریت خواسته آورده است) (۳)،

صلاح‌الدین صفدی . شیخ‌بهائی ، جلال الدین سیوطی ، بدرالدین دمامینی وشیخ مجدالدین بن ظهیراربلی (از این ۶ تن در ص ۱۳۶— ۱۳۸ معماهاایست‌درجدوهزل و عبارات هزل با حروف مقطع الفبائی است) ، وزیر ابوشجاع ،سهیار دیلمی‌ابو نصرمحمدبن منصور بن محمد ، ابن التعاویذی ، ابن المعلم ، ابوالحسن محمدبن الحسن‌الاهوازی، ابو عبدالله ضریر الابیوردی ،عمربن موسی الحدادبلخی ، ولادةالعبیدیه وکانت اعقل النساء، صفیه بنت هشام المنقریه ، جنوب خواهر عمرالکلب ازبنی کاهل ، ابو سعیدرستمی(چند قصیده‌است از رستمی‌که بالای یکی‌ازآنهانوشته «قال‌ابن زریق‌البغدادی‌وسمعت من‌بعض الافاضل‌انها لوقرأت علی عاشق بمقام النهاوندی هلک البته»،محمدبن الحسین بن‌عمرالیمنی، ابوعبدالله‌النحوی الادیب‌میاورد (مؤلف‌چهاربیتی‌راکه اوسروده وچنین می پنداشتندکه با این قافیه بیت وپنجم‌وجود ندارد) (٤)، ابو نصر محمدبن جهیرملقب به فخرالدو له ، ابومنصور

---

۱ — در نسخه به غلط : نصر در

۲— در پایان لغز آمده : « تم اللغز و تاریخ اتمامه لغز طبیبانهٔ بی عدیل ففیه صنعة المعمی و المرادانه اذاسقط لفظ عدیل من قولنا لغز طبیبانه یبقی التاریخ اعنی ۱۰۰۲ فتدبر»

۳— از جمله ابیات این منظومه :

اجبنی لاعدمتک ما اسم شعر	رباعی له نکت جلیه
یرینی شطره فی القلب شکا	وآخر قول من لاقی اذیه...
فحل اللغز یا مولای واسمح	بما الغزت فی هذا الجنیه

٤— ازآن ابیات است (که به نوشته صاحب جنگ سیوطی در بغیة الوعاة آورده) :

اسقمنی حب من‌هویت و قد صرت بحبه فی الهوی‌آیه

یاغایة فی الجمال صورته اما لهذا الصدود من غایه

به نوشته جنگ ، سیوطی خود بیت پنجم را آورده است :

اتا ذنوا لی ابات جارکم	ولو بمأوی الجمال فی‌الثایه

علی بن الحسن المعروف بصر در، ابن الاحنف، ابو بکراربلی، محمدبن عروس، سیف‌الدین حموی ، متنبی، مفضل، تاریخ الخلفاء سیوطی، ابوالعلاءمعری (ترجمه‌اوست وبخشی ازاین ترجمه به‌نقل ازشاگردش ابوزکریا تبریزی، علم‌الدین سخاوی وشیخ عبدالوهاب‌مالکی، شرف‌الدین محمدبن نصر بن‌عنین، ازکشکول شیخ بهائی، تاج‌الدین‌سبکی، ابوالعلاء احمد بن‌عبدبن سلیمان ، ابن ابی‌الحدید، اخبار برب‌سکه، یتیمة‌الدهر ، (ترجمه بدیع‌الزمان همدانی ونیز مقامهٔ ششم از مقامات وپاره‌ای از اشعاراو)، سید خلیل (شعریست به خطاو)،شیخ ابوالبرکات، ابن مکانس، ابن‌المعتز، بن‌النبیه، التعاویذی، ابن الخواص، الجندی، ابن‌نباته، ابن‌المنشد، ابن‌قرناص، ابن‌الرومی، عبدالملک ابن‌محمدالخفاجی، ابن‌حجر، ابن‌الولید، سائب، حجار، محمدبن غلاس، صفدی، عبدالعلی حویزاوی، (ازاین شاعران— ازابن‌مکانس به‌بعد—قطعه‌هایست درموضوعات مختلف از قبیل نیلوفر،گل خشخاش، نارنج،بهار، نیشکر ونیز یکایک حروف الفبا.)، جرپاذقانی (از و و از سعدی یک غزل فارسی[1] آورده شده است)،کنایات درکلام عرب منقول ازقرآن و روایات‌و سخنان ادباء، اشعاری از قاضی‌کمال‌الدین زملکانی، ابوتمام، شهاب‌الدین محمدبن عبدالمنعم‌المعروف بابن‌الخیمی (۲)،نجم‌ابن‌اسرائیل، الشیخ عفیف‌الدین، شهاب‌الدین محمود الفتال‌الحسینی‌النجفی، الصاحب‌بن نورالدین علی‌النبیه، متنبی (قصیده‌ای از اودر مدح مغیث بن علی‌العجلی‌القمی ونیز ترجمه حال او و فصلی در سرقات‌شعراء از او دراین فصل ازابوالبیضاء سری بن احمد، ابوبکرالخوارزمی‌وبشاربن برد یاد شده است)، محمدبن عفیف، ابومنصور احمد ابن‌محمدالخیما، علی‌بن الحسن اللحام، ابوسعید الرستمی، ابوالقاسم‌الزعفرانی ، سید خلیل البزار، سعیدبن‌المسیب‌الشافعی، مالک‌بن‌المسیب، ابوالعتاهیه (از درالفرید وبیت‌القصید وحاشیه‌آن کتاب) ، عمربن علی‌المطوعی، ابن‌شرف‌القیروانی، ابن‌النقیب، زین‌العابدین‌البکری ، ابن عساکر فی تاریخ دمشق .

در پایان بخشی است (ص ۲٤٦ تا آخر) با این عنوان «فی ذکرالنوادر الصادرة من مجانین البادیة والحاضره... و ممن شهر منهم‌بالملح... جعیفران...». در این بخش علاوه بر جعیفران از این نامها نیز یاد میشود، هبنقةالقیسی و بهلول

استشهد بین یدیه‌انه صاحب المنه . اللهم اجعلنا من عتقائک من‌النار ....یا عزیز یا غفار

۱— از ابیات غزل گلپایگانی (جرپاذقانی):

زهی به‌وقت سحر زلفت از پریشانی	به دست‌بادصبا کرده عنبر افشانی
مجاوران سر کوی‌توچه طرهٔ تـــو	به هم برآمده ازبی‌سری و سامانی

۲— نویسنده‌ازابن‌الخیمی، قصیده‌ای را میاورد و میگوید نجم‌الدین بن اسرائیل مدعی شد که سرایندهٔاین قصیده اوست واین‌دعوی‌بنزدابن‌الفارض‌بردند. اوازآن دوخواست‌قصیده‌ای جدابه نظم آورند وچون قصائد آنان را دید ، به نفع ابن‌الخیمی حکم کرد. صاحب جنگ آن دو قصیده‌را نیز آورده است.

۱۲۱– دفتریست به خط نسخ قرن ۱۱ و۱۲ با سه قلم. بخشی از این مجموعه به‌قلم محمد شهیر به حکیم زاده‌است ونام اودر ص۱۳۰ دیده‌میشود درصدرمنظومه‌ای که خطاب به قاضی‌القضاة بعد او سروده است) وبخشهایی نیز به قلم‌نویسنده‌ایست که نام خود را نیاورده و تاریخ کتابت‌آن ۱۱٦۳ در ذیل طیف‌الخیال اربلی (درص ۱۱٤) یاد شده بیشتر مجموعه با یکی از این دو قلم است وبخشهایی اندك نیز به قلم سید خلیل است که او خود نیزمنشآتی دارد ونام اورا درص ۱۷۸ و۲۱۲ می‌بینیم. حاشیه برگ ۱–۳ وچند برگ دیگر از نیمهٔ‌نخستین نسخه اندك وصالی وبرخی ازبرگها اندك پارگی دارد اما به نوشته‌ها آسیبی نرسیده است . بر پشت برگ نخست تملك است از درویش‌علی بغدادی عناوین شنگرف.

قطع نیم خشتی ۲۱×۱۱/٥ ج تیماجی قرمز برگ ۱۲۸ سطور هرصفحه مختلف کاغذ اصفهانی به چند رنگ شمارهٔ ثبت ۳۰۸۲۸

مجموعه دارای دو کتاب: (عربی)

۱-نورالعین فی مشهدالحسین (گ ۱–٦٦)

نام ابواسحاق اسفراینی درصدردیباچه نسخه (پس ازخطبه) دیده میشود وبا همین انتساب نیز دربمبئی به چاپ رسیده . الیان سرکیس مؤلف را همان استاد ابراهیم بن محمد بن ابراهیم مهروان (مهربان) اسفرائینی (م– ٤۱۸)متکلم و اصولی می‌پندارد. درکشف‌الظنون و مفتاح‌السعاده وکتب مبسوط‌تراجم مانندانساب سمعانی،وفیات‌الاعیان ابن خلکان، معجم‌المؤلفین‌و معجم المصنفین‌و روضات الجنات نام‌کتاب نورالعین‌در شمارهٔ تألیفات ابواسحاق اسفرائینی یاد نشده است.

این کتاب پراست از دروغهای تاریخی واراجیفی که شایستهٔ نسبت به‌هیچ یک از دانشمندان نیست و پیداست نویسنده مردی است سخت متعصب نسبت به معاویه و بی‌اطلاع از تاریخ و دروغ زن.

بروکلمان مؤلف نورالعین فی مشهدالحسین راابراهیم بن محمد بن ابراهیم الشافعی الاصفهانی رکن الدین یاد میکند و نسخه خطی معرفی شده در فهرست براون (صفحه : ۱۰) رانشان میدهد . ادوارد براون خوددر آن فهرست، مؤلف راهمان ابواسحاق اسفراینی(نوشته شده‌در نسخه) یاد نموده و به نسخه شماره ۹۱۲۹ برلین اشاره میکند . و حال آنکه نسخه برلین کتابی‌دیگراست به‌نام‌نورالعین فی‌مشهدالحسین‌ازابوالفضل‌عبدالفتاح‌بن ابی‌ابکربن احمد (۱) الشافعی الخلوتی که اهلورث‌عبارات صدر کتاب و فهرست ٥ باب آن را آورده است . بغدادی نیز نورالعین عبدالفتاح را – بدون ذکر مؤلف- بانقل صدر نسخه یاد میکند(ایضاح‌المکنون۲: ٦۸٥).در دانشگاه نسخه‌ایست ازکتاب جای سخن با شماره ۱٦۸۲ و در سپهسالار نسخه دیگریست به ضمیمه قرةالعین فی‌الاخذ بثارالحسین(فهرست سپهسالاره:۱ ٥ ٤)

آغاز : الحمدلله‌الذی خلق محمدا(ص) قبل الخلق الاولین ....اما بعد فیقول الامام... العلامه ابواسحاق الاسفرائینی انه طلب منی ان اروی ماوردفی مصرع الحسین فالفت الکتاب

پایان : وهذا آخر ماورد فی مصرع بن‌الحسین علی‌بن ابی طالب.....ورزقنااجرمن...

۱– بروکلمان : الرسام الشافعی‌الخلوتی . اوتنها همین‌نسخه برلین‌را یاد کرده است وبه هیچ ماخذ دیگر اشارات نمیکند(بروکلمان ذیل ۲:۹۳۰)

انه‌صاحب‌المنة ... والحمدلله‌رب‌العالمین . وقدتم کتاب نورالعین فی‌مشهد الحسین ویلیه کتاب قرةالعین فی‌اخذ ثارالحسین .... و هوهذا.

۲ـ قرةالعین فی‌الاخذ بثارالحسین (گ ۶۱—۷۶) .

از عبدالله بن محمد یا ابو عبدالله عبدالله بن محمد. داستان مختار است باالخطاءتاریخی و اختلافات. این کتاب در تمام نسخه های چاپی (در هرسه چاپ) و نسخه‌های خطی که می‌شناسیم ضمیمه کتاب بی‌اساس و پر غلط نورالعین منسوب به اسفرائینی است . و با مثیرالاحزان نیز چاپ شده است .

در مراجع و کتب ترجمه ازاین کتاب ومؤلف آن نشانی نیست جز این که صاحب‌ذریعه ذیل معرفی قرةالعین فی شرح ثارات‌الحسین (ع) تألیف شیخ علی بن‌الحسین بن شیخ موسی عاملی ، ازآن یاد میکند و میگوید «لعله اخذ اسم کتابه عن اسم کتاب الشیخ الامام ابی عبدالله بن محمد ... »

آغاز : بسمله قال‌الشیخ الامام... عبداللهبن محمد الحمد للهرب‌العالمین... وبعد فانی لما اطلعت علی‌نور العین فی مشهدالحسین اعقبته بهذاالکتاب و وسمته اذر سمته بقرة العین‌فی‌اخذ ثارالحسین(ع) فاقول حد ثنی‌ابو مخنف‌قال لما قتل سیدنا ....

پایان: وهم‌ینادون یالثارات‌الحسین ثم‌اقام‌المختارماشاءالله حتی‌مات ولم‌یرفع اللهلبنی امیة رایةالی یومنا هذا.

۱۱۶— نسخه‌ایست به قلم نسخ شیخ محمد باقر گلپایگانی‌مورخ ۱۲۹۶.(رقم کاتب بر پشت‌آخرین برگ‌نسخه دیده میشود). بالای برخی ازسطور خط قرمز کشیده شده است.

قطع خشتی ۱۶/۵×۲۲ ج تیماجی سرمه‌ای ساده‌برگ ۷۶ سطورهرصفحه ۱۷ کاغذ فرنگی‌شکری شمارهٔ ثبت: ۳۰۸۲۳

مجموعه هشت کتاب ورساله: (فارسی‌وعربی)

۱— **مصباح‌الهدایه ومفتاح‌الکنایة** (گ ۱—۱۷۴) (فارسی)

ازعزالدین‌محمود کاشانی (م—۷۲۵) ترجمه واقتباسی‌است ازکتاب العوارف والمعارف شهاب الدین عمرسهروردی (م— ۶۳۲)این ترجمه در ده باب وهرباب در ده‌فصل ترتیب یافته‌است.

دراین کتابخانه‌نسخه‌ای کهن‌ازاین کتاب است (باشماره۱۰۵۲۱) نگاه کنید به مقدمه جلال همایی برچاپ کتاب ونیز: کشف‌الظنون ج۲:۱۳۹—والذریعة ج۱۵ : ۳۵۵ و ۲۲:۱۲۳ فهرست فارسی‌مشار: ۱۴۴۶.

۲ـ **آغاز وانجام = تذکره** (گ ۱۷۵—۱۸۶) (فارسی)

ازخواجهٔ طوسی نصیرالدین محمدبن‌محمدبن‌حسن(م— ۶۷۲)دربیست فصل دنباله فصل ۱۴ تاآخررساله ازاین نسخه افتاده و بعدها با قلم‌تازه‌درحاشیه (ص ۳۷۲

—۳۷۷) فصلهای ساقط را تا فصل ۱۹ بازنویس کرده‌اند و فصل ۲۰ راندارد.
الذریعة ج ۱: ۳۶ فهرست سپهسالار ج ۳: ۲۰ فهرست ۹ :۹۶۶۵و ۱۰: ۹۷۸ فارسی مشار ص ۲۷ منزوی: ۷۲۲، آثار و احوال خواجه چاپ دوم: ۳۱۹.

۳- التوفیق بین الحدیثین (گ ۱۸۷-۱۸۸ الف) (عربی)

گفتاریست در جمع بین حدیث نبوی «ان الله یحب العبدویبغض عمله ویحب العمل ویبغض بدنه و حدیث علوی «اعلم ان لکل ظاهر باطناعلی مثاله فما طاب ظاهره طاب باطنه وماخبث ظاهره خبث باطنه». از صاحب گفتار در نسخه یادنشده

آغاز: فی التوفیق بین الحدیثین... ان العبد المحبوب هوالذی طاب باطنه دائماً فیجب ان یطیب ظاهره غالباً اذالظاهر عنوان الباطن والباطن علة الظاهر والمعلول یجب ان یناسب العله

پایان: فیتدارك مافرط منه بالاستغفار والتوبه فیظهر الطیب الطاهر (کذا..) فی العاقبة

٤- التلفیق بین الحدیثین (گ ۱۸۸) (عربی)

در عنوان نسخه آمده « من فوائد المولی الاعظم کمال الملة والدین یدیم الله معالیه» وظاهراً (به گواهی قرائن) ازفوائد کمال الدین عبدالرزاق کاشی است که چنداثر دیگر نیزازاو دراین مجموعه با همین عنوان وجود دارد ونیزاین عنوان گواهست که نسخه درزندگی اونوشته شده است.

آغاز: (پس از عنوان): قال النبی (ص) ان الله یحب العبد... طرفا کل واحدة من القضیتین فی قول امیرالمؤمنین (ع) لایتوافقان فی الجهه بل یتناقضان لان معناهماماطاب ظاهره غالباًطاب باطنه دائماً

پایان: ویلزمه لیس بعض ما خبث ظاهره خبث باطنه ولیس بعض ماطاب ظاهره طاب باطنه

٥- شرح حدیث حقیقت (گ ۱۸۸-۱۹۱) (عربی)

شرح از کمال الدین عبدالرزاق کاشی(م- ٦۳۷)برحدیث کمیل بن زیاد . وی نخست تمام حدیث کمیل را میآوردوسپس به شرح فقرات آن می‌پردازد (فهرست ۹: ۹٤۲۲و ۱۰: ۱۰٤٥ ذریعه ۱۳: ۱۹٦ دانشگاه ۳: ٤٦۲)

٦- شرح حدیث المهلکات والمنجیات (گ ۱۹۱-۱۹۳) (فارسی)

ازکمال الدین عبدالرزاق کاشی درشرح حدیث نبوی :«ثلاث مهلکات وثلاث منجیات فالثلاث المهلکات شح مطاع و هوی متبع و اعجاب المرء بنفسه والثلاث المنجیات خشیةالله فی السروالعلانیه والقصدفی الفقر والغنی والعدل فی الغضب والرضا»

صاحب ذریعه از نسخه‌ای که درکتابخانه غرویه(آستانه نجف) دیده یادمیکند.(ذریعه ۱۳: ۱۹٥ ودانشگاه ش: ٦/ ۳۸۹٤)

آغاز: ایضامن فوائده فی تفسیر حدیث النبی (ص)...حصرخصال... هریک دراین سه قسم به جهت آن است که مبادی افعال ارادی وحرکات اختیاری درمردم کی دواعی وعزائم ازآن منبعث گردد سه نفس اند نفس بهیمی وسبعی وملکی وهریکی ازاین سه گانه امیری وحاکمیست کسی جز بدانچ ملایم وموافق او باشد نفرماید

پایان: چنان که فرموده بخل وبدخلقی با ایمان جمع نشود و سخا وحسن خلق با کفر صورت نبندد .

۷- گفتار در ستایش خط نیکو (گ ۱۹۳) (عربی)
آغاز: اعلم یا سیدی ومولای و عدتی اطال الله بقاك... ان الخط الحسن طراز الادب وشاح الکتب

۸- شرح حدیث حقیقت (گ ۱۹۳—۱۹٤) (عربی)
الرسالة الکمیلیه از عزالدین محمودبن علی بن ابی طاهر کاشی (م— ۷۲۵) شرح حدیث کمیل است و مانند شرح عبدالرزاق، نخست تمام خبر رایکجا آورده و پس ازآن به شرح یکایک فقرات آن می پردازد (اما در نسخهٔ حاضر متن حدیث حذف شده)
ذریعه ۱۳: ۱۹۷ و ۱۱: ۲۲۳ دانشگاه ۳: ٤٦۱)
آغاز: قال الشیخ العالم عزالملة والدین... فی تفسیر سؤال کمیل بن زیاد اعلم ان الحقیقة فعیلة من حق یحق حقاً فهو حقیق اذا ثبت والتاء فیها للخروج من الوصفیة
پایان: کما قیل فی المثل اذا طلع الصباح استغنی عن المصباح والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

۱۵۰— دفتریست به خط تعلیق یوسف بن حسن بن علی بن احمد جاستی از اوائل قرن ۸ (در زندگی عبدالرزاق کاشی نوشته شده). ده برگ اول نونویس است. برگ ۱—۱۲ دارای لکه های سیاه است و در چند برگ لکه ها بزرگ است چند برگ اول وصالی دارد. تمام برگها (بجز ده برگ نونویس اول نسخه) دارای جدول است با دو قلم شنگرف. پس از برگ ۱۷٦ برگهایی ازنسخه افتاده است. برپشت برگ نخست این یادداشت دیده میشود:
«ولادت باسعادت فرزند دولتمند سلطان حسین.... در روزشریف پنجشنبه— نیم ساعت بعدازظهر.... هزار وسی از هجرت...وبه حساب شمسیه روز آخرماه کلان... بقعهٔ شاتاج در خدمت مخدومی... ایبک بن زکریا بیک العباسی (برخی ازنامها در اثر وصالی خوانده نمیشود)
کاتب در ذیل مصباح الهدایه و درآخر دفتر رقم دارد ودرکناررقم خود این دو بیت راباقلم قرمز میاورد:

امو‌ت و یبقی کل شیء کتبته فیالیت من یقرأ کتابی دعا لیا
لعل الهی یعف عنی بفضله و یغفر زلاتی و سوء فعالیا

قطع: وزیری ۱٦×٢٤ج: تیماج قهوه‌ای.گ: ۱۹٤: ۱۸سطور هرصفحه کاغذ سمرقندی شکری ضخیم شمارهٔ دفتر ثبت ۳۰۸۵۷

مجموعه : (عربی وفارسی)

۱ - رشف الضرب شرح لامیة العرب (گ ۱—۲۷) (عربی)
از ابوالبرکات عبدالله بن الحسین بن المرعی المعروف بالسویدی (م —۱۱۷۱) برقصیدهٔ لامیة العرب شنفری— ثابت بن جابرازدی (در دیباجهٔ نسخهٔ حاضر نام او چنین آورده شده)
(فهرست اسعد طلس ۱: ۱٦۰)

آغاز: الحمدلله الذی فتق بالفصاحة السنة العرب و رتق امیتهم بان ارسل منهم النبی...

فشرحتهاشرحا الاختصار اهابه... وجعلته مشتملا علی ثلاث تراجم الاولی فی تفسیراللغة الخفیه والثانیه فی اعرابه... والثالث فی حل معناه... وذیلت هذه التراجم فی الغالب برابعة ... وسمیتها بالتکمیل... فصارت کالشرح الثانی لما اعانی

پایان: وهذا آخر ما قصدنا ایراده فی حل المعانی وفك المعانی والحمدلله اولا وآخراً ... و صلواته التامات وتسلیماته الزاکیات ... کملت بقلم الاقل مکی بن علی بن الهاشم الموسوی الخطی فی قریة بصره

۲ ــ رساله کرامیه = کرامیهٔ را مجرد (گ ۳۱ — ۳۹) (فارسی)

از دورهٔ سفره‌چی. در دیباچه نسخهٔ حاضر نام رساله «کرامیه دوره» یاد شده

(رجوع شود به فهرست ۱۰: ۱۳۸۰ — ۱۳۸۲ و منزوی ۵: ۳۹۰۲)

بر پشت برگ نخست رساله دائره‌ایست (در بیان ۱۲ مقام و۲۴ شعبه و۴۸ گوشه و۶ آوازه و۲۴ بحراصول) وپیش ازآن بر دو برگ ابیات عربی پراکنده است .

۳ــ موازین الاحکام (گ ۴۱—۴۵) (عربی)

از مولی محمد جعفر استرآبادی شریعتمدار (م— ۱۲۶۳)دارای پنج مقصد. ومقصده دارای ۵ موقف و ۵ مرحله و ۱۲ مقام است (مقصد ۱—۴ بسیار کوتاهست)

(اعلام الشیعه قرن۳ ۱:۲۵۳و ذریعه ۲۳: ۱۲۱)

آغاز: الحمدلله علی نواله... اما بعدفیقول خادم المذهب الجعفری...ان هذه الرساله فی بیان کیفیة الاستدلال و استنباط الاحکام عن الادله الفتها تسهیلا لاسرالمحصلین وعدم المشی علی العمیاء

این نسخه ناتمام است (کاتب آن را ناتمام گذارده است)

۴ــ خزائن العلوم (۴۵—۶۴) (عربی)

از مولی محمد جعفربن سیف‌الدین شریعتمدار استرآبادی (مؤلف رساله پیش). این رساله به‌گفته مؤلف در دیباچه، مختصر موائدالعوائد (کتاب بزرگ او در اصول فقه) وبه‌منزلت فهرست است برای‌آن کتاب وخود مرتب است بریك مقدمه‌و سه‌فن وخاتمه. خزائن (بنا بر گفته صاحب ذریعه) به‌چاپ رسیده است (ذریعه۷:۱۵۵و۲۰: ۲۱۲ و۲۳: ۲۱۴)

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی افاض بجودالوجود اما بعد فیقول خادم بساتین المذهب الجعفری... محمد جعفرالاسترآبادی‌ان هذه‌المختصره کالفهرست لما فی کتابنا المسمی بموائد العوائد... ذکرت فیه ماهوالمختار فی‌المسائل مع‌الاشاره‌الی ماهودلیلی... وهو مرتب‌علی مقدمه وثلثه فنون وخاتمه

پایان نسخه افتاده وبه جای آن سه برگ سفید است

۵ــ حاشیهٔ شرح آداب البحث (گ ۶۵- ۹۸) (عربی)

ازابوالفتح محمدبن ابی سعید معروف به تاج السعیدی‌برشرح مسعودشروانی برآداب‌البحث سمرقندی (کشف الظنون: ۴۰ سپهسالار ۴: ۲۰۷)این نسخه حاشیه هایی دارد به نقل از ناصرالدین، کتاب فصل‌الخطاب، ملا سیدعلی، ابن شجاع، شاه‌حسین ، ملا زاده، ابوحامد، حسن چلبی، محمدالشریف، شاعراوغلی، شیخ زاده، عبداللطیف، شرح حدیث، شرح قصیده، قطب

الدین گیلانی ، ریکانی، محمدالانیسی، عبدالرحمان افندی،نخجوانی، شیرانی.

آغاز: وبه‌نعتصم‌فی کل خطر جثیم وامر عظیم.الاداب‌طریقة المتقربین (درنسخه‌المتقدمین) الیک...وبعدفهذه حاشیه علی شرح الاداب... حررهاابوالفتح محمدبن ابی‌سعید ... فتح الله علیه ابواب السعاده...والاعانه (دراینجاباردیگر بسمله وپس از بسمله نام مؤلف از زبان او آمده)... قوله المنة علینا سلک طریق العمل بالحدیث

پایان نسخه ناقص است (مؤلف کتاب را ناتمام گذارده)

۱۷٤ **نسخه‌ایست به چند قلم نسخ ونستعلیق قرن۱۳** رساله‌نخست (شرح لامیة العرب)به خط نسخ مکی بن علی بن هاشم موسوی‌خطی‌است که‌به‌سال ۱۲۳٦ در«قریهٔ بصره» آن‌رانوشته است. بسیاری از برگها لکه‌های زردوسیاه داردحاشیهٔ برگ ٦۰وصالی وپارگی‌اندکی دارد.متن اشعاردررساله‌نخست‌باقلم‌قرمزاست.

قطع‌خشتی ۱۰۵ × ۲۱ح تیماجی بنفش‌ضربی‌گ ۹۸ سطور هرصفحه مختلف کاغذ فرنگی شماره‌ثبت ۳۰۸۸

مجموعه دارای ٦ رساله:

۱- علاج الامراض= رباعیات درطب (گ۱—۲۷) (فارسی)

از یوسف بن محمدبن یوسف هروی (م—۹۵۰) علاج هر بیماری در یک رباعی بیان شده است. رباعی نخست در علاج صداع و سوی و رباعی‌آخر در علاج کسی‌که ز هرخورده باشد. این رباعیات با شرح آن از مؤلف به‌نام جامع‌الفوائد با کتاب دیگر او «فوائدالاخبار» درتهران به سال۱۲۸۵ به چاپ رسیده است (فهرست کتب طبی چاپی ازدکتر نجم‌آبادی ۵٤۷و۵۲۷ و منزوی ۱:۳۱۳و۵٦۹۵)

آغاز: ای دیده ز درد سر دلت رنج وعنا

ترک حرکت‌کن و طلب راحت را

پایان: از بهر خلاصیت به نزدیک حکیم

کافی بود از مخلصه‌ای مثقالـــــی

۲- فوائدالاخیار= فوائد یوسفی (گ ۲۷—٤۱)

از یوسف هروی (مؤلف منظومه علاج‌الامراض) ، در ۹۱۳= مطابق «فوائدالاخیار» تألیف آن به انجام‌رسیده. این منظومه در خواص داروها وگیاهان‌وعلاج برخی از دردهاست هریک در یک قطعه شعر (دو یا چند بیتی). پس‌از ابیات دیباجه(که‌متضمن نام‌رساله است) ۱٦ بیت مثنوی است با عنوان «فائدهٔ علم طب» و نخستین قطعه در «علاج ضعف‌الباه» است وآخرین«در خاصیت پیاز نرگس»

(ذریعه ۳٦۳:۱٦ فهرست منزوی ۵۷۵:۱ نجم آبادی— طبی چاپی—:۵۸۰)

آغاز: بدان چون که‌گفتی سپاس و درود

که در فن طب است این نفعهـــا

پایان: زصحبتش به‌فوائد رسند چون‌اخیار
بود فوائد اخیار سال اتمـــامش

کاتب نام رساله (منظومه) را ننوشته وجای عنوان سفید است.

۳-موسیقی‌مثنوی (گ ۴۱-۴۳)

رساله ایست منظوم در علم ادوار موسیقی در چهل بیت،بااین عنوانها:دربیان آن‌که‌هر مقامی دوشعبه دارد. در بیان بیت وچهار شعبه دوازده مقام اصل. دربیان آنکه‌هر آوازرا به‌چه طریق ازدومقام توان یافتن از قول حکما. فصل درنظم بحور اصول . اسامی دوازده مقام‌اصل. شش آوازه

آغاز: فی‌بیان علم‌ادوار الموسیقی بالنظم .

بنام خالق ارض و سماوات	کنم تعداد اسماء مقامات
زمن بشنو دمی ای مرد باهوش	چوبشنیدی مکن دیگر فراموش
نخستین میکنم از راست بنیاد	که‌مرد ازراستی شد ازغم آزاد

پایان : سطرب برشه چو نغمه را ساز کند	نوروزوگذشت‌وسلمک‌آغازکند
گفتا صنما نمای گردانیه را	پس مایه‌بگرداند وشه‌نازکند

درذیل منظومه یک نسخه پزشکی وپس ازآن ۴ برگ سفید است

۴ - قصیده‌درمدح‌اعتضادالسلطنه (گ۹۴-۱۰۱)

قصیده ایست در ۶۷ بیت ودر حاشیه آن به قلم شکسته نستعلیق دیگرنوشته‌است:«قصیدهٔ میرزا محمد حسین اصفهانی‌ادیب تخلص است که درااخر به حکم همایونی به میرزافروغی متخلص گردید. این قصیده رادرمدح‌اعتضاد السلطنه وزیرعلوم‌روحی فدامسروده است‌حررفی شهر ربیع الاول ۱۲۹۳»

آغاز: نسیم غالیه بودررياض مشک نشان	بودچو خلق وزیر علوم مشک افشان
بیاکه از نفحات بنفشه باز دماغ	برآن سر است که منت‌نهدبه‌غالیه‌دان
پایان: کندادیب‌به‌مدح‌توچون‌کمال‌الدین	قصیده‌ای که‌نظیرش به‌سالها نتوان..
بچند قرن دگر نشنوی بجزاحسنت	گراین قصیده‌بخوانی به تربت حسان

۵- گل کشتی - مثنوی (گ۵۲—۶۵)

ازسید عبدالعلی میرنجات قمی (معاصر شاه سلطان حسین صفوی). این مثنوی که در آن اصطلاحات ویژهٔ زورخانه به کار گرفته شده در مجله ارمغان و به وسیله کوهی کرمانی — جداگانه — به سال ۱۳۲۷ به چاپ رسیده است . در فهرست سپهسالار(۴: ۵۳۶)نسخه‌ای از این‌مثنوی به نام دیوان میر نجات اصفهانی معرفی شده‌است. (منزوی۴: ۳۰۸۲).

درعنوان نسخه با قلم دیگر (که به نظر از یکی از فضلاست) چنین آمده:

« منظومه‌ایست از میر نجات قمی ، در احوال جوان رعنایی‌که در زورخانه کار میکرده به‌مناسبت‌حالات زورخانه و آن جوان سروده ، هرکسی را از اصطلاحات زورخانه وپهلوانی بصیرتی باشد میداند از چه قرار بامزه و نمک سروده است».

آغاز: درگپ عشق هرآن نامه که دلخواه بود　　زینتش نام‌خوش حضرت الله بود
پایان: بسکه با هردغلی برسرجنگ آمده　　که خدایان‌محلات‌بتنگ‌آمده (کذا)
آفرین نیز به رندی که بخواند گاهی　　آورد یاد ازاین گفته غم جانگاهی

۶- مثنوی مکاتبات (گ ۶۶—۷۱)

از اعتضادالسلطنه وزیر علوم ناصرالدین شاه قاجار مثنویست در وزن وشیوهٔ شیرین وفرهاد وحشی بافقی دارای هفت‌قسمت (= هفت‌نامه) که هریک با تجدید خطاب به‌معشوق‌شروع میشود و در نسخه‌ما هرفقره با خطی مشخص شده است. برای نمونه بیت‌نخستین چندنامه آورده‌میشود:

نامه دوم: مه من ای شه‌گردون غلامت　　شراب عیش در ساغر مدامت
آغاز نامه‌سوم: بتا ای در سپهرحسن‌خورشید　　به تخت پادشاهی شاه جمشید
آغاز نامهٔ چهارم: مه من ای به خوبی شهرهٔ شهر
چو تریاق است در کام از توام زهـــــر

در نامه دوم این ابیات به چشم میخورد:

دل از بی مهریت ناشاد دارم　　ز عبدالله سخنها یاد دارم
به خاطر نیستت ای سرو آزاد　　چها کردی به باغ خانیاباد ...
چو با پرویز و عبدالله نشستی　　ز من یکباره‌گویا دست شستی

درکتابخانه رضوی مشهدنسخه‌ای ازاین منظومه در مجموعه‌ایست با شیرین وفرهاد وحشی وتکمیل آن از وصال‌مورخ ۱۲۸۱. (فهرست رضوی ۷:۷۹٤) در ذریعه این مثنوی‌یکجا به نام مثنوی مکاتبات وجای دیگر به نام«مثنوی از علی قلی میرزا» شناسانده شده است(ذریعه ۱۹:۹۹٤و ۳۰۵)درمجموعه آثار اعتضادالسلطنه (درهمین کتب‌اهدائی طباطبائی) نسخه‌ای دیگراست از این مثنوی (شماره۲۹۳)

آغاز: اگر با صد هزاران مکر وحیله　　گرفتی ازکف من یک رسیله
که در وی بود بویی از تفـاهم　　طلب کردم فلان را در وثاقـم
پایان: درنگم بود و دروی ناشتایی　　تو پنداری خیالی بود وخوابی
سخن را ختم سـازم بـــر دعـایت　　همیشه باد در عــالـــم بقایت

۱۷۷ دفتری است شامل ۶ رساله خط نستعلیق قرن ۱۳ با چند قلم وبا تاریخ۱۲۹۳ درص ۹٤. عنوان ونشان با سرخی نوشته است.

قطع رقعی: ۱٤×۲۱. جلد تیماج یک لای نیلی.گ ۱٤۲.(با ٤ برگ سفید وسط دفتر) سطورهرصفحه مختلف کاغذفرنگی شکری شمارهٔ ثبت: ۳۰۸۸٤

مجموعهٔ شش رساله: (عربی وفارسی)

۱ــ دستور معما (گ ۱—۹) (فارسی)

از میرحسین‌بن محمد نیشابوری معمایی درگذشته ۹۰۶، که به نام‌میرعلیشیرنوایی‌در ۹۰٤ ساخته است.

(ذریعه ۸:۱۶۸ منزوی ۳:۲۱۸۹)

آغاز: به‌نام‌آن که ازتألیف وترکیب معمای جهان را داده ترتیب

پایان نسخه ازدفتر افتاده اوراق وسط معما نیز افتادگی وآشفتگی دارد نسخه دارای حاشیه هایی توضیحی است غالباً بدون نشان‌وگاه با نشان شریف، صلاح‌الدین، شوقی. در ذیل چند حاشیه نیز این عبارت دیده میشود «نمقه حسین لاجله»

۲ ـ حل‌المعما (گ ۱ـ حاشیه دستور معما) (فارسی)

ازضیاء الدین اردوبادی در شرح رساله معماء میر حسین نیشابوری.(نسخهٔ شماره ۳۳۷۲ دانشگاه و۱/۷۶جوادی‌درادبیات). در مجموعهٔ جای سخن بخش کوتاهی ازآغاز رساله حل المعماست در حاشیه برگ نخستین دستورمعما

آغاز: بسمله الحمدلله‌رب العالمین... بعد چنین گوید ضیاءالدین‌اردوبادی... شعر

که درتبریز بودم کز خراسان رسید این نسخهٔ چون سنگ خارا

به استدعا ی بعضی از عزیزان شدم مشغول استخراج اسما

نوشتم حاشیه، کردم همه حل نهادم نام آن حل المعما

۳ـ اسماء حسنی (گ ۲-۲۲) (عربی)

یکصدو یک نام ازاسماء الحسنی درمتن نوشته‌است باخواص هریک دربین‌سطوربه‌چلیپا.

آغاز: بسمله هوالله الذی لااله الاهو(بالای کلمه الله نوشته):من‌قرأ هذاالاسم کل یوم الف سره جعله‌الله تعالی من اهل‌الیقین) عالم الغیب والشهاده‌هوالرحمان الرحیم(بالای‌نام الرحمان به‌چلیپا چنین‌آمده):من قرء هذاالاسم بعدکل صلوة مایة ازال‌الله عنه الغفله....

پایان: الصبور الستار(درزیر نام الصبورآمده :) من کان له مرض اووجع فی جسده‌یقرء هذاالاسم ثلاثه وثلاثین مره فان‌الله تعالی یصبره ویعافیه ویشفیه

۴ ـ اسماءالله‌الحسنی (گ ۲۴ - ۲۷) (عربی‌وفارسی)

همان ۱۰۱ نام الهی نسخه پیش است باذکر همان خواص وعددوباهمان خط دربین سطور وبه چلیپا امابه فارسی

آغاز : هوالله الذی لااله الاهو (بالای نام الله آمده). هرکس همه روزه هزاربارابن اسم را بخواند خدای تعالی اورا ازاهل یقین وپارساریان میگرداند

پایان: الصبور الستار(درذیل نام صبور ترجمه همان مطلب آمده که درنسخه پیش به عربی نوشته بود)

۵ـ تحفة المحبوب (گ ۲۸-۳۹) (فارسی)

دراعداد وفق وقوانین پرکردن خانها. مؤلف چندقطعه شعر نیز درقوانین وفق دررساله درج کرده‌است دارای یک مقدمه وسه فصل ویک خاتمه. دردیباچه نام کتاب‌آمده‌است .

آغاز: بسمله. وصلی‌الله علی سیدنا و عبده محمد(ص)العطوف‌الکریم، وآله‌الابرار.... بعدای‌آنکه واقف لایزال‌عدد وفق مودتت رادر دایرهٔ مخمس ازحب ما سواك... بدانك این‌مخمس خالی‌الوسط که قواعد واحکام وشرایط‌آن... مذکور می‌شود، چیزی عجیب...است.

پایان: باد نامرادی پیوسته خاك ملالت را بروی‌بدروی ایشان افشانده وآورده. آمین بحق‌الحق والنبی‌المطلق کاتب درکنارصفحه میآورد«تحریرش در قریه‌طاو دولاب تمام‌شد ...
پس ازرساله تحفة‌المحبوب چند قطعه به‌لری‌یاکردیست ازکاتب به‌عنوان«لمحرره»

٦- توحید (٤٠-٥٠)

رساله ایست در توحید ومؤلف در دیباجه مینویسد: شناسائی به‌حضرت بسیار ومراتب بیشمار لیکن‌حصول آن ازسه طریق بیرون نیست،یا به طریق تقلید یا استدلال ویابه طریق مکاشفه. وهرسه راه را بروجه واضح و اختصار بیان‌کنیم.

آغاز: بسمله. الحمدلله‌المتوحد فی‌ذاته،المتفرد فی‌صفاته، المبدع فی مبدعاته... بدان ارشدك‌الله تعالی‌فی‌الدارین‌که مقصدکلی ومطلب اصلی ازآفرینش و ایجاد مخلوقات و موجودات...

پایان: قلم اینجا رسید و سر بشکست ناطقه جمله انکسار آمد

دراین مقام است‌که‌خواجه عبدالله انصاری قدس‌سره میفرماید: به‌این‌مقام رسیدن باید نه پرسیدن، و این شراب را آشامیدن باید نه شنیدن. من‌عرف‌الله‌کل لسانه.

١٩٣- نسخه‌ایست به چند قلم نستعلیق و اندکی‌نسخ قرن ١٢-١٣(تاریخ ١٢٣٥ درحاشیه‌ص ٣٢ دیده میشود) رسالهٔ آخر (گ ٥٠-٤٠)مجدول است با دوقلم قرمز وبرو صفحه پایان دفتر یادداشتهای متفرقه چند نسخه با اعداد سیاق چند جدول با خانهای جفر و دستورهای ختم و دعا و مثنوی ختم خواجگان در ده بیت.

آغاز مثنوی:ای‌که داری عزم ختم خواجگان گوش سویم دار تا سازم‌بیان

پایان: هدیه‌کن این نوع ختم ارجمند توبه روح خواجگان‌نقشبند

در دفتر چند قطعه شعرکردیست با عنوان «لمحرره» و ظاهراً ازکاتب اوراق میان‌دفتر (٢٠-٤٤) است اشعارکردی در ص ٤٦ و ٧٦ - ٧٧ است. برگ اول نسخه پارگی دارد و برپشت آن‌چند یادداشت است مربوط به علم عدد و حساب جفر. بربرگ آخر این یادداشت دیده میشود« درکاظمین (ع) طومار از جهت آقا فرج‌الله‌که در خانه حاجی ملا ابوتراب منزل دارد به دست حاج زین‌العابدین‌بساط انداز برسد» بیشتر صفحات محشی.

قطع رقعی ١٠×١٥ ج مقوای مندرس شکری رنگ‌عطف تیماج مشکی وحواشی تیماج قرمزگ ٥٤ سطور هر صفحه‌مختلف (١٥-١٦-١١)کاغذ فرنگی نخودی رنگ شمارهٔ ثبت ٣٠٩٠٠.

مجموعه هفت‌کتاب:

شامل٧ کتاب ازسولی‌باقربن محمداکمل‌وحید بهبهانی(م-درحدود ١٢٠٥): (عربی)

١- الفوائدالحائرية العتيقه(گ١-٧٨)

این کتاب درسائل اصول فقه است، نسخهٔ حاضر دارای ٣٦ فائده‌است فائدهٔ آخر در شرائط اجتهادوفائدهٔ‌نخست: «فی‌عظم خطر الفقه».
(فهرست٤:٤٠١و ٧:٣٠٢ذریعه١٦:٣٣٠)

آغاز: الحمدلله‌رب‌العالمین‌حمداًلا یقوی علی‌احصائه

پایان: کماوردفی الحدیث فی معرفة النحوونشاهدهم فی غیرها مع ان تهذیب الاخلاق من اوجب الاشیاء کمالایخفی والله هوالهادی الی طریقه ولایحصل الهدایةالابارشاده‌وتوفیقه

۲- **حاشیهٔ منهج المقال** (گ۷۸-۱۰۹)

فوائد رجالیه وحید بهبهانی است که مؤلف در دیباجه میگوید آن را به صورت‌تعلیقات بر منهج المقال میرزا محمد بن علی بن ابراهیم استرابادی(م-۱۰۲۸)تدوین کردم.

(فهرست ٤:۱۰۳ذریعه ٤:۲۲۳)

آغاز: بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین...انی لماتتبعت بفکری الفاتر علی تحقیقات فی‌الرجال

پایان: لان الذهن قاصر والفکرفاتر والزمان کلب (کذا) عسرعلی ما سنشیرالیه فی‌آخر الکتاب‌انشاء الله. نسئل‌الله مع‌العسریسراً بظهورمن‌یملاالارض قسطاوعدلابعدما ملئت‌ظلماو جوراً

۳- **رسالةالاخبار والاجتهاد**(گ ۱۰۹-۱۹۰)

دربررسی وتایید روش اجتهاددارای چند فصل.وحید بهبهانی در یکی از فصلهای این رساله دانشهای مورد نیاز یک مجتهدرا بر میشمارد. تاریخ تألیف این رساله(چنان که‌درذیل نسخه شمارهٔ ٤/۷۲۰۵مجموعه‌اهدائی طباطبائی آمده) ۱۱۰۵- است(ذریعه ۱:۲۶۹)

آغاز: الحمدلله الذی اوجب علی العبادالجدوالاجتهاد...فهذه‌رساله‌وافیه شافیه المسماة بالاخباروالاجتهاد... انالله لم یخلق الخلق‌عبثا ولااهملهم سدی بل خلقهم بقدرته‌وجعل لهم اسماعا

پایان: ولویسرالله ووفق لنتوجه‌الی الکل‌فی‌رسالة علیحده‌بمایوفقنی ویهدینی‌من‌التوضیح والتنقیح

٤- **رسالة فی‌الاجماع** (گ۱۹۱-۲۱۱)

دارای چند فصل‌است ویکی از فصلهای‌رساله‌در مغالطات وشکوک‌وارد‌برحجیت اجماع. مؤلف‌چند بار از رساله الاجتهاد والاخبار خویش یاد میکند.(۱)

آغاز: رساله‌فی‌الاجماع من المولی... محمدباقربن‌محمداکمل بسمله الحمدلله رب‌العالمین امابعد بعد اعلم ان الرسول لما...للرساله‌فبلغ ماانزل الیه‌فی مدة ثلاث‌وعشرین سنه

پایان ومن لایعتقد یخرج وحال الزائد من القولین‌حال القولین فی‌جمیع ماذکرت والله العالم‌بحقائق احکامه

٥- **رساله فی‌اصالةالطهاره** (گ۲۱۱-۲۱۲)

رساله (یافائده)ایست کوتاه‌در اثبات اصالةالطهاره ودفع‌مناقشه محقق‌سبزواری (مولی‌محمد باقر)دراین‌باب (ذریعه ۲:۱۱۷)

آغاز: الحمدلله‌رب العالمین ... وبعد الاصل طهارة الاشیاء وهومن المسلمات‌عندالمجتهدین والاخباریین ناقش فی ذلک صاحب الذخیره

پایان: بمایکون بعضها غیرواف بجمیع‌المطلوب بل لابدمن ثبوته بالادله کیف‌کان.

٦- **رسالة فی عبادة الجاهل** (گ ۲۱۵-۲۲۰)

۱- نام این رساله را درمظان آن ازذریعه نیافتم

دراثبات عدم صحت عبادة جاهل به حکم است. رجوع شود به ذریعه ۱۵: ۲۰۵ .

آغاز: الحمدلله رب العالمین ... فیقول الاقل ... یا اخی ان من یقول بصحة عبادة الجاهل ان کان یقول انه مکلف بما حصل به ظنه

پایان: واحتیاط علی کل حال ان علم انه احتیاط والله العالم باحکامه ورسوله وآله و خلفائه.

۷— فوائد اصولیه (گ . ۲۲—۲۲۲)

رساله‌ایست کوتاه شامل دوفائده در دو مسئله از مسائل اصول فقه .

فائده یکم— الحکم الشرعی توقیفی موقوف علی النص من الشرع .

فائدهٔ دوم— وقع النزاع ... فی ان الفاظ العبادات هل هی اسامی للصحیحه اوالاعم. درصدر نسخه چنین نوشته : «رساله فی توقیفیة الحکم » و پیداست که این عنوان از کاتب است و درست نیست .

آغاز : بسمله الحمدلله رب العالمین ... فیقول الاقل محمد باقر بن محمد اکمل هذه فوائد یشتمل علی بعض المسائل الاصولیه فائدة الحکم الشرعی توقیفیه موقوف علی النص

پایان : و بعض مایدعی انه لادلیل علی حجیة فی امثال المقام فلابد من التامل التام فی دلیل حجیته ولما اشر ناالیه .

۵۸ نسخه‌ایست به‌قلم نسخ آقابابا پسرملامحمد مهدی شاهمیرزائی مورخ ۱۲۸۶. درآغاز دفتر هشت برگ و در پایان سه‌برگ سفید است . جای عنوانها غالباً سفیداست .

قطع رقعی ۱۴×۲۱ ج تیماج قرمز برگ (بدون برگهای اضافی اول وآخر) ۲۲۱سطورهر صفحه ۱۹ کاغذ فرنگی آبی رنگ شماره ثبت ۳۰۷۶۵ .

مجموعه مراثی (عربی)

قصائدیست در مرثیه امام حسین بن علی (ع)ویاران او و گردآورنده ظاهراًعبدالوهاب طریح (کاتب نسخه) است که خودیکی ازشاعران است اینک فهرست نام‌شاعران : شیخ علی خلیعی، شیخ محمدبن السمین ، علی بن حماد ، السید المرتضی (از شعراءعراق)، شیخ صالح بن الغرندس ، سیدعلی بن جعفر ، الشیخ امین بن السمین ، فضل العمید ، الشیخ ناصربن المسام (الفقیه) ، علی حلوس ، الشیخ محمد، محمدبن حماد ، ابن عبدالوهاب العرندس ، الشیخ علی بن محمد الشفهینی (قصیدهٔ او در مدح نبی (ص) و علی) (ع) ورثاء حسین «ع» است)، شیخ ناصرالدین بن علی بن مسلم ، السبعی ، الشیخ احمد ، دعبل خزاعی (قصیدهٔ تأئیهٔ او اودر مدح ورثاء اهل بیت (ع))، سلمان ملقب به ثناء ، شیخ علی بن الحسین السبعی،شیخ نعاس،منصور،امیر علی بن المقرب،الشیخ نعمان،الشیخ سیف بن عمیره، عبدالمهدی بن صالح ،حسن بن راشد، ابوالحسین بن سعید،الشیخ محمدالدرمکی، عبدالوهاب بن‌محمد علی طریح، علی بن حلوس،الشیخ احمدالنیلی،شیخ راشدبن سلیمان الحریری،علی بن عبدالحمید،شیخ مفلح البحرانی،الشیخ احمدبن المتوج،شمس الدین محمدبن‌شفیع، شیخ داودبن محمدبن ابی‌طالب البحرانی،محمدبن فیاض الدرمکی، شیخ مغامس بن داغر البحرانی،الشیخ عبدالحمید، محمدبن علی بن احمد طریح النجفی، شیخ محمودطریح ،شیخ حسن النجی،ابوالحسین بن ابی‌سعید، شیخ عبدالله الدرمکی،

عبدالعلی بن حماد، نعمان الاعرج الحسینی، محمود بن موسی ، الشیخ یحیی زیدی المذهب، رجب البرسی، محمدبن نقیع، ابوحیدرعلی بن شریف، الحائری، محمد بن حیان الشابی .

بالای برخی ازقصائد تعداد ابیات آن قصیده نوشته شده‌ودرصدر بیشترقصائد زمان‌مناسب خواندن قصیده- در عاشوراء ماه‌محرم یامحرم وصفر-ونیز شیوهٔ خواندن آنها قیدگردیده‌است.این نسخه جزء اول وبخشی کوتاه از جزء دوم کتاب است وجزء اول ۱۲۰قصیده دارد

۱۲۲ نسخه‌ایست به‌خط‌نسخ (شیوهٔ رایج درعراق) به‌قلم‌عبدالوهاب‌طریح نجفی‌مورخ ۱۰۷۳ برپشت برگ نخست، فهرست(نخستین مصراع)قصائدجزء اول‌است‌باذکرشمارهٔآنها به‌قلم کاتب نسخه ودرصدر فهرست ونیز در پایان جزء اول نوشته : «۱٦ کراس جزء اول» دربسیاری ازصفحات لکه‌های زردوچرکین‌وحاشیهٔ برخی از برگهاوصالی دارد . درکنار بیشتر صفحات نسخه بدلها واستدراکات دیده میشود .

قطع خشتی ۱۵×۲۰ج تیماجی‌عنابی‌برگ:۱٥٤ سطور هرصفحه ۲۲کاغذ فرنگی شماره ثبت :۳۰۸۲۹

مجموعه دوکتاب: (عربی)

۱—شرح دیوان امرئ‌القیس(گ ۱-۱۲۹)

ازابوبکر عاصم بن ایوب بطلیوسی (معجم‌المطبوعات:٤٧٢ وبروکلمان(ترجمه عربی) ٦١:٣)

برپشت برگ نخست یادداشتی است دربارهٔ امرئ القیس نقل ازادب الکاتب به‌خط نستعلیق مطالعه‌کنندهٔ فاضلی که در سراسرمجموعه حواشی سودمندی‌دارد و درحاشیهٔ ص۲-۳ نیز سخن ابن الانباری را میاورد دربارهٔ نسب امری القیس و اختلاف و اضطراب روایات دیوان او.ابن الانباری میگوید«رأیت دیوان امری القیس مختلف الروایات ومضطرب‌الاقوال والعبارات باختلاف جامعیه... احببت‌ان‌اجمعه بروایاته واصحح‌الاقوال من‌عباراته واذکرنسبه الی آدم(ع) واحل بعض لغته العویصه...» (۱)

۲—شرح دیوان علقمه(گ ۱۲۹- ۱٦۲)

شرح ابوبکر عاصم بن ایوب بر دیوان علقمة الفحل عبدی.بروکلمان از نسخه این شرح موجود دروین به شمارهٔ ٤۰۰ یاد میکند. (بروکلمان- ترجمه عربی-ج ۲:۱۰۱)

آغاز : بسمله قال علقمةبن عبدةابن النعمان... وهوالذی یقال له الفحل لانه خاف امرءالقیس علی امراته فسمی الفحل و قیل ان فی رهطه رجل یقال له علقمة الخصی و کان‌لعلقمة بن عبدة اخ یقال له شاس

پایان : ینزح دلوا من بئرقد تجردلذلک والله اعلم .

۱۲۳— نسخه‌ایست به قلم نسخ مورخ ۱۲۵۰ یا ۱۲۰۵. درکنارصفحات حواشی‌به خط نستعلیق در شرح برخی از لغات واستدراکات . درپایان نسخه دوبرگ اضافی است که بریکی ازآنها بخشی از قصیده ای ازامرء القیس و بردیگری اشعاری از عنصری یاد شده است .

۱- تصحیح وجمع وتدوین دیوان امرئ‌القیس ازابن الانباری را بروکلمان ودیگراصحاب مراجع یاد نکرده‌اند. ونویسندهٔ فاضل حاشیه نسخهٔ جای سخن‌نیز مرجع خودرایاد نمیکند.

قطع رقعی ١٢×٢١ ج تیماجی مشکی با ترنج و نیم ترنج برگ ١٦٢ سطور هرصفحه١٦ کاغذ فرنگی شماره ثبت : ٣٠٨٣٠ .

مجموعه شش دیوان: (فارسی)

١— دیوان رشید وطواط (گ ١— ١٠٩)
قصائد بدون‌ترتیب الفبا ورباعیات رشید و طواط(م—٥٧٣) است .
آغاز: ای جاه تو فراخته اعلام کبریا صافیست اعتقاد تو از کبرو از ریا
پایان : زان که نزدیک بخردان بتراست عفو نا کردن ازگنه کردن

٢— دیوان عبدالواسع جبلی (گ ١٦٢— ٢٩١)
قصائد و غزل بدون ترتیب الفبائی ورباعیات‌از عبدالواسع جبلی
آغاز: خداوندا همه گیتی تورا مأمور شد یکسان
که باشد درهمه عالم که بیرون آید از فرمان
پایان: هرآن که نام من از راه نیکوئی ببرد
همیشه در دوجهان نام او به نیکی باد

٣— دیوان رفیع‌الدین لنبانی (گ ٢٩٢—٣٣٧)
قصائد و غزلیات رفیع‌الدین لنبانی‌بدون ترتیب الفبائی(فهرست حاضر:٣)
آغاز: خدای عز وجل در جهان چوفرمان داد
ترا کلاه فریدون وتخت خاقان داد
پایان: دولت واقبال و جاه و حشمتت
جمله دائم تا به نفخ صور باد

٤— دیوان نجیب‌الدین جرباذقانی (گ ٣٣٨—٣٨١)
قصائد نجیب‌الدین (م— ٥٦٣) است بدون ترتیب الفبائی.این‌نسخه‌ناقص است و دنباله آن از دفتر افتاده‌است(فهرست‌حاضر:٣)
آغاز: نسیم حسن توگر سوی بوستان نرسد
به سالها گل سوری به گلستان نرسد

٥— دیوان اماسی هروی (گ ٣٨٢—٤٤١)
قصائد و رباعیات اماسی هروی (قرن٧) است بدون ترتیب الفبائی. (فهرست٣: (چاپ٢): ١٩٢و٤٦٩٩)
آغاز: سحرگه درجهان جان به نام مبدع‌اشیاء
مسافت قطع میکردم زلا تا حضرت الا
پایان: دانم که به خاك در دستور جهان
سحبان زمانه مجد همگر نرسیم

٦— دیوان شمس طبسی (گ ٤٤٣—٤٧٦)
قصائد و رباعیات شمس طبسی (شمس‌الدین محمدبن عبدالکریم متوفی در ٦٢٦) بدون ترتیب الفبائی (فهرست٣ (چاپ ٢): ٥٠٢ منزوی ٣:٢٣٨٣)
آغاز: دریای حادثات سماوی چه خوش بود
گر هیچ سرنگون شود اعلام روزگار

پایان: آیابود آنکه باز ببینیم شبی
یکبار دگر چنانکه بودیم به‌هم

۱۳۵— نسخه‌ایست به قلم نستعلیق مورخ ۱۲۴۱—۱۲۴۲در رقم کاتب در ذیل دیوان رشید نوشته «:تم‌الدیوان....در چمن سلطانیه من محال خمسه دراردوی...فتحعلی‌شاه ....» بر پشت برگ اول یادداشتی است از کاتب یا نویسانندهٔ نسخه بافهرست مندرجات. در چند برگ اول قسمتی‌از اشعار متن درحاشیه رفته. حاشیه برگ او ۳ وصالی‌دارد. عناوین شنگرف.

قطع رحلی ۲۱×۳۰ ج تیماجی قرمز برگ ۴۷۵ سطور هرصفحه ۱۸ کاغذ فرنگی شماره ثبت ۳۰۸۴۲

مجموعه دارای چهار کتاب: (فارسی)

۱— دیوان شمس مغربی (گ ۱- ۹۷)

ازشمس‌الدین محمد شیرین مغربی(م-۸۰۸) غزلیات‌است به‌ترتیب الفبایی وسه‌ترجیع بند که بیت تکرار شده درآنها دراینجا نقل میشود:

۱-که جزاو نیست در سرای‌وجود — به‌حقیقت کسی‌دگر موجود
۲-گنجی که طلسم اوست عالم — ذاتی که‌صفات اوست‌آدم
۳- ما توبه و زهد را شکستیم — بامغ بچه روبه رو نشستیم
آغاز: خورشیدرخت چوگشت پیدا — ذرات‌دوکون شد هویدا

پس از دیوان مغربی تعدادی از رباعیات باباطاهر برد وروی یک برگ باهمان قلم دیوان مغربی نوشته شده است وپیداست دنبالهٔ آن ازنسخه افتاده

۲— ترجمه چهارده حدیث= اثبات رجعت (گ ۹۳- ۱۴۰)

ازمولامحمدباقر مجلسی(م-۱۱۱۱) اودردیباجه میگوید از جمله‌احادیث بسیار که دره ۲ مجلد بحار الانوارفراهم آورده دوحدیث است که (به گمان او) متضمن پیشگویی و بشارت به ظهور دولت صفویه ایست و ترجمه‌و شرح دوحدیث مزبور را باترجمه و شرح ۱۲ حدیث دیگر دربارهٔ احوال وتاریخ میلاد وزندگی امام صاحب الامر (ع) به صورت رساله حاضر فراهم میآورد.ازحدیث‌ابولبیده(حدیث‌سوم)چنین استنباط وبرداشت میکند که دره۱۱۵۰ هجری قیام امام خواهد بود و نیز تاریخ تألیف رساله را در ۱۰۷۸ هجری تعیین میکند و میگوید «که تقریباً از سنهٔ تحریراین‌رساله که‌سنه‌هزار وهفتادوهشت از هجرت است شصت وپنج سال مانده باشد». درشرح حدیث ۱۳ به تفصیل به اثبات‌رجعت‌پرداخته است.

(رجوع کنید به فهرست منزوی۲: ۸۷۱ ذریعه ۱: ۹۰ وفهرست دانشگاه۵:۳۰۲۱)

ازنسخه‌حاضر اوراقی افتاده‌وحدیث دهم ودوازدهم وبخشهایی ازپیش‌وبعدآنهارانداردر.

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین... امابعد چنین میگوید فقیرخاکسار محمدباقر...

پایان: العجل‌العجل یامولای‌یاصاحب الزمان. قدتمت‌الرساله... سنه‌تسعه‌وثلثون وماتان بعد الالف

۳— اصول‌دین «گ ۱۴۰- ۱۷۵)

ازمیرزاحسن لاهیجی‌قمی(م-۱۱۲۱)دارای‌پنج فصل‌وفصل ۴ (=امامت)خوددارای سه‌مقصد وفصل ۵(معاد) دارای ۴ مطلب است

(ذریعه ۲: ۱۸۷ فهرست منزوی ۲: ۸۸۰)

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین... امابعد بدان که اصول دین یعنی چیزهایی که بنای‌دین برآنهاست که اگر یکی ازآنهانباشد یارخنه وقصوری درآن بهم رسد دین‌باطل وزائل شود

پایان: وازحرمان‌آن مرتبه دلگیری‌ندارند. اللهم اجعلنامن افضل اهل جنتک...والحمدلله رب العالمین

۴— جنت و نار — رساله (گ ۱۷۵- ۱۹۹)

ازمحمد باقر مجلسی. ترجمه وشرح دوحدیث است نخست‌دربشارت به بهشت ودوم‌دروعید به‌دوزخ.

ازین رساله در فهرست منزوی تنهایک نسخه(سپهسالارش ۸۲۳۴/۲)یادشده‌است

(رجوع شود به ذریعه ۵: ۱۶۳)

آغاز: الحمدلله الذی اعدلالاولیاء جنات النعیم... امابعد خامهٔ تقصیر آثار ...محمدباقر... برالواح عالیه ... مینگارد که‌چون توسن سرکش نفس.... پیوسته از صراط مستقیم...منحرف میگردد وبدون دانه بشارت... وتازیانه وعید....به طریق مستقیم... نمیشود

پایان: که درجات عالیه باقیه بهشت جاوید فائز گرداند بمحمدوآله الطاهرین

۱۳۸ نسخه ایست به دوقلم نستعلیق قرن ۱۳. دیوان مغربی تاریخ ۱۲۴۵ داردو کاتب درذیل نسخه نوشته «به‌جهت‌نورچشمی غلام‌حسین تحریرشد» ونام‌خودرا نمیاورد. بقیه‌مجموعه به قلم محمد حسین بن محمد جعفر نوری الاصل طهرانی المسکن است‌باتاریخ ۱۲۳۹ ورقم کاتب درذیل مجموعه به تفصیل ودرذیل هریک از رسالات به اجمال وجوددارد. این‌مجموعه خاصه رساله «ترجمهٔ‌چهارده‌حدیث»اغلاط بسیاردارد. حاشیه برگ اول وآخر ودوبرگ‌ازوسط وصالی وبرخی از برگها لکه‌های زرددارد. برپشت برگ‌نخست‌دو رباعی - بدون نام شاعر - نوشته است.

قطع رقعی۱۳/۵× ۹/۵ ج تیماجی‌بنفش. برگ ۱۹۹ سطورهرصفحه۱۳و۱۷ کاغذ فرنگی سفید. شمارهٔ ثبت ۳۰۸۴۵

مجموعه شش منظومه: (فارسی)

۱— تحفةالعراقین (گ ۱- ۹۱)

مثنوی از خاقانی شروانی، سرگذشت وسفرنامه‌مانندیست:

زین‌اعمی سیر اعجمی سار	بشنو دوسه سر گذشت‌اسرار
اول که مرا امیر دوران	برهاند ز شهر بند شروان
صحرای سفر گرفتم ازپیش	بر لاشهٔ عزم لاشی خویش

خاقانی از جماعتی نام می‌بردوازحسن‌صباح به‌بدی یاد میکند واعتقادات‌فاسد به‌اومنسوب می‌دارد واورا لعین بی‌دین میخواند.

صباح شد این لعین بیدین — مانا که نماند اهل قزوین
شروان که‌چو کعبه‌بودازاین پیش — گردش چو گنشت از آفت خویش
... برجبهتش از فنا رقم باد — اهل الموت را الم باد

(فهرست ۲۱: ۴۰-۴۱ منزوی ۴: ۲۷۱۴).نسخه حاضر دیباجه منثوراین مثنوی راندارد و ازاول اشعار آغاز میگردد.

۲— سحرحلال— مثنوی (گ ۹۳- ۱۰۲)

ازمحمد اهلی شیرازی (م-۹۴۲) داستان عشق شاهزاده جم است و درآن صنعت‌تجنیس ذوبحرین‌وذو قافیتین به کاررفته ودارای ۲۰۶ بیت‌است(رجوع شودبه‌فهرست۳- چاپ دوم-: ۳۸۷و منزوی۴: ۲۹۰۲).نسخه‌حاضر دیباجه منثوررا ندارد وازاول‌اشعار آغاز میگردد. اوراقی‌نیزاز پایان آن افتاده است.

۳— قصیدهٔ مصنوعه اهلی (گ ۱۰۳-۱۱۱)

یکی‌از قصائد مصنوع اهلی شیرازیست. دردیباجه ازامیرعلی شیرنوائی وقصیده مصنوع سلمان ساوجی یاد میکند(فهرست۳- چاپ دوم-: ۳۸۹ وفهرست منزوی۳: ۲۱۴۴و ۴: ۳۰۴۱)

آغاز: حمدی از حد افزون وسپاسی از قیاس بیرون

پایان: رنج او نزد بی‌دلان راحت — خوار او نزد زیرکان دشوار

۴— بدایع الاسحارفی صنایع الاشعار (گ ۱۱۱- ۱۱۴)

ـصنایع الاسحارفی بدایع الاشعار ازجمال‌الدین احمد قوامی مطرزی گنجوی (م-۵۷۶)در صنایع بدیع دارای یکصدبیت .

(فهرست ۳-چاپ دوم- ۳۸۳ و۱۹۹: ۸۶) (۱)

۵—گلشن راز (گ ۱۱۵-۱۴۳)

ازشیخ محمود شبستری.

۶— تحفةالاحرار (گ ۱۴۴- ۱۹۴)

مثنوی از مولی عبدالرحمان جامی.

۱۴۶ نسخه‌ایست به قلم شکسته نستعلیق زیباو استادانهٔ علی محمد مورخ ۱۲۰۵.دارای پنج سرلوح بزرگ وجداول به چند قلم آب طلاو شنگرف وزنگار. ص ۱-۲مثنویهای تحفةالعراقین سحرحلال، گلشن راز وتحفة الاحرار دارای تذهیب‌دندان موشی بین سطور وگل وبوته کاری‌با آب‌طلاولاجورددرحاشیه‌است. کاتب دررقم خود درپایان مجموعه که به خط شکسته زیباست می‌نویسد که‌مجموعه‌رابرحسب فرمودهٔ...خلاصةالامراء العظام...(نام آن‌امیرراسیاه کرده‌اند). عناوین باقلم قرمزبرپشت برگ نخست مندرجات مجموعه قید گردیده‌و نویسنده فهرست نام مثنوی آخر (تحفةالاحرار) را نفحات الانس‌جامی یاد کرده‌است.

قطع وزیری ۱۵×۲۴ج روغنی عطف تیماج سیاه گ(بدون دوبرگ اضافی آخردفتر): ۱۹۴ سطور هرصفحه :۱۷ کاغذ فرنگی نخودی شمارهٔ ثبت ۳۰۸۵۳

۱- درمجلد ۱۹ فهرست نسخه‌ای ازشرح بربدیعهٔ مطرزی به شمارهٔ ۶۱۰۲/۲معرفی‌شدو گویا شرح مذکوراز نجاتی نیشابوریست

مجموعه دوکتاب درلغت (عربی)

۱— المصباح المنیر (گ ۱- ۲۷۰)

ازاحمدبن محمدبن علی فیومی مقری (م‌درحدود۷۷۰).وی (به‌گفتهٔ الیان سرکیس) لغات غریب شرح رافعی بروجیزغزالی رادرآن‌گرد آورده ولغات‌دیگرنیزبرآن افزوده‌است وبه گواهی پایان کتاب تاریخ تألیف آن ۷۳٤ است

مؤلف‌دردیباجه شیوهٔ کارخویش‌رابیان‌میدارد. این کتاب بارها به‌چاپ رسیده‌است(معجم المطبوعات: ۱٤۷٦)

۲— درة الغواص فی‌اوهام الخواص (گ ۲۷۱- ۳۲۱)

ازقاسم بن‌علی بن محمد حریری‌بصری(م-۵۱٦)

(معجم المطبوعات: ۷٤۷). برپشت برگ نخست‌علاوه بر نام صحیح کتاب باخط دیگر نوشته «هذا کتاب‌ماتلحن فیه العامه لابن‌الجوالیقی»

آغاز: اما بعد حمدالله الذی عم عباده بوظائف العوارف

۱۵۵ نسخه‌ایست به‌قلم نسخ عبدعلی بن محمد ازقرن۱۱. درذیل کتاب المصباح المنیر گواهی تصحیح نسخه درطائف حجاز به تاریخ ۱۰۸۹ به خط نستعلیق دیده میشود ٦برگ اول وهشت برگ وسط (ص۱٤٤-۲۲٤) وچهار برگ آخر دفتر نونویس است. حاشیهٔ چندبرگ ازاول وآخر وازمیان نسخه وصالی‌شده ودرکناربسیاری ازبرگها آثار موش جویدگی ورطوبت‌وجود دارد. درحاشیهٔ بیشتر صفحات منقولاتی است(به‌قلم نستعلیق‌نویسندهٔ‌گواهی تصحیح) ازکتب لغت به فارسی وعربی. دراول دفتر دوبرگ اضافی است وبر نخستین آنهاچندبیت ازابونواس‌به به قلم فرهاد میرزا وبرپشت برگ‌اول‌درة الغواص این‌یادداشت ازاودیده میشود:«عالی‌جناب آخوند ملا هدایت‌اله ولدمرحوم‌ملا عباس شیخ الاسلام این کتاب رابه من تعارف داده‌است... سنهٔ۱۲۸۸ فی‌بلدة سنندج». درذیل‌رقم کاتب (درپایان نسخه مصباح) تملکی است بامهری که‌این شعر برآن نقش است:

خداوندابکن ما راهدایت   بودمحمودبن حافظ عنایت

عناوین درمتن ودرحاشیه- درنسخه کتاب مصباح المنیر- به‌قرمزاست.

قطع رحلی ۱۸×۳۲ج تیماجی قرمز گ ۳۲۱ سطور هرصفحه۲۵ کاغذ بغدادی شکری ضخیم (نونویس: فرنگی) شمارهٔ ثبت: ۳۰۸٦۲

مجموعه ٤کتاب: (فارسی)

۱— شرح دیوان خاقانی (گ۱- ۱۰٤)

ازمحمدبن داودعلوی شادی آبادی (قرن۱۰)شرح قصائد خاقانی‌است. نسخه حاضردیباجهٔ موجوددر نسخه شماره۱۱۱۳ راندارد. (فهرست۳- چاپ دوم-: ۳۰۸ومنزوی۵: ۳٤٦۵۲)

پایان نسخه: پس به یک لفظ اتفاق همه حکم کردند که توجاویدبقائی یعنی همیشه زنده وپاینده درعالم مانی

۲— شرح دیوان انوری (گ۱۰٦-۱۵۱)

ازمیرزاابوالحسن‌فراهانی حسینی (م-۱۰٤۰) دارای دوبخش: شرح قصائد وشرح مقطعات

(این دوبخش جدااز یکدیگر بافاصله وبسمله است)
در نسخه حاضر پاره‌ای از اغلاط است که در برخی از دیگر نسخه‌ها نیزهست و درنسخه شمارهٔ ۵۷۰۷ وجودندارداز جمله غلط فاحشی درتفسیر کلمه اسطرلاب‌است). رجوع شودبه‌فهرست ۱۷ : ۱۶۰ — ۱۶۲ (درآنجا این نگارنده میان چند نسخه مقایسه کرده‌است) ونیز رجوع شود به فهرست ۳ —چاپ دوم—: ۳۰۴ و منزوی ۵: ۳۴۵۰۹ .

آغاز: سپاسی که از روی گواهی خرد بر ذمهٔ خانوادهٔ امکان لازم است

پایان: ابوالفرج شاعریست معروف ازسیستان.

۳— لطیفه غیبی (گ ۱۰۲—۱۰۶)

از محمد دارابی(قرن ۱۱) شرح برخی از اشعار حافظ است درسه باب‌با مقدمه‌ای درشرح اصطلاحات عارفان‌عنوانهای ابواب در نسخه حاضر چنین است:

باب اول‌در بیان معانی ابیاتی که به‌ظاهر اشکالی دارد

باب دوم دربیان ابیاتی که ایضاح آن موقوف برطریقهٔ اهل عرفان است.

باب سوم در بیان‌مراد از ابیاتی که ظاهراً موافق مذهب اشعریست وحال آن که مراد آن نیست.(فهرست ۱۷: ۲۹٤ منزوی ۲: ۱۳٤۲)

نسخه حاضر ازآغاز مقدمه دارد و دیباچهٔ کتاب را ندارد.

آغاز موجود: در بیان اصطلاحات اهل عرفان بدان که دیر مغان

پایان: ومحل جسم که قابل ابعاد ثلاثه است متکون میشود.

٤— لمعات (گ ۱۰٤— ۱۶۳)

از فخرالدین ابراهیم‌بن شهریار عراقی(منزوی ۲: ۱۳٤۵)

۱۵۵— نسخه‌ایست به خط نستعلیق محمد امین بیک‌سورخ ۱۲۳۳. در ذیل شرح‌دیوان انوری این یادداشت ازمحمد حسین‌به خط خوب دیده میشود.

« کتاب شرح قصائد استادی انوری به خط مولانا محمد امین بیک به نظر فقیر محمد حسین رسید درحینی که مولانا مشغول به خواندن کتاب جوك بودند و پنج حواس به کار حظ و اخذ واردات غیبی بود سنه ۱۲۳۲». تاریخ کتابت(بدون نام کاتب) در ذیل لطیفه غیبی وجوددارد. دربرخی از برگهالکه‌های چرکین ورطوبت وجود دارد. درکنار برگ اول‌حاشیه ایست‌بانشان (ج ع ر). برخی از عنوانها (دراواخر دفتر) به قلم قرمز است.

قطع رحلی ۲۰×۳۰ ج تیماجی مشکی با ترنج ونیم ترنج. برگ ۱۶۳؛ سطور هرصفحه ۲۵ کاغذ فرنگی سفید شمارهٔ ثبت: ۳۰۸۶۵

مجموعه نثر ونظم= جنگ (عربی وفارسی)

تمام مجموعه بایک قلم وبیشتر مندرجات آن منقولاتی است‌از کتابهای عرفان وفلسفه وگاه نیز ازاحادیث ومواعظ. درآغاز مجموعه خطبه ودیباجه‌ایست گویا ازگرد آورندهٔ جنگ با قلم دیگراست و قسمتی ازسطورآن دراثر وصالی خوانده نمیشود

آغاز دیباجه: بسمله الحمدلله‌الذی جعل قلوب... النشأةالانسانیه انورمن‌الشمس والقمر البدریه... وبعد فقدکنت فی عنفوان سنی‌و غضاضة غصنی (اینجا خوانده نمیشود))... من

انواع العلوم ماینبه‌الغافل (اینجا خوانده نمیشود)... مکةالمعظمه... فلما من‌الله (اینجا خوانده نمیشود) هذه‌المجموعةالجامعة لاسرارالعلوم الکشفیه‌الاندلسیه (اینجا خوانده نمیشود)..... فی‌الحکم‌واللطائف‌الاسلامیه. اینک‌فهرست‌اجمالی‌مندرجات :

ابواب المنطق سبعه، تفسیر غنی ازحکمة الاشراق وشرح شیرازی‌برحکمةالاشراق‌و شرح آن‌وتفسیر «مقام» و«حال» و تشویق به‌علم تجردی از وصیت کتاب التلویحات سهروردی (گ۲)- ابیاتی عربی درتفسیر اصطلاحات مساحت (گ۲ب)

منقولاتی از فتوحات مکیه(گ۳-٤، درحاشیه برگ۳اشعاریست عربی ازمحیی‌الدین،بهاء زهیروابوحاتم).

اقانیم ثلثۀ نصاری به نقل از مقاصد(عربی گ ٤)

قصیدۀ میمیه ازاسماعیل بغدادی (گ٤)آغاز:

ایاسادتی انی مشوق ومغرم وفیض دموعی فوق خد یسجم

منقولاتی از شرح حکمة الاشراق دربارۀ نور ونار(گ۵، درحاشیه ابیاتی است به‌عربی از قاضی محیی‌الدین شهروزی).

مطالب مختلفه که‌قسمتهایی ازآن دربارۀمهدی(ع) است‌گویا از فتوحات مکیه (گ۶-۱۰- اول آن افتاده‌است)

چند غزل وبیت فارسی از مولوی،ابیات عربی از عباس بن مرداس وابوحاتم وچند یادداشت فلسفی (گ۱۱)

قصیدۀتائیه‌عربی از سلیمان بن قته مولی عمربن عبیدالله بن معمر التیمی که‌گویند‌درحضور فاطمه بنت الحسین (ع) خوانده، ابیاتی ازامام شافعی ومطلبی از شرح الفیه ابن معطوالفصول المهمه، بحثی دربارۀ ماهیت از شرح حکمة العین (عربی‌گ۱۲).

حدیثی دربارۀ حروف معجم ازعیون اخبار الرضا(ع) فی ان‌الخشبات المسمیات قداحا... سبعه» ازشرح نهج‌البلاغۀ میثم بحرانی (گ۱۳- عربی)

احادیث از حضرت رضا(ع) دربارۀ اسماءالهی وپاره‌ای ازمناظرات امام درمجلس مأمون به‌نقل‌ازعیون اخبار الرضا. (گ۱٤- ۱۷)،

فصلی از شرح حکمة الاشراق، مخاطبۀ ابلیس باخدا ازغنیه، گفتاری‌ازعلی‌بن عبدالله شریف‌حسنی معروف به شاذلی عارف به نقل ازدرة الاسرار (گ۱۸- عربی).

فصلهایی‌از حکمةالاشراق دراثبات‌واجب‌وترتیب‌وجود(گ۱۹)مطالبی‌پراکنده‌ازفتوحات‌مکیه (گ۲۰—۲٤)، مطلبی دربارهٔمسیح علیه‌السلام ازمفتاح‌الجفر(گ ۲٤-عربی).

اشعاری از حجیه الکندی وقاضی مهذب‌الدین واحوص وانشائی به نثر مسجع ونظم‌درذم تنباك از حیدرعلی اصفهانی وقصیده‌ای‌ازسلمی بنت مجدعةالجهنیه دررثاءبرادرش اسعد که‌به دست بنوسلیم به قتل رسیده بود (گ۲۵)

آغاز انشاء درذم‌تنباك: باسمه سبحانه‌لکاتبهاالفقیرحیدرعلی الاصفهانی التنباك نبتة خبیثه منتنه مبینةالشروالضرر والاحراق والشرر... وقدقلت فی شانها

لاتشرب‌التنباك یاذاالحجی فانهافی الاصل مستقذره

پایان: داء دوی لست تنجوولا حتی اذا اسکت الحنجره

آغاز قصیدهٔ سلمی: امن الحوادث والمنون اروع وابیت‌لیلی کله لااهجع

بندهایی از فتوحات مکیه از جمله دربارهٔ کیفیت تشهد عمر، عبدالله بن مسعود وابن عباس وحدیثی منقول ازامام ابوجعفرمحمدبن علی بن الحسین (ع) دربارهٔ این که «کل ماشغلک عن مطالعة الحق فهو طاغوتک» ونقلی از کتاب انوارالفقهاءدربارهٔ عشق جنون‌آسای تاتارخان (صاحب کتاب تاتارخانیه درفقه حنفی) به‌لولی زنی (گ ۲۶، این فقره به‌قلم نستعلیق درشت تروبه چلیپاست وبقیهٔ آن ازدفتر افتاده‌است)

اسرار حروف الفباء وبیان حروف نورانی وظلمانی وعلوی وسفلی به نقل از مفتاح الجفرو نیز گفتاری از عنقاء مغرب سهروردی واز کتابهای فتوحات، التدبیرات الالاهیه و رسالهٔ قدسیه، ترجمه کوتاه بایزید بسطامی وگفتارهایی‌از او (به‌عربی)،نقلی از شرح دربارهٔ این که اشاعره مشهورترین فرق اهل سنت‌اند درخراسان، اشعاری ازعمارةالیمنی واما‌م فخررازی، وصیت‌نامه اکثم... به نقل میدانی (گ ۲۷—۲۹ عربی)

بدیعیهٔ‌صفی‌الدین حلی (بخشی ازابیات آن)، فصلی از التدبیرات‌الالهیه (گ ۳۰ عربی)

قصیدهٔ بلند و زیبای مهذب‌الدین عین‌الزمان خطاب به سید شریف مرتضی با ترجمه کوتاه شاعر درصدرقصیدهٔ (گ ۳۰—عربی)

رساله فی‌سبب اجابةالدعاء وکیفیةالزیاره از شیخ الرئیس ابن‌سینا(گ ۳۱—۳۲—عربی) این رساله‌درپاسخ‌سؤال‌ابوسعید ابوالخیراست ونامه ابوسعید درآغاز رساله آمده است. (فهرست مهدوی ص ۶—۷)

آغاز: بسمله هذه کتابةالشیخ ابی‌سعیدبن ابی‌الخیرالی‌الشیخ الرئیس... سلام‌الله‌وبرکاته علی شیخناومولانا... وبعدفانی‌اسئلک عن حقیقةالدعاء وتاثیرها فی‌النفوس والابدان... فاجابه سالت بلغک‌الله السعادةالقصوی... اعلم‌ان لهذه‌المسئلة مقدمات

پایان: من شوائب هذاالعالم المعرض للزوال انه لما یرید خیرفعال—

سبب اجابةالدعاء ـ فوائدمن کتاب‌التعلیقات(گ ۳۲—۳۳—الف) . بخشی‌ازکتاب‌تعلیقات ابن‌سیناست‌دربارهٔ‌موضوع رسالهٔ پاسخ ابن‌سینا به ابوسعید وبه نوشته دکتر مهدوی، قنواتی این را باآن رساله‌اشتباهاًیکی دانسته و نسخه های این را زیرعنوان رسالهٔ سوال‌و جواب آورده است.

آغاز: وله من کتاب‌التعلیقات. سبب اجابه الدعوات‌توافی‌الاسباب مع‌الحکمةالالهیه‌و هوان یتوافی سبب‌دعاء رجل مثلا فیما یدعو فیه وسبب وجود ذلک‌الشیء معاً عن‌الباری

پایان: ولیس یؤثرالداعی فی‌الحقیقة فی‌الاول بل هوالحقیقةالمؤثر لاالداعی والله اعلم.

رسالةالعروس— سلسلةالفلاسفه (گ ۳۳— عربی)از ابن‌سینا شیخ‌الرئیس. (فهرست ۹:۳۹۷ و۱۰:۳۵۵و۵۵۷و۹۸۰و۱۹۸ وفهرست دکترمهدوی: ۱۷۹)

رساله تحقیق‌الوجود— النقایه (گ ۳۳—۳۵ عربی)

از ابوالعلاء محمدبن احمد بهشتی اسفرائینی معروف به‌فخر خراسان مؤلف تفریدالاعتماد شرح برتجریدالاعتقاد (در۱ ۷۴) و رساله در حساب (—مالابدللفقیه من‌الحساب) ورسالةالمآب در شرح رساله آداب البحث سمرقندی (فهرست ۱۰:۱۸۶۶—۱۸۶۷و۱۹:۵۶۵—۵۶۷) و

رسالهٔ عینیة وجود که او خود در پایان این رساله ازآن یاد میکند بهشتی این رساله را در۷۴۲ وبه اشارت مظفرالدین غیاث الاسلام سلطان طغا تیمور نگاشته است و در دیباجهٔ رساله— که درنسخهٔ جای سخن(۱) نیست— از او یاد میکند.

آغاز (نسخه کامل): بسمله الحمدلله واجب‌الوجودالفائض‌الجود... اما بعد فقد اشار الی مجلس السلطان‌الاعظم‌الاعلم... مظفرالدنیا والدین...السلطان‌طغا تیمور ... وادام‌توفیقه علی تربیةالعلماء ... بمحضرمن‌الفضلاء والمشایخ ... الی‌المفتقر ...محمدالبهشتی‌الاسفراینی ان‌یذکر نقاوة‌تحقیق‌حقیقةالوجودالعینیة لنعلم منها صحة هذاالمذهب وساده وکان ذلک فی شهورسنة اثنتین واربعین و سبعمایه فکتبت هذه‌الاسطر تعظیما لاشارته‌لاطلباً للریاسٔة فی‌العلم

آغاز نسخه خاضر: قال‌الفقیر الی‌الله‌الغنی محمد البهشتی الاسفرائینی مطلق الوجود هوالواجب والالکان‌الواجب‌الوجود المطلق‌اوالوجودالمقید لاسبیل‌الی‌الاول لانتفائه فی‌الخارج

پایان: هذا آخرالنقاوه والحمدلله علی‌کل حال ولایخفی ان‌هذاالقدر مقنع‌للمسترشدین وان لم یکن مسکتا للجاهدین... فمن‌ارادالتحقیق بحقیقة وجودالعینیه فعلیه بالرسالةالعینیه

۱— حواس الخمس الباطنه از شرح حکمته الاشراق ، بندهایی دیگر از آن کتاب و ازفتوحات ، اشعاری ازسولوی، ابن المقرب ، گفتاری از ابو نصر فارابی (به عربی) سئل عن الالوان کیف تحدث فی‌الاجسام ، بخشی از قصیده‌ای از ابو محمد عبدالله بن القاسم الشهرزوری معروف به قاضی موصل ، مناظره‌ای ادبی و فکاهی میان صاحب‌عبادو بدیع‌الزمان‌همدانی ، تحقیق کلمه «درید»، گفتاری از قطب‌الدین شیرازی در«واحدمجازی» ، اشعاری‌از عمروبن الحرث‌ابن مضاض الجرهمی یوم خروجه من مکه ، سخنانی از قیس بن عاصم السعدی (گ ۳۵— ۳۶) .

ازاخبارلبیدبن ربیعه به نقل از امالی سید شریف مرتضی، شعر ازتابط شرا(گ ۳۷).

داستان و رود اخطل بر معاویه از ابو عبیده و بندهایی دیگر از شرح کرمانی بر دیوان ابو تمام طائی ،ترجمه‌ای‌کوتاه از شهاب‌الدین سهروردی و ابوالفتح محمدبن عبدالکریم شهرستانی، آداب‌نماز به نقل از مهذب (گ۳۸) .

حدیثی از عیون الاخبار ، بندهایی از امالی سیدمرتضی ، اشعاری ازاحو ص، مسکین الدارمی، بحتری ، طرفه ، ابن الرومی ، محمدبن خارجه و شرح دوبیت از ابن الفارض واشعاری دیگر از او، بندهائی از شرح حکمة الاشراق ، اشعاری از ثعلب و نظام «عربی»، شرح‌حال قیس بن عاصم ، اشعاری از ابو دهبل الجحمی ، نمری ، کثیرعزه و جریر ، ابوبکر محمدبن داود الظاهری اصفهانی (ادیب فقیه و شاعر)،رؤبه، صفی حلی در تخمیس اشعار ابن زیدون (گ ۳۹—۴۷) .

دعاء حزب البحر از ابوالحسن شاذلی. کاتب در ذیل آن مینویسد«حزب‌البحر را از

۱— نسخه‌ای کامل و دارای دیباجه ازاین رساله تحقیق‌الوجود در مجموعه‌ایست به خط نستعلیق کمال‌الدین محمودبن نظام‌الدین‌الحسینی‌گرگانی مورخ ۹۲۷ درکتابخانه خصوصی دوست‌گرامی آقای محمد تقی قوانینی از خاندان محترم صاحب قوانین (وظاهراً قسمتی ازکتابخانه صاحب قوانین است)

کتاب درة الاسرار و تحفةالابرارمنسوب به شیخ ابوالحسن‌شاذلی از نسخه‌ای مورخ ۷۷۷ رونویسی کردم» (گ ۴۷ عربی) .

مسئله فلسفی از ابو نصر فارابی در پاسخ به سؤال ازمعنی«العلم بالاضداد واحد» که در سخن حکماست .

آغاز : ذکر فی کتب القدماء ان‌العلم بالاضدادواحد وسئل ابونصر عن معنی قولهم‌العلم بالاضداد واحد ... فقال هذه مسئله‌جدلیه والمسائل الجدلیه من حیز الممکن علی‌الاکثر (گ ۴۸) .

اشعاری از شمس المعالی ، ابن زیدون ، پندهایی از ابوالحسن شاذلی ، تفسیر کامه «الله» نقل از شرح البرده ، تفسیر آیه «الله نورالسماوات....» ، بندهایی از حلیةالاولیاء،حدیثی از عایشه نقل از غنیة الطالب و نقلی از قصص الانبیاء ،بندی از شرح حکمةالاشراق (بدون ذکر مأخذ) ، اوصاف اربعهٔ صوفی از شیخ ابوالحسن شاذلی در درةالاسرار(گ ۴۹) .

نقلهایی از شذورالذهب ابن هشام، حلیة الاولیاء ، عیون الاخبار ، تدبیرات الالهیه ، کامل مبرد ، دیوان معرفة الخیل ، وبادداشتی به نقل از خط شیخ‌عبدالنبی شیرازی(این یادداشت با قلم تازه تر است) ، طبقات ، اشعاری‌ازمحیی‌الدین ، تقی‌الدین سبکی ، احوص، عمروبن احمر وابیر د بن معذر (گ ۵۰—۵۲) .

قصیدهٔ، لامیه عمر ابن الوردی (گ ۵۲ — ۵۳) . خاندانهای بزرگ قریش (بیوت عشرهٔ -) بند هایی از نخبة الدهر دمشقی ، سخنانی پند آموز از مالک دینار، مطرف بن عبد،ابوحازم، محمدبن سیرین،یونس بن‌عبید، بکربن عبدالله،امام‌محمدباقر وصفوان مازنی، قاضی ایاس‌بن‌معاویه، وهب‌بن‌منبه، ابوالعالیه، وفیات گیلی (عبدالقادر) و امام موسی الکاظم(ع) وشیخ محیی الدین بن العربی (تاریخ تولد ووفات او) (گ ۵۴-۵۶عربی)

حروف مقطعهٔ اوائل سور آغاز : الکلمات المتهجی بهافی اوائل‌السور ضمن‌جعلهااسماء لهافیما لایتاتی فیها الاعراب...(گ ۵۶)

اشعاری ازقصی بن کلاب ،علی بن‌الجهم، ابوالعتاهیه ، مثلی‌از میدانی، نقلی ازکشکول، تعرف، عجائب المخلوقات، حکمةالعین، روح‌القدس، شرح نهج‌البلاغه، اشعاری‌از طرفةبن‌العبد، ابوالصلت امیةبن عبدالعزیز، کمیت، ابوالقاسم الزعفرانی، سیدرضی.

اقسام عرض (ظاهراًازشرح حکمة العین) (۵۷-۶۳)

بخشی از خطبه‌ای ازامام علی(ع) (گویا خطبة البیان)،بخشی ازامثال میدانی،فتوحات مکیه.

گفتاری درسلوك وعرفان ازجمال‌الدین بحرانی، بخشهایی ازکامل مبرد، اشعاری‌ازخلیل بن‌احمد،بلال بن ابی بردةبن ابی موسی الاشعری، ثابت بن عامربن سفیان‌الفهمی معروف به تابط شراً، جعفربن علبةالحارثی ابوغلبه،عبدالملك حارثی(یا سموئل)،غندص الزمانی،شهل بن شیبان(صاحب جنگ آورد: ولیس فی‌العرب شهل بالشین المعجمه غیره)، نقل ازتلویحات، شعر (فارسی) ازسولوی، ابوفراس،علی بن رستم، ازکتاب جاویدان خرد(گ۶۳-۷۰)

هفت شهرایران به نقل نخبةالدهراز تحفةالغرائب،احادیث نبوی، بخشی‌از کتابی در جغرافیا ، حدیثی چند از حذیفه و سلمان وابن عباس، جواب تقی‌الدین سبکی به سئوال‌دربارهٔ حکم تکفیر غلات (به‌نقل از طبقات شعراوی)، شعری ازاعشی، نامهٔ حجاج به محمدبن‌الحنفیه

(گ۷۱- ۷۲)(۱) مبحث ۶۵ازکتاب الیواقیت والجواهرشعراوی(بدون‌ذکرنام کتاب)دربیان اشراط ساعت (۲) (گ۷۳)

بخشی از شرح حکمة العین (گ ۷۳- و۷۵ الف- درصحافی برگ ۷۴و۷۵جابجاشده‌است)

رساله فی‌القول فی‌النفس- المختصرمن کتاب‌ارسطو و افلاطن وسائرالفلاسفه (گ۷۵-۷۶) ازابویوسف یعقوب بن اسحاق الکندی(فهرست ۱۶:۱۹۹)

اشعاری ازذوالرمه، منقولاتی ازکامل، فصل‌الخطاب، ابویزیدبسطامی، اشعاری دررثاء عبدالمجیدبن عبدالوهاب ثقفی (که نام شاعر درصحافی ازبین رفته)، ازابوالعباس احمدبن‌محمد الصنهاجی‌اندلسی مری معروف به‌ابن العریف(منسوب‌به‌مریه‌به فتح میم و تشدیدیاء شهری دراندلس)،ازعلی‌بن‌حزم،علی‌بن‌عبدالغنی،علوک،مولوی(به‌فارسی)، گفتاری ازیعقوب‌الکندی‌در اندرزبه‌فرزند،درتقسیم‌فلسفه،شعری‌ازخیام(رباعی‌فارسی)،عمروبن‌معدی‌کرب،سخنی‌ازجنید،ترجمه کوتاه‌بایزید ازکتاب‌النور،الناس‌علی‌ستة‌اقسام،نقل‌ازابن کمونه،اشعاری‌ازابوالشمقمق،بیهقی،از خلیل‌بن احمدو سلیمان بن حبیب‌بن مهلب بن‌ابی صفرة‌الازدی (نامهٔ منظوم میان آن‌دو)، راجز، ترجمه کوتاه ابوبکر احمدبن علی بن‌ثابت خطیب صاحب تاریخ بغداد و احمدبن علی نسائی صاحب سنن، اشعاری از محمدبن احمدالحرون، سعیدبن‌مبارک، ابراهیم‌الصابی، فضل‌بن عباس،المعری، سعدی شیرازی (عربی)، ابراهیم‌بن نصر، ابن بسام، صردر، محمودبن نعمة‌بن ارسلان‌النحوی،تنوخی، ابن نباته، فهرست نام شاعران و ادیبان معروف که به عقیدهٔ مؤلف جنگ شیعه بوده‌اند (وی نام آنان را دراین جنگ‌گرد آورده از ثعالبی صاحب فقه‌اللغه تا ابن منیر مهذب‌الدین‌وازآن جمله است‌ابن دهبل که میگوید مرثیه‌ای‌برای امام حسین‌بن‌علی (ع)سروده و چند بیت ازآن را میآورد)، اشعار بدیع‌الزمان همدانی، ابراهیم صولی، بستی، اعشی همدان، بخشی از شرح‌المقامات ابن عبدالمؤمن،نقلی از فوائدالرشیدیه ، شعری از متنبی، ابوالغارات،طلائع‌الوزیر، بشار، اوس‌بن حجرالتمیمی، الوزیرالمغربی، سعیدبن‌المبارک، ابونواس (فی مدح‌الرضاعلیه‌السلام)، مهذب‌الدین، ترجمه کوتاه ابومسلم خراسانی وثعالبی و دیک‌الجن (گ ۷۶—۸۵)

شرح حال امیرالمؤمنین علی (ع)، دستورنامهٔ حاجت (فارسی)و چند فصل در حدیث (گ ۸۶)

مسائل ریاضی فقه (گ ۸۷—۸۹ . این بخش با قلم دیگراست واول‌وآخرندارد) .

۱۶۳ نسخه‌ایست به قلم نستعلیق یک کاتب از اواخرقرن ۱۱.برگ اول‌باقلم دیگر و نوتر است. صفحات‌آخرنیز (ص ۱۷۰—۱۷۸)با دو قلم دیگر است. بسیاری از برگها وصالی

۱-دراین بخش آمده: ومدینة قم کورها الرشید وشهرزور ویقال ان‌بانیهازوربن‌ضحاک‌و کلمهٔ شهرای بادزور

۲-شعرانی دراین جا ظهور حضرت مهدی رادر۱۰۳۰پیش بینی میکند ومیگوید اکنون که سال ۹۵۸-است عمر مبارکش به ۷۶۶رسیده‌است).

داردوبسیاری ازنوشتها خوانده نمیشود. تمام صفحات‌محشی‌است وحواشی‌آنهامرتبط بامتن‌نیست در تعدادی ازصفحات‌سطر بندی ندارد ونوشتها به‌گونهای مختلف است . درپشت نخستین برگ و در چند جای دیگر نسخه تملك یامهر شرف‌الدین محمد مکی بن محمد ضیاءالدین بن شمس‌الدین من‌سلالة‌الشریف ابی عبدالله‌الشهید محمدبن مکی‌المطلبی‌العاملی مورخ ۱۱۶۱ یا۱۱۶۳ دیده‌میشود. بر پشت‌برگ‌نخست علاوه‌برمهرهای‌چهارگوش محمدمکی مهری‌مدور و بسیار بزرگتر مطلا شده دیده میشود که نوشتهای نقش‌برآن را محوکرده‌اند ونیز بر همین برگ تملك و مهر مرتضی‌بن‌احمدالحسینی‌الرشتی و عبدالله‌بن .... وجود دارد . در صفحه۹۶ یادداشتی‌است دربارهٔ فوت ملامیرعلی در ۹۳۶مطابق مادهٔ تاریخ «میرعلی فوت نمود». چنین پیداست این نسخه پیش نویس و یااین‌که یادداشتهای نخستین‌تألیفی دیگراست زیرا در گوشهٔ بسیاری ازصفحات و درکنار برخی‌از مندرجات جنگ چنین آمده:«نوشته‌شد».در پایان جنگ‌پس از صفحات چندکه به قلم دیگر است ، یک برگ است‌که‌به قلم‌گرد آورندهٔ اصلی جنگ‌چندیادداشت پراکنده‌بردوروی‌آن نوشته‌وازآن جمله‌است‌این یکی:«زیدبن علی‌بن‌الحسین وامه‌امة سندیه»

قطع خشتی ۱۰×۲۱/۵ ج تیماجی قرمز برگ ۹۰ سطور مختلف کاغذ شکری وشکننده شمارهٔ ثبت: ۳۰۸۷۰

مجموعه دوکتاب: (فارسی)

۱— دیوان رودکی (گ۱—۳۱)

رجوع شود به فهرست منزوی ۳:۲۳۳۷

۲— دیوان فرخی سیستانی (گ ۳۲—۲۸۳)

رجوع شود به فهرست منزوی ۳: ۲۴۶۲

۱۶۹— نسخه‌ایست به قلم نستعلیق عبدالحمید متخلص به صفا مورخ ۱۲۷۰.(رقم کاتب در ذیل دفتر است)بر پشت برگ اول‌این یادداشت دیده میشود «رهن دختر سلطان سه‌هزار و سه عباسی». جای عنوانها سفید است

قطع خشتی ۱۴×۲۰ج تیماجی قرمز بدون‌مقوا با آستر و عطف وحواشی لیموئی رنگ برگ ۲۸۳ سطور هرصفحه ۱۵ کاغذ فرنگی شکری رنگ شمارهٔ ثبت ۳۰۸۷۶

مجموعه — جنگ نظم و نثر (عربی ، فارسی ، ترکی)

بیشتر مندرجات دفتر در عرفان و یا حدیث و بخشی از آن ادبیات و شعر است . اینک فهرست مندرجات مجموعه :

۱— ترجمهٔ ابن العربی (گ ۲—۴) (فارسی)

شرح حال شیخ‌محیی‌الدین محمدبن علی‌بن العربی به نقل از نفحات‌الانس‌جامی .

۲ — قصائد سلمان (گ ۲— ۵ حاشیه صفحات) (فارسی)

سه قصیده است از سلمان ساوجی در مدح اهل بیت(ع) و پندو اندرز . درذیل قصائد شعریست به عربی ازابن حجت و در صفحه بعد (ص ۱۱)حرزودعائی‌است ازتعلیمات وافادات شیخ‌احمدبن سلیمان دردیار شام به تاریخ ۹۹۳ .

۳ — کشف وجوه الغرلمعانی نظم‌الدر (گ ۶ — ۱۷) (عربی)

از عبدالرزاق کاشی ، شرح است بر قصیدهٔ تائیهٔ عمربن علی‌سعدی‌معروف به ابن‌الفارض (م—۶۳۲) در حقیقت نفس‌ناطقه. نسخه حاضر تنها مقدمهٔ این شرح است دارای‌ده‌فصل در دو بخش (=قسم) بخش اول : معارف در پنج فصل و بخش دول : مواجید در پنج فصل .

این کتاب به نوشته ذریعه به سال ۱۳۱۹ در تهران ومصر به چاپ رسیده(۱)(چاپ مصر در حاشیهٔ شرح دیوان ابن فارض است) .

(ذریعه ۱۸ : ۶۷ و بروکلمان — ترجمه عربی— ج ۵ : ۷۲).

آغاز : الحمدلله الذی فلق بقدرته صبح الوجود عن غسق العدم . فجعله آیة مبصرة‌لیقیم علیه دلیلا .

۴ — فتوحات مکیه (گ ۱۸ — ۳۴) (عربی)

چندباب از الفتوحات المکیه محیی‌الدین ابن العربی

آغاز : باب ۲۸۶ معرفة من قیل‌له کن فاپی و لم یکن من الحضرة‌المحمدیه

شمس‌الفناء‌بدت‌فی کاف تکوینی . لعلها انتها بالنور تفنیبی

پس از ص ۵۸ اوراقی از مجموعه افتاده و مطلب‌در پایان این صفحه ناتمام است وبه جای اوراق افتاده دوبرگ سفید گذاشته‌اندکه بعدها با قلم تازه‌تر چند سطر از فتوحات ، اشعاری از سید محمد البکری(۲) و ابیاتی فارسی از عمرروشنی(گویا سلسله فقری اوست) بر آنها نقل شده است . ازجمله ابیات عمر روشنی :

از محمدبه مهدی عالم	عمر خلوتی خوب لقا
از عمربراخی مردم‌که شدست	قطب اقطاب و رهبرنقبا ...
نیزاز صدر دین به سید ما	یحیی هاشمی آل عبا
باز از هاشمی به خاك همه	عمر روشنی بی من وما

۵— تفسیر آیهٔ و حمله و فصاله ثلاثون شهرا(گ ۳۴— (عربی)

بخشی از تفسیر امام فخررازی و ظاهراً از تفسیر کبیر اوست.

آغاز : قال المحقق... دلالة الایه علی ان اقل مدة الحمل سته اشهر .

۶— قوت القلوب (گ ۳۵ — ۳۶) (عربی)

چند فصل از قوت القلوب‌ابو طالب مکی‌است (م—۳۸۰واندی) .

۷ — شرح حدیث الحقیقه (گ ۳۷—۳۹) (عربی)

از شیخ عزالدین محمود بن علی بن ابی طاهر کاشی شرح پاسخ امیرالمؤمنین علی(ع) به سؤال کمیل بن زیاد .

۱— در معجم المطبوعات از چاپ این شرح یاد نمیکند و بروکلمان از چاپ سنگی تهران یاد میکند .

۲— از محمد بکری دوقصیده است یکی در مدح رسول (ص) و دیگری‌در عرفان :مطلع قصیدهٔ دوم :

سریان سرک فی‌الوجود عجاب وعلیه استار النفوس حجاب

(رجوع شود به فهرست حاضر :۳۷ شمارهٔ۸/۱۰۰).

۸ — شرح عبارتی از فتوحات مکیه (گ ۴۰) (عربی)

گردآورندهٔ جنگ نخست بندی از فتوحات رابه نقل از انتخاب فتوحات عبدالوهاب شعرانی (در نسخه : شعراوی) میاوردوسپس تفسیرآن عبارت از درویش عمرخلوتی(همان که ابیاتی به فارسی در ص ۶۱ جنگ حاضر ازاونقل شده).

۹— فصلی چند دیگر از قوت القلوب مکی (گ ۴۰— ۴۸)

چند فصل پراکنده‌است با عنوانهای: «فی فضیلةالکسب والتصرف‌فی‌المعاش ، فی‌احکام المرید و مایحتاج الیه اهل التجرید ، من باب‌الاخوة و حقائقها» و جز اینها.

۱۰— قصیدهٔ قافیه (گ ۵۰الف) (عربی)

ظاهراً از محیی‌الدین ابن العربی است و در عنوانش نوشته که از بحر« کان‌وکان»است .

آغاز: یامن یروم الخیاطه قصر ثیاب‌المعصیه واسئل‌اله الکرسی‌جبه من‌التوفیق

۱۱— مناجات منظومه (گ ۵۰ ب) (عربی)

منظومه مناجات معروف و منسوب به امیرالمؤمنین علی(ع) . در حاشیة مناجات اشعاریست ازخسرو،بابافغانی، ولی‌دشت‌بیاضی، اهلی شیرازی .

۱۲— رسالة از خواجه عبدالله انصاری (گ۱ ۵الف) (فارسی)

آغاز: بسمله رساله الامام عبداله الانصاری صاحب منازل‌السائرین... میفرماید که‌در رعایت دلها کوش ودین رابه‌دنیا مفروش

پایان: سینه‌ای داریم پرآتش ودیده‌ای داریم پرآب والیک المرجع والمآب، تمت الرساله

درکنار صفحه اشعاری است منسوب‌به ابوحنیفه در موالات‌اهل بیت پیامبر(ص)

آغاز : حب‌الیهودلال‌موسی ظاهر و ولائهم لبنی اخیه باد

۱۳—کلمات خواجه عبدالله انصاری (گ ۵۱ متن وحاشیه) (فارسی)

بخشی از یکی ازرسالات ویا مناجات نامهای‌شیخ‌الاسلام هرات‌است.

آغاز: الهی این چه فضل است که با دوستان خودکرده‌ای که‌هرکه ایشان را شناخت تورا یافت

پایان:(درحاشیه) عشق مردم خواراست عشق بی‌مردم خاراست عشق‌نه‌نام داردنه‌ننگ نه صلح دارد نه جنگ.

۱۴— ساعات اللیل والنهار فائدة فی...(گ ۵۲ الف) (عربی)

آغاز: بسمه سجانه فائدة فی ساعات اللیل والنهاریوم‌الاحداول وقت للشمس وقت‌الضحی للزهره

درحاشیه این صفحه اشعاریست ازامام شافعی وشریف رضی.

۱۵—کتاب‌السبعین فی فضائل امیرالمؤمنین (ع) (گ۵۳- ۵۸) (عربی)

تألیف میرسیدعلی‌بن شهاب‌الدین همدانی (م-۷۸۶)(ذریعه ۱۲ :۱۳۲).

در نسخهٔ کلیات آثار میرسیدعلی همدانی شماره ۴۸۰ متعلق به بنیاد خاورشناسی‌تاشکند

رساله ایست (به شمارهٔ ۳۳) بانام فضائل علی (ع) وشاید همین رساله‌است (نشریه نسخه های خطی دانشگاه تهران شماره ۹:۱۴۸- ۱۴۹). بروکلمان کتاب السبعین فی‌فضائل امیرالمؤمنین ازهمدانی ودونسخه‌ای ازآن رایاد میکند (ج ص۲۸۷ وذیل ۲: ۳۱۱)

این رساله هفتادحدیث است درمناقب امام‌علی‌بن ابی‌طالب (ع)واهل بیت(ع) راکه‌مؤلف از کتابهایی‌مانندفردوس الاخبار، مسندابن حنبل‌وکتاب‌ابواسحاق‌وجزاینها فراهم آورده ودردیباجه میگوید(پس از هرحدیث یک بند ازگفتارهای‌حکیمانهٔ مولی رامیآورم). صاحب ذریعه نیزاین نکته رادر معرفی کتاب قیدکرده‌اند امادرنسخه ماتنها احادیث مناقب است وازکلمات‌قصار وحکم آن حضرت هیچ نیامده است وسخن صاحب ذریعه نیز گویا به‌استناد همان وعدهٔ‌مؤلف دردیباجه است . درمجموعه جای سخن پس ازدوبرگ، ۷۰ یا ۷۲ کلمه ازکلمات قصارحضرت علی(ع) با همین قلم بدون هیچ عنوان گردآمده ودور نیست‌همان کلمات حکمت باشدکه به‌دست مؤلف کتاب‌حاضروبیرون از متن آن، فراهم آمده باشد.

آغاز: بسمله‌الحمدلله الذی جعل میامن آثارالسیاده الی‌سماءالسعاده‌اعلی وسیله...ولماورد عن رسول‌الله صلی الله علیه وسلم انه قال ذکر علی عباده سرسری ببشارته و حملتنی اشارته علی‌ان‌جمعت سبعین حدیثاًسماورد فی‌فضائله ومناقبه ومناقب اهل البیت ترغیبا لمحبته . . . واردفت کل‌حدیث بلطیفة من درر کلامه وجواهرالفاظه‌اخرجها الغواصون‌من‌قعربحر علمه‌ولوامع انوار حکمه التی‌اقتبسها المحققون من مشکاة ولایته وسمیته کتاب سبعین المناقب (کذا)فی فضائل امیرالمؤمنین ...الحدیث الاول‌عن انس ابن مالک... قال رسول‌الله (ص) عنوان صحیفة المؤمن حب علی بن ابی طالب. اورده صاحب الفردوس

پایان: لوان الریاض اقلام والبحر مداد والجن حساب والانس کتاب مااحصوافضائل علی‌بن ابی‌طالب (ع) رواه صاحب‌الفرد وس .تم سبعون حدیث فی فضائل امیرالمؤمنین و امام‌الموحدین صلوات‌الله علیه وسلامه .

۱۶— اربعون حدیث نبوی (گ ۵۹—۶۰) (عربی)

چهل حدیث نبویست درباره‌ای از دستورهای بهداشتی وآداب مربوط به‌خوردن وآشامیدن وبرخی از خواص برخی ازگیاهان وخوراکیها ونوشیدنیها.

آغاز: بسمله هذه اربعون (حدیثا) مرویه عن رسول‌الله (ص) الحدیث‌الاول قال... (ص) الذی انزل الداء انزل‌الدواء ۲. بشرالمحرورین بطول‌العمر... الخامس کل وانت تشتهی و امسک وانت تشتهی

پایان: ولاتذکرهواالدمامل فانها تقطع عروق‌البرص‌صدق رسول‌الله (ص)

۱۷— من حکم امیرالمؤمنین علی (ع) (گ ۶۰—۶۲) (عربی)

هفتاد (تا هفتاد و دو) کلمهٔ حکمت آموز منقول از مولی علی (ع) است‌و عنوانی‌خاص و مستقل ندارد. گمان میرود همان کلمات‌است که مؤلف رساله «سبعین حدیث فی فضائل علی

(ع)»میخواست درآن رساله بگنجاند و در دیباجه‌اش میگوید «واردفت کل حدیث بلطیفة من درر کلامه...»

و درنسخهٔ رساله سبعون حدیث که در مجموعه حاضر معرفی شد (همچنان که در ذیل معرفی آن گفته شد) برخلاف تصریح مؤلف در دیباجه، کلمات قصار درآن رساله مندرج نیست (رجوع شودبه ص ۶۰ فهرست حاضر)

آغاز: قال امیرالمؤمنین علی کرم‌الله وجهه‌الکریم‌المکرم الطرق مسدودة علی‌الخاق نجمسة خصال القناعة بالجهل والحرص علی‌الدنیا (نسخه دراین جا سقط و تشویش دارد) ...قال کرم‌الله وجهه اصعب‌الاعمال اربعه‌العفو عندالغضب‌والجود من الیسیر والعفة فی‌الخ‌وة وقول‌الحق‌عند من تخافه او ترجوه.

پایان: و قال‌لاتکن ممن یرجوالاخرة بغیر عمل ویطمع فی‌التوبه بطول‌الامل یقول‌فی‌الدنیا قول‌الزاهدین و یعمل فیها عمل‌الراغبین ... یرشد غیره و یغوی نفسه، یخشی‌الخلق فی‌ربه و لایخشی ربه فی‌خلقه (این گفتارآخرازکلمات قصار مولی (ع) نیست بل‌که خود خطبه‌ایست کوتاه و یا بخشی از خطبه‌ای).

۱۸— قصیده‌ای درولایت و مدح ۱۲ امام (ع)(برگ ۵۰—۵۴ حاشیه) (فارسی)

از جلال لدین محمد مولوی از دیوان شمس. دنبال اشعار مولوی چند بیت است به عربی در توسل به ۱۴ معصوم.

۱۹— کلمات حکمت‌آموز شیخ اکبر (گ ۵۴—۵۵حاشیه) (عربی)

گفتارهای کوتاه در پند و اشارات عارفانه‌که درعنوان آن نوشته «من حکم‌الامام الاکمل‌الشیخ‌الاکبر»مقصود از شیخ اکبر شیخ محیی‌الدین‌ابن‌العربی است و دور نیست‌این کلمات از حایة‌الابدال او یاد شد.

آغاز: خف من کل مالک فیه‌انیة ولوکان طاعة... ماعامات به‌الخ‌اق یعام‌اک‌به‌الحق وبماعامات به‌الحق یعام‌وك به‌الخاق.

پایان: الشریعة اسلام والطریقة ایمان والحقیقةاحسان.

۲۰— قصائد صفی‌الدین حلی (گ ۵۵—تا ۵۷ الف) (عربی)

اشعاریست ازحلی در مدح حضرت مولی علی و اهل بیت (ع).

۲۱— خمریه—قصیده میمیه (گ ۵۷—۵۸) (عربی)

بخشی از قصیدهٔ خمریهٔ ابن فارض است. گاه‌گرداگرد یک یا چند بیت که ظاهراً مورد توجه‌خاص کاتب (یا مطالعه کننده) خط کشیده شده است.

۲۲— وصیت امیرالمؤمنین (ع) (گ ۵ حاشیه) (عربی)

آغاز: وصیة سیدنا علی لابنیه عندالموت رضی‌الله عنهم یا بنی‌اذاولیتم من هذاالامر شیئاً فقلدواالمنن‌اعناق‌الرجال.

پس از وصایا ابیاتی است چند به عربی و فارسی ازشیخ کمال‌و حافظو پیش‌ازآن نیز اشعاری است‌به عربی از ابوالحسن بکری و سید محمد وفا و شیخ اکبر.

۲۳— وصایای نبویه لامیرالمؤمنین علی (ع) (گ ۶۱—۶۴ حاشیه ومتن)

آغاز: وصیة نبویه من باب‌الوصایا من کتاب‌الفتوحات‌المکیه روینا عن علی‌بن ابی‌طالب رضی‌الله عنه انه قال اوصانی... فقال یا علی اوصیک بوصیة فاحفظها... ان‌المؤمن ثلاث علامات

سپس تا برگ ۷۳ یادداشتهایی است پرا کنده به نظم و نثر و از جملهٔ آنها قصیده ایست دراز باقافیه سین درمدح امام مهدی (ع) بااین عنوان: «فی‌مدح الامام‌المهدی علی حبه وعلیه السلام» و نیز فقراتی از فتوحات مکیه و تاویلات عبدالرزاق کاشی .

۲۴ — رساله معانی فضائل ذکرالشهادتین (گ ۷۴—۷۸) (عربی)

از شیخ محیی‌الدین محمدبن العربی الطائی الاندلسی . در بالای صفحه نخست نوشته که این رساله منقول است از کتاب اللمعة النورانیه بونی .

آغاز : بسمله قال الامام الاعظم... محمدبن العربی ...جواب سؤال ساله احدالسادة... عن‌معانی فضائل لااله‌الاالله محمدرسول‌الله(ص) والابانة‌عن فضیلةالجمع...بالمعنی المعقول لابالخبر المنقول فانه کان قداحاط علما بما وردفیها من‌الاخبار... فاستخرت‌الذی‌یسخرالاستخاره فاجبته‌بعد بسط یعسر علی‌المبتدی

پایان : الحمدلله‌الذی اذهب عنی الحزن ان ربنا لغفو شکوروالحمدلله رب العالمین .

در ذیل نسخه تخمیس ابیاتی است به عربی و چند فقره منقول از محیی‌الدین و از آن‌جمله نادره(لطیفه)ایست که شیخ اکبراز دختر خردسال خود زینب حکایت میکند .

۲۵ — شرح منازل السائرین (گ ۷۴—۷۸حاشیه) (عربی)

شرح باب المحبه از منازل السائرین خواجه عبدالله انصاری‌است .

آغاز : من منازل‌السائرین باب‌المحبه ....قوله المحبه‌تعلق القلب... یعنی تعلق‌القلب بالمحبوب‌تعلقامقترنابمة‌المحب .

۲۶ — اقرب الطرق الی‌الله (گ ۷۹—۸۰) (عربی)

از شیخ نجم‌الدین کبری (م—۶۱۸) (فهرست ۹ : ۳۰۶—۳۰۷) .

این رساله چند شرح دارد .

پس از این رساله در یک صفحه اشعاریست از متنبی ودیگران .

۲۷ — انس الوحید و نزهة المرید (گ ۸۱) (عربی)

از ابومدین شعیب در تصوف . این نسخه انتخابی است از آن رساله .

آغاز : بسمله... کتاب انس الوحید... الحق تعالی‌مطلع علی‌السرائروالظواهرفی کل نفس و حال فایما قلب رآه مؤثراله حفظه من طوارق المحن

پایان : حسن الخلق معاملة کل شخص بمایونسه ولایوحشه.... ومع‌اهل المقامات بالتوحید والانکسار تم الاختیارمن‌الرساله .

۲۸—مناجاة منظوم (گ ۸۲) (عربی)

منظومه ایست در مناجات باقافیه (ع). درصدر منظومه نوشته «بسم الله فاتح الوجود»

آغاز: یامن یری مافی الضمیرویسمع — انت المعد لکل ما یتوقع

۲۹— اشعار برگزیده (گ ۸۲-۸۶) (ترکی وفارسی)

برگزیده ایست ازاشعارترکی نسیمی، فضولی، جوهری، ضیفی، آهی، اسری، لامعی، کمال ابن قیاس واشعار فارسی ازشمس مغربی وشمس تبریزی، جامی، سحابی، شکیبی .

۳۰— منتخبات ازکتاب الفروق (گ ۸۷- ۹۲) (عربی)

بندهایی است ازترمذی وظاهراً منقول است ازکتاب «الفروق و معنی التردف» حکیم محمد بن علی ترمذی (م-۲۰۰) باعنوانهایی مانند: الفرق بین المداراة والمداهنه الفرق بین الفراسة والظن، الفراق بین التالف والتبصبص ... والفرق بین الندی والنجوی. (دربارهٔ کتاب الفروق رجوع شود به سزگین ۱: ٦۵۵) درذیل نسخه (درص ۱۹۵) چندسطر درتصوف است وازانجمله بندیست کوتاه از رسالهٔ ابومدین (بخشی ازهمان رساله انس الوحید که باشمارهٔ ۲۷ دراین دفتریادشد)

۳۱— الحکم العطائیه (گ ۹۸-۱۰۳) (عربی)

تألیف احمدبن محمدبن الکریم معروف به ابن عطاءالله اسکندری شاذلی مالکی (م-۷۰۹) (معجم المطبوعات: ۱۸٤ کشف الظنون: ٦۸۵)

آغاز: بسمله قال الشیخ الامام ... تاج الدین احمد... بن عطاءالله الاسکندر رضی الله عنه من علامات الاعتماد علی العمل نقصان الرجاء عندو جودالزلل .

پایان: الفکرة فکرتان فکرة تصدیق و ایمان وفکرة شهود و عیان فالاولی لارباب الاعتبار والثانیه لارباب الشهودوالاستبصار .

پس ازاین سطوری چند از اطباق الذهب زمخشری (درنسخه: طبقات الذهب) نوشته شده است .

۳۲— قصیدهٔ تائیه (گ ۱۰٤— ۱۱۱) (عربی)

ازعمرابن الفارض مصری (فهرست حاضر: ۵۹)

۳۳— باب فی معرفة منزل بشری مبشر (گ ۱۱۷—۱۱۹) (عربی)

بخشی ازفتوحات مکیه است چندبخش دیگر نیز درهمین دفترآمده (دیده شودشمارهٔ ٤/۱۷۲ فهرست حاضر: ۵۹)

آغاز: جاءالمبشر بالرسالة یبتغی — اجرا لمجیء من الکریم المرسل

پایان: فاذافهمت قدر ماذکرته لک .... علمت عنایة الله بهذه الامه .... ویتضمن هذاالمنزل علی علوم کثیره غیر ماذکر ناه

سپس چندبیت است (گویاازمؤلف کتاب) وپس ازدوصفحه (۲۳۸—۲۳۹) چندحدیث است از رسول خدا (ص) .

۳٤— سؤال و جواب در حقیقت قلب (گ ۱۲۰) (عربی)

آغاز: سؤال معلوم ان القلب جوهر شریف .... والقلب مصدر قلب و معناه الانقلاب والتقلب.... فما الحکمه فی تسمیة هذا الجوهرالشریف قلبا ...

۳۵— قوت القلوب (گ ۱۲۱ —۱۲۲) (عربی)

۳۳- باب‌فی معرفة منزل بشری مبشر (گ ۱۱۷ — ۱۱۹)
بخشی از فتوحات‌مکیه است‌چند بخش‌دیگرنیز در همین دفترآمده(دیده‌شود شمارهٔ‌٤/۱۷۲ فهرست حاضر : ۵۹)

آغاز: جاءالمبشر بالرسالة یبتغی اجرالمجیء من‌الکریم المرسل .

پایان : فاذا فهمت‌قدر ماذکرته‌لک ... علمت عنایةالله بهذه‌الامه... ویتضمن هذاالمنزل علی علوم کثیرة غیر ماذکرناه: سپس چند بیت است (گویا از مؤلف کتاب) و پس از آن در دوصفحه چند حدیث است از رسول خدا (ص) .

٣٤- سؤال وجواب درحقیقت قلب (گ ۱۲۰) (عربی)
آغاز : سؤال‌معلوم ان‌القاب جوهر شریف .... والقاب‌مصدر قلب ومعناه الانقلاب و ـ التقلب... فماالحکمة فی تسمیة هذاالجوهر الشریف قلبا .

۳۵ - قوت‌القلوب (گ ۱۲۱—۱۲۲) (عربی)
از ابوطالب مکی (دیده شود فهرست حاضر:۵۹-۶۰) .

۳۶-قانون - بخشهایی ازکتاب (گ ۱۲۳ — ۱۲۶) (عربی) .
بخشهای پراکنده‌ایست‌از قانون ابوعلی‌ابن‌سیناودر ذیل آن ،نسخهٔ‌پزشکی‌فلونیای‌رومی‌و یک مفرح آمده است ..

۳۷- طریقهٔ ختم‌نقشبند یه (گ ۱۲۶) (عربی) .
دستور ختم در جمع است ودر متن دعا آن از بهاءالدین نقشبند وخواجه یوسف همدانی‌و عبدالخالق غجدوانی استمداد شده است پس از این یادداشتهایی پراکنده‌ایست با چند قلم از این قرار :

تاریخ درگذشت سیدمصطفی افندی نقیب‌حلب مشهور به طاهرزاده ودرگذشت شیخ — فضل‌الله پسر زین‌الدین بیلونی ودرگذشت سیدعبدالله حجازی (که در ۱۰۹۶ با سنگسار کشته شد) — و درگذشت درویش محمد چلبی‌ابن عبدالقادر چلبی — درگذشت سیده پریخان دختر سیده علیاء بنت‌الشیخ احمدالبیلونی وشیخ موسی مدرس مدرسهٔ خلوتیه — ابیاتی ترکی از سلطان مرادخان- دومخمس ترکی (گویا) از شاعری با تخلص‌شمسی — یک نسخه پزشکی- تاریخ درگذشت شیخ شهاب‌الدین بن شیخ‌احمدبن شیخ‌ابوالثناء بدرالدین محمود البیلونی به خط فرزندش عبدالقادر بیلونی — ونیز تاریخ درگذشت چندتن از نزدیکان او — مخمس ترکی از جلیلی-دوبیت شعر عربی از شیخ محمد مهناوی دربارهٔ عیده اشعاری به ترکی از نجاتی — منظومهٔ معجون فلاسفه به ترکی (۱۲ بیت) .

آغاز منظومه : خصی‌الثعلب زراوند مدحرج دخی‌هم‌شیطرج هندی واسلج
— نسخهٔ نوش دارو — چند نسخه پزشکی دیگر— تاریخ درگذشت علامه محمدبن حسن کواکبی مفتی حنفیه حلب — بخشی از گفتار یا کتابی در تصوف که اول آن از دفتر افتاده با عنوان شعیره — صورت‌اجازهٔ روایت سورهٔ فاتحه از محمدبن کزبر دمشقی خزرجی حنبلی‌به سید عبدالقادربن شیخ‌شهاب الدین‌بیلونی به خط مجاز (بیلونی)در ۱۰۹۶ و مجیز (خزرجی) سلسلهٔ سند اجازهٔ روایت خویش را بدین‌گونه میآورد «اورویهاعن الشیخ محمد-

الدلجمونی المصری الفرضی رحمه‌الله تعالی وهویرویها عن السیدالکامل الفاضل... السید محمد-العباسی وهویرویها عن قاضی الجن القاضی شمهورش الذی نصبه‌النبی قاضیا علیهم لانه قرأعلی-النبی (ص) الفاتحة... واقرأه‌النبی (ص) واجازله بقرائتها... فی‌لیلة نصیبین... لان تعریف — الصحابی من‌لقی‌النبی... ولوجنیا...» .

— بخشهایی از کتاب مواقع‌النجوم ابن‌العربی — ابیاتی به عربی از ابن‌النبیه‌ومنسوب به امیرالمؤمنین (ع) واز قاضی‌ناصرالدین ابن‌الحلفاء در ماده تاریخ پیروزی مسلمانان برکفار در زمان سلطان محمدخان پسر سلطان مرادخان دره ۱۰۰۰ «= المسلمون انتصروا» .

۱۷۲ دفتریست با چند قلم نسخ از قرن ۱۱ . بر یک برگ اضافی اول وآخردفتر یادداشتهای پراکنده‌ایست به نظم ونثر ترکی وعربی وچند تملک از سید عبدالقادربن شهاب الدین بیلونی انصاری (که برخی از نوشتهای نسخه به قلم او وچند تن دیگر از خاندان اوست) و از دخترزادهٔ او سید مصطفی بیلونی مورخ ۱۱۵۶ واز محمد مهدی‌البیلونی وشیخ احمدالشافی و سید عبدالرحیم مدعوبه ارمناوی . دو صورت فتوی‌نیز هست (در برگ اضافی آخر) از احمد کواکبی مفتی‌حلب. حاشیه ووسط برگ اضافی اول دفتر وصالی شده ولکه‌های چرکین دارد . عناوین شنگرف.

قطع وزیری باریک ۲۴×۱۴/۵ ج تیماجی مشکی برگ : ۱۳۴ سطور مختلف کاغذ ترکی شمارهٔ ثبت ۳۰۸۷۹ .

مجموعه = جنگ شعر ونثر : (فارسی)

اشعاریست غالباً بدون عنوان ونام شاعر از : سعدی،میرسنجر کاشی ، حکیم شفائی ، امام فخررازی، ظهیر فاریابی، ازرقی، شیخ فیضی، میررضی، مرشد(۱)،امیدی(ساقی‌نامه‌ایست‌ازاو که اول آن افتاده) (۲) ، شیدا، کمال اسماعیل، شانی‌تکلو، نوعی.

در این جنگ چند ساقی‌نامه وترجیع بند است که براثر جابجا یی برگها (در صحافی)ونیز افتادگی برخی از برگها ی جنگ ناقص ومتفرق است وهمچنین دیباجهٔ گلزار ابراهیم ظهوری (در ص ۸۴ — ۸۵) آغاز ندارد ودنبالهٔ آن در ص ۹۸ —است .

۷۶ نسخه‌ایست به قلم شکسته نستعلیق محمد طالب لاهیجی مورخ ۱۰۵۸ که‌در اصفهان نوشته است. دارای یک سرلوح کوچک وجلداول آب طلائی، لاجوردی وسیاه است. حاشیهٔ بسیاری از برگها وصالی دارد. برپشت برگ آخر وبر یک برگ اضافی اشعاریست با چند قلم واز آن جمله غزلی با التزام «سنگنگ» درآخر هر بیت وتخلص حافظ در بیت آخر.بر برگ آخر تملک عبدالله‌بن محمد صادق است با خط استادانه وبا مهر کوچک چهارگوش «الخادم-عبدالله » .

---

۱ — ساقی‌نامهٔ او است با این مطلع :

بهارست ومن مست ودل در خمـــار برو ساقیـــا ساغـــر مـن بیـــــار

(۲) آغازموجود : بهشتی بود کوثر از آب رز

چو میخانه گـفـتـی زبــــان را بـــگــز

قطع رقعی بلند ۱۳×۲۴/۵ ج روغنی زمینه طلائی باترنج ونیم‌ترنج زمینه قرمز و نقش گل وبوته عطف تیماج قرمز برگ ۱۱۶ سطور مختلف کاغذ اصفهانی آهار مهره نازک شمارهٔ ثبت : ۳۰۷۸۳

مجموعه سه کتاب‌شعر: (عربی)

۱-دیوان‌البحتری - مختارات(گ ۱—۳۷)

اشعاریست انتخاب شده از قصائد ابوعبیدهٔ بحتری (از هر قصیده ابیاتی) وبه نوشتهٔ کاتب درپایان تعداد آن ۸۹۹ بیت است.

این نسخه به خط نسخ خوب قرن ۱۳ و دارای چندفقره حاشیهٔ توضیحی است به‌خط شکسته نستعلیق زیبا با نشان (شیخ علی بن محمدرضابن ضیاءالدین»

۲-دیوان‌ابوتمام‌طائی—منتخب از (گ۱ ٤—۱٤٤)

این نسخه دارای هفت باب است هرباب با ترتیب حروف الفباء وبنابرنوشتهٔ کاتب (برپشت‌برگ اول) باب اول (فی‌المدح) منتخب قصائداست و باب هفتم (فی‌الهجاء) راندارد و دربقیهٔ ابواب: (۲باب الغزل۳ باب الاوصاف ٤ باب‌الرثاء ٥ باب‌الزهد ٦ باب‌العتاب۷باب الفخر) تمام اشعار آورده شده است.

این نسخه به قلم کاتبی دیگر است و در عنوانهای آن غلط بسیار دیده میشود.

۳-جنگ‌شعر (گ ۱٤٤ ب‌تا ۱٥۸)

اشعاریست از صفی حلی، شریف رضی، ابن خفاجة، ابن‌المعلم‌الواسطی، جمال‌الدین بن زهیران (لامیةالعرب اوست و کاتب‌آنرا تمام نیاورده و یک صفحه سفیدگذارده است)، جریر، امام علی‌بن ابی‌طالب (ع)، وعلی‌بن الحسین(کاتب درصدراشعار او می‌نویسد: للوالدالعلامه فی ولده یحیی یرثیه)،شیخ عبدالله‌بن محمدالشبروای‌المصری (قصیدة فی‌الاستغاثه بالامام‌الحسین علیه‌السلام)، بعض‌الصالحین متغزلابالکعبه . در پایان مجموعه صفحهٔ اول دیوان‌مجنون عامریست (به روایت‌ابوبکروالبی) که دنبالهٔ آن افتاده وقسمتی ازاین برگ نیز پاره است.

۱۸٤ نسخه‌ایست به خط نسخ قرن ۱۳ با دو قلم. کتاب اول(دیوان بحتری) به‌خط خوب و منظم است و تاریخ ندارد بقیه به قلم متوسط است باتاریخ ۱۲٦۰ (در اول‌و آخر نسخه). پس‌از دیوان بحتری دو برگ زائداست که برآن اشعاریست ازآن جمله قصیده‌ای از ابو ذویب در مرثیهٔ پنج‌پسرش که در یک سال درحال فرار از طاعون به مصردرگذشتند ونیز چهار بیت است منقول‌از خلفاء راشدین (که در یک مجلس هریک بیتی‌گفته‌اند). عنوانهای دیوان بحتری با قلم آبی ویا قرمز است. وبرگ ۱-۲ دارای لکهٔ‌سیاهست(وبرخی ازکلمات‌آن خوانده نمیشود) از برگ آخر مجموعه قسمتی پاره شده است ولکه‌های چرکینی دارد

قطع خشتی ١٥×۲۰ ج تیماجی قرمز با ترنج و نیم ترنج فرسوده برگ : ۱٥۸ سطور هر صفحه۱۷ کاغذ فرنگی (کاغذ دیوان بحتری خوب و آهار مهره است)ثبت ۳۰۸۹۱

مجموعهٔ پاسخهای احسائی (عربی)

۱-رسالهٔ‌سراجیه‌درجواب‌سؤال‌ازشعلهٔ‌مرئیه (گ ۱—٤)

از شیخ احمد احسائی در پاسخ سؤالات ملا مصطفی‌شیروانی از رابطهٔ شعلهٔ ناریه و دخان ناشی از اشتعال با دهن مشتعل و تطبیق این مسئله با مسئلهٔ فعل و مشیة، امکان و وجود و وجود محمدی (ص) و سؤال چهارم از وجه تطابق مثال باسمثل‌به است در مسائل بالا (فهرست کتب مشایخ (چاپ اول) ۲:۲۸۶ و نسخه شمارهٔ ۳۰۹۳/۲ دانشگاه)

آغاز: الحمدلله رب العالمین — اما بعد فیقول العبدالالتماس ان توضحوا — فی الشعلة المرئیةالسراجیةالنارالغیبیه و فعلها و اثر فعلها و مفعولها

پایان: بما فیه من فتح ابواب الاطلاع علی اسرارالکون.وقع الفراغ من تسوید هاییدمبدئها احمدبن زین الدین سنة ۱۲۳۱

۲- جواب سؤال از کیفیة معنی بسیط الحقیقة (گ ۵—۱۰)

از شیخ احمد احسائی در پاسخ سؤال ملا محمد داغانی (فهرست کتب مشایخ (چاپ اول) ۲:۲۴ دانشگاه شمارهٔ ۳۰۹۳/۱)

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین— انه قد سئلنی —الاخوند ملا محمدالدامغانی— عن مسئلة اشتهرت فی‌هذاالزمان— و هی قولهم بسیط‌الحقیقة کل‌الاشیاء — اقول ان هذه‌المسئلة اصلها باطل لان مبناه علی‌الاوهام والتخیلات بغیر عام و اعام ان‌الملاصدرا من القائلین بها

پایان: فالقضیة مهملة بالمعنی‌اللغوی من جهةالمعنی والفائدة وبالمعنی‌الاصطلاحی من جهةالصورة والله سبحانه اعلم‌بالصواب و کتب احمدبن زین‌الدین‌الاحسائی— سنة ثاثین‌وماتین و الف‌من‌الهجرة‌النبویه — حامداً مصلیا مستغفراً .

۳- رسالهٔ جواب سؤالات ملا محمد مهدی استرآبادی (گ ۱۰ الف — ۱۷)

شیخ احمد احسائی به ده سؤال ملا محمد مهدی‌بن محمد شفیع استرآبادی پاسخ گفته است و در نسخهٔ حاضر تنها چهار سؤال و جواب است بدون رعایت ترتیب اصلی. (فهرست سؤالها و جوابها با ترتیب اصلی در فهرست کتب شیخ احسائی (۲:۸۲) یاد شده است).

اینک فهرست سؤالهای استرآبادی موجود در نسخهٔ حاضر:

۱— معنی حدیث «العبودیة جوهرة کنهها الربوبیه»

۲— معنی حدیث «بناعرف‌الله ولولاالله ماعرفنا»

۳— درآیهٔ «واللیل اذایسر» چرا یاء بدون جازم حذف شده

۴— معنی قول علماء که: کلمهٔ لااله‌الاالله منطبق بر جمیع مراتب توحید است و کیفیت ترکیب نحوی کامه.

آغاز نسخه: قال‌الشیخ محمد مهدی — قدروی عن‌الصادق علیه‌السلام العبودیةجوهرة —اقوال‌لروایة لیست کما ذکرتم ولوقیل‌انها منقولة بالمعنی — ولفظها العبودیه‌جوهرة کنهها الربوبیةفما فقدفی‌العبودیة وجدفی الربوبیة.

پایان: ویعترضون علی غیرهم‌والله سبحانه وتعالی یهدی الی الحق والی‌طریق‌مستقیم.

۱۹۴ دفتریست به قلم شکسته نستعلیق اسماعیل حکیم پسر یعقوب حکیم مورخ ۱۲۶۵ قطع رقعی ۲۰×۱۱/۵ ج تیماج قرمز روشن یک لا برگ ۱۷ سطور هر سطور هرصفحه ۱۷ — ۱۸ کاغذ فرنگی شکری شمارهٔ ثبت قدیم ۳۰۹۰۱

مجموعه درقرائت وتجوید : (فارسی)

۱- تحفة‌القراء(گ ۱ — ۱۰٤ الف) .

از مصطفی‌بن ابراهیم قاری تبریزی (۱) در ۱۲ باب و تألیف آن در ۱۰٦۷ انجام یافته‌است.این کتاب به چاپ نیز رسیده است .

(منزوی: ۸٤ فهرست ۳- چاپ دوم : ۱۰—۱۱) .

۲- متممهٔ تحفة‌القراء (گ ۱۰٤ ب‌تا ۱٤۳ ب)ازهمان مؤلف درتکمیل تحفة‌القراء مؤلف — چنان که خود در پایان میآورد — این رساله را با دردست‌داشتن هفت‌نسخهٔ‌سجاوندی و مصاحف مصحح وکتب تفسیر فراهم آورده‌وچون در اصفهان‌خدمت‌مولی‌رامحمدباقرخراسانی مسائل دین میآموخته، دربارهٔ مشکلات این رساله نیز به‌آن فقیه مراجعه می کرده ودر باب سجدات واجبه و مسنونهٔ قرآن فتوای او را میآورد .

نسخه‌ای از این رساله در فهرست کتابخانهٔ (شهیدمطهری) دیده‌می‌شود(منزوی ۱ : ۹۷).

آغاز : بسمله‌الحمد لله علی‌الایات التی‌لاتعدبعدداما بعد بعد از تألیف رسالهٔ مسمی بتحفة‌القراء در قرائت عاصم جمعی از اخوان — به این تراب اقدام — ابن ابراهیم مصطفی القاری اشاره نمودند که بیان اسم هرسوره و عدد آیات آن وجزء ونصف جزء وحزب ووقف ووقف‌النبی وسجدات — نماید— ومسمی به متممهٔ تحفة‌القراءگردانید

پایان: وتألیف‌این رساله‌دردارالسلطنه‌اصفهان‌درمنزل— آخوندمشارالیه(محمد باقرخراسانی) در سنهٔ هزاروشصت‌وهشت—واقع گردید—امید که‌حشر همهٔ اهل ایمان ـ وآله‌الطیبین المعصومین

۳- ملحق تحفة‌القراء (گ ۱٤۳ ب تا ۱٤۸ الف)

از مؤلف آن رساله «در بیان اظهاراحوال عاصم و راویان او و سند قرائت عاصم وسند قرائت مؤلف و استاد مؤلف» در ٤ فصل .

در فصل ٤ شرح حال کوتاه و سند قرائت خویش را میآوردو نیز از استادش زین‌القراء حاج محمد رضا حافظ روضهٔ‌امام علی‌بن موسی (ع) یاد میکند و دریغا که دنبالهٔ‌سرگذشت اوتا قسمتی از سند قرائتش از مجموعه افتاده است.

یک نسخه از این رساله درکتابخانه مذکورموجود است (منزوی ۱ : ۱۰۲)

آغاز: بسمله، الحمدلله رب‌العالمین — امابعدبدان— که این مختصریست ملحق به رسالهٔ تحفة‌القراء

پایان: و اوگفت که خوانددام برعاصم و سند عاصم‌گذشت.قد فرغ من تحریرهذه‌النسخة الشریفه — ابن حیدر محمد امین‌الکاتب‌النایینی فی غرة شهر ذی‌القعده سنه ۱۰٦۸.

۱۹۵ مجموعه‌ایست به خط نسخ محمد امین‌بن‌حیدر نایینی ازآغاز مجموعه یک‌برگ (از رساله تحفة‌القراء) افتاده در حاشیهٔ (بالا و پایین)بیشتر برگها علائم رطوبت دیده‌میشود تمام صفحات دارای جدول به قلم آب طلا و لاجورد است عناوین شنگرف

---

۱ — درگذشت وی را در حدود ۱۰۸۰ نوشته‌انداما کاتب نسخهٔ حاضر در ۱۰٦۸ (که این نسخه را به‌پایان رسانیده) در بارهٔ او «اعلی‌الله مقامه» مینویسد چنانکه ملاحظه میگردد

قطع رقعی ۱۱×۱۹ ج تیماجی زرشکی برگ: ۱۴۸ سطور هر صفحه ۱۲ کاغذ هندی شکری آهار دار شمارهٔثبت ۳۰۹۰۲

مجموعهٔ ملاحم ودعا: (عربی)

۱- الدرالمنظم فی‌السرالاعظم (گ ۱—۸۱)

ازکمال‌الدین ابوسالم محمدبن طلحة عدوی قرشی‌شافعی (درگذشته ۶۵۲) در ملاحم و حروف. نام کتاب در دیباجه‌و پایان(ص۳ و۱۶۱) آمده است.مؤلف‌خطبهٔ‌معروف منسوب به امیرالمؤمنین‌علی (ع) را یکجا آورده و از تاریخ خروج مهدی (ع)و دیگر حوادث کونی‌سخن میگوید مانند شروع خلافت امام‌علی(ع)در۲۸ ذوالحجه، میلاد امام جعفرالصادق (ع)در ۹جمادی‌الاولی (؟)

ترجمهٔ‌بخشی ازاین کتاب به فارسی‌درکتاب‌مجمع الدعوات(چاپ‌شده) که‌نسخه‌ای‌ازآن در این فهرست معرفی میگردد مندرج است.

آغاز: بسمله. قال‌الشیخ کمال‌الدین ابوسالم محمدبن طلحة‌الراجی عفو ربه و رضاه... الحمدلله‌الذی اطلع‌من عباده‌الابرار علی‌خبایاالاسرار واسمع من ارتضاه من اصفیائه....

پایان: و تخرب سوصل و بلاد بکر و مدن‌السند بالریح الشمال

و قال معلم السبطین حتا یکون بحکم ربی ذوالجلال

... سیدنا محمد وآله خیرآل . قدتم‌الکتاب المسمی‌بالدرالمنظم فی‌الاسم‌الاعظم، ویسمی ایضاً بالجفرالصغیر، و یسمی بمفتاح جفرامیرالمؤمنین‌علی...للعلامة... محمدبن‌طلحة‌البسطامی‌و کانت‌النسخة من‌الکتب خانه‌الخدیویة المقربة‌الکائنة بسرایة مصطفی پاشا بدرب‌الجماسین. و این نسخهٔ شریفه از روی نسخه‌ایکه شرح او ذکر شدبید احقر عباداللہ... شیخ احمدبن... آخوند ملا عبدالکریم... درشب دو شنبه ۱۲۹۸ ئیلان ئیل.

۲- دوازده امام (گ ۸۲—۸۶)

صلوات — منسوب به ابن‌العربی محیی‌الدین ابوعبدالله محمدبن علی طائی اندلسی (در گذشتهٔ ۶۳۸) که در پایان «التمهید فی‌شرح‌قواعدالتوحید» بسال ۱۳۱۵ بچاپ رسیده‌است. (ذریعه ۸: ۲۶۲ فهرست ۱۰: ۲۲۵)

آغاز: دوازده امام محیی‌الدین. بسمله. الحمدلله رب‌العالمین حمداً ازلیاً بابدیته وابدیاً بازلیته سرمداً باطلاقه متجالیاً فی‌مرایا...

پایان: واشف مرضی جمیع‌المؤمنین والمؤمنات و اقض دین جمیع‌المؤمنین والمؤمنات، برحمتک یا ارحم‌الراحمین.(این سطورآخردرغالب نسخه ها ازاضافات کاتبان است)

۲۰۰ دفتریست با دو قلم، نسخ نخستین از شیخ احمدبن ملاعبدالکریم مورخ ۱۲۹۸ (در پایان شمارهٔ ۱).عنوان ها سفید مانده است.

در برخی از برگها (خاصه نیمهٔ آخر دفتر) لکه‌هایی دیده میشود

قطع رقعی: ۱۴×۲۱ ص‌گ:۸۶سطور: ۱۴. کاغذ فرنگی شکری‌شمارهٔ ثبت قدیم۳۰۹۰۷

مجموعه پزشکی (فارسی و عربی)

۱- کیمیای باسلیقا (گ ۱—۱۱۰] (فارسی و عربی)

ترجمه است از کتاب فراليوس. و مترجم از عربی به فارسی (به نوشته ذریعه) سید زین‌العابدین‌بن سید علی طباطبائی پزشک در بنگاله به سال ۱۱۰۰ با افزودن چند مسئلهٔ پزشکی مستخرج ازکتب دیگر دارای سه جزء و هر جزءدارای چند مقاله.

(رجوع شود به‌فهرست ۱۰: ۹۰۶—۹۰۷)

در پایان نسخه حاضر خاتمه ای افزوده شده (به خط کاتب) در تفسیر بعضی الفاظ مستعمل در کتاب مانند: اصول مفتحه، حشائش اربعه، و نیز پاره‌ای از اوزان.

۲- الامراض المشهوره بین الاطباء المتقدمین (گ ۱۱۱—۱۱۵)(فارسی و عربی)

فهرستی است از بیماریها با نشانیها و علل و پاره‌ای از معالجات آنها. در پایان آمده: تمت‌الامراض‌المشهوره....

آغاز: بسمله امراض دماغ صداع حارسا ذج حار مادی‌صداع بارد دموی صفراوی بلغمی سوداوی ریحی

پس از پایان، فهرستی از داروهای حارهٔ درجهٔ اول و درم در چند سطر افزوده شده‌است.

۳- رسالهٔ ذهبیهٔ طبیه (گ ۱۲۰—۱۳۰) (عربی)

طب‌الرضا منسوب به امام علی‌بن موسی (ع)(ذریعه ۱۰: ٤٦)

۲۰۳ دفتریست به قلم نستعلیق قرن ۱٤ (یا اواخر ۱۳)در اول و وسط وآخرمجموعه چند برگ سفید اضافه است عناوین قرمز

قطع خشتی۵/۱٦×۲۲ ج تیماجی قرمز برگ(بدون‌برگهای سفید اول و آخر): ۱۳۰سطور هرصفحه ۱۵ کاغذفرنگی‌آهار مهره شمارهٔ ثبت ۳۰۹۱۰

مجموعه معانی و بیان (عربی)

۱- دلائل‌الاعجاز (گ ۱—٦۰ب)

از شیخ عبدالقاهرگرگانی (م— ٤۷۱)

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین — وبعدفانااذا تصفحناالفضائل لنعرف منازلها فی‌الشرف و نعلم ایاسنها احق بالتقدیم — وجدناالعلم اولاها بذلک اذلاشرف الاوهوالسبیل الیه‌ولا خیر الا وهوالدلیل علیه

پایان: عن مسمی ذالک‌الاسم واقعاً منک ایهاالمتکلم.

۲— التبیان فی‌علم‌البیان‌المطلع علی اعجازالقرآن (گ ۷۰ب تا ۱٤۱)

ازکمال‌الدین ابوالمکارم عبدالواحدبن‌عبدالکریم بن خلف‌الانصاری‌الزملکانی‌الشافعی معروف به‌ابن‌خطیب‌الزملکان وابن‌الزملکانی (م—٦۵۱)، مشتمل بر سوابق (=مقدمات)، مقاصد ولواحق. مؤلف دراین کتاب مطالب کتاب ودلائل‌الاعجاز را تبویب وتنظیم کرده ونکته‌هایی از ابتکارات خویشتن ویا از دیگر مؤلفات دراین فن برآن افزوده است.

نخست دارای سه مقدمه است به این ترتیب (۱— فی‌فضل علم‌البیان ۲— بیان‌حصر مواقع‌الغلط فی‌اللفظ ۳— فی‌طریق تحصیله)و سپس‌مقاصد در سه رکن:

الرکن‌الاول فی‌الدلالات‌الافرادیه درسه باب: (۱— فی‌الحقیقة والمجاز ۲— فی‌الفرق بین‌الاثبات بالاسم والفعل والمعرفة والنکره (دوفصل) ۳— فی‌مفردات‌عن‌الضوابط وهی‌تنقسم

ثلاثة اقسام بانقسام الکلمه)

الرکن الثانی فی مراعات احوال التألیف دارای ۱۲ فن:(۱—اسم وفعل ۲—خبرالمبتداء۳— فی تقدیم بعض الاسماء علی بعض ٤—فی المجازالاسنادی. ٥ — التمثیل ٦ — فی الایجاز ۷—التأکید ۸— الحذف ۹— المنصوبات. (٤فصل) ۱۰ — فی معرفة الفصل والوصل ۱۱ — اسباب التقدیم والتأخیر ۱۲ — فی قوانین کلیه یتعرف بها احوال اللفظ. دارای سه قانون) .

الرکن الثاث فی معر فة احوال اللفظ واسماء اصنافه فی علم البدیع (مؤلف ۲٦ صنف از محاسن بدیعی را میشمارد از تجنیس تا تنبیه).

لواحق وهی بیان الجهة التی یحصل بها البلاغه والاعجاز فی القرآن .

عناوین این کتاب (به شیوهٔ کتاب اشارات ابن‌سینا): اشارة، تنبیه ووهم وتنبیه است. نام کتاب در پایان مقدمات ونیز در اول خاتمه (=لواحق) یاد شده‌است (۱). درفهرست آستان‌قدس رضوی (ج ۳ بخش ۲ ص ۲) دو نسخه از کتاب التبیان فی علم البیان طیبی معرفی و همین کتاب حاضرپنداشته شده است وبروکلمان نیز زیر عنوان التبیان فی علم البیان زملکانی به آن فهرست ارجاع میکند .

بروکلمان ۱ ص ٥۲۸ وذیل یکم : ۷۳٦ قاهره ۲ : ۱۸۱ معجم المؤلفین ٦: ۲۰۹ کشف الظنون: ۳٤۱ .

آغاز : بسمله. الحمدلله الذی انطق السنة الاقلام باحکام الاحکام ـ ولم اجد من المصنفات فیه الاالقلیل مع انها مشحونة بالقال والقیل واجمعها کتاب دلائل الاعجاز — فانه جمع فاوعی ـ غیرانه واسع الخطو کثیراما یکررالضبط فقیدللتبویب طرید من الترتیب — وقدسهل الله جمع مقاصده وقواعده وضبط جوامحه وشوارده مع فرائد سمح بها الخاطر وزوائد نقلت من الکتب والدفاتر هذاوان تألیفه وقع فی ایام قلائل — وقدرتبته علی سوابق ومقاصد ولواحق .

پایان :وقداطلعتک بهذاالکتاب علی ریاض کنت عنها فی عمیا وعن طلابها فی خبط عشواء فان حدثتک نفسک الی مراجعته— اراك الحق جلیا بعد ماکان عنک خفیا وانجلی عن صدی الشک و الارتیاب و علمت من این یقتبس الصواب— وان لا یظفر به الا طبعا سلیما و خاطراستقیما انه سمیع النداء مجیب الدعاء بمحمد وآله الاصفیاء البررة الاتقیاء — واما تناعلی محبتهم انه علی ذلک قدیر بالاجابة جدیر وهوحسبنا ونعم الوکیل .

٥۰۲ — دفتریست به دوقلم نسخ از قرن ۱۲ وبخش اول خط محمدنبی بجستانی مورخ ۱۱۰۱ برپشت برك اول تملک وخط شیخ جعفربن الشیخ خضر ومحمدبن الحسن المعروف بالبهاء و بر پشت برگ نخست بخش دوم تملک میر احمدبن شیخ موسی بن شیخ جعفربن شیخ خضر مورخ ۱۲٥۳ دیده میشود. بر پشت برگ اول دفتر قصیده‌ایست به خط کهن از عبدالقاهر گرگانی در عقائد. حاشیه برگ اول وصالی وچند لکه کوچک و چند برگ آخر لکه های بزرگ

۱ — مؤلف در مقدمه دوم از کمال الدین ابوالحسن علی الامین با احترام وتبجیل بسیار یاد میکند .

چربی دارد. عناوین قرمز.

قطع رقعی بلند ۱۲×۲۳ ج تیماجی مشکی گ ۱٤۱ سطور هر صفحه ۳ کاغذ اصفهانی شکری آهارمهردشمارهٔ ثبت ۳۰۹۱۲

مجموعهٔ نظم و نثر: (عربی وفارسی)

۱- اشعار (گ ۲—٤ب) (فارسی)

از ابوسعید ابوالخیر (رباعیات منسوب به اوست با ذکر خاصیتهایی برای خواندن هر رباعی)، واعظ قزوینی میرزا محمد رفیع، جامی، نظیری.

۲— تأویل آیهٔ تطهیر (گ ٥— ب) (عربی)

استخراج اسامی معصومین (ع) است از زبر وبینات آیهٔ تطهیر از خواجه نصیر طوسی

۳— اللباب= لباب الکلام (گ ۷—۹ ر) (عربی)

از فیض کاشی، محمد محسن فرزند مرتضی (درگذشتهٔ ۱۰۹۱ ق) در علم باری. در دیباجه مینویسد، که آنرابه‌خواهش فرزندم علم‌الهدی ساختم. این رساله یکی از چهل تألیف فیض است که خوداودرفهرست دوم مؤلفات‌خود(برگ ۲٦الف‌شمارهٔ ۳۲٦۲/۳) آنها را نفیس‌ترین مؤلفات خویش و ویژهٔ خواص میخواند.

فهرست ۱۰: ۸٦۹و ۱۲٦۹ ذریعه ۱٥: ۳۲۲و ۱۸/: ۲۷۸

سپس پراکنده‌هاایست (گ ۹ الف —۱۱) به‌ترتیب زیر :

از ترجمهٔعوارف: معرفت اوصاف قلب گاهی متعذراست —

خواجه نصیرالملةوالدین محمد طوسی فرموده: که نسبت‌جان آدمی‌به‌حضرت الهی...

— قطب محیی: اما بعد ثقل تن مانع‌است طایر روح راکه به‌بال همت...

— ابوبکر سکاك، شیخ الاسلام گفت که‌به‌آن خدای که جزاوی خدائی نیست....

— شیخ ابوعلی دقاق، مریدی داشت بازرگان...

— شیخ عبدالله بلیانی از جمله اشعار اوست...

— علامهٔ دوانی، نفس ناطقه را محققان قلب میخوانند.

— مولوی رومی رحمه‌الله فرموده است، مرغی که اززمین ببالا پرد اگرچه به‌آسمان‌نرسد...

— از ظفرنامهٔ مولاناشرف‌الدین علی یزدی؛ سعت عالمی که نفس بعداز قطع تعلق‌بدان مستغرق...

— ازرسالهٔ شهودیهٔ ملاشرف‌الدین علی یزدی؛ سریان وجودیه در همهٔ اشیاء...

— سید حسین سادات: نفس انسانی زبده و خلاصهٔ جسم است....

— من شرح‌گلشن راز، بدانکه نفس انسانی بعداز مفارقت بدن...

— شیخ عزیز نسفی‌گوید: ای درویش مال وجاه...

— عین‌القضاة: این که‌قدماگفته‌اند الاخلاق هل یقبل التغیرام‌لا این راخواسته‌اندکه آدمی ازین عالم برود اخلاقی که کسب کرده باشد تغییر پذیرد.

— باباافضل‌الدین کاشی: خدای تعالی از کسی محجوب نیست...

— مثنوی از عطار نیشابوری.(نه‌بیت)

— فایدة. اذا اردت معرفةالقمر فی‌ای برج هو...
— شرح دو بیتی منسوب به امیرالمؤمنین علی (ع) در استخراج غالب و مغلوب(عربی)
— فائدة آیات الشفاء فهی عظیمة

٤- خلعیة= خلسةالملکوت (گ ۱۲ الف) (عربی)

از میرمحمد باقرداماد. درآن از حالت روحانی که در آدینهٔ ١٤ شعبان ١٠٢٣ بدودست داد سخن میگوید (ذریعه ۷: ٢٤١ فهرست ٩:٣٠٩٣٠٥٢٥٢)

آغاز: هذه خلعیة سیدالمحققین ثالث‌المعلمین‌الشهیر بالداماد، قدس سره. بسمله. انی ذات یوم من ایام شهرنا هذا، و قد کان یوم‌الجمعة ١٤ شهر....

پایان: فرجعت‌الی ارض‌البتار و کورةالبوار و بقعه‌الزور و قریة الغرور، تارةاخری. نقل من خطه بواسطة (در ذیل رساله دو فقره حاشیه توضیحی است از مؤلف با نشان منه)

٥— تحقیقات کلامی، ادبی، فلسفی، رجالی و حدیثی (گ ۱۲—٥٠ب)(عربی وفارسی)

این بخش به خط نستعلیق و چلیپای یک نویسنده است و غالب منقولات از شرح مولی صالح بر اصول کافی است (که با نشان‌ص، شرح کلینی ص و یا تمام اسم از آن‌یاد میشود) وبقیه‌از صافی‌شرح کافی ازملاخلیل غازی‌قزوینی، غیاث‌الدین [منصور]، مشکاة [المصابیح]، میرزا رفیعا، کشکول شیخ بهائی، کشف‌الحق و شرح کشف‌الحق، امالی شیخ طوسی، شرح مواقف، شرح طوالع، امین‌استرآبادی، شرح حکمةالعین، ربیع‌الابرار ، زمخشری، رجال‌فاضل استرآبادی، ارشادالقلوب، شمساگیلانی، وفوائد نجم‌الدین (کاتبی)

٦- جواب‌المسائل‌القمیه (گ ٣٠ الف— ٣٤ب) (فارسی)

از مولی خلیل غازی قزوینی در رد بر استحالت تخلف معلول از علت‌تامه وترجیح بلا مرجح (ذریعه ١٧: ١٧١ و٥: ٢٣٠)

آغاز: از فضیلت پناه ملا خلیل قزوینی پرسیدند آن که‌خدام قائلند به تخلف معلول از علت تامه توجه نموده حقیقت آن را توضیح نمایند —الثقةبالله وحده وجل قدرته‌بدان ای برادر —توضیح این‌مقدمه‌در دو مقدمه ویک مسئله میشود مقدمه اولی در بیان معنی تخلف معلول از علت

پایان: مادرکتاب شافی در شرح باب‌بداءتفصیل‌این را ذکرکرده‌ایم می‌فهمد آن‌را کسی‌که خواهد. (این رساله درضمن‌فقرات‌بخش٦این مجموعه‌است که به‌خاطر مستقل‌بودن جدا یاد شده)

٨— لغز رضویه (گ ٨٥ب تا ٩٠ب) (عربی)

= لغز زبده ازشیخ بهاءالدین محمدعاملی(م— ١٠٣٠)

از شیخ بهائی چندین لغز با نام مشخص وبی‌نام در دست است که برخی ازآن لغزها را گزارش کرده‌اندوازآنجمله است رسالهٔ مورد گفتگوی ما (ذریعه ١١: ٢٤٠ فهرست ١٠: ١٨٩١)

نسخه حاضر حواشی بسیار در توضیح دارد با نشان «منه» وبدون نشان و نیز از سید سمرقندی.

٩- فائدهٔ عرفانی (گ ٩١ الف)— (فارسی)

آغاز: فائده، الف اول حرف تهجی است مرکب است از سه نقطه اول را روح‌القدس خوانند و متوسط را روح‌الله و آخرین را روح‌الامین

پایان: و نقطهٔ اخیر اشارتست به نبوت و نقطهٔ سمع اشارتست(دنبالهٔ این فائده از نسخه افتاده است)

۱۰—شرح دیوان امیرالمؤمنین علی(ع) (گ ۱۹ب تا ۲۲۰) (فارسی)

از حسین بن اسماعیل حسینی

پس از هر بیت عربی (دیوان): ترجمهٔ فارسی، یک رباعی فارسی در همان مضمون بیت عربی با عنوان نظم و پس ازآن شرح (غالباً عرفانی) آن باعنوان اشراق می‌آید.

مؤلف درمقدمه شرح بر حدیث کمیل داردو پس از شرح حدیث کمیل، از هفت طبقه مردم اهل ادراک سخن میگوید و پس ازآن، «اناالنقطة تحت‌الباء» را در دو وجه بیان میدارد. درکنار صفحات حواشی از مؤلف با نشان «منه» وجود دارد (فهرست۳—چاپ دوم—: ۳۶۲ — ۳۶۱ ذریعه ۱۳: ۲۶۶)

آغاز: بسمله. مامن دابةالا هو آخذ بناصیتها ان ربی علی صراط مستقیم...

پایان: درآخر طلسم اشارت‌بودبه‌آن که کمال ظهوری او که هواست‌الله می‌شود، که‌در اول طلسم است هوالاول‌والاخر والظاهر والباطن و هو بکل شیءعلیم کاتب درذیل نسخه‌آرد:

نکته‌ها چون تیغ فولادست تیز
چون نداری تو سپر واپس گریز

این نسخه به قلم نسخ روشن است.

سپس پراکنده‌هایی است کوتاه (گ ۲۲۰ب)از این قرار:

— ابوعلی عیسی‌بن ذرعه‌این سخن ارسطو راترجمه کرده‌است. حقیقت انسانیت افق‌است و انسان بالطبع به سوی‌افق کشیده میشود.

— ذوالنون مصری گفته در اوائل حال در بیابانها میگشتم

— بایزید بسطامی فرموده: نفاق عارفان...

— بوالقاسم کرگانی... باکسی‌نشین که همه او شوی

— رباعی خواجه قطب‌الدین به نقل شیخ بدرالدین غزنوی سلطان‌المشایخ از شیخ بدرالدین مرید خواجه قطب‌الدین

— صاحب بحرالحقائق: اسلام دونوع باشد ظاهری وباطنی:

۱۱—شرح حدیث کنت کنزاًمخفیاً — (گ ۲۲۱ الف)

از شیخ محیی‌الدین ابن‌العربی حل اشکال معروف حدیث است به چهار وجه

آغاز: بسمله. اعلم وفقک‌الله لمایحب و یرضی ان‌بعض اهل‌العلم اورد علی‌الحدیث القدسی و هو قوله تعالی: کنت کنزاً... اشکالا عظیماً. و ذکر انه سئل عن کثیر من علمائنا ولم یذکروا له جوابا شافیا فلما تاملت فیها الهمنی‌الله اربعة جوابافاذکر ما اورده ثم اردفه بالاجوبة التی انعم‌الله بها علی و هو ان‌الخفاء من الامورالنسبیه

پایان: فخلقت‌الخلق، فسبحان من جعل‌الظهور مانعاً للادراک والستر والحجاب سبباً

للظهور والادراك، وهو اعلم بالحقايق. من شیخ بهاءالدین محمدالعاملی [۱] ره.

۲۱- ضرورة الموت (گ ۲۲۱ب) (عربی)

از خواجه نصیر طوسی گفتاریست کوتاه. (فهرست ۱۰: ۱۹۱۶-۱۹۲۰ آثار و احوال خواجه: ۳۰۱)

۳۱- معرفة الانسان - مقالة فی (گ ۲۲۲الف) (عربی)

از عبدالرزاق کاشی

آغاز: لما اقتضی حکم سلطنة الذات الازلیه والصفات العلیه بسط مملکة الالوهیه

پایان: فافهم فانه اصل کبیر یتفرع علیه فهم کثیر من الحقائق .

در ذیل این گفتار تعویذی است «لسرعة الولاده»

۴۱- معرفة الروح والنفس (گ ۲۲۲ب تا ۲۲۳ الف) (عربی)

سخنی از عبدالرزاق کاشی است در شرح قصیدهٔ تائیهٔ ابن فارض (= کشف وجوه الغرلمعانی نظم الدر) .

۵۱- تفسیر آیة الکرسی (گ ۲۲۳ب تا ۲۲۴ الف) (عربی)

از عبدالرزاق کاشی (شاید از تأویلات او است) تا «العلی العظیم»

آغاز: الله لااله الا هو هی اعظم آیة فی القرآن لعظم مدلولها.

پایان: وهو حقیقة الحقائق والسلام علی من اتبع الهدی وسلك مسلك الانبیاء علیهم السلام

در ذیل این تفسیر حدیثی است از امیرالمؤمنین علی (ع) و چند بیت عربی

۶۱- رباعیات (گ ۲۲۴ب تا ۲۲۵الف) (فارسی)

از ابوسعید ابوالخیر (بجز رباعیات منسوب به او که در اول همین دفتر است وبا شمارهٔ ۲ یادگردید) .

۱۷- قصیده ازسولوی (گ ۲۲۵ ب تا ۲۲۶ الف) (فارسی)

در علم عدد است و در دیوان شمس یاد.

آغاز: خواهم نمودن ای پسر ماهیت اعداد را

در دعوت اسماء حق با طالبان ارشاد را

ویل لکل عالم لا یعلم التفسیر دان

قول اباجاد ازنبی آورده استشهـــاد را

پایان : برخوان درفش کاویان در دولت شاهان فرس

بر لوح آهن آب زر وضــع عــدد حداد را

۱۸ - شرح قصیدهٔ سولوی (گ ۲۲۶ تا ۲۲۷) (فارسی)

شرح قصیده‌ایست در علم عدد از سولوی (همان قصیدهٔ شمارهٔ ۱۷ دفتر) .

آغاز: در شرح کلام سولوی در این غزل اول این که فرمود خواهم نمودن ای پسر... مراد اظهار طریقه‌ای چند در عدد گرفتن ودعوت کردن اسماء الهی است به عنوان ارشاد پس

۱- این شرح را شیخ بهائی در کشکول میآورد و کاتب چنین پندارد که از خوداوست (رجوع کنید به فهرست ۹: ۴۳۵ و ذریعه ۱۳: ۳۰۵)

فرموده که قواعدی که ما در این غزل به جهت دعوات اسماء حق تعالی وادعیه به جهت مطالب مهمه ضبط کرده‌ایم هفت نوع است .

پایان : عدد این صورت پنجاه‌هزار هزار وصدو سی هزار وسیصدو یک میشود وآنست که مولانا فرموده‌اند وهذا آخر شرح ابیات غزل مولوی .

پس از این شرح(در برگ ۲۲۷ب) چند سطر دیگر در شرح اصطلاح نوع اصغر، نوع صغیر، نوع طبیعی ونوع اوسط ونیز جمع کبیر، جمع اکبر وجمع صغیر است که در اشعارمولوی یاد شده وهمچون تکمیل است برای شرح قصیده .

۱۹ - ادعیه‌وتعویذات‌وختوم متفرقه (گ ۲۲ — ۲۳۷الف) (فارسی وعربی)

گردآورندهٔ‌دفتر این بخش‌را از مأخذ مختلف گردآورده ازاین‌قبیل: ازخط سید محمدنوربخش غوث‌اعظم، از خط یکی‌از اولیا وعرفا، کفعمی، امام‌صادق(ع)، ازخط پدر، نقل‌از تحفةالغرائب هروی ، شیخ بهایی ، از خط پدرم ، درویش مجنون از امان الاخطار ابن طاوس ، خط شهید ثانی، درالنظیم، از ذخرالفقهاء، ملازاده، از خط شیخ رجب در حاشیهٔ‌جنةالامان، از کتاب شمس‌الآفاق، طب‌الائمه، ذخائرالاسماء حسین اخلاطی وشمس‌المعارف.

۲۰-زیارات (گ ۲۳۷ ب تا ۲۳۸) (عربی) .

چند زیارتنامه است برای پیامبر (ص) تا صاحب‌الزمان (ع) .

۲۱-فهرست‌مصنفات ابن‌العربی (گ ۲۳۹ الف) (عربی) .

عنوان نسخه «تفصیل مصنفات‌الشیخ الکامل محیی‌الدین‌العربی»است‌واسامی مصنفات یاد شده از این قرار است :

فتوحات مکیة. فصوص‌الحکم . مختصر فصوص. العلل القلبیة. الاسفار . مواقع‌النجوم . التجلیات. الاسراء الی مقام‌الاسری .المدخل‌الی‌علم الحروف. الاتحادالکونی. الالف. الهو. الجلالة‌الجلال والجمال. مراتب‌علوم‌الالوهیة. الجوهر. مفتاح‌الغیب. الشواهد . المدخل‌الی‌الاسماء. المعرفة. الایمان والکفایات. العظمة. الفناءفی‌المشاهدة. . القطب‌والامامین. مالابدللمرید. الخلوة. النقباء. المسایل‌الثلاث العبادله. التنزلات‌الموصلة. تاج‌التراجم. تاج‌الرسایل. المیم والواووالنون. عنقاء مغرب. الذخایروالاعلاق، شرح ترجمان‌الاشواق. نتایج‌الاذکار. استعراب‌القرآن. التعین. الدوایروالخطوط. انشاءالدوایر. ارض‌الحقیقة. المبادی والغایات. الجمع‌والتفصیل لمعانی‌التنزیل. التدبیرات الالهیة فی‌اصلاح‌المملکة‌الانسانیة. عقلةالمستوفر (ذکر فیه نتایج‌الوجود للذکر والانثی). المرکز . (ذکر فیه تجاذب‌الاشیاء بعضها بعضاً) . الشأن . الزمان و معرفةالدهر . مشاهدةالانوارالقدسیه. لااله‌الاالله. شرح‌الالفاظ‌المتداولة بین اهل‌الله. الاعلام باشارات اصل الالهام. الافادة لمن اردالاستفاده. الامرالمحکم‌المربوط. حلیةالابدال. رسالةالانوار. الغربة. المثلثات. مرتبةالقطبین والامامین والمدلجین. مختصرالدرةالفاخرة. رسالة‌کتبهاالی الامام الرازی. رسالةالمقنع. الانتصار. المعلوم فی عقاید علماء الرسوم. نصیحةالنفس. کن. المشاهده مع شرحها. القسم الالهی. الاولیاء. الجلالةسجلان(؟). الباء سجلان (؟). نتایج‌الخلوه. الاتحاد. الازل. مناهج‌الارتقاء. قل اعوذ برب‌الناس. الفاء . مفتاح اقفال‌التوحید. الهیاکل. العلم. رسالة‌کتبها الی‌الشیخ ابی محمدعبدالعزیزالقرشی. المهدی . مشکوةالانوار . تفسیر فاتحة .

المقصدالاقصی. النشأتین. محاسن المجالس. الدرة الفاخرة. النفس. منزل المنازل الفهوانیة. الجواب المستقیم فیما سئل عنه الترمذی الحکیم. نسخة الحق. التصلح. بحرالطمس وسوقف الهمس. این بخش نستعلیق قرن ۱۰—۱۱ است ودرذیل آن سطری چند بهمان خط از «شرح الفاظ واصطلاحات اهل الله» شیخ صدرالدین قونوی نقل شده است.

۲۲ - نظم ونثر پراکنده (گ ۲۳۹ — ۲٤۱) (فارسی وعربی)

شامل اشعاری از: امام فخررازی وابونواس بعربی، قطعاتی ازباباافضل و عطار ومولوی آقاشمسای قمی (فارسی) بخط تازه‌تر، قال الشیخ ابونصر الفارابی (٤۷۹—٤۸۰)، داستان اژدهای راه مکه به نقل دوانی از سیدصفی الدین عبدالرحمان ایجی از شیخ برهان الدین موصلی (عربی).

۲۳ - مبدأ ومعاد (گ ۲٤۲ الف) (عربی)

= پاسخهای شیخ الرئیس ابوعلی سینا ست به چهار سؤال زیر:

۱ — از کجا به این جهان آمده‌ایم؟ ۲ — برای چه بدین جهان آمده‌ایم ؟ ۳ — ازاین جهان به کجا خواهیم رفت ٤ — پس از رفتن از این جهان چگونه خواهیم بود؟ .

در عنوان نسخهٔ حاضر (ونیز در نسخهٔ ترجمه این رساله به شمارهٔ ۱۳۱) نام رساله «مسائل ابوسعید ابی الخیر» یاد شده است.

(فهرست نسخ مصنفات ابن‌سینا از دکتر یحیی مهدوی: ۲۱٦).

آغاز: هذه اربعة اسئلة من الشیخ السعید ابوالخیرالی الشیخ الرئیس، مع اجوبتها. بسمله. المسئلة الاولی: انا من ای موضوع جئنا الی هذا العالم. اعلم انا من ذالک العالم جئنا الی هذا العالم، وحد هذا العالم من فوق فلک البروج ...

پایان: بالمعاینة للصورة المنکرة المکروهة علی مایوافق علمه وعمله فی هذه العالم. والسلا

— سپس (برگ ۲٤۲ ب تا ۲٤٤) پراکنده‌هایی است به نظم ونثر: از خواجه نصیردر بارهٔ اسماعیلیة، از حسین کاشفی دربارهٔ چهار قسم بهشت، ازکتاب النصوص للشیخ المحقق صدرالدین القونوی..، ازخواجه نصیر(بخشی ازرساله عقائد)، سعدالدین حموی، شعری از شیخ ابومدین بعربی، واز حاجی محمد گیلانی ، مولوی، فیاض، شیخ ابوسعید، خواجه نصیر، میرزا ابراهیم وعطار

۲۰٦ دفتریست به چند قلم نستعلیق و نسخ از قرن ۱۱. حاشیهٔ برگ اول و دوبرگ آخر وصالی وبرپشت برگ آخر چندتملک است و از آن جمله یکی مورخ ۱۱۵۱ و دیگری ۱۰۷۸. بر پشت برگ اول یادداشتی است طبی و مهر «رئیس الکتاب» عناوین شنگرف.

قطع رقعی ۱۳×۲۲ ج تیماجی قهوه‌ای سیر فرسوده با آستر از تیماج مشکی وعطف وحاشیه تیماج قرمز فرسوده برگ ۲٤٤ سطور هر صفحه گوناگون کاغذ اصفهانی شکری رنگ شمارهٔ ثبت قدیم ۳۰۹۱۳

مجموعهٔ دساتیر:

۱ - دساتیر آسمانی (گ ۱—۱۱۷) (دساتیری و فارسی)

نامهٔ بر ساخته مشهور است با خاتمهٔ ملافیروز پسر ملاکاووس و قصیده‌ای که او در تاریخ ختم کتاب ساخته است در ۲۹ بیت و دربیت پایان تاریخ ۱۱۸۵ دارد.

۲-فرهنگ دساتیر (گ ۱۱۸—۱۴۷)
از ملا فیروز پسر ملا کاووس

۲۱۰ این نسخه به‌خط نستعلیق خوب قرن ۱۴—ه است. عناوین قرمز
قطع رقعی بزرگ ۲۱/۸×۱۴/۵ ج تیماجی قرمز برگ ۱۴۸ سطور هر صفحه ۱۳ کاغذ فرنگی آهارمهره‌شکری شماره ثبت قدیم ۳۰۹۱۷

مجموعه پزشکی: (فارسی)

۱-تشریح ابدان (گ ۱—۴۷)
از منصوربن محمدبن احمد شیرازی در یک مقدمه و پنج مقاله و خاتمه
(فهرست ۱۹: ۱۷۱و۴۸۵)

۲-تدارك السموم (گ ۵۰—۷۱)
از حسین بن محمد طبیب (حدود عصر ناصرالدین شاه قاجار) در دو قسم (۱— زهرهای خوردنی ۲— زهرجانوران گزنده). میگوید: «در اول هرقسم قاعده‌ای چندکلی آوردم که ناچار هرکه خواهد — آن‌قاعده‌ها رابباید دانست و در خاتمه رساله از گریزانیدن گزنده‌ها سخن رانده خواهد شد»آغاز دیباجه رساله افتاده

پایان موجود: اما زنبورسرخ را جگر زیر دندان بایدگرفت.

۲۱۱ نسخه‌ایست به قلم نسخ محمد تقی کاشانی بن محمد هاشم انصاری مورخ ۱۲۷۵ دارای سه تصویر بزرگ (تمام صفحه) که تشریح کالبدانسان را نشان میدهد (در کتاب تشریح)
قطع خشتی ۱۵/۵×۲۲ ج تیماجی مشکی برگ ۷۲ سطور ۱۵ کاغذ فرنگی سفید شمارهٔ ثبت ۳۰۹۱۸

مجموعهٔ ۳ کتاب درتفسیر : (عربی)

۱- تفسیرآیة‌الکرسی (گ ۱—۶۵)
از صدرالمتألهین محمدبن ابراهیم شیرازی.

۲-تفسیرآیهٔ نور (گ ۶ ب تا ۸۳)
از همان مؤلف (صدرا)

۳-تفسیرسورة‌السجده (۸۴—۱۱۴)
از صدرا شیرازی (مؤلف تفاسیر بالا)

۲۳۵ این دفتر به قلم نسخ شیخ محمد باقرگلپایگانی مورخ ۱۲۹۴ عناوین شنگرف. رقم کاتب در پایان دفتر به قرمز دیده میشود

قطع رحلی ۱۲/۵×۳۵ ج تیماجی سیر برگها ۱۱۴ سطور هر صفحه ۲۹ کاغذ فرنگی ضخیم آهارمهره قهوه‌ای رنگ شمارهٔ ثبت قدیم ۳۰۹۴۲

مجموعهٔ فقهی: (فارسی وعربی)

۱- صیغ عقودنکاح ومتعه‌وکفارهٔ رمضان (گ ۱ — ۲۱) (فارسی)
از محمدباقر بن اسماعیل خاتون آبادی در سه مطلب . او این رساله را به نام شاه سلطان

حسین صفوی کرده است .

آغاز: حجله عرائس ابکار سخن را زینت وبها

پایان : به جهت جبر کردن بر مرد واجب نداشته‌اند وواجب نبودن کفارهٔ دیگر ظاهر است وتمت

۲-آداب الصیغ والتحریر(گ ۲۱ — ۷۰) (فارسی)

از محمد مقیم‌بن میرمحمدباقر اصفهانی در صیغ عقود و کیفیت نوشتن قبالجات و تمسکات در چند فصل و یک مقدمه(مقدمه‌در شرعیت وبعضی از آداب وپاره‌ای قواعد طبی نکاح) .

به تاریخ ظهور کتابت ونقش خواتیم‌ائمه ومعصومین(ع)نیزاشارت دارد.به‌نوشتهٔ ذریعه محمدمقیم کتابی دیگر نیز در صیغ عقود داردبه‌نام «توضیح العقود» که آن را در کتابخانه مرحوم شبر با اجازه ای‌ازاوبه شاگردی به نام سلطان‌محمد(مورخ ۱۰۷۲) دیده‌اند .

آغاز: حمد وثنائی که در غرر الفاظ آن چهرهٔ عرائس‌ابکار معانی‌را آراید—چنین گوید محمدمقیم‌بن میرمحمدباقر اصفهانی که‌این رساله ایست مشتمل بر برخی از صیغ‌عقود .

پایان: ودیگر درباب اقرار در کتب اصحاب بطلبند. هذاآخر مااردنا ایراده‌فی هذه‌الرساله

۳-رضاعیه (گ ۷۲ — ۹٤) (عربی)

از شیخ ابراهیم‌بن سلیمان قطیفی در یک مقدمه وچند مبحث وخاتمه در پاسخ رضاعیهٔ شیخ علی محقق کرکی

آغاز: یامن‌فطرنابفطرته وخلق‌آدم ابانا‌علی صورته

پایان: اذلم یکن علیه نص اواجماع فتامل .

٤- سؤال و جواب فقهی (گ ٩٤ — ٩٥) (فارسی)

چند سؤال وجواب است در موضوع نکاح متعه واجراء صیغهٔ نکاح‌به‌فارسی

۵-تقویم شرعی (گ ۹۶ — ۹۸) (فارسی)

آغاز: بسمله این تقویم‌است شرعی که از امام همام‌امیرالمؤمنین (ع) روایت است و عمل کرده‌اند به آن تمام ائمه (ع) .

۶-الرسالة المحمدیه فی احکام المیراث الابدیه(گ ۹۸ — ۱۰۲) (عربی)

از شیخ یوسف‌بن‌احمد بحرانی صاحب حدائق (م — ۱۱۸۶)

فهرست ۱۰: ۱۱۳۹-۱۱٤۰ ذریعه ۱۱ ۲۲٤۱ .

۷- صیغ‌عقودونکاح (گ ۱ — ۷ — حاشیه) (فارسی)

از محمدباقر مجلسی (ذریعه ۱۵: ۱۰۸) .

آغاز: الحمدلله الذی احل‌النکاح وندب‌الیه

۸ — مصباح الذاکرین (گ. ۱— ۱۶ حاشیه) (فارسی)

از صدرالدین بن محمدباقر الموسوی دزفولی در «تحقیق ذکر وطریق خلوت نشستن و اربعین داشتن» درسه‌فصل.وی در این رساله از آقا محمدبیدآبادی واین که اجازهٔ ذکر از او دارد یادمیکند.دزفولی هدایةالسالکین نیز دارد که عین الدین حسین دزفولی دررشحات نوریه از آن یاد میکند (فهرست ۱۲: ۲۱۳) رساله‌ای‌نیز در شرح حدیث«من عرف نفسه —»

به فارسی از او می‌شناسیم (فهرست ۹: ۴۳۰).
و رجوع شود به نشریهٔ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ۵: ۷۳۵ — ۷۳۹.
آغاز: الحمدلله الذی جعل الذکر وسیله لنیل قربه وکماله — وبعد بر ضمیر منیراهل صدق و صفا می‌نگارد
پایان: به جهت برادران ایمانی و اخلاء روحانی مسطور شد که این روسیاه را به دعای خیر یادآوری نمایند — تمت الرسالةالوجیزه.
۹— قصه هاوحکمتهای لقمان (گ ۱۶—۲۲) (فارسی)
آغاز: بسمله الحمدلله رب‌العالمین — و بعد این کلماتی‌است چند در بیان قصها و حکمتهای حضرت لقمان — حق تعالی قصهٔ اورا در قرآن مجید یاد فرموده است
پایان: که بسیار نشستن دربیت‌الخلا سورث بوا سیر است
۱۰— الفرق بین الغایه والعلةالغائیه — فی (گ ۲۵ ب تا ۲۶ درحاشیه) (عربی)
آغاز: بسمله هوالموفق والمعین اذا ترتب علی فعل اثر فذلک الاثر من حیث‌انه نتیجة لذلک الفعل یسمی فائدة — اذا تمهد هذا فنقول افعال الله تعالی یترتب علیها مصالح فذهب‌الاشاعرة والحکماء الی ان تلک‌الحکم والمصالح غایه للافعال
پایان: قولهم کلم‌الناس علی قدر عقولهم تمت‌الرساله ۱۲۵۶
۱۱— طریق‌الریاضة الشرعیه ـ فائده‌فی—(گ ۳۰— حاشیه) (عربی)
از افادات مولا محمد تقی مجلسی.
آغاز: بسمله و هوالموفق من افادات مولا محمدتقی فی طریق الریاضة الشرعیه الذی وجد هذاالضعیف فی ازمنةالریاضیات
پایان: و مجموع ذلک تایید من‌الله تعالی و تأیید سیدالمرسلین والائمةالطاهرین.
۱۲— مثنوی‌دراندرز (گ ۳۱؛—۵۱ حاشیه) (فارسی)
بررسی اوصاف اصناف و طبقات بشر است در مجلس حیوانات در حضور «شارقه» شاهشیران برای انتخاب مربی برای فرزندش «بارقه» با طعن براهل صورتان عاری از معنی از متشرع وصوفی
آغاز: حکایت‌بادشاه شیران با سایر حیوانات که کدام یک از بنی نوع بشر اهل حق می‌باشند

بود شیران را شهی شارقه نام
همچو شیر چرخ در صولت تمام
پای تختش بیشه‌ای جنب شکوه
مملکت اورا ولی هر دشت وکوه
شاه روزی با اساس سلطنت
محفلی آراست بهر مشورت
بارقه شهزادهٔ والاتبار
جای کرده درکنار شهریار

پایان: جذبهٔ حق هرکه را قسمت شود
ز الفت این قوم با رفعت شود

۹۳۲ــ دفتریست به قلم نسخ (متن)ونستعلیق (حاشیه) عبدالخالق خراسانی از قرن۱۳ و آن را در مدرسهٔچهار باغ اصفهان‌به‌پایان آورده‌است.درذیل‌آداب‌الصبغ تاریخ ۱۲۳٤ دیده میشود و درذیل رسالهٔ (شمارهٔ: ۱۰)تاریخ ۱۲۰٦. درحواشی دفتر علاوه بررساله‌ها که معرفی شد، چند سؤال و جواب فقهی است به فارسی از سید محمد باقر شفتی و نیز اشعاری از سعدی و در حاشیه دو برگ آخر صورت چند عقد و قباله با خط نستعلیق. برپشت برگ نخست‌حدیثی از امام صادق(ع) به فارسی و نیز فهرست مندرجات با قلم دیگر یاد شده. برگ اول پارگی‌دارد

قطع رقعی بزرگ ۱۵×۲۲ ج تیماجی قرمز روشن برگ ۱۵۲ سطور هر صفحه ۱۸ کاغذ فرنگی سفید آهار مهره شماره ثبت قدیم ۳۰۹٤٦

مجموعه ۸ رساله درسرگذشت‌حکماء واندرز : (فارسی)

۱ــ تاریخ‌الحکماء ــ ترجمه (گ ۱ــ۱۰۱)

ترجمه‌گزیده‌ایست ازتاریخ الحکماء(نزهة‌الارواح) شهر زوری(مطابق‌شمارهٔ۳۸۲۸و۱۰۳۸ دانشگاه و شمارهٔ ــ این کتابخانه)در دو جزء:حکماء ومتقدمین وحکماء متأخرین و جزء دوم با شرح حال سهروردی صاحب اشراق‌به‌پایان میرسد. ترجمهٔ دیگری از نزهة‌الارواح شهرزوری به‌وسیلهٔ مرحوم‌ضیاءالدین دری (بااضافاتی) با نام کنزالحکمة انجام یافته به چاپ رسیده است (فهرست۲: ۳۲۷ و ۱۰:۱٦۱۵)

آغاز: سپاس و ستایش حکیمی را که اول بی اول است.

پایان: همگنان را ازاین دو صفت بهره‌مندی دهادبالنون والصاد.

۲ــ نصیحت‌نامه به فرزند (منتخب‌ــ) (گ۱۰۲ ــ ۱۱۳) .

ــ ترجمهٔ ادب‌الوجیز لاولدالعزیز. در آغاز نسخه‌آمده «ازرساله ابن‌مقفع که درنصیحت پسر خود نوشته وآن را نصیرالدین طوسی برای ناصرالدین عبدالرحیم ترجمه نموده کلمه ای چند انتخاب نموده از کتاب آداب پادشاهان»(منزوی ۲: ۱٦٦۸) .

۳ ــ ظفرنامهٔ بزرگمهر (گ ۱۱٤ ــ ۱۱۷) .

در نسخهٔ بادلیان (بنابرنوشته دکتر یحیی مهدوی) نام این اندرزنامه چنین است: «وصیت‌نامه افلاطون حکیم ونکته‌ای چند از بزرگمهر». برای تحقیق دربارهٔ این کتاب ومترجم آن رجوع کنید به: مصنفات ابن سینا از دکتر مهدوی: ۲۸۱ مقدمه‌برچاپ رساله از دکتر صدیقی وفهرست‌منزوی ۲: ۱٦٤٥) .

٤ــ تحفة‌الوزراء (گ ۱۱۷ ــ ۱۲٤)

از جلال‌الدین محمد اصفهانی در ۱۰ باب .

(فهرست ۱۷: ۱۵۵ ــ ۱۵٦ منزوی۲: ۱۵٦۲) .

۵ ــ سوگندنامه بقراط (گ ۱۲٤ پ تا ۱۲۵) .

آغاز : سوگند میخورم به خدایی که حیات وممات از اوست .

٦ ــ ترجمهٔ ناموس‌الطب لقراط (گ ۱۲۵ ــ ۱۲٦ الف) .

آغاز: بدرستی که اشرف (علمها) طب است این قدر هست که نقص فهم کسانی که آن صفت برخود داشته‌اند سبب عیب آن در نظر مردم شده است.

پایان: وتهور دلیل بربی‌خبربودن از صناعت است .

۷ — ترجمهٔ وصیت‌نامه بقراطمعروف به تربیةالطبیب (گ ۱۲۶ — ۱۲۸) .

آغاز: بدان که سزاوارچنانست که طبیب از جنس احرار وآزادگان باشد

۸ — شرح حال بقراط (گ ۱۲۸ — ۱۳۰) .

آغاز : در کتاب مختارالحکم ذکر است که بقراط سردی بودچهاردانگ سفید رنگ

۴۲ دفتریست‌به‌خط‌نستعلیق متوسط مورخ ۱۲۶۲ دارای چهار سرلوح وجداول با قلم اکلیل وقرمز.جای‌عناوین واسامی‌حکما (در تاریخ الحکماء)سفید است. در بقیهٔ‌صفحات‌عناوین قرمز . فهرست‌مندرجات‌ویادداشت‌تملک‌نسخه در پشت‌برگ اول دیده‌میشود برگ‌اول‌پارگی‌دارد

قطع رقعی بزرگ ۱۴×۸ / ۲۰ ج تیماجی قهوه‌ای برگ ۱۳۰ سطور هرصفحه ۱۱ کاغذ فرنگی آهار مهره شکری شمارهٔ ثبت قدیم ۳۰۹۵۰ .

مجموعهٔ۳ رساله درپزشکی واحادیث : (فارسی — عربی)

۱ — مفتاح‌الشفاء (گ۱ — ۷۲) . (فارسی)

از فیض‌الله به‌نام فتحعلی‌خان، در دستورهای پزشکی یاد شده در احادیث ونیز معالجه با تعویذات واوراد ودعاها در یک مقدمه و پنج باب ویک خاتمه. نخست کلیات حفظ صحت وسپس ادویه و اغـذیـه مفــرده ومــرکــب در سه مطـلـب (ص ۱۱۱) آورده شده‌است این بخش (ادویه‌واغذ یه) که به ترتیب الفبائی است در این نسخه تا کلمه « کمثری» رسیده وبقیهٔ آن ازمجموعه‌افتاده است .

مؤلف در دیباجهٔ کتاب سبب‌تألیف را چنین آرد : «چون در این زمان — مسائل طب بروجه شامل —مقدور ومیسور نیست واحادیثی که در این باب از ائمهٔ معصوم (ع) صادرشده وبه‌ظفور بهاست چون احادیث طب‌الائمه وغیره — لیکن متناول جزو علمی نیست پس به حکم مالایدرك کله لایترك عمل به مدلول آن‌احادیث نمودن اگر چه ظاهراً مخالف طب اهل یونان باشد اولی‌وانسب‌شده که واجب و لازم است ـ پس به رأی صواب نمای ـ نمود که کتابی ترتیب نماید — » مؤلف نام خویش را در دنبال همین سخنان آورده است.

آغاز : بسمله . سخن آرائی که از بادام اشارات وپستهٔ عبارات نقل نقل معانی‌ومضامین رنگین به‌لطیف‌تراسلوبی‌ریخته‌اند به شکر شکر قادری عذب‌اللسانند .

پایان : (افتاده) یعنی بخورید امرود را که جلا میدهد دل را، وحلبی روایت کرده که قال ابوعبدالله ع لرجل‌شکی‌الیه وجعاً یجده فی‌قلبه‌وعظا علیه، فقال کل‌الکمثری ...

۲ — جامع‌الاخبار (گ ۷۳ — ۱۱۵) (عربی)

همان کتابی که در نگارنده‌وجامع احادیث آن گفتگو است. نام کتاب وفهرست‌بابهای چهارده‌گانه‌اش در دیباجه آمده است(نسخه حاضر ناتمام‌است) .

(ذریعه ۵ : ۳۶ مشار : ۲۴۰

آغاز : بسمله.اما بعدفانی منذکنت عشرین حتی زرف سنی‌الی‌الخمسین متشوق الی ... کتاب‌یشتمل‌ابوابا وفصولاجامعة للزهد والموعظة(۸ ۲سطربعد)سمیته‌بکتاب‌جامع الاخبار الباب الاول وفیه ثلاث فصول الفصل الاول فی معرفة الله

پایان :سوجود عند طلوع الفجر یوم‌الجمعة فی‌عام‌الفیل وهو یوم شریف عظیم البرکة وفی صومه فضل کثیر وثواب جزیل و هواحد ...

۳— مضمار دانش (گ. ۱۲—۱۳۰) (فارسی)

از نظام‌الدین احمد، در شناختن و پرورش اسبان، برای شاه عباس دوم صفوی ساخته است. (فهرست ۱۹: ۱۹٦ و۲۰٦۹ و۲۰۸)

۲۰۸ دفتریست به چند قلم نسخ و نستعلیق از قرن ۱۳ درکنار برخی از صفحات عناوین را به خط ریز نوشته‌اند. جای‌عنوانها سفید است.

قطع خشتی ۱۰×۲۰ ج تیماج قرمز یک‌لا برگ ۱۳۰ سطور ۱۷و۱۲ کاغذ فرنگی آهار مهره سفید و زرد شمارهٔ ثبت قدیم ۳۰۹٦۰

مجموعه‌چهار کتاب‌فقهی: (عربی)

۱— صلاة‌الجمعه (گ ۲—۳۳)

از شیخ زین‌الدین شهید ثانی در اثبات وجوب عینی نماز جمعه (ذریعه ۱۵: ۷۱—۱۷۲ فهرست ۷: ۱۸۲)

۲— الحث علی صلاة‌الجمعه — مقالة‌فی (گ ۳۱—۳۲)

از شهید ثانی (مؤلف رسالهٔ بالا) است.

آغاز: اعلم ان صلوة‌الجمعه من اعظم فرائض‌الاسلام

پایان: و ما علی‌الاالاصلاح ما استطعت و ما توفیقی الاباللّه— تمت‌الرساله‌الشریفه والمقالة‌المنیفه.

۳- الحبوه (گ ۳۲—۵۳)

از شیخ زین‌الدین شهید ثانی که‌آن‌رادر ۹۵٦ بپایان آورده است (ذریعه ٦: ۲٤۳ ۱)

آغاز: الحمدللّه‌الذی حبانا بمذهبه‌القویم — وبعدفهذا تحقیق‌تعم بهاالبلوی — و هی‌مرتبة علی‌ست مطالب

٤— ارث‌الزوجه (گ ۵۵—۷۳)

از شهید ثانی در بررسی قول معروف شیعه به‌حرمان‌زوجه از قسمتی ازمتروکات زوج. این رساله نیز مانند رسالهٔ‌حبوه بر پنج مطلب (ما، من، کیف، هل ولم) مرتب است و در همان سال ۹۵٦ تألیف شده و صاحب ذریعه از نسخه‌ای از این رساله پیوسته به‌نسخه‌ای کهن‌از رسالهٔ‌حبوه یاد میکند (ذریعه٦: ۲٤۳)

آغاز: اللهم اهدنا لما اختلف فیه من‌الحق — وقد تخلف ذلک عنداهل‌البیت (ع) فی موضعین احدهما حبوة الولدالاکبر والثانی‌الزوجه.

پایان: ولایکلف‌الله نفسا الا وسعها ان‌الله غفوررحیم و فرغ منها مؤلفها ستة وخمسین وتسعمایه

۲٦۵ — این مجموعه به خط نسخ زیبای علم‌الهدی پسر فیض کاشانی است با تاریخ

۱۰۸۶. بر یک برگ اضافی اول نسخه یادداشتی است از شهید ثانی به خط علم‌الهدی‌دربارهٔ نماز جمعه واین که از ده نظرمورد بحث است به نقل ازظهر نسخهٔ رساله‌صلاة‌الجمعه. برپشت برگ اول رسالهٔ صلاة نیز دو یادداشت به خط علم‌الهدی دیده میشود. عناوین شنگرف.

قطع رقعی ۱۲/۱۹ ج تیماجی قرمز برگ ۷۴ سطور هر صفحه ۱۷ کاغذ اصفهانی شکری شمارهٔ ثبت قدیم ۳۰۹۷۲

مجموعه ۲ کتاب مقامه وامثال‌وحکم: (عربی)

۱—لوعةالشاکی و دمعةالباکی(گ۱—۵۹)

در نسخه حاضر: از جمال‌الدین ابوالمحاسن خطیب الصالحیه بمدینة بابل (پشت برگ نخست به خط کاتب نسخه)و در غالب فهارس: ازصلاح‌الدین خلیل‌بن ایبک صفدی (م— ۷۶۴) (چند بار با این انتساب به چاپ رسیده است) یا از زین‌الدین منصوربن‌عبدالرحمان شافعی دمشقی خطیب (م— ۷۶۷)(حاجی خلیفه[۱] و معجم‌المؤلفین) یا از علاءالدین‌بن شریف الماردینی(در نسخه‌ای که درکتابخانهٔ الیان سرکیس بوده‌است) یاازصفی‌الدین حلی (نسخهٔ سورخ ۱۲۲۹ کتابخانه‌تیموری).

جمال‌الدین ابوالمحاسن خطیب‌صالحیه—که درپشت‌نسخهٔ‌حاضر وبه‌خط کاتب‌آمده‌ظاهراً همان‌زین‌الدین منصور دمشقی خطیب‌السقیفه است وبا توجه به وجود نسخه‌ای‌ازاین‌کتاب که درحدودقرن۸ کتابت شده (وبنابرنوشتهٔ الیان سرکیس بدون نام مؤلف است ودرکتابخانهٔ تیموری‌نگهداری‌میشود)نسبت تألیف آن به خطیب دمشقی‌مذکور (جمال‌الدین یازین‌الدین که درسال۷۶۹ درگذشته‌است درست نتواند بود.)

برو کلمان۲: ص ۴۰.۴۴ وذیل۲: ۶۳و۲۸ ۴معجم‌المطبوعات : ۱۲۱۳ معجم‌المؤلفین ۱۳: ۱۶ اعلام زرکلی ۲۳۹:۸.

آغاز: بسمله،ولابدمن شکوی الی ذی مروة

یواسیک اویسلیک اویتوجع

و بعد حمدالله‌الذی قضی‌بالمحبة والولوع وحکم باحراق کل عاشق وولوع — و بعدفانی اعرف اخوانی واصحابی وخلانی واترابی سلمهم‌الله من‌العشق وفتکاته

پایان: وهوعلیم بالحال خبیر وبالاجابة حقیق وجدیر وهو علی جمعهم اذایشاء قدیر و الحمدلله وکفی وسلام علی عباده الذین اصطفی .

۲ — العقد النفیس ونزهةالجلیس (گ ۵۹ ب تا ۹۰)

= الفرائد و القلائد = کتاب‌الامثال = احسن‌المحاسن از ابو منصورعبدالملک ثعالبی (م - ۴۲۹) یا ازابوالحسن‌محمد یا ابوعلی حسن‌بن‌علی بن ابراهیم بن یزداد اهوازی (معاصرثعالبی) یا از ابوالحسن علی‌بن‌الحسین ابن‌الحسن‌الرخجی . نسخهٔ حاضر —که نام‌العقد

۱— حاجی خلیفه احتمال نسبت به‌صفدی را و نیز احتمال وجود دو تألیف‌رابه این نام یاد میکند (کشف‌الظنون)و بروکلمان چند نسخه از لوعةالشاکی تألیف زین‌الدین منصور خطیب نیز یاد میکند.

النفیس ونزهة‌الجلیس به‌خط کاتب برپشت آن‌نوشته. (و هم‌چنین نسخه ش ۳۸۸۸ دانشگاه) مقدمه‌ای دارد بکلی متفاوت با مقدمهٔ نسخه‌ای که در مصر به سال ۱۳۲۷ ه ق وباعنوان «کتاب الامثال المسمی بالفرائد و القلائد ویسمی ایضاً بالعقد النفیس و نزهة الجلیس انشاء الامام ابی‌منصور عبدالملک — الثعالبی النیشابوری» . به‌چاپ‌رسیده‌است و اندکی متفاوت با مقدمهٔ احاسن المحاسن امام ابوالحسن بن الحسین الرخجی که به سال ۱۳۰۱ در مجموعه (پنج‌رساله) در استانبول چاپ شد. اما متن نسخه های یاد شده در تعداد و عناوین بابها و غالب کلمات با یکدیگر مطابقت دارد و تنها تفاوت بین آنها درکمیت کلمات و نیز درکیفیت پاره‌ای از تعبیرات‌است. در مقدمهٔ هیچ یک، نام مؤلف‌نیامده جزاین که در مقدمهٔ احاسن ومحاسن‌آمده «حدثنی والدی‌الحسین بن الحسن الرخجی....» ودرمقدمهٔ الفوائد والقلائد چاپ مصر مؤلف‌می‌گوید: «تعداد کلمات(فصول) کوتاه این مجموعه هزار عدد است و همه را از انشاء خویش آورده‌ام» در دیگر نسخه‌ها به تعداد کلمات اشارت نشده و درمتن نسخهٔ جای سخن درآغاز یا اثناء برخی ازابواب چنین آمده «قال کرم‌الله وجهه» یا «قال‌علیه الصلوة والسلام» یا «قال صلی‌الله علیه وسلم». در نصیحت‌نامه‌غزالی از فرائدو قلائدابوالحسن اهوازی یاد و چند ک‌لمه ازآن نقل شده که این نگارنده آنرا درهیچ یک از نسخه های یادشده نیافت.

در فهرست موصل کتابی به‌نام العقدالنفیس و نزهةالجلیس از سید ابوالحسن‌احمدبن الحسین‌بن علی‌الوزیر درشمار کتابهای هیئت و تاریخ وجغرافیا یاد شده است (داود چلبی: ۲۳۵ بروکلمان‌ذیل ۲: ۹۰۷) (۱)

رجوع شودبه‌بروکلمان ۱: ص۳۳۹ (شمارهٔ ۲۰) و ذیل ۱: ۵۰۱، ۵۹۴ و ۷۲۰ و۸۳۰ نصیحت‌نامه غزالی‌چاپ همایی: ۸۸، تعلیقات‌حدائق السحراز عباس اقبال: ۸۹-۹۰ کشف‌الظنون: الفوائدوالقلائدمعجم‌المطبوعات: ۶۵۷—۶۵۸ معجم‌المؤلفین ۳: ۲۴۷و۹: ۳۰۵، ۲ فهرست توپ‌قاپو—سرای‌از فهمی ادهم ۳: ۶۳۱، فهرست موصل (داود چلبی): ۱۳۵و۲۶۴ فهرست‌دستی‌لیدن: ۷۷ (شمارهٔ ۷۵۵/۱ شرقی و ۳۴۲ شرقی: تألیف ابوالحسن یا ابوالحسین محمدبن الحسین الاهوازی) پاریس شماره‌های ۲۴۱۹/۲، ۳۹۵۶/۱، ۳۹۷۱، ۵۴۸۸، ۳۴۸۲/۲ و۳۳۰۶ (احاسن

---

۱ — در نسخه‌مکتبهٔ‌جامع امین‌الجلیلی در موصل که دریک مجموعهٔ رسائل ثعالبی است نام کتاب«الفرائد والقلائد فیما یستعان به علی‌الافعال‌المحموده یادشده است .

در معجم‌المؤلفین ذیل ترجمهٔ اهوازی ابوعلی حسن بن علی بن‌ابراهیم ابن یزداد ابن‌هرمز (م — ۴۴۶) از کتاب « الفوائد والعوائد فی نصیحة الملوك » یاد میکند و در ذیل ترجمه‌الاهوازی ابوالحسن محمدبن‌الحسین از کتاب الفوائد والقلائد فی‌الاستعانه علی الافعال المحموده . عباس اقبال در تعلیقات حدائق السحرنیز صاحب الفوائدوالقلائدراابوالحسن محمدبن‌حسین یا محمدبن‌حسن اهوازی میداند وسیگوید ترجمهٔ او را تنها در کتاب‌المحمدون من‌الشعراء تألیف ابن‌القفطی یافتم وسیگوید این باید بجزابوالحسن علی‌بن محمد اهوازی باشد که یاقوت از او واز تألیف او در علل عروض نام می‌برد. این نکته را نیز باید در نظر داشت که « المحمدون‌من‌الشعراء » نام کتاب‌جای‌سخن راالقلائدوالفرائد ضبط میکند.

المحاسن) ذیل فهرست دستی کمبریج: ۱۶٤ (القلائد والفوائد از ابوعلی حسن الاهوازی)
فهرست ابواب آن‌چنان‌که در کتاب آمده‌است:

الباب‌الاول فیما یستعان به‌علی‌العقل.
الباب‌الثانی فیما یستعان به‌علی‌الزهد
الباب‌الثالث فیما یستعان به علی ادب‌اللسان
الباب‌الرابع فیما یستعان به علی ادب‌النفس
الباب‌الخامس فیما یستعان به علی‌مکارم‌الاخلاق
الباب‌السادس فیما یستعان به علی حسن‌السیره
الباب‌السابع فیما یستعان به علی‌السیاسه
الباب‌الثامن فیما یستعان به علی حسن‌البلاغه

۲۷۲— نسخه‌ایست‌به قلم‌نسخ سیدهاشم‌العسکری مورخ۱۰۶۸. برخی ازبرگهالکه‌هایی دارد. کلمات‌قصاردوصفحه‌آخردفترجزء کتاب‌العقدالنفیس نیست‌واضافه کاتب‌است‌عناوین‌شنگرف.
قطع رقعی ۱٤×۲۰/٥ ج تیماج‌عنابی مندرس برگ ۹، سطور هرصفحه۱۰ کاغذفرنگی
شماره ثبت: ۳۰۹۷۹

مجموعهٔ‌دورساله درمعما: (فارسی)

۱ — **حلل مطرز** (گ۱ — ۱۷۷)
از شرف‌الدین علی‌یزدی معمایی، که در تاریخ مرگ اوگفتگوهایی است. (۸۳۰ یا ۸۵۰ یا ۸۵۶ و یا ۸۵۸) در معما با عنوان «جلوه».
ذریعه ۷: ۷۷ کشف‌الظنون ۱: ٤٥۲ دانشگاه ۲: ۳۸۲ و۶۱۷ **فهرست** ۲: ۸۷۷۸و ۶: ۱۶۹ منزوی ۳: ۲۱۸۱.
۲ — **معمیات متفرقه** — شعر (گ ۱۷۷ — ۱۸۸).
اشعاریست درمعما به خط همین کاتب از: خواجه عماد فقیه ص ۳۵۵ بساطی ۳۵۵ مولانا مظفرخانی ۳۵۵ آذری ۳۵۶ مولانا محمد کوسه۳۵۶ مولانا شمس‌الدین ابوبکر یزدی ۳۵۸ مولانا قوام الدین رحمه‌الله ۳۵۸ مولانا علاءالدین بن عماد سلمه‌الله ۳۵۸ مولانا — قطب‌الدین محمد جشوی معمایی ۳۵۸ — ۳۶۷ خواجه سعدالدین شیرازی ۳۶۸ مجد همگر ۳۶۹ — ۳۷۰. خواجه عصمت ۳۷۰ — ۳۷٤

۲۷۶ دفتری است به خط نستعلیق قرن ۹. برك اول پارگی داردآغاز وپایان‌افتاده.
حاشیه برگ ۵۵ وصالی وبرخی از برگها لکه‌های کوچک چرکین وزرد دارد.
آغاز وپایان افتاده. عنوان ونشان شنگرف.
قطع رقعی: ۱۳×۱۷/٥ ج تیماج یک لا برگ ۱۸۸ سطرها ۱۶ — ۲۰،
کاغذ سمرقندی شکری زردآهارمهره ثبت قدیم: ۳۰۹۸۳

مجموعه‌چهاررساله فقهی: (عربی)

۱ — **جعفریه** (گ ۱ — ۳۲).

از شیخ نورالدین علی‌بن عبدالعالی کرکی(م — ۹٤۰)دارای یک مقدمه وچهارباب (۱) وخاتمه(فهرست حاضر: ۱۳) از نسخه حاضر برگ اول افتاده است.

۲— اثنی عشریه صلوتیه (گ ۳۳—٤٤)

از ابو منصور حسن‌بن زین‌الدین عاملی صاحب معالم (م—۱۰۱۱)

(ذریعه ۱:۱٦۱ دانشکاه‌ش ٤/۳۰۷۲)

۳— النفلیه — الرساله (گ ٤٥—٦۹)

ازشهید اول محمدبن مکی عاملی (م—۷۸٦)

(ذریعه ٢٤:٢٦٧ فهرست ٤:۹۸)

٤— الالفیه — الرسالة (گ ۷۰—۱۰٤)

ازشهید اول محمدبن مکی (ذریعه ۲:۲۹٦ فهرست‌حاضر:)

در حواشی برخی از صفحات ترجمهٔ برخی از فقرات کتاب آورده شده است (از نسخه حاضر برگ اول افتاده است)

۲۷۷— دفتریست به خطنسخ با دو قلم و دو تاریخ قسمت اول(شمارهٔ ۱—۳) به قلم علی بن محمد دروازی است مورخ ۱۰۱۲ و قسمت دوم (رساله ٤) مورخ ۱۱٦۸ حاشیهٔ برگهای‌آخردفتر نشانی‌موش‌جویدگی‌دارد وحاشیه برگ‌آخررساله سوم وصالی شده.وبرخی‌ازبرگها علائم رطوبت کهن دارد. بربرگ اضافی‌آخردفترقسمتی‌است‌ازنامه‌ای‌به خط‌طغرا.عناوین‌شنگرف

قطع رقعی ۱۱×۱٦ ج تیماج قرمز برگ ۱۰۵ سطور هر صفحه ۱٦و۸ کاغذ اصفهانی نازک وشکری و ضخیم سفید شمارهٔ ثبت قدیم ۳۰۹۸٤

مجموعه دوکتاب درنحو : (عربی)

۱— شرح‌دیباجهٔ‌کافیه (گ۱—۵ الف)

حاشیه یاگزارشی است بر دیباجهٔ شرح متوسط کافیهٔ ابن حاجب‌از رکن‌الدین استرآبادی (اول نسخه افتاده است) (ذریعه ۱۸:۲۰۵—۱۹)

آغاز: (موجود) واهن‌الجاهل، علی عظمة جلاله، قال‌الجوهری جلال‌الله تعالی عظمته و هذه‌الاضافة اضافة عام‌الی‌الخاص، لان‌المضافةالیها عظیمة... حمدغریق، بیان‌لکمال حمده‌ای حمداً مثل حمده فاقیم‌الصفة مقام‌الموصوف ثم‌المضاف الیه مقام‌المضاف.بمطالعة جماله .ای...

پایان: والاستثناء مفرغ.علیه لاعلی غیره توکات اعتمدت والیه‌انیب‌ای ارجع فانه المرجع والمآب. تمت بعون‌الملک‌الوهاب.

۲— حاشیه بر وافیه (گ ٦ ب تا ۱۰۲ ب)

حاشیه‌برشرح متوسط سید رکن‌الدین حسن استرآبادی بر «کافیه»ابن حاجب

درحواشی نسخه منقولاتی است با قلم دیگر از:حاشیهٔ‌مفصل خواجه ابو بکر، صفی‌الله، لباب‌الاعراب ماوردی (باوردی)،ابن میر، ترابی، محمد کیا.

۱— درذریعه ۵ باب قید شده ودر ص ۱۲ فهرست حاضر نیز چنین آمده‌اما صواب و به گواهی نسخه‌های متعدد از جعفریه و از آن جمله نسخه ممتاز شماره ۱۲۹۳ این کتابخانه رسالهٔ جعفریه دارای‌چهارباب است .

آغاز: اعلم‌ان‌معرفة هذا الحدالخ حدالشی مابینه.قوله‌موقوف علی معرفة اللفظ و الوضع والمعنی‌المفرد، لان‌معرفة المرکب‌موقوفةعلی معرفة اجزائه. قوله فاللفظ—مایتلفظ‌به‌الانسان...

پایان: قوله ان کان الفاعل بمعنی فاعل ای فعیل‌والله اعلم‌بالصواب.

۲۹۸ دفتری است به خط نستعلیق قرن ۱۱—ه. در ذیل نسخه‌تملکی است‌از«ابوالفضل سمی‌بابیه الجیلانی» . در بیشتر برگها لکه رطوبت دیده میشود . بربرگ اضافی اول،فهرست مندرجات ثبت است. عناوین قرمز .

قطع رقعی: ۱۰×۱۹ . جلد تیماجی سبز ص گ: ۱۲۰ سطور هرصفحه ۱۴—۱۶ کاغذ اصفهانی شکری آهار مهره شماره ثبت : ۳۱۰۰۵ .

مجموعهٔ دوکتاب درفقه وپزشکی: (عربی)

۱ — فقه‌الرضا (گ ۱ — ۱۱۸ الف) .

(= یا کتاب التکلیف شلمغانی) .در بارهٔ این کتاب رجوع شود به ذریعه: ۱۶:۲۹۲ فوائد بحرالعلوم : ... وکتاب فصل‌القضاء فی‌الکشف عن‌حال فقه‌الرضا تألیف سیدحسن صدر و مقدمهٔ بحارالانوار مجلسی .

۲ — طب‌النبی (گ ۱۱۸ ب تا ۱۲۲).

دستورهای پزشکی‌وبهداشتی‌را از پیامبر نقل‌میکند، ودر آغاز نسخه‌آمده«اسانیداحادیث را در کتاب حذف شده یافتم» .مؤلف‌ذریعه سه کتاب بدین نام شناسانده است ازمؤلفان زیر :

۱ — نگارش ابونعیم احمد فرزند عبدالله اصفهانی درگذشته ۴۳۰ .
۲ — ابوالوزیر فرزند احمد ابهری .
۳ — ابوالعباس مستغفری .
۴ — عبدالرحمن سیوطی درگذشته ۹۱۱ .

از این کتاب‌نسخه‌ای در کتابخانهٔ مسجد سپهسالار است که در اول‌آن نام مؤلف «ابو الوزیربن احمدابهری‌آمده»است .

(فهرست کتابخانه‌مدرسهٔ سپهسالار (اکنون‌شهید مطهری)۵:۱۸۸ ذریعه ۱۵:۱۴۳)

آغاز: بسمله. هذه‌الرسالة‌الموسومة بطب‌النبی (ص).وجدت بحذف‌الاسانید مکتوبة. قال رسول‌الله (ص) ما خلق‌الله تعالی‌داء الا وخلق له دواء الاالسام‌قال‌الذی انزل‌الشفاء صدق. و قال بشرالمحروربن بطول‌العمر. و قال اصل‌کل داء البرودة، کل وانت تشتهی و امسک و انت تشتهی...

پایان: و قیل عاد رسول‌الله (ص) مریضاً فقال ارقیک رقیة علمنیها جبرائیل، فقلت نعم یا رسول‌الله، بسم‌الله یشفیک من‌کل شیء ولایأتیک و من‌شرالنفاثات‌فی‌العقد، و شر حاسد اذا حسد. تمت‌الرسالة‌الموسومة‌بطب‌النبی (ص). والحمدلله رب‌العالمین.

۲۸۳ — دفتری است به قلم، نسخ قرن ۱۲—۱۳ بریک —ه . برگ اضافی پایان‌کتاب یادداشتی است مشتمل بر گواهی مصالحه این نسخه به بهای ۸ شعیر از آسیای واقع در قریهٔ‌بازانهٔ کزازبه‌تاریخ رجب۱۲۳۴. برخی ازبرگهالکه زرد دارد برپشت‌برگ اول یادداشت

تملک ابوالقاسم بن حسن این کتاب را به بهاء یک عباسی دیده

قطع خشتی: ۲۱×۱۴. جلد تیماج زردبرگ ۲۲، سطر ۱۶. شمارهٔ ثبت دفتر ۳۰۹۹۰ .

مجموعهٔ رسائل درفقه واصول‌فقه : (عربی)

۱ــ الاصلاح (گ۱ــ۷)

از سید محمدبن سید علی طباطبائی، مشهوربه‌سید محمد مجاهد(درگذشته به‌سال ۱۲۴۲ در عبادات و معاملات، در یک مقدمه و چند کتاب و باب و یک خاتمه. (نسخهٔ حاضر تنها مقدمهٔ کتاب است ــ در مسائل اجتهاد و تقلید ــ وآن نیز تمام نیست.

(ذریعه ۲:۱۷ ریحانةالادب ۲:۴۴۷)

آغاز: بسمله. الحمدلله‌الذی هدانا طریق اصلاح العمل و مسلک‌النجاة.... امابعد فیقول محمدبن علی‌الطباطبائی هذا کتاب‌جمعت فیه مسائل‌الحلال والحرام... وسمیته‌بالا صلاح و فیه الفوز والفلاح و رتبته‌علی مقدمة و کتب و ابواب و خاتمة...

۲ــ اجتماع الامروالنهی ــ رسالةفی (گ ۸ــ۱۴)

از میر سید علی بن میر محمد علی طباطبائی، صاحب«ریاض المسائل» درگذشته ۱۲۳۱) در مسئلهٔ اجتماع امرو نهی‌گفتگو میکند(ذریعه ۱:۲۶۸ ریحانةالادب ۲:۴۲۸)

آغاز: بسمله.الحمدلله رب العالمین والصلاة والسلام علی خیرخلقه محمد وآله‌اجمعین . امابعد. فیقول المفتقر... علی‌بن‌محمد علی ان‌هذا اصل یتضمن تحقیق‌القول باستحالة اجتماع الامروالنهی ...

پایان: مع ان‌الاصل عدمه . تمت‌الرسالة بعون الله تعالی وحسن توفیقه، بیدی‌الفانیة ،

۳ ــ حجیةالمفهوم بالاولویة ــ رسالةفی (گ ۱۴ ــ ۱۸)

حجیةمفهوم الموافقه ازمیرسیدعلی‌طباطبائی‌صاحب ریاض دراثبات‌حجیت‌مفهوم اولویت.

این رساله در پاسخ رساله‌ایست که یکی از معاصران برای مؤلف فرستاده و درآن رساله‌حجیت‌مفهوم اولویت‌اورامورد خرده‌گیری قرارداده وآن‌راشبیه به قیاس دانسته است.مؤلف فقراتی ازآن رساله را با عنوان «قولک» نقل میکند وبه نقض وبیان می‌پردازد.

(ذریعه ٦ : ۲۷۹ ریحانةالادب (چاپ ۲) ۳: ۳۷۲) .

٤ ــالاشتراك (گ۱۹-۳٤)

رساله‌ایست در مبحث اشتراك الفاظ (ازمباحث اصول فقه) دارای چند مطلب وسطلب آخر در استعمال لفظ درمعنی مجازی وحقیقی است. در کنار صفحات حاشیه هایی است‌ازمؤلف بانشان«منه دام‌ظله». مؤلف ازشرح سیدالمحققین بروافیه‌یاد میکند که‌ظاهرآمقصود او شرح سید محسن کاظمی (م ــ ۱۲۲۷) است بروافیهٔ تونی در اصول فقه .

آغاز : بسمله. البحث فی‌الاشتراك، مطلب: قداختلفوا فی‌تعریفه والمحقق فیه هوانه عبارة عن‌اللفظ الموضوع لمعنیین اوا کثربوضعین مستقلین...

پایان : فان‌کان مقصودالمانع من‌المنع عن‌الاستعمال هوالاول‌ومقصودالمجوزهوالثانی، ارتفع‌الخلاف‌من‌البین. تمت‌الرسالة بعون‌الله تعالی وحسن توفیقه .

آغاز: بسمله. الحمدلله رب‌العالمین والصلاة والسلام علی سیدنا محمد وآله‌الطاهرین. امابعد... فیقول... علی‌بن محمدعلی انه بلغنی رسالتك فی لیلة‌الحادیة عشر من شهر شوال .... وان ضاق صدری بما رسمت فیه من بعض‌الشبهات‌والمزخرفات ... فی حجیة المفهوم بطریق‌الاولویة....

پایان: لاستعجال القافلة‌بالمسافرة،فکتبته‌فی‌اللیلة‌المذکورة مع بلبال‌البال‌وکثرة‌الاشتغال و اما حجیة‌الادلة‌الاربعة اکتبها انشاءالله.(تمت‌الرسالة بیدالحقیر محمد مهدی‌بن‌الامیر سید علی‌الحسینی عفی‌الله عنهما).

۵ـ قبله- گفتاردرمسئله - (گ ۳۵ - ۳۶)

مقاله‌ایست فقهی دربارهٔاین‌که قبله چگونه بدست‌می‌آید ،وبه‌چه طریق معین‌میگردد بحثی است از مؤلف دربارهٔ مناقشهٔ استاد (گویا سید بحرالعلوم) برفقهاء شیعه‌که محراب معصوم (ع) را یکی ازطرق تشخیص قبله به شمارآورده‌اند .

آغاز: اعلم انه قد اتفق من‌السیدالاستاد دام‌ظله‌العالی ایراد مناقشة علی‌الفقهاء رضوان‌الله علیهم حیث انهم ذکروا فی‌مسئلة القبلة انها تعلم بالمشاهدة وبالتواتر وبالخبر المحفوف بالقرینة‌القطعیه ثم انهم عدوا من جملة‌الادله... محراب

پایان: هذا غایة ماسنح بخاطری... وان‌کان حقیقاً بالاعراض لحصوله من افکار علیلة بالامراض لکن‌المأمول ان یقع موقع‌القبول لماورد فی‌الخبرکن لمالاترجوارجی منک لماترجو والحمدلله رب‌العالمین والصلاة علی اشرف‌الانبیاء محمد صلی‌الله علیه وآله‌واوصیائه‌المرضیین ، صلوات‌الله علیهم اجمعین، والسلام، تمت.

۶ـ دفع تناقض بین نفی مفهوم‌لقب واثبات تخصیص‌عمومات‌به‌آن (گ ۳۶)

تحقیقی است درین مسئله اصولی‌که نفی حجیت مفهوم‌لقب و صفت(که‌مورد اتفاق آراء یاراًی اکثر علماء اصول است) با مسئلهٔ حمل مطلق بر مقید و عام برخاص (که‌مورد اتفاق اصولیین است) چگونه‌سازش دارد.

آغاز: قد یتوهم التدافع بین‌کلام‌الاصحاب فی مسئلة‌المفاهیم... وبین‌کلامهم فی مسئلة حمل‌المطلق علی‌المقید و تخصیص‌العمومات بالصفة والشرط

۷ـ حاشیة علی‌المصابیح (گ ۳۷—۳۸)

تعالیق‌است بریک فقره از کتاب مصابیح (ظاهراً مقصودمصابیح سید مهدی بحرالعلوم (متوفی در —۱۲۱۲ است) از یکی از شاگردان مؤلف مصابیح. نسخه ظاهراً به خط مؤلف است باخط خوردگی و اصلاحات‌مکرر.

آغاز: قال‌السیدالاستاد دام ظله‌العالی فی‌کتاب‌المصابیح بعد الحکم بجوازالصلوة‌فی جلد مایؤکل لحمه‌مع التذکیه و هل یتوقف صحة‌الصلوة فیه علی‌الدباغ»

پایان: قلت لعله‌دام‌ظله وقف علی مالم‌نعثرعلیه من اجماع منقول‌کما ادعی‌الاخ‌العزیز حرسه‌الله تعالی انه ایضاً عثرعلیه فی‌کلام‌الشیخ او غیر ذلک فعسی‌الله ان یهدینا ماهداه والحمدلله رب‌العالمین.

۸ — **حجیة‌الظن الخاص** (گ ۴۰ الف — ۸۱ الف).

ـ حجیة‌الظن الطریقی ـ عدم حجیة‌الظن المطلق برگهای نخست رساله رانوشته وجای آن را سپید گذارده‌اند. درسراسر رساله قرینه‌ای برای شناختن مؤلف نیافتم جز این که مؤلف ازاستادشریف (ص ۱۰۱ — ۱۰۲) یاد میکند که ظاهراً مقصود شریف‌العلماء مازندرانی است ونیزازصاحب ریاض وصاحب قوانین واستادان الافضلان که مقصود او (به نوشته کاتب در حاشیه) سید بحرالعلوم وشیخ جعفر است. در فهرست کتابخانه‌سپهسالار از رساله‌ای درحجیت ظن خاص تألیف یکی از شاگردان شریف‌العلماء یاد شده که جزاین رساله است وبارسالهٔ شمارهٔ ۱ مجموعهٔ حاضر سطابقت دارد (فهرست آن کتابخانه ۲: ۴۰۵ و۱۴۶:).

این رساله همانند رساله حجیت ظن طریقی از شیخ اسدالله دزفولی در مقدمه پنج «مطلب» دربارهٔ «دلیل» دارد که در نسخه ما از مطلب دوم آغاز میشود بدین گونه

بسمله —(ثانیها) ان الدلیل منقسم الی ما یکون حجة فی نفسه مطلقاً کظاهر الکتاب وخبر الواحد وما یکون حجة عند عدم قیام الحجة علی خلافه —ثالثها ان ملاك حجیة الادلة الشرعیه حصول العلم منها— سواء کانت مفیدة للعلم ابتداء اوبواسطة — فلاعبرة بما اذا حصل منها الظن من دون انتهائه الی الیقین— رابعها ان المناط فی وجوب الاخذ بالعلم وتحصیل الیقین — هل هوالیقین بمصادفة الاحکام الواقعیة الاولیه الا ان یقوم دلیل علی الاکتفاء بغیره اوان الواجب اولا هوتحصیل الیقین بتحصیل الاحکام واداء الاعمال علی وجه ارادة الشارع منا فی الظاهر ـ خامسها فی بیان ان الحجة فی معرفة الاحکام الشرعیه فی زمن الغیبة وانقطاع الید — هل هی ظن المجتهد مطلقاً من ای طریق حصل اوان هناك طرق مخصوصه هی الحجة دون غیرها — وهذه المسئله وان لم تکن معنونة فی کتب الاصول ولاتعرض لبیانها مستقلا احد من علماء المعقول والمنقول

پایان موجود در نسخه حاضر: ومع ذلک ذهب الاخباریون فی غیرالمعلومات الی وجوب التوقف نعم قد یرید بذلک انسداد باب العلم ومع ذلک انسداد سبیل العلم فی معظم المسائل مع ـ القطع ببقاء التکلیف بعده فیثبت بذلک المقدمه .

۹ — **المقلاد** (گ ۸۲ — ۱۲۷).

از سیدمحمد طباطبائی مجاهد (م — ۱۲۴۲) درحجیة ظن مطلق مجتهد واثبات انسداد است. سیدمجاهد این رساله را به کتاب بزرك خویش «مفاتیح الاصول» الحاق کرد و همچون خاتمهٔ آن قرارداد (۱). وی از مآخذ بسیار واز آن جمله رسالات پدر خویش (صاحب ریاض) و جد خویش (آقا باقر بهبهانی) یادمیکند و تمام رساله حجیت شهرت صاحب ریاض را یکجا میآورد (ص ۲۱۹ — ۲۳۲ نسخه‌حاضر). رسالهٔ مقلاد به نوشته ذریعه با مفاتیح الاصول به‌چاپ رسیده است (ذریعه ۲۱ : ۳۰۰ و ۲۲ : ۱۱۸) .

آغاز: بسمله. خاتمة. اذاعلم المجتهد بحکم من الاحکام الشرعیة والفرعیة بعد استفراغ وسعه وبذل جهده فیه فلا اشکال وشبهة فی اعتبار علمه وکونه حجةشرعیة، یجوزالاعتمادعلیه...

---

۱ — مفاتیح الاصول مبحث ظن راندارد.

پایان: شاملة للمحل البحث بوجه من الوجوه، کما لا یخفی قد فرغ من تألیف هذه الکلمات مؤلفها... محمد بن علی الطباطبائی، ولله الحمد اولا وآخراً و ظاهراً وباطناً سنة ۱۲۳٤ (کتبه... محمد مهدی بن علی الحسینی الحسناوی مولداً و موطناً... ورضوانه)

۹ — حجیة المظنه (گ ۱۲۸ الف — ۱٤٦ الف)

شیخ محمد تقی بن ابی‌طالب یزدی اردکانی (م— ۱۲٦۷) رساله‌ای در حجیة و اعتبار ظن مطلق دارد که به نوشتهٔ ذریعه (٦ : ۲۷٦) در چند مقاله و هر مقاله دارای چند مطلب است وبه نظر میرسد نسخه حاضر بخشی از همان رساله (تنها مطلب دوم آن) است. مؤلف درمطلب دوم برای اصالت حجیة ظن (مطلقاً بدون اعتبار خصوصیت) هشت مقدمه میآورد (مقدمه هفتم که در عدم ترجیح بین ظنون بلامرجح است بسیار مبسوط است) و نیز چهارده ایراد برانسداد باب علم و حجیت ظن نقل میکند وپاسخ میدهد. (کاتب رساله راناتمام گذارده است)

آغاز: المطلب الثانی فی اصالة حجیه الظن من حیث هو من دون اعتبار خصوصیة من الخبریه ونحوها من الاسباب المفیده للظن فان للظن خصوصیات باعتبارات شتی فتارة یعتبر من حیث السبب والموجب کالخبر و عدم ظهور الخلاف ونحوها واخری من حیث المتعلق فیرجع الی اصالة حجیة کل ظن للمجتهد فی الاحکام الشرعیه الفرعیه فی زمان الانسداد وهو مختار سیدمشایخنا المعاصرین (کاتب درحاشیه می‌نویسد الظاهر انه الجد صاحب الریاض).

۱۰ — رساله در رد بررساله نصرانی در رد اعجاز قرآن (گ ۱۷۲ الف — ۱٦۰ ب) (عربی و فارسی).

بخشهایی است از رساله‌ای به‌عربی در نقض ردود نصرانی (به فارسی) بررساله‌ای در اثبات اعجاز قرآن (به‌عربی).

سخنان منقول از نصرانی از رسالهٔ کشیش هنری مارتین (پادری) است که نسخه‌ای از آن در فهرست ۱۰ با شمارهٔ ۳۰۰۸/۲ معرفی گردید[1] و رسالات بسیار در رد آن نوشته‌اند و ازآن جمله است رسالهٔ حجة الاسلام تألیف مولی علی نوری و رسالهٔ سیف الامه تألیف مولی احمد نراقی.

آغاز: بسمله قال المصنف لا یظهر المطلوب الا بامور ثلاثه الاول ان یعلم ان خارق العاده الذی یبتنی علیه المعجزة لا یختص بفن دون فن — وقال النصرانی واینکه در مقدمهٔ اول گفته شده است که معجزه اختصاص به فنی دون فنی ندارد بلی چنین است لکن نه مطلقاً — اقول من الظاهر بل المقطوع به ان جمیع ارباب الملل والمقالات القائلین بثبوت النبوة بالمعجزات متفقون علی عدم اشتراط المعجزه بکونها من فن دون فن او بشیء دون شیء

پایان موجود: ثم انا نقول لولم یکن عدم نقل المعارضه فی هذا المقام دلیلا علی عدمها—

---

۱ — رسالهٔ کشیش هانری مارتین درپاره‌ای از مآخذ (مانند بعض مواضع ذریعه و رسالهٔ ردیهٔ هدایة المسترشدین کاشی) اشتباهاً با نام میزان الحق خوانده شده و در فهرست ۱۰ (ص.......) نیز این غلط راه یافت ودرست آنست که میزان الحق در رد بر اسلام وقرآن ازکشیش پفاندر است که در لندن و بمبئی به چاپ رسیده است.

لحصل القدح فی جمیع معجزات الانبیاء من موسی و عیسی و غیرهما بالنسبة الی الغائبین

۱۲ — مفاتیح الاصول (گ ۱۹۷—۲۰۱)

بخشی از آغاز کتاب مفاتیح الاصول سید محمد طباطبائی (سیدمجاهد) است.

این نسخه ظاهراً به خط مؤلف است

۱۳ — قطعات کوتاه در اصول و فقه (گ ۱۹۸—۳۳۱ و ۳٤٥ تا ۳٦٤)

بخشهایی کوتاه و غالباً ناقص است در مسائل مختلف اصول فقه و فقه وگویا از سید محمد مهدی پسر سید محمد مجاهد طباطبائی است.

اینک آغاز هربخش نقل میگردد:

کلا منا فی هذه الورقه یتعلق بحواشی المدقق الشیروانی علی معالم الاصول (گ ۲۱۱— ۲۱۹)

قال ابن حاجب فی مختصره، مسئلة مالایتم الواجب الابه مقدوراً شرطاً واجب والاکسر (کذا) غیرشرط (گ۲۱٤ — ۲۱٥) .

اعلم ان الرفع والاعدام کالنسخ مثلا اذاتوجه الی شیء فلایخلو اماان لاید خل التعدد فی ذالک الشیء بوجه من الوجوه ... (گ۲۱۷ — ۲۲۸) .

والظن یلحق الشیء بالاعم الاغلب فعلم. (گ۲۲۹-۲۳۲) .

اماالثانی ففی امکانه و هوالحق الحقیق بالقبول وعلیه الفحول، والمراد من الامکان ههنا هوالامکان الخاص المقابل للواجب . (گ۲۳۲ —۲۳٤) .

— قداختلفوافی تعریف الکتاب . قال الآمدی : اماحقیقة الکتاب وتدقیل هوفیا بین الدفتین (گ۲۳٥ — ۲۳۸)

قال شیخنا حسین بن شهاب الدین العاملی فی رسالة «هدایة الابرار» اعلم ان القرآن منه محکم وهوالنص الصریح . (گ۲۳۸ — ۲۳۹) .

— اختلف اصحابنا فی تعیین الصلاة الوسطی علی قولین الظهر کماهوالمشهور . (گ۲٤٤ — ۲٤٦) .

— فائدة فی بیان ماهیة العلم والظن وحقیقتهما . (گ۲٤٦— ۲٤۸) .

— باب بیان معنی الظن : قال فی القاموس الظن التردد الراجح (گ۲٤۸—۲٥۳) .

— اعلم ان استحالة خلو افعال الشارع عن غرض وموجب واستحالة کون الغرض ... (٥۰٦ — ٥۱۳)

— فائدة اعلم رحمک الله ان المسئلة المتنازع فیها بین الاخباریین والمجتهدین رضوان الله. (گ۲٥۸ — ۲٥۹).

— فی بیان الدلیل الثانی ، فی بیان اصالة حجیة الظن المحکی عن العلامة طاب ثراه . (گ۲٥۹—۲٦۸) .

— فائدة فی بیان حکم الظن فی مسائل اصول الفقه . قال السیدره فی «الذریعة»... (گ۲٦۸) .

— قداتفق من بعض اخواننا الفضلاء المشتغلين ايراد شبهة فی‌بعض مقدمات دليل القائلين بالمظنة المطلقة .... (گ۲۶۹ — ۲۸۲) .
— مالا علم لاحد به ولم‌يبينه النبی ص لاحد الاعترته ولااحتياج للناس الی‌العلم به.. (گ۲۸۱—۲۸۷) .
— اعلم ان بعد اثبات حجية مطلق الظن فی‌الاحكام الشرعية ...(گ۲۸۷ — ۲۹۱) .
— احتج‌المانع عن جواز التجری بلزوم الدور . (گ۲۹۱) .
— روی‌الكافی فی‌اواسط الروضة فی حديث عن زيد الشحام . (گ۲۹۲—۲۹۵) .
— بسمله . اختلف الاصحاب فی فورية قضاء الصلاة اليومية ... (گ۲۹۶— ۳۳۱) .
اذارأت المراة دماً فی‌ايام عادتها ثم شكت فی مقدارعمرها ... (گ۳۴۴—۳۴۵)
قوله ولوكان ذلک حقاً لماكان‌لقولهم هذامعنی اقول لايخفی مافی الكلام من خلط بين‌صلاة النافلةوصلاة النذر ... (گ۳۴۶)
قال فی الروضة فی بيان موجبات التحريم بعد عد جملة منها ...(گ۳۴۷—۳۵۰)
اختلف‌الاصحاب فی المعاطات من حيث افادتها (گ۳۵۱)
وقد يستدل‌بعض من يری اعتبار اللفظ فی مفهوم البيع واجباً بأن لاممیزبين‌البيع وغيره (گ۳۵۲—۳۵۳) .
ومما استدل به علی حرمة بيع‌الخمر (گ۳۵۴—۳۵۷)
باب فی المياه واحكامه (گ۳۵۷—۳۶۳)

۱٤ — رسالة فی هبةالولی مدة الزوجة الصغيرة (گ۳۳۵—۳۴٤)

از سيد محمد مهدی بن ميرسيد علی طباطبائی در ولايت أب برهبهٔ مدت درعقد نكاح صغير كه آن‌رادر رجب ۱۲۳۹ به امر صاحب رياض ساخته است .نسخهٔ حاضر عنوان و نام ندارد اما صاحب ذريعه سه رساله دراين باب با عنوان بالاسعرفی ميكند كه هيچ يک از سيد محمد مهدی‌نيست و يكی از آنها تأليف مولی محمد تقی برغانی است (وشايد اشارت مؤلف رسالهٔحاضردرديباجه‌به‌اوست). مؤلف‌نخست استدلالات مجوز را از رسالهٔ او با عنوان «قال سلمه‌الله» نقل ورد ميكند و سپس به نقل ادلهٔ مانع با عنوان«قال‌المانع سلمه‌الله» می‌پردازد. (رجوع شود به ذريعه ۲۵:۱۵۹)
مؤلف از كتاب جامع الاحكام فی مسائل الحلال والحرام «سيد اجل دام‌ظله» يادميكند(۱)
آغاز: بسمله . الحمدلله‌رب العالمين والصلاة والسلام‌مسئله‌هل يجوزللاب ان يهب مدة التمتع لولده الصغير املا فيه اشكال عظيم ولم اجد احدا من‌اصحابنا — تعرض للمسئله‌ولكن قداتفق فی زماننا هذا انه قدوقع التشاجر —فيها بين علماء قزوين — وكتب كل منهمارسالة

---

۱ — كتابی به نام«جامع الاحكام فی مسائل الحلال والحرام»از رضی الدين محمدبن محمدتقی الحسينی می‌شناسيم كه جلد نخستين آن در ابواب طهارت دراين كتابخانه‌موجود است و تاريخ فراغت از تأليف آن۱۱۰۵ است .
درذريعه و ديگر مآخذ ازاين كتاب و مؤلف آن ياد نشده است .

فیما اختاره‌وانجر النزاع الی حدلم یلق بحال العلماء الی ان راجعوا فی‌المسئله‌قطب دائرة العلم — استادنابل استاد الکل فی‌الکل—فاسرنی دام‌ظله بالمراجعةوالنظر فی‌ادلة الطرفین— وجدت اکثرها ضعیفا .

پایان : هذا غایة ماتیسر لنا من‌الکلام فی المقام ..... قد فرغ من تسوید هذه‌الکلمات مصنفها.... محمد مهدی بن امیر سید علی الحسینی عفی الله عن جرائمهما، فی اوایل العشر الثانی من شهر رجب من شهور سنة ۱۲۳۹ .

۱۳۱ مجموعه‌ایست به قلم نسخ و نستعلیق قرن وبیشتر اوراق آن‌ظاهراً به خط سیدمحمد مهدی‌پسرسید محمد طباطبائی مجاهد است ونیز بیشتر رساله های موجود درآن ناقص و ناتمام است . حاشیه یک برگ ازاول واواخر مجموعه وصالی شده است وبرگهایی از وسط مجموعه سفید است .

قطع خشتی ۲۱/۵×۱۵/۵ ج تیماجی زرشکی برگ ۳۶۳ سطور مختلف کاغذ فرنگی آبی و نخودی شمارهٔ ثبت قدیم ۳۰۸۳۸ .

مجموعه دو رساله در عقاید شیخیه: (عربی)

۱— رساله درشرح و توجیه ده عبارت از شیخ احسائی (گ ۱—۴۱)

از نظام‌العلماء محمودبن محمد تبریزی (م—۱۲۷۰). از مطالعهٔ آغاز رساله بر میآید که یکی‌ازعلماء تبریز (که‌مؤلف اورا آخوند مکرم‌میخواند و برپشت نخستین برگ آمده که مقصود قراچه داغی است) برشیخ احمد احسائی درمورد ده سخن او اعتراضاتی ایراد کرده وگویا اورا تکفیر میکند و مؤلف که از شاگردان و طرفداران احسائی است آن ده عبارت‌را نقل و شرح و توجیه میکند و هرگونه اعتراضی را براو ناروا میداند.وگاه با سخنانی تند از معترض یاد میکند. در مقدمهٔ رساله نیزمؤلف به ارزش مقام علمی ومعنوی‌شیخ احسائی‌اشارت‌دارد و اجازات‌و تقریظات‌علماء بزرگی مانند: سید مهدی‌بحرالعلوم، وحید بهبهانی، سیدعلی‌طباطبائی، میرزا ابوالقاسم قمی، شیخ جعفر نجفی، شیخ موسی نجفی،سیدرضا و پسرش سید عبدالله شبر (که اینان همه جز بحرالعلوم و وحید بهبهانی استاد مؤلف بوده‌اند) را دربارهٔ اومیآورد

مؤلف دربارهٔ اعتقادشیخ احسائی به معاد جسمانی با تفصیل بیشتر بحث میکند و از کتابهای خودریاض‌العارفین (که‌میگوید کتاب‌بزرگی‌است) وشفاءالقلوب (که‌هردو دراصول عقائداست) نام میبرد. در چند جای‌این رساله‌از نتایج سوءاجتماعی که‌بر اثرتفرقه های‌عقیدتی نصیب مسلمانان خاصه طبقهٔ علماء روحانی شده است سخن میگوید.

آغاز: الهی تاهت اوهام‌المتوهمین و قصرت طرف‌الطارفین.... امابعد فیقول تراب اقدام المؤمنین .... محمودبن محمدالتبریزی انه قدو جد فی‌هذاالزمان اقوام استهوا هم‌الشیطان... حتی ادعوا علم مالایعلمون... و قد سبق علیهم رجل قد سماه اشباه‌الناس عالماً فتبعه لاحق لایعرف من‌الحق دلیلا ... فکتب صحیفة ملعونه فیها مسائل مسؤله‌و عبائر مرموزه... والمسؤل عنه لیس‌باعلم من‌السائل‌عنها... فکفره قوم و سکت عنه آخرون فسلطنی‌الله علی تلک‌الصحیفة‌الملعونه کالارضه فمزقتها کل‌ممزق...العبارة‌الاولی قول‌اوستادی‌ومن‌علیه‌استنادی

استنادی... فخرالموحدین الشیخ احمدبن زین‌الدین... فی‌رسالةالعلم و غیره و هوقوله.. العلم. قسمان علم قدیم هو ذاته‌و علم حادث

پایان: و منعتهم عن‌التکفیرفلم‌یجدی بهم نفعا بل زادهم شدة و حرصاً و لذا زاد غیظی فطویت‌کشحی‌عنهم و اعتزلت منهم و کتبت‌فی ردهم رسائل متعدده و کتباً متکثره لیردعهم عمایعملون....و شرعت فی تالیف‌هذه‌الرساله فی دارالسلطنه تبریز و ختمتها فی‌دارالخلافة تهران صینت‌الحدثان... وکان ذلک فی‌الساعةالثالثه من لیلةالاحدمن شهر شعبان ... سنه ستة و خمسین بعدالماتین والالف مستعجلا حریصا علی اتمامه . تم فی ثلاثه عشر من شهر شعبان سنه ۱۲۶۳ فی دارالخلافه‌طهران فی دارالنواب‌الاشرف الوالا شاهزاده کیکاوس میرزا طول‌الله عمره و زاددولته.

۲— اسرارالشهاده (گ ۴۳—۵۷)

از سید کاظم رشتی در اسرار واقعهٔ طف .اواین‌رساله را برای حاج عبدالوهاب قزوینی نگاشته است(فهرست کتب مشایخ ۲:۱۳۵)

۲۰۹۰— دفتریست به خط نستعلیق قرن ۱۳ با چند قلم. رسالهٔ دوم به قلم اسماعیل حکیم و مورخ ۱۲۵۴ — ه است . بالای رسالهٔ اول (رساله نظام‌العلماء تبریزی) نوشته «هذاالکتاب رد برشیخی‌ها»— پیداست‌نویسندهٔ این یادداشت به غلط چنین تصور میکرده است

قطع نیم خشتی۱۳/۵×۲۲/۵ج تیماج مشکی یک لا برگ ۶۲ سطور هر صفحه کاغذ فرنگی شمارهٔ ثبت قدیم ۳۰۹۶۷

مجموعه شش رساله: (عربی و فارسی)

۱— غنیةالانام فی‌معرفةالساعات والایام (گ ۱—۸) (عربی)

از فیض کاشانی در تقویم، از روی گفتار پیامبر وامامان، در یک مقدمه و دو مقاله و یک خاتمه. نام کتاب و نگارنده در دیباجه‌آمده و مؤلف‌میگوید: در آغاز این کتاب را « من لایحضره‌التقویم نامیده بودم. (فهرست ۱۹: ۲۹۰ و ۱۰۸۱:۱ و۹۹:۱ و۷۹۳:۲۰۱) . درکنار صفحات حواشی سودمندیست‌از مؤلف با قلم کاتب‌نسخه و نیز در حاشیه ص ۲—۳ مطالبی از مجلدالسماء والعالم‌بحارالانوارمجلسی با قلم تازه نقل‌گردیده است.

آغاز: بسمله. الحمدلله الذی کور اللیل علی النهار و کورالنهار علی‌اللیل وجعلهما خلفة لمن ارادأن یذکر او.... اما بعد فیقول راجی ... محمد بن مرتضی‌الملقب بمحسن... لمارایت جمعاً کثیراً ....یرجعون بملاحظة احوال الساعات ...الی التقویم الذی‌دونه‌المنجمون ولایعلمون بماروی فی هذاالباب عن‌الائمة المعصومین... مع علمهم بأن العمل بها اولی ... احببت‌تألیف رسالة صغیرة الحجم ... فی هذا الباب ... (این نسخه‌ناقص است و پایان آن ازدفتر ساقط شده است).

۲— کلمات طریفة (گ۹—۲۱) (عربی)

ازفیض کاشانی . این کتاب دراصل دارای ۱۰۱ بنداست با عنوانهای مختلف، که‌در

۱۳۱۶ درتهران‌به‌چاپ‌رسیده‌است(فهرست۹: ۲۷٤ ذریعه۱۸: ۱۱٦ ۱ فهرست مشار (چاپ‌دوم):
نسخه‌حاضر از آغاز افتاده دارد .

پایان : فافهم هذه العبارات والاشارات فان فیها تبصرة للمبتدی وتذکرة للمنتهی ولیکن فهمک عن‌الله واخذک عن الله وسعیک‌لله... ولاتبحث عما لیس فی طاقتک.... فان الحقائق لاتعرف بالبحث ابداوالسلام علی من‌اتبع الهدی هذا آخر الکلام فی الکلمات‌الطریفه .

۳ــ عروة‌الوثقی (گ۱ ب ۲ ۳۰ الف) (فارسی)

تفسیری است بر آیة الکرسی ، از میرزا ابراهیم فرزند ملاصدرای شیرازی (در گذشته ۱۰۷۰). اودر دیباجه نام خود وکتاب‌را وشاه عباس ثانی را یادمیکند . وپیش از آغاز به تفسیر «سه مقصد عالی» را در سه نمایش بمانند مقدمه‌هایی آورده است‌و سپس با عنوان «بینش» به تفسیر آیة‌الکرسی می‌پردازد.مقاصدبیان شده در نمایشها ازاین قرار است :

نمایش‌اول در تشخیص دینی که پذیرای اکراه نباشد .

نمایش دوم در تحقیق معنی طاغوت و کیفیت کفربدان‌وایمانی به حقیقت .

نمایش سوم تبیین‌مرا د ازعروة الوثقی .

در نمایش سوم به‌تفصیل درباب‌حدیث غدیر پرداخته و میگوید «محمد بن جریر طبری دراین باب کتابی تألیف کرده به هفتاد و پنج سند روایت نموده.احمدبن محمد مشهور به ابن عقده نیز تصنیفی پرداخته یکصدو پنج حدیث نقل نموده و دیگری یکصدو بیست وپنج طریق شمرده‌ابن المغازلی شافعی در کتاب مناقب آرد:قدروی حدیث غدیر خم نحو مایة نفس.... وهو حدیث ثابت» .

صدرالمتالهین شیرازی پدر مؤلف نیز تفسیری بر آیة‌الکرسی به عربی و با همین نام‌دارد (ذریعه٤: ۳۲۹ــ۳۳۱و۱۵: ۲٤۹، ۲۵۲)

آغاز : بسمله . آمنت بالله وحده لاشریک له و کفرت بالجبت و الطاغوت و آمنت بسر آل‌محمد ... اما بعد از فحوای اخبار هدایت آثار رازداران اسرار الهی وپردگیان سرایر آگاهی چنین مستفاد میشود که تمامی آیة‌الکرسی که از فرط امتیاز ... آنرا سیدآیات میخوانند ... وچون این نادان .... ابراهیم بن صدرالدین‌محمدالشیرازی‌اثنای گفتگوی الفاظ وجستجوی معانی .... سخنی چند در تفسیر و تاویل آن به زبان درآمده

پایان : هم فیها خالدون ، این بود آنچه دراین وقت میسر و مناسب ذکر این رسالهٔ شریفه بود ، و بسیاری از افکار در حجاب خیال مستور ماند که از خوف اطناب بجلوه‌گاه ظهور نرسید ،امید که ارباب کمال اگر بر سهوی یا خطایی مطلع گردند ، بذل عفو فرمایند ، که عصمت از خطا و خلل انبیاو اولیاء ست ، صلوات‌الله‌علیهم . تمت‌بعون‌الله .

٤ــ رسالهٔ رضاعیة (گ۳۰ــ۳۰) (فارسی)

ازمولی‌محمدتقی‌مجلسی اول.اودر دیباجه‌مینویسد:«دراین مسئله فقهی افراط و تفریط شده بود و من راه میانه را گزیدم».درپایان ٤ مسئله و سپس ۲۸ مسئله از مسائل رضاع را بیان میدارد .(ذریعه ۱۱: ۱۹۰) .

آغاز: بسملهٔ الحمدلله رب‌العالمین—امابعد چنین گوید احوج المربوبین الی رحمة ربه محمد تقی بن‌المجلسی الاصفهانی ، که چون در این‌عصر افراط وتفریط بسیار در امر رضاع واقع شده بود در میان طلبه این رساله را نوشت... قال‌تعالی ولاتنکحوامانکح آبائکم ...

پایان : این فعل مکروه‌است وشیرو گوشت آن باکی ندارد. الحمدلله رب‌العالمین‌و الصلوة علی‌اشرف الاولین محمد وعترته المعصومین. قدتمت الرسالة الشریفة التقیة النقیةالتقویه فی ۱۴ شعبان المعظم ۱۰۹۸ .

۵— شرح دعای صباح (گ ۴۳ — ۴۶) . (فارسی)

از میرمحمد اشرف(مؤلف فضائل السادات) . این شرح‌بیشتر به جهات ادبی بیان نکات ودستوری‌توجه دارد .

به‌نوشتهٔ‌صاحب ذریعه نسخه‌ای‌از این‌شرح‌در کتابخانه‌سیدجعفر میرداماد‌ی‌حفیدمؤلف‌در اصفهان سوجود است . (ذریعه ۱۳ : ۲۵۳).

آغاز : بسمله . یامن دلع لسان‌الصباح بنطق تبلجه ، ودر بعضی نسخ اللهم یامن دلع واقع شده ، اللهم در اصل یا الله بوده است حذف حرف ندا شده است،وعوض اومیم مشددهٔ مفتوحه آورده شده ...

پایان : از سواهب رفیعه وسراحم سنیهٔ خود ناامید وبی‌بهره، یاکریم یاکریم‌دربعضی‌از نسخ واقع است. برحمتک یا ارحم الراحمین، وصل‌الله علی سید نامحمد وآله الطاهرین.تمت بمنه تعالی .

پس از شرح دعا ء صباح نوشته‌های مختلف غالباً در احادیث به خط کاتب‌نسخه دیده میشود . (گ ۴۷ — ۴۹ الف) .

۶— رسالهٔ اعتقادیه (گ ۴۹ ب) (عربی)

از مولی محمدباقر مجلسی. (بخشی از رساله اوست) .

آغاز موجود : بسمله قال‌المولی‌المحقق واستادی المدقق مولانا محمدباقر مدظله‌العالی فی‌رسالته‌الاعتقادیه ویجب علیک ان تقربالمعراج الجسمانی

پایان : وقداوردت الاخبار الواردة فیها فی‌کتاب بحارالانوار وکتبت رسالة منفرده ایضافی ذلک (مقصود در سورد رجعت است).

پس از این رساله نیز یادداشتهایی است مختلف با همین خط که از یکی‌از شاگردان مجلسی است و درذیل برخی از یادداشتها نام « تقی» دیده میشود .

۹۰۳— دفتریست به خط نستعلیق و نسخ یک نویسنده(که شاگردمجلسی بوده)باتاریخ ۱۴ شعبان ۱۰۹۸ درپایان رسالهٔ‌رضاعیه. عربی‌ها به‌نسخ‌و فارسیها به نستعلیق ، عنوان و نشان شنگرف.سطرها چلیپا. حاشیه تمام برگهای وصالی دارد و در برخی از برگها پاره‌ای از نوشته‌ها از میان رفته است.

قطع رقعی: ۱۲×۲۲.ج مقوا با روکش پارچه سبزبرگ ۵۰ سطور هر صفحه مختلف و غالباً چلیپا کاغذ اصفهانی شمارهٔ ثبت قدیم : ۳۱۰۱۶

مجموعه یازده رساله ریاضی و منطقی: (عربی و فارسی)

۱ـ فالنامه (گ ۳ب تا ۱۵ب) (عربی)

از محمد تقی فرزند ابوالمعانی انصاری خادم متطبب، در تفال‌به قرآن. دوصفحه‌نخست دیباجه به عربی و سپس جدولهای حروفی است هر جدول در یک صفحه و تفأل باآن براساس و قاعدهٔ فالنامهٔ شیخ بهائی است آخرین جدول عنوان«لتحصیل‌الدیون علی‌السهوله » دارد و در ذیل آن آمده: «تمت فی‌سنة ۱۲٤٦»

آغاز: بسمله: الحمدلله‌الذی جعل‌الابهام عیناً لمعرفة آلائه‌والشکر وسیلة لعدمنتهی نعمائه و شرف تبیین‌الفال .... اما بعداقول وانالمفتقر... ابن‌ابی‌المعانی محمد تقی الخادم المتطبب‌الانصاری ... فرأیت شخصامن‌الارواح قادنی الی تألیف متفأل من‌الکتاب لیس مقدورالبشر ولا یخطر ببال ذوی‌الالباب

۲ـ غالب و مغلوب (۱٦ الف ــ ۱۸ الف) (فارسی)

جدولهاایست برای نشان دادن غالب و مغلوب در جنگ. براساس قاعده‌ای منقول از امیرالمؤمنین (ع)با دیباجه‌ای در نشان دادن شیوهٔ عمل و استخراج، پس از جداول اشعاریست به فارسی در بیان قواعد یاد شده در دیباجه‌و قاعده‌ای دیگرو نیز دوبیت به‌عربی در این باب منقول از امیرالمؤمنین علی (ع)

آغاز : بسمله . قاعدهٔ غالب نزد حکمای روم وبابل بغایت معتبر است، واز تصانیف ارسطاطالیس که از جهت اسکندر روم وضع نموده است، در حروب ومنازعات شروع نکرده تا ندانسته که غالب کدام است، بدین طریق‌عمل میکرده‌اند اگر اسم ...

پایان :ویغلب المطلوب اذا الزوج استوی و عنداستواء الفرد یغلب طالب

۳ـ استخاره با قرآن (گ ۱۸ ب) (عربی)

دو طریق استخاره با قرآن است از املاء شیخ بهائی به نقل از سیدابن طاووس .

آغاز : ذکربن طاووس‌فی‌باب‌الاستخارة فی‌المصحف فلیقرء آیة‌الکرسی

پایان : بمنزلة الوحی . هذا املاء شیخنا بهاءالملة والدین.... محمدالعاملی.

٤ـ فالنامه (گ ۱۹) . (فارسی)

دوفالنامه است مشابه فالنامهٔ نخست این‌دفتر یکی از این دو که‌منسوب است‌به‌حضرت علی (ع) براساس طرح نه نه است ونتیجهٔ آن به صورت یک مصراع بیت عربی استخراج‌میشود و دیگری براساس طرح شش شش است واز آن یک مصراع فارسی به دست میآید. هرفالنامه دارای یک‌جدول‌است‌ویک‌دیباجهٔ‌چند سطری .

آغاز : فالنامه از حضرت امیرالمؤمنین ع . باید سه مرتبه سورهٔ فاتحه... خوانده نیت نموده انگشت نهد پس آن‌حرف را گذاشته نه نه گان دهد .

۵ـ جدول بازی مغایبه (= چیست در دست من) (گ ۲۰ الف ۲۲ ب) (فارسی).

نخست دو جدول است در دوصفحه‌باعنوان « ذکر اول» و«ذکر دوم » شامل نام‌اشیائی که در دست پنهان کنند ودر خانهای کنار این جداول نام هشت فلک قید گردیده است .

جداول دیگر صفحات ابیاتی است که در هر یک از آنها یک پاسخ دیده میشود. این جداول دیباجهٔ توضیح دهنده‌ای ندارد جز این که در بالای صفحه‌اول (ذکر اول) چنین‌آمده است:
«بدان که این کلمات مختصر مبنی برآنست که مردم هر چه در دست گیرنددرمغایبه از جمع چیزهااز روی سؤال‌چون‌باز خواهند این هشت فلک یافته شود» اینک نمونه‌ای‌از ابیات پاسخ بازی:

ای که در سربسی هنر داری — در کف دست خویش زر داری
ای که دشنام از تو تعظیم است — در کف دست تو نهان سیم‌است

۶— تهذیب المنطق (گ ۳۲ الف — ۴۲ ب) (عربی)
از ملاسعدالدین عمربن مسعود تفتازانی (۲ — ۷۹۲).
آغاز: الحمدلله الذی هدانا سواء الطریق وجعل لناالتوفیق ...
این نسخه ناتمام است وتا اقسام قضیهٔ شرطیه بیشتر نوشته نشده است.

۷— تسهیل المرتقی لتناول المنتقی (گ ۳۰ب‌تا ۴۵ب) (عربی)
مختصر و تهذیب کتاب‌المنتقی لتناول‌المرتقی تألیف ملک ابوبکرغسانی رسولی است درخواص‌حروف‌واعداد. مؤلف«در دیباجه می‌نویسد کتاب‌منتقی‌العسجد فی‌تفصیل حروف‌الابجد» نگارش‌سلطان ابوبکر بن‌السلطان الافضل‌عباس بن‌علی‌بن داود ابو یوسف‌بن عمر رسول‌غسانی پادشاه یمن‌را دیدم‌وچون آن‌را کتابی نیکویا فتم‌حکایتهای آنرا حذف کردم ودر هشت‌فصل و یک خاتمه‌گزین کردم وبدین نام نامیدم. اینک فهرست‌فصلها:

فصل اول در بیان سورة‌الفاتحه و فضائل و خواص آن.
فصل دوم در حروف ابجد و مراتب حروف و اعداد وفق
فصل سوم در دستورالعملها برای مقاصد وحاجات.
فصل چهارم ذکر بخورات و معادن.
فصل پنجم در بیان جداول وفق از ثلاثی و رباعی و غیره
فصل ششم عزیمت جدول ثلاثی وفق
فصل هفتم خواص جدول ثلاثی وفق از قول غزالی
فصل هشتم در بیان دیگرو فقها به جزجدول ثلاثی
خاتمه در بیان مطالبی که در فصلها نیامده و ذکر آن لازم است.
در این کتاب از شیخ احمد رواد و بونی‌وقاضی مجدالدین فیروزآبادی یادشده‌است. [۱]
آغاز: الحمدلله رب‌العالمین ذی‌المواهب التی‌لاتحصی والعجائب التی لاتستقصی.... اما بعد فانی وقفت علی کتاب‌منتقی‌العسجد فی حروف‌الابجد للسلطان‌الملک ابی‌بکربن‌السلطان الملک‌اللافضل‌العباس بن‌علی‌بن‌داود ابو یوسف‌بن عمر رسول الغسانی ملک‌الیمن .... فرایته

۱— المنتقی فی‌العوذ والرقی از شیخ ابراهیم کفعمی و سید رضی‌الدین بن طاووس یاد شد که در موضوع نزدیک به کتاب حاضر باید باشد (ذریعه‌۲۳:۸)

احسن کتاب... فاحببت تقریبه بعبارة احسن‌من عبارته... ولم‌ازد علیه ولم اترك منه‌الامالا یحتاج الیه.... وقد رتبته باحسن ترتیب.

پایان: و سورة‌الزلزلة. قال مختصره و فقه‌الله تعالی قد اتیت علی جمیع‌ما‌فی‌المنتقی من‌الفوائد... ولم ادع فایدة‌الاذ کرتها،و هنا کمل مااردت اختصارها، انتهی. و اما اعداد الاسماء والایات والتطویل بالحایات فلم‌التفت‌الیه.... و صلی‌الله تعالی علی سیدنا محمد وآله وصحبه اجمعین. تمت.

۸ــ جفر رساله در (گ۵۵ الف - ۶۰ب) (فارسی)

رساله‌ایست دارای‌یک‌باب و پنج فائده وبیشتر مطالب این‌رساله (بنابرگفته مؤلف‌در فائدهٔ نخستین) مقتبس است از کتاب‌مشارق‌الانوار سیدهاشم اصفهانی(۱)متولد دراگرهٔ هند پسر سید مرتضی حسینی طباطبائی (ذریعه ۱۰: ۱۷و۲۱: ۳۵) . مؤلف در فائده چهارم وپنجم دربارهٔجفر جامع توضیحات‌سودمندی میدهد.در مجموعهٔ ۲۴۲ دانشکدهٔ الهیات و معارف اسلامی رساله‌ایست درجفر که به نوشتهٔ فهرست‌آنجا مؤلف آن‌رساله‌حسین حاجی کمال‌الدین؟ است واو میگویدمطالب رسالهٔخویش را از مشارق‌الانوار سید هاشم اصفهانی فراهم‌آورده‌است. (فهرست الهیات۲: ۳۰۲)

آغاز: بسمله . الحمدلله رب العالمین اما بعد بدانکه این منتخبی است در قواعد وضوابط علم جفر که از کتب علمای ما تقدم بقدر احتیاج بجهة کفایت آن جمع نموده‌ایم ، و از بسیار اندك و از هرجا اشاره‌ای .... باب اصل همه جفرها جفر جامع کبیر است ...

پایان: فاذا تم‌التکسیر هکذا فانظرالی سطح السادس ، و استخرج منه حروفاً ورتبها تبین لك عن کیفیة الاحوال . تمام شد .

در ذیل این صفحه‌نام‌فرشتگان موکل بر حروف ابجد وموکل بربروج به خط کاتب‌نسخه قید گردیده است .

۹ــ اوزان و مقادیر (گ۶۱الف‌ــ۶۳ب) (فارسی)

تشخیص پنجم از کتاب تحفةدرطب از حکیم محمد مؤمن گیلانی است .

آغاز: تشخیص پنجم در اوزان و این مشتمل است بر سه فصل فصل اول در اوزان صغار.

پس از پایان بخش اوزان ، جدولهایی است منقول از کشکول شیخ بهائی در تاریخچهٔ کوتاه‌زندگی خلفاء ، عباسی انبیاء (ع)،حکام بنی امیه‌وبنی مروان و نیز وفیات عده‌ای‌از علماء اسلام از ابو نصر فارابی تاالجعدی .

۱۰ــ حساب ــ رساله‌ای در (گ۶۵ــ۹۴) (فارسی)

از مولی علی قوشچی (م... ۸۷۹)درسه مقاله.

۱ــ مؤلف میگوید:« سید هاشم میفرماید درکتاب نود وشش سال ازعمر من‌گذشته‌بود که این کتاب را جمع و تمام کردم و شصت سال سیاحت کردمو بیست سال در اگره تحصیل علوم کرده بودم... درآن شصت سال از هندوستان تا به‌حدکوبان مغرب و نواحی فرنگ... وکل ایران و توران وروم‌را سیر کرد.م..و در هرعلم کتابی به یادگارگذاشتم...»

۱۱— جبر و مقابله (گ ۹۵— ۱۰۰) (فارسی)

آغاز: طریقهٔ جبر و مقابله. علماء حسابیه مجهولات را به طرق عدیده و قواعد کثیره استخراج نموده‌اند و یکی از آن جمله استخراج مجهول به طریق جبر و مقابله و معرفة طریقهٔ آن‌مقتضی است برایرادمقدمه‌ای که مصطلحات و مراتب هریک از آنها را معین نمایند.

در ذیل این‌بخش چند قاعدهٔ دیگر در استخراج مجهولات‌است مانند عمل عکس و عمل خطائین به‌خط کاتب مجموعه.

۳۱۲ دفتریست به قلم نستعلیق یک نویسنده از قرن ۱۳ (در ذیل ۱ساله یکم تاریخ ۱۲۴۶ دارد). بردو برگ اضافی اول نسخه قصیده میمیه معروف ابن فارض را نوشته‌اند. در کنار ص ۲۲ حدیثی دربارهٔ تعبیر رؤیاست و در ذیل آن آمده :«حسب الخواهش اقل عباد ابن محمد مهدی محمد تقی کرمانشاهی جناب عمدة‌العلماء شیخ علی‌اکبر املاء فرمودند فی‌سنه ۱۲۵۶» برگ ۱۰—۲۹ سفید و مجدول است . عنوانها و جداول صفحات شنگرف .

قطع خشتی ۲۱×۱۶ ج تیماجی قرمز برگ ۱۰۱ سطور هر صفحه ۱۵ کاغذ فرنگی‌آهار مهره سفید شماره ثبت قدیم ۳۱۰۱۹

مجموعه دو کتاب در نحو و منطق: (فارسی)

۱— حل‌التراکیب (گ ۱—۳۵)

از محمد کاظم‌بن‌محمدرضا طبری مؤلف خلاصة التواریخ در۱۲۶۷ وکلمات مخزونه گرفته شده از کتاب کاپیتان اسکات و ترجمهٔ مکالمات با قریه (الهیات شماره۲/۶۴۴۵).

در دیباجه نام کتاب و نکارنده‌آمده است ،واو مینویسد : «از من‌خواستند که ترکیب بعضی از عبارتهای دانشمندان را گزارش و حل کنم ، واین کتاب را در پنج مسئله و هریک در چند فایده نگاشتم» . بدین ترتیب :

مسئله یکم : در بیان کلمهٔ اماپس‌از خطبه درچهاردفائده .

مسئله دوم : در بیان کلمه لابدله‌من کذا ، لاباس ، لاجرم ولاسیما .

مسئله دوم : در بیان کلمهٔ «علیحده» است .

مسئله چهارم : در بیان اعراب فضلا در جمله‌زید مایعطی فلساً فضلا ان یعطی در ماً.

مسئله پنجم : در بیان کلمهٔ یومئذ در جملهٔ ذهب «زیدو یومئذ لاینفعه» .

آغاز: بسمله. هذاالکتاب مسمی بحل‌التراکیب. سپاس وستایش خداوندی را سزاست که زبان آموزعباداست درهربلاد ... امابعد مخفی نماندکه تحصیل مراتب ادب‌مستحسن طباع و ذکر دقایق نحو و حل تراکیب فصحا و بلغا زینت سماع است... این‌بی‌بضاعت... محمدبن‌الرضاالکاظم‌الطبری... واین رساله‌راسمی نمودم به‌حل التراکیب وآن رامرتب‌نمودیم به پنج مسئله، و در ذیل هر مسئله ذکر نمودیم چندفایده...

پایان: لکن مشهور همان پنج قسم اول است از اقسام تنوین‌که ذکر نمودیم، و الحمدلله رب‌العالمین، قد فرغت من تسوید هذه‌النسخة فی یوم‌الاحد من شهر ذیقعدة الحرام قد مضت من هذاالشهر اربعة و عشرون من شهور سنه الف وسأتا و اثنا و سبعون. اناالعبدالحقید لفاقیر سلطان حسین ۱۲۷۷

۲ـ کبری (گ ۳۷ــ۶۳) (فارسی)

از میر سید شریف گرگانی، که مکرراً در «جامع المقدمات» به‌چاپ رسیده است.

۳۱۶ دفتری‌است به قلم نستعلیق خوب سلطان حسین‌مورخ ۲٤ ذیقعدهٔ ۱۲۷۷. عنوان و نشان با سرخی نوشته شده است.

قطع رقعی ۱۰/۵×۱۷/۵ج تیماج قرمز یک لابرگ: ۶۳ سطور هر صفحه ۱۱ کاغذ فرنگی شکری آهار مهره شمارهٔ ثبت قدیم ۳۱۰۲۳

مجموعه سه کتاب در معانی و بیان و معما : (عربی)

۱ـ حاشیه بر مطول (گ ۱ــ۱۰۵)

از میر سید شریف گرگانی (درگذشته‌در ۸۱۶.) حاشیهٔ اوست برمطول= شرح تلخیص المفتاح از تفتازانی او دیباجه مینویسد این حاشیه ها را به‌هنگامی که شاگردان را می آموختم مجملا نگاشتم و سپس‌از من خواستند که آن را مفصل بنگارم.

آغاز: بسمله. الحمدلله رب‌العالمین و بعد فهذه حواش علی‌الشرح‌المشهور لتلخیص المفتاح کنت قد قیدتها علیه‌مجملة حال ماقراءه علی بعض احبتی،فسألونی بعداً ان‌افصلهالهم...

پایان: و اخری سوداء یشوبه نقطة بیاض یقال و حاجة رقصاء و ذاته اعلم بما هو کان و فرغ من اتمام‌الحواشی (؟) قدفرغت من تسویدالحواشی (سیاه شده)

بنگرید: کشف‌الظنون: تلخیص المفتاح فهرست مدرسه ۲: ٤۱۳. فهرست دانشگاه ۳۷۵:۲ و ۸ : ۲۱۷ و ۱٤ : ۲۰۵۳ . فهرست رضوی ۳: ۵۵ .

۲ـ الکافیةالبدیعیه (گ ۱۰۷ ــ ۱۳۶) .

یاالبدیعیة فی مدح خیرالبریة ، از صفی‌الدین‌عبدالعزیزبن‌سرایا(یاابی السرایا) حلی طائی (م ــ ۷۵۰)قصیدهٔ میمیه‌ایست در مدح‌پیامبر (ص)دارای ۱٤۵ بیت دربحربسیط،حاوی ۱۵۰ نوع از انواع بدیع. این منظومه دربیروت به‌سال۱۳۱۱ ــ ق و در مصر به سال ۱۳۱۶ ق بچاپ رسیده است.

صفی‌الدین حلی براین‌ارجوزهٔ خودشرحی‌به‌نام «نتائج‌الالمعیه» نگاشته (دانشگاه۱/۱۸۷۳) که کشف‌الظنون یکجا آن را به نام «نتایج الالهیة» آورده است. درحواشی وبین سطور این نسخه شرح ابیات بدیعیه به قلم نستعلیق آمده (شاید از شرح مؤلف باشد) . در پشت برگ‌اول یادداشتی است در بارهٔ بحر وعروض این قصیده به قلم نستعلیق خوب به چلیپا و در بالای اشعار، صنایع بدیعی با قلم قرمز قید گردیده است.

ذریعه ۲ : ٤۲۶ ، ۳ : ۷۶، ۱۳ : ۱۲۵، ۱٤ : ۱۷/۳۱ : ۲٤۸ و۲٤۹ : ٤۵ کشف ــ الظنون : ۲۳۵ ، ۱۳۶۹ و ۱۹۲٤

آغاز: بسمله . براعة المطلع وتجنیس‌المرکب و المطاق :

ان جئت سلعا فسل عن‌جیرةالعلم   و اقرالسلم‌علی عرب بذی سلم

پایان : براعة الختام :

فان سعدت فمد حی فیک موجبة   وان شقیت فدینی‌موجب‌النقم

۳— کنزالاسماء فی‌علم‌المعماء (گ ۱۳۷—۱۴۸)

از قطب‌الدین محمد بن علاءالدین احمد مکی‌حنفی نهروالی (م—۹۸۸یا ۹۹۰)[۱]
یک مقدمه و سه باب(مقدمه در تعریف و تاریخ معما و شروط آن باب‌اول اعمال‌تحصیلی دوم تکمیلی سوم عمل تسهیلی)

مؤلف در دیباچه مینویسد: ادیبان ایران این فن را ابتکار کرده و دراین‌دانش ظریف پیشرفتها نموده‌اند. و برخی از ادبای این عصر عرب نیز بآن گرویده‌اند ، و آنچه من میدانم نخستین عربی که در آن سرود شهاب‌الدین احمدبن موسی‌بن عبدالغفار مالکی (ره) بود. ومن نیزبه‌دستور او شعرهایی در معما سرودم، سپس‌اشعار خود و استادان و یاران خود را دراین کتاب جمع آوری کرده، دستورهایی معمایی رابرآن افزودم.

ودر اواخر دیباجه نیز میگوید«من نخستین کسم که این دانش را از زبان پارسی به قالب زبان عربی آورده‌ام» اما دراواخرمقدمهٔ کتاب پس‌از معرفی عده‌ای از دانشمندان و پایه گذاران ایرانی فن معما از چندتن ازشعرای متقدم و متوسط یاعربی مانند این فارض،ابن‌نباته صاحب‌بن عباد، ابوالفتح بستی و ابن‌مکانس‌نیز آثاری در ردیف معما میآوردو میگویدایرانیان در حقیقت نخستین مدون این دانش‌اند نه نخستین‌گویندهٔ معما.

مؤلف در مقدمه شرح حال کوتاهی از شرف‌الدین‌علی یزدی واضع فن‌معما و میرحسین معمایی(که میگوید۱۴ سال پس‌از درگذشت جامی درگذشته‌است) میآوردو همچنین از جامی و از اساتید خویش‌در معما: ملا عنبرهروی شاگرد میرحسین (که مؤلف رساله میرحسین رادر نزد اوخوانده است) و مولانا محمد عیانی هروی شاگردجامی (که‌مؤلف رساله بزرگ‌جامی را در معما از او فراگرفته ومیگوید او درخط وتذهیب دست‌داشت ومقیم مکه بود و پس از ۹۴۰به مکه درگذشت)و مولاناعبدالوهاب‌نیشابوری(۲) (که مؤلف میگوید پاره‌ای از شرح اورا بر رساله میرحسین نیشابوری درسفر دوم خویش به‌مصر به‌سال ۹۴۰ در نزد او فرا گرفتم)

مؤلف در پایان مقدمه از مولانا نورالدین علی عسیلی — که معاصر اوبوده— یادمیکند و میگوید او بیش‌از هزاراحجیة در نهایت لطافت دارد و در ابواب مختلف کتاب از او و از شیخ محب‌الدین‌بن ملا جامی و مجدالدین بن‌ملاجامی و شیخ محمد (معاصر او)، شیخ ابوبکر

۱— الیان سرکیس تاریخ درگذشت اورا به نقل از ذیل‌الشقائق‌النعمانیه ۹۹۰ یاد میکند.نام او درهدیةالعارفین‌و کشف‌الظنون (ذیل‌عنوان کنزالاسماء) محمدبن‌علاءالدین علی قید شده که مسلما غلط است. نام این کتاب نیز در هدیةالعارفین به غلط «الطرازالاسمی...» است.

۲— مؤلف دربارهٔ او میگوید«کان آیة من‌آیات‌الله تعالی و غایة یقصر دونهامن یبالغ و یعالی.شرح هذه‌الرسالة شرحاً اظهر فیه‌الید البیضاء و بلغ فیه‌الغایةالقصوی..»صاحب ذریعه از شرح عبدالوهاب‌نیشابوری یاد میکند و دربارهٔآن مطلبی دارد (به نقل ازریاض‌العلماء) که رسالهٔ جای سخن را به خاطر میآورد (رجوع کنید به ذریعه ۱۴:۲۹۶) و ریاض نیز باید دیده شود.

یتیم، الشیخ رضی‌الدین التازانی (معاصر او)،سولانا حسین خافی مشهور به محتسب (اعلم علماء هراة)وحافظشیرازی[۱] و سید یحیی لاهیجی (معاصر مؤلف) و قاضی وجیه‌الدین عبدالرحمان

به نوشتهٔ کشف‌الظنون عبدالمعین بن‌احمدشهیر به ابن‌البکاء البلخی در ۹۹۳ کتابی چون شرح براین کتاب نگاشته بنام الطراز الاسمی علی کنز المعما و بغدادی در هدیةالعارفین درذیل ترجمهٔ قطب الدین مکی کتاب اورا در معما بااین نام یاد میکند.

رجوع شود به کشف الظنون ۱۵۱۳ هدیةالعارفین۱: ۲۶۲۳و۲: ۲۵۶ اعلام‌زرکلی۶: ۲۳۴معجم‌المطبوعات: ۱۸۷۱.

آغاز: بسمله. اول ماینطق به الاسان، آخردعوی ساکن الجنان....امابعدفلماکان للادب طرایق طرایف واسالیب ظرایف تنفنن‌الاذهان فی استخراج عجائبها وتخترع الافکار فی کل زمان نوعاً من غرائب رغایبها، استخرج طایفة من ادباءالعجم فناً سموه‌المعمهاوابتکر وافیه الخیالات الدقیقة لاستخراج الاسماء ... و صفوافیه التصانیف و تسلق علیه بعض ادباءالعرب فی‌هذاالعصر ....لکن‌لم‌یکن‌لهم‌خبرة بقواعد یرجعون‌الیها.... واول من‌نظم‌فی‌ذلک منهم فیما اعلم شیخنا .... المبرورالشیخ شهاب الدین احمد بن موسی بن عبدالغفارالمالکی .... وکان یحث علی‌ذلک ادباء تلامذته و کنت نظمت‌بامره طرفا من‌ذلک مع من‌نظم فیه وجمعت من نظمی و نظم اترابی و مشایخی فی‌ایام الطلب حصة وافرة من المعمیات.... فتفرقت بدارا وذهبت ایدی سبا فلفقت منها ساامکن ان یتذکر واضفت‌الیها من شعراصحابی ومشایخی ماتیسر وجمعتهافی هذه‌الاوراق ..... مع قواعد اخذ تها من کتب اهل‌الفن مع نبذمن المحووالاثبات. وحیث کنت اول من نقل هذه الصناعه من‌لسان الی لسان‌وافرغها فی‌قالب اللسان العربی ... فانا حقیق بالمسامحه‌والاغتفار.

پایان: ان‌یکون الهاء مکسوره و هوعمل تذییلی و هذا آخرما تذکرته من‌الات من من‌المعمیات‌واستخلصته من ایدی التمزق والشتات فظفرت به وقیدته فی هذه‌الورقات وختامه فی مستهل‌المحرم صبیحةالسبت‌المبارك اختتام‌ثالث الثامن‌من‌العقدالثانی بعداکمال العقد الثالث من سنی الهجرةالشریفة النبویه ... وصلی الله‌علی‌من‌لانبی‌بعده.

کاتب‌سپس لغزی را آغازکرده و تنها دوسطر اول آنرا آورده است:«للشیخ جواد: ایها العالم اللبیب — اخبرنی عن اسم اوله جبل ...»

۳۱۷ دفتریست با چند قلم نستعلیق و نسخ از قرن ۱۳و۱۲ (رساله ۳نسخ قرن۱۲)

حاشیه ۲ برگ اول وآخر رساله دوم (الکافیةالبدیعیه) وصالی ولکه‌های چرکین‌دارد و در حاشیه صفحات آخر آن طلسمهائی رسم کرده‌اند و بر پشت‌آخرین برگ آن چند بیت‌به خط نستعلیق یادداشت شده، بر پشت برگ نخستین رساله سوم(کنزالاسماء)تملک محمدبن اسماعیل الشهیربالقبیسی مورخ ۱۱۸۶ و تملک تاریخ دیگری است و همه برگهای‌آن لکه‌های زردو چرکین دارد. عناوین رساله ۲—۳ با قلم قرمز است.

۱— مؤلف میگوید: از شعری که در اول دیوان لسان‌الغیب است (الا یا ایهاالساقی...) باعمل قلب (از اعمال تعمیه)لفظ شاه خواسته میشود وکلمهٔ «ادر» دستور عمل قلب است (ص ۲۹۰ نسخهٔ حاضر).

قطع خشتی ۵/۱۴×۲۰ ج تیماجی سبز رنگ‌برگ ۱٤۸ سطور هرصفحه مختلف کاغذفرنگی گوناگون شماره ثبت قدیم ۳۱۰۲٤ .

مجموعه ۹ کتاب در معما و شعر: (فارسی)

۱ـ کاشف‌الاسرار (گ ۱ — ۲۲)

ازامیر محمدعلی حسینی معمائی ، در معما که به‌نام عباس قلی خان امیرالامراء خراسان ساخته است . نام نگارنده و کتاب در دیباجه آمده است .

آغاز : ای نام تو زیب وزینت روی سخن آب در مدح تست درجوی سخن
دریای شگرف نطق هر موج که زد بر مدح تو ایماست زا بروی سخن

اشارهٔ ایما بحمد خالقی مینماید که انواع موجودات را به‌اشارهٔ ابروی لفظ کن شرف تکمیل ارزانی داشت... وصی زبدهٔموجودات علی ولی‌الله وباولاد امجادش...بعدبرشکنندگان طلسم معما وبرواقفان‌اسرار ایماعرضه میدارد که این تحلیل یافتهٔ روزگار دنی‌محمدعلی‌حسینی معمائی ....

پایان : صرف‌خاك‌پای آن خورشید رو سازد رو است. اکثر درهاچوآخرمیفشاند هرمژ .
تمت الکتاب بعون‌الملک الوهاب ، بتاریخ بیست وهشتم شهر ذی حجة سنة ۱۰۳۷ .

۲ ـ حساب ـ رساله در (گ ۲۳ — ۳٦)

از مولی علی‌قوشچی. (مقاله دوم وسوم آن کتاب است و از اول و آخر ساقط دارد) .

۳ ـ جنگ شعر (گ ۳۸ — ٦۱ الف) .

در این بخش اشعار مختلف با قلم نستعلیق کاتب دیگر است از ابن‌قرار:

— غزلیاتی با تخلص طرزی (٧٦— ٧٧) .
— رباعیاتی از اوحدی (٧٨) .
— اشعاری‌از:جامی (٧٩) .
— ازحکیم فرخی (٨٠ — ٨٨) .
— ازحمیدی همدانی (۱۰۱) .
— وغزلیاتی‌از: حافظ (۱۰۲) .
— بندی با این عنوان : متفرقات شعرایی که اشعار ایشان را کمتراز پنج‌شعر نوشته بودند دربیاض اصل شاه اسماعیل : افضل‌الدین کرمانی، ابوالعلاءگنجه ، ابوالمؤید بخاری ، ابوجعفر اسکافی، ابو شکور بلخی، ابن همگر، ابوحنیفهٔ اسکافی، افضل‌الدین کاشی، عمادا کرم، نجیب‌الدین اتابک خولی، امامی یزدی ،قاضی اسیری رازی، میر اسیری رازی ، قاضی معین — الدین، محمدامین کوسه، خلیفه‌اسدالله اصفهانی، میرابوالبقاء تفریشی، ایوب ابوالبرکة ، میرابوالفتح جنابذی ، سید اشرف، اسماعیل بیگ انسی، اختری گونابادی ،میرزا اصغر رضوی، میرزا احمد قزوینی، ابراهیم حسین نصیری،ادهم پسر محمد ترکمان، اصدق ، احمد میرك — صرفی، اسیری قاینی، افلاکی،انصاری قمی ، امینیای‌نجفی ، احمدخان بیگ کابلی، آدمی سمرقندی ، ملا انور همدانی، اسلام بلخی ، خواجه ابوالقاسم خوارزمی ،آصف قمی ، اختراعی هند و میرزا اکبر والدمیرزا نصیر ضابطه، ملافضل بافقی، امینیای‌دقاق،ابدال اصفهانی، بهاءالدین

زنجانی، بهاءقزوینی، باباطاهر، بیاض استرآبادی، بدیع ترکو سنجر (ی؟)، ازبهمن نامه، بهاءالدین بغدادی، برهان‌الدین اردلانی، سولانا بهاری اصفهانی، بکتاش بیک ترکمان، میربرهان ابرقوهی، بنایی استرآبادی، محمدباقر تبریزی، بیکسی سبزواری، پیردهقان، پیرام خان، شیخ بهاءالدین عاملی، بیخودی فراهی که به‌اسم‌خواری نیز نوشته، میرزا بدیع سبزواری، باعث همدانی، میربدیعی تونی، باباعلیشاه‌احبه، باباطالب اصفهانی، پناهی‌دارابجردی، ثابت کاشی، حسین ثنایی، حکیم پیرجمال اردستانی، سید جلال، میرزا مقیم جوهری، حاجی جعفرخان تبریزی، سیدعلی جلالی، ملاعلی جاوید مازندرانی، ملاجربوع (؟) شوشتری، جهانگیر نیک، میرزا جلال اردستانی، میرزا جعفر وزیریزد، حارثی مروزی، حسن بن کمال مروزی، حکیم حنظله بادغیسی، حسین بن علی‌الاصم‌الکاتب، ملاحلمی، میرحسینی‌سادات، حاتم همدانی، حسام نیشابوری، میرحاج جنابدی، میرحسین فندرسکی، ملاحیدر دهلوی، حاجی سبزواری، حاتمی هروی، حاجی بیک قزوینی، ملا حیرتی قزوینی، حجابی جرپادقانی، خامدی‌بهبهانی، خواجه حسین رومی، ملاحیدر طهماسبی، ملاحیدر تبریزی، حکمت قمی، حاجی حسینخان الفت، حیاتی کاشی، حسین اصفهانی، ملاحیران یزدی، حقیری، حیدر کلیچه، «خ» خالدی هروی، خراسان خان مازندرانی، خان میرزای صفری، خضرخوانساری، میرخسرو قاینی، سید محمدخیر، خلیل بیگ گیلانی، امینای خازن[در اصفهان] خواجه کلان [در اصفهان]، ملا خواجه علی [در مشهد دیده شده] «د» داعی ولد ضمیری، ملا درویش هروی «ر» میرزا رفیع دستوری، شاه‌رضادوری طهرانی، درونی، شاه داعی شیرازی «ذ» ذوقی تونی (محمدامین)، ذهنی‌نقاش، ذخایری، سیف‌الدین محمود رجایی، رضای جرپادقانی، رفیع‌الدین ابهری ، رای منوهر ، روشنی‌همدانی، شاه رضای نوربخش، رونقی‌مشهدی، راغب تبریزی، قاضی محمدرازی، رونقی همدانی، میرزا رحیم‌تبریزی، راضی‌تبریزی، شیخ رساهی، (؟)(ز) زکی کاشغری، زین‌الدین سنجری، محمدقاسم زاری، اصفهانی، میرزمانی، زایرای‌طهرانی، زلالی هروی، (س) سیف‌الدین باخرزی، سیف‌اسفرنک، استاد سدیدالدین، ساحری گونابادی، سلیمی قلندر، سعدبها، سعیدای نقشبندی، میرنجم سهیلی [از تذکره]، حسین بیگ سراجی، سراجی بلخی، سلطان اتسز، خواجه سلطان محمد قمی، ملک سعیدخلخالی، صالحای‌ستار، (در اینجاافتادگی دارد) منوچهری، کلیم، صائب، سیدحسین اشرفی، عطار، شیخ فیضی، نظامی، رشید وطواط (۱۹۳—۱۱۹) .

٤- جام جم (گ ۶۱—۶۳)

از اوحدی مراغی اصفهانی، درگذشته ۷۳۷، بنام سلطان ابوسعید در ۷۳۳ سروده‌است. جام جم به‌اهتمام وحید دستگردی‌بسال ۱۳۰۷ خ در طهران بچاپ رسیده است.

(بنگرید: ذریعه ۵:۲۳و۹:۱۱، دانشمندان آذربایجان: ۵۶، فهرست چاپی مشار ٤٦٤، منزوی ٤:۲۷۳۵)

۵ - سوضح (گ ۶۵—۱۱۹)

از بایزید ابوالحسن قریشی . شرح است بررساله صغیر معماء عبدالرحمان جامی.

نگارنده نام خود و کتاب را دردیباجه آورده‌است و سیگویدآن‌را به تشویق حسن معین

تألیف کرده (نام اورا نخست به معما یاد میکند) .

آغاز : بسمله .بعدازحمدوصلاة بر خلاصهٔ موجودات و آله و اصحابه، میگویدالمفتقرالی الله الغنی بایزید ابوالحسن القریشی ، که چون مرا کثرطبایع طالبان این فن را بادنی تعطیل دراین فن نسیان حادث میشده و مستعمل و متداول از معما حضرت مولانا عبدالرحمن جامی قدس سره معمائی صغیر بود بنابر این درخاطر این فقیر تحرك‌میکرد که شرح این رساله‌متبرك میباید کرد ....

پایان موجود : اما قاعدهٔاسقاط را نیزدخلست‌چنانچه‌اسقاط حا از لفظ‌حال اشارت‌به‌اوست ای که‌گویی حال ...

در پایان نسخه اوراقی افتاده است .

۶ - معما (گ ۱۲۰—۱۵۲)

از محمد فرزند محمد دوانی

در دیباچه مینویسد: «در ساعات‌فراغت‌به‌معمامی‌پرداختم ، و از رسائل معما بویژه نگارشات میرحسین بهره مند میشدم ، وهرمعمایی که ساخته میشد دراوراقی ثبت میکردم ، تااینکه باستدعای بسیاری برآن شدم که معمیات پراکنده را دریك‌جا گردآوری ، چون در رساله ای دیگر دستور ساختن معما بتفصیل بیان شده ،ونگاشتن آن موجب درازا میگشت ،دراین رساله ازآن چشم میپوشیم ،وتنها در دنبال هرمعمایی بذکر نام هریك از اعمال اکتفامیکنم».

آغاز : بسمله به‌نام آنکه از ترکیب و تألیف : بهرسوصدمعما کرد تصنیف

ولی مضمر بود در هر معما معمائی که کس نشکافت آنرا

پس از شش بیت : اما بعد عرضه میداردمخلص راجی .... محمد بن محمدالمشتهر بالدوانی‌الحکیم که دراکثراوقات‌بعدازفراغ مطالعهٔ علوم شرعیه‌وحکمیات عنان‌توسن‌فکر به‌جانب ... وبسیار ی‌از فضلای زمان دراین علم تصانیف کرده ورسائل نوشته‌اند خصوصاً جناب ... مولانا میرحسین ....

پایان : که با اتصال‌میم بهم حاصل میشود و ازمصراع اخیر حرف نون که متمم اسم است استخراج می‌یابد . واللهاعلم بالصواب. به‌تاریخ شهرجمادی‌الثانی‌سنهٔ ۱۰۹۱ .

۴۲۴- دفتری است به خط نستعلیق و نسخ‌از نویسندگان مختلف.رساله اول و آخر نستعلیق قرن ۱۱ (نخست تاریخ ۱۰۳۷ و آخرین تاریخ ۱۰۹۱.دارد)بقیهٔ دفتر تازه‌تراست،کنار یکی‌ازبرگهای وسط وصالی دارد. عناوین شنگرف.

قطع رقعی ۱۱/۵×۱۸.۰ ج تیماجی‌قرمز برگ ۱۵۳. سطرها:گوناگون کاغذ اصفهانی و فرنگی شمارهٔ ثبت قدیم ۳۱۰۳۱

روض‌الاداب - مجموعهٔ ادبی (عربی)

از شهاب‌الدین ابوالطیب احمدبن محمدبن علی حجازی‌خزرجی‌مصری شاعر وادیب مشهور (م—۸۷۵).این کتاب‌دارای پنج باب‌و هر باب دارای فصلهایی است و عناوین بابها به نقل فهرست دارالکتب بروکلمان‌از این قرار است:(۱— فی‌المطولات‌من‌القصائد — با

ترتیب الفبائی—۲— الموشحات والازجال— دو فصل ۳— المقاطیع— ده فصل ٤—النثریات ٥— الحکایات)

نسخهٔ حاضر سقطات بسیار ازاول و آخر دارد و نیز نظم و ترتیب ابواب و فصول کتاب درکتابت آن‌رعایت نشده است‌فصلهای‌باب دوم (دوفصل است)وباب‌سوم (که‌ده‌فصل است) نا منظم نوشته شده‌و فصل ٤(ازباب ۳)در نسخه نیامده. اشعارکتاب روض‌الاداب پاره‌ای از مؤلف آن شهاب حجازی و بقیه از این گویندگان است: یحیی‌بن‌العطار، شمس‌الدین محمدبن عبدالرحیم المنهاجی، مجدالدین‌بن فخرالدین بن‌مکانس، ابن‌اللبان المنهاجی، جمال‌الدین ابن نباته[۱]، ابن‌الصائغ الحنفی، صلاح‌الدین‌الصفدی، کمال‌الدین محمدبن جمال‌الدین بن‌شهاب الدین محمود، عبدالوهاب‌بن السند وبی، شمس‌الدین محمدالنواجی، ظافرالحداد، ابوحسین‌الجزار ، ابن‌الفارض، ابن‌التعاویذی، ابن خطیب داریا، ابوالفضل‌بن ابی‌الوفا، حسام‌الدین‌الحاجری، عفیف‌الدین‌التلمسانی، ابن‌سناءالملک، شهاب‌الدین التلعفری، السری‌الرفاءالموصلی، سعدالدین ابن‌عربی، سراج‌الوراق، شمس‌الدین بن‌العفیف‌التلمسانی، اسعدبن صماتی، یوسف‌بن لؤلؤالذهبی بهاءالدین زهیر، فتح‌الدین ابن سیدالناس، نورالدین علی‌بن قلیج‌بن صاحب تکریت، کمال‌الدین ابن‌النبیه، تقی‌الدین‌بن حجةالحموی(۲)، عرقلةالدمشقی، علی‌بن زریق‌البغدادی‌الکاتب، نورالدین علی‌بن فرحون‌المدنی، العمادالکاتب، غرس‌الدین جلیل‌بن‌العرس، مذهب‌الدین القیسرانی، وجیه‌الدین الذروی، سیف‌الدین المشد، الشریف‌الرضی، برهان‌الدین القیراطی، جمال‌الدین بن‌مطروح، الفخرالدین ابن‌مکانس، الشیخ بدرالدین البشتکی، محمدالانصاری کاتب‌سرالشام، الحریری، صفی‌الدین الحلی، محیی‌الدین بن‌عبدالظاهر، احمدبن زیدون، وزیربن عباد، محمدبن‌محمد بن‌عبدالکریم‌الموصلی، ابن المستوفی، صدرالدین علی‌بن الادمی‌الحنفی، ابن‌قلاقس، سیف‌الدین ابن قلیج، برهان‌الدین ابن رفاعه، قیس‌بن‌الملوح‌العامری. عبدالقاهر جرجانی، محمدالصلاحی المالکی، زین‌الدین عمر ابن‌الوردی (قصیده‌ای به‌نام تحفة الاحباب من‌ملحةالاعراب)، ابن‌اللبانه، احمدبن‌حسن‌الموصلی، جمال‌الدین یوسف‌الصوفی، ابن عزله، التقی السروجی، ابن‌المعتز، حفیدبن زهیر، صدرالدین ابن‌الوکیل، محمدبن‌الدهان، علاءالدین بن‌مقاتل، البدیع بدرالدین الدمامینی، اسماعیل‌بن مخلدالاسکندری، العطار المغربی، علاءالدین الوداعی ، عزالدین الموصلی، ابراهیم المعمار، علاءالدین‌بن‌مبارکشاه— المؤمنی ، مظفر الاعمی ، عبدالمنعم المصری ، عبدالمحسن الصوری، الخمی ، ابن ابی حجله، ابن قرناص ، فخرالقضاة ، قاسم بن‌علی، ابن تم، التنوخی، الذهبی ، ابن عبدالعزیز، ابن — دمرداش ، سوفق‌الدین الحکیم، علی بن احمد القلیوبی، ابن حمدیس‌الصقلی، الوأواءالدمشقی، ابن قزل، الشریف العقیلی، ابن‌الساعاتی، النصیرالمانوی، ابوالصلة الاندلسی، ابن‌سمالی،

۱— از جمله‌اشعار او قصیده‌ایست بانام فرائدالسلوك فی مصائدالملوك (ص ۱۳٥ نسخه) و سوطالحکمه (ص ۱٤۳ نسخه).

۲— از جمله اشعار او قصیده‌ایست به‌نام تغریدالصادح (ص ۱۲۸ نسخه)

السکراوی، اکرم بن هبیره، ابوالخیر الجزار، ابن دانیال، صلاح الدین الاسیوطی، حسن العزی، محمدبن رضوان الرعاد، موسی بن یغمور، محمدبن طلحة النصیبینی، شهاب الدین ابن حجر، قاضی-بدرالدین الفلسفی، ابن خواجه، احمدبن الکاتب، الزکی الوصی، ابن النحاس، ابوالحسن بن منیر، یحیی بن الخباز، علی الآمدی، السراج المحار، جمال الدین اکنا الصوفی، ابن اسرائیل، عمرالامدی، ابن الروسی، عبدالله بن البط، ادریس الیمانی، الناشی، ابونواس، الشریف المقدسی، سیف النمیری، المحاسن الشواء، عباس بن احنف، ابن مسلمه، فخرالذهبی، عزالدین التکروتی، ابن الحجاج، الملک الصالح داود، محمدبن عبدالرحمان، ابن حبیب، ابن نبهان، ابن هلال — العسکری، یزیدبن معاویه، بشاربن برد، جحظه، محمدبن موسی المقدسی، النصیر الحمامی، ابن — هشام الخالدی، الاسعردی، المصحفی، کشاجم، ابن درید، ابوالفرج، عبدالملک، عبدالله بن-محمد العطار، محمدبن عباس، دیک الجن، ابن النقیب ابوالنصیر الحمامی، ابن وکیع، ابن — زیلاق، ابن عبد الحق، یوسف بن مسعود الصواف، ابن صابرالمنجنیقی، یحیی المناوی، ابوغالب، الطنبعا الجاولی، محمدبن عثمان الخالدی، شهاب الدین بن فضل الله، ابن رشیق، عبدالوهاب السندوبی، ابن ابی الشحنارء العسقلانی، دعبل، العکوك، ابن خلکان، ابن ایبک، ابن الخیمی، الفرازی.

در باب ۳ (که در نثریات وشامل دوفصل است ۱ — مفاخرات ۲ — مکاتبات وفصل دوم در نسخه حاضر ناتمام است) منشآتی با این عناوین دیده میشود:

ذکر السیف والاقلم (مفاخرتی است میان سیف وقلم واز انشاء کننده آن یادنشده است ص ۳۵۹ — ۳۸۱)، رسالة زبد الجنان فی المفاخرة بین القندیل والشمعدان انشاء تاج الدین عبدالباقی بن عبدالمجید الیمانی ص ۳۸۱ — ۳۸۷) مقامهٔ لذة السمع فی مدح المدام والسمع (ص ۳۸۷ — ۳۹۲) رسالة الازهار از قاضی ضیاءالدین بن الاثیر (مقامه مانندیست ص ۳۹۲ — ٤۰۰)، مکتوب (تقریظ) شیخ برهان الدین قیراطی در بارهٔ کتاب تاریخ مدینة (که مؤلف آن یاد نشده است ص ٤۰۰ — ٤۰۲). و پس از آن تقریظی است از او بر یک مفاخرتنامه، نامه‌ای به تاج الدین سبکی، نامه‌ای به مرجانی (تا ص ٤۰۸)، اجازهٔ روایت از قاضی فخرالدین بن مکانس برای شاگردش شیخ ابو— البقاء بدرالدین محمد بشتکی، نامه‌ای از قیراطی در بارهٔ فخرالدین بن مکانس چون که مقامهٔ «اختراع الخراع» صفدی رادرنزد او قرائت کرد (— ٤۲۱)، انشائی ازهمان فخرالدین درباره ازدواج شمس الدین دمشقی شاعربانورالطرف دختر جمال الدین میمونی شافعی کارمی (- ٤۱٤)، انشائی دیگر از او، نامه‌ای از بدرالدین ابن الصاحب در دعوت فخرالدین ابن مکانس وپاسخ فخرالدین، نامه هایی از شیخ بدرالدین بن الصاحب البردقی وفخرالدین ابن مکانس (٤۱٥-٤۲۹) نامهٔ فخرالدین ابن مکانس به شیخ بدرالدین بشتکی به هنگام طغیان رود نیل در ۷۸٤ (ص ٤۲۹ — ٤٤۱). دنبال این نامه از مجموعه افتاده است.

۱۷۹ نسخه‌ایست به خط نستعلیق قرن ۹. در حواشی برخی از صفحات اشعاریست با قلمهای تازه‌تر از شاعران معروف وغیرمعروف عرب. از اول و آخر نسخه اوراقی افتاده است و بر سه برگ الحاقی اول نسخه اشعاریست به فارسی از: شیخ کاشی، شباهنگ وفخری وبه عربی از ابوتمام

وغیره. حاشیهٔ برگ اول‌وآخر وصالی وتمام برگها لکه‌های رطوبت‌وچرکین دارد.عناوین قرمز
قطع خشتی ۱٤×۲۰ ج تیماجی قرمز . برگها (با سه‌برگ اضافی اول) : ۲۲۲ سطور
هرصفحه : ۱۲ کاغذ دمشقی شکری رنگ وضخیم شماره دفتر ثبت ۳۰۸۸٦.

مجموعهٔ دو کتاب در ریاضیات : (عربی)

۱- شرح خلاصة‌الحساب (گ ۱ — ۱۱۲)

شرح خلاصة‌الحساب شیخ بهائی است وبرای شیخ یحیی نوشته شده است. مؤلف شرح از اوچنین نام می‌برد : «محیی سنة سیدنا وسیدالمرسلین شیخ العلماء و المشایخ شرقاً و غرباً یحیی الذی حیی‌الاسلام به بعداً وقرباً جعلت شرحی تحفة لحضرته العلی » .

آغاز : (افتاده) المشهور فیمابین اولی‌العقول والالباب لیذکروا آیاته ولیعلمواعدد السنین والحساب ، واملاه اثناء اشتغاله بکتب آخرغیر هذاالکتاب، ورجی من‌الله ان‌ینفعه یوم الجمع والتفریق والمأب وسلک فیه .سلک التوسط والانصاف وتجنب‌طریق الجور والاعتساف ... ابتداء .... بالحمدله کمایاتی اقتداءبالکتاب‌العزیز وعملا بخبر کل امرذی بال‌لم‌یبدأفیه بیسم‌الله فهواقطع

پایان: وطول‌الرمح کالجواب الاول وهذه صورته، ولیکن هذا آخرالکلام، والحمدلله علی‌التمام حمداً مع الصلوة ، والسلام علی محمد سیدالانام وآله صحبه‌الکرام. ویرجوه‌الفقیر - الملام ان یکون تحت هولاء الاعلام ، فی‌یرم الجمع والحشر والقیام .

۲- عیون‌الحساب (۲۲٥ — ۳٥۷)

از ملامحمد باقر فرزند زین‌العابدین یزدی ، از استادان شیخ بهائی ، زنده در ۱۰٤۷ .

باب یکم : در عداد صحیح

باب دوم : درکسور اعداد

باب سوم : حساب ستاره‌شناسان .

باب چهارم : مساحت .

باب پنجم : تناسب واستخراج مجهولات .

باب ششم : استخراج مجهولات بطریقهٔ خطائین .

باب هفتم : جبر ومقابله .

آغاز : مقدمة : الحساب علم‌بقوانین استخراج المجهولات‌العددیة‌من المعلومات‌المخصوصه، و موضوعه العدد، وهوالکمیة المتألفة من‌الوحدات ، والوحدة مابه یقال للشیء انه واحد...

پایان : تضرب عدداليمين فی زوج وتجمع الحواصل مع عددالیسار ، فان لم یحصل‌زوج فهو فی‌الیساروالافهوفی‌الیمین. تم‌بعون الله تعالی. تم هذا الکتاب فی یوم پنجشنبه۱۷فی شهر شعبان المعظم سنة ۱۰۷۰ ق .

۳۲. این دفتری است با دوخطازدونویسنده از قرن ۱۱ شمارهٔ یکم نستعلیق شکسته ، شمارهٔ دوم (عیون‌الحساب) نسخ سورخ ۱۷ شعبان ۱۰۷۰ در ذیل شرح خلاصه (پس‌ازپایان نسخه) خاتمه‌ایست با خط تازه که دنباله‌آن از مجموعه افتاده است. درآغاز مجموعه بحرطویل مهرة (سیدعلی عاملی) با خط دیگر ونیز اشعاری از طالباء کلیم دیده میشود. در پشت برگ اول عیون‌الحساب چند تملک وشعر فارسی و عربی است

مجموعه سه رساله فلسفی: (عربی و فارسی)

۱ — **شرح رسالةالعلم** (گ ۱ — ۲۲ الف) (عربی)

از: خواجه نصیر طوسی بررسالةالعلم کمال‌الدین احمدبن سعاده به درخواست شاگرد مؤلف علی‌بن سلیمان بحرانی.

رک: فهرست ج ۵ : ۳۳۲ و ذریعه ۱۵: ۳۱۵

این رساله به وسیله آقای عبدالله نورانی چاپ شده است.

۲ — **الاتحاد بین‌العاقل والمعقول** (۲۳ ب — ۴۰ ب) (عربی)

از: صدرالمتالهین شیرازی

۳ — **شرح فصوص فارابی** (گ ۴۱ ب — ۱۳۵ الف) (فارسی)

از: ابوجعفر محمدتقی‌بن عبدالوهاب‌بن حسین‌بن سعدالله‌بن حسین استرآبادی. این کتاب با تحقیق و مقدمه آقای محمد تقی‌دانش‌پژوه به چاپ رسیده است.

• **۳۳** — مجموعه‌ای است با دو قلم نسخ و نستعلیق گویا از یک کاتب:شمس‌الدین اصطهباناتی . در پایان رساله اتحاد عاقل و معقول (ص ۸۱) رقم کاتب دیده میشود با تاریخ ۱۱۱۰ .

قطع: وزیری ۱۴×۵/۲۰ جلد: تیماج مشکی کاغذ: فرنگی برگ: ۱۳۵ سطر: ۲۱ شمارهٔ ثبت قدیم: ۳۱۰۳۷ شمارهٔ ثبت جدید: ۳۴۴۹

مجموعه سه رساله درفقه، رجال و تصوف: (عربی و فارسی)

۱ — **میراث** (گ ۱ — ۳۸) (عربی)

= المیراث لجمیع‌الوراث از محمدتقی‌بن حسینعلی اصفهانی‌هروی (۱۲۱۷ —کربلا ۱۲۹۹) درمیراث، در یک مقدمه و سه باب. با جدولهایی برای بیان تقسیم ارث.

در ذریعه از نسخه‌ای یاد شده که در پایان، «صفحات کثیره» مشتمل بر جداول ارث داشته اما در نسخه حاضر و نسخه شمارهٔ ۴۶۲۲/۲ پانزده جدول در صفحات مختلف رساله رسم شده است.

بنابر نوشته ذریعه رساله معین‌الوارثین تألیف سیداحمدبن سیدباقر کربلایی و یا سید محمد شهشهانی ترجمه یا اقتباس است به فارسی از رسالهٔ حاضر.

(ذریعه ۲۱: ۲۸۷ و ۲۳: ۳۰۳)

آغاز: بسمله. الحمدلله رب‌العالمین... وبعد فیقول‌العبدالعاصی محمد تقی‌بن حسینعلی الهروی... ان هذه نبذة متعلقة باحکام المیراث کتبتها لایضاح سهام کل واحد من‌الوراث... ورتبتها علی مقدمة وثلثة ابواب.

پایان: اما انهاترث‌الباقی بالقرابة. ولیکن هذا آخر مااردنا ایراده فی‌هذه‌الرسالة، وعلیک

بان تتامل فیها و تعرف قدرها... والله الموفق للصواب و له الحمد اولا و آخراً و باطناً و ظاهراً.
تمت.

۲ — الدرجات الرفیعة فی طبقات الاساميه (۷۹ — ۱۸٦) (عربی)

از سید صدرالدین علی فرزند نظام‌الدین احمد مدنی شیرازی در طبقات رجال حدیث وپادشاهان و امیران وشاعران‌شیعه، زن و مرد. مؤلف نتوانسته‌است کتاب خود را بانجام‌برساند.

ذریعه ۸: ٦۰ دانشگاه ۲: ٤۹٤

آغاز: بسمله: الحمدلله الذی جعل لعباده‌المؤمنین لسان صدق فی‌الاخرین... فیقول الفقیرالی ربه‌الغنی علی صدرالدین المدنی‌بن احمد نظام‌الدین‌الحسینی

پایان: لانه منی بمنزلة الاخ الشفیق‌الرحمی والرفیق فی کل مطلب علمی، لکن جانبا الطاعة یستر مزجاة البضاعة‌واجابة‌مطلوب الفاضل‌الکبیر، تضمحل عنده مراعات‌الادب من‌المعترف بالتقصیر.

۳ — اصطلاحات الصوفية (گ ۹۰ ب تا ۱۲۹) (فارسی)

اصطلاحات‌الصوفیه کمال‌الدین ابوالغنائم عبدالرزاق کاشانی، درگذشتهٔ ۷۳٦ (که متمم شرح او بر منازل‌السائرین است) در دو قسم است:

۱ — بیان مصطلحات به ترتیب حروف ابجد

۲ — تفریعات مقامات صوفیه

وکتاب حاضر ترجمه‌ایست به اختصار از بخش نخست آن کتاب و در اول آن — پس از خطبه و پیش از آغاز ترجمه اصطلاحات کاشانی — پاره‌ای از مصطلحات عرفا و شعراء بیان شده که در اصل رساله مولی عبدالرزاق کاشانی وجود ندارد(۱). بسیاری ازنسخه‌های فارسی منسوبه به کاشانی — که دیده‌ام — تنها همین مقدمه است که با نسبت به شاه نعمةالله و کاشانی در نسخه‌ها آمده با تفاوتهای اندک و تقدم و تأخر در برخی از الفاظ و اصطلاحات وتاکنون ندانستم از کیست.

در میان ترجمه‌های فارسی اصطلاحات‌الصوفیهٔ عبدالرزاق کاشی تنها ترجمهٔ شاه‌نعمةالله مطابقت کامل با اصل دارد و نیز شامل ترجمهٔ هر دو بخش آن کتاب است. در نسخه جای سخن نیزکه ترجمه‌ایست با تلخیص از بخش نخست، دو بار از شرح مؤلف (یا مترجم) بر کتاب فصوص یاد شده است و حال آن که کاشی در اصل کتاب از آن یاد نمیکند.

آغاز: بسمله. لالی اعالی حمد و سپاس نثار منعمی سزد که دلهای عارفان را مخزن جواهر اسرار گردانید... اما بعد مکشوف ضمایر ارباب بصایر باد که چون ادراک معانی‌عبارات منثوره و منظومهٔ اهل حال برطبق اصطلاحی که مقرر ایشانست خالی از صعوبت نیست...

---

۱ — زیادتی‌چنین شروع میشود: تصوف تصفیه قلب است ازکدورت‌قالب. دنیا عبارت است از چیزی که از خدای تعالی بازدارد.

آغاز ترجمه متن اصطلاحات: فصل در مصطلحات صوفیه الف اشارتست به ذات احدیت حق من حیث هی والی‌الاشیاء فی ازل‌الازال و ذات الهی است من حیث هی‌هی از غیر اعتبار صفتی

پایان: و بیشتر این مقدمات در شرح فصوص‌الحکم با مناسبات و مآخذ آن گفته‌ام. وبالله‌الهدایة والتوفیق. تمت

۳۳۹: دفتریست با چند قلم نسخ و نستعلیق قرن ۱۳ — ۱۴ . رسالهٔ اصطلاحات نستعلیق روشن محمد حسن است و بقیه نسخ است با دو قلم. بر برگ اضافی اول مجموعه فهرست مندرجات آمده . عناوین رساله ۳ شنگرف است

قطع رقعی ۱۳×۲۰/۵ ج تیماجی سبز . برگ ۱۹ سطور صفر : ۱۹، ۱۴ و ۷ کاغذ فرنگی زرد و آبی شمارهٔ ثبت قدیم ۳۱۰۴۶

مجموعه ۶ رساله و کتاب در فقه و اصول فقه و رجال (عربی)

۱ — **معین‌الخواص** (گ ۱ — ۵۲)

از میرزا ابوالقاسم قمی (م — ۱۲۳۱). این رسالهٔ عملیه اوست و نسخه حاضر طهارت و صلوة است و بخشی کوتاه از کتاب صوم (که بسملهٔ جداگانه‌ای دارد و دنبالهٔ آن از مجموعه ساقط شده است).

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین... فانی لما کتبت کتاب مرشدالعوام لعوام‌الاعاجم ثم رأیت حرمان‌العرب من اکثر فوائدها

۲ — **حجیة‌المظنه** (گ ۵۳ — ۷۶ الف)

نسخه‌ای دیگر از این رساله با شمارهٔ ۱۳۱/۱۰ در این فهرست (ص ۹۳) یاد شده اما نسخه حاضر کامل‌تر است و وجه دوم استدلال بر حجیت ظن مطلق را(که در نسخهٔ دیگر نیست) نیز دارد.

پایان: ومایقال لمنع الوجوب فی‌الموهوم من ان اکثر العقلاء یرتکبون‌الضررالموهوم فی‌اسور معاشهم کالتجارات والزراعات والاسفار (دنبالهٔ آن را کاتب ننوشته‌وسفید گذارده‌است).

۳ — **شرح بدایة‌الدرایه** (گ ۷۷ ب ۸۲)

از شهید ثانی زین‌الدین علی‌بن احمد (م — ۹۶۶) که بر رسالهٔ بدایة‌الدرایه خویش نگاشته است. به نوشته ذریعه در ۹۵۹ از تألیف آن‌فراغت یافته و در ۱۳۱۰ در تهران‌به‌چاپ رسیده است (ذریعهٔ ۳: ۵۸ و ۱۳: ۱۲۴)

آغاز: بسمه نحمدک‌اللهم علی‌حسن توفیق‌البدایه والروایه «نسخه ناقص است واوراقی از آخر آن از مجموعه ساقط شده است).

٤ — هدایةالمحدثین الی طریقةالمحمدین (گ ۸۳ ب تا ۱۷٤ ب)

از مولی محمد امین بن محمدعلی کاظمینی (قرن ۱۱) در تمییز مشترکات رجال، مرتب بر سه قسم: (مشترکان در اسم مشترکان در نام خود و پدر — و مشترکان در کنیه و لقب و نسب) اسامی راویان در هر سه قسم ترتیب الفبایی دارد. مؤلف این کتاب را پس از تألیف شرح برجامع المقال استادش فخرالدین طریحی (که در همین موضوع است) نگاشته و در مقدمه این کتاب به‌مزایا و متفردات آن اشارت میکند. و از آن جمله اصلاح اغلاط و اخطاء واقع در اسناد کتب اربعه است. تاریخ تألیف هدایةالمحدثین به نوشته ذریعه ۱۰۸۵ — است. اما در ذیل، نسخهٔ حاضر تاریخ تألیف (به خط کاتب) ۱۰۷۷ و در ذیل نسخه شمارهٔ ۱٦۲٦ تاریخ ۱۰۸۸ قید شده است. در ذریعه نیز از نسخه‌ای دیگر یاد شده که تاریخ تألیف کتاب در آن (مانند نسخه شمارهٔ ۱٦۲٦ این کتابخانه) ۱۰۸۸ ذکرگردیده است.

آغاز: الحمدلله‌الذین انقذناسن شفا جرف‌الظنون... انی نظرت فی‌الکتاب‌المسمی بجامع المقال فیما یتعلق بالحدیث والرجال... من مؤلفات شیخناالجلیل... فوجدت فی‌الباب‌الثانی منه اغلاطا کثیره... فتقربت الی‌الله باصلاح مافیه من‌الغلط... ثم انی افردت بعد ذلک هذاالکتاب و اعرضت فیه عن ذکر اغالیطه... اعتماداً علی شرحی‌السابق و اضفت‌الیه شیئا کثیرا (ظ: سمن) روی عن‌الراوی... لانه اقتصر فی کتابه علی‌النظر فی‌ترجمةالرجل ومن روی عنه وانا نظرت فی کتاب منتقی‌الجمان... فمیزت‌الراوی برواة کثیره وانفرد هذاالکتاب ایضا بشیء اهم و هوبیان ماوقع فی‌الکتب‌الاربعه للمحمدین الثلاثه من‌السهو فی‌زیادةالسند و نقصانه و تغییر الاسم و ابدال الواو العاطفه... بعن وبالعکس ووسمته بهدایةالمحدثین الی طریقةالمحمدین

پایان: وفیه کفایة لمن رام‌الاطلاع علی درایة هذه الاوضاع والحمدلله اولا وآخراً... قد فرغ مؤلفها فی‌اول شعبان سنه ۱۰۷۷

٥ — الفوائدالحائریه (گ ۱۷٥ ب تا ۲۳۷ ب)

= الفوائدالعتیقه از مولی محمدباقر وحید بهبهانی.

ذریعهٔ ۱٦: ۳۳۰ فهرست ۷: ۲۰۳

نسخهٔ حاضر: ناتمام است و بقیهٔ فائدهٔ ۳٦ «فی ذکرشرائط‌الاجتهاد» تا آخر رساله نانوشته مانده است.

٦ — التنبیهات‌العلیه (گ ۲۳۸ ب ۲۷٥)

— علی وظائف‌الصلوة‌القلبیة ازشهید ثانی زین‌الدین‌علی‌بن‌احمدعاملی (م۹٦٦) دراسرار صلوة است مشتمل بر یک مقدمه (دارای سه مطلب) و سه فصل و یک خاتمه. مؤلف در ۹٥۱ از تألیف این رساله فراغت یافته است.

ذریعهٔ ٤: ٤٥۲

آغاز: الحمدلله مطلع من اختار من عباده‌الابرار

۳٤٤ مجموعه‌ایست به خط نسخ قرن ۱۳ با چند قلم. برگ اول وصالی شده و

تعدادی از سطور صفحه اول خوانده نمیشود. برگ نخست رسالهٔ ۵ نیز وصالی شده و در چند برگ اول آن لکه های زرد دیده میشود. عناوین دربرخی از صفحات قرمز است.

قطع: خشتی ۱۵×۲۰ ج تیماجی قرمز برگ ۲۷۵ سطور صفحات ۲۳، ۲۰ و ۱۸ کاغذ فرنگی شمارهٔ ثبت قدیم ۳۱۰۵۱.

مجموعه = جنگ مطالب متفرقه (عربی و فارسی)

نوشتهائی است پراکنده به خط سید محمد طباطبائی (پدر سیدمحمد صادق اهداء کننده این گنجینه به کتابخانه مجلس). در اول جنگ، بخش نخست رساله‌ایست از او دربارهٔمسأله فقهی جبیره که تقریرات درس استادش میرزا محمدحسن شیرازی است و در دنباله رساله گوید: استاد در ۱۳۰۸ درسامره تدریس این مسأله را شروع کرد.

آغاز رساله: بسمله اللهم‌الحمد لک‌علی ما انعمت علینا من ولایة محمدوآله... وبعد فیقول احقرالعبید... محمدبن صادق‌الحسنی‌الطباطبائی... هذا وقت‌الشروع فی‌المقصودوهوالبحث عن‌مسألة‌الجبائر التی شرع فیها سیدنا... میرزا محمد حسن‌الشیرازی متع‌الله‌المسلمین... ببلدة سامراء... عام ۱۳۰۸ فنفحص اولا عن معنی‌الجبیره

پس از این رساله ناتمام منقولاتی پراکنده از کتابهای مختلف لغت، حدیث و تاریخ وادعیه و تفسیر است.

۳٤۹ نسخه‌ایست به قلم نستعلیق وگاه نسخ سیدمحمد طباطبائی. دروسط دفتر اوراقی چند سفید است.

قطع رقعی= نیم خشتی ۱۱/۵×۲۱/۵ ج مقوائی چیتی عطف وگوشه میشنی‌تعداد برگ ۱۰۸ سطور هر صفحه گوناگون شمارهٔ ثبت قدیم ۳۱۰۵٦

مجموعه ۱۷ رساله در پزشکی : (عربی و فارسی)

۱ — افیونیه (گ ۱ — ۳۵) (فارسی)

ازعمادالدین‌محمودبن مسعود شیرازی پزشک قرن ۱۰ ه و مؤلف رساله چوب چینی (= بیخ چینی) و آتشک، پادزهر و خواص‌اشیاء (فهرست ۱۹: ۱۰۳، ۲۱۷ و ۲۸۷— ۲۸۸). در بررسی خواص و سود و زیان افیون و روشهای‌درمان اعتیاد به آن. دارای یک مقدمه در ۱۵ باب و یک اصل و خاتمه است از این قرار:

باب ۱ — در ماهیت و طبیعت افیون ۲ — در صفات افیون خالص و طریق امتحانات آن ۳ — در منافع و مضار آن ازقول حکما و اطبا ٤— در علاج آنکه افیون مقدارقاتل خورده باشد ۵ — سبب نشاط و کیفیت و منشأ اعتیاد ٦ — در منافع افیون ۷ — در مضار افیون ۸ — در رفع مضرتها به‌قدر امکان ۹ — در رفع‌عادت افیون ۱۰ — دربیان حالاتی که بعد از ترک... ۱۱ — در ذکر معالجات امراضی که افیونی را واقع شود ۱۲ — در طریق خوردن قبل از طعام و بعد از آن ۱۳ — در استعمال افیون در شبهای رمضان ۱٤ — در ذکر تراکیبی که در آن افیون داخل است (۱۲ فصل) ۱۵- در ذکر بعضی چیزها که در آن تفرغ و اسکار میباشد. خاتمه در ذکر عرق مسکا.

سالک‌الدین‌حموی تمام این رساله را در مجمع‌النفائس و حجلة‌العرائس آورده و بر آن حاشیه‌هایی دارد. (رجوع شود به نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه ۳: ۱۰ فونان: ستوری ۲: ۲۴۲ منزوی ۱: ۴۷۵ ذریعه ۲: ۲۶۲).

مؤلف دوبار دیباجه برای این رساله نگاشته و در آغاز نسخه حاضر هر دو دیباجه دیده میشود (یکی از دو دیباجه در حاشیه با همان قلم افزوده شده است). مؤلف در این رساله فوائد تاریخی نیز گنجانید و در ذیل «معجون برشعثاء»(۱)

از کتابها و اشخاص زیر نام می‌برد: کتاب دیسقوریدوس (که بنوشتهٔ مؤلف قریب به دو هزار سال قبل تصنیف شده)، منهاج‌الدکان، سمرقندی، حبیش تفلیسی (صاحب تقویم الطب)، میربهاءالدوله نوربخش، مولانا فخرالدین محمد طبیب (ظاهراً از معاصران مؤلف)، شاه‌علی‌میرزا پسر عبدالله‌خان، ملا ادهم شاعر.الموازنه بین‌اللغتین تألیف حمزهٔ اصفهانی، کتاب بریوما (برءالیوم) تألیف ابوالبرکات، فیلیپس طبیب طرسوسی، کتاب‌معمرین تألیف ابوالبرکات بغدادی، شهاب‌الدین حرفی، حکیم ابن عبد یهودی، سرمکتوم (در طب)، بیخ چینی (تألیف مؤلف)، مولانا حاج محمود مغانی، بهرام میرزا، مرتضی شاه نعمت‌الله، کتاب ادواء مزمنه، اسحق‌بن عمران، کتاب سماسم، عیسی‌بن علی، ترویح، علی‌زین مؤلف اختیارات بدیعی، حواشی عراقیه، بلغاری، اسحق‌بن سلیمان.

سالک‌الدین حموی تعلیقاتی اصلاحی و توضیحی درکنار صفحات دارد.(۲)

آغاز: الحمدلله‌المحمود فی کل فعاله... بعد تامعلوم باشد که طبقات ناس در زمان ما اکثر دو صنفند یک صنف آنکه در رد و منع و تقبیح و تهجین افیون مبالغه میکنند... تابه‌حدی که اگر مدتهای مدید مبتلای نزله و سرفه باشند از خشخاش احتراز میکنند که او را نسبتی به افیون است... صنف دیگرآنکه علی‌الدوام ارتکاب آن میکنند... چون چنین بود فقیرمحمودبن مسعودالطبیب احوال مردم عالم رابرین منوال دید خواست منافعی که اللهسبحانه و تعالی در این دوا نهاده است مردم را برآن اطلاع داده بیان کند و مضاری که... هست اظهارنماید

در حاشیه پس از خطبه آمده: بعد بنابر ذوق و وجدان و عقیدهٔ غیر مرضیه بعض‌مردمان

---

۱ — در فصل دوم از باب ۱۴ در تفسیر واژهٔ «برشعثاء» میگوید: «معنی این لفظ «برءالساعه» است و سریانی است و سین را به شین تبدیل میکنند و تاء رابه ثاء»

۲ — درکنار آخرین برگ رساله میآورد: «در شهور سنهٔ ثلاث و الف هجری حقیرسالک الدین را به‌حسب اقتضای زمان به کاشان رحیل افتاد درحینی که مواکب جاه و جلال نواب کامیاب... شاه‌عباس بهادر... ایلچی فرنگ از طرف مسکاو آمده بود و جمعی از فرنگیان همراه داشت. یکی ازرفقای ایشان را عارضه‌ای روی نمود فقیر را به علاج او مأمور ساختند بعد از اتمام معالجه وحصول‌صحت،تکلیف عرق‌مسکاو به‌فقیر نمود فقیراز خوردن ابا نمود ازکیفیت... آن استفسارکرد گفت این عرق را دو نوع میگیرند...»

که: افیون مفرحی است که در کاینات نیست... اما فقیر محتاج... محمودبن مسعود شیرازی با آن که خود سالها به حسب اضطرار... گرفتار بوده‌ام ظنم برین قرار یافته و یافته که تریاک آدمی را از فطرة انسانی بیرون می‌آورد...»

پایان: بلکه طریق استعمال به‌حسب امزجه و امراض... برعاقل ظاهر است و برغبی اگر هزار وجه بیان کنند در هیچ کدام مهارت حاصل نمیکند والله‌الموفق والمعین تمام شد رسالهٔ افیونیه محمودیه دراواخر ذی‌الحجه‌تسع سنة وتسعین و تسعمایه‌علی‌یدصاحبها و کاتبها ابن سدیدالحموی سالک‌الدین محمد.

۲ — چای ختایی (گفتار در—) (گ ۳۶ الف) (فارسی)

از سالک‌الدین‌حموی در بیان نشانیها و شرح خواص چای ختایی. در آن آمده: ازشخصی ثقه که دو مرتبه سفر خطا کرده بود استماع افتاد که انواع چای مختلف است و نزد ختائیان به‌غایت عزیز و مکرم است.

آغاز: بسمه‌الملک‌الحق از جمله ادویهٔ غریبه که اسم آن درکتب صیدنه مذکورنیست و اگر هست اهل زمان را بر آن شعور نه، دوائی است که از خطا می‌آورند و مسمی است‌به‌چای خطایی...

پایان: از مسافری که از ماوراءالنهر آمده بود مسموع شد که چای برگ نباتی است که هرسال میکارند و ساق آن مانند نیلوفر و لبلاب بر درخت و چوب می‌پیچد و چون برگ آن را می‌چینند خشک می‌شود و چنین استماع افتاد که تخم آن را به جهت نواب اعلی برسبیل تحفه آورده‌اند والعهدة علی‌الراوی س (نشانی نام سالک‌الدین).

۳ — بدیعات اختیاری (گ ۳۷ ب تا ۵۱ ب) (فارسی)

شرح و تفسیر بعضی واژدها و اصطلاحات طبی کتاب اختیارات بدیعی است به ترتیب حروف الفباء و در هر حرف سه «مرتبه»است: نخست به شرح الفاظ و اصطلاحات اعضاء وپس از آن بیماریها و سپس واژهای دیگر می‌پردازد در فهرست ریو از کتابی به نام «جامع الفاظ عیسوی» یاد شده که فرهنگ لغات عربی و هندی اختیارات بدیعی است. از مؤلف نام ونشانی در این کتاب نیست جز این که پیداست در قرن ۹ میزیسته‌زیرا خود در ذیل «شعری» آورده است: «این دوکوکب (شعری یمانی و شامی) را تحقیق کرده‌اند و گفته‌اند در این تاریخ که سنهٔ ۸۹۵ هجری موافق ۸۵۹ یزدگردی است...».

نسخه‌ای دیگر از این رساله با شمارهٔ ۲۱۶۲ در این کتابخانه است (فهرست ۶: ۱۳۱) و رجوع کنید به منزوی ۱: ۴۸۲ .

آغاز: الحمدلولیه... و بعد چون کتاب اختیارات بدیعی که ازکتب جامعه فن صیدنه... است. مشتمل بود بر بعضی از الفاظ غریبه و عربیه و منحلل به بعضی از اصطلاحات عجیبه طبیه این فقیر... اقدام بر... تحریر این رساله... نمود... و چون این صنیعه مشتمل بود بر

فوائد بدیعه به بدیعات اختیاری درحل‌اختیارات بدیعی... حرف الالف‌الاعضاء اعضاء جمع عضوست

پایان: یرقان تغیریست فاحش در رنگ به زردی یا سیاهی یا هر دو. تمت‌الرساله فی یوم‌الاحد ۱۷ جمادی‌الاخره سنه ... ۱ الف من‌الهجرة‌النبویه‌المصطفویه

در برگ ۳ (ص۷۷ مجموعه) شکل انسانی نقاشی شده با تصویر و ذکر تمام اندامها.

٤- الفصد - رساله فی (گ ٥٣ ب — ٥٦ ب) (عربی)

از امین‌الدوله ابوالحسن هبةالله بن صاعدبن‌ابراهیم معروف به‌ابن‌التلمیذ (م — ٥٦٠) در ده باب (۱) (فهرست ابواب در اول رساله یاد شده است.

آغاز: بسمله رساله فی‌الفصد تصنیف ابی‌الحسن ... الباب الاول فی‌حدالفصد

پایان: التی هی‌اوفی من‌جمیع ما راعیناه والحمدلله رب‌العالمین. تمت‌الرساله فی‌یوم الثلاثاء لشوال سنة ۹۹۲ حین نزول الاتراک‌السفاك‌النا پاک‌ببلدة یزدمن ابرقوه خذلهم‌الله‌تعالی وابتلاهم با صعب البلاء

٥- النبض - رسالة فی (٥٧ ب تا ٦٢الف) (فارسی)

= رگ شناسی از ابوعلی ابن‌سینا (فهرست ۱۹: ۱۸۸ مهدوی: ٢٠٤)

٦- رساله فی‌الابنه (گ٦٢ الف — ٦٣ الف) (عربی)

= رسالة فی‌الداء الخفی‌ازابوبکرمحمدبن زکریارازی. رازی در آغاز این رساله میگوید «در بارهٔ این بیماری بحثی وافی نیافتم‌جز در کتابی به‌نام «الداء الخفی» .اما مؤلف‌آن کتاب نه‌سبب مستقل برای این بیماری یاد میکند نه‌درمانی سودمند». ونیز در رساله میآورد:«زنی از اکراد را دیدم به‌نزد معتضد آورده بودند که‌دارای موی فراوان در صورت بود (۲)»

٧- الهندباء - رسالةفی (گ ٦٣ ب تا ٦٥ الف) (عربی)

= رسالةفی کیفیةاستعمال الهندباء از شیخ‌الرئیس ابن‌سینا (فهرست ۱۹: ۱۸۸ مهدوی: ٢٠٤)

---

۱ — باب دهم درشرائط ووظائف پزشک‌است و قابل توجه. ابن‌التلمیذ دراین باب میگوید: پزشک باید از محارم چشم بپوشد وهمه توجه خویش را به‌کار معالجه‌بیمارمبذول دارد. از سودجویی بپرهیزد ورضای‌خداوند را در نظر گیرد. در اظهار نظر شتاب نورزدوبراساس پندار مداوا نکند. با همه وجود به‌کار طبابت‌بپردازد وهیچگاه از تمرین باز نماند.

۲ — دراین حکایت که رازی دراین رساله میآورد نکته‌ایست تاریخی ومهم که‌مطالعه جدید ودقیق‌تری را در مورد زندگی او ایجاب میکند. رجوع شود به‌فهرست ۱۹: ۱۸۸ مجله‌وحید سال ۲ ص ۷۸ ونیز نگاه کنید به‌مقاله دکتر زکی اسکندر در مجله‌المشرق بیروت (سال ۱۹٦۰ ص ۱٦۸، با عنوان: «تحقیق فی‌سن‌الرازی عندبدءاشتغاله بالطب).

۸- اعمارالعقاقیر — رسالة‌فی(۱) (گ ۶۵ الف —۶۵ ب) (عربی)

اززهراوی اندلسی خلف‌بن عباس (م—بعد از۳۹۹ یا ۴۰۰) رجوع شودبه بروکلمان ۱: ۲۷۷
آغاز: بسمله رسالة فی اعمارالادویة مفردة وسرکبه‌عن الزهری... معرفةالادویه ثلاثه اجناس

پایان: واماالقرون والحوافر والاظلاف یبقی الاعوام والجندبیدستریبقی عشرسنین

۹- رسالة فی‌قوانین الادویةالقلبیه (گ ۶۵ب تا ۶۶ الف) (عربی)

از نجیب‌الدین سمرقندی .
آغاز: بسمله فی‌قوانین الادویةالقلبیه من کلام مولانانجیب‌الدین... الادویةالقلبیه المستعمله‌فی‌المفرحات یستعمل علی انحاء من‌الترکیب
پایان: وذلک‌الفعل المطلوب والکیفیةالمطلوبه

۱۰- رسالة فی‌ان‌للمراة‌منیا (گ ۶۶ ب تا ۶۸الف) (عربی)

سالک‌الدین‌حموی کاتب این مجموعه در مجمع‌النفائس‌وحجلةالعرائس این‌گفتار را به صورت رساله‌ای‌مستقل ودارای خطبه‌ای با انتساب‌به‌جالینوس آورده است اماوجود نقل درآن از جمال‌الدین صاعدبن محمد صغدی ترکستانی (از اوائل قرن ۸ وزنده در۷۱۲) نشان میدهد که از تألیفات قرن۸—ه است وظاهراًقطعه ایست از شرح قطب‌الدین‌شیرازی برقانون‌ابن‌سینا. رجوع شود به ج ۱۹ : ص ۱۸۹ ش ۶۲۰۱/۸ (رساله در حقیقت منی) .

درمجمع‌النفائس‌وحجلةالعرائس (شماره۳۶۰ مجلس‌سنای‌سابق) نسخه چنین آغازمیشود:
الحمدلله‌الذی ابدع الانسان بمشیته واودع فی‌قلبه‌العلوم‌بکرمه اما بعد فقداحتج جالینوس
آغاز نسخه حاضر و نسخه شمارۀ۶۲۰۱/۸ چنین است: قداحتج‌جالینوس علی‌ان‌للمراة‌منیا

۱۱- قوانین‌الادویة المفرده (۶۸ - ۷۳) (عربی)

از نجیب‌الدین سمرقندی (از رسائل نجیبیات)

فهرست ۱۹:۱۹۰

آغاز: الشیءالوارد علی بدن‌الانسان اما ان یحیله‌البدن الی‌ما اوسته وهذا هوالغذاء المطلق

پایان: فهذه‌القوانین الکلیه التی‌یجب ان یعرفهاالطبیب من‌سرالادویةالمفرده.

۱۲- رسالة فی‌الباه (گ ۷۳-۷۶)

ازمحمدبن زکریای رازی. این رساله دارای ده فصل است.

فهرست ۱۹:۹۰ .

---

۱ — در نسخه حاضر ونسخه‌شمارۀ ۶۲۰۱/۶: اعمارالادویه از زهری‌اندلسی

آغاز: الحمدلله خالق الشهوات... کانت شهوة الباه قدوصلهاالله بقلوب الناس
پایان: ویؤخذ منه ثلثه درهم فانه کاف فی ذلک والله الموفق.

۱۳- علامات الموت (گ ۷۵ب - ۷۶) (عربی)

= کلمات بقراط = رساله قبریه.

فهرست ۱۹: ۲۴۳ (شماره ۶۲۷۱/۱) وص ۱۹۰ ش ۶۲۰۱/۱۱

۱۴- رساله فی قوانین حفظ الصحه علی ما تقتضیه الفصول الاربعه (۷۶ب - ۸۱) (عربی)

از: یزیدبن یوحناابن ابی‌خالد (ابن یوحناالطبیب)

نسخه‌ای ازاین کتاب را سالک‌الدین حموی درمجمع النفائس وحجلة‌العرایس با همین نام آورده و در فهرست آن مجموعه تألیف آن را از یزیدبن یوحناابن ابی‌خالد دانسته‌است.

مؤلف عیون‌الانباء (ابن‌ابی‌اصیبعه) ازیزیدبن زیدبن یوحنابن ابی‌خالد پزشک مأمون یاد میکند اما تألیفاتی برای او نیاورده است.

مؤلف این کتاب در ذیل نام هریک از فصول، انواع خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها ودیگر کارهای انسان را یاد و از نظر نفع وضرر مورد بررسی قرارداده‌است. پس ازآن «باب المساکن»، «ابواب‌الادب فی‌الاشیاءالتی یحفظ علیهاالنفس لتدوم لهاالصحه»سپس «باب‌النوم» «باب‌الحجامه» و«المحاذیر»آمده است. در چند موضع از رساله از جمله در اول «المحاذیر» آمده: «قال‌الفیلسوف»در دیباجهٔ کتاب آمده که پنج باب دارد چهار باب درفصول اربعه وباب پنجم آدابی که در هریک از فصول بکار میرود.

بروکلمن و سزگین ازاین کتاب ومؤلف‌آن یزیدبن زیدبن یوحنا یاد نکرده‌اند.

آغاز: بسمله. قال بعض‌علماء الطب من‌القدماء الطب علی وجهین لاثالث لها ان تحفظ النفس و تساس لتدوم‌علی حال‌الصحه فلا تمرض واما ان تعاد الی حال‌الصحه‌اذا سرضت‌وقال ان غرض کتابناهذا حفظ‌الصحه لاالفن‌الاخر وضمن للملک اکمل‌الله له‌السعاده انه ان‌اقام علی ما یمیله‌له ویشیر علیه به ویصفه ان تدوم له‌الصحه التی رغب فیها جمیع البشر...ثم‌وضع فی‌المعنی‌الذی فقده خمسة ابواب وصف فی‌اربعه منها ما ینبغی للمرء... فی‌الفصول‌الاربعه (درنسخه‌الاصول)... والباب‌الخامس فی‌معانی هذه‌الاداب‌التی یستعمل فی‌الفصول وکیفیاتها و قال فیما ابتدا به‌کلامه ان‌العلماء قدوضعوافی هذاالمعنی کتباً... وکان قصدنا بما وضعنا القول فی‌البدن لیبقی علی‌الصحه... فاول ما ینبغی للمرء ان یتعقد من نفسه‌الغذاء التی تقیمه فی‌الفصول‌الاربعه

پایان: وسألت عن لسان العصافیر فقیل هو یردالقرطم... قال و ان‌لم یجد حب‌القرطم فخذ حب‌السمنة من عندالعطارین تمت جمع الرسالات فی‌اول شهرالربیع‌الاول سنه ۹۹۳ علی یدالضعیف والنحیف محمد امین بن محمود دستجردانی.(این رساله و پنج رساله قبل دراین مجموعه به خط نسخ همین دستجردانی است و دیگر رسائل خط سالک‌الدین حموی است).

۱۵- سکنجبین (گ ۸۱-۸۳) (عربی)

= منافع الشراب المسمی سکنجبین از شیخ الرئیس ابوعلی سینا

فهرست ۱۹: ۱۸۸ و فهرست مهدوی: ۱۲۳

۱۶- لذة السامع من منتخب الخواص والمنافع (گ ۸۴-۸۷)

دور نیست مؤلف این رساله حکیم محمدتمیمی صاحب جیب العروس (یا حبیب العروس» (شماره ۶۱۶۴) باشد. و بخشی از مطالب آن نیز نزدیک به همان کتاب است.

دراین رساله داروهایی وصف شده برای سیاه کردن و رویانیدن مو یا زایل کردن آن، زایل کردن بوی بد بدن، ایجاد حسن‌صوت، زایل کردن کندی زبان، اقسام مسائل مباشرت زنان، زایل کردن مستی و آثار سموم ازبدن، جلوگیری از پیری ونظایر اینها. فصلی نیزدربارهٔ تمائم دارد.

در یک جا از مؤلف چنین یاد شده «قال الحکیم صاحب الکتاب» وچنین استفاده میشود که در قرن چهارم تألیف شده است. در صفحه ۱۷۱ در زیرعنوان «الادویة التی تولدالذکاء والحفظ» چنین آمده «قال المسعودی اخبرنی بهذاالباب جماعة من الفلاسفه... و اخبرنی الهروی قال سألت الربیع بن سلیمان(۱) هل کان الشافعی یستعمل ادویه الحفظ والذکاء «قال نعم کنت اذق له اخلاقاً»

و نیز در همین بخش چنین آمده «وسمعت اباخلیفه الفضل بن الخباب الجمحی بالبصره سنه ثلاثمائه من الهجره و قدقارب المائه وهو(کذا) من سبعین سنه اداوم علی الاطریفل الصغیرسبعه ایام فی کل شهر کل یوم منه وزن اربعه مثقال الی الخمسه واترک تناول ما یخرج من البحر مثل سمک وغیره وما یخرج من الضرع وما یصنع منه مثل الجبن واللبن والکوامیخ والکشک وغیره وها انا علی ماترونی»

مؤلف ازکتاب اختیارات الکندی (صفحه اول رساله= ۱۶۸ مجموعه) نیز یاد میکند

آغاز: بسمله الحمدلله رب العالمین... اما بعد فانی قدنقلت هذاالکتاب من کتب الحکماء المتقدمین والاطباء الیونانیین وانتخبته من ملح اقوالهم وغرائب اسرارهم وسمیته کتاب لذة السامع من منتخب الخواص والمنافع واحکمت فصوله و ابوابه وجعلتها ذخیرة لنفسی ولمن یقرأه بعدی

پایان موجود: ثم احم الکاس فی النار ثانیه فاذا حمی اخرجه ثم اسقه مثل الاول تفعل ذلک حتی لایبقی من الماءشئی الا یشربه الکاس کله وقال المسعودی (نسخه ناتمام است)

۱۷- تریاق فاروق (گ ۶۹ — ۱۱۹) (فارسی)

از کمال بن نوربن کمال طبیب شیرازی (پزشک شاه تهماسب) در یک مقدمه وسه رکن و یک خاتمه. مقدمه در دومطلب و هررکن در چند جزء که بنام شاه نورالدین نعمت‌الله باقی حسینی نگاشته است . مؤلف این رساله کتابی دیگر در تدبیر حفظ الصحه دارد که دو نسخه از آن دراین کتابخانه با شماره‌های ۵۰۴ و ۵۱۹ فهرست شده است .نسخه‌ای ازتریاق فاروق در

۱- ربیع بن سلیمان بن عبدالجبار مرادی صاحب الشافعی
(تذکرة الحفاظ چاپ ۲: ۵۸۲)

کتابخانه ملک است (منزوی: ۵۰۶) و رجوع شود به فهرست ۲: ۲۹٦ و ۳۰٤

آغاز: بسمله . حمد وسپاس سزاوار حکیمی است که ترکیب بدن انسان را ازاجزای لطیفه و جواهر شریفه ترتیب نمود ... وبعد چنین گوید فقیر حقیر کمال بن نوربن کمال الطبیب شیرازی ... که چون به شرف خدمت حضرت فلک رتبت کیوان مرتبت مشتری منزلت مهرسپهر حشمت وجلال میر اوج رفعت واجلال... شاه نورالدین نعمة الله الباقی الحسینی... مشرف گشت ... چنین به خاطر فاتر رسید که تحفة لمجلسه السامی ومحفله النامی رساله‌ای جامع کامل در بیان اصول ترکیب حاوی برقانون ترتیب...دراختیارات اجزاء ووجوه تأثیر تریاق کبیر... تألیف نماید و بدرر فراید و غرر فواید از کلام متقدمین ومتأخرین بیاراید

انجام: اما در امراض معده ومانند آن اگر حل نسازند بلکه همچنان بدهند که فروبرد در معده بیشتر درنگ کند واثرش بهتر ظاهر شود . هذاآخرماقصدنا ایراده فی هذه المقاله والحمدلله الذی ایدنالاتمام هذه الرساله

۳۵۲ مجموعه‌ای است که بیشتر رساله های آن بخط نستعلیق سالک الدین حموی است وبتاریخ ۹۹۹ وپنج رساله آن (صفحه ۱۲٦ تا ۱٦۲) بخط نسخ محمد امین بن محمود دستجردانی است مورخ ۹۹۳ و چنین پیدا است که دستجردانی مجموعه‌ای از رسائل طبی گرد آورده که بخشی از آن دراین مجموعه حاضر قرار گرفته است .پشت برگ اول مجموعه فهرست کوتاهی از رسایل مجموعه، دوبیت عربی از میرزا طاهر بخط کهن سالک الدین، یادداشتی باهمان خط به نقل ازشیخ ابراهیم خونجی وچندحدیث بهمان خط ونیز تملک نوادهٔ سالک الدین حموی دیده میشود بااین عبارت «اناتراب اقدام العارفین راجی عفو رب العالمین ابن ابن ابن الحموی السعدی الانصاری محمدالمدعو بسالک الدین ۱۱۰۲». در ذیل تملک سالک الدین ودر ذیل رساله افیونیه ودر پایان مجموعه چند مهرمتشابه است که پاك کرده‌اند .

قطع: وزیری ۱۰×۲۳/۵ جلد : مقوائی زردرنگ

برگ: ۱۱۹ سطور : ۲۵ کاغذ: اصفهانی شماره ثبت قدیم: ۳۱۰۵۹ جدید : ٤٦٧۹

مجموعه پنج رساله درنجوم: (فارسی)

۱- تشریح الاعمال (گ ۱ — ٦۱ الف)

ازمحمدزمان بن شرف الدین محمد مشهدی اسطرلابی مؤلف تحفهٔ سلیمانی (درهمین مجموعه جای سخن) . نام مؤلف در دیباچه— پیش از مقدمه — تصریح شده است(نسخه شماره ۳٤۵٤)

این کتاب مشتمل است بریک مقدمه و سه مقاله وخاتمه مقدمه در شناختن پرگارمتناسبه و شناختن خطوط ونقاط وعلاماتی که در آن منقوش است .

مقاله اول درعمل پرگار از خط جیوب .. دارای ۲۳ فصل

مقاله دوم درعمل پرگار متناسبه از خط اجزاء متساوی مشتمل برچند عمل

مقاله سوم در عمل کردن ازخط‌مجسمات که‌پرگار متناسبه‌منقوش است (ص۷۸) .
خاتمه در بیان استخراج خط نصف‌النهار باعمل پرگار
در نسخهٔ حاضر عنوانهای مقالات آشفتگی دارد (۱) رجوع کنید، فهرست ۱۰ : ۱۳۳۳
۲ : منزوی : ۱۵۲
آغاز: (این دیباجه‌را ندارد) بسمله مقدمه در تعریف پرگارمتناسبه
پایان : در سمت قبله باشد ومنطبق‌باشد برخط ەك قبله وهوالمطلوب (در پایان شکل دائره‌ایست باتعیین جهات اربع)

۲- میزان‌الصنایع (گ ۶۶ الف — ۹۱ ب)

از محمدحسین بن محمد باقر یزدی در دستور ساختن اسطرلاب و اجزاء آن دارای یک مقدمه وسه‌باب وخاتمه . تألیف این کتاب‌به‌سال ۱۰۷۲ ودر راه‌سفر به‌مشهد رضوی انجام‌یافته است .

مقدمه در بیان آلاتی که به‌آن ساختن اسطرلاب میسر میشود
باب‌اول در قسمت حجرهٔ اسطرلاب وآن چه به‌آن تعلق دارد (چند فصل)
باب دوم درساختن عنکبوت و قسمت منطقة البروج وتعیین شظایای کواکب.
باب سوم درآن چه در بعضی اسطرلابها میکشند از خطوط‌سموت‌قبله.
ذریعه ۲۳: ۳۱۳منزوی : ۳۰۹

آغاز : بسمله‌الحمدلله رب‌العالمین والعاقبة‌للمتقین ... فقیر حقیرمحمدحسین‌بن‌محمدباقر الیزدی(را) به‌خاطر رسید که چون والد فقیر در اسطرلاب چند اختراع فرموده بودندودستورها وضع نموده بودند که بسیار آسان‌تر وبهتر بود از طریقه‌ای که در کتابها مذکور است‌رساله‌ای بنویسد تاهرکه خواهد ازآن منتفع‌شود وبعد ازمدتی که این‌در خاطر بود ودست به‌هم‌نمیداد درسنه ۱۰۷۲ توفیق احرام زیارت آستان ... رضویه

پایان: وماجدول میل اجزاء بروج از معدل‌النهار دراین رساله آوردیم بدین صورت (سپس در ۶ صفحه جدولهایی است که خانهای آنها هیچ نوشته ندارد).

۳- دائرهٔ هندیه (گ ۹۱ ب تا ۹۷ الف)

مؤلف این رساله از چهار قسم ساعت نجومی و چهار قسم ساعت طلوعی سخن میگوید و شیوه ساختن آنها را به شرح بیان میدارد. و درمقدمه خط نصف‌النهار و خط مشرق و مغرب را از روی دائرهٔ هندیه تحقیق میکند. درچند جای رساله از اصفهان یاد شده است. نسخه‌ای‌دیگر از این رساله در کتابخانه مسجد سپهسالار موجود است (فهرست آن‌کتابخانه ٤: ٤٠١)

۱ — در فهرست ج ۱۰ عناوین مقالات به درستی نقل نشده است. نوشته فهرست حاضر صحیح و کامل است .

آغاز: بسمله الحمدلله‌رب... و بعد این رسالهٔ مختصریست در معرفت عمل دائرهٔ هندی و اقسام آلات دانستن بیاید دانست که آلات ساعات بردو قسم است نجومی و طلوعی

پایان موجود در نسخه: تا انصاف ساعات و ارباع آنها معلوم وقاست مقیاس (سپس شکل دائره‌ایست با خطوط متقاطعه و ۸ صفحه جداول پرنشده)

٤ـ تحفهٔ سلیمانی (گ ۱۰۱ ب تا ۱٤٤ الف)

از محمد زمان‌بن شرف‌الدین مشهدی (قرن ۱۱) در تقویم وزیج دارای یک مقدمه و۹۸ صفحه و ۲٤ تحفه. در اول کتاب نام جماعتی از رصدبندان وزیج‌نویسان پیش‌وپس ازاسلام را یاد میکند و پس از ذکر عبدالعلی بیرجندی و شرح او برزیج سلطانی میگوید: «و بعد از آن به دویست و سی‌سال... در عهد خلافت... شاه‌سلیمان صفوی حسینی... جماعتی از ماهرین این صناعت رسالها پرداخته‌اند... باوجود این همه تألیفات... هنوز سالکان مسالک تحقیق...تشنه لب و محرومند... لاجرم بندهٔ خاکسار... المرجو بعنایة‌الله‌الابدی ابن شرف‌الدین محمد زمان مشهدی خواست تا باقلت بضاعت... ازاین بحرپر از درر ولالی... صدفی معرا از خزف بدست آورد...) تحفهٔ ۲٤ در تاریخهاست و در شرح تاریخ عربی گوید: «خواستیم اول محرم سنهٔ ۱۰۸۰ تا قصهٔ هجریه را معلوم کنیم...»

۱: ستوری ۲: ... منزوی: ۲۰۳

آغاز: بسمله حمد بی‌حدوثنای بی‌عدد و ستایش دور از آلایش خالقی را سزد که‌اطباق سماوات برفراشتهٔ حکمت اوست

پایان روز اول شهریور ماه روز یکشنبه باشد و روز سیزدهم آن جمعه باشدوهوالمطلوب (سپس ۸ صفحه جدول است که غالب آنها خالیست).

٥ـ رفیعیه در پرگار متناسبه (گ ۱٥۰ ب تا ۱۹۱ الف)

ازمحمد رفیع دارای یکصد و   عمل. درآن ازعرض بلد اصفهان یاد شده. نسخه‌ای دیگر (شمارهٔ ۱۷۷) در این کتابخانه موجود است که ناتمام است و حاشیه‌هایی با نشان «یوسف» دارد. ذریعه ۱۱: ۱۹٥ منزوی: ۱۷٦ وفهرست ۲: ۹٦

آغاز: این لوح‌مستطیل که پرگارنسبت‌است	تجذیر و ضرب و قسمت را نیک‌آلت‌است
وزبهر قوس و جیب و ترظل و قطـر ظـل	زان کشف میکند اگر اهل بصیرت است
در شرح آن فـقـیـر مـحـمـد رفـیـع را	باشد رساله‌ای که زاسرار صنعت است

...برکار متناسبه اج ف اک لِ آلتی است مشتمل بر دوستاره که متصل‌اند برسرکزواحد.

پایان: چنانچه اول یافتیم شکل این است والله اعلم. درکنارنسخه حاشیه‌هایی است از «محمد» که در یکی از حواشی خویش از شاهزاده علیقلی‌میرزا یاد میکند.

۳۶۰ دفتریست به قلم نسخ سیدحسین‌ساوجی‌مورخ ۱۲۸٤ . در حاشیه‌برخی از صفحات مجموعه نوشتها ایست به قلم «محمد». پاره‌ای از ارقام و عناوین با قلم قرمز است و جای‌بیشتر عنوانها سفید گذارده شده است.

قطع: رجلی ۲۰×۳۳ ج تیماجی‌قرمز تعداد برگ ۱۹۱ سطور هر صفحه ۲۰ کاغذ فرنگی شکری رنگ آهار مهره شماره ثبت: ۳۱۰٦۷

مجموعه دو کتاب در منطق: (فارسی و عربی)

۱- اساس‌الاقتباس (گ ۱ — ۸۰) (فارسی)

از خواجه نصیرالدین طوسی در منطق. (نسخهٔ حاضر از مقاله برهان است تا قسمتی از مقاله (۸) در خطابت و دنباله آن از مجموعه افتاده است)

۲- حاشیه حاشیه تحریرالقواعدالمنطقیه (گ ۸۱ ب تا ۱٦۱) (عربی)

حاشیه است برحاشیه میرسید شریف بر شرح قطب رازی بررساله شمسیه در منطق (از آغاز تا مباحث معرف). مؤلف از حاشیه خویش بر شرح طوالع و رسالهٔ خود درعلة غائیه یاد میکند.[1]

آغاز: بسمه و به‌نستعین قوله ورتبته‌ای رتبت مقصودالکتاب لان‌الخطبه جزء من اجزائه بل هذه‌العباره ایضامع انه لیس بداخل فی‌شی‌منها

پایان: والتعریف بالمباین کتعریف‌البیت بالسقف والجدران قال فی‌حاشیة شرح‌المطالع بعد ما نقل‌الشارح من صاحب اساس. (نسخه ناتمام است)

۳٦۵ مجموعه‌ایست به خط نستعلیق با دو قلم از قرن ۱۱ و بخش دوم (حاشیه حاشیه تحریرالقواعد) به قلم محمد مؤمن‌بن استاد محب‌علی سلمانی و مورخ ۱۰۵۵ — است با اغلاط بسیار. در پایان مجموعه تملک محمدقاسم‌بن عبداللطیف‌بن کلبعلی جزائری‌حسینی‌شریف است با مهری به نقش «یا قاسم‌الارزاق». بر پشت نخستین برگ در فهرست مندرجات مجموعه سه عنوان ذکر شده و عنوان سوم «لب‌المعانی فی‌تفسیر سورة‌الحمد» است که اکنون در این مجموعه وجود ندارد. بر پشت برگ اول بخش ۲ چند تملک و یادداشت دیده میشود. عناوین شنگرف.

---

۱ — «وقدبسطناالکلام فی‌حاشیة شرح‌الطوالع و کتبنا مایجری مجری رسالة فی‌هذاالباب مویداً بتصریحات و تلویحات آخر من کلام‌الشیخ وهؤلاءالشارحین لکلامه...» (ص ۲۰۲دفتر)

قطع رقعی ۱۲×۱۹ ج: تیماجی قرمز برگ ۱۶۱ سطور هر صفحه ۲۰ — ۱۹ کاغذ اصفهانی شماره ثبت قدیم ۳۱۰۷۲

مجموعه ۲ رساله درنجوم و غیره (عربی و فارسی)

۱- النبذة السنیه فی الفوائدالفلکیه (گ ۱ — ۲۷) (عربی)

= جواب مسائل شیخ احمدبن حسین بن محمد درتقویم. مؤلف این کتاب را به درخواست شیخ احمدبن حسین بن محمد و در پاسخ سؤالهای او نوشته است. این کتاب مشتمل بر مقدمه و چند فائده است مقدمه در نوروز، فائدهٔ اول در نوروز و تعیین وقت تحویل شمس در برج حمل به سالهای ۱۱۸۰ تا ۱۱۹۱. درآغاز فایدهٔ اول ازسید عالم ادیب سیدعلی بن سیدعلوی حسینی و از علمای اهل سند و خواجه نصیر یاد میکند. در بیشتر فوائد از احادیث شیعه، از صدوق و از کتاب بهجةالمجالس تألیف صاحب کتاب التیسیرفی التفسیر یاد میکند. در یکی از فوائد که در بارهٔ منازل قمراست متن کامل «ارجوزةالقارب» منسوب به امام علی بن ابیطالب علیه السلام را میآورد. این منظومه دارای ۴۹ بیت است و چنین آغاز میشود:

الشرطین فهو راس الحمل　　اذا بدا فی وقته المعتدل

پایان ارجوزه:

هذا الذی قرره اهل الرصد　　عن الامام المرتضی لقدورد
والحمدلله علی ما انعما　　ثم له الشکر علی ما الهما

آغاز: بسمله. الحمدلله المدیر للافلاک و مدبرالاملاک و صلی الله علی سید انبیائه... و بعد فقد سألنی بعض اخوان الدین... الشیخ احمدبن حسین بن محمد عن بعض مسائل یشتمل علی فوائد فی علم الفلک فاجبته مقابلا امره بالطاعه علی ما بلغنی فیها عن علماء اهل هذه الصناعه

پایان: وماورا جبل القاف لیس من الدنیا تمت علی ید کاتبها ومالکها اقل العباد واکثرهم خطاءً وزللا المقرالمفتقر الی عفو ربه الربانی... احمدبن سالم بن علی بن عبدالخضربن یوسف بن رمضان المنوی اصلا البحرانی ملکه الله نواصی الامانی... فقد تمت هذه النبذة السنیه فی الفوائد الفلکیه والحمدلله رب العالمین.

۲ـ التقویم (رسالة فی‌معرفة...) (گ ۲۷ ب — ۶۱) (عربی)

از احمدبن محمدمهدی شریف خاتون‌آبادی در یک مقدمه و ده فصل. این کتاب را به سال ۱۱۲۶ در خیمه‌گاه کربلا به پایان رسانیده[1] در اول و آخر کتاب به این نکته اشاره شده است.

نسخه حاضر از اول دیباجه افتاده دارد و آغاز آن چنین است: تقاویمها وساس متعلقاتها سمی بالتقویم القمری

ذریعه ۲۱: ۲۵۰ فهرست ۱۹: ۲۱۳—۲۱۴

آغاز (در نسخه شمارهٔ ۶۲۴۳): پس از بسمله نحمدک یا خالق الشمس والقمر ونصلی علی نبیک فارق الخیر والشر وعلی آله واصحابه نجوم البحر والبر اما بعد فیقول... احمدبن محمد مهدی الشریف الخاتون‌آبادی هذه رساله و جیزه و عجاله عزیزه فی‌معرفة التقویم الفتها علی‌حسب اسرالاصدقاء

پایان: وقدوصل تالیفه الی هنامع کثرة الاشغال... سنه‌ست و عشرین و مائة بعدالالف ۱۱۲۶ فی مشهد مولانا ابی‌عبدالله‌الحسین صلوات‌الله وسلامه علیه فی البستان الشهیر به‌خیمه‌گاه علی ید مؤلفه‌الراجی الی عفو ربه‌الصمدابن محمد مهدی‌الشریف احمد حامداً مصلیا مسلما.

۳ـ صفیحةالاسطرلاب (گ ۶۲ — ۶۴) (عربی)

ازشیخ بهائی (این نسخه ناقص است و دنبالهٔ آن از مجموعه افتاده)

۴ـ مناقب‌الاولیاء (۶۵ — ۱۱۹) (فارسی)

از اول کتاب اوراقی افتاده و آن چه موجود است نخست دنبالهٔ مناقب و سیرت و سخنان جنید و پس از آن عمر و عثمان مکی، ابوسعید خراز، بوالحسین نوری، ابوعثمان حیری، احمد عاصم انطاکی، عبدالله جیق، جنید، ابراهیم‌داود رقی، یوسف‌اسباط، ابویعقوب اسحاق نهرجوری، سمنون محب، ابومحمد مرتعش، ابومحمدبن فضل، ابوالحسین بوشنجی، شیخ محمدعلی حکیم ترمذی، ابوبکر وراق، عبدالله منازل، علی سهل اصفهانی، خیر نساج، ابوالخیر اقطع، بوحمزه خراسانی، احمد مسروق، بوعبدالله روعذی، عبداله احمد مغربی، بوعلی گرگانی، ابوبکر کتانی، ابوعبدالله خفیف، ابومحمد جریدی، بهلول دانا، حسین منصور حلاج. در آخر نسخه چنین‌آمده: تا بدانی که دعوی منی کردن نیک نبود و منی از خود دورکردن نیکو شود والسلام تمام‌شد کتاب مناقب اولیاء قدس‌الله اسرارهم... با بعضی زیادات که از عربی ترجمه شد، و در اصل ناموجود بوده با اعتراف خود به قصور اما چه ازآن خوبتر و فضیلت‌تر بود که عند ذکرهم

---

۱ — در جلد ۱۹ نسخه‌ای از این کتاب به شمارهٔ ۶۲۴۳ معرفی شده و در کتاب‌شناسی آن به اعتماد بر یکی ازفهارس چنین آمده که در مشهد خراسان تألیف آن پایان یافته است بدینوسیله اصلاح میگردد.

تنزل الرحمه ولقد کان فی قصصهم عبرة لاولی الالباب توقع از کرم خوانندگان که کاتب را از دعای خیرفراموش نکنند... وصلواته علی اشرف خلیقته... والحمدلله رب العالمین تاریخ تحریر روز ٥ شنبه دوم ربیع الاخر ۱۰٤۱ به‌قلم حقیر نامراد و فقیر شکسته بال محمد حکیم زاده.

آغاز موجود (پس از یک سطر): نقل است که او را هشت مریدی بود که ازخاصان خود بودند که هر اندیشه که کردی ایشان کفایت کردندی. ایشان را درخاطر آمد که ما را بجهاد باید رفتن دگر روز جنید خادم را فرمود که ساز غزا کن پس شیخ با آن هشت مرید به جهاد رفتند چون صفی درکشیدند مبارزی از جند کافران به میدان برآمد و هر هشت را شهید کرد و جنید نگاه کردگفت در هوانه هودج ایستاده دیدم روح هر یکی که شهید افتاد در هودجی می‌نهادند وهمی بردند پس یک هودج تهی بماند من گفتم که شاید که ازآن من بود درصف کارزار شدم آن مبارز که اصحاب را کشته بود درآمد و گفت ای ابوالقاسم آن هودج نهم ازآن من است تو به بغداد باز رو و پیر طائفه باش و ایمان برمن عرضه کن پس مسلمان شد و بهمان تیغ که یاران را کشته بود ۸ کافر بکشت پس شهادت یافت

٥- مواعظ النبی لابن مسعود (گ ۱۲۱ — ۱۳۱ ب) (عربی)

وصایای حضرت پیامبر (ص) به عبدالله‌بن مسعود. حدیثی است از ابن مسعود.

آغاز: بعد از بسمله. الحمدلله رب العالمین...اما بعد هذه فائده جلیله و موعظه بلیغه عن النبی صلی‌الله علیه وآله لعبدالله‌بن مسعود فقد روی عن عبدالله‌ابن مسعود قال دخلت انا وخمسة رهط من اصحابنا یوماً علی رسول‌الله صلی‌الله علیه وآله‌وسلم وقد اصابتنا مجاعة شدیده

پایان: یابن مسعود علیک بالصدق ولاتخرجن من فیک کذبة ابدا وانصف‌الناس... والبغی یعظکم لعلکم تذکرون.

٦- خطبه- وصایای امیرالمؤمنین علی(ع) (گ ۱۳۱ الف و ب) (عربی)

آغاز: العاص عن عبدالواحدبن الصواف عن‌محمدبن اسماعیل الهمدانی عن ابی‌الحسن موسی علیه‌السلام قال امیرالمؤمنین علیه‌السلام یوصی اصحابه ویقول اوصیکم بتقوی‌الله فانها غبطة الطالب الراسی

۳۷۰ دفتری است به خط نسخ با قلم‌های مختلف از حدود قرن ۱۲ . مناقب اولیاء به‌خط محمد حکیم‌زاده و مورخ ۱۰٤۱ عناوین در رساله شمارۀ ٤ (مناقب اولیاء) شنگرف. گوشۀ برگ اول دفتر وصالی دارد و نوشته‌ها آسیبی ندیده است

قطع خشتی ۱۲×۲۰/٥ جلد: تیماج قرمز برگ: ۱۳۱ سطور: ۲۳ کاغذ: فرنگی شمارۀ ثبت قدیم: ۳۱۰۷۷ جدید: ۳٤٥٤ .

مجموعهٔ ۳۲ رساله در موضوعات مختلف (عربی وفارسی)

۱ — اختیارات منظوم (بخشی از...) (گ ۱ — ۲ الف) (فارسی)

اول و آخر افتاده و چنین شروع میشود: منقلبهٔ بروج

برفلک برج منقلب چهار است — اندرین باب حکم بسیار است

حمل است اول و دگر سرطان — باز میزان و جدی نیک بدان

این نسخه متن و حاشیه را فرا گرفته است.

۲ـ استفتائیه در باره حکم غناء و موسیقی (گ ۲ الف) (فارسی)

صورت استفتائی است با فتواهائی منقول از میرسیداحمد عاملی، رفیع‌الدین نائینی، محمدباقر خراسانی و غیرهم. عنوان استفتا چنین شروع میشود: صورت نوشته‌ای که از جهت فتوا در ذم صوفیه نوشته‌اند: علمای طایفه‌محقه وفضلای اثنی عشریه الذین‌لا یتکلمون بهواء الناس ولا یداهنون... بیان‌فرمایند که به‌غنا و سرود اشتغال نمودن و مطربانه و مغنیانه‌اصول گرفتن و دست زدن و رقص کردن و به چرخ درآمدن... فسق است یا طاعت

۳ـ احکام زجرالفال (جدول...) (گ۲ ب — ٤ الف) (فارسی)

احکام فال است از روی بانگ رعد و برق و خسوف و کسوف قوس و قزح و جز اینها از حوادث جوی.

٤ـ احادیث و حکایات (گ ٤ ب — ٥ الف) (فارسی)

در عنوان این بخش آمده است: اخبار و نقلیات که از نسیم‌الربیع وغیره منقول میشود.

آغاز، بسمله. انس بن مالک روایت میکند از حضرت رسول (ص) که پرسیدند از روزها

درحاشیه برگ (٥ ب) و حواشی بسیاری از برگها نیز منقولاتی‌است ازنسیم‌الربیع وغیره وظاهراً دنباله همین بخش است.

٥ـ خواص اسماء حسنی (گ ٥ ب — ۱۱ ب) (فارسی)

گردآوری کاتب مجموعه: زین‌العابدین پسر حاج علیرضا که رقم او در برگ ۱۳ الف دیده میشود.

آغاز: بسمله. در ذکر خواص و فواید اسماءالحسنی چون قلم فواید رقم را ارقام بدین مقام رسید کاتب را جمع کردن نسخه‌ای... مناسب نمود بعد از تعب طلب چند نسخه درنظر آمد

پایان: الصبور هر که در بلایی یا مرضی یا مصیبتی افتد هزار بار بگوید... سهل گردد و به‌خیر مبدل شود انشاءالله تعالی تمت.

۶- شرح سیزده نام (گ۲ر الف) (فارسی)

شرح خواص طلسمی است بنام سیزده نام.
آغاز: این سیزده نام است از نامهای خدای هر یک بجهت مهمی بنویسد حاجت وی روا شود

۷- جدول سوره توحید و خواص آن (گ۲ر ب) (فارسی)

جدولی است از هر طرف دارای هشت خانه که سورهٔ توحید در خانهای آن پرشده منسوب به امیرالمؤمنین علی (ع).
آغاز پس از بسمله: بدان که این استخراج حضرت امیرالمؤمنین علیه‌الصلوة والسلام است از برای دفع فتنه آخر زمان و از برای فتح کارهای دین و دنیا
درکنار صفحه طلسمی منظوم منسوب به آن حضرت کتابت شده است.

۸- جدول پنج‌تن (گ۳ر الف)

جدولی است ازهرطرف ده خانه دارد و درآن نام پنج تن (= خمسه آل‌عبا- ع) پرشده است. در این صفحه نیز دیده میشود: خواص بعضی آیات، آزادنامه قنبر و خط و تملک کاتب نسخه زین‌العابدین بن حاج علیرضا.

۹- مواعظ (گ ۳ر ب — ٤ر الف) (عربی)

چند «موعظه» است از قرآن واحادیث قدسی

۱۰- احادیث در آداب و سنن (گ ٤ر ب — ۳۲ الف) (عربی)

درعنوان نسخه با قرمز چنین نوشته «احادیث قدسی وحضرت رسول‌رب‌العالمین وائمه معصومین (ع)»
آغاز: بعد از بسمله قال رسول‌الله صلی‌الله علیه وآله وسلم اربعة شفیع یوم‌القیامه ولو آتوا بذنوب اهل الارض المکرم لذریتی والقاضی لهم حوائجهم
پایان: و رجل یضع رأسه مع الامام ویرفعه بعد الامام فله‌اربع وعشرون صلواة.

۱۱- المتعه (حکم...) (گ ۳۲ الف — ۳۷ الف) (عربی)

مجموعه احادیثی است از پیغمبر وائمه (علیهم السلام) درسنت بودن متعه. بالای نسخه با قلم‌قرمز آمده: «درباب نکاح متعه».
آغاز: عن‌سلمان الفارسی وابوذرالغفاری والمقداد وعمروبن امیرالضمیری عن جماعه عدتهم اربعة وعشرین رجلا عن‌النبی صلی‌الله علیه وآله انه قال لیس شیء ارفع منزلة عندالله ولااحب وسیلة من استمتاع المؤمن بالمؤمنات.

پایان : قال‌النبی ایماامراة وهب صداقها لزوجها اعطاها الله تعالی ... وبعث‌الله الیها بکل درهم الف ملک یکتبون الحسنات الی یوم ینفخ فی‌الصور.

۱۲- نکاح‌المتعه(رساله فی) (گ ۳۷ و ۳٤) (عربی)

دارای ارکان واحکام . از رکن اول (= عقد) مقداری افتاده است .

آغاز : بعد از بسمله . اعلم ان‌النکاح المتعه شایع فی‌الاسلام دل علیه‌الکتاب العزیز والسنه النبویه وفعله ائمتنا علیهم‌السلام وکذا اکابرالصحابه ... فالاول من ارکانه‌العقد

پایان : لیس هذامحل ذکرها والحمدلله وحده وصلواته علی محمد وآله وسلامه‌اجمعین والطیبین الطاهرین .

برگ اول رساله در صفحه ۷۳ و۷٤ وبقیه آن در صفحه۸۷ و۸۸ است . در فاصله این برگها وپس از آن تا برگ ۵۰ الف‌مطالب واحادیث مختلف است ازجمله حدیث منقول‌ازانس بن مالک دربارهٔ یک یهودی در ایام خلافت ابوبکر وحدیث مذاکرهٔ ابلیس با رسول‌الله صلی الله علیه وآله که‌به فارسی ومفصل است (گ ۱ ٥ ب — ۵۰ الف)

۱۳- قلمیه (گ ۵۵ ب — ٦۲ الف) (فارسی)

این رساله مشتمل است بریک مقدمه دومقاله وخاتمه. مقدمه در قلم‌شناختن وقلم تراشیدن وغیره .

مقاله اول دارای دوباب است باب اول در معرفت وضع خط ، اسامی خطوط ووجه‌تسمیه آنها . باب دوم در اصول خط وذکر تعریفات آنها .

مقاله دوم در مرکبات وبیان اصول ترکیب دارای دوباب باب اول در اصول ترکیب باب دوم در انواع حروف. خاتمه در بیان نگاهداشتن قلم .

در این کتاب از ابن بواب ، ابن مقله و یاقوت یاد شده در باب دوم از مقاله نخست آمده: «بدانکه اصل خط نقطه است از بهرآنکه نقطه سه‌یا بیشترکه‌بهم پیوستی خط شود ... بدانکه الف محقق هشت نقطه است تا نه‌اگر زیاده شود از اصول خارج باشد والف ثلث هفت است وتا هشت جایز داشته‌اند وبعضی گفته‌اند که درالف سه‌حرکت می‌باید وآن درنتوان یافت مگر به‌ارشاد استاد

آغاز : بعد از بسمله . الحمدلله‌الذی‌شرف النوع الانسانی‌بالخط والبیان ... وبعد بدانکه این رساله‌ای است دربیان خط .... اما قلم شناختن ازآداب ارباب خط واصحاب بیان است . قلم باید که رسیده‌باشد و رسیدگی قلم آنکه باید سرخ باشد و اندك به زردی زند

پایان: و درازی نوك قلم باید که مقدار دورقلم یا مقدار ناخن انگشت باشد.

۱٤- چهل حدیث (گ ۶۱ ب تا ۶۷ب) (فارسی)

از: عبدالله چهل حدیث است در اذکار و ادعیه از پیامبر و ائمه علیهم‌السلام.

آغاز: پس‌از بسمله: الحمدلله‌رب‌العالمین... اما بعد بدانکه این رساله‌ای است دربیان چهل حدیث و فضیلت دعاها واورادها... این فقیر حقیر ضعیف عبدالله‌الغنی ازکتابهای معتبر بیرون آورده... وآن رابه فارسی بیان نموده تا نیمه شعبان ازاین بهره‌مند شوند... حدیث اول منقول است باسناد صحیح از حضرت‌فاطمه زهراء علیهاالسلام

پایان: حدیث چهل از ابن‌عباس روایت‌کنندکه شخصی راگفت درکوفتی بودم‌که بیم هلاك بود رسول فرمود... حق‌تعالی رنج و الم از من دفع‌کرده صحت یافتم

۱۵- منافع سور قرآن (مقتبس از...) (گ ۶۸ الف - ۷۱ب) (فارسی)

=مطلوبات،گویا اقتباسی است ازکتاب خواص ومنافع قرآن محمدبن‌احمد تمیمی ونام کتاب درآغاز نسخه «مطلوبات» ونام مؤلف احمد تمیمی یاد شده است.

دراواخر نسخه (صفحه ۱٤۱ مجموعه) چنین آمده: «مؤلف‌کتاب احمدتمیمی‌گویدکه در وقت (کذا) مسافر بودم دراین ورطه افتادم بقرب هفده‌کس از قطاع‌الطریق شمشیرها کشیده روی بمن نهادند».

عنوان مطالب «مطلب» «نفع» «نافع» و مانند اینها است. دربارهٔ تمیمی وکتاب او خواص‌القرآن و منافع‌القرآن. رجوع شود به‌کشف‌الظنون: ۷۲۷ و۱۸۳۵

آغاز: مطلوبات. چون‌کسی درکشتی نشسته و این آیت‌هفده بار بخواند وباد برخود دمد و اگرنداند بدهد تا بنویسند بر بازوی راست بندد از غرق شدن و ازخطرآب در امان حق تعالی باشد «فاذاستویت...»

پایان: این‌آیات را برقطعه حلوا بخواند وبخورد وبرخورد دشمن دهد زبان وی بسته گردد و زبون وی شود «واذاخذنامیثاقکم ورفعنا فوقکم‌الطور... ان‌کنتم مؤمنین»

۱۶- رساله حج (گ ۷۲ الف - ۷۵ الف) (فارسی)

واجبات حج است بدون استدلال و دیباجه وخطبه ندارد. واجبات‌حج‌را چنین ذکر‌کرده: اول احرام، دوم ایستادن در عرفات سوم سرتراشیدن مرد وکوتاه‌کردن موی زن چهارم طواف فرض‌که آنرا طواف افاضه‌گویند پنجم رفتن و دویدن میان‌منی ومروه.

آغاز: اما بعد بدانکه درحج‌گذاردن پنج چیز فرض است اول احرام و احرام آنستکه درجایی‌که حاجیان احرام‌گیرند بدل‌نیت‌کنند

پایان: وختم به مروه‌کند. سنت است‌که درحال رفتن و دویدن‌گوید رب‌اغفر وارحم... و اگر قرآن خواند افضل باشد

۱۷- خطبه نکاح (گ ۷۵ ب - ۷۶ الف) (عربی)

۱۸- غنیة‌الانام= سن‌لایحضره‌التقویم (گ ۷۷-۱۰۶ الف)

از فیض کاشی یک مقدمه دومقاله ویک خاتمه. پس‌از پایان غنیة‌الانام (دربرگ ۱۰۶ ب) دعای استخاره‌و خواص بعضی آیات و یک طلسم بخط کهنه نوشته شده است.

۱۹- اختیارات ساعات و روزها (۱۰۷ الف) (فارسی)

اختیارات ایام هفته است.

آغاز: بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم هست کلید در گنج حکیم

فاتحه ونامه‌بنام‌خداست حمد الهی بکلام خداست

یوم‌السبت اول روز زحل هیچ کاری را نشاید چاشت زهره دوستی راشاید

پایان: یوم‌الجمعه اول روز زهره چاشت عطارد زوال قمر... آخر روز شمس.

۲۰- نوروزنامه (گ ۱۰۷ ب - ۱۰۹ الف) (فارسی)

منقول از امام صادق علیه‌السلام در احکام نوروز در روزهای هفته

آغاز: منقول است از امام جعفر صادق (ع) که ترتیب کرده‌اند احکام نوروز

پایان: پائیز نیک باشد خداوند طالع سال را موافق است.در ذیل این نوروزنامه جدول رجال‌الغیب است که بهمان خط نوشته شده است.

۲۱- مدخل منظوم (گ ۱۱۰ الف - ۱۱۳ الف) (فارسی)

همان منظومه منسوب به خواجه نصیر (دراین‌باره رجوع شود به فهرست ۱۹:۵۰۴)

۲۲- چهل حدیث (مترجم) (حاشیه ۳۵ الف- ۳۷ ب و۴۴ الف وب) (عربی)

آغاز: الاحادیث‌المترجمه الاربعون. الحدیث الاول لایؤمن‌احدکم حتی یحب لاخیه ما یحب لنفسه

پایان: الاربعون طوبی لمن وجد فی‌صحیفته استغفاراً کثیرا. دنباله حاشیة صفحهٔ ۸۶ (مطالب متفرقه) درمتن صفحه ۸۹ ادامه پیدا میکند.

۲۳- محرم‌نامه (حاشیه گ ۱۰۷ ب)

احکام و اختیارات وقوع محرم در اول سال و روزهای‌هفته

آغاز: حضرت امام جعفر صادق (ع) می‌فرماید که چون اول سال محرم شود احتیاط باید کردن...و چون محرم روز شنبه بود زمستان سخت باشد.

۳۷۸ نسخه‌ای است به‌خط نسخ و نستعلیق قرن ۱۱ به قلمهای مختلف بیشتر به قلم زین‌العابدین بن حاج علی رضا. دربرگ ۱۳ تاریخ ۱۰۷۶ دارد. حاشیه برگ اول و برگ آخر

وصالی شده است. بسیاری از برگهای اول وآخر آثار رطوبت وآلودگی دارد عناوین شنگرف .
قطع: رقعی ۱۳×۱۸/۵ ج: تیماجی سیاه. برگ۱۱۳ کاغذ: اصفهانی شماره ثبت ۳۱۰۸۰.

مجموعهٔ رسائل پزشکی (٤ رساله) (فارسی وعربی)

۱- جمل وجوامع - در تشریح اعضاء (گ ۱-۱۳۰) (فارسی)

از عمادالدین محمود بن مسعود پزشک قرن ۱۰، زنده در ۹۸٤ و مؤلف آتشک(شمارهٔ ۱/۶۳۰۳ فهرست ۱۹: ۲۸۸-۲۸۹). کتاب حاضر که در ۹۷۹ یا ۹۷۸ تألیف شده دارای ۷ جزء ویک ذیل بر باب ۶ است ازاین قرار:

جزء اول: تشریح اعضاء سر ۲- تشریح گردن ۳-تشریح مادون ترقوه و فوق حجاب حاجز ٤- تشریح مادون حجاب حاجز ٥- تشریح دو دست ٦- تشریح دوپا ۷- درباره اجزاء لطیفه مانند ارواح و ادخنه وابخره ودیگر اجزاء مرکبه و مفرده که در اجزاء سابقه یاد نشده است. ذیل باب ٦ تعداد عظام، عضلات و اعصاب بدن

مؤلف دراین کتاب از شرح مفصل خویش بر تشریح قانون ابن‌سینا و نیز از سعدالدین فارسی و پاره‌ای از شارحان قانون یاد میکند.

نام کتاب درآغاز جزء ٥ (در نسخه دیگر کتابخانه (شمارهٔ ۶۹۳۲) که کامل‌تر است و ازآغاز اندکی افتاده دارد) تصریح شده است. آغاز موجود در نسخه ۶۹۳۲ چنین است:

«این بنده خواست که در تشریح اجزای بدن مانند سر وگردن آنچه مکنون دفاتر و مکتوم ضمائر است ابراز نمایدو نقاب خفا از چهرهٔ مخدرات که تااین زمان ازقبیل لم یطمثهن انس قبلهم ولاجان بگشاید وچون سلوك طریقی میکند که تا غایت هیچ کس نکرده و تنها رو دراین راه آورده اگرسهو وخطائی در تقریر لفظی وبیان معنایی واقع شود... به ذیل عفو و اغماض بپوشند... و بباید دانست که ترتیب ابواب این کتاب مطابق ترتیب اجزای ابدان است وچون هرجزو مشتمل برظاهری و باطنی است اول ذکر ظاهر میکند وبعد شیئاً فشیاً به باطن منتقل میشود»

نسخه حاضر شامل اجزاء زیراست:

بقیه جزء اول در تشریح سر، جزء دوم (ص ٤٥) در تشریح گردن. جزء سوم(ص۸۳) در تشریح سینه «وظهر و دل و شش وتمام آنچه مادون ترقوه و مادون حجاب حاجز»است. جزء چهارم (ص ۱۶۰) در تشریح بطن وجوف اسفل. صفحات آخر این جزء درباره ذکورهٔ و انوثه وجنین است. درآغاز هر جزءخطبه و دیباجه‌ای دارد که درآغاز جزء رابع مفصل‌تراست و هرجزء مانند رساله‌ای مستقل پایان یافته است.

در پایان جزء دوم تاریخ تألیف ۹۷۸ یادشده است. در پایان فصل تشریح گوش از جزء اول چنین آمده: تم تشریح الاذن مؤلفه و مصنفه قدوة المحققین استادالعالمین محمودبن

مسعودبن محمودبن محمدبن احمد[بن] حسین بن‌علی‌الطبیب... وتاریخ تألیفه یوم‌الاربعاء حادی عشرین... رجب‌المرجب سنه ۹۷۸ (۱)

آغازموجود: میکند و اندرون تمام بینی را غشائی میپوشاند که از پردهٔ غلیظ ناشی‌میشود و رطوبتی که از مقدم دماغ بزیر میآید ازاین عظم متصفی میشود و بمجرای انف... تشریح عضل... بدان که این عضل را کسی قبل‌از جالینوس درنیافته و این دو عضله‌است.

پایان موجود: وچون سر جنین اثقل اعضاء او بثقل طبیعی مایل اسفل میشود و بمددی از رب‌العالمین که عالمی را بیک امر ایجاد کرده این چنین امری بوجود می‌آید که عقول عقلاء درآن حیرانند سبحانه انما امره اذا اراد شیئاً ان یقول له کن فیکون تمت‌الکتاب.

۲- افیونیه (گ ۱۳۱-۱۸۵) (فارسی)

از: عمادالدین محمودبن مسعود طبیب. این نسخه با نسخه شمارهٔ ۳۰۲/۱/ که در همین فهرست معرفی شد وبخط سالک‌الدین حموی است در خطبه و دیباجه اختلاف دارد.

آغاز نسخه حاضر: الحمدلله المحمود فی کل فعاله... معلوم باشد که طبقات ناس در زمان ما اکثر دوصنف‌اند.

این نسخه با دوخط نوشته شده نیمه اول بخط نسخ و نیمه دوم بخط نستعلیق است از نیمه صفحه ۳۰۰ تا ۳۰۳ سفید است ونسخه ناقص است.

۳- تشریح الاعضاءالمفرده والمرکبه (گ ۱۸۷-۱۹۹ الف) (عربی)

عناوین مورد بحث دراین رساله: عظام، غدد، شریانات، اورده، غشاء، لحم، جلد، عصب، وتر، رباط، تقسیم حرکات المفصل. ازدیباجه استفاده میشود که کتاب دارای فصولی است اما درنسخه حاضر عنوان فصل دیده نمی‌شود. مؤلف رساله از رساله دیگرش «فی ان لعظام‌لاحس لها» که درآن برعلامه (ظاهراً قطب‌الدین شیرازی) اعتراضاتی وارد کرده، یاد میکند. و دراین رساله نیز بر وی اعتراضاتی بسیار دارد.

آغاز: بسمله، الحمدلله‌الذی خلق عبیده والاماء من‌الطین والماء بعدما خلخلها ومزجها بالنار والهواء ثم درج فی‌الکل منزلا به شیئاً من جوهرالسماء... وفقنی‌اللهم علی‌تشریح الاعضاء المفردة والمرکبه بفصول مرتبه مبوبه ثم علی شرح امزجتهاالاصلیه والعرضیه وبیان اسبابها الصحیه والمرضیه وعلاماتها وسایر مایندرج فی‌الجزءالعملی من‌الطب واتفق علیه اصحاب‌اللب بحرمة من اناساکن حضرته وملتثم بتراب‌عتبته مأمن‌الذریةالطاهره علیه و علیهم منک‌الصلوات المتواتره والتحیات المتکاثره... اول‌البسائط‌العظم

پایان‌موجود: فانها فیها مفاصل غیر مؤلفةالالتحام‌اتصال لایمکن معه‌الحرکه.

۱- درنسخه شماره ۶۹۳۲ تاریخ ۹۷۹ یاد شده است.

۴ـ تشریح اعضاءالبدن (گ ۱۹۹ ب تا ۲۰۰ ب) (عربی)

مؤلف نخست به تشریح چشم پرداخته و نسخه ناتمام مانده‌است.

آغاز: بسمله وهذاتشریح اجزاءالبدن فاولا نقدم‌العین من‌الاول فهو معین فی‌التقدم اعلم‌ان‌العین مع هذاالصفه التی‌یبدولها فی‌بادی‌النظر مرکبه من مأته و اربعه عشر عضواً

پایان‌موجود: الثانی‌ان‌الماء یجعل فی‌القدح‌الی ناحیه بعیدة عن‌البقیه.

۳۸۳ نسخه‌ای است به چند قلم نستعلیق‌و نسخ از قرن ۱۰/۱۱در ذیل صفحهٔ ۲۶۱ (پشت برگ اول رسالهٔ افیونیه) تملک عطاءالدین‌محمدزمان حسینی است. در صفحه ۳۷۲ که سفید است چنین نوشته: «وعدهٔدادن این کتاب بی‌عذر مؤکد به نذر غرهٔ ذیقعدهٔ ۹۸۸.» بریک برگ اضافی آخر نسخه (صفحه ۴۰۳) یادداشتی است مورخ ۱۰۴۲ مشتمل بر:«أسامی امامزادگانی که در بلدهٔالموت در قریه‌شهرك ظاهر شده‌اند.» اسامی آن‌امامزادگان ازاین‌قرار است: امامزاده عسکری‌بن حسن‌بن امام جعفر صادق،امامزاده زکی‌بن هادی ابن‌حسن،امامزاده موسی‌بن عیسی بن قاسم. دراین یادداشت آمده‌است:ملازمان حضرات که به‌اتفاق‌ایشان شهید شده‌اند، خواجه بلبل، خواجه‌قنبری، خواجه‌نجم‌الدین هندوستانی، خواجه رضوان نخجوانی .قاتلان حضرات نورالدین پسرزادهٔ‌حسنک آفتاب‌دری که امامزاده عسکری را به ضرب‌تبرمبتلا کرده‌اند. امامزاده زکی وامامزاده موسی رابه‌ضرب‌شمشیر هلاك کرده‌اند.

قطع رقعی: ۱۲×۱۸ جلد: تیماج قهوه‌ای ، کاغذ اصفهانی شکری رنگ . برگها (با چند برگ سفید اضافی) ۲۰۱ سطور صفحات: ۲۱ شماره ثبت: ۳۱۰۹

مجموعه ۳ رساله درفقه و اصول فقه (عربی)

۱ـ نتایج‌الافکار فی‌حکم‌المقیم فی‌الاسفار (گ ۲ — ۳۸)

از زین‌الدین‌بن علی‌بن احمد شهید ثانی درمسئله: نیت اقامت ده روز درخارج ازوطن که در ۹۵۰ تألیف آن را به‌پایان رسانیده است . نسخه هایی از این کتاب‌درذریعه‌معرفی‌شده است. این رساله همان است‌که با چند اثردیگر ازشهید ثانی وازآن جمله اسرارالصلوة در۱۳۱۳ به چاپ رسیده است. در نسخه حاضر حاشیه هایی است با رمز « م ج طاب‌ثراه»

آغاز: بسمله بعدحمدالله... فهذه‌جملة‌من‌الکلام فی‌تحقیق مسئلهٔ فقهیه‌شهیرة فی‌الفتوی عامه‌فی‌البلوی‌وهی ان‌الاصحاب .... حکموا بان‌المسافراذانوی اقامة عشرة ایام فی‌غیر بلده اما علی رأس المسافة اوفی اثنائها انتقل فرضه من‌التقصیر الی‌الاتمام

پایان: فالبرهان هوالمعیار لاولی الالباب فرغ من هذه‌النسخه مؤلفها.... سنه خسین و تسع‌مائه ... فاختم بخیر کمافتحت بخیر .

کاتب نسخه آرد: الحمدلله‌الذی وفق‌اضعف عبیده اباالقاسم‌بن‌السید حسین‌الموسوی

الحسینی .؛. بعد القفول من الزیاره ببلدة قرمیسین... سنه ۱۱۲۹...وفقه‌الله تعالی لفهمهاوتحقیقها

۲ ـ صحة‌الصلوة فیمالاتتم‌الصلوة‌الابه (گ ۲۰ — ۲۱)

از شیخ بهائی. صاحب‌ذریعه یک نسخه از آن را یاد میکند (ذریعه ۱۵ : ۱۲)

آغاز . بسمله مسئله اختلف الاصحاب فی صحة‌الصلوة فیما لاتتم فیه وحده من‌الحریر المحض کالتکة والقلنسوه

پایان : وهذا مما لاینکره من شم‌رائحة‌الانصاف والله اعلم‌بحقیقة‌الحال

۳ـ حجیة‌الاجماع وخبرالواحد (گ ۲۱ — ۵۹)

از : محمدبن عبدالفتاح تنکابنی (م—۱۱۲۵) دارای دوفصل ، فصل اول در حجیة خبر واحد و فصل دوم در حجیه اجماع . در پشت نسخه نام این رساله«رسالة‌فی‌الاخباروالاجماع» یاد شده است (ذریعه ۶ : ۲۶۹).

آغاز : الحمدلله‌الذی شرفنا باحسن‌الملل‌والادیان... امابعد فیقول ... محمدبن‌عبدالفتاح التنکابنی لماکان مایتمسک به فی‌المسائل الشرعیه الفرعیه هی‌الاخبار والاجماع لقلة‌الایات المتعلقه بالاحکام ... خطرببالی ان‌اکتب رساله موجزة متعلقة‌بالامرین

پایان: خصوصاً اذا انضم الی کلماتهم کلمات شعریه‌واضحة‌البطلان کما هوداب کثیر منهم ... وان تجتری علی ترک‌الاحتیاط فی‌العمل والافتاء وقع‌الفراغ من‌تسوید هذه‌الرساله... سنه ۱۱۲۵... من هجرة خیرالبریه علی هاجرها الف صلوة وتحیه چند برگ آخر نسخه به قلم دیگری است .

۳۸۴ — نسخه‌ای است به‌قلم نستعلیق ابوالقاسم بن‌سید حسین موسوی حسینی مورخ ۱۱۲۹ (بجز چندبرگ آخر مجموعه که تاریخ ۱۱۲۵دارد) از نوشته‌های کاتب در بالای صفحات مجموعه چنین برمیآید که‌این‌دفتر را در حال‌سفر بعداز بازگشت‌از زیارت (اعتاب)نوشته ونام منازلی که طی‌کرده است‌به‌ترتیب چنین یاد میکند: تکیه، قزل رباط ،قصرشیرین،خانقین عجم، کرمانشاهان ، صحنه ، کنگاور ، فرسفج ، ننج ، دیزآباد، ساروق‌شهرکرد ، میشیگان.
دراول مجموعه بردو برگ اضافی چند حدیث و دعا بخط نستعلیق و نسخ خوب یادداشت شده ونیز تملک میرزا ابوالقاسم قمی (صاحب قوانین) ومحمد امین که نسخه را از ورثه میرزا خریداری کرده دیده میشود . درکنار یکی از برگهای رساله سوم اندکی آلودگی وزردی‌وجود دارد . بسیاری از صفحات محشی است .

قطع : رقعی ۱۲/۵×۱۸/۵ جلد: تیماج قرمز. کاغذ: اصفهانی برگ: ۹۵ سطر:(هرصفحه) ۱۹ شماره‌ثبت : ۳۱۰۹۱

مجموعهٔ ٤ سؤال و جواب در مسائل فقه وغیره و یک اجازه (عربی)

=مسائل مدنیات=اجوبة المسائل المهنائیه=جوابات المسائل المهنائیه

مجموعه‌ایست از سؤالات نجم‌الدین مهنابن‌سنان عبدلی حسینی از علامه حلی و فخرالمحققین وجوابهای آنان در٤ بخش، سه بخش نخست سئوالات مهنا ازعلامه و بخش آخر سؤالات او از فخرالمحققین است. در ذریعه جوابات‌المسائل‌المهنائیه‌الاولی والثانیه یاد شده و نسخ مختلفی ازسئوالات وجوابهای سید مهنا ازعلامه حلی دردست است. صاحب ریاض‌العلماء ازجواب سؤالات سید مهنا از فخرالمحققین یاد کند وگویدآن را دیده است.

اینک شناسائی بخشهای مجموعهٔ حاضر:

۱- جوابات المسائل المهنائیه (گ ۱-۷٦ الف)

در ذریعه با عنوان «جوابات‌المسائل‌المهنائیه‌الاولی» یاد شده و درآن ۱۸۵ سؤال از سید مهنا و جواب آن از علامهٔ حلی است.

از مقدمه مبسوط مسائل پیش از آغازسؤال اول برمیآمد که سیدمهنا از حجاز به نیت ملاقات‌باعلامه حلی حرکت کرد.ودر بغداد مسائل خود را نگاشت وبه‌دست پیک نزدعلامه فرستاد مبادا که برخی از آنها را فراموش کند.

سؤال اول دربارهٔ امکان کفر مؤمن است و سؤال آخر در بارهٔ تقلید در اصول عقائد

آغاز: بسمله وفق‌الله لاکماله‌بمحمدو آله الحمدلله رب‌العالمین ... وبعدفهذه رسائل و مسائل من العبدالفقیر ... مهنابن سنان بن‌عبدالوهاب‌الحسینی

آغاز پاسخ علامه حلی (ص ٥): یقول‌العبدالضعیف ... حسن‌بن یوسف...بعد حمدالله‌علی آلائه‌فان الله میزنوع الانسان ...

آغاز سؤال اول: ص ١٤ : مایقول‌سیدناالامام العلامه.... فی‌المؤمن هل یجوران یکفر

پایان (جواب مسئله ۱۸۵) : وقدیحتاج فی‌کثیرمنها الی‌التشبیه‌والتمثل تم‌القسم‌الاول من‌المسائل وجواباتها بحمدالله وحسن توفیقه.

درپایان نسخهٔ کتابخانه شیخ عبدالحسین طهرانی در کربلا ونیز در نسخه کتابخانه آستان قدس مورخ ۹۹٤ اجازه علامه حلی به سائل دیده میشود که تاریخ آن (در نسخه اخیر) ۷۲۰ — است واین اجازه در پایان نسخه حاضر وجود ندارد اما پس از بخش سوم‌درص ۲۱٤ — ۲۱۸ مجموعه، اجازه‌ایست مستقل وشایدهمانست که درذریعه به‌آن اشاره شده‌است.

۲- جوابات‌المسائل‌المهنائیه (گ ۷٦ — ۹۲ ب)

این رساله در ذریعه یاد نشده است و ۳۹ سؤال و جواب دارد. سائل درمقدمه رساله، از علامه حلی اجازهٔ روایت مصنفات او راخواسته وعلامه در مقدمهٔ‌جوابات (که‌قبل از ذکر

سؤال اول آورده شده است) به‌او اجازه میدهد ومشایخ روایت خویش را یاد میکند. درپایان این اجازه (ص ۱۰۷) تاریخ ۷۱۹ دیده میشود . این سؤالات در مجموعه‌حاضر قسم ثانی سؤالات بالا به‌حساب آورده شده است .

آغاز رساله: المملوك مهنابن سنان يقبل ابواب الحضرة العاليه... لازال يسمع بفضائل مولانا ...فلما جمع الله بفضله للمملوك برؤية مولانايين حاسةالسمع والبصر ..

آغاز پاسخ واجازه نامه علامه (ص ۱۰۳) : فيقول‌العبد الفقير ....حسن بن يوسف لما كان من امتثال امر من تجب‌طاعته ...

آغاز سؤالات (که درنسخه، شمارهٔ۲ دارد ص۱۰۷) : مايقول سيدناالامام العلامه فی‌من طلق زوجته‌ثم راجعها باللفظ ثم طلقها... كل فی‌ساعة واحده فی مجلس واحدهل يصلح ذلک

پایان : وان‌طال السفر وعظم المشقه تم القسم الثانی من المسائل وجوابها .

۳- جواب‌المسائل المهنائية‌الثانيه (برگ۹۳ ب ۱۰۹ الف)

سائل در مقدمه رساله (یاسؤال اول) فهرست مؤلفات علامه و نیز تاریخ تولد وی و فرزندش فخرالمحققین را خواستار شده وعلامه حلی به‌سؤال اول پاسخ نمیدهد و مؤلفات خود را یاد نمیکند و به پاسخ سؤال دوم پرداخته است . تعداد مجموع سئوالات ۲۹ است در موضوعات مختلف فقهی واصولی واعتقادی.

آغازسؤال اول : المملوك مهنابن‌سنان يقبل ابواب‌الحضرة العاليه

آغاز پاسخ سؤال اول (ص ۱۸۹) : الجواب لماكان امرمن تجب طاعته ... سارع العبدالضعيف حسن بن يوسف‌بن المطهرالی اجابة

پایان: اما توهم‌الحكم من صورة الی‌آخری‌الاعلی احد هذه‌الانواع فلاينسب‌الينابالعمل بالقياس . تم القسم الثالث‌من الكتاب وهوتتمة‌المسائل المدنيات.

٤- اجازه روایت (گ ۱۰۹ الف — ۱۱۱ الف)

اجازه علامه حلی است به سید نجم‌الدین مهنابن‌سنان علوی برای روایت مؤلفات خود با تاریخ ۷۲۰ (در نسخه حاضر ۶۲۰) علامه دراین اجازه به‌اختصارفهرست مؤلفات خویش‌را یادمیکند . صاحب ذریعه دواجازه از علامه به وی یاد میکند یکی مورخ ۷۰۹ ودیگری‌بدون تاریخ .

آغاز: بسمله يقول‌العبدالفقير ... حسن بن يوسف... فمن ذلک كتب الاحاديث والرجال، كتاب قواعدالاحكام

پایان : فی‌شهر محرم سنه عشرين وستمائه (كذا) بالحله والحمدلله وحده.

۵- اجوبة‌المسائل‌المهنائیة (گ ۱۱۱ الف تا ۱۲۳ ب) سؤالات از سید مهنابن‌سنان علوی و پاسخها از فخرالدین حلی پسر علامه حلی است و تعداد آنها ۲۷ سؤال و جواب است بیشتر در فقه و پاره‌ای دراعتقادات. در آغاز فخرالدین اجازه روایت آثار خود را به‌سائل میدهد.

آغازسؤال اول : ما یقول سیدناالامام‌العلامه فی‌شخص غرس فی‌الارض نخلا ...باذن صاحب‌الارض

آغازسؤال آخر : مایقول سیدناالامام .. فی‌مولانا امیرالمؤمنین(ع) هل هوعلیه‌السلام افضل من سایرالانبیاء

پایان رساله : بسمله الحمدلله رب‌العالمین ... وبعده فهذه صورة المسائل التی سالها السید ... مهنابن‌سنان ... قدس‌الله‌روحه.. شیخنافخرالملهٔ‌محمدبن‌الحسن

پایان : وهاهنا ادله کثیره اعرضناعن ذکرها خوف‌الاطاله وکتب هذه‌الاسطرمحمدبن المطهر.

۳۸۶ دفتریست به قلم نسخ قرن ۱۱ . برپشت برگ‌اول چند تملک بی تاریخ وچندبیت شعر فارسی به خط شکسته نستعلیق دیده میشود . در حواشی نسخه حاشیه هایی چنداست‌ازسید محمد صادق طباطبائی (جد اهداء کننده کتابها) وبا امضاء وبه‌خط دیگر بدون امضاء . حاشیه برگ‌نخست وصالی شده است . عناوین به‌قلم قرمز .

قطع وزیری باریک ۲۳/۵×۱۳/۵ ج تیماجی مشکی. کاغذ اصفهانی آهار مهره شکری رنگ برگ : ۱۲۲ سطورهر صفحه : ۱٤ شماره ثبت قدیم ۳۱۰۹۳

مجموعه سه رساله در فقه و درایة‌الحدیث (عربی)

۱- حاشیة‌الفیه (گ ۱ - ۶۰ ب)

حاشیه سیدمحمد صاحب مدارک (م-۱۰۰۹) برالفیه شهید اول محمدبن‌مکی که در ۹۹۷ درکربلا آن را پرداخته است. در نسخه چند حاشیه از مؤلف است. (ذریعه ٦ : ٢٤) .

آغاز: الحمدلله حمداً کثیراً کماهواهله ...قوله موجبات الوضوء احدعشرالمرادبموجبات الوضوء هناما‌یتناول‌الموجب للوضوء خاصه.

پایان: وکذاالکلام فی‌سایرالواجبات‌الموسعه والله‌الموفق هذا آخر ما اردنا املائه علی هذه‌الرساله ... مؤلفهاالعبدالفقیر... محمدبن‌علی‌بن ابی‌الحسن‌الحسینی ... سنه سبع و تسعین و تسعمایه ... وذلک فی‌مشهدالمشرف مشهد سیدالشهداء ... وعلی کل حال .

۲- الوجیزه (گ ۶۱ ب تا ۳۸ الف)

از شیخ بهاءالدین محمد عاملی در درایة‌الحدیث دارای یک مقدمه چند فصل و خاتمه مؤلف این کتاب را (به نوشته ذریعه) در ۱۰۱۰ نگاشته و در آن از کتاب شرح اربعین حدیث دو بارهٔ حبل‌المتین خویش سخن گفته است. رجوع شود به ذریعه ۲۵: ۵۱ - ۵۲ درحواشی

نسخه حاضر چند حاشیه است از مؤلف و به نقل از عروةالوثقی و درایه. درکنار آخرین صفحه اجازه‌ایست به خط شیخ بهائی درباره جلال‌الدین محمد که نسخه را بر مؤلف قرائت کرده و در حواشی نسخه بلوغ قرائت به خط مؤلف دیده میشود.

آغاز: بسمله الحمدلله علی نعمائه‌المتواتره ... و بعد هذه رساله عزیزه موسومه بالوجیزه.

پایان: و اسال‌الله‌التوفیق لاتمامه والفوز بسعادة اختتامه‌انه‌سمیع مجیب.

۳— شرح بدایه‌الدرایه (گ ۹۳ ب تا ٦٥ ب)

از شیخ زین‌الدین عاملی شهید ثانی (م — ۹٦٦) در درایةالحدیث (متن و شرح). شهید ثانی در ۹٥۹ از تألیف شرح فراغت یافته است. در متن بدایه مؤلف ازکتاب دیگر خویش به نام غنیةالقاصدین فی‌شرح اصطلاحات‌المحدثین یاد و به آن ارجاع میکند و آرزوی اکمال آن را دارد و در ذریعه نسخه‌ای از آن کتاب نشان داده نشده است.

ذریعه ۳ : ٥۸ و ۱٦ : ٦۸ .

بدایه و شرح بدایه چاپ شده است.

درکنار صفحات نسخه حاضر حاشیه‌هاایست با نشان «ع» یا «ع ع» که شاید اشاره‌است به حواشی شیخ عبدالواحد عاملی (ذریعه ٦ : ۲۷ — ۲۸).

آغاز: بسمله نحمدک اللهم علی حسن توفیق البدایه فی علم الدرایه والروایه...فهذا کتاب وضعناه فی‌علم درایةالحدیث.

پایان: فانه‌قد بلغ فی‌ذلک‌الغایه وفقناالله تعالی لاکماله... فرغ من تسوید هذا التعلیق بمنزلةالشرح للرساله الموسومه بالبدایه ... مؤلفهاالعبد... زین‌الدین بن علی...العاملی ... سنه تسع و خمسین و تسعمایه حامدا مصلیا مسلما.

۳۸۷ دفتریست به خط نستعلیق با دو قلم. رساله ۱ و ۳ با یک قلم است و تاریخ کتابت (در ذیل رساله ۱) ۱۰۱٥ — است. رساله ۲ به قلم دیگر و پیش از ۱۰۱٦ (تاریخ اجازه شیخ بهائی) کتابت شده است. بر پشت برگ اول مجموعه فهرست مندرجات به خط کهن و نیز تملک سید محمدبن سید شرف‌بن سید ابراهیم‌بن‌السید یحیی‌الصندیدالقطیفی به‌خط کس دیگر مورخ ۱۱٤۲ و در ذیل آن تملک مبارک‌بن‌علی‌جارودی مورخ ۱۱۸۹ و تملک‌فرزندش عبدالله مورخ ۱۲۳٤ دیده میشود،عناوین شنکرف در برخی از برگها لکه‌هایی چرکین دیده میشود.

قطع رقعی۱۲×۱۸/٥ ج تیماجی (بدون مقوا) کاغذ اصفهانی نخودی رنگ. برگ ٦٥. سطور هرصفحه در رساله ۱ و ۳ : ۱۷ و در رساله ۲ : ۱۱ . شماره ثبت: ۳۱۰۹٤ .

مجموعه ۶ رساله در اصول‌فقه و عقائد (عربی و فارسی)

۱ــ عبرة الناظرین = سراسلات احسائی و اخباری (گ ۱ ب تا ۸ ب) (عربی)

ازمیرزامحمد اخباری. شیخ احمد احسائی (م ــ ۱۲٤۲) و میرزا محمدبن عبدالنبی اخباری (مقتول در ۱۲۳۲) با اختلاف سلیقه و مرامی که داشتند مناظراتی نیز میان آن دو بوده که روشن کنندهٔ گوشه هایی تاریک از تاریخ است از آن جمله است نامه هائی که در این رساله گردآوری شده و نامه نخست از شیخ حسن بن علی توبی بحرانی‌است که پس از خواندن رسالهٔ ضیاءالمتقین میرزا محمد اخباری از شیخ احمد احسائی در مورد نسبت و رابطهٔ میان حکم‌الله واقعی منزل بر پیامبر (ص) و حکم اجتهادی که مجتهد آن را به نیروی استنباط به‌دست میآورد سؤال کرد و سؤال خویش را به صورت برهان (شکل دوم) درآورد: «الحکم‌الاجتهادی متغیر بتغیر ظن‌المجتهد ابدا. ولاشی من‌الحکم‌المحمدی الختمی‌الاسلامی متغیراً بتغیرالمجتهد ابداً. فلا شی من‌الحکم‌الاجتهادی بحکم محمدی‌ختمی اسلامی‌ابداً... فاذا ثبت‌التباین‌الکلی فکل متعبد بحکم اجتهادی متعبد بمتباین‌الحکم‌المحمدی‌الختمی‌الاسلامی...». شیخ احمد احسائی در پاسخ این سؤال میگوید: «هذا شکل‌مشتمل علی‌المغالطات لان‌المتغیر فهم‌العالم الحکم من‌الدلیل وهو جارفی‌الاصولی والاخباری...» و از موضع اصولیان دفاع میکند. میرزا محمد اخباری در توضیح و رد سؤال و جواب مزبور رساله‌ای نگاشت با نام «غمزة‌البرهان لنبهة‌الوسنان (که نسخه‌ای از آن در همین دفتر شناسانده خواهد شد) و به پیوست نامه‌ای برای شیخ احسائی ارسال داشت و در آن نامه می‌نگارد: «ان‌کان حقا فاقبلوه والا فبینوه وان تریدو االمهله فلتکن الرسالة عندکم امانه الی تیسیرالجواب ...» شیخ احمد احسائی پس از دریافت رسالهٔ غمزة‌البرهان پاسخی گفت که ۲ صفحه نسخه حاضر را فرا گرفته و در آن نامه (که به تاریخ شنبه ۵ ربیع‌الاول ۱۲۲۹ نوشته شده) اخباری را به شدت مورد سرزنش قرارداد و بر بدگوئی‌ های او از علماء و اصولا بر رفتار و گفتار و نوشتار او سخت خرده‌گیری کرد. احسائی در نامه خویش میگوید: «اطلاع یافتم که پاره‌ای از مردم قصد کشتن تو داشته‌اند وگمان دارم که سرانجام نیز کشته خواهی شد».

میرزا محمد اخباری نامه احسائی را پاسخی مبسوط گفته (که ۱۱ صفحه نسخه حاضر را فرا گرفته) و جمله های نامه او را یکایک نقل کرده وبه‌شیوهٔ‌دلخواه به‌تندی پاسخ میگوید. اینک پاره‌ای از نکات تاریخی که در پاسخ اخباری به چشم میخورد:

الف ــ اخباری دراین‌نامه ها خاصه در پاسخ نامهٔ احسائی در چندجا و با صراحت‌واصرار خود را از خاندان پیامبر (ص) میداند و آن حضرت را جد خویش میخواند و در برابر احسائی را از خاندان دشمنان اهل بیت(ع) وگاه از بنی‌مروان[1].

---

۱ ــ ازآغاز دیباجه رساله ضیاءالمتقین چنین فهمیده میشود که اخباری نسبش را به شمس‌الدین وزیر جوینی میرساند. نسخه ضیاءالمتقین در همین دفتر است و شناسانده خواهدشد. و این خود منافی سیادت اوست (رجوع شود به دیباجه ضیاءالمتقین در همین دفتر)

ب— اخباری خطاب به احسائی میگوید: «وثبت کونک من الصوفیه الذهبیه ومریداًلاقا هاشم الشیرازی بواسطه الشیخ محمدبن عبدالجبار القطیفی وظهرت رسائلک فی التصوف» .

ج— اخباری خطاب به احسائی میگوید توقبلا از برادران بودی و اکنون نیز توانی بودن اگر اقرار به حق کنی.

آغاز نامه احسائی به اخباری: بسمله، حمدله وتصلیه فقد کتبتم فی هذه الرساله المسماة بغمزة البرهان اخلاطا عجیبه . . . ومع هذا تکتب ان کان حقا فاقبلوه. ترید بالحق ماتهواه اوما تدعیه .

آغازنامهٔ اخباری در پاسخ احسائی: بسمله... اما بعد فقد کتبتم فی هذه الرساله المسماة بغمزة البرهان اخلاطا عجیبه... نسبة الاخلاط بلابیانها و اسائة الادب فی التغلیط والتجهیل بلابیان ولادلیل. درحواشی نسخه نوشته هایی است از شیخ علی فرزند اخباری با نشان علی ابن المصنف یا علی بن محمد (ذریعه ۱٦ : ٦۰)

آغاز عبرة الناظرین : بسمله الحمدلله وسلام علی عباده الذین اصطفی فهذه عبرة الناظرین فی ماجری بین آل الله و بین احمدبن زین الدین الذی خرج عن زیه فنصب العداوة لذریة سیدالمرسلین وانکرعلی من انکرمنهم علی قاتل ابن عمه من الذریة الطاهره... صورة مابلغ الیه الشیخ حسن بن علی البحرانی المعروف بالطبیب من رسالة ضیاء المتقین لازاحة العلة عن نفسه الحکم الاجتهادی متغیر بتغیر ظن المجتهد... بینوا کیف الخلاص ولات حین مناص

پایان : ودلیلی کتاب الله المحکم و سنة جدی الخاتم... وکل ماخالف السنه فهوالبدعة... ومن لم یحکم بما انزل الله فاولئک هم الکافرون وکان الفراغ لیلة الاحد السابع[1] من ربیع الاول المولود سنه ۱۲۲۹ بمقابر قریش من ارض بغداد حامداً مصلیاً مستغفراً منیباً .

۲ — ضیاء المتقین فی معارف الدین [2] (گ۹ ب تا ۲۳ ب) (عربی)

از میرزا محمد اخباری دارای ۸ باب. وی این رساله را در ۱۲۲۸ برای یکی ازنزدیکان خویش (که نسبش را در دیباجه میآورد) نگاشته است. فهرست ابواب رساله از این قرار است:

الباب الاول فی معرفة مراتب الادراك .

الباب الثانی فی معرفة ارکان التکلیف.

۱— تاریخ نامه احسائی شنبه ٥ ربیع الاول ۱۲۲۹ و تاریخ این نامه که یکشنبه است (فردای تاریخ نامهٔ قبل) باید ٦ (سادس) ربیع باشد .

۲— نام کتاب در ذریعه ضیاء المتقین فی ردالاصولیین است وصاحب ذریعه نسخه‌ای را دیده‌اند که به خط محمدرضادوانی شاگرداو است ودر کتابخانه آستان‌قدس نگهداری میشود .

الباب الثالث فی جهات اختلاف الحکم الواقعی مع وحدته .

الباب الرابع فی ازاحة شبه المبطلین فی لاحصول العلم من الاحادیث .

الباب الخامس فی مختار اهل العلم من المحدثین علی ما المعهود .

الباب السادس فی الادلة الموصله الی المجهول التصدیقی .

الباب السابع فی ازاحة الشبهه عن نفس الحدیث والتفرقة بینه و بین الخبر .

الباب الثامن فی بیان تخالف عمل الفقهاء و مدلول الکتاب والسنه .

خاتمه در نقل اقوال عده‌ای از فقهاء بزرگ شیعه در مورد اجتهاد و پاره‌ای مسائل اصول فقه. اخباری در این رساله از عده‌ای اساتید و معاصرین و از آن جمله از استاد خود ابوالمعالی بن روح الامین بن نصیرالدین بن فیروزالدین ومجلسی که در حضور او در اکبرآباد هند در خانه عم مؤلف عبدالواسع بن عبدالصانع درسال ١١٩٣ داشته‌اند یاد میکند .

در نسخه حاشیه هایی به خط مؤلف دیده میشود .

ذریعه ١٥ : ١٢٩ فهرست آستان قدس : شماره ٣٠٢ .

آغاز: الحمدلله رب العالمین... بعد فهذا شطرفی تلقین البرهان و تولیدالیقین و سمیته بضیاء المتقین فی معارف الدین قبولا لالتماس قرة العین... احمدبن زین العابدین بن محمدشفیع بن عبدالصانع محمد مؤمن بن علی اکبربن نورالدین علی بن محمدطاهربن علی بن شمس الدین وزیر الجوینی... له ابواب علی عدد ابواب الجنان .

پایان: بطل قول من قال بکون الاجماع الحدسی فی المسائل الفقهیه بلامستند من کتاب ولاسنه... کاشفا عن قول الحجةالمعصوم اورایه وماشبه هذه الدعوی بدعاوی المتصلفین من القلندریه والملامیه والصوفیه وهوحسبی و نعم الوکیل وکان الفراغ من هذه الرساله غروب یوم الجمعه... السنةالثامنه والعشرین من المائة الثالثه من الالف الثانی... بمقابرقریش من دارالسلام بغداد...

گر حکمت عارفان بدانی تعلیم ضیاء ما توانی

واتفق لی الفراغ من نسخه من نسخةالاصل... سنه تاریخ الکتاب... وکتب بیمناه الجانیه ... محمدالمدعو بالسعیدبن محمد مهدی... الهمدانی .

درگ ٣٣ الف نوشته‌ایست در موضوعات زیر: شرح «لاحول ولاقوةالا بالله العلی العظیم» ودرتفسیر «خارق» و دربارهٔ مهدویت به صورت فائده است (بدون عنوان) بایک قلم وگویا از یک نویسنده. آغاز این قطعه قال علیه‌السلام لاحول ولاقوة... والحول هوالوجود الافاضی والظل المنبسط اذبه یحول الحال من العدم الی العین و نشوه من اسمه الاعظم العلی والقوه هی الماهیه ونشوها من اسمه الاعظم .

٣ — غمزة البرهان لنبهة الوسنان (گ ٤٣ ب تا ٤٠ الف) (عربی)

از میرزامحمد اخباری درشرح ونقد سؤال وجواب بین شیخ حسن توبی و شیخ احمد

احسائی (متن سؤال وجواب در عبرة الناظرین آورده شد) بذیل آن کتاب مراجعه شود. اخباری این رساله را به درخواست برخی اخوان نگاشته. درپایان رساله عبارات ٢٨ تن ازعلماء شیعه را نقل میکند .

فتحعلی زند صاحب کتاب الفوائدالشیرازیه که در رد بر اصولیین است کتاب غمزة البرهان را درفهرست کتابهای استادش اخباری یاد میکند (نسخه این کتابخانه شمارهٔ ٨١٠٩ برگ ١٣٧ الف و ذریعه ١٦ : ٦٠)

آغاز: بسمله الحمدلله... فقد سئل الصدیق الولی... الشیخ حسن التوبی عن الشیخ الجلیل الاوحدالمتین احمدبن زین الدین مسألة من المسائل الثمانیه والعشرین فی بیان التباین الکلی بین الحکم المنصوص المنزل علی النبی الهادی وبین الحکم الاجتهادی فاجاب عنها الشیخ بمالن یرتبط علی ضوابط التحصیل... فالتمس بعض الاخوان شرح السؤال والجواب و بیان ما تحتها من الخطاء والصواب ... وهذه صورة السؤال : مسأله الحکم الاجتهادی متغیر بتغیرظن المجتهد

پایان: الثامن والعشرون ماقاله العلامة الحلی فی منهاج الکرامه وایضا الاجماع لیس اصلا فی الدلاله ... انتهی هذا آخر ما اردنا ایراده فی هذه الرساله... و مااردت الا الاصلاح ما استطعت... فمن شاء فلیؤمن و من شاء فلیکفر وکان الفراغ منها لیلة السبت یوم العیدالاضحی من السنة الثامن والعشرین من المایة الثالثه من الالف الثانی من سنی الهجره... علی یدمؤلفه... محمدبن عبدالنبی... الخراسانی... بمقابرقریش ... تمت الکتابه .

٤ — تحفهٔ جهانبانی (گ ٤٢ ب تا ٥٣ الف) (فارسی)

از میرزا محمد اخباری دربیان اصول عقاید و برای محمدعلی میرزا (از فرزندان فتحعلی شاه قاجار) دارای یک مقدمه پنج اصل و یک تتمیم (دربیان گناهان کبیره وصغیره) است واصل ٤ که دراساست است خود دارای ٤ اصل است واصل ٥ که (در معاداست) دارای ٢٨ عنوان از مقدمات وغایات معاد است. مؤلف در ذیل عنوان رجعت (در اصل ٥) ازکتاب موضح مقاصد المخلصین علاءالدوله سمنانی و تألیف دیگرخویش درظهور و خفاء امام مهدی علیه‌السلام یاد میکند .

نسخه‌ای دیگر ازاین رساله به خط مؤلف به شمارهٔ ٤٣٨٢ در فهرست ١٠ معرفی شده است. ازاین کتاب در ذریعه و تراجم احوال و فهارس یاد نشده جزنسخه‌ای در کتابخانه ملی.

رجوع شود به فهرست ١٠: ١٦٠ و منزوی ٢: ٩٠٨ .

آغاز: بسمله الحمدلله... اما بعد بندهٔ دعاگوی برادران ایمانی و خیرخواه دولت خاقانی ابو احمد محمدبن عبدالنبی خراسانی... حسب الاشاره بندگان نواب... محمدعلی میرزا لازال کاسمه محمد علیا ... به تسوید این اوراق جرأت نموده... مقدمه پوشیده نماند که سزاوار ستایش و پرستش خداوندگاری است...

پایان: حسنات الابرار سیآت المقربین... و نسبت معاصی چند به انبیاء (ع) و اعتراف

به معصیت از اولیاء (ع) ازاین باب است در آیات و احادیث و ادعیه ماثوره والحمدلله علی تمام النعمه والصلوة علی شفعاءالامه .

این نسخه با قلم نستعلیق و متفاوت با دیگر رساله‌های دفتر است .

۵ — ادله انحصار ائمه در اثناعشر (گ ۵۳ ب) (فارسی)

چند دلیل از وجوه انحصار عدد ائمه در ۱۲ بدون نام نویسنده. این مطلب ناتمام‌است.

آغاز: ازجمله وجوه انحصار ائمه در اثناعشر آن‌که چون حق تعالی به جهت نظام امور دنیوی بنی آدم(این نسخه نیز با همان قلم تحفهٔ جهانبانی است.

۶ — فتح الباب الی الحق والصواب (گ ۵۴ ب تا ۱۱۱ ب) (عربی)

از میرزا محمد اخباری در ردادله و شبهات قائلان به انسداب باب علم (از مسائل اصول فقه) به درخواست شاگردش مولی عبدالحسین دارای چند مرشد. در آغاز مرشد اول میگوید «اول من فتح لهم باب دعوی الانسداد الشهیدالثانی...» نسخه‌ای ازاین کتاب در فهرست ۱۰ معرفی شده و فهرست مطالب آن در آنجا آمده است (فهرست ۱۰: ۶۷—۶۷ ذریعه ۱۶: ۱۰۵) به نوشته ذریعه این کتاب در بغداد به چاپ رسیده به پیوست رساله «فی امکان حصول العلم من خبرالثقه».

آغاز: بسمله نحمدك یا من فتح لنا ابواب نعمه‌الظاهره.. و بعد فیقول العبید الجانی ابو احمد محمدبن عبدالنبی... و فیه مراشد .

پایان: وقدحصل الفراغ من تألیفه یوم‌السبت الاول من شهر المحرم مبدءالسنةالعاشر من المائةالثالثه من‌الالف الثانی... لالتماس... صنوی الروحانی المولی عبدالحسین... وقد اجزت له‌روایة هذه‌الوجیزه مع جمیع ماصنفته‌والفته... وما رویته باسانیدی الی‌اساتیدی‌المعروفین ... تجاوزالله عنا ببرکاتهم یوم‌الدین کاتب می‌افزاید: قد فرغت من هذه‌المسوده یوم‌الجمعه فی‌حین تصادم الهموم والا لام من اختناق مخدومی الاعظم میرزا امین و اغمائه فی‌الحمام‌فی مشهد کاظمین انا اقل العباد اعنی عباسعلی منزوی فی بیت‌دارالکفراسدآباد امتثا لا لامرمبارك آقا

۷ — الفوائدالغرویه والدرر النجفیه (گ ۱۱۲ ب تا ۱۴۹ الف) (عربی)

تألیف مولی شریف ابوالحسن بن محمدطاهر نباطی عاملی فتونی غروی (م ۱۱۳۸) ، خواهرزاده مولی محمدصالح خاتون آبادی وجداسی صاحب جواهر و خود از شاگردان مولی محمدباقر مجلسی‌و شیخ حرعاملی و فرزند او مولی ابوطالب بن شریف ابوالحسن است‌که ترجمت او درتکمله امل الامل سید صدر و به اجمال‌در اجازهٔ کبیره سیدعبدالله جزائری آمده است. (لؤلؤة‌البحرین‌با حاشیه بحرالعلوم ص ۱۰۸). کتاب فوائد غرویه (جای‌سخن)دارای دو مقصد است و هرمقصد دارای ۱۲ فائده، مقصد اول در اصول عقائد و مقصد دوم در اصول‌فقه. شیخ یوسف بحرانی و سید حسن صدر که هردو جامع‌ترین ترجمهٔ مؤلف را (هریک به نوعی) آورده‌اند ازاین کتاب تنها مقصد دوم (اصول‌فقه) را دیده و داشته‌اند. به نوشته ذریعه در

کتابخانه صاحب روضات نیزهمین بخش به خط مؤلف وجود داشته است اما نسخه کامل به خط مؤلف در کتابخانه صاحب‌جواهربوده (ذریعه ٦ ۱: ۳۰۳) و رونویسی ازآن نسخه کامل در کتابخانه بحرالعلوم (حواشی لؤلؤة البحرین) ونسخه‌دیگرسورخ ۱۱۱٦ درهمین‌مجموعه‌طباطبایی وجود دارد.

نسخه‌جای سخن‌ مقصد دوم کتاب‌است که ازنظر کیفیت طرح‌مسائل ومسالک‌اصولی‌شایان توجه و اهتمام‌است ومؤلف در ۱۱۰۸ یا ۱۱۱۲ آن‌را پرداخته و ۱۲ فائده‌دارد به‌این شرح:

الفائدة الاولی فی‌بیان ماهوالحق من مسالک علمائنا الاعلام فی‌استنباط‌المسائل من مدارك الاحكام.

الفائدة الثانیه فی‌ذکر نبذ‌من مباحث الالفاظ (در۳فصل).

الفائدة الثالثه فی‌بیان بعض احکام الاوامر والنواهی الشرعیه (دارای٦ فصل درمباحث امرونهی، مقدمه واجب وضد).

الفائدة الرابعه فی‌بیان المفهوم والمنطوق وحجیتهما (٤ فصل).

الفائدة الخامسه فی‌ذکرمایتعلق بالعموم والخصوص (ده فصل).

الفائدة السادسه فی‌ذکر مایتعلق بالکتاب والسنه.

الفائدة السابعه فی‌بیان السنه و ماهو حجة منها.

الفائدة الثامنه فی‌ذکر مایتعلق بالاجماع.

الفائدة التاسعه‌فی‌بیان مایستفاد من‌الکتاب والسنه جوازالعمل علی‌وفقه من‌القواعدالکلیه (دراین بخش‌تعدادی از قواعد و اصول کلیه رابا اخبار آنها یاد میکند مانند: قاعده طهارت، اباحه، برائت، استصحاب وحرج).

الفائدة العاشره‌فی‌ذکر نبذ ممایتعلق بالتعارض والترجیح.

الفائدة الحادیعشر فی اثبات لزوم التمسک بالاحتیاط.

الفائدة الثانیعشر فی‌ذکرشیٔ ممایتعلق‌باحوال الرعیةالعلماء وغیرهم فی‌زمان الغیبه(در این فائده پاره‌ای از شرائط و مقدسات اجتهاد و تقلید یاد شده است). در بارهٔ این کتاب و مؤلف آن رجوع شود به‌ذریعه ۱٦: ۳۰۳ روضات‌الجنات (چاپ سنگی: ٦٥٨)، اجازه کبیره سید عبدالله جزایری (حاشیه لؤلؤه). مستدرك الوسائل۳: ۳۸٥، الفیض القدسی (شاگردان‌مجلسی: ششم) تکمله امل‌الامل از سید حسن صدر[1]: ٤٤۲—٤٤۳ لؤلؤةالبحرین چاپ نجف با حاشیه سید محمد صادق بحرالعلوم: ۱۰۷—۱۰۹[2]

۱— مرحوم سیدحسن صدر میگوید مستوفی‌ترین ترجمهٔ او رایادکردم و مشایخ و شاگردان اورا در بغیةالوعات به شرح آورده‌ام.

۲— از دیگرتألیفات شریف که سیدصدر وبحرانی‌یادکرده‌اند ودارای اهمیت‌است یکی مرآت‌الانوار است‌درتفسیر قرآن که چاپ‌شده (فهرست٤: ۸) ودیگر شریعةالشیعه ودلائل‌الشریعه درشرح مفاتیح فیض کاشی.

آغاز: نسخهٔ حاضر: بسمله المقصد الثانی من الفوائد الغرویه فیمایتعلق باصول الفقه والادلة الشرعیه... ان الامور الشرعیه التی یجب ان یکون مدارالعمل علیها... هی مایستبین من کتاب الله المبین و یظهرمن اخبار الائمة المعصومین...فیلزم الفقیه الباحث... النظر فی متعلقات الکتاب والسنه کماهی حتی یعرف موارد استعلام الاحکام.

پایان: المتعبدعلی غیر فقه کحمارالطاحونه یدورولایبرح ولیکن هذا آخرما اردنا ایراده فی هذه الرسالة الشریفه... والملتمس من الخلان الصلحاء... ان یستروازللی... ویحملوا کلامی علی الحق ماتطرق الیه الاحتمال... لاتکثیر القیل والقال و اظهارالفضل والکمال و ماابرءنفسی ان النفس لامارة بالسوء الامارحم ربی. کاتب افزاید: قدفرغ من تسوید هذه النسخه...۱۲۴۰. علی یداقل خلق الله خواجه حسن قلی ولد خواجه حیدر محمد حسن علی قلی بک ترشیزی غفرالله لکاتبه ولوالدیه .

۳۸۹: دفتریست به نسخ و نستعلیق باچند قلم از قرن ۱۳. در ذیل رساله ضیاءالمتقین رقم کاتب محمد سعیدبن محمد مهدی رضوی همدانی ۱۲۲۸ و درذیل رساله ۵ رقم کاتب عباسعلی سنزوی بدون تاریخ و در ذیل فوائد غرویه رقم کاتب خواجه حسن قلی مورخ ۱۲۴۱ دیده میشود. برپشت برگ نخست رساله آخر تملک و مهریست از محسن بن محمد باقرخراسانی. عناوین رسالهٔ ۵: شنگرف.

قطع خشتی ۲۱ × ۱۵ ج تیماجی مشکی برگ ۹۴ ۱ سطورهرصفحه به ترتیب: ۲۱-۲۶-۲۳-۱۹-۱۹ کاغذ فرنگی شمارهٔ ثبت قدیم ۳۱۰۹۶.

مجموعه ۴ رساله در طب وعرفان و ادبیات: (فارسی وعربی)

۱ — **برءالساعه** (گ۱ ب تا ۵ الف) (عربی)

از ابوبکر محمدبن زکریا رازی (فهرست۹: ۲۰۰ و۳۲۷)

۲ — **عشقیه = کیمیاءالسعاده** (گ۷ ب تا ۷۵ب)

از میرزا محمد حسین بن محمد کاظم منشی در مسائل مختلف عرفانی و سلوک مشتمل بر نقل بسیار از کتب عرفانی به فارسی و عربی از قبیل مثنوی مولوی و شرح فصوص. مؤلف این رساله را برای حاج میرزا آقاسی نگاشته و از او در دیباجه یاد میکند. وی حاشیه‌ای نیز برشوارق الالهام لاهیجی دارد که دراین کتاب از آن یادمیکند. نسخه‌ای از آن به شمارهٔ ۲۶۹۱/۱ در دانشگاه به ضمیمه نسخه‌ای از این رساله موجود است. نسخه‌ای دیگر ناتمام دراین کتابخانه است به شمارهٔ ۱۴۱۸ با تاریخ کتابت ۱۲۹۳ و با عنوان «رساله عرفانی».

فهرست۴: ۱۵۶ و دانشگاه ۱: ۱۵۱۵ و۱۵۱۶

آغاز: الحمدلله رب العالمین... فیقول العبدالفقیر... محمد حسین بن محمد کاظم المنشی الکرمانی...انه سئلنی بعض اخلائی... عن مسائل والح علی ان ابینها... فلم ارلنفسی من اجابته مناصاً...

پایان: بسته شد دیگر نمی‌آید برون. کاتب آرد: هذه‌الرسالة الموسومه بکیمیاءالسعاده المعروفة‌بالعشقیه... ۱۲۸۴ علی‌یداقل‌الخلیقه‌بل‌لا شیٔ فی‌الحقیقه... محمدتقی‌بن حاج‌عبدالرزاق الساوجی.

۳ —**فوائد نحوی** (گ ۸۱ الف تا ۸۳الف)

پاره‌ای‌فوائد نحوی است بدون‌عنوان و شاید قطعه‌ایست از کتابی.

آغاز موجود: اعلم‌ان‌الاسم الدال علی ثلاثه‌فصاعداً ثلاثه اصناف.

پایان موجود: الاان احدهمالفظی والاخرمعنوی. دنبال این قسمت تا برگ ۸۸ سفید (نانوشته) است.

۴ — **قصائد درمدح طباطبائی** (گ۸۹ الف تا ۹۳الف)

چند قصیده است به عربی در مدح سید محمد صادق طباطبائی پدرسید محمدطباطبائی (از رهبران مشروطه) وجد سیدمحمدصادق اهداء‌کننده مجموعه حاضر به کتابخانه مجلس که از علماء بزرگ ایران بوده و بیشتر کتابهای این مجموعه اهدائی متعلق به او بوده و خط ومهر او درغالب کتابها دیده میشود و چند دفتر یادداشت او دراین فهرست معرفی میگردد.

آغاز: کم عن لی طرب بل طار بی‌طرفی نشوان بابن العلی لابابنة العنب

پس از پایان قصیده نخست نویسنده چنین آورده:

هذه دره‌نضیده و خریده فریده رفعتها الی‌حضرة المولی... حجةالله علی‌الخاص والعام... مولاناالسید صادق.

کل قول به ثناء و فخر فی سواکم یا آل احمد و زر
یربح الشعر فی ثناکم لعمری و قصاری تجارة الشعر خسر
هل اتی هل اتی بمدح سواهم فاعتبره ففیه ان رت خبر

قصیده سوم نیز دیباجه‌ای مفصل به نثر دارد. در پایان قصیده سوم نیز مطالب‌متفرقه‌ایست عربی که ناتمام است.

۹۴۳: دفتریست‌به خط نسخ‌مورخ ۱۲۸۴. بر پشت برگ نخست و درفاصله بین‌شمارهٔ ۱ و ۲ صورت کتابهای چاپی و خطی موجود در کتابخانه شخصی نویسنده است.

قطع وزیری ۱۷ × ۲۶/۵ ح تیماجی قهوه‌ای رنگ برگ۹۳ سطور هرصفحه: ۱۹ کاغذ فرنگی زرد آبی رنگ ضخیم شماره دفتر ثبت ۳۱۱۰۱

مجموعه ۴ رساله درفقه و اصول فقه: (عربی)

۱ — **منهج‌التحقیق فی مسئلةالتوسعة والتضییق** (گ ۱ ب تا ۱۸۸ ب)

ازشیخ اسدالله کاظمی دزفولی (م— ۱۲۳۴) مؤلف کشف‌القناع عن وجوه حجیةالاجماع (که به چاپ رسیده است). موضوع بحث دقیق این رساله یکی مواسعه ومضایقه‌درفائت‌یومیه است و دیگری وجود یا عدم وجود ترتیب بین فوائت است.

رساله در سه «مقام» است :

المقام الاول فی الاشارة الی مواضع الخلاف... فی هذا الباب .

المقام الثانی فی ذکر مابلغنا من اقوال الاصحاب. مؤلف دراین مقام بقول ونظر اصلی ونیز از کتابها و مؤلفین بسیاری از قدماء شیعه یاد میکند و درباره آثار هریک بحث میکند واز آن جمله است :

ابوعلی عبیدالله بن علی بن ابی شعبه حلبی (که میگوید نخستین مصنف در شیعه است و از یاران امام صادق بوده است و درمتن و حواشی نسخه، مؤلف تحقیقاتی درباره این ابی شعبه حلبی دارد).

احمدبن محمدبن عیسی اشعری صاحب کتاب نوادر (ازاصحاب امام رضاوامام جواد)، حسین بن سعیدو حسن بن سعید اهوازی از یاران امام رضاو امام جواد وامام هادی(ع)، صدوقین (از قطعه‌ای از نسخه کهن رساله شرائع علی بن بابویه که در کتابخانه اوست سخن میگوید)، محمدبن احمد جعفی کوفی صابونی صاحب کتاب تحبیر وفاخر، کتاب جعفربن یحیی بن علاء، حسین بن عبدالله واسطی مؤلف النقض علی من اظهرالخلاف لاهل بیت النبی (معاصر مفید)، قطب راوندی، ابن حمزه طوسی صاحب وسیله، عمادالدین محمدبن ابی القاسم طبری مؤلف بشارة المصطفی وشرح مسائل الذریعه و کتاب الفرج فی الاوقات، سدیدالدین محمودبن علی حمصی، عبدالله بن حمزه طوسی، ضیاءالدین فاخر، ابوعلی حسن بن طاهر صوری ، صاحب رسالة العصرة (که مؤلف احتمال میدهد همان منتجب الدین مؤلف کتاب الفهرست باشد و دربارهٔ رساله العصره و مطالب آن توضیح میدهد)، یحیی بن حسن بن سعید حلی، نجیب الدین یحیی بن احمد بن یحیی حلی، سدیدالدین (گویا پدرعلامه حلی)، شیخ محمد پسرصاحب معالم و شارح استبصار. ونیز عده‌ای کثیر ازمتأخران از علامه حلی که آخرین آنان استادش شیخ جعفر است (که این رساله را در حیوة اوپرداخته است). این نامها در نقل قول نخست (= مواسعه) یاد شده و در نقل دیگر اقوال از عده‌ای از مؤلفان و ازآن جمله ازاین فقها و کتابها یاد شده است .

ابویعلی سلار دیلمی در مراسم و در تلخیص مراسم (که محقق حلی فراهم کرده)، حسن بن ابی طالب فاضل آبی (صاحب کشف الرموز)، رسالة فی نفی السهو عن النبی (ص) (که میگوید تمام آن در درالمنثور و بیشتر آن در رساله فی نفی السهو و النسیان تألیف شیخ حرعاملی نقل شده وصاحب حدائق که نسخه آن را داشته منسوب به سید مرتضی نیز میداند)، ابوالصلاح حلبی صاحب کافی، شیخ علی ابن ابی المجدحلبی (صاحب اشارة السبق)، ابن البراج، شیخ ابوالحسن علی بن ابی منصور حلبی (صاحب رساله‌ای متضمن رد بر رساله ابوعلی حسن بن طاهر صوری در توسعه)، ضیاءالدین ابوالفاخر و دیگران.

مؤلف پس از نقل اقوال شیعه (درمقام دوم) به نقل اقوال اهل سنت می‌پردازدنخست به وسیله کتب شیعه مانند خلاف، تذکره و منتهی و سپس ازتعدادی از کتابهای اهل سنت

بی‌واسطه نقل کرده ازجمله: محرر واقدی (درفقه شافعی)، النجم الوهاج دمیری، شرح زبدالبیان، شرح ارشاد (فقه شافعی)، شرح تحفةالملوك (در فقه‌حنفی)، کتاب الافصاح وجزاینها.

المقام الثالث فی حجج‌الاقوال (ادله اقوال ششگانه است به تفصیل علاوه برآنچه‌قبلا با اشاره یاد شده است).

مؤلف درهرجابه مناسبت(مانند دیگر تألیفات خود)به تحقیقات رجالی و حدیثی می‌پردازد که این برارزش تألیفات او می‌افزاید.

ذریعه ۲۳: ۱۸٤ فهرست کتابخانه آیةالله‌مرعشی ٥: ۳٦۸ اعیان‌الشیعه: ۳: ۲۸۳ تکمله‌امل ازصدر:... معارف الرجال: ۹۲ اعلام الشیعه: ۱۲۲

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی وسعت‌رحمته... و بعد فیقول‌الملتجی‌الی‌حرم سرالله‌الجلیل ... اسدالله بن اسماعیل... هذایااخوانی ماتوافرت دواعیکم علیه و تظاهرت مساعیکم الیه ... من تحریر رساله... فی مسئلة المواسعةوالمضایقة.

پایان: و اذ قد اتینا بما اجمعنا علی ذکره من‌الاقوال... والفوائدالغزار الی کتابنا الموسوم بمقابیس‌الانوار... فاذا وفق‌الله سبحانه لاتمامه... و اف بالمرام فی کل مقام فلنقطع هناالکلام حامداً لله... و قدحرر ذلك مؤلفه‌بیده‌الجانیه ..سنة الف ومأتین وست عشره‌بعدالهجره علی مهاجرها الاف سلام و تحیة. و قد حرر هذه مسوده محمدحسن بیده‌الفانیه... انه کریم منان ۱۲۸۱ . درذیل نسخه به خط نستعلیق چنین نوشته «استکتبته من‌نسخةالمصنف اعلی‌الله مقامه فی‌الکاظمین فی سفرالحج فی سنة ۱۲۸۱ ، الف بیت بقرانین.

۲ — اصول فقه (گ ۱۸۹ الف تا ۲۲۰ الف)

ازشیخ اسدالله دزفولی کاظمی (مؤلف رساله قبل). درعنوان نسخه آمده: «تکملة حاویه لمباحث سامیه» و دور نیست بخشی از کتاب بزرگ مؤلف در اصول فقه باشد به نام المناهج فی‌الاصول (۱) که‌در ذریعه اینگونه از آن یاد شده است: «خرج منه مبحث‌الاحکام‌الظاهریه والواقعیه و مسئلة حجیةالاجماع و مسئلة حجیةالمظنه الی اواخر بحث حجیةالاخبار...».

برپشت برگ نخست مجموعه در فهرستی که به خط کاتب است، از این رساله با عنوان «رسالة فی‌الاحکام‌الظاهریة والواقعیة» یاد شده . در ذریعه و طبقات اعلام نیز رساله‌ای به این

---

۱ — مؤلف خود در رساله اللؤلؤالمسجور نام کتاب بزرگ خود را در اصول فقه «المناهج‌الغرویه» یاد میکند و به بحث حقیقت شرعیه آن ارجاع دارد. صاحب ذریعه که نسخهٔ اصلی کتاب را دیده‌اند در ذریعه و طبقات آن‌را، در ذیل «مناهج» معرفی کرده‌اند . و همچنین است درکتابهای دیگرکه به ترجمهٔ حال مؤلف پرداخته‌اند مانند: معارف‌الرجال ، بهجةالامال علیاری، جز این که در اعیان الشیعه نام آن «منهج‌الاصول» یاد شده که همان نام کتاب شیخ اسماعیل دزفولی فرزند شیخ اسدالله است. نسخه‌ای ازکتاب المناهج دردسترس نیست تا مقایسه شود.

نام در شمار تألیفات دزفولی یاد شده اما قرائن حاکم است که نسخه جای سخن رساله مستقل در حکم ظاهری و واقعی نیست زیرا تنها بحث اول (مقام اول) آن در بارهٔ احکام واقعیه و ظاهریه است و مقام دوم (که در نسخه موجود است) در تعبد به ظن است و مقام سوم (که در نسخهٔ حاضر موجود نیست) و مؤلف از آن یاد میکند نیز در مسائل ظن است و همچنین در چند جای رساله به بحث قیاس در همین رساله احاله میدهد.

بنابراین نسخهٔ حاضر بخشی از رساله یا کتابی است در اصول فقه که برخی از کاتبان (شاید به استناد به عنوان آغاز آن) نام آن را «رسالة فی‌الاحکام الظاهریة والواقعیة» پنداشته و یادداشت کرده‌اند و بدین‌گونه در برخی از تراجم دزفولی نیز رساله‌ای با این نام وارد گردیده است. عناوین بحث در نسخه حاضر:

این نسخه که با عنوان «تکمله» شروع شده است شامل دو بحث (یا دو مقام) است:

نخست در بیان حکم واقعی و ظاهری و دیگر در جواز تعبد به ظن (که در نسخهٔ ما ناتمام است) مؤلف در مبحث اول تقسیم معروف حکم را به ظاهری و واقعی قبول ندارد و حکم واقعی را چهار قسم میداند. دزفولی در این کتاب ازکتابهایی نادر یاد میکند و از آن جمله است:

المسائل المصریه ابوعلی اسکافی (به نقل از شیخ مفید)، کشف‌التمویه والالتباس عن اغمارالشیعه فی‌امرالقیاس از اسکافی، کتاب اظهار ماستره اهل‌العناد من‌الروایه عن‌ائمةالعترة فی امرالاجتهاد، رساله فی مضرةالرویه از سید مرتضی علم‌الهدی، نقض کتاب الاشهاد لابی زیدالعلوی از ابن‌قبه و سفینه از فیض کاشانی.

آغاز موجود: تکماه حاویة لمباحث سامیه الاول فی بیان‌الاحکام الواقعیة‌والظاهریة و ما یتعلق بذلک من حدالفقه.

پایان: و هذه‌الوجوه والادله مغنیة عن‌الادلةالعقلیة المزبورة لکفایتها فی معرفة ما یجب اعتقاده فی مسئلةالامامة و ما یتفرع علیها من‌المطالب‌الشرعیه. اذا تمهد ذلک فلیعلم (در کنار ص ۴۳۶ - ۴۲۷ قسمتهائی از متن را کاتب در حاشیه نگاشته).

۳ — اللؤلؤالمسجور فی معنی‌الطهور (گ ۲۲. الف تا ۲۴. ب)

از همان مؤلف رساله های بالا در تفسیر و تحقیق معانی «طهور» در آیه شریفه «و انزلنا من‌السماء ماءاً طهوراً» او از کتب معتبر تفسیر و ادب و از آن جمله از تفسیر شهرستانی یاد میکنند. از دیباجهٔ رساله استفاده میشود که نام دیگرش «تطهیرالطهور من شبهات بعض‌الجمهور»[1] است. در پایان رساله، مؤلف حدیثی از مصباح‌الشریعه در آداب

---

۱ — در ذریعه آمده که عمده نظر مؤلف در تألیف این رساله رد بر حنفیه است که طهور را صیغه مبالغه در طاهر تفسیر کرده‌اند نه مطهر و این نام دوم تأیید این مطلب است و چند بار نیز از ابوحنیفه در رساله یاد شده.

طهارت آورده است : «و اذقدا نتهی ما اردنا ایراده فی هذه‌الرساله فلنختمها بما روی فی مصباح الشریعه عن الصادق (ع) انه قال اذا اردت‌الطهاره...»

نسخهٔ دیگر ازاین رساله به پیوست کتاب مقابس الانوار به شماره ۱۳۱٤/۲ دراین کتابخانه وجود دارد.

(رجوع شود به فهرست ٤ : ۸۸ و نیز ذریعه ۱۸ : ۳۸٤)

آغاز : بسمله الحمدلله الذی انزل من السماء ماء طهورا ... و بعد فیقول المتعطش الی فیض ربه... هذه رساله لامعة السطور...

پایان : و طهر قلبک بالتقوی والیقین عند طهارة جوارحک بالماء و قد فرغ المؤلف من تسوید هذه‌الرساله... سنه ماتین وست عشره بعدالالف... ثناء و تحیة . ربنا طهرنا من ادناس النفوس... اکرم الاکرمین.

در صفحهٔ ٤٦۷ کاتب حاشیهٔ مؤلف را در متن آورده و آن را مشخص کرده است.

٤ — **مبلغ النظر و نتیجة‌الفکر** (گ ۲٤۱ الف تا ۲۸۰ الف)

از شیخ اسدالله تستری کاظمی (مؤلف رساله های بالا) در تحقیق قاعدهٔ فقهی «من ملک شیئا ملک‌الاقراربه» و پاره‌ای از فروع آن. این رساله در فهرست مرقوم بر پشت نخستین برگ مجموعهٔ جای سخن و نیز در طبقات اعلام‌الشیعه با نام «رسالة فی قاعدة من ملک...» یاد شده. اما در ذریعه و اعیان‌الشیعه با نام «مبلغ النظر...» آمده و مستفاد از دیباچه و پایان رساله نیز چنین است.

مؤلف در این رساله نیز به شیوهٔ خویش ازکتابهای بسیار یاد میکند و از جمله مآخذ نادر او : جامع الفوائد مولی عبدالله شوشتری در شرح قواعد علامه حلی و نیز غایة‌المرام مفلح صیمری درشرح شرائع و نیز نهایة‌المرام (ازصاحب مدارك درشرح بر مختصر نافع) است.

ذریعه ۱۹ : ۵۷...

آغاز : بسمله الحمدلله الذی جعل الرجال قواسین علی النساء [1] فی محکم الکلام ... وبعد فیقول... اسدالله بن اسماعیل ... هذا یا اخوانی مبلغ النظر و نتیجة‌الفکر فی مسئلةجری الکلام فیها بین علماء العصر.

پایان : و اذ قد لاح بما حرر وجه‌الحق و اسفر فلیکن هذا آخر مبلغ النظر و نتیجةالفکر و الحمدلله علی ما هدانا الیه و بصر و نور... ما اشرقت شمس و اضاء قمر

٤.. دفتریست به قلم نسخ محمدحسن مورخ ۱۲۸۱ از روی نسخهٔ خط مؤلف (پایان رساله منهج‌التحقیق ص ۳۷۵). برپشت برگ نخست دفتر فهرست مندرجات آن به خط کاتب دیده میشود.

---

۱ — خطبه رساله مناسب است با موضوع اصلی آن که بحث است در مسئلهٔ اقرار زوج به طلاق زوجه «فلا ریب انه یقبل بالنسبة الیه و هل یقبل بالنسبة الیها اولا...»

قطع خشتی ۱۵ × ۲۱ ج تیماجی قرمز. برگ : ۲۸۰ سطور هر صفحه : ۲۳ کاغذ فرنگی سفید آهارزده شماره ثبت ۳۱۱۰۷

مجموعه سه کتاب در فقه (عربی)

۱ — القضاء = شرح ارشاد (گ ۱ ب تا ۹۳ الف)

از شیخ مرتضی انصاری (م - ۱۲۸) شرح است بر ارشاد علامهٔ حلی (تنها بر کتاب القضاء) . مرحوم شیخ انصاری در این کتاب که بناء بر اختصار دارد ، در پاره‌ای از مسائل دقیق و مهم مانند مسئله اشتراط اجتهاد و اعلمیت درقاضی ودیگر اشتراط اعلمیت در مرجع تقلید (در مقلد) به تحقیق وتفصیل پرداخته است.

نسخ این کتاب اندك است و تاکنون جز این نسخه از آن نمی‌شناسیم و نام آن نیز در در غالب تراجم شیخ مرتضی از قبیل اعیان‌الشیعه وکتاب «شخصیت شیخ مرتضی انصاری» یاد نشده است.

در کتابخانهٔ رضوی مشهد نسخه‌ایست با شمارهٔ ۲۰۲۶ و با عنوان «القضاء والشهادات تألیف شیخ انصاری» که در ذریعه (۱۷ : ۱۳۷ و ۱۴۱) و فهرست الفبائی آن کتابخانه و در پشت برگ اول خود نسخه همین‌گونه یاد شده است اما پس از بررسی محقق گردید قسمتی از «التقاط»(یا الالتقاطات) حاج میرزا حبیب‌الله رشتی است و او در این کتاب از شیخ مرتضـی انصاری استاد خویش بسیار یاد میکند و به نظر میرسد الالتقاط تقریرات درس استاد باشد.

نسخه حاضر تا مسائل حلف و احلاف است و درچند جای از آن به وجود نقص درنسخه اشاره شده و این که در این موضع در نسخهٔ اصل یک یا چند ورق بیاض یا ضایع و یا هردو بوده و در ص ۳۱ کاتب برای ایجاد ربط و جبران ضایع شده قسمتی از متن را آورده است و نیز درکنار یکی از صفحات آمده که قسمتی از مطلب در نسخهٔ اصلی در دست صحافی از بین رفته است. در زیر یکی از این حاشیه‌ها نام کاتب نسخه (حاج شیخ حسن‌علی) دیده میشود. در پایان نسخه آمده که این پایان نوشته مؤلف در مسئله قضاء و در پی آن کتاب شهادت است که شیخ آن را مستقلا نگاشته (نه به عنوان شرح ارشاد).

آغاز : بسمله الحمدلله رب‌العالمین ... کتاب‌القضاء و هو بالمد والقصرلمعان انهـاه بعضهم الی عشره ولا یبعد ارجاع الکل الی معنی واحد و هو اتمام‌الشی والفراغ عنه کمـا اعترف به‌الازهری علی ما حکی عنه او فصل‌الامر قولاً او فعلاً کما فی کشف اللثام و شرعـا کما فی‌المسالک... ولایة‌الحکم شرعا لمن له اهلیة‌الفتوی بجزئیات‌القوانین الشخصیة‌الشرعیـه علی اشخاص معینین من‌البریه باثبات‌الحقوق و استیفائها للمستحق.

پایان : لعموم ادلة‌المقاصة‌السلیمه عن معارضة مزاحمة مادل علی حرمة المقاصـه بعدالحلف لانه لایشمل هذا کما یظهر بالتأمل فی قوله علیه‌السلام ان ظلمک فلاتظلمه و قوله ان خانک فلا تخنه ولاتدخل فی ماعبته علیه. (کاتب نسخه در اینجا با قلم نستعلیـق

می‌نویسد) : هذا آخر ما کتبه قدس سره فی‌القضاء فی شرح‌الارشاد و یتلوه بعض ما کتبه فی‌الشهادات مستقلا انشاءالله تعالی.

این نسخه و نسخهٔ بعد (کتاب‌الشهادات) به خط نسخ حاج شیخ حسن‌علی است و او خود در حاشیه کتاب‌القضاء (ص ۳۱ مجموعه) می‌نویسد «به قدر یک ورق یا زیاده ضایع شده و درست نیست به جهت ربط حقیر عبارت ارشاد را که متن است‌نوشتم. حاجی شیخ حسنعلی».

۲ — **کتاب‌الشهادات** (گ ۵۰ الف تا ۵۸ الف)

از شیخ مرتضی انصاری تنها در بارهٔ مسئله مستند شاهد و تحقیق مواردی است که شهادت با استناد به اصول و طرق شرعیه از قبیل استصحاب و بینه، جائز و مقبول است. این مسئله را شیخ انصاری با تحقیقات خاص خویش تقریباً به پایان رسانیده است هرچند ناتمام می‌نماید. از نسخه‌ای دیگر از این رساله تا این زمان اطلاع ندارم.

آغاز : بسمله الحمدلله رب‌العالمین... اعلم ان مقتضی‌الاصل المستفاد من الادلـةالاربعه هو عدم جوازالشهاده الا مع العلم‌القطعی بالمشهودبه، والمراد بالشهاده مع عـدم‌العلم التـی اطبقت الادله علی منعها هوالاخبار بصورةالجزم... و انماالاشکال بل‌الخلاف فی جوازالشهاده استناداً الی امور غیر علمیه نصبهاالشارع طرقا الی الموضوعات بالنسبة الی‌المکلفین فیما یتعلق بانفسهم کالاستصحاب و سائرالاصول والاستفاضةالغیرالعلمیه و شهادةالعدلین و یدالمسلم.

پایان : فاذا ثبت‌الحالةالسابقه فیصیرالقاضی کالمتیتن فیحکم علی احدالمترافعین بمقتضی ما ثبت عنده سابقا و شک فی‌ارتفاعه لاحقا. هذا آخر ما وجد مما کتب قدس سره فی هذه‌المسئله. والحمدلله اولا و آخرا. (این نسخه نیز به خط نسخ کاتب نسخه سابق است).

۳ — **کتاب‌البیع** (گ ۵۹ الف تا ۳۰۲)

= حاشیه مکاسب از حاج‌آقا رضابن محمد امین همدانی مؤلف مصباح‌الفقیه. ابن کتاب تقریرات درس استاد او میرزا محمدحسن شیرازیست که مؤلف‌پس از نقل‌سخن استاد آن را تأیید میکند یا مورد نقد قرار میدهد (در پشت جلد نام کتاب «تقریرات بیع آقارضا همدانی» یاد شده و نیمهٔ آخر کتاب نیز غالباً مؤلف از استاد خویش با عنوان «سید مشایخنا» نام می‌برد) وهمچنین نشانیهای آن که این کتاب تعلیقه بر مکاسب شیخ انصاری است در نیمهٔ آخر کتاب مرتباً دیده میشود و در نیمهٔ اول فقط در چند مورد است که نشانی «قـولـه» و «اقول» آمـده . برخی از مسائل کتاب‌البیع با سرآغاز جدید است مانند مسئله تقدم ایجاب بر قبول و قاعده کل عقـد یضمن بصحیحه یضمن بفاسده (ص ۱۶۱) ترتیب مطالب کتاب از این قرار است :

تعریف بیع ، معاطات ، لزوم تقدم ایجاب، لزوم تنجیز در عقد، قاعده ضمان، الکـلام فی شروط‌المتعاقدین، عقد فضولی (که بسیار مفصل است)... خیارات تا خیار عیب.

مؤلف حواشی بر کتاب دارد که کاتب در بسیاری از موارد آنرا در متن داخل کرده و خود این کار را توضیح داده است.

آغاز: بسمله الحمدلله رب العالمین... کتاب البیع قبل الشروع فی المقصود لابد من بیان معنی البیع و انه هل للشارع اوالمتشرعه فیه اصطلاح خاص... فنقول الظاهر انه مستعمل عندالشارع والمتشرعه فی معناه العرفی ولااصطلاح لهما فیه...

پایان: ثم ان جعل التصرف فی البیع ایضا کاشفا عن الرضاء بالمعیوب لایخلوعن نظر ولو ابعدالعلم بالعیب ایضا ولولم یعلم عدم جوازالارش فتامل انشاءالله تعالی. کاتبه عبدالمجید الحسینی.

کتابت این نسخه با چند قلم و نیمهٔ آخر آن به قلم عبدالمجید حسینی است. چند برگ از اوائل کتاب به قلم سید محمد طباطبائی (پدر اهداء کننده مجموعه) است و او خود در ذیل صفحهٔ ۱۵۸ می‌نویسد:

والحمدلله کما هو اهله و مستحقه... فرغ من تسویده العبد... محمدبن صادق الحسینی الطباطبائی فی بلدة سامراء... ۲۸ شعبان ۱۳۱۰ والنسخة المنقول عنها کان غیرمقرو غلطاً اسئل الاغماض من الناظرین والاستغفار لی ولوالدی ولمن یتعلق بی.

در صفحهٔ بعد (۱۵۹) دو فقره حاشیه متعلق به مسئلهٔ فضولی است به قلمی دیگر.

۳۰٤: دفتریست به چند قلم نسخ حاج شیخ حسن علی و سید محمد طباطبایی وعبدالمجید حسینی و قلم دیگر. بر پشت نخستین برگ مجموعه یادداشتی است از سید محمدبن صادق طباطبائی و در آغاز آن آمده: «قضاء تألیف الشیخ المرتضی در سامراء... سنه ۱۳۱۱ حسب خواهش حقیر محمدبن صادق طباطبائی نوشته شد...».

قطع وزیری کوچک ۱٤/۵ × ۲۱/۵ ج تیماجی قرمز برگ ۳۰۲، سطور در صفحه ۱۷ و ۲۱ کاغذ فرنگی آهار مهره شده شماره دفتر ثبت ۳۱۱۱۰.

مجموعه ۲ کتاب در فقه:

۱ — البیان (گ الف تا ۱۷٤ ب) (عربی)

از محمدبن مکی عاملی شهید اول

پایان: او عاملتک او سلمتک هذه‌البستان لتعمل فیه مدة کذا.

۲ — السهویه، الرسالة (گ ۱۷۵ الف تا ۱۸۸ ب)

از شیخ نورالدین علی‌بن حسین بن عبدالعالی کرکی (م - ۹٤۰) دارای دو قسم: سهو و شک و در قسم اول چند مطلب و در مطلب اول پنج مقدمه. چند نسخه از این رساله، به تاریخ ۹۵۷ در آستان قدس مشهد و ۹۵٤ در نجف (به نقل صاحب ذریعه) است که با چند رسالهٔ دیگر از مؤلفات کرکی است و مؤید صحت انتساب به کرکی. از طرفی شیخ ابراهیم قطیفی که معمولا در تألیفات خویش ناظر به اقوال و نظرات محقق کرکی است در رساله النجفیه فی سهوالصلوة الیومیه (در ذریعه: الخلل والشک والسهو) به رساله حاضر نظر دارد و عبارتهایی از این رساله را نقل و نقد یا رد میکند.

و با توجه به تصریح قطیفی در رساله النجفیه به نام رساله حاضر (السهویه) در نام این رساله جای تردید باقی نمیماند علاوه بر این که در مجموعه دیگر این کتابخانه شامل چند رساله از تألیفات علامه حلی و فخرالمحققین (فرزند علامه) نسخه‌ای دیگر از این رساله کرکی است که نام «السهویه» بر آن دیده میشود. این کتاب در ذریعه با عنوان الخلل والشک والسهو فی‌الصلوة‌الیومیه یاد شده و در زیر عنوان السهووالشک ازکرکی این رسالهٔ او را دارای ۳ فصل و خاتمه وصف میکند که نسخه‌ای از آن را درکتابخانهٔ شوشتریان در نجف دیده‌است. بنابراین انتساب نسخهٔ موجود درکتابخانهٔ شوشتریان به محقق کرکی جای تردید و بحث‌است.

این رساله در پایان کتاب بیان شهید بدون ذکر نام‌مؤلف چاپ شده ونسخه حاضر ازاول و آخر افتاده وآغاز و انجام رساله از ۲ نسخه کامل دیگر که در این کتابخانه هست(شماره‌های ۳/۵۰۴۰ و ۳/۵۹۰۳) در اینجانقل میشود .

آغاز: الحمدلله‌الذی فطرالسماوات والارض ... فقد سالتنی ایهاالاخ‌العزیز [۱] ... ان اورد لک باب‌الخلل‌الواقع فی‌الصلوة واقسامه ان‌الخلل العارض للمصلی‌قسمان سهو و شک.القسم‌الاول فی‌السهو وفیه مطالب ۱ فی‌المقدمات وهی‌خمس ۱ حد السهو وهو زوال‌المعنی من الذاکرة

پایان: فهذا ما حضرنی من‌البحث فی هذه‌الجزازه مع ما انا علیه من قلةالبضاعة ... فقد ذکرت لک ایهاالطالب المسترشد هذین‌العلمین‌واکثر فروعهمابعبارة تقرب الی فهمک وتزیل غمک و همک لان ... فروع الفقه لاینحصر بعد ولا تنضبط بحد و محصلها ما ذکرنا ... انه ولی‌القدره و مقیل‌العثره‌والحمدلله.

رجوع شود به : ذریعه ۷:۲۴۸ و۱۲:۲۶۶ - ۲۶۷ و ۱۴ :۲۱۰ - ۲۱۱ و ۲۴:۶۸،
فهرست آستان قدس ۲:۵۳ و ۵:۴۱۸ سپهسالار[۲] سابق ٤:۳۹۵

۵۰٤۰: نسخه مجموعه‌ایست از قرن ۱۲ - ۱۳. کتاب بیان ناقص است، ورساله سهویه از آغاز افتاده دارد و اوراق آن نیز مشوش و با قلم دیگر است. کنار برخی از برگها آثار رطوبت قدیم دیده میشود. در برگ پایان تملک زین‌العابدین بن‌حسام‌الدین بن‌جمال‌الدین بن محمد علی‌بن‌طریح نجفی دیده میشود.

قطع : خشتی ۱۵ × ۲۰ ج مقوای سفید عطف و گوشه میشن مشکی مندرس برگ ۱۸۸، سطور هر صفحه ۱۵ کاغذ فرنگی آهار شده شماره ثبت ۳۱۱۱۲

مجموعه در فقه و اصول فقه و انساب: (فارسی و عربی)

۱ — نسب‌نامه سید حسین حسینی طباطبائی حکیم (گ‌۱ر - ۳پ) (عربی)

این نسب نامه را سید حسین حائری در زندگی دائی خود امیر سید علی صغیر

---

۱ - در حاشیه نسخه‌چاپی آمده : الظاهران‌السائل الشیخ عبدالله ...

۲ - در این فهرست این رساله به علامه حلی منسوب گشته است.

(که در متن نسب نامه او را با عنوان رئیس‌الفقهاء والمجتهدین یاد میکند) از روی نسب‌نامهٔ خانوادگی نویسانیده است. نسب این خانواده از زیدبن علی‌بن‌الحسین (نیای آنان) شروع و به محمد مهدی‌بن سید جعفربن سیدحسین‌بن سیدعبدالله نبیرهٔ سید حسین حسینی طباطبائی نویسانندهٔ این نسب نامه ختم میشود. در این نسب‌نامه تاریخی که مربوط به‌خاندان حکیم عراق است در مورد پاره‌ای از اشخاص توضیحات تاریخی دارد و به ذکر سفرهای برخی از آنان به شهرهای ایران و عراق می‌پردازد. از آن جمله دربارهٔ سید منصور پدر میر سید علی کبیر آمده : «ثم السید منصور قصدالغری و سارآی بهامن یتلمذ عنده و توجه الی ایران و ساح بهامدة زمان الی دورة الاستاد العظیم‌الشأن آقا باقربن محمد اکمل‌البهبهانی ...فقصده‌وتلمذ عنده و تزوج باخته » دربارهٔ شمس‌الدین محمد ملقب به باز باز آمده : « کان کثیرالضیف ... یصیح عنداطعامه باز بیاور باز بیاور ... و سبعة و ثلثون و لداو کلهم اعز رجال اهل‌زمانه ...»

کاتب نسخه محمد مهدی بن سید جعفربن سید حسین این نسب‌نامه را از سید حسین تا خویشتن ادامه داده و تکمیل کرده است و در حاشیه صفحهٔ ۲ قسمتهایی را که‌از نوشته اصلی ساقط بوده به نقل از عمدة‌الطالب آورده و در کنار صفحه آخر نیز توضیحی درباره مادر خویش مریم بیگم دختراتونی بیگم که از احفاد آغابیگم دختر شاه سلطان حسین صفویست افزوده است.

آغاز : بسمله‌الحمدلله رب‌العالمین هذانسب الاقل‌الاثیم حسین‌الحسینی الطباطبائی الحکیم الحائری‌المسکن‌والمولدوالمدفن انشاءالله‌تعالی استکتبته فی‌زمن خالی‌العلامه‌الامیرسید علی‌الصغیرمن النسب‌الذی کان لنامن ابی و اجدادی‌الذی ینتهی الی‌جدنا الاعلی‌علی‌بن‌الحسین ... اما زیدبن علی‌ابن‌الحسین بن‌علی‌بن ابی‌طالب‌علیه‌السلام‌قتل فی‌رأس المائة والعشرین.

پایان : والسیدامیـن.تمت بیدالاقل السیدمحمدمهدی‌بن‌السید جعفربن‌السید حسین‌بن السید عبدالله الی‌آخرالنسب فی‌اربعة وعشرین‌من‌محرم‌الحرام سنه ۱۳۱۰.

۲ — الفوائد (گ ۱۸ الف تا ۶۸ ب) (عربی)

(یا) الفوائد والقواعد، در مباحث مختلف فقهی و اصولی است و غالب مباحث به عنوان «فائده» و برخی با عنوان «قاعده» است. نسخه از آغاز و انجام افتاده دارد و در هیچ جا از مؤلف یاد نشده جز این که در دوجا شده یکی در بحث از مفاد مفرد معرف به الف و لام (ص ۵۵) و دیگری در اقسام وضع (ص ۹۵) مؤلف از جد خویش صاحب محصول و شارح وافیه یاد میکند. بنابراین کتاب تألیف سبط سید محسن اعرجی صاحب محصول است و برحسب بررسی انجام شده مؤلف آن باید سید محمدبن سید حسن بن سید محسن متوفی در ۱۳۰۲ باشد که کتاب دیگری نیز در شرح شرائع دارد به نام جامع‌الاحکام فی شرح شرائع‌الاسلام (ذریعه ۵ : ۳۲) در اینجا متن نوشتهٔ مؤلف در بارهٔ کلام جد خویش در اقسام وضع آورده میشود : «ثم ان‌المعروف عندالمتقدمین علی ما نقل عنهم... الاولان و ذلک انهم جعلوا الموضوع له‌اما کلیاً او جزئیاً... و جعلواالحروف و اسماءالاشارات والموصولات فی‌سلک‌الاول

الی ان اتی العضدی فابان عن الضرب الثالث لماراى ان الحروف و سائر المبهمات علی طرز آخر من الاستعمال فابتدع لها هذا الضرب من الوضع و استمرت علی طریقه من جاء من بعده الی ان اتی جدی قدس سره فعدل عنها الی ما هوالمعروف بين المتقدمين و اشبع الکلام علیه فی المحصول».

آغاز موجود : ثم نبتهل فنجعل لعنةالله علی الکاذبین فدعـا رسول‌الله (ص) الحسن والحسین (علیهماالسلام).

پایان موجود : (آخرین فائده موجود در تبادر) : استناداً لاولها الی ما هوالمقطوع به دون المشکوك فيه اعنی الوضع لان الاصل عدمه (چند برگ نسخه به خط مؤلف می‌نماید).

۳ — شرح مفاتیح (گ ۷۷ ب تا ۱۰۸ الف) (عربی)

از مولی محمدباقر بهبهانی بر مفاتیح فیض کاشانی. این نسخه قسمتی از شرح کتاب الصلوة مفاتیح است (از وقت تا آداب مسجد). در مجموعهٔ طباطبائی چند جلد از این کتاب فقه عظیم موجود است که در جای خویش از این فهرست معرفی میشود.

آغاز نسخه : بسمله... الحمدلله رب العالمین... للصحاح المستفیضه هی صحیحه معاویة بن عمار بن وهب عن الصادق علیه السلام.

٤ — تقریرات اصول فقه (گ ۱۰۹ الف تا ۱۶۷ الف) (عربی)

شامل مبحث نهی از عبادات و معاملات و اجزاء از مباحث اصول فقه. در این تقریرات از صاحب فصول و قوانین و نیز از صاحب جواهر یاد میکند و مطلبی را که استاد مشافهة از صاحب فصول شنیده است می‌آورد. بنابراین دور نیست که تقریر درس شیخ مرتضی انصاری یا یکی از همزمانان او باشد. در یکجا در بارهٔ حقیقت زعمیه در مقابل حقیقت شرعیه و عرفیه، که از ابتکارات کاشف الغطاء است سخن میگوید.

آغاز : بسمله ... اصل النهی فی العبادات والمعاملات فهل یقتضی فساد ما تعلقت به . اختلفوا فیه علی اقوال.

پایان : هذا تمام الکلام فی المسئله والحمدلله... حرره الاقل مهدی اهری سنه ۱۲۹۸ (این نسخه به قلم نستعلیق است).

٥— تعلیمات و دستورها برای پیروان آقامحمدخان محلاتی- ترجمه (گ ۱۶۹ ب تا ۱۸٤ الف) (فارسی)

سید جعفر اشکوری این رساله را که به زبان و خط سندی بود به خط و زبان فارسی برگردانده به این گونه که متن را با زبان سندی و خط فارسی وبا زیرنویس ترجمه فارسی آن آورده است و در حواشی ، توضیح برخی از مطالب و اسامی متن آمده که برخی از آنها شاید ترجمه از سندیست. متن سندی کتاب اثر علی‌شاه پسر آقاخان محلاتی است که در متن از او با عنوان پیر سلامت و از پدرش با نام «آغا شاه‌حسن‌علی» یاد شده. پس از پایان متن و ترجمه رساله تعلیمات، خاتمه‌ایست از سید جعفر اشکوری مترجم رساله، در نقد تاریخی نسب آقاخان

و رد ادعاء انتساب به خاندان رسالت از طرف این سلسله... در این خاتمه از بزرگان معروف این سلسله یاد و در بارهٔ آنان بررسی شده است. در حاشیه صفحه نخست صورت فتـوای شیخ زین العابدین مازندرانی و آخوند ملامحمد ایروانی در بارهٔ کفر بودن عقائد مندرج در این رساله به قلم کاتب نسخه (سید محمد طباطبائی) نقل شده است [۱].

آغاز: بسمله این کتابیست که علی‌شاه پسرآقاخان محلاتی‌در زمان حیات پدر خود نوشته و به مریدهای خودش غلام حسین نام پسر حاجی وبابول نام پسر غلام حسین که از خوجه‌های ساکن بمبئی‌هستند داده و ایشان‌حسب‌الامرش درمطبع الادین پسر غلامحسین در معرض طبع در آورده و این تراب اقدام خدام الشرع الانور السید جعفر الاشکوری الرشتی المتوطن فی‌النجف الاشرف این کتاب را در بندر معموره بمبئی وبااعانت‌جماعتی از عالمین به لسان سندی و عارفین به اصطلاحات مذکوره‌دراین کتاب ترجمه نمودم بعد از آن معنی هرسطر را درزیر آن سطر به لسان فارسی نوشتم تا کافهٔ مسلمانان به طریقه آقاخان...خوجه‌های بیچاره را به او دعوت می‌نمایند اطلاع یافته ... هذه‌صورةالکتاب‌سانجی سوسنی صبح جی دعاچهاپ پرکت (دعای شام وخفتن و صبح را چاپ کرده...)

پایان کتاب و ترجمه: عاقبت سودر یاعلی (عاقبت به خیرشویم یا علی) کتبه لنفسه محمدبن صادق‌الحسینی الطباطبایی... یوم السبت۸ رجب‌المرجب ۱۳۰۴.

آغاز خاتمه الحاقی: خاتمه‌ایست در آنچه متعلق است به نسبت آقاخان واجدادش که مدعی‌اند آن که به حضرت‌امیرالمؤمنین علیه‌السلام منتهی میشوند .

پایان: الحمدلله که توفیقات شامل این حقیرشد تا کشف غواشی وحجب ظلمات را... که سالها درنظر اهل حق... به صورت حق جلوه کرده بود نمودم...۱۲ جمادی‌الاولی‌سنه ۱۳۰۰ فی‌بمبئی .

(این رساله و خاتمه آن در این دفتر به خط سید محمد طباطبائی پدرسید محمدصادق طباطبائی اهدا کننده مجموعه است).

۶ — دفع المغالطه (ص۳۷۹—۳۹٤) (فارسی چاپی)

ازسید علی‌نقی‌رضوی کشمیری‌پسرمیرزامحمدعلی رضوی شهیربه خوشنویس در رد بر رساله السیف الصارم حاج سید محمد باقر کشمیری کابلی معروف بـه باقرشاه. وی درالسیف الصارم سیادت یکی از خاندانهای رضوی کشمیر رامورد تردید قرارداده ونفی کرده است . و مؤلف دفع المغالطه که از آن خاندان است درپی ردسخنان او برخاسته است .

۱ — متن فتوای مازندرانی از این قرار است :
«بسمله این اعتقادات مذکوره در این کتاب کفر صریح است و شرکست... و هرکه اعتقاد کند به همهٔ اینها یا به‌بعض اینها کافر و نجس و مخلد در آتش است... واناالاقـل زین العابدین المازندرانی»

درپایان رساله حکم و فتوای چندتن از علماء را در تأیید سیادت خاندان خود نقل کرده و درآخر فتوای میرزا محمدحسن شیرازی را که در پاسخ استفسارپدر مؤلف دراین باره صادر شده آورده است.

استفتاء چنین آغاز میشود:

والد ماجدم ازسرکار حجةالاسلام... و نایب حجةالله علی اهل السماوات والارضین... مولانا الحاج میرزا محمد حسن الحسینی الشیرازی... سؤال درحق سادات معروف به قبیله رضویه که دراین زمان شخصی معروف عالم وفاضل زبان بطعن و تشنیع ...گشوده قدح درنسب ایشان میکند و میگوید حضرت موسی المبرقع پسر حضرت امام محمدتقی معاذالله شارب الخمر بوده... این قوم مشهور که معروف بصحیح النسب اند و رضوی چنین نیست...

و متن جواب میرزای شیرازی چنین است: «غلط میکند به این خرافات و اباطیل نباید اعتنا کرد بلکه این کلمات موجب استحقاق حد است ...عبده محسن الحسینی».

۴۰۷ مجموعه‌ایست با چند قلم نسخ و نستعلیق از چند کاتب. رساله تعلیمات به خط محمد بن صادق طباطبائی است.

قطع: ۱۵×۲۱ ج مقوا باروکش پارچه راه راه وعطف و حاشیه تیماج قرمز ومندرس برگها: ۱۸٤ (به علاوه ۱۰ صفحه چاپی) سطور صفحات: ۱۸، ۱۹، ۲۰ کاغذ: فرنگی سفید و زرد رنگ. شماره ثبت: ۳۱۱۱٤.

مجموعه ۹ رساله در تقویم و شانه بینی: (فارسی)

۱ — پیدا کردن سهام از زایچه (گ۲ ب تا۳ب)

بخشی از کتابی (ظاهراً) در احکام نجوم درباره طریق استخراج سهم السعاده وسهم الغیب

آغاز: بسمله طریق پیدا کردن سهام آنست که نظر کنند درصورت زایچه تحویل سال یا طالع مولود.

۲ — شرح بیست باب در تقویم (گ۳ب تا ۱۳۰ الف)

از مولی مظفر گنابادی (م — قرن ۱۰-۱۱) درشرح رساله بیست باب تقویم ازمولی عبدالعلی بیرجندی (م — ۹۳٤): دارای حواشی بانشان (منه) و بدون نشان. رجوع شود به فهرست ۱۹: ۱۹۲ وغیره و ۱۰: ۷۲۶ - ۷۲۹

۳ — تعداد روزهای ماهها و ساعات روز (گ۱۳۵ ب تا ۱۳۶ب)

در متن جدولهایی است که هر کدام یک صفحه را فراگرفته و در کنار جدول توضیحات نوشته شده است.

٤ — سی فصل درتقویم (۱۳۷ب تا ۱۵۵ الف)

از خواجه نصیر طوسی این رساله به چاپ سنگی رسیده وشرحهای چندی دارد.

٥ — تقویم و احکام (گ ١٥٥ الف تا ١٦٢ الف)

گویا بخشی است از رساله‌ای . در آخر این بخش یک باب در شناختن ساعت و باب دیگر در احکام قوس و قزح و فصلی در تعلق هرماه به برجی و بخشی است در «صورت منطقة البروج که صور بروج اثنا عشریه» است .

آغاز : بدان که ما نه فلک داریم که گرد یکدیگر درآمده چون تویهای پیاز.

پایان : مخفی نماند که صور دوازده گانه به حرکت فلک ثامن محرکند چنان که سایر صور والسلام علی من اتبع الهدی .

در ذیل این بخش دوبیت دربارهٔ ساعات روز با رمز و نیز چند یادداشت دربارهٔ دوائر فلکی و دستور استخراج طالع مولود به خط کاتب نسخه دیده می‌شود .

٦ — شانه بینی (گ ١٦٢ ب تا ١٦٣ الف)

رساله‌ایست در دانش شانه بینی. در ذیل این رساله شکل شانه گوسفند که نشانه ها در آن نوشته نقش گردیده است .

آغاز : بسمله الحمدلله رب العالمین... وبعد از این مختصریست در معرفت شانه بینی بدان که گفته‌اند که معرفت شانه بینی با علم نجوم برابر است... وبزرگان و پادشاهان ترک سعی بسیار کرده‌اند .

پایان : وپادشاه آن لشکر را زیان بسیار شد و شکل این است .

٧ — مدخل منظوم (گ ١ ب تا ١٣ ب — حاشیه)

منسوب به خواجه نصیرطوسی (رجوع کنید به فهرست ١٩ : ٤٥٤ - ٤٥٥ و ٤٦١)

٨ — اختیارات قمر (گ ١٣ ب تا ١٥ الف — حاشیه)

منظومه از خواجه نصیرطوسی = اختیارات مسیرقمر = اختیارات سیر قمر (فهرست ١٩ : ٤٦١)

آغاز : هرگهی کاید بـه تـأیید خـدای لـم یـزل
جـرم مـه درخانـه مـریـخ یعنـی درحمل

پایان : هم قبا و هـم کلاه و هـم کمر هم پیرهن
آنچه در تن باشد او را جـمـلـه بخشیدن بـه من

٩ — ساعات روز و خواص ساعات بروج (گ ١٥ ب تا ١٨ ب حاشیه)

منظومه‌ایست در ساعات روزهای هفته و بیان خواص ساعات بروج .

آغاز : طلوع برج و ساعاتش مفصل گویـم ومجمل
صبا اک ای ال بطب حجبـک از یـسـک هوبل

دیباجه کتاب : قـدیـمی کـه بنیاد دنیا نـهـاد
چـو یکشنبه او را هـیـولا نـهـاد

پایان: خاتمه کتاب:

چو این روز شد نامه اکنون تمام — به امر خداوند پاکیزه نام...
سزد کاین کتاب حقیر فضول — کند چون سلیمان زموری قبول
که استاد کامل چنین گفته است — خوشا در سعنی که اوسفته است
اگر کار یک خس به سامان شود — ز دریای لطفت چه نقصان شود

۱۰ — **باب در احکام ممازجات ماه به کواکب و اتصالات ماه به زحل** (گ ۱۸ ب تا ۲۲ ب حاشیه)

منظومه‌ایست (بخشی از...) در اختیارات

آغاز: ماه در تثلیث بینی با زحل — به بود شغل ضیاء مشتغل

پایان: نیک باشد روی جستن در علوم — خاصه علم حکمت و علم نجوم. تمت الکتاب

۴۰۹ دفتریست به خط نستعلیق از قرن ۱۳ رساله ۴ (سی فصل) با خط نستعلیق درشت‌تر است.

در فاصله برخی از اوراق یادداشتها و جدولهای مربوط به مطالب آن صفحات بربرگهای کوچک (ازهمان کاغذ نسخه) الصاق شده و برخی ازاین اضافات حواشی مؤلف است. بربرگ اضافی اول ونیز برپشت برگ اول و آخر نسخه جداول و یادداشتهائی است درباره مسائل نجوم. درکنار پارهٔ این صفحات نیز حواشی بانشان و بدون نشان است. عناوین شنگرف

قطع خشتی ۱۶×۲۱ ج تیماجی سرمه‌ای رنگ. برگها ۱۶۳، سطور صفحات: ۱۴، کاغذ فرنگی آبی و زرد. شماره ثبت قدیم ۳۱۱۱۶.

مجموعه ۴ کتاب درکلام (عربی)

۱ — **حاشیه‌شرح تجرید** (گ ۱ ب تا ۱۳۰ الف)

ازمولی عبدالرزاق لاهیجی برشرح قوشجی بر تجرید خواجه نصیرطوسی. وی این حاشیه را تا پایان مباحث جواهر (فصل ۴) نگاشته و حاشیه دیگری برحاشیه خفری بر الهیات شرح تجرید دارد. رجوع بشود به فهرست ۵: ۹۵—۹۶ و ۱۳۴—۱۳۵.

آغاز: یامن تقدس ذاته عن مشابهة الجوهر والعرض.

پایان: ویمتنع احتیاجه الی آخر و مایدفع به هناك.

۲ — **حاشیه یا شرح بر تجرید** (گ ۱۳۰ ب تا ۱۳۲ الف)

متعلق به مبحث ابطال خلاء تجرید است و در آن از عبدالرزاق لاهیجی وحاشیه او بر شرح تجرید نیزیاد شده است. در حاشیه بحث خلاء ازحاشیه لاهیجی وازاین حاشیه (با عنوان وجیزه) یاد شده است (ص ۱۰۳).

آغاز: قال المصنف قدس سره العزیز فهذا المکان لایصح علیه الی قوله حرکة ذی المعاوق

۳ — حاشیه حاشیه‌شرح تجرید (گ۱۳٤ ب تا ۲۲۹ ب)

ازعبدالرزاق لاهیجی برحاشیه خفری برشرح توشجی برالهیات تجرید فهرست ٥ : ۹٥—۹٦

آغاز: الحمدلصانع السماوات العلی ...

پایان: قدعرفت ان التحقیق هوثبوت الادراك المسمی بالاحساس بلاآلة له تعالی. ماصنفه المصنف وحرره بخطه الی هنا هکذا نقل من النسخ، قدتمت التعلیقات... احدی عشریومامن شهر شعبان المعظم فی المدرسة الظهیریه فی دارالسلطنه تبریز... فی سنه ۱۱۹۱.

٤ — علم الباری - رساله‌فی (گ۲۳۰ الف تا ۲۳۱ الف)

قسمتی از آغاز رساله‌ایست در علم واجب و مؤلف آن شناخته نشد.

آغاز: بسمله الحمدلله رب العالمین... فاعلم ایها الاخ الاعز الارشدوفقك الله تعالی... فاردت ان اخلص لك من ذلك المبحث بتوفیق الملك العلام مایقویك واعلم ان ثبوت العلم للواجب من جمله ضروریات الدین.

۰۴۲ : این مجموعه به خط نستعلیق تحریری مورخ ۱۱۹۱—۱۱۹۲ در حواشی صفحات مجموعه حاشیه هایی با نشان «منه» و «لمحرره» ونیز در کنار ص ۲۲۹ حاشیه‌ایست با همان خط مورخ ۱۱۹۱ که زیر آن نوشته «لمحرره المقتول...» دنبال آن خوانده نمیشود. برپشت برگ آخر ابیاتی است از بیضا.

قطع رقعی ۱٥×۹/٥ جلد تیماجی قرمز. برگها ۲۳۱ سطور هرصفحه ۱٤. کاغذ فرنگی شماره ثبت ۳۱۱۲۷.

مجموعه ۳ رساله‌در عروض و قافیه: (فارسی)

۱ — رساله عروض سیفی (گ۱ ب تا ٤۱ ب)

= میزان الاشعار از سیفی عروضی بخارائی (قرن ۱۰) وی این رساله رابرای حفظ فرزندش یحیی نگاشته و در «فیضها» به پایان رسانید. این رساله بارها به چاپ رسیده است.

۲ — منتخب مقطع تکمیل الصناعه (گ ٤۳ ب ٥۸ الف)

ازسید عطاءالله بن محمود حسینی نیشابوری. وی نخست کتابی در فن شعر به نام تکمیل الصناعه نگاشت مشتمل بر مطلع، سه بیت و مقطع که مقطع آن کتاب درقافیه است و رساله حاضر را به امر میرعلی شیر نوائی در ۸۹۲ از آن مقطع برگزیدو برنه حرف مرتب ساخت.

در نسخه حاضر کاتب نسخه به قصد تصحیح و توضیح در متن و حاشیه تصرفاتی ناروا کرده ازآن جمله در توضیح این بیت که ایهام به نام میرعلی‌شیردارد:

حامی دین نبی میرعلی سیرت که او
در فواضل شد مثل و انـدر فضائل بی‌مثال

کاتب درحاشیه میآورد: «میرعلی نام وسیرت تخلص است». رجوع شود به ذریعه ۱۷: ۱٤۱۳، ۱۹۷ وکشف الظنون (چاپ استانبول): ٤۷۱ منزوی ۳: ۲۱٦۸

آغاز: شکر و سپاس بی‌قیاس صانعی را که تأسیس بدایع مصنوعات و نظم سلسله موجودات بی‌دخیل و شریک نمود... اما بعد این رساله‌ایست در علم قوافی به عرف شعرای عجم.

پایان: ردیف نام کرده قدتم رسالتی بعون‌الوهاب امید که باشد همگی صدق وثواب... رب اغفرلی انک انت الوهاب.

۳ — مجمع البدایع (گ ۵۹ب تا ۸۰ الف)

از لطف‌الله مهندس پسر احمد معمارلاهوری (قرن ۱۱) وصاحب سحرحلال، ترجمهٔ صور الکواکب صوفی (که نسخه‌آن در برلین و فیلم آن در دانشگاه تهران موجود است) وچند کتاب دیگر. (منزوی: منتخب، ترجمه صورالکواکب و خواص اعداد). وی این رساله را از رساله مجمع الصنایع نظام‌الدین احمد حسینی صدیقی در بدیع گرفته ومشتمل است بر یک مقدمه‌و ۲ باب، مقدمه درتقسیم کلام. باب‌اول در بدایع لفظی و باب دوم در بدایع معنوی.

مؤلف دراین کتاب نام اشخاص وکتابهائی‌را یاد میکند ونمونه‌هائی از اشعار خویش ودیگران را می‌آورداز آن جمله از شیخ فیضی و کتاب سواطع الالهام ومواد الکلام او وسحرحلال خویش که مشتمل بر نظم و نثر است و همچنین از صاحب استرآبادی.

ازاین رساله تاکنون نسخه‌ای دیگر نیافته‌ام و از اصل رساله مجمع الصنایع نظام‌الدین احمد نسخه‌هائی در دست است از آن جمله دراین کتابخانه در مجموعه اهدائی نجم‌الدوله (شماره ۱/۶).

آغاز: بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین... اما بعد میگوید فقیر لطف‌الله مهندس ابن استاد احمدمعمار لاهوری که این رساله‌ایست مختصر در بدایع و صنایع موسوم به مجمع البدایع مأخوذ از مجموع (مجمع) الصنایع تألیف وزارت پناه... شیخ‌نظام‌الدین احمدبن شیخ محمد صالح سلمه‌الله...

پایان: راقم این رساله و محرر این شیرین مقاله‌روز اول ایازخواسته‌بود ... و به همین مصرع این نامه را بلکه این کتاب را ختم نمود. تمت علی‌یدالعاصی سیدرضا حسین ذاکر.

۴۳۱: مجموعه‌ایست به قلم نستعلیق متوسط سید رضاحسین ذاکر. بر پشت برگ اول یادداشتهای عروضی ونیز تملک حسن‌الحسینی الطهرانی دیده‌میشود.

قطع رقعی ۱۲×۱۹/۵ ج — تیماجی قرمز، برگها: ۸۰، سطور ۱۷، کاغذ فرنگی شماره ثبت ۳۱۱۳۸.

مجموعه ۲ رساله درکلام: (عربی)

۱ — النافع‌لیوم‌الحشر (گ ۱ب تا ۴۳ الف)

شرح باب حادی عشر علامه حلی از فاضل مقداد سیوری حلی (م - ۸۲۶)

۲ — الانوارالجلالیه للفصول‌النصیریه (گ ۴۵ ب تا ۱۲۵ ب)

از فاضل مقداد شرح بر ترجمه عربی فصول خواجه نصیرطوسی از محمدبن‌علی گرگانی استرآبادی شاگرد علامه حلی (تاریخ تعریب ٦۹۷).

شارح در مقدمه میگوید: فصول خواجه که رساله مختصر و مفیدیست در کلام، چون به زبان فارسی بود چندان شناخته و مورد اقبال نبود تا مدتی پس ازدرگذشت مؤلف، علامه سعید گرگانی آن را به زبان عربی درآورد و کتاب مشهور آفاق شد.

فاضل مقداد در شرح «ختم» فصول نصیریه نکات و فوائدی در ارشاد و سلوك دارد که میگوید آن را از کلام مؤلف استفاده کرده‌ام «فاشارالمصنف رحمه‌الله‌الی شیءیسیرمن ذلک اشارة یحتاج الی بسط فلنبسط ذلک مختصراً مما استفدناه من کلامه وذلک‌یتم بفوائد...»

ذریعه ۲: ۴۲۳ و ٤: ۱۲۲ فهرست ۱۰: ۸٤۸

آغاز: بسمله سبحانک‌اللهم واجب‌الوجود و مبدئه

پایان موجود در نسخه: اقول ختم‌المصنف رسالته بهده‌النصیحه ومضمونها الحث علی عبادةالله ... لان کل جزء من اجزاءبدنه

٤٤٠ مجموعه‌ایست به خط نسخ محمدنبی‌بن‌عبدالصمد از قرن ۱۱. در حواشی دفتر و صفحات اضافی نوشته‌هایی است ازاحمد شریف حسینی و در صفحات سفید میان دو رساله نیز یادداشتهای مختلفی است بخط او و خط دیگر و او که ظاهراً از معتقدان شیخ احسائی و سید کاظم بود مطلبی از آن دو نقل‌میکند. برگهای اول و آخرنسخه مندرس و پاره است و قسمتی از برگ ۱ و ۲ و برگ آخر چنان پاره شده که چند سطر از بین رفته.در برگهای اول و آخر نیز لکه‌های چرکین دیده میشود. عناوین شنگرف

قطع رقعی ۱۰/۵×۱۸/۵ ج تیماج قهوه‌ای‌یک‌لا که لبه آن فرسوده شده. برگها: ۱۲۵ سطورهر صفحه ۱۹ کاغذ اصفهانی‌شکری رنگ. شماره‌ثبت ۳۱۱٤۷.

مجموعه ٤ کتاب در منطق و فقه (عربی)

۱ — **آداب‌المناظره** (گ ۱ ب تا ۱۳ ب)

از فخرالدین محمدبن‌حسین‌حسینی (باید همان مؤلف حاشیه شرح هدایه وحاشیه شرح قوشجی برتجرید،و متوفی در ۹۸٤ باشد) درکنار صفحات حواشی مؤلف دیده میشود. در این‌رساله حل ۱۸ مغالطه یاد شده که در نسخه ۸۸۳/۱ دانشگاه وجود ندارد و در نسخه شمارهٔ ٤۱۰۰/٦ آن کتابخانه ۲ مغالطه وجود دارد.

رجوع شود به‌فهرست۵: ۱۳۰ - ۱۳ و۱٦۲ - ۱٦٤ وذریعه ۱: ۳۱، ۹۹ و٤۹: ۳۳۰ ج٦: ۱۱۹ و ۱۳۷ وفهرست دانشگاه ۳: ۹۵و۱۳: ۳۰۸۰

آغاز: الحمدلله الحکیم الوهاب ... امابعد فهذه خلاصة مالابدمنه من مسائل المناظره لمن خاض فی شیء من‌العلوم حررهاالفقیر ... محمدبن حسین‌الشهیر بفخرالدین الحسینی ... اعلم ان‌المناظره‌توجدالعقل

پایان : و هوغیرلازم فتأمل جدا ولنختم الکلام مستعیناً بالمفیض العلام مصلیاً علی النبی وآله الکرام تمت بعون الوهاب فی یوم الاثنین ثالث شهر ذی الحجه من شهور سنه سبعه و خمسین و الف علی ید العبد الجانی ابن محمد امین باقر الحسینی الطالقانی

۲ — تجرید المنطق (گ ۳۰ب تا ۶۴ الف)

از خواجه نصیرطوسی. حاج محمود نیریزی درشرح خود برتجرید به نام تحریر تجرید العقائد از منطق تجرید چنین یاد میکند: «تجرید المسائل المنطقیه عن الزوائد» [1]

آغاز: بسمله نحمدالله حمدالشاکرین ... و بعد فانا اردنا ان نجرد اصول المنطق و مسائله علی الترتیب.

پایان : لانها کلما کانت اغرب فهی الذوا عجب . ازکاتب در ذیل نسخه این نوشته است که خوانانیست: «متبسل کد ورسهی حوهقونی ۱۰۵۹»

۳ — اثناعشریه صلوتیه (گ ۶۵ ب ۹۹ الف)

از شیخ بهائی عاملی در ۱۲ فصل (ذریعه ۱: ۱۱۷). این رساله بارها به چاپ رسیده و به سال ۱۴۰۹ نیز با تحقیق شیخ محمد حسون از طرف کتابخانه مرعشی قم انتشار یافته است.

کاتب در پایان نسخه آورده: قدوقع الفراغ من تنمیقهاثانی شهر شوال ختم بالخیروالاقبال من شهور سنه الف وثلث عشرالعبد المحتاج الی رحمة الله الملک الغنی امین الحسینی الغلام علی. تعلیقات مؤلف بانشان «منه دام ظله» در حواشی نسخه دیده میشود.

۴ — اثناعشریه صومیه(گ ۱۰۰ ب تا ۱۲۵ ب)

از شیخ بهائی عاملی که پس از اثناعشریه صلوتیه و حجیه نگاشته است. (ذریعه ۱: ۱۱۷)

این نسخه ناقص است و قبل از برگ ۱۲۵ برگهائی از آن افتاده است. این نسخه نیز به خط کاتب رسالهٔ پیشین است. در حواشی تعلیقاتی با نشان «منه دام ظله» و با نشانهای دیگر است از آن جمله یکی با نشان محمد حسن الموسوی

۱۴۴ این مجموعه به قلم نستعلیق و نسخ است از قرن ۱۱ و به دست چند کاتب نگارش یافته. شمارهٔ ۱ به قلم نستعلیق باقرابن محمد امین حسینی مورخ ۱۰۵۷ ، شمارهٔ ۲ نسیعلیق بدون نام کاتب مورخ ۱۰۵۹ و شمارهٔ ۳ و ۴ نسخ امین الحسینی مورخ ۱۰۱۳. عناوین شنگرف، درداخل جلد، صفحه اول و آخر رساله عملیه فارسی شیخ مرتضی انصاری است با حاشیه سید محمد کاظم طباطبائی .

قطع رقعی ۱۰/۰×۱۸/۵ ج مقوایی باروکش پارچه سربی رنگ . برگ ۱۲۵ سطور هر صفحه از رساله اول ۱۷ و بقیه ۱۲ شماره ثبت: ۳۱۱۴۸

---

۱ — «علی ان اعتبار امرخارج عن الشیٔ لایخرج الحدعن الحدیه علی ماحققناه فیماعلقناه علی تجرید المسائل المنطقیه من الزوائد للمصنف» (فهرست ۱۰: ۲۱۰۷)

مجموعه ۲رساله درعقائد: (فارسی)

۱ — کشف‌الاسرار = کشف‌الانوار (گ ۱ ب تا ۹ الف)

بیان رموز آیات مرموزهٔ قرآن و تأویل آنها به ولایت. مؤلف این کتاب را در ۱۳۰۷ هجری قمری نگاشته و در ذیل تأویل سورهٔ تبت و تحلیلی خاص در مورد سر انحراف حکومت اسلامی در عهد اول از محل اصلی که منظور رسول‌الله صلی‌الله علیه و آله بوده است میگوید: اصحاب رسول خدا گفتند که اصلاح مفاسد عثمان را غیر از علی هیچ کس از عهده برنمی‌آید... مصلحت آنست که با علی بیعت نمائیم. بعد از اتمام بیعت... حضرات... تقسیم‌وجوه غنائم را مابین اهل اسلام بالمساوات دیدند فوراً اخلال در امر خلافت کردند هریک به طرفی رفتند... عالم را پر از فتنه و فساد کردند. اکنون هزار و سیصد و هفت سال از هجرت میگذرد، کارهای ملتی همه دولتی شده است. هرکس حق خود را به اضعاف مضاعف دریافت مینماید ولکـن هنوز سمیت اعمال سابقین در مذاق و مزاج مسلمین قتال است...

بحق حشمت و جاه و جلال شاه شجـاع

که من نمیشنـوم بـوی خیر از این اوضـاع

همگنان بنده خدا وامت محمد مصطفی‌صلی‌الله‌علیه‌وآله‌میباشیم‌غیر از ذریه طاهره که اطاعت آنها به این امت فرض و حتم شده است... در هیچ یک از سور قرآن مأمور به اطاعت و مودت خلفای ثلثه نشده‌ایم... اولوالامر مفترض‌الطاعه شخصی‌است که از جانب خدا و رسول تعیین شده باشد ایشان مثل خلفای بنی‌امیه و بنی‌عباس ریاست‌جبری و قهری داشتند‌هرسلطانی تا هست محض حفظ اموال و نفوس و ایمن بودن از رنج و تعب شرعاً مفترض‌الطاعه موقتـی میباشند بعد از انقراض آن شخص اطاعت خلائق به سلطان دیگر اختصاص خواهـد داشت [1].

مؤلف از اشعار مثنوی مولـوی بسیار آورده و از صحیح مسلم والجمع بین‌الصحیحین حمیدی نیز حدیث«ان نبیکم لیهجر»را نقل میکند. نسخه‌ای از این رساله‌با نام کشف‌الانـوار و بدون ذکر نام مؤلف در آستان قدس رضوی و نیز در دانشگاه موجود است.

ذریعه ۱۸ : ۲۰ فهرست نسخه‌ها ۲ : ۹۸۱

آغاز: الحمدلله‌الذی جعلنا من‌المؤمنین... اما بعد قال‌الله تبارك و تعالی...قالت‌الاعراب آمنا... از این کلمات استنباط میشود که ما بین اسلام و ایمان،عموم و خصوص مطلق است.

پایان: ذات نایافته از هستـی بخش

کی تـواند کـه شود هستـی بخش

۲ — کشف‌المعاد (گ ۶۲ ب تا ۸۹ ب)

در معاد با استناد به تأویل آیات و روایات و اعتقاد به تناسخ. این رساله به نظر از

---

۱ — قریب این مضمون درسخن‌حاج محمد کریم‌خان کرمانی در رساله ۳۰ فصل آمده.

همان مؤلف رسالهٔ نخست است.

ذریعه ۱۸ : ۲۱ و منزوی ۲ : ۹۸۱

آغاز: ربنا انک جامع الناس لیوم لاریب فیه مخفی نماناد مستقبل و مآل امور خلق در معاد به واسطهٔ اختلاف اقوال موجب تحیر گردیده.

پایان: یعنی به جهت آنها فتح باب سماوات می‌شود و به مدارج عالیه عروج خواهند نمود جنات عدن وعدالمتقون آرامگاه ایشان خواهد بود. ربنا اتمم لنا نورنا واغفرلنا انک علی کل شیٔ قدیر.

۴۵۵: مجموعه‌ایست به خط نستعلیق (عبارات عربی نسخ) با یک قلم از قرن ۱۴.

در فاصلهٔ ۲ رساله ۲ برگ سفید است.

قطع رقعی ۱۱ × ۱۷ ج تیماجی قرمز عطف و حاشیه و درون جلد تیماج مشکی . برگ : ۸۹ سطور هر صفحه ۱۱ کاغذ فرنگی سفید شماره ثبت : ۳۱۱۶۰.

مجموعه ۲ کتاب در امامت : (عربی)

۱ — **منهاج الکرامه** (گ ۱ ب تا ۹۰ الف)

از علامه حلی حسن بن یوسف (م - ۷۲۶). این کتاب را مؤلف در اثبات امامت بلافصل حضرت مولی علی علیه‌السلام برای خدابنده الجایتو نگاشته و در فصل دوم استدلال خاص استاد خویش خواجه نصیر طوسی را در اثبات امامت نقل میکند. این کتاب دارای ۶ فصل است و در ۹۰۷ آن را به پایان رسانیده است :

الفصل الاول : فی نقل المذاهب، عقائد دینی مورد اختلاف بین امامیه و اهل سنت را در این فصل میآورد.

الفصل الثانی : فی ان مذهب الامامیه واجب الاتباع

الفصل الثالث : فی الادله علی امامة امیرالمؤمنین... بعد رسول‌الله در ٤ منهج.

الفصل الرابع : فی امامة باقی الائمه الاثنی عشر.

الفصل الخامس : فی ان من تقدمه لم یکن اماما.

الفصل السادس : فی نسخ حججهم علی امامة ابی بکر

در کشف الظنون از این کتاب با نام منهاج السلامه (به غلط) یاد شده است.

این کتاب در ۱۲۹۰ - ۱۲۹۶ و ۱۲۹۸ در ایران به چاپ رسیده است (فهرست مشار : ۹۲۹) ذریعه ۲۳ : ۱۷۲.

آغاز: الحمدلله القدیم الواحد الکریم الماجد.

پایان: ولایمنع المستحق عن حقه فهذا آخر ما اردنا اتیانه فی هذه المقدمه والله الموفق للصواب فرغت من تسویده فی سلخ جمادی الا ولی من سنه تسع و سبعمائه . قدتم نقلهـــا

من‌الرساله المنقوله بواسطة من خط‌المصنف... سنه ۹۸۱ لاجل‌المخدوم الاعظم... ملاذالغربائی دستورالوزرایی میرزایی مدظلال معدلته. سوده‌الحقیر محمد.

۲ — سعدیه(گ ۹٤ ب تا ۱٤۲ الف)

از علامهٔ حلی که این رساله را برای خواجه سعدالدین در بیان اصول عقاید و فروع فقهی خاصهٔ شیعه نگاشته است.

دارای ہ مقدمه و دو فصل.

این کتاب در مجموعه کلمات‌المحققین چاپ شده است.

ذریعه ۱۸۳:۱۲

آغاز: الحمدلله المتفضل بجعل الانبیاء واسطه بینه و بین‌عباده بارد اف‌الاوصیاء لتهذیب طریق هدایته... اما بعد فان‌الله تعالی لم یخلق العالم عبثاً .

پایان: ولیکن هذا آخر الرساله فان الاخبار فی‌ذلک [اکثر] من‌ان یحصی والحمدلله رب‌العالمین والسلام علی... محمد واله وعترته الطاهرین فی‌سنه ۹۸۱ .

۵٤۸— دفتریست به قلم نستعلیق بوده (ببوده یانبوده) محمد سورخ ۹۸۱. درفاصله‌بین دو رساله و درپایان هریک ہصفحه ادعیه مختلف به نقل از منهاج الصالحین و مجتنی از ابن طاووس و غیره با قلم دیگر و تازه آمده است .

برپشت برگ اول رساله سعدیه نام آن (به غلط) چنین نوشته «نهج‌الصدق من تصانیف العلامه‌الحلی حرره هادی». بر پشت نخستین برگ خط و امضاء سید محمد طباطبائی است و این شعر را نگاشته است :

درخت افکن بود کم زندگانی   به درویشی کشد نخجیر بانی

عناوین با زنگار و صفحات مجدول به چند قلم آب طلا و شنگرف و زنگار است.

قطع رقعی ۱۱/۵×۲۰ ج تیماجی قهوه‌ای سوخته با عطف وصالی شده دارای ترنج ونیم ترنج ضربی درون تیماج قهوه‌ای روشن با ترنج و نیم‌ترنج آب طلائی برگ: ۱٤۲، سطورهر صفحه ۱٤، کاغذ آهار مهره شکری رنگ شماره دفتر ۳۱۱۶۳ .

مجموعه ٤ کتاب ورساله درفلسفه واصول فقه و معما:

۱— شرح‌الفوائدالحکمیه‌الاثنی‌عشریه (۱ب تا ۱۳٦ب)

از شیخ احمد احسائی (م — ۱۲٤۱). وی نخست ۱۲ فائده فلسفی نگاشت (به نوشته ذریعه در ۱۲۱۱) و این شرح را بر آن نگاشت (که در ۱۲۳۳پایان یافت) . سپس ۷ فائده دیگر برآن‌افزود وآن‌را نیزخودشرح کرد (نسخه شماره ۱۵/۷ ۹مجلس). تمام‌این ۱۹فائده با شرح به چاپ سنگی رسیده است. احسائی در این فوائد درباره مشیت‌وجبرو اختیار به تفصیل

سخن گفته و ازشرح خویش بـر رسالةالعلم فیض کاشانی یـاد میکند. [۱] (فهرست کتب مشایخ ۲۹۱—۲۹۲— و ذریعه ۱۳: ۳۸۶—۳۸۷ وج ۱۶: ۲۷۸ و۳۳۳).

آغاز: بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین ... امابعد فیقول العبدالمسکین احمدبن زین‌الدین الاحساوی ان ... جناب‌الاخوند ملامشهدبن ... حسینعلی... قدالتمس منی‌اثبات بعض‌الکلمات فی‌بیان معنی ماذکرته‌واشرت الیه‌فی‌الرساله التی سمیتها بالفوائد... وکان ذلک الالتماس منه فی‌طریق سفرنامع جنابه‌المحترم الی مکه ... وصدرت المتن بقولی قلت والبیان بقولی اقول ... قلت انی‌لمارایت اکثرمن‌الطلبه یتعمقون فی‌المعارف‌الالهیه اقول.

پایان: هذا آخرما کتبت من الفوائد و بیانه آخرما اردت من‌البیان ... الی هنا انتهی شرح هذه‌الفوائد اللیلة التاسعه من‌شهر شوال سنه ثلث وثلثین بعدالماتین من‌الهجرة... بقلم المؤلف العبدالمسکین‌احمدبن زین‌الدین... الاحسائی الطرفی... والحمدلله رب‌العالمین. قدفرغ من تحریره العبید الجانی جلال الـدین الحسینی اللواسانی یوم الثلثاء من شهر جمادی الاولی ۱۲۳۹.

این نسخه به قلم نستعلیق ممتاز است و در عنوان صفحه اول چنین آمده «شرح‌فوائد شیخ احمد سلمه‌الله تعالی من تحریرات حجةالاسلام والمجتهدین آقا سید جلال‌الدین مجتهد می‌باشد».

۲ — المقلاد = خاتمه مفاتیح الاصول (۱۳۷ ب تا ۱۷۷ ب)

از سید محمد طباطبایی معروف به سید مجاهد (م - ۱۲۴۲) وی در مفاتیح الاصول که کتابی مبسوط است در اصول فقه و به هنگام اقامت در اصفهان تألیف کرده است (۱۲۲۸)، چند مسأله مهم اصول و از آن جمله مبحث ظن را نیاورده و سپس رساله‌ای جداگانه دربارهٔ حجیت ظن پرداخته که آن را مقلاد نام نهاده است (در فهرست رضوی: مفتاح‌الاحکام) این خاتمه با رساله فوائدحائریهٔ عتیقه وحید بهبهانی به ضمیمه کتاب مفاتیح الاصول به‌چاپ رسیده‌و سید صدرالـدین عاملی رسالـه‌ای در رد آن نـوشته است . (ذریعه ۲۱ : ۳۱۵ و ۲۲ : ۱۱۸ و ۱۱۹)

آغاز: بسمله اذاعلم‌المجتهد بحکم‌من‌الحکام الشرعیه‌الفرعیه بعداستفراغ وسعه وبذل‌جهده فیه فلا اشکال ولاشبهه فی‌اعتبار علمه ... و بالجمله‌العلم بالاحکام‌الشرعیه و بموضوعاتها حجة مطلقاً ولوکان‌العالم عامیا ... و اما اذا ظن‌المجتهدالمطلق

۱— احسائی براساس مبانی خویش دراین کتاب سخنان ملاصدرا و فیض‌را نقل ونقد میکند. در فائده ۱۲چنین آورده: فلیس‌له(تعالی) الااختیار جهة واحده‌لان التعددیلزم منه الترکیب کماقاله‌کثیرون مثل الملاصدرا و داماده الملامحسن کما صرح به‌فی‌الوافی وهو عباره عبدالرزاق الکاشی فی‌شرح فصوص ابن‌العربی .

پایان: ولیست‌الادله‌الداله علی اصالة حجیةالظن فی نفس‌الاحکام شامله لمحل‌البحث بوجه من‌الوجوه کمالایخفی. قد فرغ من تسوید هذه‌الکلمات مؤلفهاالفقیرالحقیر ... محمدبن علی‌الطباطبائی. این نسخه‌به خط نسخ کاتبی است که نام خود را نیاورده و در ذیل نسخه تاریخ ۱۲۷٤ دیده میشود که مخدوش است و علائم خدشه‌دارد. در هر حال این نسخه خط مؤلف نیست وبه قلم کاتب دیگریست. بالای صفحه اول نیز به‌خط نسخ‌خوش این‌توضیح غلط نوشته شده است: «تتمة المفاتیح فی‌حجیة ظن‌المجتهد من‌تألیفات السیدالسند آقاسیدمحمدباقر»

۳— شرح وافیه (گ ۱۷۸ الف تا ۲۳۱ ب)

شرح ازسیدمهدی‌بحرالعلوم(م-۱۲۱۲) بروافیه مولی عبدالله‌تونی(م-۱۰۷۱) دراصول‌فقه. پاره‌ای از مباحث الفاظ است مانند حقیقت و مجاز و حقیقت شرعیه.

ذریعه ۱٤ : ۱٦۷ و ۲٥ : ۱٦۷ - کتابخانهٔ آیةالله مرعشی ٦٦۲ و ٤۱٦٥ (حاشیه وافیه).

آغاز: بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین ... اللفظ ان استعمل فیما وضع‌له فحقیقه. جعل‌المقسم مطلق‌اللفظ للتناول للمفردوالمرکب.

پایان نسخه حاضر: انا نعلم بالضروره من قصدالقائل بان زیدا اسد دعاء ان زیدا فرد من افراد الاسد مبالغه فی دعوی الشجاعة کما فی قوله رایت اسدا وانماالفرق بینهما (این‌نسخه ناقص است).

٤— لغزالزبده = رضویه (گ ۲۳۳ ب تا ۲۳۷ الف)

از شیخ بهاءالدین عاملی (م - ۱۰۳۰) در آن با تعمیه و الغازبه علوم مختلف نقلی و عقلی اشارات دارد ودریک جا از صاحب و دوانی یاد می‌کند. هم چنین در حواشی مفصلی که از اوست وکمتر ازمتن نیست از شرح خویش برشرح چغمینی به تکرار نام می‌برد. در این کتابخانه وکتابخانه مرکزی دانشگاه چند نسخه از این لغز موجود است و در فهرست نام (اعجازالاصناف) نیز برای این رساله یاد شده است. (ذریعه ۱۸ : ۳۳٥ فهرست۹ : ٦۹۸ - فهرست دانشگاه ۲ : ٤٤۲ و ۹ (بخش اعلام) : ۲۹۹و۱۰۹).

شیخ بهائی لغزهای دیگر با نامهای دیگر مانند «لغز کافیه» و «لغز قانون» دارد که در این کتابخانه وکتابخانه مرکزی دانشگاه وجود دارد.

آغاز: بسمله اما بعدالحمد والصلوة فیقول احوج‌الخلق الی رحمة ربه... لایخفی ایها الاصحاب‌العظام ... انه یعرض للبال فی بعض‌المجال ملال یمنع من مطالعةالعلوم الدینیه ... فیضطرالانسان الی ترطیب‌الدماغ بلطائف‌المداعبات ... تشحیذاللخاطرالمحزون ... اخبرونی عن اسم کتاب اقله من‌الحروف‌النورانیه و اکثره من‌الحروف‌الزیاده.

پایان: مثلث قاعدته بسمرقند و رأسه ببغداد و لنقتصر علی هذاالقدر من‌الاطناب فی ذکراوصاف ذلک‌الکتاب والعاقل تکفیه الاشاره والجاهل لاینتفع بالف عباره. کاتب در حاشیه

آورد: «بخطه رحمه‌الله سنح لناهذااللغز فی‌المشهدالاقدس‌الرضوی ... سنه الف واحدی‌وعشرین و تاریخ ذلک رضویه و هذا اسمه‌ایضاً».

این نسخه نیز مانند شرح وافیه با قلم زیبای سید جلال‌الدین حسینی لواسانی است اما بسیار مغلوط است.

٤٦٠ : دفتریست به خط قرن ۱۳ که قسمت بیشتر آن به قلم نستعلیق خوب سید جلال‌الدین حسینی لواسانی است و در صدر صفحه عنوان رساله شمارهٔ یک از او با عنوان مجتهد یاد شده و رقم او درذیل شماره ۱ و ٤ که کامل است دیده می‌شود. با تاریخ ۱۲۳۹. برپشت برگ اول تملک و مهر خلیل‌الله حسینی لواسانی مورخ ۱۲۹۷ و نیز تملک عبدان‌بن جلال‌الدین حسینی رازی مورخ ۱۲۹۵ و همچنین نسخه دعای نوشتنی و خواندنی برای دفع بیماری صرع و قضاء حاجات با همان خط نستعلیق خوب دیده می‌شود.

بر پشت نخستین برگ شمارهٔ ۲ (ص ۲۷۲) ۲ نسخه حب نشاط یکی به نقل از شیخ احمد احسائی و دیگر از خط آخوند ملاعلی‌نوری، هر دو یادداشت با همان قلم نستعلیق خوب و بانشان «سلمه‌الله تعالی» دیده می‌شود. بر پشت نخستین برگ شمارهٔ ٤ (ص ٤٦٤ دفتر) طلسم و ابیاتی به عربی منسوب حضرت مولی علی (ع) در شرح طلسم، دو بیت فارسی در شرح اسم اعظم ، ساعات و روزهای استخاره و طریق تفال برای تعیین محل سکونت همه. باهمان قلم نستعلیق یادداشت شده است.

قطع وزیری کوچک (خشتی) ۱۵ × ۲۱ - ج تیماجی قرمز - برگها ۲۳۷ -سطور هرصفحه به ترتیب رساله ها: ۲۰، ۲۲، ۲۳ و ۱۶. کاغذ فرنگی سفیدنخودی رنگ آهار مهره . شماره ثبت ۳۱۱۶۵.

مجموعه ۸ رساله در حدیث وفقه و کلام ٤٦٢ (عربی و فارسی)

۱— صحیفةالرضا = مسندالرضا (گ ۱ ب تا ۱۹ ب) (عربی)

تعداد ۲٤۰ حدیث است (به‌نقل ذریعه) که سند آنها به ابوالقاسم احمد طائی منتهی می‌شود. نیمه نخستین احادیث منقول از پیامبر است (با حذف سند) بدین گونه : «و باسناده‌قال قال رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله» و نیمه دوم غالباً منقول از امام علی‌بن‌ابیطالب است و تعدادی نیز از دیگر ائمه و پدران امام علی‌بن‌موسی است. در پایان برخی از احادیث توضیحاتی است‌از راوی. احادیث این صحیفه در موضوعات مختلف پزشکی، معاوف، آداب و سنن (۱) و بسیار در مناقب و فضائل امام امیرالمؤمنین و حضرت زهرا (ع) است ' سند صحیفه که در آغاز نسخه حاضر آورده شده چنین است :

۱ — از جمله احادیث، حدیث ذیل است که منبع استنباط پاره‌ای از مسائل است «ان موسی‌بن‌عمران سال‌ربه ... فقال یا رب این ذهبت اوذیت‌فاوحی‌الله الیه یا موسی‌ان‌فی‌عسکرك غمازا ... فقال یا رب‌دلنی علیه فاوحی‌الله تعالی‌الیه انی‌ابغض‌الغماز فکیف‌اغمز»

بسمند هذا الصحیفة منسوبة الی‌الامام الهمام مولی‌المؤمنین ابی‌الحسن علی‌الرضا علیه الف التحیة والثناء باسناده عن‌آبائه صلوات‌الله علیهم اجمعین قال‌ابوالحسن علی‌بن‌محمدبن‌علی الزوزنی قرائه سنه اثنین وخمسین واربعمائه قال اخبرنا ابوالحسن احمدبن محمدبن هارون الزوزنی بهاقال اخبرنا ابوبکر محمدبن عبدالله بن محمد بن حمزةالنیشابوری سنه سبع وثلثین وثلاثمائه قال حدثنا ابوالقاسم عبدالله بن محمد (باید عبدالله بن احمدباشد) بن عامرالطائی [۱] بالبصره قال حدثنی ابی‌سنه‌ستین ومأتین قال حدثنی حضرةالامام علی‌بن موسی‌الرضا علیه‌السلام سنه اربع و تسعین ومائه قال حدثنی ابی...»به نوشتهٔ ذریعه نسخه‌ای کهن ازاین صحیفه در کتابخانه حضرت مولی علی علیه‌السلام موجود است .

صحیفةالرضا به اسناد مختلف نقل شده که همه به ابوالقاسم عبدالله‌بن احمد بن عامر طائی منتهی می‌شود و او از پدرش از امام علیه‌السلام روایت کرده است .

روایت معروف دیگر که ازطبرسی فضل بن حسن است، از نظر سند مطابق نسخه حاضر است جزاین که در نسخه ما نام طبرسی و قشیری (که طبرسی از او روایت کرده است) وجود ندارد.

نسخه‌ای از روایت طبرسی با شماره ۵۱۲ همین مجموعه طباطبائی معرفی خواهد شد و دکترحسین‌علی محفوظ آن‌را براساس نسخه [۲] طبرسی به سال ۱۳۳۷ درتهران به‌چاپ رسانیده وترجمه آن بدست علاءالدین حجازی در ۱۳۶۴ درمشهد منتشرگردید .

نسخه‌ای دیگر از صحیفةالرضا (در یک مجموعه خصوصی عرضه شده‌به کتابخانه‌ملی) به نظر رسید که از نظر دیباجه‌وسند با دیگر نسخ متفاوت است .

آغاز نسخه مزبور چنین است :

حمد الواهب العقول و ملهم کل معقول والسلام علی من ینتهی الیه المنقول.

قال الشیخ الامام نورالمله ظهیرالاسلام ابومحمد ابالیل العادل المروزی قرء علینا الشیخ الامام... المفتی صفی‌الملد ضیاء الاسلام...

ابوبکر محمودبن علی‌بن محمدبن حسین فی‌المسجد الصلاحی بشادیاخ نیشابورغداه الخمیس الرابع من ربیع‌الاول سنه عشرو ستمائه قال اخبرنا الشیخ ضیاءالدین حجةالله علی‌خلقه ابومحمد الفضل بن محمد بن ابراهیم الزیادی الحسنی... سبع واربعین وخمسمائه قرائه‌علیه قال اخبرنا ابوالمحاسن احمد بن عبدالرحمان... لبیدی قال حدثنا الاستاد الامام ابوالقاسم حسن‌بن محمدبن حبیب سنه... واربعمائه بنیشابور فی‌دارد قال حدثنا ابوبکرمحمدبن عبدالله‌بن

۱— تنقیح‌المقال ۲: ۱۶۷

۲— به‌نوشته‌دکتر محفوظ‌نسخه اساس چاپ‌اوتا صفحه ۱۴ بانسخه‌روایت طبرسی‌موجود درمشهد مطابقت دارد .

محمد حافدالعباس بن حمزه سنه سبع وثلثين و ثلثمائه قال حدثنا ابوالقاسم عبداللهبن احمد الطائی بالبحر (...؟) قال حدثنی ابیفیسنه ستین و مأتین قال حدثنا علیابن موسیالرضا مما اورده فیمؤلفه المعنون بصحیفة اهلالبیت سنه اربع وتسعین ومائه .

۲— الوجیزه (گ ۲۲ ب تا ۲۸ الف) (عربی)

از شیخ بهاءالدین محمد عاملی دارای یک مقدمه و ۶ فصل و خاتمه. وی این رساله را همچون مقدمه برای کتاب فقه خویش حبل‌المتین نگاشته است .

این رساله بارها به چاپ رسیده است (فهرست۴: ۲۹۹— ۳۰۰، ذریعه۲۵: ۱۵ مصفی المقال: ۴۰۴)

۳— الحبل المتین (گ ۲۸ ب تا ۳۳ الف) (عربی)

= الفرائض البهائیه ازشیخ بهاءالدین محمدعاملی (مؤلف رساله بالا) باب سوم ازمنهج چهارم کتاب حبل‌المتین اوست . از حبل‌المتین آنچه در دست است وبه چاپ نیز رسیده است قسمتی است از منهج اول آن کتاب در عبادات و نیز قسمتی از مقدمهٔ باب سوم از منهج چهارم که این باب در فرائض (مواریث) است (کتاب حاضر).

مقدمهٔ این باب دارای هفت اشاره و سپس احادیث باب است و موجود در نسخه های چاپی و خطی تنها همان هفت اشاره و شامل مسائل اساسی است .

فهرست۱۰ : ۴۸۲ و ۸۹۸ ذریعه۶: ۲۴۰—۲۴۱

۴— الجهر والاخفات ـ فائده فیمسئله (گ۳۳) (عربی)

از شیخ بهائی عاملی در رد استدلال عامه برعدم لزوم جهر و اخفات درنمازهای یومیه. حاشیه ایست از شیخ برحبل‌المتین (ظاهراً) که کاتب پس از پایان آن آورده است.

آغاز: فائده قد استدل بعض العامه علی عدم وجوب شیٔ من‌الجهر والاخفات بقوله‌تعالی ولاتجهر بصلوتک ولاتخافت بها.

پایان: ولا دلالة فیشیء منها علی مایدعیه العامه من عدم وجوب شیء من الجهر و الاخفات، منه.

۵— العقائد الفخریه= الاعتقادات (۳۴ ب۳۶ الف) (عربی)

این رساله به فخرالدین محمدبن حسن حلی (م—۷۷۱) منسوب است و در نسخه شماره ۱۲/۵۰۹۶ دانشگاه این نسبت صریحاً یاد شده است . در نسخه شماره ۳۴۵۵/۴۱ مجلس تنها عنوان «عقائدفخریه» آمده (ودر فهرست به غلط عقائد بهائیه چاپ شده است- فهرست ۱۰: ۱۳۴۰) در ذریعه و در دیگرمنابع ازاین رساله وانتساب آن به‌فخرالمحققین یاد نشده‌است. مؤلف دراین رساله اعتقادات واندکی از فروع عملی ویژه شیعه را به‌گونه‌ای جامع اما با اختصار و اشارت می‌آورد و رساله‌ای بسیار دقیق است .

دراین باب رساله‌ای نیز به شیخ بهائی نسبت داده شده به نام«عقائدالشیعه‌فی‌الاصول

والفروع» (ذریعه ۱۰: ۲۸۴ و ریاض العلماء: ۵:۹۶) که بارساله منسوب به فخرالمحققین (نسخهٔ حاضر) تفاوتی اندك دارد به این صورت که علاوه بر افزودگی و مغایرت اندك درآغاز خطبه و دیباجه برتعداد مسائل فقهی ویژه خاصه شیعه در آن افزوده شده وآشکارا همان متن فخری است با اضافاتی. از رسالهٔ شیخ بهائی نیز نسخه‌های متعدد در دست است و چندترجمه وشرح نیز دارد از آن جمله :

ملا ادهم‌خلخالی (قرن ۱۱) ومترجم دیگری‌نیز که شناخته‌نشد، این رساله را به‌فارسی برگردانده (فهرست آستان قدس ٤ : ۲۶ - ۲۷) و مولی عبدالله بن نجم‌الدین قندهاری از علماء قرن ۱۳ شرحی برآن نگاشته به‌نام الفوائد البهیه که نسخه‌ای از آن به خط مؤلف دردانشگاه تهران موجود است (شماره ۵ ج۳: ۵۹۷).

در دیباجهٔ رساله‌جای سخن اشارت است به حدیث نبوی ستفترق امتی‌ثلثاً و سبعون فرقه وگویا به استناد به ذکر این حدیث در دیباجه در فهرست رساله‌های مجموعه (بریک برگ اضافی آغاز نسخه) نام این رساله «شرح ستفترق امتی...» یاد شده است .

آغاز: بسمله اما بعد حمدالله علی‌آلائه والصلوة علی‌افضل انبیائه و اشرف اولیائه فقد شاع و ذاع قول النبی صلی‌الله علیه وآله ستفترق امتی ثلثاً و سبعین فرقة فرقة ناجیه والباقون فی‌الهاویه وقوله صلی‌الله علیه وآله وسلم‌انی تارك فیکم الثقلین ما ان تمسکتم به‌لن تضلوا... وقد تمسکنا معاشرالشیعه الامامیه بکتاب‌الله وعترة رسول‌الله (ص) واخذنا معالم دینناعنهم (س) کما اخذ غیرنا معالم دینه من غیرهم ... و اعتقادنا ان جمیع ماسوی‌الله سبحانه حادث عن‌العدم جوهراً کان‌اوعرضاً... وانه لاقدیم الاهو.

پایان : ونری البسمله جزء من‌الفاتحه و من کل سورة سوی سورة البرائة ولانکفراحداً من‌اهل‌القبله الان انکر شیئاً من ضروریات الدین او نصب العداوة لاحدالمعصومین اوغلا فی احدهم سلام‌الله علیهم‌اجمعین تمت‌العقائد.

۶— الاثنی‌عشریه = زیارت سطلقه (گ ۳۶ ب) (عربی)

متن زیارت نامه‌ایست از منشأت شیخ بهاءالدین محمدعاملی. هرفقره‌ای ازاین زیارت‌نامه ۱۲ حرف است و جمعاً ۲٤ فقره است . شیخ بهائی در دیباجه متن‌گوید: «زیارة مطلقه یزاربها کل واحد من الائمةالاثنی‌عشر علیهم السلام وقد جرت علی‌لسانی وانا الفقیر بهاءالدین‌محمد العاملی وسمیتها بالاثنی‌عشریه‌لان کل فقره منها بدون حرف العطف اثنی‌عشرحرفاً .

کاتب در ذیل آن باقلم قرمز و خط شکسته نویسد:

« فی‌تاریخ اول شهرمحرم الحرام... سنه ۱۰۹۲ تحریر شد علی‌یداقل خلق‌الله محمد الحسینی».

۷— رسالهٔ جبر و اختیار (گ ۳۸ ب‌تا ۵۳ الف) (فارسی)

ازخواجه نصیرالدین طوسی در ده فصل (بارها چاپ شده است) در حاشیه چند صفحه

ازاین‌نسخه چند شعر و رباعی و از جمله چند بیت از عبدالرزاق لاهیجی با قلم تازه‌تر نوشته‌شده است . رقم کاتب و تاریخ کتابت را سیاه کرده‌اند.

این رساله بارها به چاپ رسیده است .

فهرست ۵: ۴۳۰، ۵۹۷ و ۴۳۳—۹ : ۵۰۰۳ و ۶۹۹ . ذریعه : ۵ : ۸۳ و احوال و آثار خواجه ۴۰۰ .

آغاز: الحمدلله رب‌الارباب و مسبب الاسباب.

پایان: اذا بلغ الکلام الی‌الله فاسکوا.

(رقم کاتب را در ذیل این نسخه سیاه کرده‌اند).

۸— **ثمرهٔ شجره** (گ ۴۵ب تا ۹۰الف) (فارسی)

از رفیع‌الدین محمدبن حیدر (= میرزا رفیعا) طباطبائی [1] نائینی — وی این رساله را از رساله شجره حکمت خویش انتخاب و اختصار کرده است مشتمل بریک مقدمه و هشت مقصدو خاتمه. در پایان در مورد امامت بادقت و تفصیل سخن می‌گوید . این رساله به سال ۱۳۶۰ با تصحیح آقای نورانی درتهران به چاپ رسید [2].

ذریعه ۵: ۱۲—۱۳و۱۳: ۱۳ دانشگاه ـ مرکزی ـ شماره ۴۰۳۳/۲ [3].

آغاز: الحمدلله المتوحد بالالهیه لجمیع ماسواه المتفرد بالربوبیة لقاطبةماعداه... برارباب خرد و هوش پوشیده نیست که چنانچه هستی از نیستی بهتر و برابری نیستی را باهستی نه درخورست، دانش را برنادانی فزونی وبرتریست ... بندهٔ قلیل البضاعة کثیرالمعاصی رفیع الدین محمدبن حیدر الحسینی الطباطبائی به این رساله مختصره در تبیین معارف ضروریه دینیه که ثمرهٔ شجرهٔ حکمت سنیه است مجلس افروز خاطر خطیر برادران طریقت اسلامی و حقیقت ایمانی‌میگردد... در بیان معنی وجود و حقیقت هستی.

پایان: وچون مقصود الایراد دراین رساله به ختم انجامید برشکر نعماءبی‌منتهای‌ربانی

۱— وی در دیباجه نسخه، نسب خویش را این‌گونه یاد می‌کند: الحسینی‌الطباطبائی .

۲— در ذریعه کتاب شجرهٔ الهیه و ثمرهٔ شجره از تألیفات فیض کاشانی نیز یاد و به فهرست کتب فیض چاپ شده در حاشیه امل الامل (چاپ سنگی دوم) استناد شده است. این نگارنده چندنسخه فهرست مصنفات فیض‌را بررسی کرد و ازاین ۲ رساله نامی‌ندید. غیاث‌الدین منصور دشتکی در رسالهٔ حدوث وقدم ازکتاب ثمره شجره الهیه شهرزوری یاد می کند .

۳— نسخهٔ شماره ۴۰۳۳/۲ دانشگاه که درفهرست بانام‌اعتقادات معرفی‌شده همین‌رساله است (فهرست دانشگاه ۱۳: ۳۰۲۲) .

و درود بر خیرالبشر و خاتم‌النبیین وآله‌الطیبین‌الطاهرین اقتصار نمود والله الموفق والمعین. فی‌سنهٔ ۱۰۹۲ .

پس از این رساله بر۶ صفحه آداب اقامه و نماز و نماز میت و در حاشیه نماز هدیه‌به میت به نقل از کفعمی با خط دیگر نوشته است .

۹— حاشیه‌حاشیه شرح مختصر (گ ۹۹ب تا ۱۰۰ الف) (عربی)

از آقا حسین خوانساری. این نسخه قطعه‌ایست از حاشیه خوانساری برحاشیهٔ مسئله جبر و اختیار از شرح مختصر .

آغاز: بسمله علی‌قوله ثم یقول العقل لایحکم بحسن‌فعل فیه بحث لان الاضطراری‌الذی لایحکم العقل بحسن فعل یصدر معه لیس هذا.

پایان: لانه من مزلة الاقدام و مضلة الافهام لم یکدان یزل فیه قدم ولا یضل فیه‌فهم کثیرمن الامم. من‌تعلیقات آقا حسین ادام‌الله ظلاله، علی حاشیةشرح المختصر فی‌تحقیق معنی الجبر والتفویض والحمدلله اولا وآخراً.

۱۰— رساله در تحقیق اعمال عباد (گ ۱۰۰ ب‌تا ۱۴۸ الف) (فارسی)

رساله‌ایست در اثبات امربین‌الامرین وابطال جبر و تفویض. دارای یک‌مقدمه وسه مقاله و خاتمه (خاتمه در نسخه موجود نیست).

این رساله باید در قرن۱۱ تألیف شده باشد و مؤلف آن از خویش‌چنین یاد میکند «این منزوی زاویه‌گمنامی جعل‌الله انسه فی‌الوحدة وافتقاره‌الیه وحده.

مؤلف در مقدمه ، شرح محصل معنی امربین‌الامرین و اثبات آن و معنی جبر وتفویض و درمقالات به ترتیب ۱— آیات ۲— ادعیه‌و ۳— احادیثی «که منشأ بطلان جبر و تفویض شده‌اند و دلالت دارند برحال امربین‌الامرین» را آورده است .

در مقدمه در تبیین امربین‌الامرین میگوید:

«کلمه جامعه دراین باب آن‌که ذوات را دوتعین است علمی و وجودی. تعین علمی متنزع شدنست از قدرت کاملهٔ که ذات اقدس است که عین علم است به خود وتعین وجودی درآمدنست به امر کن...»

پیش ازاین سخن قصیده‌ای است که بیش از ۲۰ بیت دارد و از ابیات آنست:

کن فارغ البال اذامر العباد علی	مادبـرالعـادل العـلام فی‌الازل
...نعوذ بالله مـن تلک العقیده اذ	تهوی بصاحبها من ذروة الجـبـل
وکیف اجحد ترتیب الـــوجود وقد	اراه نـحو قطار النوق والـجـمل
... ان الوقایع طراکیف ما وقـعت	باذن خالقنا العـلام لـم یـزل
...صحح‌مزاجک ان‌شئت التلذذمن	طعم النوائب والاسقام والعلـــل

...لولم یکن لذة فی‌النائبات لما صبت علی انبیاء الله و الرسل
...انظر الی سیدالکونین وابنته ثم الامام امیرالمؤمنین علی
... قدابتلوا بصنوف‌الموجعات وهم فی‌عصمة الله مذکانوا من‌الزلل

آغاز: بسمله الحمدلله الذی یفعل مایشاء ویحکم مایرید و یأمر بالعدل والاحسان وینهی عن‌الفحشاء والمنکر ولیس بظلام للعبید... اما بعد این رساله‌ایست در تحقیق اعمال عباد مشتمل برمقدمه و سه مقاله وخاتمه (درنسخه جای سخن خاتمه دیده نمیشود) مقدمه: مخفی نماند که باطل بودن جبر و تفویض و حق بودن امربین‌الامرین از ضروریات مذهب اهل‌البیت علیهم‌السلام است و شهرت انتساب به ایشان در مرتبه شهرت و انتساب وجوب صلوة وزکوة است به اسلام.

پایان: والبته خواست آن عبد به فعل خواهد آمد نه آنچه الله‌تعالی خواسته بود وتدبیر نموده پس تدبیر او تعالی شأنه باطل خواهد شد و این مضادت است با حضرت او سبحانه و غالب‌گردیدن براوتعالی عن ذلک علواً کبیراً. تم بعون‌الله و حسن توفیقه.

۴۶۲: دفتریست به‌قلم نسخ محمد مؤمن حسینی مورخ ۱۰۹۴ (رقم کاتب در ذیل شماره۶— اثنی‌عشریه— دیده می‌شود). برپشت ۲ برگ اضافی و نخستین برگ کتاب مهرها و نوشته های مختلف است از آن جمله چند بیت در معما و تملک«محمد اسماعیل». درکنار ۵ صفحه اول رساله جبر و اختیار خواجه (شمارهٔ۷)اشعاری از آذر، عبدالرزاق لاهیجی ورباعیاتی از خیام و مولوی و پس از رساله ثمرهٔ شجره (رساله۸) بر۴ صفحه پاره‌ای از آداب نماز نوشته شده و قسمتی از آن به نقل از مصباح کفعمی است. برپشت آخرین برگ مجموعه طریقه‌استخارهٔ رقاع و منطری برای دفع دردسر آمده است. برخی از عناوین شنگرف.

قطع رقعی ۱۲×۱۸/۵ ج تیماجی قهوه‌ای برگ ۴۸ ، سطور هرصفحه ۱۷ کاغذ اصفهانی شکری رنگ دفترثبت ۳۱۱۶۷

مجموعه۳رساله درهیئت و ریاضیات: (فارسی و عربی)

۱— **شرح ملخص** (گ۱ ب تا ۹۴ب) (عربی)

ملخص در هیئت از محمودبن عمر چغمینی [۱] (قرن۷) و شرح حاضر از موسی‌بن محمدبن محمود مشهور به قاضی‌زاده رومی است (م—۸).

درکنار صفحات این نسخه حاشیه هاایست به خط کاتب، نسخه بانشان «کذا سمع منه» و نیز با نشان «منه رحمه‌الله» . نسخ مکرر ازاین شرح و از دیگر شروح ملخص مانند شرح گرکانی،ترکمانی وفضل‌الله عبیدی درفهرست ۱۹ یادشده (فهرست ۱۹: ۱۹۱، ۲۱۶، ۲۵۱، ۲۵۷، ۳۵۰، ۳۶۳، ۳۸۹، ۳۹۶ ۱۴۳۹).

۱— در بارهٔزندگی چغمینی و عصر او رجوع شود به ج (۱۰: ۲۰۰۱تا۲۰۰۳) درآنجا چند اثرنادرنیز از چغمینی در ریاضیات یاد شده است .

پایان: کمالایخفی علی‌من‌له دریة فی‌الحساب والله تعالی اسرع الحاسبین فرغ من کتابته اضعف العباد محمودبن احمدبن محمود الرومی فی‌سنه سته وتسعین وثمانمائه فی‌بلدة بخارا صانهاالله من‌الافات والبلیات و جمیع دیار المسلمین آمین.

۲ــ رسالهٔ در هیئت (گ ۵۰ ب تا ۶۶ الف) (فارسی)

از مولاعلی قوشچی (م ــ ۸۰۰) مشتمل برمقدمه و دومقالت. در فهرست ۱۹ ودیگر مجلدات این فهرست و دیگر فهارس نسخ بسیارازاین رساله معرفی شده است. نسخهٔ حاضر از کهن‌ترین نسخ این رساله هیئت قوشچی است که تا این زمان دیده‌ام.

۳ــ شرح اشکال‌التأسیس (گ ۶۸ ب‌تا ۹۲ب) (عربی)

متن از شمس‌الدین سمرقندی و شرح از قاضی‌زادهٔ رومی (قرن ۹) است.

دراین کتاب یک مقدمه (در مبادی تصوری و تصدیقی) و بررسی‌و تحقیق در ۳۵شکل از اشکال اقلیدسی است و به نوشته شارح بیشتر اشکال از مقاله اولی ازکتاب اصول اقلیدس و وچند شکل از مقاله دوم ویک شکل از مقاله۶ است. مؤلف از رسالاتی که دراین موضوع تألیف شده‌و منسوب است به حکیمان و مهندسانی مانند ابن هیثم، عمرخیام، جوهری،نصیرالدین طوسی، اثیرالدین ابهری وقاضی‌حماد یاد وآنها راتخطئه ونقد می کند. [1] قاضی‌زاده در یکجا در برابر این سخن می‌گوید : «والعهدة علیه فی‌جمیع مانسبه‌الی تلک الرسائل اذلم یصل‌الینا شئی منها حتی نتکلم علیها. واما ماوفقنا لمطالعته فی‌بیان‌هذاالمسئله من کلام نصیرالدین الطوسی فی‌التحریر و اثیرالدین الابهر ی فی‌الاصلاح فهوبری‌ٔ من‌الفساد».

قاضی زاده در این شرح در صحت انتساب کتاب اصول هندسه و حساب به اقلیدس تردید کند وگوید « آورده‌اند که یکی از پادشاهان یونان درپی‌خواندن وفهمیدن این کتاب برآمد، از عهدهٔ آن برنیامد و فهمیدن آن را دشوار یافت. در جستجوهمی بود که از وجود مردی استاد در علم هندسه و حساب درصور به نام اقلیدس‌آگاه شد .ترتیب وتهذیب کتاب اصول رااز اوطلب کرد و اقلیدس نیز به کار ترتیب وتهذیب‌آن همت‌گماشت‌وازاین رو کتاب

---

(۱)ــ کالرسائل المنسوبه الی‌الحکماء المهندسین مثل‌ابن‌الهیثم و عمرالخیام ... وقاضی‌حماد لاخفاء فی‌ان‌ساذ کروه من جواز التقارب ابداً مع‌عدم‌التلاقی امریشهد صریح العقل بفساده ولوشاع ذلک... علی‌ان کل واحدة من هذه الرسالات ماثربت عن ضریب الفساد ومن مصادره علی‌المطلوب اومغالطه او استعمال مقدمه غیر هندسیه...».

رجوع به نسخه حاضر ص ۱۵۰ و ۱۵۱ مجموعه شود.

اصول حساب وهندسه به‌نام اقلیدس صوری اشتهاریافت، سپس بارها به‌عربی‌ترجمه‌شد وازاین میان ترجمه ثابت بن‌قره و حجاج‌بن یوسف بیش از دیگر ترجمه ها شهرت یافت» .

آغاز: بسمله الحمدلله الذی خلق کل شیٔ بقدر و قدرله مایلیق به من الاشکال والصور... وبعدفان الهندسة مع متانه مسائلها وثاقه دلائلها.

پایان: وهذه الاشکال الخمسه الاخیره من ثانیه کتاب الاصول لاقلیدس تم الکتاب بعون الملک الوهاب.

در بیشتر صفحات حاشیه هایی از سیدشریف دیده می‌شود.

۴۷۳— دفتریست به خط نسخ و تعلیق محمودبن احمدبن محمود رومی (شاگرد قاضی‌زاده) مورخ ۸۹۶ (رقم کاتب در ذیل رساله شماره ۱ دیده می‌شود). در آغاز دفتر ۳ برگ اضافی است و بربرگ اول « طریق استخراج انگشتری» به چلیپا با قلم شکسته نستعلیق تازه‌تر نوشته است. برپشت برگ اول شماره ۱ قطعات و رباعیات چنداست از قاضی‌زادهٔ رومی، ابن یمین، خیام و یک رباعی با خط شبیه به نسخه که بالای آن چنین نوشته «لکاتبه الفقیر» و رباعی این است :

زان‌پیش که از زمانه تابی بخوریم	با یکدگـر امروز شرابی بخوریـم
کاین چرخ فلک به وقت رفتن مارا	چندان ندهد امان که آبی بخوریم

برهمین برگ یک جدول ۹×۱۰ خانه و یک مهر بزرگ مدور است که نقش آن چنین است « من متملکات العبدالمذنب الراجی غفران ربه الغنی محمد شفیع بن بهاءالدین محمد الحسینی» کنار این برگ اندکی پارگی دارد وبرخی ازنوشته ها خوانده نمیشود. برپشت نخستین برگ رساله شماره ۲ نوشته های مختلف وهمان مهر مدور دیده می‌شودواین ازجمله یادداشتهاست: «انشاء میرزاالغ بیک درمدرسه مرو: علیما عالما علاما علم علم علماء عالم را علی‌الدوام عالی دار.» برپشت آخرین برگ شماره ۲ (ص ۱۳۲) پاره‌ای از دستورها و تعلیمات است مربوط به علوم غریبه و نیر نجات به خط کاتب دفتر که سراسر صفحه را فراگرفته است .

وبرصفحه مقابل آن (صفحه ۱۳۳ بریک برگ اضافی) دستوری پزشکی برای قوهٔ حافظه و نیز این بیت یادداشت شده است :

گفتمش رخ نـمـا ستـان جـان گفـت

رایـگـان رخ نـمـی نمـایـد یـار

در همین صفحه وچند جای دیگر نسخه مهر مدور بزرگی‌است با نقش «من متملکات

العبد المذنب الراجی غفران ربه الغنی محمد شفیع بن بهاءالدین محمد الحسینی». در برخی از برگهای اول وآخر لکه های رطوبت وچرکین دیده می‌شود. عناوین در برگهای اول و آخر دفتر شنگرف است.

قطع رقعی ۱۲/٥×۱۷/٥ ج تیماجی‌قهوه‌ای تیره تعداد برگ ۹۲ سطور هرصفحه ۱۹ کاغذ سمرقندی شکری رنگ شماره ثبت ۳۱۱۷۸ .

مجموعه دو کتاب درحدیث: (عربی)

۱ــ عوالم‌العلوم والمعارف (گ ۱ الف تا ۱۲۳)

از عبدالله‌بن نورالله بحرانی (کتاب ۳۸ فی‌احوال‌الجن) .

(فهرست ٤: ٤٤ــ٤٦ و ۱۰: ۱۰٦۷ــ۱۰۸۹)

پایان نسخه: قد فرغت وانا اقل‌الطلبه محمدباقربن علی‌المیرك آبادی المهریجردی الیزدی... ۱۲۳٤ .

۲ــ عوالم العلوم (گ ۱۲۳ ب‌تا ۲٤۷ب) .

ازهمان مؤلف و همان کتاب (ج ۳۰ فی‌احوال الملائکه) .

پایان نسخه: تم‌الکتاب... علی‌یداحقر العباد شمس بن احمد الیزدی فی سنه ۱۲۳٥ .

درکنار خط کاتب این یادداشت دیده می‌شود «خادم اخبار ائمه اخیار محمد مهدی‌بن محمد اشرف‌العامری بقدر امکان‌سوجه مقابله و تصحیح شد.

٤۷٥ ــ مجموعه‌ایست بخشی‌ازآن به‌خط نسخ محمدباقربن‌علی میرك آبادی یزدی‌مهر یزدی مورخ ۱۲۳٤ و دیگری به خط نستعلیق محسن‌بن احمد یزدی. عناوین شنگرف.

قطع‌وزیری ۱٥ × ۲۱ ج تیماجی‌قرمز ضربی‌با ترنج‌ونیم ترنج برگها ۲٤۷ سطور هرصفحه ۲۰ و ۱٥ کاغذ رنگی سفید آهار مهره شماره ثبت ۳۱۱۸۰.

مجموعه دو کتاب در مواعظ و اصول فقه : (عربی)

۱ــ شرح نهج‌البلاغه (گ ۱ ب تا ۱۱۷ ب)

این نسخه شرحی است بر تعدادی از خطب نهج‌البلاغه استخراج شده از شروح مختلف و از آن جمله شرح ابن‌ابی‌الحدید که مؤلف از آن استفاده بسیار برده و دربارهٔ اسامی اماکن و اشخاصی که در متن یا دریکی از شروح یاد شده‌است، توضیح کافی‌میدهد. اواخر نسخه(موجود که ناتمام‌است). درذیل شرح کلام‌حضرت مولی «لما قلدمحمدبن ابی‌بکرمصر فملکه‌علیه وقتل

...» دربارهٔ نامه های حضرت علی (ع) به محمدبن ابی‌بکرو به سردم مصر و نیز دربارهٔ عهدنامه آن حضرت به مالک ، متن آن عهدنامه ها را آورده است. متن چند خطبه نیز آورده شده و در جای شرح، چند برگ سفید گذارده شده و روی بر هم به نظر میرسد نسخه حاضر نسخت اول و پیش‌نویس تألیفی است که ناتمام مانده. یادداشتی که بر پشت نخستین برگ و به خط مؤلف است این نکته را تأیید می کند. متن یادداشت چنین است:

«کمترین محمدبن باقر خویی در حوالی ۱۲۲٤ این چند کلمات را از شروح نهج‌البلاغه یکبار نوشته. جناب باری قدرت اتمام کرامت نماید انه لما یشاء قدیر»

یادداشت فوق تنها مأخذ نام مؤلف نیز هست.

مؤلف در ذیل کلام حضرت علی علیه‌السلام دربارهٔ محمدابن ابی‌بکر روایات صفین و نکات مهم تاریخی پیش و پس از آن به تفصیل می‌پردازد و نوشته بسیار مفصل او ناتمام مانده است.(۱)

محمدبن حیدر کاظمینی شرحی برگزیده از شرح ابن ابی‌الحدید نگاشته به نام التقاط‌الدرر المنتخبه که جزنسخه حاضر است. (ذریعه ۲ : ۲۸۷)

آغاز: و من کلام له ع فیمارده للمسلمین من قطائع عثمان ... قدکان اقطع عثمان کثیراً من بنی امیه و غیرهم من اولیائه و اصحابه.

پایان: روی انه لمافتح عمروبن‌العاص مصر اصیب محمدبن حذیفة بن عتبه ... فبعث‌به الی معاویه ... فجاء حتی استخرجه و کره ان یصیر الی معاویه فیخلی سبیله فضرب عنقه.

۲— حاشیه قوانین (گ ۱۲۱ الف تا ۱۵۸ ب)

از میرزا ابوالقاسم قمی مؤلف قوانین دراصول‌فقه(م ۱۲۳۱ بر کتاب قوانین‌الاصول او).

---

۱ — از جمله مطلبی که به آن پرداخته داستان مصادره کتابهای محمدبن ابی‌بکر است به وسیله عمروعاص. می‌گوید یکی از این کتابها ـ که برای معاویه ارسال شده بود ـ نظر او را بسیار جلب کرده بود و مرتب به مطالعه آن می‌پرداخت. نزدیکان معاویه فشار و اصرار داشتند که آن را بسوزاند و نابود کند و او آن را در خزانهٔ کتب خویش حفظ کرد و همچنان بود تا آنکه عمربن عبدالعزیز فاش ساخت که کتاب مزبور از سخنان امام علی‌بن‌ابی‌طالب بوده‌است. دراینجامؤلف میگوید «الالیق ان‌الکتاب الذی کان معاویه ینظرفیه ... هوعهد علی بالاشتر فانه نسیج وحده منه تعلم‌الناس ادب‌القضایا والاحکام والسیاسه (۲۱۹ دفتر).

آغاز: هذه تعلیقه علی کتاب قوانین‌الاصول من افضل المتأخرین میرزا ابوالقاسم. قوله و بالاحکام ما یستنبط به‌الماهیات. المراد بالماهیات هی‌الماهیات الشرعیه.

پایان: و ان‌الرویاالصادقه جزء من سبعین جزء من‌النبوة. تمت بحول‌الله وقوته حواشی الجلدالاول من قوانین‌الاصول (این نسخه با خط نستعلیق شکسته خوب است و سراسر متن و حواشی صفحات را فرا گرفته است.)

۴۹۱ — دفتریست به چند قلم نسخ و نستعلیق و رساله آخر به خط شکسته نستعلیق زیباست. در آغاز چند برگ اضافی است که بر یکی از آنها قطعه‌ای از یک انشاء متکلفانه نوشته. بر پشت برگ اول کتاب وقفنامه این کتاب و ۳۶ جلد کتاب دیگر است مورخ ۱۲۷۳. واقف حاج آقا محمد ملک‌التجار و موقوف علیهم و متولی فخرالفقهاء والمجتهدین آخوند ملا محمد حسن و طالبین علم از اولاد ایشان و طلاب مدرسه ایشان در قزوین و تولیت پس از ایشان به اعلم واتقی از اولاد، طلاب مدرسه و علماء بلدهٔ قزوین است. در پای وقفنامه تأییدیه وقف است با امضاء «الحاج محمد القزوینی» و مهر یا محمد. این وقفنامه در کنار یادداشت مؤلف است. درکنار صفحات شرح نهج‌البلاغه پاره‌ای توضیحات دستوری و لغوی آورده شده. عناوین درمتن و حاشیه به شنگرف است.

قطع: خشتی ۱۴×۲۰/۵ ج: تیماجی قهوه‌ای یکلا کاغذ: فرنگی نخودی رنگ.
برگ: ۱۵۸ سطور: ۱۳ و ۲۹ شماره ثبت: ۳۱۱۹۶.

مجموعه۷ رساله در حدیث، تجوید و فلسفه: (عربی و فارسی)

۱— توحید مفضل (گ ۱ ب تا ۵۳ ب) (عربی)

در اسرار خلقت و دلائل عظمت آفرینش. مشهور است که املاء امام جعفر صادق علیه‌السلام است بر مفضل‌بن عمر جعفی کوفی (از یاران معروف امام صادق«ع»). دربارهٔ توحید مفضل و به تعبیر نجاشی صاحب فهرست: (کتاب الفکر) و همچنین ترجمه ها و شروح آن رجوع شود به ذریعه ۴: ۴۸۲ - ۴۸۳. و نیز سزگین تاریخ التراث (ترجمه عربی) ج ۱ بخش ۳: ۲۶۷ و ۲۷۹ و فهرست دانشگاه ۳: ۲۱۴ - ۲۱۶.

آغاز: بسمله روی محمد بن سنان قال حدثنی‌المفضل.

پایان: فانصرفت من عند مولای بمالم ینصرف به احد بمثله والحمدلله رب‌العالمین. قد فرغ من تسوید هذه‌الاوراق فی تاریخ شهر صفرالمظفر سنهٔ ۱۱۳۵ علی یداقل الاحقرالارذل العباد ابن محمد یوسف محمد مؤمن الشیرکائی (کد ۱۰۰...)

۲—تجوید قرآن (گ ۶۲ ب تا ۷۲ ب) (فارسی)

از عبدالحق جندی شهیر به‌آقامیرقاری (بجز ملامیرقاری گیلانی است) شامل یک مقدمه ۱۲ باب و یک خاتمه.

باب اول	در بیان استعاذه
باب دوم	در بیان بسمله و اختلاف قراء در بین‌السورتین
باب سوم	معرفت تنوین و نون ساکن (در ٤ فصل)
باب چهارم	حروفی که مجموع قراء در ادغام آن متفق‌اند (در ۳ فصل)
باب پنجم	در بیان مد و قصر
باب ششم	در بیان تفخیم و ترقیق راآت
باب هفتم	در بیان تغلیظ لامات و ترقیق آن
باب هشتم	در بیان مخارج حروف (دارای یک مقدمه و ۳ فصل و یک فائده)
باب نهم	در بیان صفات حروف (در این باب جدولی در صفات حروف است).
باب دهم	در احکام بر اواخر کلمات
باب یازدهم	در بیان وقف و اقسام آن
باب دوازدهم	در بیان کیفیت تلاوت (بدان که قراء را در قرائت قرآن ۳ طریق است: تحقیق و تدویر و حد)

صاحب ذریعه از این رساله و نسخه‌ای از آن مورخ ۱۰۰٤ یاد میکند (ذریعه ۳ : ۳۷۰)

آغاز: بسمله شکر و سپاس وحمد بی‌قیاس قادری را سزاست که مزارع خاطر تربت مآثر ... و طلائع صلوات زاکیات ... بر سرور انبیاء ... و بر آن مهر سپهر امامت و سپهر مهر خلافت قاضی محکمه قضا ... علی‌المرتضی ... بادامابعد ... چون فقیر حقیر عبدالحق جندی شهیر به آقا میرقاری مدت مدید در طلب این علم کوشش نموده ... به‌ تعلیم جمعی از مؤمنین قیام می‌نمود ... واجب دید که رساله‌ای مشتمل بر فوائد کثیره به قلم آورد ...

پایان: نبینی که هرگاه با همچو خودی در سخن باشی و مرتکب به امر دیگری شوی چگونه ناپسند و بی‌ادبی بود خصوصاً در هنگام تلاوت که حضرت پروردگار با تو سخن گوید.

۳— مرادیه (گ ۷۳ ب تا ۱۱۲ ب) (فارسی)

در تجوید و قرائت قرآن کریم شامل یک مقدمه و ۱۶ باب و خاتمه «در ذکر اسماءقراء عشره و روات ایشان». این رساله را مؤلف به نام سلطان مراد از فرمانروایان مازندران نگاشته

است و در دیباجه با تجلیل بسیار از او یاد می کند. نسخه‌ای از مرادیه با شماره ۴۴۳۷/۸ در کتابخانه دانشگاه تهران حفظ می‌شود (فهرست کتابخانه مرکزی ۱۳ : ۳۰۴۰ منزوی ۱ : ۹۹)

آغاز: الحمدلله الذی جعلنا من حملة کتابه المبین والمتمسکین بالعروة الوثقی ... و بعد بر ارباب عقول ... مخفی نباشد ... و در این اوقات کثیرالبرکات به موجب اشارت عالی حضرت کیوان رفعت سیادت و سلطنت پناه ... زبدة السادات نخبة السلاطین ... سلطان سلاطین بلاد مازندران ... سلطان مراد خان [۱] ... که جمیع قواعد تجوید و بسیار از اصول قرائت را جمع کرده است.

پایان: و شام و دمشق هر دو نام یک شهر است. هشام وابن ذکوان هر دو راوی اویند و در (این نسخه از آخر نانوشته مانده است).

۴— **اسامی قراء و راویان** (گ ۱۱۳ الف تا ۱۱۴ الف) (عربی)

گروه های مختلف قراء عشره و سبعه و مختاریه و غیرهم شاید بخشی است از کتابی.

آغاز: ذکر اسامی قراء و راویان از پنج شهر مکه و مدینه و شام و بصره و کوفه برطریق غایة تصنیف ابن مهران یازده امام، هفت مختار و چهار اختیار

۵— **عقیلة اتراب القصائد فی اسنی المقاصد** (گ ۱۱۵ ب تا ۱۲۳) (عربی)

= منظومه رائیه شاطبیه از ابو محمد قاسم بن فیره شاطبی (م - ۵۹۰).

از بیت پایان دیباجه استفاده می‌شود که نظم المقنع ابو عمرودانی است با اضافاتی [۲].

(فهرست ج ۱۱ : ۴/۴۰۵۴)

---

۱ — میر سلطان مراد نام دو تن از حاکمان مازندران از خاندان سادات قوامیه مرعشی مازندران است که اوائل قرن ۱۰ میزیسته‌اند و معاصر صفویه بوده‌اند. یکی از آنان «میرسلطان مراد خان بن میر شاهی بن میر عبدالکریم که ... عمه خان احمد خان والی گیلان در حباله‌اش بود» و دیگری میرسلطان مراد پسر میرزا محمدخان بن میرسلطان‌مراد که نوهٔ میر مراد اول و عمه خان احمد بود (رجوع شود به تاریخ مازندران تألیف ملاشیخعلی گیلانی چاپ ۱۳۵۲ به تصحیح دکتر منوچهر ستوده : ۵۹ - ۶۰، ۸۹ - ۹۰، ۹۵، ۹۸ و ۱۰۱)

۲ — وهاک نظم الذی فی مقنع عن ابی عمرو و فیه زیادات فطب صدرا

(نسخه حاضر ص ۲۲۳)

آغاز: الحمدلله موصولا کما امرا مبارکاً طیباً یستنزل الدررا

۶— القرائه= رسم خط المصحف (گ ۱۲۴ ب تا ۱۳۱ ب) (عربی)

بخشی است از کتابی دربارهٔ رسم خط قرآن با عنوانهای باب و ضابطه

آغازموجود: باب‌الحذف والاثبات و غیرها من اول‌القرآن الی آخره

پایان موجود: باب ولات تحین‌التاء متصله ... فقد مضت سنت‌الاولین و فی فاطر

۷— مغالطات— المغالطه والنکات والفوائد (گ ۱۳۲ ب تا ۱۵۰ الف) (عربی)

پنجاه مغالطه فلسفی، منطقی و فقهی است که نویسنده به امر عمادالدین یحیی گردآوری کرده و در پایان نیز یک خاتمه متضمن یک مغالطه است. در ذیل مغالطه بیستم می‌گوید: «و تحقیق ذلک یحتاج الی بحث طویل فلیطالعه مولانا فی مباحث فی‌الصدورات المذکورة فی‌آخر کتاب‌التحدید (شایدالتجرید).

در ذیل مغالطه ۱۶ میگوید: ثم انی لایخطر ببالی علی‌الکلام شیء لکنی سمعت من بعض اعیان هذاالوقت یقول ... و هذا الکلام لاتعجبنی فلیتأ مل مولانافیه.

آغاز: بسمله الحمدلله‌المنزه عن هواجس‌الظنون ... و بعد فان مولای‌الامام‌ابن الامام ... المخصوص من العنایةالالهیه‌بالنفس‌القدسیه والاخلاق‌الزکیه... عمادالملة والدین فخرالاسلام والمسلمین یحیی متعه‌الله بشبابه ... کان قد اشار الی بجمع عدة من‌المغالط والنکات والفوائد والایرادات لیکون ذلک تذکرة منی ... فتلقیت اشارته العالیه بالقبول والامتثال و جمعت منها خمسین ... ملتمساً من عمیم کرمه ... اصلاح ما یقف علیه من‌الخلل. الاول المدعی لامؤثرفی شیء من‌الاشیاءالاالله تعالی لانه لوکان المؤثر غیره لکان ممکن الوجود.

پایان: ولنختم الکلام فی‌النکات الخمسین بمغالطه بدیعه منعه لطیفه ظریفه لایرد علیها منع‌التقدیر اصلاهی من غرائب‌النکات و نوادرالمغالطات ... فهذا ما خطر بالبال البالی فلیتأمل مولانا فیه لعله یظفر بحل آخر لهذه‌المغالطه فانها مغالطه جداابیةالحل عسرةالمنع لازال مولای فی سماءالمعالی نجماً و ضیاء و للعلم والعلماء رکناً قویاً ... فرغ من کتابته‌الفقیر الی‌الله الغنی فلاطون حمدت زایدالرافعی غفرالله له ولوالدیه ... اصیل الثلثاء شهر ذی‌القعده سنه اربعین و تسعمائه.

۰۰۵: دفتریست به خط نسخ و نستعلیق با چند قلم که در چند تاریخ نگاشته شده. در ذیل شمارهٔ ۱ تاریخ ۱۱۳۵ و در ذیل مغالطات (شماره ۷) تاریخ ۹٤۰ دیده می‌شود. حاشیهٔ

برگ نخست دفتر وصالی شده و چند برگ اول دارای لکه های چرکین است. عناوین شنگرف.

قطع : رقعی ۹/۵ × ۱۷/۵ ج : تیماجی سرمه‌ای رنگ برگ : ۵۰۱ سطورهر صفحه : ۱۹، ۱۷، ۲۲ کاغذ : اصفهانی مختلف شماره ثبت ۳۱۲۰۵

مجموعه ۱٤ رساله پزشکی و کیمیا و(علوم غریبه و ادب): (عربی و فارسی)

۱— رساله ذهبیه (گ ۱ ب تا ۱۲ ب) (عربی)

املاء یا تدوین آن منسوب است به امام علی‌بن‌موسی‌الرضا در تعلیمات پزشکی و بهداشتی. علامه صاحب ذریعه از ۱٦ ترجمه و شرح آن و نیز از چاپ و نشر آن به وسیله آقای سید مرتضی عسکری در کاظمین به‌جای یک شماره از مجله «ملتقی‌العصرین» با شرح وتعلیق دکتر عبدالصاحب زینی یاد میکند.

آقای دانش پژوه در ذیل معرفی این کتاب سخن بزرگان علم و رجال مانند شیخ طوسی، کشی، نجاشی، علامه حلی، ابن‌داود ومجلسی و استرآبادی و ممقانی را درباره این رساله و راوی نخستین آن محمدبن‌جمهور آورده است و نیز اندکی به بررسی متن پرداخته است. (فهرست دانشگاه ٤ : ۷٦۳ - ۷٦۸) و دربارهٔ شروح آن به فهرست ۱۹ همین کتابخانه ٤۸۳ - ٤۸۵ و ۱۰ : ۲۰۵۳ رجوع شود.

۲— آداب سفر رفتن (۲۸ الف) (فارسی)

پاره‌ای از آداب سفر و در ذیل آن چند طلسم و دعاست برای دفع تب غب و دردسر.

آغاز : آن چه به سند معتبر رسیده عصارهٔ بادام تلخ

۳—قطعات ویک قصیده در کیمیا (۳٤ ب تا ۳٦ الف) (فارسی)

نخستین از میر حسین همدانی و قطعه‌ای دیگر از میر حسین اخلاطی.

آغاز:(قطعه میرحسین همدانی) :

گنجی نهاده‌انـد حکیمـان ذوفنــــون آن گنــج درمیـان خلایـق بـود درون

نخستین بیت قصیده (۳٦ بیتی) :

چند نصیحت کنم تا تـو شـوی هوشیـــار بر عمـل حـق تـو را صـدق شـود استـــوار

طالب ما را بگـو چنـد زنـم طبـل وصـــل تا تو مگر زان رسی بر سر این هفت و چهـار

پایان: نقره تو بس سرخ کن طرح بکن بر بلور بهر تو یاقوت سرخ تا بشود پای دار
ابرص مجذوم‌وش زین بخور آتش شراب باز رهایی ورا زین مرض ننگ و عار

٤— کیمیاء ترجمه رساله‌ای در - (گ ٣٦ الف تا ٤١ الف) (فارسی)

ترجمه یکی از رساله های منسوب به خالدبن یزید است در کیمیا.

آغاز: بسمله هوالله تعالی من قول خالد علیه‌الرحمه. گفت خالد از برای پسرش که ... بشناس و عمل کن به عمل این حل از شعیر تا این که بخوری گندم خوب پس تصعید کن به قدری که نهایتی نیست.

پایان: و اوست نمک نوشادری و اوست مرهٔ صفرا و رساله را نوشت خالد پسر یزید و دیده شد در خانه خالدبن یزید.

٥— منافع حجر و خواص آن— ترجمه رساله - (گ ٤١ الف تا ٤٨ الف) (فارسی)

ترجمه ایست از یکی از آثار ایدمربن علی جلدکی (م - ٧٦٢)

آغاز: گفتار جلدکی در خواص بسمله الحمدلله رب‌العالمین ... اما بعد این رساله‌ایست در منافع حجر و خواص او و بدان بدرستی که قوتی است و منافعی و مضاری.

پایان: و همچنین گفته که علم دارد به علم صابون

٦— رساله در خواص— ترجمه (گ ٤٨ الف تا ٥٨ الف) (فارسی)

ترجمه اثری دیگر است از جلدکی در کیمیا.

جلدکی در این اثر که گویا قطعه‌ای از یکی از تألیفات اوست از پاره‌ای از تألیفات خویش نام می‌برد و از آن جمله میگوید «من تفصیل جمیع این کلام را در سه کتاب از کتابهای خود، در کتاب اختصاص (نام صحیح آن کنزالاختصاص است) کتاب مفتاح (باید مصباح باشد) و کتاب الشمس‌المنیر [آورده‌ام] پس می‌گویم بدان بدرستی که

آغاز: ایضاً در خواص بسمله‌الحمدلله‌رب‌العالمین گفت رحمه‌الله میزنم مثالی از برای‌تو بر سؤال که هر گاه رسید ما را بدرستی که آب الهی روح است ... و به سبب او زنده می‌شود جسمها و جسدهای مرده به امر حق تعالی.

پایان: البته مواد لطیف معتدل کبریت احمر است و مرکب هواء کثیف معتدل خارصینی

است تا واضح بوده باشد والله اعلم بالصواب.

۷ـ کیمیا ـ باب در (گ ۵۸ الف تا ۵۹ الف) (فارسی)

در صدر نسخه آمده باب فی العلم الالهی. و به نظر می‌رسد قطعه‌ای از یکی از آثار جابربن حیان و گویا قطعه‌ایست از رساله. پس از این که از ٤ اصل سخن میگوید. و نیز دانسته باد که یکی ازمصنفات جابربن حیان کتاب الهی نام دارد.

آغاز : بسمله اعلم ان فی اول الامر قال الله تعالی وشجرة تخرج من طور سیناء تنبت بالدهن و صبغ للاکلین. الشجرة هی جوهرالشمس والدهن هی العنقاء.

پایان : پس هر گاه که بسیار شودبر تو این اسماء پس نگاهدار این چهار را و بگذار ما سوی آن را تمت.

۸ـ رساله در کیمیا ـ ترجمه (گ ۵۹ الف تا ٦۹ الف) (فارسی)

شاید این رساله ترجمهٔ «ارکان اربعه» جابر باشد زیرا برای بیان ٤ مطلب است و در نسخه دیگر این ترجمه که در کتابخانه ملک حفظ می‌شود چهار مقالت است : ۱ـ اصول کبیر ۲ـ تصریف ۳ـ تدبیر ارکان ٤ـ در مزاج و حواله به تدبیر. و شاید نام اصل کتاب «التدبیر الکبیر» است. مؤلف درباره این رساله گوید: «خدای عالم السراست که... منت برمن گذاشت ونیک بخت گردانید مرا بـه خدمت سید و آقای من حضرت امام جعفرالصادق و قوت همی داد و یاری کرد و از گفتار و کردار ناصواب بازداشت و می‌خواستم در این رساله رمز کنم به رسم قدما، مرا بازداشت ... بعد از این کتاب دیگر رساله تصنیف نخواهم کرد ... و آن چه در هیچ کتابی از اسرار اصول و تدبیر یاد نکرده در این رساله ذکر کرده ... تا زنده بودم به نظر هیچ شاگردی نرسانیده و نگذاشتم که در این نظر کند ... معلوم باشد که این چهار کتاب است اول اصول کبیردوم تصریف سوم تدبیرارکان وچهارم درمزاج». درپایان می‌گوید: ومن کبیراین کتاب رامیگویم که تصریف کبیر است وتدابیر واصول دریکجاست وآن چه درهمه کتب بگفتم به رمز، در این کتاب من بی‌رمز گفتم ومختصر... و سراین در کتاب کمال و کتاب الحیات و کتاب الزهره و کتاب اجساد تسعه و عدد بلیناس و کتاب احدی وسبعین مقاله این طریق یاد نکرده الا به رمز که کسی بر آن

واقف نگردد. البته نکته، نکته شاگرد پسندیده راگفته و تلقین نموده چنانچه قبل از این وصف کرده شد. تمت.

چنین پیداست نسخهٔ حاضر تاپایان بخش (مقاله — کتاب) تصریف است ونسخه کتابخانه ملک باید دیده شود.

(فهرست نسخه های خطی از منزوی ج ۱: ۶۳۰ و نیز ۶۱۸: ترجمه تصریف و ترجمهٔ خواص درمجموعه های کیمیائی موجود درکتابخانه ملک ومهدوی).

۹— تدبیرالحجر — ترجمه (گ ۶۹ الف تا ۷۰ ب) (فارسی)

ترجمهٔ رساله جابربن حیان است و بالای ص اول نسخه چنین آمده:

من قول افراسیاب و ترجمه جابر در تدبیرالحجر.

آغاز: بسمله اما بعد از ابواب سقراط از انتخاب ابواب و جماعت پیشینیان.

پایان: که احتیاج نخواهی داشت به کتاب دیگر.

این ترجمه علاوه برداشتن غلطهای ادبی، ازنظر ترجمه مخدوش وغیرقابل اعتماد به نظر میرسد.

۱۰— قطعه (یا) قسمتی از یک قصیده (گ ۷۰ب تا ۷۱ الف) (فارسی)

اشعاریست آمیخته به اشارت و رمز از ابن‌ولد که مصراعهای آن با تقدیم و تأخیر و بسیار پرغلط نوشته شده است. نخستین بیت:

چوخضر وقت خویشم گو به موسی — که از علم لدن ما راست دیوان
یدو بیضاء موسی ام بـه جیب است — عصای اوست در دستـم چو ثعبان

و ازجمله دیگر ابیات:

بـرو اول زبـان از ما بیاموز — زبان مـا بود گفتار مرغـان
یکی مرغم مرا سیمرغ خـوانند — یکی راسی‌مخوان سی را یکی‌خوان

۱۱— داروی سنکک (۱) (گ ۷۱ الف) (فارسی)

دستورالعمل مرموز و پیچیده‌ایست با آثار غریب و بگونه خلاصه تدبیریست برای‌زندگی یافتن نطفه انسان در خارج از رحم زن.

۱— کاتب حرکت حروف این کلمه را بسیار دقیق بیان کرده این‌گونه:
باضم حرف اول و دوم و فتح کاف اول و سکون کاف دوم.

۲۱— نسخه‌های پزشکی و کیمیایی (گ ۷۱ ب تا ۷۳ ب) (فارسی)

نسخه چند مرهم برای دفع بواسیر(۱) وچندین نسخه کیمیایی به نقل از عمل (تجربت): سیدهندی — مظلوم ترک ـ نعمةالله‌والی ـ سیدعلی ترک وآقاسیداحمدقره‌قانی. خطاین قسمت دفتر بادیگرقسمتها متفاوت است وریزتراست.

۳۱— دستورکتابت اسنادومکتوبات مالی وعقدنامه ها (گ ٧٤ ب تا ۱۱۸ الف) (فارسی)

تدوین کننده به مسائل شرعی مربوط به موضوع مکاتیب بیشتر از نکات ادبی و انشائی توجه داشته و نثر این کتاب به شیوهٔ نثرهای متوسط زمان قاجار است. تاریخ های یاد شده در نمونه مکتوبات (عقدنامه ها و وقفنامه ها) درحدود ۱۲۷۰ و۱۲۸۰ و اسامی بلاد: گلپایگان، خوانسار واصفهان است.

از جمله نکات و شرائط یادشده در وقفنامه ها که جلب نظرمی کند محرومیت طلاب فلسفه و حکمت است از سکونت و استفاده از وقف. تدوین کنندهٔ این رساله در چند مورد مسائل شرعی مربوط به میراث، نکاح و طلاق و غیره‌را با عنوان «مسائل» آورده است.

آغاز: بسمله تیمناً و تبرکاً بذکر من جری بامره القلم واخرج المخلوقات من العدم و علم‌الانسان ما لایعلم والصلوة والسلام علی محمد اشرف اولاد آدم ...خطبه مهر نامجه بسمله‌الحمدلله المنزه عن‌الازدواج‌المقدس عن‌المخالطه والامتزاج ... اما بعد مشاطه عنبرین شمامه نوعروس سخن را در نظر صدرنشینان انجمن معنی بدین سان جلوه میدهدکه در اسعد ازمنه ... علی‌الصداق ماة تومان کل تومان منه عشرة آلاف دینار تبریزی فضی عجمی و کل الف دینار منه خمس عباسی و کل‌عباسی منه مثقال صیرفی من‌الفضه‌المسکوکه . والثلث‌الشایع من‌الدار الواقعة فی محلة فلان ... والنصف من‌الروضة فی محله فلان من محلات فلان.

پایان: اللهم الف و آنس بینهما کما الفت و آنست بین آدم و حوا واعط لهما اولادی (کذا) صالحین ذکور(کذا) بمحمد و آله الطاهرین و کان‌ذلک (دراینجانسخه ناتمام‌مانده‌است).

٤١— قاعدهٔ زبر وبینات و چند نسخه طلسم و دعا (گ ۱۱۸ الف) (فارسی)

آغاز: قاعدهٔ زبر وبینات. بدان‌که زبر هر حرفی عبارت است از حرف اول وی از حروف ملفوظی.

پایان: مصاحبی که دراو عیب نیست تنهایی است.

۱— از جمله مرهم‌ها مرهم جعفرخان زندکه شخصاً به کاربرد و خوب شد و نیزنسخه مرهم کاتب نسخه‌است‌که خود را محمدعلی ترکمان خادم جناب میرزا میخواند و میگوید به کرات ومرات به آن عمل کرده.

گویا نسخه در اینجا ناتمام مانده است.

۵۰۰: دفتریست از قرن ۱۳ با چند خط نسخ و نستعلیق با چند قلم. رسالهٔ ذهبیه (شماره اول) نسخ و ثلث زیبای ملاسلمان‌بن ولی محمد است و دیگرنوشته ها رقم و تاریخ ندارد. در آغازدفتر ۲ برگ وپس‌از رسالهٔذهبیه ۱ برگ سفید است و بر یک برگ اضافی اول دفتر درخواست تأیید اعسار نویسنده‌است بدون نشان وامضاء نویسنده و با خطاب«شریعتمدارا». عناوین نخستین رساله به شنگرف است.

قطع : رقعی ۵/۱۰×۱۸ ج : تیماجی قهوه‌ای. برگ : ۱۱۸. سطور هر صفحه : ۱۱، ۱۶ و ۲۳. کاغذ : فرنگی شکری و سفید آهار مهره شده. شماره دفتر ثبت ۳۱۲۱.

مجموعهٔ ۱۲ رسالهٔ فلسفی، کلامی و اصولی و تفسیری (عربی)

۱— رساله فی کون واجب الوجود واجباً من جمیع الجهات (گ ۱ ب تا ۸ ب)

از غیاث‌الدین منصور دشتکی در کمال مطلق واجب تعالی.

رساله‌ای با این نام در فهارس کتب و تراجم دشتکی دیده نشد جز این که نام رساله‌ای با عنوان «رساله فی‌الجهات» در شمار تألیفات وی دیده میشود که موافق آن چه صاحب ذریعه احتمال داده‌اند باید رساله مزبور دربارهٔ جهات‌اربع (درهیئت) باشد. این‌رساله دارای چهار فصل است که فهرست آن در دیباجه این گونه آمده است :

الفصل‌الاول فی‌روایة مافهمه‌المتأخرون وظنوانه هوالذی قرره‌المتقدمون وماوردواعلیه.
الثانی فی حکایة مقالةالمتأخرین بمااستقر علیه رأیهم و اشارة الی ما اری فیه.
الثالث فی‌ارائة آراءالمتقدمین.
الرابع فی اشارة ما الی ما اری فی‌هذاالباب واحسب انه هوالصواب.

در پایان رساله سخنی را از شیخ‌الرئیس به نقل از علم‌الباری او آورده و بیشتر عبارات خود اوست که نقل میکند.[1] از استاد محقق و رساله اثبات‌الواجب او یاد میآورد و ظاهراً مقصود پدر مؤلف صدرالدین محمد است.

دربارهٔ غیاث‌الدین منصور وفهرست آثار اورجوع شود به‌طبقات اعلام‌الشیعه‌قرن. ۱۰: ۲۵۴

آغاز: بسمله کمال‌الحمدلکامل کمل بکماله کل کمال... وبعد یقول‌الفقیرالحقیر غیاث المشهور بمنصور ان‌المشهور عندالجمهور ... ان‌الذی له کمال اقصی‌الکمال ... انما هو

---

۱ — عبارت ذیل در قسمتی که از رساله شیخ‌الرئیس نقل شده آمده است : «وانت ان لم تدرك كيفية هذا (علم الباری) فلا بأس لان خطرالعلم اضیق ... و لا یکون الی الجناب العالی مطمح ... فلا تلتمس من نفسک شیئاً عجزت‌الملائکةالمقربون ... فان اردت لمعه ... فجاهد و فکر فی خلواتک... و ذوع زوایا قلبک.

واجب‌الوجود بذاته و انه‌الواجب من جمیع جهاته ... والمتأخرون من اهل‌النظر ... بدالهم وجوه من النظر فقصدت‌النظر فی‌اقوالهم.

پایان : لزم ان لایعلم الخالق شیئاً من‌السماوات‌العظام والعنصریات‌الجسام... اوآلاته لتنزهه.

۲— مطلع العرفان = معراج‌جسمانی — رسالة (گ۹ ب‌تا ۱۸ ب)

تفسیر آیهٔ کریمه «سبحان‌الذی اسری بعبده لیلا من‌المسجدالحرام...» دراثبات معراج جسمانی از مؤلف رسالهٔ بالا شامل یک مقدمه و ۴ باب که فهرست آن در دیباجه به این‌گونه آمده است :

الباب الاول بیان الامکان (براساس قواعد هندسی)

الباب‌الثانی رد شبه المنکرین وازالة استبعادالمستبعدین

الباب‌الثالث تقریر الوقوع وان النبی صلی‌الله علیه وآله و سلم عرج وصعد الی فوق السماوات السبعه بجسمه الطاهر و بدنه‌الظاهر

الباب الرابع فی‌انه علیه‌السلام رأی مارای بالرؤیا الظاهره اوادرك ماادرك بالرؤیا الباطنه ...

المقدمه فیها فصلان اولهما تفسیرالایه وثانیهماروایة حکایة المعراج و نقل احادیث رویت فی‌هذاالباب.

درپایان مقدمه به شرح کلمات و مفاهیم مجملی که در احادیث معراج آمده پرداخته و پس از آن در ۲ «وصل» به توضیح و بیان پاره‌ای رموز احادیث معراج و نیز مخالفتها و شبهات وارد برآنها می‌پردازد.

الوصل الاول فی‌ازالةالتوهمات والاستبعادات‌فمنها شق‌الصدر

الوصل الثانی‌فی‌المخالفات‌الموهمه انه وردفی بعض الروایات مالیس فی‌غیرها .

این رساله یکی از بخشها و اجزاء کتاب مطلع‌العرفان دشتکی است که هریک از بخشهای آن در تفسیر یک یا چند آیه از آیات قرآن کریم است[1] و این جزء حاضر دربارهٔ معاد جسمانی است براساس تفسیر آیهٔ شریفه «سبحان الذی اسری‌بعبده...».

۱— دشتکی در رساله حجةالکلام خود از رسائل مطلع العرفان خویش چنین یادمی کند: «علی ما فصلنا فی‌رسائل مطلع‌العرفان الذی اطلعنافیه شیئاً من‌انوارالقرآن (مجموعه حاضر ص ۵۶).

رساله دوم از مطلع العرفان درتفسیر وتأویل حروف مقطعه اوائل سور در مجموعه ۱۲۱۹ (فهرست ٤:۱۷) معرفی شده و در مجموعه ۷۵۸د الهیات دانشگاه تهران رساله‌ای در تفسیر سوره‌الانسان است که‌گویا آن نیز یکی از بخشهای همین مطلع‌العرفان است. تفسیر آیهٔ‌اسراء که درهمان مجموعهٔ درالهیات است نیزنسخه‌ای از همین رساله جای سخن است.

رجوع شود به ذریعه ۲۱: ۲۶۲ فهرست الهیات ۱: ۳۸۷

آغاز: بسمله بعد حمدالله‌الذی بعث عبده رسولا... یقول الفقیر غیاث المشهور بمنصور ان هذه رسالة من رسائل مطلع العرفان الذی تضمنه... تفسیرالایات من‌القرآن‌الکریم... وفی هذه الرساله تفسیر آیه کریمه من‌سورة بنی اسرائیل... وهی‌قوله تعالی سبحان‌الذی اسری... فیها ابانةلحقیةالمعراج الجسمانی.

پایان: وان اختلج فی‌وهمک ان ابدان الانبیاء مدفونه فی‌الارض و ارواحهم فی‌الجنه... فماالذی یکون فی‌السماء فلیعلم ان هؤلاءاکرم عندالله من ان‌تبلی فی‌الارض وفی الاحادیث علی‌هذا اسارات بل‌دلالات... و سهله (کذا) الخامس ان یکون فیها ابواب کما فی‌السماوات (ظاهراًنسخه ناقص است).

۳— حجةالکلام لایضاح محجةالاسلام(گ. ۲ ب‌تا ٥٤ب)

=معادجسمانی= الحشرالجسمانی ازهمان مؤلف رسالهٔ‌بالا وجزء نهم از کتاب‌حجةالکلام لایضاح محجةالاسلام والزام الخصام و افحام معاند عقائدالاسلام است.

دشتکی دراین رساله از پاره‌ای از تألیفات خویش از آن جمله از الحکمة المنصوریه (یاالمعارف المنصوریه)، اللامعه(یا) اللوامع‌النوریه، ریاض‌الرضوان. وازحواشی‌خود (شایدبر تجرید) واز دوانی (باتعابیرخاص) یاد میکند ونیز از اشراقیان واز غزالی‌یاد و ایشان‌را رد کرده و دریکجا (ص٧٦) دربارهٔ او می‌نویسد: «فی‌کتابه فیصل‌التفرقه بین‌الاسلام والزندقه قال ان‌من نزل قولا من اقوال الشرع علی درجة من‌الدرجات الخمسه التی للموجود اعنی‌الذاتی والحسی والخیالی والعقلی والشبهی فهو مصدق مسلم وانماالتکذیب ان ینفی جمیع المعانی» در ص ۸۰—۸۲ به تفصیل از غزالی و سخنان مخالف او سخن می‌گوید.

(فهرست دانشگاه۱:٦ ٤٣١ و٤٦٠ الهیات ۱: ۳۸۷ ذریعه٦: ۲٦۲ فهرست٤: ١٦٣)

آغاز: بسمله اعوذ الیک و اعوذبک بعد حمدالله ... یقول‌الفقیرالحقیر غیاث المشهور بمنصور هذا هوالجزءالتاسع من حجةالکلام لایضاح محجةالاسلام. مماالفته ... کاشفا لایات من‌القرآن مقررا لحشرالابدان و بیان ان‌المعاد فی‌المعاد بدن‌الانسان.

پایان: ثم ان‌الحکماءالاشراقیین و عامةالصوفیه ... و هذا الامام یصدقهم ...مصدقون مطلقون علی‌ثبوت عالم مثالی... لایخفی ان بعد الایمان... لاینفعهم انکار عالم‌المثال وصورها

سیما اذ استدل فی‌السند (تألیف و یا نسخه ناقص است).

در کنار این رساله حاشیه هاایست با نشان «کما سمع منه مدظله‌العالی» که پیداست از یکی از شاگردان دشتکی است و ظاهراً او خود همان کاتب نسخه است.

٤— تفسیر آیه ولو کان من عند غیرالله = اعجاز القرآن (گ ٤٦ الف تا ٤٧ ب)

از همان مؤلف. بخشی است کوتاه از یکی از رسائل تفسیری دشتکی. مؤلف در این بخش نظر ابومسلم اصفهانی(۱) و دیگران را در وجه دلالة آیه «ولو کان من عندالله لوجدوا فیه اختلافاً کثیراً ...» بر اعجاز قرآن نقل می کند و میگوید :«و ما رایت احداً من‌المفسرین زاد علی ما افاد شیئاً و لا یبعدان یکون مراد‌الله تعالی ... غیر ما ذکر فان‌المذکور لایخلو عن مناقشه و قصور.»

آغاز : بسمله من مفادات‌الاستاد ... منصوراً بالسنة‌العالمین بسمله العلماء قالوا دلالة القرآن علی‌صدق محمد علیه‌وآله‌السلام من‌ثلثة اوجه‌الاول‌الفصاحه‌الثانی اشتماله علی‌الاخبار بالغیوب‌الثالث سلامته عن‌الاختلاف ... و ذکروا فی تفسیرالسلامة وجوها.

پایان : من غیر ان یعرفوا وجه‌القلب.

٥— تجوهرالاجسام = الهیولی‌والصورة ـ رساله فی ـ ... (گ ٤٨ ب تا ٥٣ ب)

از همان مؤلف ـ وی این رساله را در توضیح و بیان سخنان پدرش در رساله‌ای که در این موضوع با شیوه‌ای دور از روش مشهور ساخته، پرداخته است. شامل یک مقدمه درتعریف جسم طبیعی و سه مقاله :

مقاله اولی در تحریر محل دعوی در آن رساله دارای ٤ فصل.

مقاله ثانیه در بیان سبب طرح نظریه ترکیب اتحادی بین هیولی و صورت از طرف پدرمؤلف شامل ۳ فصل.

المقالة‌الثالثه درنقد نظریات قوم دارای ۳ فصل وفصل سوم که درباره مبحث تجردنفس است دارای ٤ مطلب‌است در رد دلائل‌اقامه شده برتجرد نفس. در مطلب دوم ۹ دلیل اقامه شده بر تجرد نفس را نقل ورد میکند و در مطلب سوم ادله اقامه شده بر عدم تجرد نفس را (٤ دلیل) میاورد.

فهرست ٤ : ١٦٤ (با نام جزء لایتجزی)

آغاز : بسمله اللهم امدنا لتقریر ما اتی به سیدنا محمد سید الوری علیه وآله‌العرفاء السلام ... و بعد فان‌الفقیر‌الحقیر غیاث‌المشهور بمنصور یقول ان ابی و سیدی اب‌الاباء ...

---

۱ — محمدبن بحر کاتب صاحب جامع التأویل که نسخه آن در دست نیست و در کشف‌الظنون نام‌آن نیامده. سزگین(ترجمه عربی)ج ۱ : ۹۹ فهرست تیمور پاشا(سولفین) : ۱۸ طبقات‌المفسرین ذهبی ۲ : ۱۰۹.

اتی بتجوهر بعض الجواهر ... علی نمط جدید و طرز مع بعده عن المشهور غیر بعید.

پایان: ولا یذهب علیک ان فساد ماتری من البدن لا یستلزم فساد النفس بل النفس باقیه بمدارك یخصها. تمت الرسالة الشریفة الموسومه (کذا) فی منتصف جمادی الثانیه سنه ۹۵۰.

(نام کاتب را در ذیل این نسخه و در دیگر مواضع نسخه سیاه کرده‌اند و خوانده نمیشود.)

۶— ضوابط الحساب (یا) تلخیص کفایة الطلاب (گ ۵۴ ب تا ۶۸ ب)

از همان مؤلف. دشتکی نخست کتاب کفایة الطلاب را در چهار «فن» نگاشت که خود در مقدمه این رساله از آن یاد میکند و نسخ آن در دست است. این خلاصه را وی در ۶ باب فراهم آورد، هر باب دارای چند ضابطه از این قرار:

باب اول دارای ۳ ضابطه. باب دوم (ضرب و قسمت): ۲ ضابطه. باب سوم: ۵ ضابطه. باب چهارم: ۳ ضابطه. باب پنجم: ۵ ضابطه. باب ششم (در نسخه به‌غلط باب ثالث نوشته است) که در جبر و مقابله است دارای ۴ ضابطه است و ضابطه سوم آن در حل شش معادلهٔ جبری معروف است هر یک در ذیل عنوان یک «مسئله».

ذریعه ۱۵ : ۱۱۹ ۱۸ : ۹۴

آغاز: الهی عنایتک کفایه فانظرالینا بعین العنایه ... و بعد فان الحقیر غیاث المشهور بمنصور انی نظمت قدما کتاباً جامعاً فی الحساب و هو کفایة الطلاب والان ارید ایراد شیء من حاصل قواعده.

پایان: و ان کانا مختلفین یجمع المضروبان ثم الخطان و یقسم الاول علی الثانی لیخرج المطلوب.

در کنار برگها حواشی بدون نشان با خط کاتب متن دیده میشود.

۷— الشافیه = خلاصهٔ معالم الشفا (گ ۶۹ ب تا ۷۸ ب)

از همان مؤلف و اختصار کتاب معالم الشفاء اوست شامل یک «فاتحه»، ۲ جزء و چند «مجله» و «مقصد» از این قرار:

فاتحه در تعریف طب و این که دارای ۲ بخش علمی و عملی است.

جزء اول در جزء (بخش) اول (علمی) شامل ۴ مجله

مجلهٔ اول: در امور طبیعی ۷ مقصد

مجلهٔ دوم: حالات بدن در نزد جالینوس و دیگر پزشکان

مجلهٔ سوم: در تقسیم سبب (بیماری) به بدنی و بادی؟

مجلهٔ چهارم: اعراض و بیماریها

جزء ثانی (بخش) شامل ۲ مجله است:

مجلهٔ اول: در حفظ الصحه

مجلهٔ دوم: در معالجه و ازالهٔ بیماری

ذریعه ۱۳: ۱۲ فهرست مرعشی ۱۷: ۱٤۸ (نسخه مرعشی فارسی است در ۳ مقاله با مقدمه و خاتمه و گویا ترجمه شافیه باشد)

آغاز: بسمله بعدالحمد والثناء... یقول الفقیر الحقیر غیاث المشهور بمنصور ان هذه اصول شافیه عن الداء کافیه... و من اراد القانون الکامل فعلیه بالنظر الشافی فی معالم الشفاء التی الفتها.

پایان: ومثله سور نجان یدق و یسحق و یعمل حباً و یتناوله فیبراء انشاءالله.

۸ــ حاشیه شافیه (گ ۷۹ ب تا ۸۱ الف)

از همان مؤلف. تحقیقی است از او درباره نبض و اختلافات آن.

برپشت برگ اول این نوشته به خط کاتب نسخه (که خود ازشاگردان مؤلف بوده وبر پشت نخستین برگ همه رساله‌ها و در صدر برخی از آنها توضیح اجمالی دربارهٔ رساله داده ومتأسفانه نام‌اورا درهمه‌جا پاک کرده و یا تراشیده‌اند) دیده میشود: «حاشیه برشافیه طب که در اورفع توهم تناقض است میان کلام شافیه و معالم الشفاء».

درمتن‌نوشته نیز این نظر که دفاع است از رساله خود مؤلف تأیید میشود. دراواخراین بخش آمده: ولایتاتی تصحیح الحکمین باطلاقهما الاباعتبار الاختلافات بالوجهین الذین‌اشرنا الیهما... احدهما فی‌معالم الشفاء و الاخر فی‌الشافیه بوجوه شتی.

آغاز: (درصدرنسخه باقرمز): من فوائد الحضرةالعلیه البهیه العلامه... غیاثاًللانام منصوراً الی‌یوم‌القیام، بسمله (متن) اعلم انه یستدل من النبض علی‌شیء من حالات البدن بوجوه.

پایان: ثم انی‌عبرت عن‌النظام وعدمه فی‌بعض الرساله بعبارة یمکن حملها ... علی‌ماهو المشهور ایضا فقلت التاسع نظام الحرکة والسکون‌و عدم ذلک النظام.

۹ــ جواب اعتراض وارد بر حاشیه صدربرشمسیه (گ ۸۲ب ۸۳ب)

از همان مؤلف. دربالای نسخه با قلم قرمز چنین آمده است: «هذا ماکتب استادالبشر ردالاعتراض الفاضل السید جلیل علی‌ماذکر العالم العلامه صدرا محمد فی‌حاشیة الشمسیه». نسخه خطبه و دیباجه ندارد و چنین آغاز میشود: بعض من تانس فی‌الناس تفضل بفضول الوسواس فابرز ماکمن فیه ولعدم حیائه لایخفیه... فکتب اولا ناقلا: فانک اذا قلت‌الشمس الطالعه... ثم قال ذکر فی‌بعض الحواشی ان هذا غیرممکن.

پایان موجود: فیحسب‌التحقیق تشکیکا و یقول‌ما مرمن‌الا وهام الکاذبه. تم

۱۰— حاشیه شرح مفتاح العلوم (گ ۸۴ ب‌تا ۹۶ ب)

از همان مؤلف. وی این حواشی را بر اوائل شرح سیدشریف برمفتاح‌العلوم (اوائل‌قسم ثالث) نگاشته و سخنان سید را مورد ایرادات بسیار قرار داده است با عناوین قال‌السکاکی و «قال‌السید» واقول. در بحث تعریف خبر به: «مایحتمل‌الصدق‌والکذب» به‌بررسی شبهه معروف به «جذراصم» پرداخته وبه‌مناسبت، تمام‌متن رسالهٔ پدرخویش (صدرشیرازی) را درجذر اصم‌عیناً میآورد. دراینجا آغازوانجام رسالهٔ مذکورکه درآن‌ازکسانی‌که دربارهٔراه حل‌مغالطهٔ مزبور (مشهور به مغالطه‌کل‌کلامی‌کاذب او صادق) اندیشیده و رساله‌ای پرداخته‌اند(۱) یادمیکند، آورده میشود:

غیاث‌الدین منصور پیش‌از آن‌که به نقل متن رسالهٔ پدر خود بپردازد در معرفی آن رساله چنین آرد:

قال‌السکاکی بما یحتمل الصدق والکذب. علی‌هذا سؤال مشهور استصعبوه... ثم ان کثیراً من‌العلماء والفضلاء تکلموا فی‌هذا... وابی‌سیدالاباء و سیداعاظم العلماء والحکماء الف مقالةً ونظم رسالة اورد فیها تلک‌الاجوبه‌وردها ثم اتی بالجواب الذی عنده هوالصواب وبعض القاصرین من اجلة المعاصرین اورد ایرادات بارده واعتراضات غیرواردہ... فلننقل اولا خلاصه مقالةالاستاد وبعد تمام‌کلام افاد اورد ما اورد المجادل الجلیل... مع‌التنبیه علی مفاسد کلامه...(۲) والاحری نقل مقالةالاستاد بعبارته...

قال قدس سره ... بعد حمدمن علیه تیسیرالعسیر ... یقول فقیر حقیر هو بصدرالشیرازی شهیرقدسئلت عن‌المغلطة المشهوره التی تحیر فیها عقول الفضلاء ... فلنذکر ما افاده العلماء فیها مع ماعلیها اولاثم احلها بعون‌الله حلا فمنها ماقال العلامه التفتازانی .

پایان: هذا ما وصل الی فی حل هذا الاشکال ولاتصفوشیء منها عن شوب الاختلال قال الاستاد خلدظله وانا اقول... اعلم ان‌کل واحد من‌الصدق والکذب یستدعی تحقق خبر یوصف به فاذا تحقق‌ذلک الخبر (سخن‌دشتکی دراینجا ناتمام‌مانده‌است) انتهی‌الکلام فی‌هذا المقام وکتب‌ذلک .

۱— وی ازاین دانشمندان یادمیکند: تفتازانی ، شارح‌کشف ارشاد، شارح قسطاس، ابن مطهرحلی، شریف‌گرگانی وابن‌کمونه.

۲— درنسخه حاضر آن چه دشتکی دراین کلمات وعده‌کرده است وجود ندارد و به‌نظر چنین میرسد که نسخه ناقص است .

آغاز حاشیه شرح مفتاح العلوم : بسمله انشکرالله مفتاح العلوم وانما ینحل معاقده بارشاد سیدالقروم. اعنی من اعلا اعلام الاسلام بایمان الایمان... وبعدالحمد... یقول الفقیر... غیاث المشهور بمنصور انمفتاح العلوم فیه عقد بمعاقد.

نسخه‌ای دیگر از حاشیه غیاث الدین منصور دشتکی برشرح مفتاح العلوم نیافتم (ذریعه ٦:٥)

برای نسخه های حل جذر اصم رجوع کنید به فهرست ۹ : ۵۵۰ — ۵۴۹ . فهرست ۱۰ : ۱۹۸۸ - ۱۹۸۹ دانشگاه ۷: ۲۶۶۸ و ۲۶۶۹ وج ۸: ۵۴۳ و ذریعه ٦:٢١٤

۱۱— حاشیه شرح مختصر اصول فقه (گ ۹۷ تا ۱۳۸ ب)

ازهمان مؤلف. ازدیباجه کتاب استفاده میشود که یکی ازافادات صدردشتکی (پدرمؤلف) محاکمات و نقد و بررسی تعلیقاتی است که برخی از اعلام علماء برشرح میرسید شریف برمختصر الاصول ابن حاجب نگاشته است وملاجلال دوانی دررساله‌ای افادات صدر را مورد رد وایراد قرارداده است .

غیاث‌الدین منصور دشتکی در کتاب حاضر به بررسی و نقد افکار دوانی پرداخته وازوی با تعریضات، کنایات و تعبیرات ناپسند یاد میکند. و از حاشیه جدید او نیز نام میبرد.

دشتکی دراین کتاب صورت مناظراتی که پیش از ۳۰سال با دوانی داشته میاورد واین بخش دراین رساله نشان دهندهٔ شیوهٔ کشمکش های فکری و انواع مناظره میان این دودانشمند است .

آغاز : بسماله غیاث الوری نسالک فقه اصول فقه یرشدنا الی مشارع الشریعةالحقه التی اتـی بهـا سیدنا و سندنا صدرالدین محمد سیدالعالمین ... و بعدفان الفقیر الحقیر غیاث‌المشهور بمنصور یقول انالشرح المشهور بمختصر الاصول مما تلقاه الاصول بالقبول... فکثرفیه مباحثات الطلاب... وعلق بعض الاعلام من اصحاب الکلام حواشی فیها مؤاخذات علی ماللسیدالعلم الشریف... ثم ان ابی و سیدی ... افاد محاکمات یورث تحکمات و بعض الناس ممن یرید سترالحق بالوسواس مظهر اسم‌الجلال مظهرسوء المقال اخذ فی‌الرد والانتحال... وانی... آتیک بخبر اوقبس... یطلعک علی اسرار مستورة بعد وراء الاستار...

پایان‌موجود درنسخه حاضر: والعجب ان هذاالجلیل بجلالته کان یتحاسدحیث یری منجما رمالا یدعی بفضل‌الله بیشه ذایسار و اعتبار منقبل الرمل... ثم فی‌عبارته حزازة حیث‌زعم... ان الفارابی انکرالنجوم‌والکلام ... وانکار الفارابی للنجوم لایفیده‌فانه ینکرعلمیةالنجوم ویقینیته (نسخه دراینجا ناتمام مانده ودرصفحه بعد دنباله کتاب دلیل‌الهدی‌است که اول آن‌افتاده‌است.)

۱۲— دلیل‌الهدی (گ ۱۳۹ الف تا ۱۴۳ الف)

از مؤلف رسائل بالا. مقداری از دیباچه این نسخه افتاده است.

رجوع شود به فهرست ۱۰ : ۱۷۵۹ ورساله شماره ۳۵۷/۵ وزیری یزد (فهرست میکروفیلمهای دانشگاه ۱:۶۹۹).

آغاز موجود: مشکورا و عمله سبرورا وها انا افتتح الکلام

پایان: واما معاد کل شخص فبحسب عقائده واعماله و تفصیلها سمالایخفی علی‌اولی النهی تمت‌الرسالة الشریفه والحمدلله رب‌العالمین.

۵۰۷: دفتریست‌به‌قلم‌نستعلیق‌متوسط‌مورخ ۹۵۰ (تاریخ کتابت درصفحه ۱۰۵ ذیل رساله شماره ۵ موجود است.) نام کاتب در ذیل تمام رساله ها و نیز بر پشت برگ نخست بوده و آنرا تراشیده‌اند ودر چند جابه جای نام اصلی نوشته‌اند «محمدجعفر». مسلم آنست که کاتب ازشاگردان مؤلف بوده ودرکنار برخی‌از صفحات درذیل‌حاشیه نوشته‌است «هکذا سمع منه» عناوین درسراسر مجموعه باقلم‌شنگرف.

قطع: رقعی بزرگ ۱۳×۲۰/۵ ج : تیماجی قهوه‌ای سوخته اطراف جلد وصالی شده کاغذ: اصفهانی ضخیم شکری رنگ. تعداد برگ :۱۴۳ (۲۸۶ صفحه) سطور هرصفحه: ۲۰ شمارهٔ ثبت : ۳۱۲۱۲

مجموعهٔ پنج رساله در ادب و معارف (فارسی)

۱— انوار التحقیق (گ ۱ الف تا ۵۸ ب)

از علی بن طیفور بسطامی. گویا وی همان علی‌ابن طیفور بسطامی صاحب ترجمهٔ عیون اخبارالرضا علیه‌السلام است که در ۱۰۶۲ (تاریخ کتابت نسخه ۲ باب‌ازکتاب‌عیون اخبارالرضا تألیف شیخ صدوق نسخه کتابخانه حجت درکربلا) زنده بوده است.

(طبقات اعلام الشیعه قرن ۱۱ : ۳۷۸).

وی سخنان خواجه عبدالله انصاری را در رسالات و مقالات‌گوناگون دراین رساله‌گردآوری کرده و در۳ مقاله مرتب ساخته است به این ترتیب:

۲مخاطبه، ۱۲ مکالمه و ۱۲ موعظه و مؤلف خودفهرست مقالات و بخشهای آن را در آغاز رساله میآورد.

رجوع شود به‌ذریعه ۲:۴۲۱ فهرست ٤ (چاپ دوم) ش ۱۵۵۵

آغاز: بسمله ای نام تو آرایش عنوان کلام

پایان: گرتو خواهی در دوعالم زندگی بندگی کن بندگی کن بندگی

در شب شنبه ۲۸ ماه محرم ۱۲٤۰... تمام نموده... هرکه میخواهد طلب مغفرت به‌جهت اقل الساده... افتاده و سهو شده ایراد نگیرید.

۲– نصیحت‌نامه — پندنامه (گ ۵۹ الف تا ۶۰ الف)

منسوب به لقمان حکیم (فهرست میکروفیلمهای دانشگاه (فیلم نسخه بادلیان ۱ : ۵۸۵)

۳– مجمل عروض وقافیه (گ ۶۱ الف تا ۶۲ ب)

مختصریست مستخرج از آثار اساتیدفن

آغاز: بدان که اوزان بحور و قافیه اشعار از آن معلوم کنند.

٤– جنگ مطالب مختلف به‌نظم ونثر (گ ۶۳ الف تا ۶۵) (فارسی)

به نظم و نثر درغرائب‌آثار وخواص پاره‌ای از ادعیه، آیات، طلسمات، اشکال وحروف از احادیث یا سخن استادان و برخی از منطرها، پاره‌ای از قواعد علمی و دستوری و دربارهٔ قاریان قرآن از آن جمله: طریق یافتن سارق، من نسخه‌جات آقا حسین خوانساری، جهت دفع تب و لرز، حامله‌شدن، منظومه‌ای کوتاه درباره «رقم قاریان قرآن»، معمایی از شیخ بهاءالدین برای استخراج اسم خداوند، به‌نقل از راحةالارواح ومونس‌الاشباح، دربارهٔ داستان مأمون با حضرت جواد و جلسهٔ مناظره فقهاء با ایشان در مجلس مأمون، به جهت رفع شدائد از میرزا ابوالقاسم قمی، لغات متضاد، استخراج اسامی ائمه برقاعدهٔ زبر و بینات از آیه «انمایریدالله...»، دعاء دردسر (طلسمی است منقول از حضرت‌امیرالمؤمنین(ع)).

۵– جنگ شعر (گ ۷۲ — ۱۳۱) (فارسی)

قطعات و قصائدیست که برخی از آنها در هجو و یا طنز است. برخی از گویندگان از جمله شاعران غیرمعروفند و نام برخی نیز یاد نشده. این است‌اسامی شاعرانی که دراین بخش شعری یا اشعاری از آنان آورده شده است:

مبارك‌خان. عاشق. احمد میرزا نیازی. شفائی. بهاءالدین برندق خجندی. مصاحب (در هجو و طنز است). آذر. طرزی افشار. صبا (درکنار شعرصبا یک فرمان طنزآلود نیز به نثر نقل شده است). عصمت بخارائی. لطفعلی‌آذر. ناصرخسرو. ملاحسین رفیق اصفهانی. عبدالواسع جبلی. واهب. میرابوالقاسم فندرسکی، کمال اسماعیل. خالصی. مخلص. میرنجات. سیدمحمدنوریگری کرمانی. فیض. آذر. شاملو. اشرفی سمرقندی. ضیاءالدین‌خجندی. سیدسراجی مسکری. خاقانی (چندقصیده). خواجه حافظ. هلالی. نظیری. یغما. خاتون. عفتی. عظمت

دختر قاضی سمرقند (=عصمت سمرقندی). مهری. یغما. نیاز. رفیق (ملاحسین). طالع مازندرانی. جامی. (چند بیت عربی از دیوان مجنون وغیره بدون مأخذ.) سید غریب. معتمدالدوله. بحر طویل (دوقطعه).

۵۰۸: دفتر = بیاضی است به چند قلم نستعلیق و شکسته نستعلیق از قرن ۱۳. در ذیل رساله انوارالتحقیق تاریخ ۱۲۴۰ دارد. در همین صفحه یادداشت ذیل دیده میشود:

« وقتی از اوقات به ملاحظه این بیاض خاطرم خرسند شد الحق خوب مجمعی است. خداوند برعمر سرکارنائب بیفزاید. شهر صفر ۱۲۴۰ » غالب صفحات مشجر است.

قطع: رقعی (بیاض) ۸×۱۶۰ ج: تیماجی قرمز یک‌لا. تعداد برگ: ۱۳۱، سطور هر صفحه مختلف. کاغذ: فرنگی سفید. شماره ثبت: ۳۱۲۱۳

مجموعه ۳۴ رساله درفلسفه وعرفان وفقه واخلاق ونجوم (عربی وفارسی)

۱— شرح الاشارات (گ ۵ ب — ۳۴ الف) عربی

ازکمال‌الدین میثم بن علی بحرانی (م - ۶۷۹) مؤلف کتاب مصباح السالکین در شرح نهج‌البلاغه وکتاب البحرالخضم والمعراج السماوی و جز اینها. این کتاب شرح است برکتاب الاشارات از جمال‌الدین علی بن سلیمان بحرانی مؤلف مفتاح‌الخیر در شرح رساله الطیر ابن سینا(۱) و شرح قصیده عینیه ابن‌سینا در نفس.

در تمام مراجع ترجمهٔ شیخ جمال‌الدین علی بن سلیمان بحرانی و ابن میثم که بررسی شد ازکتاب اشارات جمال‌الدین و شرح اشارات ابن میثم یاد شده اما در هیچیک ازفهارس نسخ خطی به نسخه‌ای از این دوکتاب اشارتی نیافتم جز اینکه صاحب ذریعه آورده‌اند نسخه‌ای مورخ ۶۸۵ ازکتابی به نام «اشارات‌الواصلین الی علوم‌العمیان و تنبیهات اهل‌العیان من ارباب‌البیان» درکلام و حکمت در عراق دیده‌اند که به خط فرزند مؤلف است و مؤلف آن (که نام او در نسخه ذکر نشده است) این کتاب را خاتمهٔ کتاب دیگر خویش به نام «کشف‌الاسرارالایمانیه و هتک‌الاستارالخطابیه» قرار داده است (و بنابراین مؤلف هردوکتاب یکی است) و سپس احتمال داده و استظهارکرده‌اند این نسخه «اشارات‌الواصلین الی علوم العمیان...» همان اشارات مولی علی بن سلیمان بحرانی و خط آن ازشیخ حسین فرزند مولی‌علی است که از مشایخ اجازه و اساتذه علامه حلی بوده و وی در اجازه کبیره بنی زهره از او یاد میکند. صاحب ذریعه سطری از آغاز خطبهٔ «اشارات‌الواصلین الی علوم‌العمیان...» را نیز

۱ — در ذریعه (زیر عنوان مفتاح‌الخیر) آن را از شیخ حسین فرزند شیخ علی بن سلیمان یاد میکند و خود در محلی دیگر از ذریعه اشاره دارد به صورت صحیح نسبت.

میآورند که جز آغاز متن در نسخه جای سخن است.

مستند صاحب ذریعه در این که این کتاب خاتمه کتاب «کشف‌الاسرارالایمانیه...» می‌باشد، شاید همان نسخه عراق بوده و گویا با استناد به همین مستند در معرفی کشف‌الاسرار الایمانیه (ج ۱۸ : ۱۵) نیز آن را تألیف مؤلف اشارات‌الواصلین که به جای خاتمه آن کتاب آمده است، میدانند. حقیقت آنست که :

کتاب اشارات‌الواصلین الی علوم‌العمیان... کتابی دیگر است به جز این کتاب اشارات جای سخن، خاصه آن که آغاز آن نیز متفاوت است و دیگر این که در کتاب حاضر نشانی از این که خاتمه کتاب کشف‌الاسرارالایمانیه است، نیست و برای این مطلب سندی وجود ندارد.

یادآوری این نکته لازم است که کشف‌الاسرارالایمانیه و هتك‌الاستارالحطامیه (یا الخطابیه) کتاب شناخته‌شده‌ایست و مؤلف آن کتاب امام ضیاءالدین ابوالحسن مسعودبن محمود شیرازی از شاگردان مورد توجه امام فخر رازیست که در ٦٥٥ درگذشته و در ٦٤٦ از تألیف آن فراغت یافته است. ترجمهٔ او و فرزندش ابوحامد محمودبن مسعود در شدالازار (ص ٦٨) و وقایع السنین خواتون آبادی آمده وسؤلف شدالازار میگوید وی درخاتمه کتاب کشف‌الاسرار، کتاب اشارات‌الواصلین خود را آورده (البته به نظر نمی‌رسد این سخن مستند صاحب ذریعه باشد) . در اینجا باردیگر براین نکته تأکید میکند که :

پس از بررسی دقیق در کتاب کشف‌الاسرارالایمانیه (که نسخه‌ای کهن از آن در این کتابخانه محفوظ است و تاریخ تألیف آن در پایان ٦٦٥ ضبط شده است) هیچگونه نشانه‌ای از کتاب اشارات‌الواصلین ویا ازاین که مؤلف تصمیم به‌درج آن در خاتمه‌داشته به دست نیامد.
اینک مناسب است به کتاب شناسی اجمالی آن کتاب بپردازیم :

کتاب کشف‌الاسرار (که نسخهٔ نادر یا منحصر آن در این کتابخانه است) نقد و توضیح و یا نقض است بر کتاب «رشف‌النصائح الایمانیه وکشف‌الفضائح الیونانیه» و «ادالة‌العیان علی‌البرهان فی‌الرد علی‌الفلاسفة بالقرآن» تألیف شیخ الاسلام‌شهاب‌الدین سهروردی. این کتاب دارای مقدمه و چند باب و خاتمه‌ایست مشتمل بر فصول جامع اشارات و اصلان از حکماء ربانیین. در دیباجهٔ کتاب کشف‌الاسرارالایمانیه محتوای آن کتاب این‌گونه بیان شده است:

«احببت ان اؤلف هذاالکتاب وافصل فیه ماذکرهاالشیخ فی‌الابواب... و ان اقدم علیها مقدمة‌فیها فصول مشتمله علی سباحث‌العلماء تنبیها واختمها بخاتمة فیها فصول جامعه‌لاشارات»

الواصلین من الربانیین الحکماء و تذنیباً» (۱).

چنان که ملاحظه میشود این عبارات اشارتی به درج کتابی به نام اشارات الواصلین ندارد. قرائن قطعی دیگری نیزوجوددارد براین که این کتاب اشارات که دراسراروجود وتوحید و ولایت است ونسخه شرح ابن میثم بر آن در دست است، بجز آن اشارات الواصلین است که گفته

۱ — مؤلف پیش از این سطور دربارهٔ مطالب کتابهای رشف النصائح وادالة العیان سهروردی و کاری که خوداو در کتاب کشف الاسرار باتوجه به آن دو کتاب انجام داده است چنین آرد: «ولما استصوب شیخ الاسلام شهاب الدین السهروردی قدس الله روحه العزیزان یجعل ذکر بغداد و ساکنیها... فی خطبة کتاب رشف النصائح و کتاب ادالة العیان علی البرهان لباس تصنیفه، اقتدیت به وجعلت ذکر شیراز و ساکنیها... فی خطبة کتابی هذا طراز تزیینه و انت ان کنت من المتدربین بعلوم الاحوال فاعمن الرای وقل لی منصفا اینا فیما فعلنا احمد. ثم اعلم ان الذی دعانی الی تألیف هذا الکتاب الموسوم بکشف الاسرار الایمانیه و کشف الاسرار الحطامیه ان الشیخ صنف الکتابین و کان جل مقصوده من تصنیفهما تحقیق الحق من مباحث الحکماء و ابطال الباطل منها و اعلاء مواجید ارباب العیان و ادحاض علوم ارباب البرهان. حتی صرح فی بعض مباحث الحکماء بقوله «لاباس به سالم یجاوزوا الحد و بقوله: مایذکرونه ظلال علوم ارباب العیان...فاهل الایمان لاینکرون ما دلت علیه البراهین الهندسیه... و ذکر فی المقادح ماهو مقدوح فیها عندالحکماء الموصوفین بالکمال وایضا ذکر بعض المواجید و اضافه الی نفسه مع انه موجود فی مباحث الاوائل من ارباب النظر و هو مقدوح فیها عند اجلة الحکماء فلما رایت الامر علی ذلک و رأیت نفسی ملیئة بالقیام بتفصیلها و کشف القناع عن وجه الحق فیها احببت ان اؤلف هذا الکتاب و افصل فیه ما ذکرها الشیخ فی الابواب من المقادح والمحامد تفصیلا یتمیز فیها القشر عن اللباب و احققها تحقیقاً لایشتبه فیها المعین بالسراب...».

در بارهٔ شهاب الدین سهروردی و این دو تألیف او رجوع شود به فهرست دانشگاه ۳ : ۴۴۸ - ۴۴۹ و رشف النصائح نسخه شمارهٔ ۳۴۵ دانشگاه و نیز کتاب شدالازار در ذیل معرفی مؤلف کشف الاسرار در ترجمه ضیاءالدین.

تنها مرجعی که در آن از مؤلف کتاب کشف الاسرارالایمانیه یاد شده کتاب شدالازار است و مرحوم قزوینی درحاشیهٔ آن می‌نویسد : شرح حال او را در شیرازنامه یا در جای دیگر نیافتم. مؤلف شدالازار نام و عنوان او را «امام ضیاءالدین ابوالحسن مسعودبن محمود شیرازی» یاد میکند و میگوید «او نخست مصاحبت امام فخر رازی را (که در این کتاب از او بسیار و با احترام نام می‌برد) داشت و گویند نسخه‌بردار مؤلفات او بود سپس او را رها کرد و به ملازمت نجم‌الدین خیوقی خوارزمی درآمد و سپس به شیراز بازگشت و در آنجا به معارضه با شهاب‌الدین سهروردی پرداخت و کتاب خود کشف‌الاسرارالایمانیه و هتک‌الاستارالحطامیه را در پاسخ کتاب او رشف‌النصائح الایمانیه و کشف‌الفضائح الیونانیه نگاشت و در ذیل آن، دو رساله آورد یکی به نام اشارات‌الواصلین و دیگری الکنه (کذا در چند نسخه شدالازار)، (شدالازار : ۷۶ - ۷۰).

شده است ابوالحسن ضیاءالدین مسعود شیرازی آن را ساخته و در خاتمت کتاب خویش (کشف‌الاسرار) آورده است. به دلیل تغایر کامل مدخل آن دو کتاب. متن اشارات که در ذریعه معرفی شده ونسخه آن را مؤلف دانشمند ذریعه در عراق دیده‌اند و آغاز آن را در ذریعه نقل کرده‌اند، با متن اشارات بحرانی میتوان مقایسه کرد و تفاوت آن را دریافت، تفاوت‌مشرب، و مذاق و روش آنها و سرانجام تاریخ تألیف آن دو را نیز در نظر باید داشت. در ذیل نسخهٔ حاضر ـ پس از پایان رقم کاتب ـ این یادداشت به خط کاتب مجموعه دیده میشود :«اعلم‌ان متن هذه‌الرساله‌الشریفه من جمله مصنفات امام‌المتکلمین والمتصوفین ... شیخ‌الاسلام شیخ علی‌بن سلیمان والشرح لتلمیذه‌البحرالقمقام‌المستطلع علی دقائق‌الحکمة والکلام‌العالم‌الربانی الشیخ میثم‌البحرانی.»

متن رساله اشاراتی چنداست در اسرار وجود، توحید و ولایت ونبوت وعنوان‌تعدادی از اشارات آن از این قرار است.:

اشارة فی‌الوجود ... اشارة فادراك‌الحق سبحانه... اشارة الواصل الی مقام‌الاستغراق ... اشارة ارایت‌انطماس جمیع‌التعینات ... اشارة حقیقة الوجود یقتضی مطلق‌الوحده ... اشارة واجب‌الوجود لذاته لاجنس له و لافصل ... اشارة ارایت کیف ظهر فی‌المرآة عکس عکس صورة‌الرائی ... اشاره ان لك منك حجابا ... در ذیل شرح این اشاره ازمسائل دقیق و از آن جمله‌اسرار محاورهٔخضر و موسی سخن میآورد. در اوائل شرح، شارح از کتاب‌البحرالخضم‌تألیف خودیادوتفصیل سخن درباره محاذاة عالم اصغر و اکبر را به آن کتاب‌ارجاع میدهد.

رجوع شود به‌ذریعه ۲ :۹۸، ۱۳ : ۹۱ و۱۸۹ : ۱۵ انوارالبدرین : ٦۱ لؤلوة‌البحرین: ۲٥۳ - ۲٦٥

آغاز: بسمله و به نستعین الحمد لمن عین له قابلیات آثار صفات ذاته بفیضه‌الاقدس و جعل صورالاثار انواراً قاهره بمحض جوده‌المقدس ... و بعد فکما اوجب‌الرب علی‌الخلق معرفته وکانت متفاوته بتفاوت قابلیات بریته کان سربعضهم مستقیماً والبعض‌الاخر مستدیراً... قوله قدس‌الله سره بعدالبسمله بعز قدسك اللهم اقول لما علم شیخنا طاب ثراه ان‌الذات المقدسه من دون ملاحظة اسمائها وصفاتها.

پایان: اشاره لاتطمئن ان‌الرتبة‌الکلیه الی آخرها هذاالبحث خاتمه‌الرساله و لقد احسن فی‌ذلك حیث بدأ بوحدة‌الوجود و ختم بوحدة المرتبة‌النبویه وجعل‌الکثرات والتعینات بینهما لان الابتداء بمرتبة‌الوحده والختم بهاانسب ... فاعلی مراتب‌الاصول هی‌المرتبه الاصلیه و هو لمحمد (ص) و یتلو هذه‌المرتبه بلافصل مرتبة باب مدینة علمه علی‌بن‌ابی‌طالب ثم‌الائمه‌الاحد عشر ثم باقی الانبیاء والاولیاء الامثل فالامثل . و باقی‌البحث الی آخره ظاهر غنی عن‌الشرح . والحمدلله رب‌العالمین وصلی‌الله علی من لانبی بعده وعترته الطاهرین . تمت و بالخیر عمت وقع‌الفراغ من تسوید هذه‌الرسالة الشریفة العزیزه ظهریوم الاحد حادی عشرمن شهرذی‌حجة الحرام سنه ۱۰۸۷.

۲ــ احادیث قدسی (گ۳٤ ب تا ۳٦ الف) (عربی)

سخنانی است به نقل از بعض کتب منزله آسمانی به روایت کعب الاحبار که همه فقرات آن باخطاب «یابن آدم» آغاز میشود (همان چهل سورهٔ تورات).

آغاز: بسمله قال کعب الاحبار رضی‌الله عنه یقول‌الله تعالی‌فی بعض کتبه المنزله یابن‌آدم لاتخف سلطانا غیری مادام سلطانی باقیا.

پایان: یابن‌آدم خلقتک لعبادتی فلا تلعب... لااخرج عبداس الدنیا و انا اریدان‌ارحمه حتی استوفی منه کل خطیئة عملها اما بسقم فی جسده ... فان بقیت علیه بقیه هونت علیه الموت. تمت

۳ــ حدیث نبوی (گ۳٦ الف) (عربی)

حدیثی است به نقل از تفسیر امام فخر رازی

مروی فی‌الخبــر عــن رسول‌الله (ص) ان‌للعلماء سرا ... فلواطلع الجهال علی سرهم لابادوهم...

ذیل آن حدیث نبوی دیگریست در هفت‌نوع خواب ورؤیا.

٤ــ اشعار پراکنده (گ ۳٦ ب تا ۳۷ الف) (فارسی)

قطعات و رباعیات و چند فرد است از این شاعران:

مسیحا متخلص به ناطق، شیوا، مجنون عامری، شیخ علی نقی (یا) نقی ومیرقیامت.

٥ــ کیفیت تبدل غذا به روح‌حیوانی (گ ۳۷ الف) (عربی)

مطلبی است ازطبیعیات فلسفه به نقل از شرح اشارات.

٦ــ نان و حلوــ سوانح سفر حجاز (گ۳۷ب تا ٤۳ الف) (فارسی)

مثنوی از شیخ بهاءالدین محمد عاملی با دیباجه‌ای کوتاه. ابیات و مصراعهای مثنوی دراین نسخه از یکدیگر جدا نشده وکاتب آنها را همانند «نثر» نگاشته است.

۷ــ اوصاف الاشراف (گ ۳٤ب تا ٦۲ الف) (فارسی)

ازخواجه نصیر طوسی. در پایان نسخه چند بیت است از خواجه درباره تفسیرومعنی مضمون آیهٔ «انالله وانااليه راجعون»

۸ــ کیمیای سعادت ــ منقولاتی از ... (گ٦۲ب تا ٦۳ الف) (فارسی)

منقولاتی است ازکتاب کیمیای سعادت محمدغزالی درباره مشارطه ومراقبه ومحاسبه، محبت، اخلاق، عبادت وچگونگی نماز. (در ۲ صفحه بعد چند قطعه نظم و نثر است ازجمله شعری فارسی از فارابی)

۹ــ مشکوة الانوار (گ ٦٤ ب تا ۸۳ ب) (عربی)

از امام محمد غزالی در تفسیر آیه نور برروش اهل توحید دارای۳ فصل باعناوین تصفیه، حقیقه، قطب و غیره. غزالی از برخی از تألیفات خویش دراین رساله یادمیکند و ازآن جمله است : احیاءالعلوم، عجائب القلب (از احیاء)،المقصد الاقصی فی‌شرح الاسماء الحسنی وجز اینها. چند نسخه ازاین کتاب در فهرست آستان قدس با عنوان اسرارالانوار ومشکوة الانوار معرفی شده. حاجی خلیفه سه‌بار ازکتاب مشکوة الانوار یاد و به محتوای‌آن همان‌گونه که صحیح است اشاره میکند اماگویی آنها را جدا از یکدیگر می‌داند وتنها در ذیل یکی از سه عنوان احتمال آن‌که از غزالی است را تأیید میکند.

فهرست دانشگاه ۳: ٤۹۰ و فهرست این کتابخانه ۹ : ۳٤٦ــ۳٤۸

آغاز: الحمدلله فائض الانوار و فاتح الابصار... اما بعد سألتنی ایهاالاخ الکریم... اناابث الیک اسرار الانوار الالهیه مقرونه بتاویل ...

پایان: و استشفاف الانوار الالهیه من‌وراء الحجب البشریه عسیر غیریسیر وبالله‌التوفیق.

۱۰ــ حدیث معرفت نفس و تعدد نفوس (گ ۸۳ ب) (عربی)

آغاز: عن کمیل بن زیاد قال سئلت امیرالمؤمنین علی‌ابن ابی‌طالب علیه‌السلام‌فقلت یا امیرالمؤمنین ارید ان تعرفنی نفسی فقال یاکمیل وای الانفس ترید.

۱۱ــ قاعدهٔ تکسیر (گ۸٤ الف) (فارسی)

بیان قاعدهٔ تکسیر باتوضیحات وجداول

آغاز: قاعدهٔ تکسیر آنست که رسم طالب و مطلوب را

۱۲ــ فواتح سبعه (گ۸٤ ب‌تا ۱۰۱ب) (فارسی)

= مقدمه شرح دیوان منسوب به امیرالمؤمنین علی‌علیه‌السلام‌از مولی‌حسین‌بن‌معین‌ـ الدین میبدی (م‍ــ ۹۱۰). هرفاتحه مشتمل برچند «فتح» است که دارای آگهیها ونکته های تاریخی و عرفانی بسیاراست . در فاتحه هفتم به تفصیل دربارهٔ حضرت مرتضی‌علی پرداخته و هم‌در این فاتحه اعتقادات او آشکار میشود.(۱)

این کتاب به‌چاپ سنگی‌رسیده‌است واینک درکارنشر متن‌تحقیقی‌آن هستند.

۱ــ در دیباجه آمده «وبه حکم انا مدینةالعلم و علی‌بابها» که درجامع ترمذی مسطور است و «اناالمیزان الحکمه وعلی‌لسانه» که در رساله عقلیه امام‌غزالی مذکور برطالبان طریق ایقان... و اجبست که متوجه باشند به باطن سلکوت حضرت امیر المؤمنین امام‌المحسنین...»

آغاز: بسمله سپاس سعادت اساس و شکر عبارت سپاس معبودی را...
پایان: و علی بعد ازنبی ولی و وارث و امام و وصی بود اما خلیفه نبود و بعد از عثمان هم خلیفه شد . تمت‌التوشیح

در حاشیهٔ صفحه‌اول کتاب فائده‌ایست دربارهٔ طریق و کیفیت درك لیلةالقدر به نقل از ابوالحسن‌خرقانی. در برگ بعد (۱۵۲ الف‌صفحه ۳۰۳) دوبیت است ازحلاج وبهلول به‌فارسی بیت دوم چنین است :

خـرابات را نیـز عـزت بـدار   که آن‌نیز درسلك حق کشوریست

سپس در دوبرگ ۱۵۲ب و۱۵۳الف (ص۳۰۳—۳۰۴) قطعاتی است به نثر فارسی وعربی دراخلاق و سلوك به نقل از کیمیای سعادت و امام‌فخررازی وابن‌سینا.

۱۳— لواسع انوار الکشف والشهود علی قلوب ارباب الذوق والوجود (گ ۱۵۳ ب تا ۱۷۳ الف) (فارسی)

از مولی عبدالرحمان جامی، شرح است برقصیدهٔ ابن فارض مصری (م—۶۳۲) مشهور به خمریه با این‌مطلع :

شربنا علـی ذکـر الحبیب‌مـدامـة   سکرنا بها من‌قبل ان‌یخلق‌الکرم

جامی نخست مقدمه مبسوطی در بیان محبت و معانی ذوقی و عرفانی مفید در شرح و تأویل ابیات قصیده دارد و سپس به شرح قصیده می‌پردازد به نظم و نثر . در سراسر رسالـه رباعیات از سرودهٔ خویش آرد با عنوان لامعه . مؤلف این کتاب را در ۸۷۵ (= شهر صفر) به پایان رسانیده و این ماده تاریخ در بیتی تعمیه کرده است. کهن‌ترین نسخه لوامع در ایا صوفیا است با تاریخ ۸۷۷ و نسخه‌هایی چند در این کتابخانه و دیگر کتابخانه‌ها دیده میشود.
رجوع شود به‌فهرست منزوی ۲ : ۱۳۴۸ - ۱۳۵۱ ، فهرست ۱۶ : ۲۲۸ ۱۰ : ۵۸٤ ذریعه ۱۸ : ۳۶۲

آغاز: بسمله سبحان من جمیل لیس لوجهه نقاب الا النور...

ای گشته نهان ز غایت پیدایی   عین همه عالمـی ز بس یکتایی

اما بعد این ورقی چند است در شرح الفاظ و عبارات و کشف رموز و اشارات قصیـده میمیه خمریه فارضیه.

در وصف راح محبت... و در میان ارباب عرفان و اصحاب ذوق و وجدان شیوعی کامل وشهرتی‌تمام یافته... وچون شروع دراین مقصود بی‌تعرض به تعریف و تقسیم محبت و بیان اصل وفرع آن متعذر می‌نمود طرفی... مسطور میگردد و هرمقداری مستقل از آن کلمات‌جامعه تصدیرمییابد به کلمهٔ لامعه

پایان: فی‌تاریخ یفهم من هذه‌الرباعیه علی سبیل الایماء والتعمیه

با دعوی فضل جاسی و لاف وهنر — درسلک بیان کشید این حقه گهر
وآن لحظه که شد تمام‌آورد به‌در — تاریخ مـه و سال وی از شهر صفر

تمت فی‌سنه ۱۰۷۲ .

ابیات قصیده (متن خمریه) درکنار صفحات آمده . این نسخه با قلم دیگر و در تاریخ ۱۰۷۲ نوشته شده است .

۱٤ — غزلهای ثاقب (گ۱۷۳الف) (فارسی)

باید بررسی شود این سه غزل از سروده‌های اسماعیل بنان‌السلطنه مستوفی عصر ناصری ومتخلص به ثاقب است یا نه . مطلع غزل نخست :

خطت به مه رقم زد تحریر آن مبارك — درحل این معانی‌علم‌بیان‌مبارك

مطلع غزل‌دیگر :

مطلع خورشید رخشان میکندآیینه را — گوشه‌چشمی چه احسان‌میکندآیینه را

مطلع غزل سوم با عنوان «لراقمه»:

شعله و اخگر شود در دیده و دل اشک و آه
از غضب چون افکند آن تند خو سویم نگاه

پایان: ثاقب ازخاك درش دریوزه کردم‌آبروی
شکـرلله در طـریق عشق گشتم رو بـه راه

۱۵ — شرح رباعیات دوانی (گ ۱۷۳ب تا ۱۹۶ب) (فارسی)

ازجلال‌الدین محمدبن اسعد دوانی، سراینده متن رباعیات (م—۹۰۷). در دیباجه از «حضرت خلافت و ساحت سلطنت عظمی خاقان الخافقین و سلطان المشرقین...» یاد میکند و نوشته‌اند دوانی این تألیف خویش را به سلطان ایلدرم بایزید عثمانی اهداء کرده است . در بسیاری ازنسخه های این رساله خطبه ودیباجه آن‌نیست ورساله از شرح اولین رباعی‌آغازمیگردد (ماننذنسخه شماره ۵۸۲٤/٦ ملك و۳۸۸/٦ جامع گوهرشاد) ودرپاره‌ای ازنسخ از یک‌رباعی که دوانی درخطبه فارسی رساله به‌مناسبت گنجانیده(۱) شروع میشود مانند نسخه الهیات دانشگاه تهران شماره ۱۸۹/٥د که درفهرست سنزوی تألیفی دیگر به شمار آمده است (فهرست نسخه‌ها ۲ : ۸۰۸)

---

۱ — آغاز خطبه چنین است :

من وصف کمال تو نیارم گفتن — وین درگرانمایه نیارم سفتن

و درودی که مناسب رفعت‌مرتبه وعلو درجه ...

برای شناسایی بهتر این رساله رجوع شود به فهرست ۱۰ (بخش ٤) : ۱۹۲۲ - ۱۹۲۳ و نیز ذریعه ۱۳ : ۲۷۹

آغاز: بسمله حمدا لالاه شمل الخلق الاه ... حمد سزاوار سرادق کبریا تقدس وتعالی از غیر آن حضرت صدور نتواند یافت ... پس الیق آنست که حمد و شکر او را موکول دارند به او و زبان عجز به صدای لااحصی ثناء علیک برآرند...

من وصف کمال تو نیارم گفتن... گفتن ز تو باشد و ز تو اشنفتن

... مقدمه در سوالف ایام جوانی و ریعان زندگانی وعنفوان شادمانی بود بعضی رباعیات در بیان حقائق وجدانی و معارف ربانی ... سمت ورود یافته بود.

پایان: توچه دانی زبان مرغان را که ندیدی دمی سلیمان را

انشاءالله تعالی الاطلاع علی حقائق اسراره والاستضائه بلوامع انواره . تمت الرسالة الشریفه الموسومه بشرح رباعیات للمحقق الدوانی فی سنة خمس وستین و الف.

در ذیل رساله در همین صفحه این بیت به خط کاتب دیده میشود :

سر لوح عدم لوائح نور قدم لائح گردید وکسی درین سر محرم
چون آدم نیست

حق را مشمر جدا ز عالم زیرا عالم درحق حقست و حق در عالم
جز عالم نیست

۱۶— لغز ریاضی (گ ۱۹۷ ب) (فارسی)

در فهرست کتابخانه دانشکدهٔ ادبیات دانشگاه تهران شرحی بر این لغز از عبدالقادر بغدادی معرفی و نام این متن لغز بهائی و اثر شیخ بهائی یاد شده است . در صدر نسخه حاضر آمده که از خلیفه سلطان است. در ذریعه از «لغز بعض الاعداد» اثر سید شمس الدین حسینی ابهری یاد شده که آغاز آن بانسخه حاضر تفاوتی اندك دارد . نسخهٔ آن که در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است، چنین شروع میشود :

«عجیب عددی یافتم»

ذریعه ۱۸ : ۳۳٤ فهرست ادبیات ج ۱ : ٤٠٦ منزوی ۱ : ۱۸۱ و ۳ : ۲۱۹۷

آغاز: من نتائج افکار قدوة المحققین و سیدالمدققین سلطان الحکماء والمتکلمین خلیفه سلطان ... عجب عددی در لغت فارسی دیدم با آنکه مساوی نه بود نصف پنج بود. عجب تر آنکه چون ملاحظه کردم نصف نه نیز بود. طرفه آنکه چون بشماره درآوردم پنجاه و پنج بود.

۱۷— لغز قاموس (گ ۱۹۸ الف) (عربی)

از میرزا محمدهادی به همان خط قرن ۱۱ . در ذریعه لغزی از مولی محمد هادی نزیل

مشهد خراسان آمده به نام «لغز جعفر و صدر» و شرح آن از سید صادق اعرجی و از محقق قمی یاد شده . (ذریعه ١٤ : ٤٥ و ١٨٩ : ٣٣٤) .

آغاز: لمیرزا محمدهادی باسم قاموس غفرله . ایها الاخ التقی النقی الذکی الزکی... اخبرنی عن شیء مرکب من خمسة اعضاء و خمسة عشر اجزاء و ثلثة اصول ثالث‌الاصول اول اصوله و اول‌الاصول بناء علی بعض‌الاصول ثانی اصوله.

در حاشیه ص ۳۹۳ - ۳۹٤ اشعاریست از صائب ، شاهدای نیشابوری، بابا افضل کاشی و یک قطعه مستزاد (بدون نام شاعر).

۱۷— اشعةاللمعات (گ ۱۹۸ ب تا ۲۰۰) (فارسی)

از مولی‌عبدالرحمان‌جامی (م - ۸۰۷) در شرح بر لمعات فخرالدین عراقی که وی آن را از دریافتها و شنیده‌های خویش به هنگام فراگرفتن فصوص از صدرالدین قونوی در ۲۸ لمعه فراهم آورده است. اشعةاللمعات جامی چند بار به چاپ رسیده است .

فهرست ۲ : ٤٩٠ و ١٦٩ : ٢٢٨ منزوی ٢ : ١٠٣٢ - ١٠٣٣

۱۸— اجوبه مسائل برزخیه (گ ۲۰٦ ب تا ۲٦٤ ب) (عربی)

از قطب‌الدین محمودبن مسعود شیرازی (م - ۷۱۰) که‌در پاسخ سؤالات یکی از فضلاء زمان در باره پاره‌ای از اسرار جهان پس از مرگ و وضعیت انسان در آن جهان و تجسد اعمال.

از این رساله ۳ نسخه نیز در کتابخانه آستان قدس رضوی است با نام اجوبةالمسائل(۱) (که در ضمن آثار قطب شیرازی در کتاب احوال و آثار خواجه نصیر از مرحوم استاد مدرسی رضوی ۳ تألیف جداگانه به شمار آمده است و نسخه جای سخن به نام برزخیه آورده شده‌است). قطب شیرازی میگوید : ابصار به دلیل مقابله جسم مرئی است با چشم بیننده . و تقریر مطلب را به نقل از شرح خویش بر حکمةالاشراق چنین می‌آورد :

«انا قد بیننا فی شرح حکمةالاشراق ان‌الابصار لیس بانطباع صورةالمرئی فی‌العین علی ماهورای المعلم‌الاول و من اقتفی اثره من‌القائلین بالانطباع ولا بخروج‌الشعاع من‌العین الی المرئی کما هو مذهب‌القائلین به من ارباب‌العلوم الریاضیه لاسیما اصحاب علم‌المناظر فلیس الابصار الابمقابلةالمستنیر للعین‌السلیم‌اذبها یحصل للنفس‌اشراق حضوری علی‌المستنیر.

قطب در این رساله از مآخذ مختلف و فلاسفه و عارفان قبل از اسلام و پس از اسلام یاد میکند و نیز از تألیف دیگر خویش «شرح حکمةالاشراق» نقل میکند.

آغاز: بسمله رب انعمت فزد اما بعد حمدالله علی آلائه‌المبثوثه فی ارضه و سمائه...

فان‌المولی الاعظم... قطب‌الحق والدین محمود بن مسعود بن مصلح الشیرازی قال انی القی الی کتاب کریم... مشتملا علی‌مسائل‌لیس المسئول عنهاباعلم من السائل... قال‌صاحب الکتاب بسم‌الله... لابد لکل طالب من... و قد عنت لی اسؤلة کثیره من هذاالقبیل... فاقتصرت من الجمیع علی ماهو الاتم فی طلب السعاده... (پس از ۳ صفحه): هذا کلام هذاالفاضل و نحن نذکر ما عندنا فی هذه‌المسائل اولاثم نعود الی تتبع الفاظه... ثانیا فنقول... ان‌العوالم اربعه.

پایان: فهذا ماسنح للخاطر فی‌الحال ... فان وافق الصواب فقد ادرکت طلبتی والا فلیعذرنی... زادناالله اعترافا بالعجز و ایاك والعجز عن درك ادراك‌الادراك‌ادراك. هذا آخر الجواب والله اعلم‌بالصواب والیه‌المرجع والمآب.

پس از پایان رساله در بقیه صفحه ۵۲۷ و تمام صفحه ۵۲۸ چند داستان کوتاه به نقل از فرزدق، حافظ و خلیل بن احمد نحوی و... آمده است.

۱۹— شرح رباعیات (گ ۲۶۵ ب تا ۲۸٤ ب) (فارسی)

از مولی عبدالرحمان جامی. شرح است بر رباعیات خود او که در وحدت وجود و تنزلات وجود تا مرتبت شهود سروده است. در دیباجه میگوید: «چون ترجمان زبان را به واسطهٔ رعایت قافیه میدان عبارت تنگ بود و ره نورد بیان را به جهت محافظت وزن پای اشارت لنگ... برای تفصیل مجملات و توضیح مشکلات کلمه‌ای چند منثور از سخنان کبراء ... مرقوم میگردد».

فهرست ۱۰ : ۱۹۲۱ و نسخه شمارهٔ : ۱۳۹۱/۹ منزوی ۲ : ۸۰۸و۸۱۰-۸۱۱

ذریعه ۱۳ : ۲۷۹ - ۲۸۰ وکتاب جامی از علی‌اصغر حکمت : ۲۰٤

آغاز: بسمله‌حمداً لاله هوبالحمد حقیق

در بحر نوالش همه ذرات غریق   نا کرده‌زمحض فضل توفیق رفیق

پایان: جامی که‌نه مرد خانقاهست و نه دیر   نی‌باخبر از وقف و نه آگاه زسیر

هم فاتحه هم خاتمه‌اش جمله تویی   فافتح بالخیر رب‌واختم بالخیر

در ذیل رساله خواص شکل ۳ × ۳ با چند نوع که خانه‌ها پر شود، یاد شده. در حاشیه‌برخی ازصفحات رساله پاره‌ای توضیحات ودرحاشیه یک صفحه (ص ۵۶۵) ٦ بیت شعر در اسرار تکسیر حروف نوشته شده است. در صفحه بعد از پایان رساله حدیثی است نبوی از وهب‌بن‌منبه درباره آفرینش عوالم و سابقه خلقت جهان و انسان.

۲۰— اسکندریه (گ ۲۸۵ ب تا ۲۹۲ الف) (فارسی)

از میر سید شریف گرگانی (م - ۸۱٦) در پاسخ سؤالات فلسفی، کلامی میرزا اسکندر فرزند عمر شیخ گورگانی است (در ۱۰ فصل). شماره سؤالات (که با عنوان فصل است و

فهرست آنها در دیباجه آمده) در نسخه‌ها مختلف است و در نسخه حاضر فصل آخرین که(در بیان وصیت مشایخ ...) است، شمارهٔ ۱۱ دارد. آغاز و انجام رساله نیز در نسخه‌ها مختلف است.

فهرست ۵ : ۷، ۴۹۷ ، ۱۰ : ۸۶۳ و ۹۷۸ منزوی ۲ : ۷۳۲

آغاز نسخه حاضر : بسمه الحمدلله رب‌العالمین... اما بعد این سؤالیست که امیرزاده اسکندر از حضرت سید شریف کرده‌اند اول در باب آفرینش که مقصود از آفرینش چه بوده.

پایان : واشارات انسان به توحید ناشی از آنجا میگردد.

بر پشت آخرین برگ رساله یادداشتهای مختلف است به شعر و نثر و از آن جمله یادداشتی است دربارهٔ مؤنثات سماعی از شمارهٔ ۱ تا ۷۰.

۲۱ — التنبیه علی بعض الاسرار المودعه فی بعض سور القرآن (گ ۲۹۴ الف تا ۳۰۲ الف) (عربی)

از امام فخرالدین رازی (م - ۶۰۵) مشتمل بر ٤ فصل در تفسیر و استخراج اسرار این سوره‌ها : اخلاص، اعلی، والتین والزیتون، والعصر.

فصل اول فی الالهیات : تفسیرسورهٔ اخلاص. الفصل الثانی فی تفسیرسوره مشتملة علی الالهیات والنبوات (وهی سوره سبح اسم ربک‌الاعلی) مشتمل بر ۳ مطلب !لفصل الثالث فی تقریر امرالمعادالمقصود من سورةالتین والزیتون - الفصل الرابع فی ضبط‌الاعمال‌الصالحه (اعلم ان‌السورة المشتمله علیها سورة‌العصر ...). مطلب ۲ از فصل دوم که تقریر نبوات است خود مشتمل بر ۳ مطلب است (۱- شرح صفةالنبی فی‌ذاته ۲- اشتغال‌النبی بدعوة‌الخلق الی‌الحق و تکمیل‌الناقصین ۳- اختلاف احوال‌الخلق فی قبول ذلک‌الکمال)

نکته‌ای که اشارت به آن در اینجا مناسب است آنست که تفسیر سورهٔ اعلی (فصل دوم رسالهٔ حاضر) همان تفسیر سورهٔ اعلی است که نسخه‌هایی از آن با انتساب به شیخ‌الرئیس ابن‌سینا موجود است. در اینجا تذکر این نکته لازم است که روش رازی در تفسیر بزرگ مفاتیح الغیب (و نیز درتفسیر این‌چهار سوره) هرچند باروش‌فلسفی‌تفسیرجای سخن متفاوت‌است و به نکات کلامی و ادبی و لفظی بیشتر پرداخته، لکن با این حال در پاره‌ای از موارد بیکدیگر نزدیک است‌و در برخی‌جایهاسخنی که‌درالتنبیه‌آمده‌به‌عین عبارت در تفسیر بزرگ‌مفاتیح الغیوب است. مؤید دیگر آن که در فصل سوم (تفسیر سورهٔ والتین) مؤلف التنبیه شعری از خیام آورده [1] و این شیوه را امام فخر رازی در تفسیر بزرگ دارد و گاه به اشعار خیام تمثل‌میکند.

---

۱ — «و نظم عمرالخیام بالفارسیه هذاالمعنی بالفارسیه فقال رباعیه.

دارنده چو ترکیب چنین خوب آراست	باز از چه فکندش اندرکم وکاست
گر خوب نیامد اینها عیب کراســـت	ور خوب آمد خرابی از مهرچراست»

(البته این نکته در تفسیر سورهٔ اعلی وجود ندارد) . رجوع شود به فهرست دانشگاه ۱ : ۶۷ و ۶ : ۲۳۹۶ - ۹۹ ۲۳ و ۱۶۹۲ : ۳۰۹ ۳۳۹۹۳، فهرست مصنفات ابن‌سینا ازدکتر مهدوی : ۶۶

آغاز : بسمله قال‌الامام‌الفاضل‌العلامه فخرالمله والدین محمدبن عمر ... هذه رساله عملتها فی‌التنبیه علی بعض‌الاسرارالمودعه فی بعض سورالقرآن‌المعظم ... تنبیها علی ان اکثر المفسرین کانوا محرومین عن‌الفوز بالمقصدالقویم غیر واصلین الی‌الصراط‌المستقیم ... و رتبت هذه‌الرساله علی فصول اربعه‌الفصل الاول فی‌الالهیات اعلم ان غایات عقول‌العلماء ... ما تجاوزت عن‌الاسرار المودعه فی سورة‌الاخلاص.

پایان : فثبت بالبرهان العقلی ان‌الاصل فی‌الانسان‌الخسران ... فصار هذه‌السوره منطبقاً علی‌البرهان ... و انها مع کونها مختصره محتویه علی اقصی مایمکن‌ان یقال فی‌هذاالباب. قال الامام‌المفسر ... قد ذکرت لک تفسیر هذه‌السورالاربع فی‌هذه‌المطالب‌الاربعه لتعرف ان فی هذاالکتاب الکریم اسرار عالیه غفل عنهاالاکثرون و اذا انتهیت لهذاالسوره فربما جذبک التوفیق الی ما فیه من‌الغرائب‌والعجائب ... والحمدلله علی کل حال. تمت.

۲۲— تفسیر سورهٔ توحید (گ ۲۹۹ ب تا ۳۰۲ الف) (عربی)

از شیخ الرئیس ابن‌سینا.

فهرست نسخ آثار ابن‌سینا ازدکترمهدوی: ٤٦ فهرست ٤ : ۳،۹ : ۳۹٤ و ٦٦٥

۲۳— تفسیر سورهٔ فلق (گ ۳۰۲ الف تا ۳۰۳ ب) (عربی)

از شیخ الرئیس ابن‌سینا.

فهرست دکتر مهدوی : ٦٥ فهرست ٤ : ۳ و ۹ : ۳۹٥

٢٤— تفسیرسورهٔ‌ناس (گ ۳۰۳ ب تا ۳۰٤ الف) (عربی)

از شیخ الرئیس ابن‌سینا.

فهرست دکتر مهدوی ۱ : ٦٥ فهرست ٤ : ۳ و ۹ : ۳۹٥

۲٥— تفسیر سورهٔ فصلت (گ ۳۰٤ الف تا ۳۰٥ الف) (عربی)

تفسیر آیهٔ ۱۱ سورهٔ فصلت (سورهٔ ٤۱).

آغاز : قوله ثم‌استوی‌الی‌السماء ... اشار بالدخان الی مادة‌السماء فان الدخان هو جوهر ظلمانی

۲٦— الزوراء (گ ۳۰٥ الف تا ۳۰۸ الف) (عربی)

از جلال‌الدین محمددوانی (م - ۹۰٥) درچندمسئله فلسفی. فهرست ٥ : ۳۳٥ و : ٤۸٦

آغاز : بسمله... امابعد الحمد لولیه بذاته والصلوة‌منه علی‌مرتبته‌الجامعه... وبعدفهذا

نبذة من الحقائق بل زبدة من الدقائق... تنبیه الراقدین علی اوطنه الغفلات (کذا)

پایان: ولا تنسانی فی اوقاتک و اذکرنی فی صوالح دعواتک والصلوة والسلام علی القدیسین... الطاهرین اجمعین

۲۷— شرح الزوراء (گ ۳۰۸ الف تا ۳۱٤ الف) (عربی)

ازمولی جلال دوانی بررساله خویش به نام رسالة الزوراء به درخواست کسی که در دیباجه به نام او اشارت کرده است و دوانی آن را حواشی زوراء نام داده است. در دیباجه از رؤیای خود و نیز یکی از شاگردانش یاد میکند که در نزد دوانی حکمة الاشراق درس می‌خوانده و از استاد خواهش میکند تقریرات خود را که به مناسبت مطالب کتاب و در بیان آن میاورد، گردآوری کند. استاد آن سوانح و لوائح را که در ضمن درس املاء کرده بود گردآوری کرده و در این رساله فراهم آورده است.

ذریعه ۱۳ : ۳۰۳ فهرست ٤ : ۱۸۱، ٥ : ۳۳۵-۳۳٦ و ۹ : ٤۸٦-٤۸۷

فهرست دانشگاه ۳ : ۲۷۹

آغاز: بسمله... اما بعد الحمد لولیه... فانی لما فرغت من تهذیب الرساله الموسومه بالزوراء المشتمله علی زبده من الحقائق... و هی من خصائص الزمان اذ قد احتوت علی اسرار لم یکن مکشوفه... التمس منی بعض المتحلین بدقائق حسن الادب... جعله الله کاسمه علیا.

پایان: و له الحمد حمدا یوافی نعمته و یکافی فضله و کرمه والصلوة والسلام علی سیدنا... والحمدلله رب العالمین

بر پشت برگ ۳۱۳ (ص ٦۲٥) نوشته های مختلف است به نظم و نثر ازآن جمله بیتی از شاه معصوم و حدیثی از امام صادق (ع) و طلسم برای غنی.

۲۸— شرح رباعی (گ ۳۱٤ الف) (فارسی)

از مولینا عبدالرحمان جامی. شرح است بر رباعی منسوب به ابوسعید ابی الخیر و یا به شهاب الدین سهروردی

دی بر سر گور ذله غارت کردم — سر پاکان را جنب زیارت کردم

شکرانه آن که روزه خوردم رمضان — در عید نماز بی طهارت کردم

از شیخ بهاءالدین عاملی، اسیری لاهیجی و محمدمؤمن تنکابنی و شاه قاسم انوار شرح بر

این رباعی دیده شده و در دست است. (فهرست ۳ : ۶۷۰ و ۱۰ : ۹۹٤۰ دانشگاه ۹ : ۸۲۵ و ۱٤ : ۳۸۳٦ و ۱۵ : ٤۱۹۰ و ۱۷ : ۳٦۹[1]).

آغاز: هذا شرح لمولانا المحقق عبدالرحمان‌الجامی علی هذه‌الرباعیه... مراد از گـور ابدان کمل است که مدفن اسرار و معارف است و مراد از ذله معانی ذوقیه است.

پایان: چه در این سهو و فنا نیز فانی گشته بودم.

۲۹— شرح رباعی (۳۱٤ الف) (فارسی)

همان رباعی منسوب به ابوسعید ابوالخیر و سهروردی و این شرح از شیخ بهایی است. (رجوع به نسخه بالا شود).

آغاز: هذا شرح آخر علی هذه‌الرباعیه للشیخ‌الکامل بهاءالدین محمدالعاملی رحمه‌الله. بر ارباب فهم مخفی نماند که اگر قائل این رباعی مباحی و یـا مقید بوده اظهار لاابالی و بی‌باکی خود نموده و اگر موحد بـوده، احتیاج به تأویل دارد. بدان که دی عبارت ماضی است ولکن زمان حال مراد است.

پایان: و نماز میت بر نفس گزاردم چه در نماز میت طهارت شرط نیست.

۳۰— لوائح (گ ۳۱٤ ب تا ۳۲۷ ب) (فارسی)

از عبدالرحمان جامی شامل دیباجه بلند، یک تمهید و ۳۰ لایحه با رباعیات و قطعات بسیار که در سراسر رساله مندرج است. در پایان تمهید قطعه شعریست که از شاه همدان درن آ یاد شده است.

باشد زمن هیچ مدان معتمدان — این تحفه رسانیده به شاه همدان

جامی در این رساله از سخنان محیی‌الدین خاصه از فصوص اوبسیار میآورد.

فهرست نسخه‌های خطی ازمنزوی ۲ : ۱۳۵۰ - ۱۳۵۵

آغاز: بسمله... لااحصی ثناء علیک کیف وکل ثناء یعود الیک... خداوندا سپاس تو بر زبان نمی‌آریم.

در ذیل نسخه (ص ٦۵۳) یک بیت از واثق عاشق به خط کاتب نسخه دیده میشود.

---

۱ — در مجموعه شماره ۹٤٤۰ دانشگاه شرح قاسم انوار و اسیری و لاهیجی بر این رباعی آمده و متن رباعی از آن سهروردی دانسته شده است.

۳۱ — جام جهان‌نما (گ ۳۲۸ الف - ۳۳۳ ب) (فارسی)

از شمس‌الدین محمد شیرین مغربی. دارای ۲ دایرهٔ بزرگ . مغربی از تاریخ ۷۸۵ یاد کند و گوید : «در شبی که این سطور صادر میشد در سنه خمس و ثمانین و سبعمائه در خواب دیده شد که شخصی از کاملی روایت میکرد که اگر نه حرف ب بودی خلق را حق عیان میدیدی و معنی حرف ب پیش اهل اسرار سبب است و سبب حجاب است مر مسبب را چنان که دلیل حجاب است مر مدلول را» جام جهان‌نمای شمس الدین مغربی به‌عربی ترجمه وسپس به دست مترجم خود (که تااین زمان شناخته نیست) شرحی برآن نوشته شده . وی‌ترجمهٔ متن را مرآة‌الحقائق نام داده و شرح را ارائةالدقائق فی شرح مرآة‌الحقائق . نسخه این شرح در زیر ملاحظه خواهد گردید.

نسخ متن جام جهان‌نما بسیار است و در همین کتابخانه چندین نسخه از آن هست. رجوع شود به‌فهرست۲ : ۲۲۷ و ۳۶۸ ، ۱۱ : ۱۷۲ و ۱۴ : ۳۱ منزوی (نسخه ها): ۱۱۰۷

آغاز: حمد بی‌حد و شکر بی‌عد سزای ذاتی که وحدتش منشأ احدیت... اما بعـــد طایفه‌ای از دوستان که طالب علم توحید بودند و محب قدم تحقیق و تجرید.

پایان: و سخن در این دائره و اسرار آن غایت و نهایت ندارد . بر همین اختصار کنیم که وقت عزیز است و کاری مهمتر در پیش والله یقول‌الحق و هو یهدی‌السبیل والیه‌المرجع والمآب . تمت بالخیر.

۳۲ — ارائه الدقائق (۳۳۳ الف ، ۳۴۱) (عربی)

شرح است بر مرآة‌الحقائق که ترجمه جام جهان نمای شمس مغربی است به عربی.

مترجم وشارح (که ظاهراً یکی‌است) تا این‌زمان شناخته‌نیست. مترجم درپایان دیباجه میگوید: ترجمه را به‌درخواست جمعی که درزبان‌فارسی مهارتی نداشته‌اند انجام‌داده وشارح درهمین‌جا در ترجیح نام‌عربی (مرآة‌الحقائق) بر «جام جهان‌نما» که نام متن فارسی‌رساله است در ذیل سخن مترجم : «و لقبتها بمرآة‌الحقائق» چنین آرد : «و هذا اقرب الی الفهم مما سماه به‌المصنف والاسم العلم ینبغی ان یکون کذلک... علی ان ارائةالعالم لایستلزم ارائةحقائقه... والمتبادرمن لفظ‌العالم الحادثات فلایفهم بذلک ان‌الرساله مشتمله علی بیان‌الحقائق‌وتصویرها» شارح در آغاز شرح دیباجه - و پس از پایان شرح خطبه - چنین توضیح میدهد : «و معنـــاه فی‌الاصل‌الکاس الذی یظهر فیه لصفائه‌العالم و اذا جعل فیه‌الشراب‌الصافی یحصل فیه سبب آخر للظهور فکانما یزداد فیه‌الظهور مع افادة‌السکر».

نسخه‌ای دیگر از این رساله ارائةالدقائق در این کتابخانه وجود دارد به خط نسخ قرن ۱۱ به ضمیمه متن فارسی جام جهان‌نما. آن نسخه کامل است و شمارهٔ آن ۱۰۳۲۸ .

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی اری قلوب خواصه وجود تجلیات بمرائی الخلائق ... وبعد فلما کان کتاب مرآة الحقائق کاسمه مظهر اللحقائق... اردت ان الحق به شرحا یفید قلوب قاصدیه... و سمیته ارائه الدقائق فی شرح مرآة الحقائق.

پایان موجود: سئل این کان ربنا ای فی ای رتبة کان ظهوره ... فقال کان فی عماء.

۳۳ — مکتوب به مولانا شاه محمد (گ ۳۴۲ الف) (فارسی) ۳۷۳

نامه ایست به خط نستعلیق خوب از کاتب دیگر (بجز کاتب دیگر رساله های مجموعه) که نام خویش را نیاورده و از قرن ۱۴ (یا اواخر ۱۳) است.

آغاز: هو. زبان ناطقه در وصف شوق ما لال است

چه جای کلک بریده زبان بیهـده گوست...

فواتح تسلیمات فاخره ... اتحاف خدمت جناب افادت ... اعلم الحکماء والمتکلمین... رئیس المحدثین والمفسرین مولانا محمدالمدعوبشاه محمد ... میگرداند ...

۳۴ — اختیارات منظوم (گ اندرون جلد) (فارسی)

از خواجه نصیر طوسی با عناوین اسامی بروج.

آغاز: هر مهی آید به تأیید خدای لم یزل

در ذیل این منظومه دو بیت است از میرزا الوغ بیک در بارهٔ سیر ماه.

۵۱۱: دفتریست به خط نستعلیق متوسط و گاه نسخ و نستعلیق یک کاتب (با چند قلم) مورخ ۱۰۸۵ یا ۱۰۶۵ . در آغاز پنج برگ اضافی است که در شمارهٔ برگهای مجموعه به‌حساب آمده و جزء آنست. درکنار این برگها نوشته هایی است مختلف (غالباً به خط کاتب مجموعه) به نظم و نثر و نیز یک تملک و مهر از «تراب اقدام‌الفقراء ابن معین‌الدین محمـد عبدالحمید الحسینی الصفوی»، اشعاری به ترتیب از سیدحسین خلاطی، واعظ قزوینی، کلیم، فیضی، میرمحمدیوسف کازرونی، نوعی، ملا سعدالدین، منسوب به حضرت علی (ع)، ملا علیخان شیرازی، خیام، نکهت، ابوسعید ابوالخیر. و قطعات نثر به عربی و فارسی شامـل چند حدیث، سخنانی به نقل از حکما و صوفیه و فهرست مندرجات مجموعه. مطابق این فهرست موجود در اول نسخه این رساله ها نیز (پس از ارائه الدقائق) باید باشد:

اصطلاحات‌الصوفیه (گ ۳۵۳)، شرح بیت خواجه حافظ (گ ۳۸۳)، مناجات اهلی (گ ۳۸۶)، رساله فی‌الوجود تألیف شیخ داود (گ ۳۸۷)، المضنون به عن غیر اهلـه (گ ۳۹۰)، رساله فی تحقیق مهیة‌النفس‌الانسانی (گ ۴۰۸).

در حاشیهٔ چند شماره از رساله ها نشانه بلوغ و مقابله و تصحیح دیده میشود. بر پشت برگ آخر مجموعه دستورالعمل و طلسمی است برای یافتن دزد. برخی از صفحات به صورت

مشجر نوشته شده است.

قطع: خشتی ۱٤/٥×۱۹ ج: تیماجی‌قهوه‌ای رنگ. برگ: ۳٤۳. سطور هرصفحه: ۲۱.
کاغذ: اصفهانی آهار مهره نخودی رنگ. شمارهٔ ثبت: ۳۱۲۱٦.

مجموعه ۳۱ رساله در معارف و عقائد وسلوك و فقه (عربی و فارسی)

۱ — زبدة‌المعارف (گ ۱ الف تا ۱۹٥ ب) (فارسی)

از مولی علی‌اکبر اژه‌ای (= ایجی = ایجه‌ای) از قرن ۱۳. وی این کتاب را در دو مطلب نگاشته: مطلب اول خود شناسی و مطلب دوم فصلهایی در خداشناسی، نبوت و امامت. در بخش خداشناسی به شرح اسماء حسنی و نیز به شرح توحید مفضل پرداخته (نسخه حاضر در اوائل شرح فقرات توحید مفضل ناتمام مانده است).

مؤلف این کتاب و کتاب دیگر خویش (رد پادری) را به نام فتحعلی شاه نگاشته و در آغاز (در نسخه کامل) از وی نام می‌برد. نسخهٔ حاضر نقص بسیار دارد ونسخه کامل این کتاب که بسیار مبسوط است درفهرست این کتابخانه با شمارهٔ ۳۹٥۲ معرفی شده.

فهرست ۱۰: ۲۰۸۷ ذریعه ۱۲: ۳۲ نسخه های فارسی از احمد منزوی ۲: ۲٥۳

آغاز (موجود در نسخه): پست‌تر از اینها گردانیده است و اگر از دست شهوت و غضب خود را نجات دهد.

پایان موجود: ای مفضل که هر چیزی از اعضاء را به جهت فائده آفرید ... و نیست مگر به علم و قدرت و حکمت.

۲ — کلید بهشت (گ ۱۹۷ ب تا ۲۳۰ ب) (فارسی)

همان کتاب که با انتساب به قاضی سعید قمی و با مقدمه استاد مشکوة به چاپ رسیده (۱۳۱٥ ش) اما در نسخه حاضر و پاره‌ای دیگر ازنسخ تألیف مولی رجبعلی تبریزی یا ملامحمد صادق اردستانی (مانند نسخه حاضر) یاد شده است.

رجوع شود به مقدمه استاد مشکوة و ذریعه ۱۸: ۱۳۲ و فهرست نسخه های خطی از احمد منزوی ۲: ۹۸۲

آغاز: بسمله لااله‌الاالله‌الکبریاء ... خداوندا زبان را از لاف و بیان را از گزاف و دل را از زنگ خلاف پاك و صاف گردان.

پایان: درورای این عالم آسمان وزمین و دریا و حیوان الی معناه بالفارسیه هوهوولاسواه

۳ — التباشیر (یا) الطباشیر (گ ۲۳۰ ب تا ۲۴٦ ب) (فارسی)

ازمحمد(محمدجعفر) بن محمدطاهرخراسانی، اصفهانی، یزدی‌مشهوربه کرباسی(۱). در کیفیت‌سلوك وعرفان و کشفها که نصیب‌مؤلف شده به‌ویژه دربارهٔ عدده۷و۹۹ که به‌تکرارازآن یاد میکند و ظاهراً نخست اشاره به سال عمر و دوم اشاره بـه تعداد روزهای مهلت او است از آغاز شروع بیماری آخرین او . مؤلف تعداد ٤۲ صحیفه (۲) از صحف‌ادریس را آورده ومیگوید همه درکتابی در نزد او بوده و اکنون آن کتاب در دست‌رس او نیست و بیش از این را نقل نمیتواند کرد.(۳) مؤلف به‌ترجمه حال خویش درکتاب اکلیل‌المنهج ـ تألیف دیگر خود ـ اشاره کند و گوید :

«سخن در لیله نود و نه و در لیلهٔ تالی لیلهٔ سابقه که‌لیلةالسبت باشد آن را لیلةالطباشیر نام نهادیم و هم به این جهت این نوشته راکتاب الطباشیر نام نهادیم و مراد ازکتاب‌الطباشیر که در اکلیل‌المنهج ذکرکرده‌ام در ترجمهٔ جعفر بن‌طاهرالخراسانی همین کتاب است. به بنده تباشیری نموده شد بروجهی که تبرید دل حزین باشد.» درجای دیگر از این رساله (ص ٤۸٦ دفتر) شرح حال خویش راکه اشاره به سلوك او دارد به اینگونه آورد :

«تاریخ ولادت بنده از این نظم ظاهر میشود

به سال الف و ثمانین به طالع مسعود رسید مژده مولود عاقبت محمود

و تاریخ هجرت از طوس به بلدهٔ اصفهان۷۲شهرشعبان و به حسب سنه هزار و صد وسه پس فرود آمدم به اصفهان به خرابه مدرسه و چون هوا سرد شد نتوانستم آنجا بودن، رفتم به خرابه مسجدی و قریب به هفت سال آنجا قرار گرفتم و چون در مدرسه جایی به من دادند... آن مدرسه مدرسه ملاعبدالله بود... جمعه ۱۷ شهرجمیدی‌الاولی سنه هزار و صد و ده بود و از مدرسه که بیرون آمدم دیگر به مدرسه رجوع ننمودم و تاریخ رجعت از مدرسه ملاعبدالله ربیع‌الاول سنه هزار و صد و بیست و دو بود. چون از مدرسه بیرون آمدم نهایت قوام و ریاست‌و اقتدار این بنده بود و عامه و خاصه را رجوع به این بنده بود ارادهٔ کسبی کرده و در فکر عزلتی

---

۱ — در ذریعه ۳ کتاب با نام تباشیر معرفی شده یکی ازآخوند کرباسی ۲ـ از محمدجعفر کرمانی و ۳ـ از محمد جعفر خراسانی اصفهانی مؤلف اکلیل‌المنهج و مطالعه نسخه حاضرنشان میدهد هر سه یکی است تألیف محمد جعفر بن محمد طاهـر یزدی خراسانی اصفهانی و مشهور (به‌کرباسی به دلیل اشتغال به‌کرباس فروشی) باشد.

۲ — مرحوم شیخ‌عبدالنبی قزوینی که ترجمه او را آورد، گوید مجموعی ازمؤلف درنزد بنده‌است شامل ٤۰ صحیفه و گویا صحف ادریس نام کتاب دیگر او است.

۳ — ذیل صحیفهٔ ۱۰ گوید : ما بلغ‌الی من‌صحف ادریس ما تلوته علیك وکانت عده اخری‌لم احفظها و هی‌فی کتاب لیس‌الکتاب بمحضری و لعله انفق منی فما حفظتها ...»

بودم پس دکان کرباس فروشی گشودم ونشستم ومشغول به‌سبک کردن علائق بودم تاآنکه ... لطف‌الهی بااین روسیاه بنده به‌جهت عزلت‌داخل خانه‌خود شدم سال‌هزاروصد وبیست وپنج واین تاریخ وقت عروض مرض الهی بود. دل مرا از غیر منقطع و گسیخته ساخت و از هزار و چهل و نه مرضم مرض موت باشد ... و انتهای مرض به هفتاد و پنج ... و از جمله واردات همین لیله که خود را با محمدبن محمد طوسی‌دیدم علی وجه‌المعانقه و ادریس ما هردورا معانقه کرده بود» (ص ٤٨٧) قزوینی میگوید «درکتاب اوسخنان کفرآمیز دربارهٔ قرآن(۱) دیده و از این بعد به زیارت قبر او نرفته» و نیز میگوید :

«وکان ذکره‌الله الله یقوله صباحاً و مساء لیلا و نهاراً لایفتر منه ساعة ... و اموره‌العجیبه کثیره»

در هرحال وی درسلوك روشی بسیار سخت و طاقت‌فرسایی داشته وتوصیه کرده است وبه گفتهٔ خودآن‌را میزان‌الله میداند: «پس شخص انسانی که مجتنب‌باشد دراین جهان از جمیع آنچه قالب را درکار باشد مگر به قدر ضرورت هر آینه رعایت میزان‌الله کرده باشد ... اجتناب از گفتن، شنیدن، بوییدن و دیدن ...» و بازگوید «وقد وصی لک من جرب ذلک و هو علی علیه‌السلام حیث قال فان من اتقی عزو قوی و شبع وروی ... فابدل‌الله‌له من‌ذلک قوة فی‌بدنه لکن‌فی‌ذلک‌مشقة عظیمه ...» وی این‌حدیث‌را ازرسول‌خدا نقل‌میکند که «تمعدواواخشوشنوا... و ذکر بعض‌العلماء فی‌معناه تشبیه نمایید به معدبن عدنان یعنی ترك تنعم و نازکی چنان که عادت عجم است بکنید (ص ٤٦٧) ...»

رجوع شود به ذریعه ۳ : ۳۰۹ و ۱۵ : ۱٤٥ تتمیم امل‌الامل از قزوینی : ۹۵ - ۹٦

آغاز : بسمله‌لله‌الذی جعلنی من امة محمد ... شب جمعه نوزدهم شهر جمیدی‌الثانیه هزار و صد و پنجاه و یك ... و هی لیلة نود و نه و هفتاد و پنج دراین شب معرفت میزان‌الله به وجه بنده را حاصل شد و در بیان میزان‌الله آنچه به عبارت درآید هکذا میزان‌الله نوری‌باشد که مقوم همه انوار.

پایان : صحیفه وهی رابعه عشرهوالله‌الذی جعل من عباده من سبحات کلامه‌مالایعلمه الاهو ... و هو علی‌کل شی قدیر. قدتم هذاالکتاب بعون‌الملك‌الوهاب و قداستنسخت هذه‌الرساله‌الشریفه‌القدسیه راجیا لفهم معانیه‌العلیه‌العالیه فی‌تاریخ ثالث عشر شهر محرم۱۲۲٦

٤: شرح قصیده یائیه میرفندرسکی (گ ۲٤۷ الف تا ۲٦۲ ب)

ازمولی محمد صالح خلخالی (م - ۱۱۷۵) بر قصیده یائیه معروف :

چرخ با این اختران نغز و خوش زیباستی   صورتی در زیر دارد آنچه دربالاستی

ذریعه ۱٤ : ۱۵ و فهارس این کتابخانه و فهرست احمد منزوی ۲ : ۱۲٤٥

---

۱ — با دقت درکتاب تباشیر نادرست بودن این سخن آشکار میگردد.

۵— شرح بیتی در معمای فلسفی (گ ۲۶۲ ب تا ۲۶۳ الف) (فارسی)

شرح این بیت است:
منم معلول بی‌علت که علت گشت پیوندم   ازل فرزند من باشد ابد فرزند فرزندم
مراد از معلول عقل کل ... لفظ علت اول به معنی نقص است یعنی معلول بی‌نقص که مجرد محض است ...

پایان: و مراد از معلول مجعول اوست که عقل کل باشد ... که علت نفس کل است انتهی کلامه اعلی‌الله مقامه.

۶— بحر طویل در تولی و تبری قصیده (گ ۲۶۲ ب تا ۲۶۶ الف) (فارسی)

نخست در خداشناسی و توحید و سپس تا پایان جلوه‌هایی از تولی و تبری است. (خوبست با بحر طویل شمارهٔ ۲/۳۲۴۵ دانشگاه مقایسه شود).

آغاز: میکنم باز بیان حمد خداوند جهان داور و دادار کرم گستر و غفار عطا بخش و خطاپوش که از قدرت خود خلق نموده است همه عالم افلاك ...

پایان (موجود): که شد منکر اعجاز رسول و علی وآل علی ... زهی مرتبه و جاه و جلالی که خداوند جهان داده به ایشان ز ره فضل وعطا وکرم و رحمت و احسان. (پیش از این قسمت اخیر مقادیری از این اشعار از نسخه ساقط شده است.)

۷— الجواهر السنیه فی‌الاحادیث القدسیه (گ ۲۶۷ ب تا ۲۸٤ ب) (عربی)

از شیخ حر عاملی احادیث قدسی که به تعدادی از پیامبران ـ هر یک در بخشی جدا ـ دربارهٔ شأن امیرالمؤمنین علی‌علیه‌السلام و امامان پس از او (ع) خطاب شده است در ۲ باب:
احد هما فیما وردمن‌طرقنا وذکره علما ئنا فی مصنفاتهم والاخر فیما ورد من طرق‌العامه‌و کتبهم ... وارجو ان یکون هذاالکتاب فائقا علی جمیع المصنفات (ذریعه ۵ : ۲۷۱)

آغاز: بسمله‌الحمدلله‌الذی اوضح فی کلامه سبیل‌الهدایه

پایان موجود: عن‌ابی جعفر (ع) قال مکتوب فی‌التوراة التی لم تغیران موسی

۸— رساله بحرانیه (گ ۲۸۷ الف تا ۲۸۹ الف) (عربی)

جواب شیخ احمداحسائی است به سؤالات سیدحسین. موضوع سؤالات سید تفسیر و بیان چند مطلب است از سخنان فیض کاشانی دربارهٔ:

۱ — این که فناء عبد فناء ذات اوست یا جهت بشریت.
۲ — توجه تام که شرط فناء است چیست.

۳ — تحقیق مثالی که فیض برای فنا آورده و آن قطعهٔ فحم مجاورنار است . این رساله بنا برنوشته فهرست کتب شیخ احمد در جوامع الکلم به چاپ رسیده است (ص ۲۸۲).

آغاز: بسمله قال رحمه‌الله قال اهل‌المعرفه المراد بفناءالعبد لیس فناء ذاته اقول انما قالوا فناء ذاته.

پایان: ولو انی جعلتک فی‌عیونی الی یوم‌القیامه ما کفانی ...
ولاحول ولاقوة الابالله‌العلی العظیم ...والحمدلله‌رب‌العالمین.

۹— جواب سؤالات (گ ۲۸۹ الف تا ۲۹۲ الف) (عربی)

از شیخ احمد احسائی در پاسخ ۸ سؤال یکی از سادات:

۱— تفسیر آیه انالله و انااليه‌راجعون و آیه الا الی‌الله تصیر الاسور
۲— بیان قاعده بسیط الحقیقه کل‌الاشیاء
۳— معنی فقره: اللهم ارنا الاشیاء کماهی
٤— معنی حدیث ماارایت شیئاً الاورایت‌الله...
٥— معنی حدیث شرالثلاثه ولدالزنا
٦— معنی حدیث کندی حرکت فلک در زمان سلطان عادل
۷— عذاب نار ابدی است یا منقطع
۸— آیا بهشتیان آرزوی رتبه بالاتر میکنند یانه
(فهرست کتب شیخ: ۳۰۱— ۳۰۲)

آغاز: بسماله الحمدلله رب‌العالمین... اما بعد فیقول العبد... قدالتمس منی‌بعض‌السادة النبلاء... قال سلمه‌الله الاول قوله تعالی

پایان: من غیر از دراء الرتبه الادنی... لمثل هذا فلیعمل العاملون... وصلی‌الله علی محمد وآله‌الطاهرین

۱۰— طریق ریاضت و کیفیت تحصیل سعادت (گ۲۹۲الف تا ۲۹۳ الف) (عربی)

از شیخ احمد احسائی در پاسخ سؤال سید محمد بکاء واعظ. سید بکاء درطی‌نامه‌ای به شیخ احسائی ۷ سؤال کرده و هفتمین سؤال دربارهٔ راه سلوك و ریاضت‌است. ۶سؤال وجواب آنها (که نخستین آن دربارهٔ تفسیر سورهٔ توحید وششم دربارهٔ یک فقره از مناجات امام سجاد (ع) است) در جوامع الکلم به‌چاپ رسیده و این سؤال۷ در اصل بوده و به چاپ نرسیده‌است. دراین قسمت متن کامل سؤال که نزدیک به یک صفحه نسخه حاضر است، نخست نقل وپس از آن‌جواب احسائی‌آورده شده است. احسا وی دراین پاسخ تأکید کرده است تنها راه صحیح سلوك و ریاضت، متابعت سنت ائمه هدی و دوری جستن از شیوهٔ اهل تصوف است. (فهرست

کتب شیخ: ۲۹۶—۲۹۷)

آغاز: قال سلمه‌الله تعالی (درکنار صفحه آمده: القائل‌السیدالفاضل... (سید محمد الشهیربسیدالبکاء الواعظ سلمه‌الله تعالی) وبین‌لی فی‌آخرالاجوبه طریقةالریاضه... وقل‌لی‌ای شیءٔ افعل فی‌الخلوه... واناوالله العظیم معترف بلسانی و قلبی و جوارحی بان حقیقةالحق عندکم... واعلم‌یقینا ان‌لیس فی‌عصرنا احد یعرف قدرکم و انت مجهول‌القدر کساداتک الطاهرین... اقول ان طریق الحق... هوساسنه ائمةالهدی ... اما فی‌الاکل والشرب فلاتأکل حتی تجوع

در اواخر جواب چنین آمده: واماما ذکره اهل التصوف... من‌الریاضات والاذکارالتی لم تردعن الائمه فذلک زخرف القول... و هوطریق کثیرالحیات‌والعقارب مظلم کاللیل‌الدامس مسبع وهوسبیل الفجار وطریق النار فاجتنبوه لعلکم تهتدون والسلام علی‌من اتبع‌الهدی... و کتب العبدالمسکین‌احمد بن زین‌الدین‌والحمدلله‌رب‌العالمین‌وصلی‌الله علی محمد وآله‌الطاهرین

۱۱— سیر و سلوك (گ۲۹۵ب تا ۳۰۰ الف) (فارسی)

از مولی محمد تقی مجلسی (بنابر نوشتهٔ ذیل نسخه). این رساله به‌جز تشویق‌السالکین است اما صحت انتساب آن به مجلسی باتوجه به مضامین رساله بعید می‌نماید. نویسندهٔ این رساله برعشق و محبت تأکید میکند و امام جعفر صادق را پیشوای عاشقان میخواند.

آغاز: بسمله الحمدلله رب‌العالمین... وبعد اعلم ایدك الله تعالی که چون حق سبحانه وتعالی خلائق را به جهت عبادت و معرفت...

پایان: اگربه شرط روند غالب آنست که در یک اربعین به یار میرسد واگر بی‌مرشدروند در نهایت صعوبت است... این چند کلمات از جهت فرزندی سیداعاظم السادات نوشته شد. امید که داعی خود را فراموش نفرمایند. سیما درعتبات و مظان استجابت دعوات. نمقه محمد تقی‌ابن‌المجلسی... فی‌ذی‌القعده الحرام سنه ۱۰۶۸. نقلت من خط من نقل من خط مولانا العالم... محمد تقی المجلسی ۱۲۱۱.

۱۲— حدیقة الشیعه— قطعه‌ای از (گ۳۰۰ب‌تا۳۰۱ب) (فارسی)

این قسمت که دراین دفتر نقل شده دربارهٔ ذم صوفیان است که انتساب آن به اردبیلی مورد تردید است.

۱۳— رضاعیه (گ۳۰۱ب‌تا ۳۰۹الف) (فارسی)

از مولی محمد تقی مجلسی. مجلسی مهمات مسائل رضاع را در ضمن ۲۶ مسئله در این رساله بیان داشته است.

(فهرست دانشگاه: ۱۹۰۱)، آستان قدس ۵: ٤٤٥

آغاز: بسمله الحمدلله رب‌العالمین... چنین گوید احوج المربوبین... محمد تقی بن‌مجلسی الاصفهانی که چون در عصرما افراط و تفریط بسیار درامر رضاع واقع شده بود در میان‌طلبه، این رساله را نوشته تا آنچه‌وسط که صراط مستقیم است ظاهر شود.

پایان: بیست و ششم منقول است که پرسیدند از حضرت معصوم صلوات‌الله علیه که زنی بزغاله‌ای را شیر داده بود تا استخوانش سخت شدو... زاییده است آیا شیر او را می‌توان خورد... فرمود... باکی ندارد. والحمدلله‌رب‌العالمین . تمت‌الکتاب فی... سنه ۱۲۱٤ من الهجره علی‌هاجرها الاف سلام و تحیه

۵۱۲: دفتریست از قرن ۱۳ (تاریخ ۱۲۱۱ و ۱۲۲٤ در نیمه آخردارد). نیم اول به قلم نسخ و نیم دیگر نستعلیق. عناوین در متن و حاشیه برخی از صفحات: شنگرف.

قطع : رقعی ۱۰/۵×۱٦ ج: تیماجی مشکی نیازمند تعویض جلد . برگ ۳۰۹ سطور هر صفحه: ۲۰ و۲۳— کاغذ : فرنگی نخودی رنگ. شماره ثبت: ۳۱۲۱۷

مجموعه ۹ رساله در حدیث، نحو، منطق و فلسفه (عربی)

۱— صحیفةالرضا (گ ۱ب‌تا ۳۷ الف)

احادیث وسخنانی است منقول از حضرت‌رضا سلام‌الله‌علیه. مطابق نسخه طبرسی. رجوع شود به ذیل شماره ٤٦۲/۱ صفحه ۱۷۵ - ۱۷۷ این‌فهرست.

آغاز: بسمله اخبرنا الشیخ الامام الاجل... امین الدین... ابوعلی الفضل بن‌الحسن الطبرسی... سنه تسع‌وعشرین و خمس‌مائه قال، اخبرنا الشیخ الامام ابوالفتح عبدالله بن عبدالکریم بن هوازن القشیری... غرة شهرالله المبارک‌سنه احدی و خمسمائه قال حدثنی الشیخ ...علی بن محمدبن علی‌الحاتمی الزوزنی...

پایان: انتقم‌له یوم القیامه من قاتله. تمت‌الصحیفه‌الصحیحه الرضویه یوم الثلاثه من شهرجمادی الاولی ۹۵۹.

۲— شرح مصباح (گ ۳۷ ب — ٦۰ ب)

مصباح در نحو از ناصر مطرزی (م— ٦۱۰) است و این شرح باید همان باشد که به نوشته حاجی خلیفه به‌وسیله یکی از فضلا بردیباجه مصباح تألیف شده و در دیباجه این شرح از املاء علم نحو به وسیلهٔ حضرت علی‌علیه‌السلام برابوالاسود دوئلی یاد شده است.

کشف‌الظنون: مصباح

آغاز موجود: والثالث ان‌یکون منصوبا و هوعلی‌وجوه ایضا... وقدحان وقت الشروع فی اعراب دیباجةالکتاب... لکن لابدلنا اولا من بیان امور اربعه... الاول فی‌اثبات وجوب‌قرائه... الرابع فی بیان وضع هذاالعلم و هوان اباالاسود سمع قارئا یقراء... ثم ذهب الی امیرالمؤمنین

علی کرم‌الله و جهه واخبره بتلک لمخالطة العجم العرب و کثرة المولدین... وقال تعلیماله اقسام الکلمه ثلثه... و بعد بیان هذاالمرصود لابد من‌الشروع فی‌المقصود . قال المصنف رحمةالله علیه اما بعدحمدالله ذی‌الانعام

پایان موجود: فیستعار له اسم‌القتل ثم یستعار منه قتل بمعنی‌ضرب ضرباً شدیداً وقس علیه غیره. ثم .

۳— مناجات و توسل منظوم (۶۱ الف)

از شاعری به نام «حسین»

آغاز: الهی باعظم اسمائک وبحمدک — وصلوة حبیبک واسطة الفیضان
وآلـه الکـرام مصـابیح االظلام — امنائک حفظة دینک بادمـان

پایان: وادرك العاصی المسکین الراجی — المستجیر عبیدك الحسین ومن علی باحسان

این نسخه به قرینه اصلاحات انجام شده در آن باید خط مؤلف باشد .

٤— النقیض رسالة فی... (گ ٦۳ الف تا ٦٦ الف) (عربی)

رساله ایست در تعریف نقیض و تناقض در اصطلاح منطق. در یک نسخه دیگر که در الهیات تهران موجود است نام مؤلف حنفی یاد شده است و دورنیست همان محمد حنفی تبریزی باشد که در ۹۲٦ شرح براثبات‌الواجب‌قدیم دوانی (شماره ۳/۱۸۳٤،۲/۱۸٤۳ ۲—۱۸٤٤و) نوشته است. فهرست ٥:۳۰۳—۳۰٦ فهرست الهیات تهران ۱: ۳۸٦ (ش ۳/۷٥۸ د)

آغاز: بسمله الحمدلمن لانقیض له والصلوة علی‌رسوله‌الذی لانظیرله اعلم ان‌النقیض قدیکـون فـی‌المفـردات بـان یعتبر مفهـوم فـی‌نفسه بـدون اعتبـار صدقـه علـی شیء

پایان: هذا تحقیق الکلام فی‌النقیض علی وجه ینحل کثیر من‌الشبه الموردہ فی‌مواضع عدیده کمالا یخفی علی من له تتبع و تدبر فی‌العلوم. تمت‌الرساله فی شهر جمادی‌الاولی سنه ۹٦۷ (این نسخه به خط نستعلیق است بدون رقم کاتب)

٥ — حاشیه حاشیه لوامع الاسرار (گ ٦۷ ب تا ۷٤ ب)

از محمدبن فخرالدین رستمداری (ق ۱۰ - ۱۱) بـر حاشیه میرسید شریف گرگانی در نفس‌الامر و اثبات جوهر مفارق. (این رساله در جایی یاد نشده (طبقات قرن ۱۰ : ۲۲۲)

آغاز: بسمله الحمدلله‌المفضل المنعام ... فیقول‌الفقیر الی رحمة‌الباری محمدبن‌فخرالدین الرستمداری... لماتوارد افکارالفضلاء علی ماافاده‌سیدالمحققین فی حاشیه المطالع فی بیان‌معنی نفس‌الامر والنسبة بینهما و بین کل من‌الخارج‌والذهن و لم یأتوا فی اکثرها بما یوافق‌الصواب

پایان: لا یوجب‌الا الوجود الاختراعی‌له فتامل وفقناالله‌وسائرالمحصلین بمحمدوآله الطاهرین

۶ — شرح اثبات‌الواجب (۷۵ الف)

از مولی حسین بن عبدالحق الهی اردبیلی (م - ۹۴۰)
(فهرست ۵ : ۲۹۷-۲۹۸ ذریعه ۱ : ۱۰۴ و ۱۰۶، ۶ : ۹۲ و ۱۳۹ : ۵۸)
پایان : قد تمت‌الرساله الموسومه‌باثبات‌الواجب علی یدی‌الفقیر الی‌الله الولی سعدالله بن امان‌الله‌بن علی‌فی‌شهر ربیع الثانی‌سنه ۱۰۹۰ والختم بالصلوة علی‌محمدوآله (از این‌نسخه تنهابرگ آخر آن موجود است).

۷ — شرح اثبات‌الجوهرالمفارق (گ ۷۵ ب تا ۸۰ الف)

- شرح اثبات‌العقل‌الکل از مولی جلال‌الدین محمدبن اسعد دوانی (م - ۹۰۷) بررساله اثبات‌العقل خواجه نصیر طوسی (فهرست ۵ : ۲۹۶ - ۲۹۷ ذریعه ۱ : ۹۸ و ۱۳ : ۵۸احوال‌و آثار خواجه چاپ دوم : ۴۶۷)
آغاز : بعد حمدالله مبدع الحقائق
پایان : ولی فی تحقیق نفس‌الامر کلام بعیدالغور ارجو من عنایةالله تعالی ... تیسیر تحقیقه و تنقیحه انه خیر من اعان وهوالمستعان وعلیه‌التکلان.
درکنار صفحات رساله‌حاشیه هایی با نشان حسین یا ح‌س دیده میشود.

۸ — نثراللئالی (گ ۳۶ - حاشیه) (عربی)

کلمات قصار حضرت مولی(ع) به ترتیب حروف الفبا (ذریعه ۲۴ : ۵۴)
این نسخه برگهایی ازاول رساله را ندارد و از حرف الضاء شروع میشود.
آغازموجود : ضل من رکن الی ...
پایان : یبلغ المرء بالصدق الی منازل الکبار. تمت‌الکلمات ... نثراللئالی علی‌یدالحقیر... ابن‌المرحوم محمدکریم محمد حسین ... سنه ۱۱۳۹ و صلی‌الله‌علی‌محمدوآله الطاهرین.

۹ — مناجات (گ ۶۴ الف تا ۶۷ ب - حاشیه و متن)

مناجات است با ترجمه بین سطور.
آغاز : الهی کم من عدو انتضی علی سیف عداوته و ... (از نسخ محمدحسین کاتب نسخه بالا).

۵۱۳ : دفتریست باخطوط مختلف‌نسخ ونستعلیق باچندقلم و باچندتاریخ ازقرن ۱۰. شماره ۱ نسخ مورخ ۹۵۹ . شماره ۲ نسخ ریز و خوب کاتبی دیگر. شماره ۳ نستعلیق مورخ ۹۶۷. شماره ۶ نستعلیق ۹۵۱ و شماره ۷ به قلم شماره ۶ (بدون تاریخ) است. عناوین شمارهٔ ۲ آب طلا.

قطع : رقعی ۱۰/۵×۱۸ ج : تیماجی مشکی. برگها : ۸۰ سطور هر صفحه : مختلف
کاغذ : اصفهانی شکری رنگ و نخودی. شمارهٔ ثبت : ۳۱۲۱۸

مجموعه ۳ رساله در رجال و درایه (فارسی و عربی)

۱ — الوجیزه فی‌الدرایه (گ ۱ ب تا ۶ الف) (عربی)

از شیخ بهاءالدین محمد عاملی. دارای یک مقدمه و ۶ فصل و خاتمه.

ذریعه ۲۵ : ۵۱

آغاز: بسمله الحمدلله علی نعمائه‌المتواتره ... هذه رساله عزیزه موسومه بالوجیزه ... جعلتها کالمقدمه لکتاب حبل‌المتین

۲ — اساسی مشایخ قم (گ ۷ ب تا ۴۳ ب) (فارسی)

ـ تذکرهٔ مشایخ قم، از نورالدین علی بن حیدر علی منعل قمی (زنده در ۹۷۸).
مؤلف در دیباجه مفصل رساله، شیوهٔ تألیف خویش را بیان داشته واز شاه طهماسب با تجلیل یاد میکند. ازکتاب الدلائل‌البرهانیه فی تصحیح‌الحضرة الغرویه (منتخب رساله فرحةالغری عبدالکریم بن طاووس که انتخاب کنندهٔ آن شناخته نشده است) حدیثی در بارهٔ مسافرت حضرت امام رضا (ع) به قم در راه خراسان نقل میکند. تألیف این رساله در ۹۷۸ به پایان رسیده است. برای آشنائی اجمالی با آن و نیز فهرست اسامی مشایخ یاد شده در آن به «کتاب‌شناسی آثار مربوط به قم» تألیف مدرسی طباطبائی رجوع شود.

مؤلف، کتاب دیگری در رجال دارد به نام نهایةالآمال که به ترتیب کتاب خلاصه الاقوال علامه حلی است و تألیف آن تمام نیست. نسخه‌ای از آن درکتابخانهٔ مرکزی دانشگاه تهران موجود است.

نورالدین قمی علاوه بر رسالهٔ حاضر وکتاب نهایةالآمال ، شرحی بر مبادی‌الاصول علامه حلی دارد و هم‌چنین کتابی در فضیلت مدینه و مشاهد ائمه که در دیباجه این رساله به آن اشارت رفته است :

«و چون به خصوص فضیلت مدینه مشرفه و مشاهد ائمه علیهم‌الصلوة‌والسلام رساله‌ای مرتب گشته به ایراد آن توجه ننمود». از این رساله تا این زمان نسخه‌ای دیگر نمی‌شناسم و صاحب ذریعه نیز به نام آن اشارتی ندارد.

رجوع شود به ریاض‌العلماء ٤ : ۷۵، هدیةالعارفین ۱ : ۷٤۹ ، کتاب شناسی آثار قم از مدرسی طباطبائی (جلد اول مآخذ تحقیق در بارهٔ قم)[1] : ٤٦ مصفی‌المقال : ۲۷۹ [2].

---

۱ — در این مأخذ فهرست مشایخ یاد شده در رساله رجالیه آمده و نیز توضیح در بارهٔ رساله و ارزش محتوای آن.

۲— و رجوع شود به طبقات (قرن ۱۰) : ۱٦٤

آغاز: بسمله حمد بی‌حد و ثنای بی‌عد علیمی را که بنی نوع انسان را به سبب افراد متحلی به حلیه علم از سایر مخلوقات ممتاز گردانید ... و بعد فقیرحقیر قلیل التحصیل کثیرالتقصیر نورالدین علی قمی مشهود ضمیر منیر ... ارباب فطنت و ذکاء ... میگرداند که چون ناخدای با بصیرت ... نشو و نما نفرموده‌اند الا در ریاض تربت شریفه مدینةالمؤمنین قم.

پایان: و چون غرض از وضع این رساله ایراد اسامی شریفه حضرات مشایخ قم است بدین قدر اختصار نموده ... درخاطر چنان‌است که رساله‌ای مشتمل برخصوصیات احوال هریک... نوشته شود و ما اتکالی الا علی‌الله ... و توفیق اتمام این تذکره در اوائل شهر رمضان سنه ثمان و سبعین و تسعمائه در مدینةالمؤمنین قم روی نمود. تم.

۳ — رساله رجالیه (گ ٤٥ ب تا ۷۳ الف) (عربی)

ـ المنهج‌اللطیف فی احوال‌الرجال از حسین بن عبد علی بن محمد بن زعل. روش تألیف این رساله که پیرو ایضاح‌الاشتباه حلی است با اختصار چنین است که مؤلف هر حرفی را (از همزه تا یاء) در یک باب وهر نامی را درفصلی‌آورده به این گونه که نام وتعداد هرنام، ثقات ، ضعفاء و مجاهیل و ممدوحون و نیز موارد اختلاف را با اختصار و هریک را در فصلی خاص می‌آورد و آحاد را (نامهایی را که در راویان بیش از یک تن به آن نام نیست) جملگی در یک فصل خاص یاد میکند. چنان که در باب نخست (همزه) فصل ٥ ویژهٔ آحاد است و در این فصل این نامها به این گونه یاد شده : «الفصل‌الخامس فی‌الاحاد ابیض و احزمه مجهولان و اجلح فیه قولان للعامه و ثقه بعض وضعفه آخر و احکم ضعیف».

درپایان رساله یک باب به کنیه ها اختصاص یافته و در «ابوالخزرج» کتاب ناتمام مانده است.

در اعیان‌الشیعه حسین بن زعل بحرانی به نقل از انوارالبدرین یاد شده که از حدود قرن ۱۳ - ه است و باید جز این حسین بن عبد علی بن محمد بن زعل باشد.

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی شدت الرجال الیه‌الرحال و تا هت فی مرامی وحدانیته عقول الرجال و اسفر صباح‌العرفان عن جهالة من تعاطی لادراکه‌الحل والترحال و صدح بلبل الوحی الالهی بان قاصدالحقیقه طالب للمحال ... اما بعد فان‌الاقل الاذل‌المخطی... حسین بن عبد علی بن محمد بن زعل ... یقول ان من جاری قلم‌القدر والقضاء انه نفث فی روعی ان اکتب منهجا لطیفا فی‌احوال‌الرجال ... باب‌الهمزه و فیه فصول‌الفصل‌الاول آدم ثمانیة رجال الثقات‌منهم ثلثه و هم آدم‌بن اسحاق‌الاشعری و ابن‌الحسین‌النخاس ... و واحد ضعیف و هو ابن محمدالقلانسی والباقون مجاهیل.

پایان موجود: ابوخداش اثنان الشرعبی ثقه والمهدر البصری قیل ثقة و قیل ضعیف

ابو خدیجه اثنان سالم بن سلمه ... و ابوالخزرج

در کنار صفحات این رساله حاشیه‌ها ایست به نقل از مجمع البحرین ورجال سید مصطفی، از مؤلف و با نشان منه و «حسین» از آن جمله حاشیه‌ایست دربارهٔ عبدالله‌بن سنان. این حاشیه با نشان اخیر آمده است: «محمدبن سنان المشهور لیس اخا لعبدالله بن سنان و انمااخوه رجل یقال له محمدبن سنان مجهول‌الحال»

۵۱٤: دفتریست با دو قلم‌نسخ و نستعلیق از چند کاتب و در چند زمان. رساله نخست (وجیزه) نسخ قرن ۱۳ و رساله ۲ و ۳ به ترتیب نستعلیق و نسخ قرن ۱۲ - ۱۱. بر پشت‌برگ آخر و جیزه (ص ۱۱) نام چندکتاب رجالی معروف است با این عنوان: «کتب رجال که الحال شایع نمی‌باشد بدین موجب می‌باشد» اسامی کتابها از این قرار است: کتاب رجال صدوق، رجال احمدبن محمدبن خالدالبرقی، رجال عقیقی، رجال‌ابن غضائری، رجال‌اصل کشی، رجال‌ابن طاووس، رجال کبیرعلامه‌حلی، کشف‌المقال، رجال‌ابن نوح استادنجاشی، رجال‌ابن‌عنبه زیدی‌المذهب، رجال سید یوسف کربلائی در عهد سلاطین صفویه، کتاب حاوی شیخ‌عبدالنبی جزائری، کتاب ایجازالمقال شیخ فرج‌الله جزائری، جامع‌الاصول‌ابن اثیر، تقریب ابن‌حجر. بر پشت نخستین برگ رساله رجال قم (ص ۱۲) چند تملک و یادداشت است از آن جمله «ابن‌المرحوم آخوند مولانا محمد علی ضیاءالدین محمد سنه ۱۱۷۷». پس از رساله رجال قم‌بر ص ۸٦ تا ۸۸ یادداشتهای متفرق است به ترتیب:

چندبیت ازعینیه حمیری، تقسیمات حدیث، چندیادداشت رجالی دربارهٔ: ضبط واژهٔ «مشکدانه» لقب یکی از محدثان، بتحریه به ضم اول (از زیدیه) و ارکان اربعه حدیث(به‌نقل از رجال سید مصطفی).

عناوین شنگرف (در رجال قم عناوین با قلم سیاه درشت‌تر).

قطع: رقعی ۱۰/۵ × ۱٦ ج: تیماجی قرمز ضربی. برگها: ۷۲ سطور هر صفحه: مختلف. کاغذ: مختلف شمارهٔ ثبت: ۳۱۲۱۹

مجموعه دوکتاب در حدیث و فقه: (عربی)

۱ — **کتاب‌الاخبار** (گ ۱ ب تا ۵ الف)

از یکی از اهل سنت باید باشد. دارای چهل باب است در فضائل اعمال و برخی از وظائف عمومی و در هر باب ۱۰ حدیث. عناوین ابواب از این قرار است: ۱- فی‌فضیلة‌العلماء ۲ - فی‌فضیلة ذکرلااله‌الاالله ۳- فی‌فضیلة ذکر بسم‌الله‌الرحمان‌الرحیم ٤- فی‌فضیلة‌الصلوات ۵- بیان‌الایمان ٦- فضیلة‌الوضوء ۷- فضیلة‌السواك ۸- فضیلة‌الاذان ۹- صلوة‌الجماعه ۱۰- صلوة‌الجمعه ... ۱۲- فضیلة‌العمامه ...۲۵- فی‌عقوبة‌اللواط ... ۲۸ - فضیلة‌الرمی... ۳۰- فی

منع کثرة الاکل ... فی فضیلة سؤال المریض... ۳۸ - فی عقوبة النائح (۱) ۳۹- فی فضیلة الصبر (در نسخه حاضر پایان کتاب و باب . ٤ وجود ندارد.)

آغاز: بسمله الحمدلله رب العالمین ... اما بعد اعلم ان اسم هذاالکتاب کتاب الاخبار و بنائه علی اربعین بابا و فی کل باب عشر احادیث

پایان: ان صبر اجتباه و ان رضاه اصطفاه

۲ــ جعفریه ، رساله (گ ۱٦ ب تا ٦۳ ب)

از محقق کرکی علی بن حسین بن عبدالعالی (م - ۹٦۰).

آغاز: بسمله الحمدلله الولی الحمید

پایان موجود: و ان ادرکها والا اعاد ظهراوالعدد و هو خمسه

(این نسخه ناقص است).

۵۱۷: این دفتر به خط نسخ است با ۲ قلم و از ۲ نویسنده از قرن ۱۲، درکنار چند برگ پشت حاشیه‌هایی است از مؤلف. برپشت برگ آخر شمارهٔ ۱ شعرهائی عامیانه در اسامی ائمه (ع) است. عناوین شماره یکم شنگرف.

قطع: رقعی ۱۳ × ۱۹ . ج: تیماجی قهوه‌ای تیره دارای برگردان و مندرس. برگها: ٦۳ . سطور هر صفحه: ۱٤ و ۱۲ . کاغذ: فرنگی . شماره ثبت: ۳۱۲۲۲

مجموعه ۲ رساله در عقائد و معارف (عربی و فارسی)

۱ ــ هدایة‌الطالبین (گ ۱ ب تا ۸۰ ب) (فارسی)

از حاج مولی هادی سبزواری (م - ۱۲۸۹) رساله‌ایست مستدل در نبوت و امامت مرتب بر ۲ باب، هر باب بر چند فصل و هر فصل بر چند «هدایت». باب اول در نبوت و باب دوم در امامت.

مؤلف این رساله را به‌خواست ناصرالدین‌شاه قاجار تألیف کرده وبنابر توصیهٔ میرزاآقاخان‌ـ نوری ـ که درآن وقت صدراعظم بوده است ـ آن‌را موجز و به زبان فارسی ونزدیک به‌افهام‌عامه نگاشته است و در دیباجه از این هر دو به اینگونه یاد میکند:

«در این اوان ... فرمایشی رسید از ناحیه علیه ... ناصرالدین شاه قاجار ... که رساله‌ای در نبوت و امامت بنگاریم... و چون رأی بیضاء ضیای ... صدراعظم و وزیر افخم بر این بود که قریب به افهام کافه تحریر شود ... به خواهش آن جناب فارسی نگاشته ... و نامیدیم این رساله را به هدایة‌الطالبین فی معرفة‌الانبیاء والمرسلین والائمة‌الهادین.

---

۱ ــ در این باب آمده: قال (ص) لعن‌الله‌النائحه والمستمعه والحالقه والناظره‌والسابقه والواسمه والمقوسه والسلیطه والمرحباء

این کتاب به وسیلهٔ یکی از استادان دانشگاه تهران در دست تحقیق و نشر است. فهرست ۲ : ۴۹۳ و ۳۰۲:۱۱ ذریعه ۲۵ : ۱۸۲ فهرست دانشگاه تهران ۳ : ۶۳۸ فهرست دانشکدهٔ ادبیات ۳ : ۳۹ منزوی ۲ : ۱۰۰۷

آغاز: بسمله . سپاس ایزدی را که آنجا که او موجود است هیچ موجودی را وجودی نیست و در مشهد شهودی که او مشهود است هیچ شاهدی را نمودی نه ... اما بعد چنین گوید العبدالمفتاق ... الهادی بن مهدی‌السبزواری.

پایان: و هوالقیم بامر عباده غیباً و شهادةً والحمدلله اولا و آخرا والعظمة له باطناً و ظاهراً والسلام علی محمد و آله دائما متواتراً و قد فرغت من تألیف الرساله فی‌الیوم‌الثامن من رجب ... اربعه و سبعین بعدالمأتین والالف من‌الهجرة‌النبویه ۱۲۷۴ . حرره محمدالسبزواری فی ۱۲۷۸ .

۲ — قرةالعیون (گ ۸۱ ب تا ۱۰۲ الف) (فارسی و عربی)

از فیض کاشانی محسن بن مرتضی (م - ۱۰۹۱) . دارای ۱۲ مقاله ، هر مقاله دارای پنج کلمه به نظم و نثر فارسی و عربی در اسرار اسماء و صفات الهی و معارف حقیقیه و پاره‌ای ازمسائل اعتقادی وفلسفی. این کتاب دربرخی ازنسخ با نام «کلمات مکنونه» یاد شده‌است.

فهرست ۹ : ۵۵۶-۵۵۷ و۱۰ : ۱۲۷۴،۳۱۲ ذریعه ۱۷ : ۷۵

آغاز: بسمله . یا مبدع الارکان‌والاصول و واهب‌النفوس‌والعقول

فیقول‌المعتصم‌بحبل‌الله... محسن بن مرتضی ایده‌الله قدجئتکم من‌معدن‌العلم بحق‌الیقین.

پایان موجود در نسخه: و اماالحدوث بمعنی‌المسبوقیه بالمحدث فله معنیان احدهما الحدوث‌الذاتی و هو ان یکون (کاتب دنباله رساله را نانوشته گذارده است).

۵۱۸ : دفتریست به خط نسخ قرن ۱۳ با دو قلم و از کاتب رسالهٔ نخست (هدایةالطالبین) به قلم محمد سبزواری و مورخ ۱۲۷۸ و رساله دوم (قرةالعیون) به قلم نسخ ریز و زیبا است و رقم کاتب ندارد و نسخه‌ناتمام‌است. کاتب‌جای‌عناوین را (در شمارهٔ ۲) سفید گذارده (شاید به قصد آن که با قلم شنگرف بنویسد).

قطع : رقعی ۱۰/۵ × ۱۷ . ج : تیماجی قهوه‌ای رنگ سوخته ، اندرون تیماج قرمز . کاغذ : فرنگی آهار مهره شده شکری رنگ . تعداد برگ ۱۰۲ . سطور هرصفحه : ۱۲ و ۱۵ . شمارهٔ دفتر ثبت : ۳۱۲۲۳ .

مجموعه ۳ رساله در رد صوفیه (عربی)

۱ — السهام‌المارقه من‌اغراض‌الزنادقه (گ ۶ ب تا ۳۱ الف)

از شیخ علی بن محمد بن حسن عاملی مؤلف الدرالمنثور (م - ۱۱۰۴) در رد بر صوفیان

مرتب بر ۱۲ فصل و خاتمه با عنوانهای زیر:

فصل اول حدیث مشارالیه (منظور حدیثی است در ذم غناء و رهبانیت که مؤلف در الدرالمنثور با شرح اندك آورده و در این کتاب در بارهٔ آن به تفصیل پرداخته و دیباجه این کتاب نشان میدهد که نیت شرح این حدیث باعث تألیف این کتاب - سهام مارقه - گردیده است).

فصل دوم ان تحریم الغناء ممالاخلاف فیه بین الامامیه و ثابت.

فصل سوم و اعلم ان هذاالاسم وهو اسم التصوف کان مستعملا فی فرقة من الحکماء الزائغین عن طریق الصواب ۴۲۲

فصل چهارم ثم وصل الامر الی ان صارالتصوف غیر مشروط بالعلم ولو بعلمهم الذی یدعونه.

فصل پنجم وانی لا عجب ممن یدعون هذه‌المرتبه والکشف... فالغزالی انکشف له فضل ابی‌بکر.

فصل ششم فهذا سبیل من یدعی‌العلم منهم ... فما ظنك باقوام منهم وهم اکثرهم فی هذالزمان (۱).

فصل هفتم و اعلم انه لماسرت سیرة الصوفیه الی‌الامامیه کان فی اول‌الامر من یفرق بین الغث‌والسمین.

فصل هشتم ثم تلاشی‌الامر و وصل الی ارتکاب ما سلکوه ... الی ان وصل‌الامر الی التنفر من‌الشرع و اهله.

فصل نهم وکان هذاالزمان الذی ذکره سیدالاولین والآخرین (ص) ... فی وصایا طویله لابی‌ذر... قوم یلبسون‌الصوف.

فصل دهم و لنورد نبذة من احتجاجات مولاناالصادق علیه‌السلام علی‌الصوفیه

فصل یازدهم و روی عن‌مولاناالرضا علیه‌السلام قال قال‌علی‌بن‌الحسین علیه‌السلام اذا رایتم الرجل قد حسن سمته ... و تخاضع فی‌حرکاته فرویدا لایغرکم

فصل دوازدهم و من حدیث روی عن سیدنا ...العسکری ... فاما من‌کان من‌الفقهاء

خاتمه تشتمل علی نصیحتین‌الاولی للمتصوفه والثانیه للمتشرعه

مؤلف درآغازکتاب از الدرالمنظوم (درشرح اصول‌کافی) والدرالمنثورخویش یادمیکند ودرفصل ۶ فهرستی ازکتابهای برخی‌ازعلماء اهل‌سنت وشیعه در ردصوفیه‌آورده وازاین‌کتابها یاد میکند: کتاب شیخ‌مفید (فی‌الردعلی اصحاب‌الحلاج)، کتاب سید مرتضی، مطاعن‌المجرمیه

---

۱ - در این فصل چند داستان از ملاقاتهای خویش با مدعیان‌کشف و متصوفه نقل میکند و نیز فهرستی ازکتابهایی از عامه و خاصه در رد و ذم متصوفه و تصوف می‌آورد.

تألیف شیخ علی کرکی، حدیقةالشیعه اردبیلی، کشکول منسوب به علامه حلی، کتاب‌الاعتقاد دوریستی، الهادی الی‌النجات‌ابن حمزه، عمدة‌المقال تألیف شیخ حسن فرزند شیخ علی کرکی، کتاب ابوبکر طرطوسی و جزاینها.

ذریعه ۱۲ : ۲۶۰، آستان‌قدس ٤ : ۱٦٤ وفهرست‌الفبائی ٤۱۳ فهرست کتابخانه‌مرعشی ٤ : ۳۸۳ ریاض‌العلما ٤ : ۱۹۷

آغاز: بسمله‌الحمدلله منیرالحق واهله ومبیرالباطل ... و بعد فیقول غریق بحرذنبه... علی‌بن‌محمدبن‌الحسن بن‌زین‌الدین... انی‌بعد ماکتبت بعض مابرز من شرح اصول‌الکافی‌المسمی بالدرالمنظوم من‌کلام‌المعصوم جمعت ماکان باقیا عندی مماجبت به بعض‌الاخوان فی‌سؤالهم عن احادیث مشکله‌کنت اکتب فی‌حلها ما یخطر بفکری‌الفاتر ... وکان قد شذعنی منها الکثیر و بقی‌القلیل ... و سمیته بالدرالمنشور ... وکان من جملتها‌الحدیث‌الاتی ... فافردته‌فی هذه‌الرساله مع زیادات و اختلاف مافی‌الترتیب

پایان: و لعل‌من تاملها یظهرله ان‌الباعث علی‌کتابتها نصرة‌الدین واهله لاغیرذلک والله‌الهادی ... و نعم‌الوکیل. و قدتم تسویده هذه‌النسخه‌المبارکه نقلا عن خط‌المصنف دام ظله والحمدلله رب‌العالمین والعاقبة للمتقین

۲ — **ملحقات‌السهام‌المارقه** (گ ۳۱ ب تا ٤۱ الف)

از مؤلف همان‌کتاب. در این‌کتاب مؤلف عین سخنان برخی از علماء راکه نامشان و نام‌تألیفشان‌را در «السهام‌المارقه» آورده، از آن‌کتابها نقل‌میکند. پاره‌ای‌ازآن مآخذ نادرالوجود است و از این جهت این منقولات اهمیت ویژه دارد. اینک اسامی‌کتابهایی‌که مؤلف آنها را دیده و سطری چند از هر یک نقل میکند و نادرالوجود است:

الهادی الی‌النجاة من جمیع‌المهلکات تألیف ابن حمزه (۱)

الرد علی اصحاب‌الحلاج تألیف شیخ مفید (مؤلف میگوید و قد رایت منه اوراقا یسیره والکتاب‌المشهور مذکور فی‌فهرست مصنفاته للشیخ ...)

کتاب‌الاعتقاد (در ذریعه اعتقادات) از شیخ جعفر دوریستی

عمدة‌المقال فی کفراهل‌الضلال تألیف شیخ‌حسن فرزندمحقق‌ثانی شیخ عبدالعالی کرکی (شیخ‌حسن در این عبارات از کتاب مطاعن‌المجرمیه پدر خویش که در همین موضوع است‌نقل کرده است.)

بیان‌الادیان سید ابوالمعالی محمدبن نعمةالله حسینی‌که در ٤۸۵ تألیف شده است.

اغاثة‌اللهفان من مصائدالشیطان لبعض‌العلماء‌العامه.

---

۱ — در ذریعه کتاب هادی‌النجاه من‌جمیع‌المهلکات (ناقل‌ازارشاددیلمی) والهادی الی النجاة من‌جمیع المهلکات تألیف نصیرالدین طوسی معرفی شده است.

تحریم‌السماع ابوبکر طرطوسی

در ذریعه اشارت به این ملحقات ندارد و نسخهٔ کتابخانه مرعشی ملحقات را دارد.

آغاز: بسمله هذه ملحقات بهذه‌الرساله تشتمل علی‌ما رایته من کلام علمائنا ... و غیرهم مما هی مناسبة بالمقام فمن ذلک ما ذکره شیخنا بل شیخ‌الطائفة المحقه الشیخ المفید ... فی کتاب‌الردعلی‌اصحاب‌الحلاج وقدرایت منه‌اوراقا یسیره ... و فی هذه‌الاوراق: اعلم‌ایدك‌الله... ان کثیرا من‌هذاالعالم قابل بالامامه ... و لما راینا انهماك‌الحلاجیه فی اغواء ضعفاء‌الفرقة الناجیه توجهنا الی‌سد اضلالهم ... کما فی‌مقدمه‌الجزء‌الاول من‌هذاالکتاب المسمی بکتاب(۱) الرد علی اصحاب‌الحلاج الذی نکبوا و نکبوا عن‌المنهاج ... انتهی ما رایته من‌الکتاب‌المزبورو ارجو من‌الله ان یمن برؤیة کله و ممارایته منقولا عن‌الکتاب‌المذکور للمفید ... عن‌الهادی (ع)

پایان: فیامن یدعی مکاشفات هولاء و یعتقد انهم علی‌الحق کیف یجتمع بین مایظهره من الاعتقاد و ما یعتقده فیه و فی مثله مما یلزم منه‌المتابعه ... اذاالفرض مجرداخبارهم لاالدلیل‌الخارجی والنسبة الی کل من ذلک متساویه‌الصحه‌اوالفساد وسیعلم‌الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون

۳ — صراط‌النجاة (گ ۴۲ ب تا ۵۷ الف)

از مولی محمد باقر مجلسی (م-۱۱۱۱). در بیان اصول عقائد و معارف شیعه و نقد مسالك مختلف فلسفه و عرفان و دعوت به اتباع آثار ائمه علیهم‌السلام. در این رساله پس از مقدمه (در توضیح مشارب مختلف) ۲ باب است:

الباب‌الاول فیما یتعلق باصول‌العقائد (در توحید و خداشناسی و دیگر معارف حقه شیعه)

الباب‌الثانی فیما یتعلق بکیفیة‌العمل قدعلمت یا خلیلی ما اثبتناه اولامن لزوم متابعة اهل بیت‌العصمة (س).

در این باب پس از رد برخی از بزرگان فلسفه و عرفان به شرح کیفیة عمل و طریق سلوك راه حق پرداخته و اصل سلوك را «نیت» میداند و برای آن ۹ درجه و منزل فرض‌میکند: «ان‌للناس فی نیاتهم منازل و درجات» (۲) مؤلف میگوید:

پس از مرتبه تصحیح نیت مرتبه تحصیل علم است و اهم علوم (که پاره‌ای از آنها را نام میبرد) پس‌ازتحصیل اندکی اصول و فقه علم حدیث است وبایستی بیشترین کوشش در راه مطالعه حدیث و فراگرفتن آن باشد. میگوید بجزکتب اربعه در حدود ۵۰ کتاب از تألیفات صدوق و جز او را فراهم آورده‌ام و امیدوارم با توفیق خداوند همهٔ آن احادیث را در

---

۱ — نام این کتاب را در ذریعه و فهارس کتب خطی ندیدم.

۲ — در پایان بیان درجات میگوید «وللنیة درجات اخر فیما بین‌المراتب التی‌ذکرناها لایتناهی ...»

کتابی جامع گرد آورم (۱) . سپس در این بخش ، پس از بیان اهمیت نیت در عبادت و نیز بیان بخشی از اسرار نماز و دیگر عبادات، به دستورالعمل سلوك و ریاضت شرعی پرداخته و کیفیت تحصیل اخلاق حسنه را بیان میکند. از شرح پدر خویش بر خطبهٔ حضرت مولی خطاب به همام (خطبةالمتقین) یاد میآورد وبار دیگر به‌مذمت تصوف وصوفیان و دفع شبهه اتهام و انتساب تصوف به مولی محمدتقی مجلسی می‌پردازد و میگوید: او هرچند در آغاز خود را از آنان می‌نمود اما به گواهی یادداشتهای او در پایان عمر که به نادرستی اعتقادات و نیات آنان پی برد از ایشان تبری جست :

«وایاك انتظن بالوالدالعلامه نورالله ضریحه انه کان من‌الصوفیه او یعتقد مسالکهم... حاشاه عن ذلك ... و هوکان انس اهل زمانه باخبار اهل‌البیت ... بل کان مسلکه‌الزهد والورع ... وکان فی بدو امره یتسمی باسم‌التصوف لیرغب الیه هذه‌الطائفه ولا یستوحشوا منه فیردعهم عن تلك‌الاقاویل و قد هدی کثیرا منهم الی‌الحق... و لما رای فی آخر عمره ان تلك المصلحه قدضاعت ورفعت اعلام‌الضلال وعلم‌انهم‌اعداءالله صریحاتبرأ منهم وکان یکفرهم... و انا اعرف بطریقته و عندی خطوطه فی ذلك». ذریعه ۱۲ : ۲۸ زندگی‌نامه ۲ : ۲۰۰

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی سهل لنا سلوك شرائع‌الدین ... اما بعد فیقول‌المفتاق ... ابن محمد تقی محمدباقر ... انه قد سألنی بعض.

پایان: ولیکن هذا آخرما ارد نا ایراده. والتمس منك ان لاتنسانی ... وفقناالله وایاك لمایحب و یرضی و یجعلنا و ایاك ممن یذکر فتنفعه‌الذکری.

۴ — حدیث درمذمت صوف‌پوشان = بخشی‌از عین‌الحیاة (گ۵۷ب‌تا۶۳ب) (فارسی)

بخشی است از وصیت پیامبر (ص) به ابی‌ذرکه در عین‌الحیاة مجلسی با شرح و بسط بسیار آمده و وی در این قسمت به طعن بر بزرگان این طریقت و مذمت فرقه پرداخته . از کتابهای عمدة‌المقال شیخ حسن، مطاعن‌المجرمیه محقق کرکی وکتاب‌الاعتقاد دوریستی و کتاب ابن حمزه و شیخ مفیدکه علماء شیعه در رد آنان نوشته‌اند، یاد میکند و در بخشی از آن می‌گوید : ذکر سخنان این فضلا ... موجب تطویل مقالست. انشاءالله تعالی کتابی علیحده در این مطلب نوشته شود...

آغاز: ملامحمدباقر پسر ملا محمدتقی بن ملامجلسی در آخرهای کتاب عین‌الحیاة ... روایت میکندکه آن حضرت فرمود یا باذر یکون فی آخرالزمان قوم یلبسون‌الصوف... الااخبرك باهل‌الجنه قلت بلی یا رسول‌الله قال کل اشعث اغبر ذی ظهرین (کذا) لایوبه به.

پایان: گناه ترا به دیگری نخواهند نوشت، هداناالله و ایاکم الی‌الصراط‌المستقیم

---

۱ — بنابراین مجلسی این کتاب را پیش‌از بحارالانوار تألیف کرده است. در ذریعه‌آمده که دربحث رجعت این رساله به‌بحار ارجاع شده‌است. اما این‌رساله از رجعت بحث‌ندارد و شاید با رساله اثبات رجعت اشتباه شده است.

در کنار سطر آخر چنین آمده :

«مؤلف کتاب عین الحیوة ... از این قبیل نقلها بسیار آورده و در باب این طایفه ابلـه فریب گفتگو بسیار کرده ... شاید ایمن گردد، والسلام».

۵۲۱ : دفتریست به خط نسخ قرن ۱۳ بدون رقم کاتب. بر یک برگ اضافی اول دفتر (رسالهٔ شمارهٔ ۱ از برگ سوم شروع میشود) یک صفحه کامل به قلم نسخ کاتبی دیگر از رساله کفایة العاقلین فی معرفة المبتدعین نقل شده و پیداست عین عبارت آن کتاب است. مؤلف این رساله (که شناخته نشد) از کتابهایی چند در رد تصوف و متصوفان یاد میکند مانند :

کتاب ایجاز المطالب و کتاب الهادی الی النجاة ابن حمزه، اعتقاد دوریستی، الفصول التامه، اسرار الامه، مطاعن المجرمیه محقق کرکی، عمدة المقال فرزندش شیخ حسن، بضاعة النجاة، توضیح المشربین، فضائح المبتدعه ، نصیحة الکرام ، تسلیة الشیعه ، درر الاسرار ، درة فاخره ، مسلک المرشد ، مقصد المهتدین ، ذخیرة المؤمنین ، شهاب المؤمنین ، رسالهٔ ارغام ، نـزول الصواعق ، سیوف حاده ، ثقوب الشهاب ، اعلام المحبین، سهام مارقه (رساله شمارهٔ اول مجموعه جای سخن) ، تحفة الاخیار از ملا محمد طاهر (که پس از رساله های یاد شده تألیف شده است). نویسنده یادداشت فوق ـ منقول از کتاب کفایة العاقلین (۱)، خود چنین آورده است :

« از بعضی مردمان معتبر شنیده که احمد بیک یوزباشی کتاب حدیقة الشیعه که در زمان مصنف نوشته ومعلوم نشد که از میان بدر رفته یا به کتابخانه پادشاه انتقال یافته... دراین ایام روزی کتابی که در حیدرآباد هند ازحدیقه الشیعه ملااحمد انتخاب کرده بودند در یکی از دکانهای کتاب فروشان به نظر رسید و در بسیارجای این کتاب راگمان دارد که در زمان مصنف نوشته نشده، کسانی که از برای دنیا و آش و پلا و حلوا ازپی مبتدعه افتاده اند چیزهاء بسیار میگویند... حتی از همه راهی که بازی مانند میگویند شیخ صفی صوفی است وندانسته اند که حضرت شیخ صفی را به این طائفه و ایشان را به حضرت شیخ... نسبتی نیست والسلام علی من اتبع الهدی»

درصفحه بعد (ص ۲) تملکی است بااین نشان : «وانا خادم الشریعه ابوالقاسم بن محمد باقر الحسینی المجتهد القزوینی رحمة الله علیه». در صفحه ۳-٤، خطبه و قسمتی از دیباجه «السهام المارقه» با خط کاتب نسخه تکرار شده و پس از سفید رها کردن قسمت اعظم صفحه ٤ ، کتاب در صفحه ۵ آغاز گردیده است .

قطع: وزیری ۱۸/۵×۲۵/۵. ج: مقوایی عطف تیماج با کنارهٔ مندرس، کاغذ: اصفهانی ضخیم شکری رنگ. برگها: ۶۳. سطور هرصفحه :۱۸. شماره ثبت : ۳۱۲۲۶.

۱ــ در ذریعه نـام چند کتاب دیگـر را نیز از سهام المارقـه نقل میکند کـه در نسخه ما نیست .

مجموعه ۸ رساله در عقائد و فقه و اصول و ادعیه : (فارسی و عربی)

۱ — **ترجمة‌العقائد** (گ۱ب تا ۱۰الف) (فارسی)

از فیض کاشانی که به سال ۱۰۴۳ (=ترجمت) در ۸ در به پایان رسانیده است .فهرست درها ازاین قرار است:

در اول درهستی حق جل جلاله. در دوم در یگانگی حق ... در هشتم.

این رساله دربارهٔ اصول عقائد است با بیانی لطیف وآمیخته بازبان اهل‌ذوق چنان که در نخست را چنین آغازمیکند:

دراول درهستی حق جل‌جلاله، یکدم حدیث امکان و وجوب را بگذار و دل باما دار ولحظه‌ای حرف دور و تسلسل را رها کن وگوش باما کن که دورت سرگردان میسازد وتسلسلت در بیابان بی‌پایان سیاندازد.

این رساله بارها و به تازگی نیز در مجموعه رساله های فارسی فیض به چاپ رسیده است و نسخه های آن دراین کتابخانه و دیگر کتابخانه ها بسیار است.

ذریعه٤: ۱۱۷ و نسخه های خطی ۲: ۹۲۰

در نسخه‌جای سخن، برگی از آغاز دیباجه و برگهایی از وسط (دنباله درسوم و تااواخر درششم) افتاده است .

پایان : گر تو ز شراب می شوی مست ما را ساقی ربـایـد ازدست
تم کتاب ترجمة‌العقائد وتاریخ تصنیفه ترجمت بالتائین...— ۱۰۴۳

۲ — **ترجمة‌الصلوة** (گ۱۰ ب تا ۲۰ الف) (فارسی)

از مولی محسن فیض کاشانی . ترجمه حمد و سوره و دیگر اذکار نماز است به فارسی با اشاراتی به اسرار نماز. در چهارم که در ترجمه سوره‌است به تفسیر سورهٔ قدر و توحید پرداخته است . تاریخ پایان تألیف این رساله نیز ۱۰۴۳ (=ترجمت) است.

این رساله نیزبارها به‌چاپ رسیده است.

ذریعه٤: ۱۱٤ فهرست کتابخانه سپهسالار (اکنون : شهید مطهری) ۳ : ٤۱۷

آغاز: بسمله هرکه نه گویا به تو خاموش‌به هرچه نه یادتو فراموش به

پایان : در تفاصیل احکام وشرائط خوض ننمود ... تم کتاب ترجمة‌الصلوة وتاریخه ترجمت ۱۰٤۳ .

۳ — **شرائط‌الایمان** (گ۲۰ ب‌تا ۲۹ ب) (فارسی)

ازفیض کاشانی برگزیده ازکتاب راه صواب او. نخست پنج سؤال و جواب (برگزیده از

۱۲ سؤال و جواب (راه صواب) می‌آورد و سپس پنج شرط ایمان کامل را یاد میکند .سؤال اول چنین است :

«چون الله یکی است و پیغمبریکی است و کتاب یکی است پس این همه اختلاف انسان در مسائل دینیه از بهرچیست؟»

وشرط اول ازاین قرار است:

شرط اول گرویدن وگردن نهادن و تن در دادن است خدای را عزوجل.

ذریعه ۱۳: ۶۴منزوی ۲: ۹۶۳

آغاز: بسمله سنت بی‌پایان خدای راجل‌شانه که مستعدان کمان ایمان را... و بعد چنین گوید محمدبن مرتضی... این منتخبی است از کتابی که قبل از این نوشته بودیم :

پایان سوجود (تا قسمتی از شرط اول) : وهرکه انکار حقی کنند از روی استکبار وعلو

٤ — الدررالبهیه فی‌النظائرالفقهیه (گ ۱۳ ب تا ۳۳ ب) (عربی)

از مولی محسن بن محمد سمیع قاری از اسباط علم‌الهدی (زنده در ۱۲۲۷= تاریخ کتابت نسخه رساله‌ای در تجوید به خط او وموجود در کتابخانه آستان قدس رضوی).

درمرآة‌الاحوال چند سطر به مناسبت دربارهٔ مؤلف آمده و از آن جا به دست می‌آید وی برادر میرزا حسن بسمل شیرازی مشهور به معلم (۱) و نیز از شاگردان فاضل صاحب ریاض بوده است. در ذریعه سه منظومه از او در اصول فقه یاد شده به‌نامهای ارجوزه فی‌الاصول و خلاصة‌الاصول والدرر البهیه فی‌النظائرالفقهیه اما از قرائن چنین به دست می‌آید که هرسه‌نام یک منظومه اصولیه است که در مقدمه کتاب منظوم الدررالبهیه فی‌النظائرالفقهیه آورده جزاین که در نمونه اشعار آغاز الدرر البهیه که در ذریعه آورده شده یک بیت شعر اضافه دارد ویک بیت پیش از آنهم بانمونه آغاز منقول از نسخه خلاصة‌الاصول وارجوزه فی‌الاصول و نسخه حاضر متفاوت است . آن دوبیت یاد شده ازاین قرار است:

و بعد هذه دررالبهیه — اصول فقهنا بها محویه
سمیتها خلاصة الاصول — والله ارجو غایة‌المامول

ذریعه ۱: ۶۴۵۹، ۷: ۲۱۳و۸: ۱۲۱ و۲۳: ۸۴

در نسخه‌جای سخن بیت دوم نمونه منقول از آغاز درر البهیه و ارجوزه در ذریعه وجود ندارد و بیت نخست بدین‌گونه است :

و بعد هذی درر بهیه — نظائر الفقه بها محویه

آغاز: سبحانه من لایزال محسنا — حمدی الیه الملک‌المهیمنا
احمده شکرا علی نواله — مصلیا علی النبی و آله
وبعد هذی درر بهیه — نظائر الفقه بها محویه

---

۱ ـ او دیوانی دارد که نسخه اصل آن در یک کتابخانه خصوصی حفظ میشود و دارای اشعار محکم است.

اضفت فیها اصله الاصیلا ارجـوزه نظمتهـا تسهیلا
پایان: ولا تقلد میتا فقد نقـل عدة اجماع علی ان لا یحل

۵ — ارجوزه فی اصحاب الاجماع (گ ۳۳ ب تا ۳۴ الف) (عربی)

از سید محمد مهدی بحرالعلوم (م—۱۲۱۲).

میرزا ابوالفضل کلانتر(مؤلف شفاءالصدور) براین ارجوزه شرحی نگاشته به نام نقاوة ـ الاصابه که نسخه‌ای ازآن به‌شماره ۳۸۱۲ درفهرست این کتابخانه (۱۰:۲۲۲۸) معرفی شده‌است.

آغاز: قد اجمع الکل علی تصحیح ما یصح عن جماعة فلیعلما
وهم ابو نجابة و رفعـه اربعـة و خمسة وتسعه
پایان: وبعد زین بن اذینه علـی وابن لابراهیم واسمه علی

۶ — منظومة فیما یعبر عن الائمه (ع) فی اصطلاح العلماء (گ ۳۴ الف— ۳۴ ب) (عربی)

ارجوزه‌ای است کوتاه دارای ۲۷ بیت در ذکر عناوین و تعبیرات اختصاصی یااشتراکی امامان شیعه (ع).

آغاز: نحمدك یا واجب الوجود فیاضنا بالکرم والجود ...
نبین قـاعدة مهمـه فی نقل الاخبار عن الائمه(ع)
مـاخـوذه من نظر الاخیار صححها جمع من الکبار...
والحسنان اسمهما قد ذکرا اذعنهما الروایة قد ندرا
پایان: للسید المولی الامام الغائب قدیقصد بالحجة والغائب
قد یطلق العلیل والغریم علیه فاعلم ایهاالفهیـم
ان ذکـر العالم فی النصوص فالقصد للمطلق لاالخصوص

تمت علی ید اقل العباد عبدالجواد سنة ۱۲۶۴ من الهجرة النبویه. (ارجوزه‌های پیش نیز به خط همین کاتب است).

۷ — کتاب دعا در تعقیبات ومناجات و ادعیه (گ ۳۵ الف تا ۸۱ ب) (فارسی)

آغاز این بخش از دفتر افتاده و از بخشی از مناجات منظوم معروف که آخر باب دوم کتاب دعائی است شروع شده. باب سوم در تعقیب نماز و درپی آن چند دعا از ادعیه منسوب به سید سجاد (ع) است.

آغاز موجود: الهی آنسنی بتلقین حجتی اذا کان لی فی القبر مثوی ومضجع
پایان موجود: الهی اسکنتنا دارا حفرت لنا حفر مکرها... و اجعل صلوتنا من فیض مواهبک و اغرس.

۵۳۲: دفتریست به چند قلم نستعلیق و نسخ چند کاتب از قرن۱۳. سه رساله نخست نستعلیق و بقیه نسخ است. بریک برگ اضافی و سفید اول دفتر فهرست مندرجات مجموعه‌آورده شده است. عناوین وترجمه میان سطور با قرمز.

قطع : رقعی ۱۱/۵ × ۱۸/۵ ج: تیماج چرمی یک لا مشکی رنگ. برگها: ۱۰۳. سطور هرصفحه به ترتیب: ۱۷و۱۸و۱۱. کاغذ:فرنگی شکری . شماره ثبت: ۳۱۲۳۷.

مجموعه هفت رساله در فقه و عقائد و ادب: (عربی وفارسی)

۱ — صیغ العقود والایقاعات (گ ۱ ب - ۲۰ الف) (عربی)

از شیخ علی‌بن حسین عبدالعال کرکی (م—۹٤۰) دارای چند فصل. این‌رساله در مجموعه کلمات المحققین با رضاعیات وخراجیات به‌چاپ رسیده. صاحب ذریعه رساله‌ای به‌نام جواهرالکلمات در صیغ عقود با مشخصات این رساله معرفی کرده و آن را تألیف شهید ثانی (که نام او در نسخه چاپی ذریعه زین‌العابدین شهید ذکر شده) دانسته ورسالهٔ دیگری را به نام صیغ العقود با مشخصهٔ دیگری از آن محقق کرکی دانسته.

۲ — الامامه — رساله فی... (گ ۲۰ ب تا ۲۷ الف) (عربی)

از خواجه نصیر طوسی. در مبحث امامت براساس پنج مسئله (یا ۵ مطلب) : ما، هل، لم، کیف و من. این رساله با چند رساله دیگر از خواجه به چاپ رسیده است.

ذریعه ۲ : ۳۳٦ فهرست ٤ : ۱۵٤ و۷ : ۱۸ و دانشگاه ۱۱ : ۲٤٦٦

آغاز: بسمله الحمدلله واسع الرحمه و سابغ النعمه ... قال المولی الامام المحقق...محمدبن محمدبن الحسن الطوسی ... التمس منی من هو اوحد زمانه ... تحریر رساله ... فی معرفــة الرکن الثالث.

پایان: والظهور یجب عند زوال السبب و اذ قد وفینا بما وعدنا فنقطع الکلام حامدین... والحمدلله رب العالمین.

۳ — التحصین فی صفات العارفین (گ ۲۸ ب تا ۳۸ الف) (عربی)

از محمدبن احمدبن فهد حلی (م - ۸٤۱) مرتب بر ۳ قطب : (۱ - تصورها (العزله) ۲ - الاذن فیها ۳ - فی فوائدها). در حواشی نسخه تفسیر برخی از واژه‌ها آورده شده است. این رساله چند بار به چاپ رسیده است.

ذریعه ۳ : ۳۹۸ فهرست ۹ : ۳۷۲ دانشگاه ۳ : ٦۵۵

آغاز: بسمله الحمدلله الذی تجلی لعباده ... و بعد فهذا کتاب مضمونه العزله والخمول.

پایان: ولیکن هذا آخر ما نعلقه فی هذه‌الاوراق و ... الله ان ینفعنا ... انه احق مدعو

و املی مرجو و هوالذی ینزل علیکم آیات بینات ... و ان الله بکم لرئوف رحیم ... و سلم تسلیما کثیرا قدتمت هذاالکتاب من (کذا) یدالحقیر... محمد مؤمن ابن ابی المفاخربن ملک علی ..... سنه تسع و ثلثون و مائه بعدالالف ، ۱۱۳۹ . در ذیل رقم کاتب تملک محمدعلی حسنی طالقانی دیده می‌شود.

۴ — فی مذهب التصوف — رسالة فی... (گ ۳۸ ب تا ۳۹ الف) (عربی)

از نجم‌الدین عمر بن محمد سمرقندی نسفی حنفی صاحب عقائد (م - ۵۳۷) در فرق تصوف . مؤلف در این رساله ۱۲ فرقهٔ صوفی میشمارد و همه را جز یکی گمراه میداند. اینک نام فرقه‌ها : ۱ - حبیبیه ۲ - اولیائیه ۳ - شمراخیه ۴ - اباحیه ۵ - حالیه ۶ - حلولیه ۷ - حوریه ۸ - الواقفیه ۹ - المتجاهله ۱۰ - المتکاسله ۱۱ - الالهامیه ۱۲ - مذهب اهل الحق هم یتبعون الرسول (ص)

آغاز: بسمله الحمدلله رب العالمین ... هذا کتاب فی مذهب التصوف من تصنیف الشیخ ... نجم الدین عمرالنسفی، اعلم ان اصحاب التصوف اثنا عشر فرقتا و احد منهم علی الطریقة المستقیمه والباقی علی البدعه والضلاله و هم الحبیبیه والاولیائیه ... اما الحبیبیه یقولون ان العبد یتخذالله حبیبا و یقطع عن محبة المخلوقین فیرفع التکلیف عنهم...

پایان: اما مذهب اهل الحق هم یتبعون سنة رسول الله و یودون الصلوة والزکوة و یحذرون من الشرب ... والرقص باللهو و اکل الحرام و یشتغلون بالکسب الحلال... و اذا وقفت فی احوال اهل التصوف فاحترز مصاحبة هذاالقوم و متابعتهم ... و ضل اهل البدعة ... والسعی فی اهانتهم واجب عندالشرع کما قال رسول الله (ص) من اهان صاحب بدعة امنه الله تعالی فی القیامه من الفزع الاکبر و فقناالله لسعی مشکور و عمل مبرور ... و تجارة لن تبور. تمت بعون الله سنه ۱۱۷۴.

پس از این رساله ۷ صفحه سفید است و درکنار یکی از این صفحات چند بیت به نقل از عطار؟ نوشته‌اند. اینک چند بیت پندگونه از آن جمله :

کسی با تو سخن گوید بیندیش	مگو این را شنیدستم از این پیش
اگر خواهی که گردد کعبه آبـاد	دل اهل دلی از خود بکـن شاد
به مردی ای که آیـد افتخـارت	که تو کاری کنی کاید به کارت

۵ — الاقتراح فی علم اصول النحو (گ ۴۲ ب تا ۹۸ ب) (عربی)

ازجلال الدین عبدالرحمان سیوطی (م - ۹۱۱ - ه). اصول مسائل نحو است مشابه مسائل اصول فقه و مباحث آن علم. مرتب بر چند مقدمه و هفت کتاب. مؤلف در تألیف این کتاب از ۳ کتاب بهره برده و خویش فائدتها بر آن افزوده است. وی نخست از خصائص ابن جنی بهره

برده و میگوید «کتاب خصائص را هرچند ابن جنی درهمین موضوع نگاشته و آن را اصول‌النحو نیز نام داده است، اما به مطالب خارج از موضوع نیز بسیار پرداخته و من آنچه مربوط بوده با تلخیص و اضافات درکتاب حاضر آوردم سپس دریافتم کمال‌الدین ابن‌الانباری را دوکتاب‌است در اصول نحو و علم جدل در نحوکه درکتاب نزهة‌الالباء از آنها یاد میکند آن دوکتاب را نیز به‌دست آوردم یکی به‌نام لمع‌الادله دراصول نحوکه دوکراسه کوچک‌است و مرتب بر ۳۰ فصل، دیگری‌که آن را الاعراب فی‌جدل الاعراب نام داده دریک کراسه کوچک و مرتب بر ۱۲ فصل است (فهرست فصلهای هر دو رساله را سیوطی در اول رساله اقتراح آورده است.) خلاصهٔ «لمع‌الادله» را در تمام این کتاب و خلاصه «الاعراب» را در مباحث عله آوردم مطالبی نیز به‌نقل ازکتاب الانصاف فی‌مسائل‌الخلاف ابن‌الانباری آوردم ودرهمه‌جا مطالب را با ذکر مأخذ خویش همراه کردم».

فهرست تحلیلی مباحث و مسائل کتاب در آغاز مقدمات آمده بدین‌گونه : پس از تعریف علم اصول نحو و بیان موضوع بحث در آن‌که ادله نحو است (نقل ـ قیاس ـ استصحاب و اجماع) آن‌را میشمارد و میگوید هریک از این ادله را در یک «کتاب» بیان داشته‌ام :

کتاب پنجم بحث از استقراء ، استحسان ، عدم‌النظیر و عدم‌الدلیل (به دنبال مباحث قیاس).

کتاب ششم بحث از حجیت قرآن در نحو وازکیفیت استدلال به قرآن کریم در سورد اختلافات وتعارض لهجات و غیر ذلک.

کتاب هفتم، شرائط و صفات مستنبط و استدلال‌کننده و بحث ازمقلد و محقق. سیوطی در این کتاب ازکتابها و مآخذ نادر و مؤلفان بسیار یاد میکند و از آن جمله است : لمع‌الادله و الاعراب فی جدل‌الاعراب از ابن‌الانباری، المستوفی (= صاحب‌المستوفی) ، الافصاح للخضراوی، ابن عصفور، ابن‌الحاج، البدیع (صاحب‌البدیع)، ابن‌السراج، ابوعلی‌الفارسی، منهاج‌البلغاء للحازم ، تذکرة ابوحیان، الممتع لابن عصفور(۱)، ابن‌الطراوه، کتاب‌المصاحف لابن اشته، شرح‌الجمل ابن‌الصائغ، ثمارالصناعه لابی عبدالله حسین بن موسی‌بهنوری‌الجلیس ، الالفاظ والحروف للفارابی ، مناقب‌الشافعی لابن شاکر (۲)، التعلیقه لبهاءالدین بن‌النحاس ،

---

۱ ـ حاج خلیفه در بارهٔ این کتاب الممتع گوید: وکان ابوحیان لایفارقه

۲ ـ قال حدثنا احمدبن غالب ... حدثنا زکریابن یحیی‌الساجی حدثنا جعفربن محمد قال قال احمد بن حنبل کلام‌الشافعی فی اللغة حجه (کذا...)

بغیة‌الامل لعبدالواحد الطواح، الاصول لابن‌السراج، محصول امام‌فخررازی(۱)، ابن‌احمرالباهلی، الاصبهانی، المستوفی.

نسخه‌هایی از کتاب اقتراح در دارالکتب قاهره (مصر) موجود است و به سال ۱۳۱۰ و ۱۳۱۳ در دهلی هند به چاپ رسیده است.

کشف‌الظنون(چاپ‌استانبول): ۱۳۰، فهرست دارالکتب‌قاهره‌ج(چاپ۱۹۲۶=۱۳٤٥): ۷۸-۷۹ معجم‌المطبوعات: سیوطی.

آغاز: بسمله [یقول] العبدالفقیر الی‌الله تعالی عبدالرحمان... السیوطی [الحمدلله] الذی ارشد لابتکار هذاالخط و تفضل بالعفوعما صدر عن‌العبد ... [هذا] کتاب غریب‌الوضع عجیب‌الصنع لطیف‌المعنی ... لم تسمح قرینه بمثاله و لم ینسج ناسج علی منواله فی علم لم اسبق الی ترتیبه ... و هو اصول‌النحو الذی هو بالنسبة الی‌النحو کاصول‌الفقه بالنسبة الی‌الفقه و ان وقع فی متفرقات کلام بعض‌المؤلفین ... فجمعه و ترتیبه صنع مخترع ... و قد سمیته بالاقتراح فی علم اصول‌النحو و رتبته علی مقدمات و سبعة کتب و اعلم انی قداستمدیت فی هذاالکتاب کثیراً من کتاب‌الخصائص ... لکن اکثره خارج عن هذاالمعنی ... و فیه‌الغث والسمین والاستطرادات فلخصت منه جمیع ما یتعلق بهذاالمعنی ... ثم بعد تمامه رایت لکمال ابن‌الانباری.

پایان: قال فی‌الخصائص اذا اداك‌القیاس‌الی شیء‌ما ثم سمعت‌العرب قد نطقت به بشی آخر ... فدع ما کنت علیه الی ماهم علیه و هذا یشبه من اصول‌الفقه نقض‌الاجتهاد اذا بان‌النص بخلافه تم ذلک بحمدالله.

بر پشت نخستین برگ این رساله فائده‌ها و یادداشتهایی است به خط نستعلیق زیبای آمیخته باشکسته که همه دربارهٔ فروق لغات است ازآن جمله: الفرق بین‌العلیم‌والخبیروالشهید. الفرق بین‌القد والقط، الفرق بین الهم و الغم فائدة حکی عن ابی زیدالانصاری ... کل کلمه فیها صاد و قاف یجوز فیهااللغات‌الثلاث کبصاق و بزاق و بساق.

۹ — الرسالة الوضعیه (گ ۱۰۰ ب تا ۱۰۳ الف)

= الرساله‌العضدیه از عضدالدین ایجی (م - ۸۱٦) در بارهٔ وضع لفظ. مشتمل بر مقدمه و تنبیه و تقسیم و خاتمه.

این رساله شروح بسیار دارد و به چاپ رسیده است.

---

۱ - به نقل از او آورده است: اصل‌الکتب‌المصنفه فی‌النحو واللغه کتاب سیبویه و کتاب‌العین و خودمی‌افزاید: اما کتاب سیبویه فقدح‌الکوفیون‌فیه وفی صاحبه اظهر من‌الشمس و اما کتاب‌العین فقد اطبق‌الجمهور من اهل‌اللغه علی‌القدح فیه

کشف‌الظنون چاپ استانبول : ۵٦۸ (رسالة فی‌الوضع)، معجم‌المطبوعات ۲ : ۱۳۳۲
فهرست ۹ : ٤۰ و ٤۸٦ دانشگاه ۲ : ۳٤۰ و ۳٤۹
آغاز : بسمله هذه رساله افادهاالمولی‌الاعظم ... عضدالملة والدین ... قال هـذه فائده ... اللفظ قد یوضع لشخص بعینه.
پایان : لا یریبک تعاورالالفاظ بعضها مکان بعض اذالمعتبرالوضع. تمت الرساله بحمدالله والمنه.

۷ — اوصاف‌الاشراف (گ ۱۰٤ ب تا ۱۲٤ ب) (فارسی)
از خواجه نصیرالدین طوسی در سیر و سلوك و احوال و اخلاق سالکان. دارای ٦ باب و هر باب در ٦ فصل :
باب اول در بدایت حرکت
باب دوم از الت عوائق و قطع موانع
باب سوم حرکت ـ سیر و سلوك و احوال سالك
باب چهارم حالها که در اثناء سیر و سلوك ... برو گذرد
باب پنجم حالها که بعد از سلوك ... سانح شود
باب ششم نهایت حرکت ... و انقطاع سلوك
این رساله بارها به چاپ رسیده است.
آثار و احوال خواجه ارسدرس رضوی ۲۰۹ منزوی ۲ : ۱۰۵۷ فهرست ۹ : ٤٤۵، ٦۳۲ و ٦۳۷
آغاز : بسمله. سپاس بی‌قیاس باد خدای را...
پایان : این است آنچه در این مختصر خواستم که ایراد کنم و این سخن قطع شد .
۵۳٦ : دفتریست به چند قلم نسخ و نستعلیق آمیخته با شکسته از چند نویسنده از قرن ۱۱ - ۱۲ . در ذیل شمارهٔ ۳، تاریخ ۱۱۳۷ و در ذیل شمارهٔ ٤، تاریخ ۱۱۷٤ دیده‌می‌شود .
در پایان مجموعه ـ ذیل رساله اوصاف‌الاشراف ـ این سه بیت نوشته شده است :

ما انت مادحه یا من یشبهـــه	بالبدر والشمس لابل‌انت هاجیه
من این للبدر اجفان مکحلـــة	بالحر والقیح یجری فی حواشیه
من این للشمس خال‌فوق‌وجنتها	ومضحك کنظـام‌الدر فـی فیه

بر برگ‌آخردستور نماز ودعائی برای‌وسعت‌رزق‌وچندرباعی‌ازخیام با پاسخهایی‌به‌آن‌ازشیخ ابوسعید ابی‌الخیر، ابوالحسن خرقانی، شیخ احمد جام و خواجه نصیر نوشته شده. بر پشت برگ اول دفتر فهرست مندرجات و چند یادداشت فلسفی و ادبی و یک مهر مربع کوچک با نقش عطاءالله‌بن محمد ترکی دیده میشود.
قطع : رقعی ۱۰ × ۱۹ جلد : تیماجی قهوه‌ای حاشیه وعطف و اندرون جلد تیماج به

رنگ قرمز. برگ : ۱۲۵ . سطور هر صفحه : ۱۸، ۱۹ و ۲۰. کاغذ : اصفهانی شکری رنگ.
شماره ثبت : ۳۱۲۴۱.

مجموعه ٤ رساله و عنوان در نحو و شعر و اسطرلاب : (عربی و فارسی)

۱ — شرح قطر (گ ۸ الف تا ۷۲ الف) (عربی)

متن و شرح از عبدالله بن یوسف مشهور به ابن هشام (م - ۷۶۱).

آغاز : بسمه قال الشیخ الامام العلامه جمال الدین ... الحمدلله رافع الدرجات لمن انخفض لجلاله

پایان : الکریم الرئوف الرحیم. کاتب می افزاید : تم الکتاب المستطاب ... و قد فرغت من مشقه بنفسی لنفسی الاربعاء خامس عشر شهر صفر... الرابعه من العشره الخامسه من المائه الثالثه بعد الالف و مأتین ... المذنب الجانی الشهیر بمهدی بن حسین الدجیلاوی ... القفطانی منشأ و الطفیلی عارضیاً سنة محمد و علی مذهبا ... لعن الله من ادعی انه له بل انما هولیس له له بل انما هوله

در ذیل رقم کاتب تملک او و بار دیگر رقم او تکرار شده است.

۲ — قصیده از ابن فارض (گ ٦۳ ب تا ۷۲ الف) (عربی)

قصیده‌ای است از الطف قصائد ابن الفارض با قافیه‌ای ملیح با این مطلع :

سایق الاظعان یطوی البیدطی — منعما عرج علی کثبان طی

پایان : ذهب العمر ضیاعا و انقضی — باطلا اذ لم افز منکم بشیء

غیرما اولیت من عقدی ولا — عترة المبعوث حقا من قصی

درکنار و میان سطور، شرح و ترجمه کلمات و تجزیه و ترکیب آنها ضبط شده است. بر پشت برگ اول و آخر این قصیده نوشته هایی است در موضوعات ادبی و از آن جمله این ۳ بیت از ماردینی :

و لقد غنیت عن الزمان و اهله — فوجدتهم فی فعلهم کالمنخل

یعلوالنخال علی الدقیق سفاهة — و لباب لب الملب عندالاسفل

و کذاک میزان الوری فی فعلها — تضع الرواجح والنواقص تعتلی

۳ — قصائد سبعه علویه (گ ۷۳ الف تا ۸۳ الف) (عربی)

قصائد سبعه علویه در مدیح حضرت مولی علی سلام‌الله‌علیه از ابن ابی الحدید معتزلی شارح نهج البلاغه است . در این مجموعه ٦ قصیده آن آورده شده است و شرح ابیات درکنار صفحات به خط کاتب دیده میشود.

آغاز : جلت فلمادق فی عینک الوری — نهضت الی ام القری ایدالفری

پایان : الدرمن الفاظهـا لکنـه — در له ابن ابی الحدید یفصل

هی دون مدح الله فیک و فوق — ما مدح الوری و علاک منها اکمل

٤ — بیست باب (گ ٨٤ الف تا ٩٤ الف) (فارسی)

از خواجه نصیر طوسی در اسطرلاب. (خط نستعلیق متوسط)

۵۳۹ : این مجموعه به چند قلم نسخ و نستعلیق و در قرن ۱۳ نوشته شده است. بالای صفحه نخست رساله بیست باب این شعر بجای سجع مهر بالای مهر مالک مجموعه محمدبن صادق الحسینی الطباطبائی (که درهمه نسخ مجموعه طباطبائی به چشم می‌خورد) نوشته شده و تا این زمان در نسخه دیگر از نسخ این مجموعه ندیده‌ام. بیت این است :

هذاالکتاب مال عبـد مذنـب باسم‌النبی المصطفی قدسمیـــا

قطع: رقعی بزرگ ۱۵ × ۲۱ ج : تیماجی قرمز. برگها : ۹٤. سطور هر صفحه : ۲۱، ۹و ۱۵. کاغذ : فرنگی سفید آهاردار. شماره ثبت : ۳۱۲٤٤.

مجموعه ۲ رساله در ریاضی: (عربی‌وفارسی)

۱— شرح خلاصةالحساب (گ ۱ ب تا ٦۳ الف) (عربی)

برخلاصةالحساب شیخ بهاءالدین محمد عاملی (م - ۱۰۳۰) شرحی چند نوشته‌اند و نسخه حاضر شرح مزجی مختصری است برآن رساله که در ۱۰۸۰ تألیف آن پایان یافته و نویسنده شرح، نام‌خویش را نمی‌آورد و در پایان کتاب می‌گوید نگارش آن بیش ازیک سال به طول انجامید و نیز چند عذر برای شدت اختصار شرح می‌آورد . در آغاز شرح تمام متن دیباجه مؤلف را ذکر می‌کند و در این دیباجه نام حمزه میرزا یاد شده است.

آغاز: بسمله الحمدلله رب‌العالمین ... اما بعد فهذه فوائد ممزوجه بفرائد و و عوائد مخلوطه بعوائد کافیه لفهم رسالة خلاصةالحساب ... شرحت فیها مرتجلا ... حسب قرائة بعض الاخوان مهرولا ... قال‌الشیخ الامام ... بسم‌الله... نحمدك یا من لا یحیط بجمیع نعمه عدد ... و بعد فان‌الفقیر الی‌الله ... بهاءالدین محمدبن‌الحسین ... وجعلتها تحفةلحضرة... و رتبتها علی مقدمه و عشره ابواب ثم قال مقدمه للعام لافادة بصیرةالشارع و فیها فصول‌الاول فی‌حدالعلم‌المشروع فیه لان‌العلم کثرة یجمعها جهة واحدة اصلهاالموضوع ... فاعلم‌ان‌الحساب علم لهذاالعلم.

پایان : و احفظ وصیتی الیك والله خلیفتی علیك فیجازیك ان بدات ما سمعت و اقول انی قد بذلت الجهد فی حل الفاظها مازجا بینها و بین کلامی ... معرضاً عن ایـــراد مالیس له فی حل‌الکتاب مدخل ... لوجوه‌الاول ان لایکون لی کلام براسه ... والثانی عدم ظفری باکثرالکتب ... لا سیماالکتاب‌الکبیر للمصنف مع انه‌الحری ان ینقل ما فیه الی هنـــا والثالث قصور بضاعتی ... والرابع سهوله فهمه علی‌المبتدیین والخامس غایة استعجالی فـی تألیفه حتی لو استمررت علیه لتم فی عشرة ایام لکن ... لم یتم الافی اکثر من سنه کماکـان قد اخبرنی به من اخبرنی فی‌المنام و قد وقع الفراغ من تألیفه فی‌منتصف لیلةالاربعاء...الثمانین

بعدالالف . الحمدلله رب‌العالمین . و قد وقع الفراغ من تنسیخه ... فی سنه‌المائه‌والعشرین بعدالالف بید ... سلیمان بن حبیب‌الله ... بحق محمد و آله اجمعین.

۲ — حساب (رساله در...) (گ ٦٤ ب تا ۸۱) (فارسی)

= میزان‌الحساب از علاءالدین علی‌قوشچی (م - ۸۷۹). دارای ۳ مقاله، در هر مقاله چند فصل. (فهرست ۱۰ : ٦۸۵ و ۱۹ : ۱۲۱، ۱۷۸، ۱۷۹، ۲۹۸، ٤۲٤، ٥٦٥، ٥٦۷ و منزوی ۱ : ۱٦۳ .

نسخه حاضر دو باب (به‌جای عنوان مقاله) دارد.

آغاز: بسمله. الحمدلله رب‌العالمین ... اما بعد این رساله‌ایست‌در علم حساب هندوان.

پایان موجود: بر مخرج که چهار است قسمت کردیم دو و نیم حاصل آمد و این‌مطلوب است. تم بعون‌الله

پس از پایان رسالهٔ حساب در برگ ۸۱ نوشته هایی مختلف است و از آن جمله قسمتی از نامه‌ایست به عربی در پاسخ نامه‌ای دوستانه و در آن اشعار پارسی تضمین شده است و از جملهٔ آنها این چند بیت است از نویسندهٔ نامه :

قد قلت فی‌المثنوی :

اندرین ویرانه پــر وسوســه — دل گرفت از خانقاه و مــدرسه

نه ز مسجد کام بردم نـه ز دیر — نه ز خلوت طرف بستم نـه ز سیر

عالمی خواهد از این معنی بدر — تا به کام دل کنم خاکی به سر

۳ — قصیده از واعظ قزوینی (گ ۸۲ الف تا ۸۳ الف) (فارسی)

از میرزا محمد رفیع واعظ قزوینی (م ۱۰۸۹) .

آغاز: دل خانه‌ایست یاد خدا کدخدای او
سرد از محبت همه گشتن هوای او
سقفش شکستگی و زمینش فتــادگــی
از چار موج حادثـه دیوارهای او

پایان: شوقم شتاب دارد وکوتاه میکنـــم
این نیم سوخته جان بادا فدای او

در ذیل این صفحه و برگ بعد چند بیت از فیض و یادداشتهایی به شعر و نثر با قلمهای مختلف دیده می‌شود.

۵۳۷ : دفتریست به نستعلیق با دو قلم. ازقرن ۱۲. رساله‌اول به‌قلم سلیمان‌بن‌حبیب‌الله مورخ ۱۱۲۰ . بر برگ نخستین ابیاتی در معما برای استخراج چند نام نوشته است. چند برگ اول‌پارگی دارد وکلماتی از آنها خوانده نمیشود، کنار برگ ۳ وصالی دارد. عناوین شنگرف.

قطع : رقعی ۹ × ۱۹ ج : تیماج یکلا مشکی رنگ . برگ : ۸٤ .
سطور هر صفحه : ۲۵ - ۱۸ . کاغذ : فرنگی ۱۲۰ . شماره ثبت : ۳۱۳٤۲ .

مجموعه ۲ رساله در ادب : (عربی)

۱ — مقالات (= مقامات) (گ ۱ ب تا ۲۷ الف)

رساله‌ایست مشتمل بر ۹۸ مقاله با نثری مسجع و مقفی و متکلفانه و در مضامین ادبی و پند و اندرز . به نظر میرسد پیروی و تقلیدیست از اطواق‌الذهب زمخشری و یا اطباق‌الذهب شفروه (پشت نخستین برگ نسخه نیز نام آن اطباق؟الذهب زمخشری یاد شده است). ازمقدمه مؤلف استفاده میشود وی از زادگاه خویش مهاجرت کرده و در مکه مجاور شده است و این رساله را در ایام مجاورت خویش در مکه نگاشته است.

آغاز : اللهم انی احمدک علی ما ازلت الی من نعمتک و علی ما ازلت من نقمتک علی انی لم اکن اهلا لالاولی و کنت بالثانیه اولی ... و لما اقترحت علیک‌الاسباب‌المقصیة من‌الدار التی اقترفت فیهاالمعصیه عطفت علی فی ذلک عطف حفی و تدارکتنی بلطف خفـی فاصطنعتنی بالنقل الی احب بلادك ... و ان تفیض علی هذه‌المقالات من‌البرکة والقبـول ما یهبهاسهب‌الجنوب‌والفیول ... لانها وجدت فی حرمک‌المطهر و ولدت فی‌حجر بیتک‌المستر و ان تنفع بها منشئها و قابسها و مقتبسها و دارسها ... المقالة‌الاولی ما یخفض‌المرء عدمه و یتمه اذا رفعه دینه و علمه ولا یرفعه ماله و اهله اذا خفضه فجوره و جهله.

پایان : الثامنة والتسعون لم ترض لشرابک یروق و ان یصفی و یصفق ... فکیف رضیت لدینک بالقذی المؤمن لایرضی بذا . الحمدلله رب‌العالمین ... و سلم تسلیماً کثیراً .

۲ — استدراکات ابن‌الخشاب علی مقامات‌الحریری وجواب‌ابن بری (گ . ۳۰ب تا ۷٦الف)

عبدالله بن احمد معروف به ابن خشاب نحوی بغدادی (م - ۵٦۸) مؤاخذات وانتقاداتی بر مقامات حریری دارد و ابن بری عبدالله بن احمد مقدسی (م - ۵۸۲) به یاری حریری‌برخاسته و اشکالات ابن‌الخشاب را پاسخ گفته است.

رسالهٔ‌حاضر استدراکات وانتقادات‌ابن خشاب‌است‌همراه باانتصارات ابن‌بری که به این ترتیب آورده شده : قال‌الحریری، قال‌ابن‌الخشاب و قال‌ابن‌بری و در ۱۳۲۸ در استامبول به چاپ رسیده است . دیباجه این رساله به قلم‌ابن‌الخشاب است.

معجم‌المطبوعات : ابن بری و ابن‌الخشاب. بغیة‌الوعاة تحقیق ابوالفضل ابراهیم ۲:۲۹

---

۱ — در بغیة‌الوعاة در ذیل ابن‌بری از لباب‌الالباب‌فی‌الرد علی‌ابن‌الخشاب فی‌رده علی‌الحریری فی درة‌الغواص یاد میکند و دربارهٔ مقامات حریری سخنی ندارد و این بایدمسلماً از اشتباهات سیوطی باشد.

و ۴۳. کشف‌الظنون: مقامات حریری و لباب‌الالباب.

آغاز: بسمله الحمدلله مستحق‌الحمد و مستوجبه ... و بعد فهذه حروف وقعت‌فی‌المقامات التی انشاءهاالقاسم‌بن علی‌الحریری ینکرهاالعالمون بالعربیه ... نبه‌علیهاالعبدالفقیرالی‌رحمةالله عبدالله‌بن احمد بن احمدبن الخشاب‌البغدادی حین قرئت علیه‌المقامات

پایان: تقدیم‌لامها و هی‌اللام علی عینها و هی‌الواو. تمت‌الکتاب بعون‌الله‌الوهاب.

۵۴۲: دفتریست به خط نسخ با دو قلم از قرن۱۳. برپشت‌برگ‌نخستین شمارهٔ ۱و۲ نام رساله مقالات چنین نوشته «اطباق‌الذهب زمخشری» که نه نام این رساله است و نه رساله اطباق‌الذهب از زمخشری است که از شرف‌الدین شفروه است. بر پشت نخستین برگ یادداشت نویسانده این مجموعه است با مهری به نقش «یا یحیی». در حواشی مجموعه گاه تفسیر برخی از واژه‌ها آورده شده است.

قطع: ۱۰/۵ × ۱۶ ج: تیماج قرمز. برگ: ۷۶. سطور هر صفحه: ۱۴ کاغذ: فرنگی نخودی‌رنگ. شماره ثبت: ۳۱۲۴۷.

مجموعه ۲ رساله در ریاضی و نحو: (فارسی و عربی)

۱ — تحفهٔ حاتمی = هفتادباب دراسطرلاب (گ ۱ ب تا ۱۸ ب) (فارسی)

از شیخ بهاءالدین عاملی به نام اعتمادالدوله حاتم بیک. در حواشی صفحات نوشته‌هاو اشکال نجومی دیده میشود.

(منزوی ۱: ۲۵۰-۲۵۱. فهرست ۲: ۸۷، ۵: ۴۹۸ و ۱۸۴، ۱۹: ۹۲، ۳۳۹، ۴۲۳)

آغاز: بسمله الحمدلله رب‌العالمین ... و بعد چون در این ولا

پایان: و این رساله بر لفظ سهولت و آسانی اختتام یافت. قد فرغت من تسوید هذه‌الرساله ... سنه اربع و اربعین و مأتین و الف کتبه العبدالعاصی که اسمش بر جریدهٔ عاصیان ثبت است و از این جهت بر صحیفه اسطرلاب ... ثبت نگردیده.

۲ — الاسالی‌النحویه = اسالی ابن حاجب (گ ۲۱ الف تا ۷۱ الف) (عربی)

از جمال‌الدین ابوعمر و عثمان‌بن‌عمر کردی معروف به ابن‌حاجب (م-۶۴۶) مؤلف کتابهای معروف مانند کافیه، شافیه و ایضاح در شرح مفصل در نحو و صرف و مختصرالمنتهی در اصول فقه و جز اینها. یکی از تألیفات او امالی تعلیقاتی است که بیشتر آنها بر مفصل زمخشری و یا کافیه خود اواست.

بیشتر املاها دارای تاریخ است از ۶۱۳ تا ۶۲۴. چند نسخه از این کتاب در دارالکتب قاهره است با تاریخ ۶۹۶ و ۷۱۶

فهرست دارالکتب (چاپ ۱۳۴۵ ق) ج۲: ۷۹ خدیویه ج ۴: ۲۴ بغیةالوعاة چاپ

محمد ابوالفضل ابراهیم ۲: ۱۳۴ - ۱۳۵. کشف‌الظنون: ۱۶۲

آغاز (افتاده): و ما تحته جمیعاً ... و قال ایضا سملیا بدمشق سنة ۶۲۳ قوله فی‌المفصل الکلمه هی اللفظةالداله علی معنی مفرد بالوضع ... ان قیل کیف یصح انقسامه الی نفسه و الی غیره فالجواب ان‌المنقسم المسمی‌لانفس اللفظ.

آغاز نسخه کامل (به نقل از فهرست خدیویه و دارالکتب): قال‌الشیخ ادام‌الله توفیقه سملیا بدمشق سنه ۶۱۷ قوله تعالی تقاتلونهم اویسلمون.

پایان: فقلبوا الفتحه کسرة فانقلبت‌الواو یاء والله اعلم بالصواب تمت‌الامالی المفرقه علی‌المفصل و بالله‌التوفیق.

۵۴۸: دفتریست با دو قلم نستعلیق و نسخ ۲ کاتب از قرن ۱۳ بر پشت برگ‌نخست چند قطعه شعر است و در داخل جلد (در دو طرف) قسمتی از یکی از قصائد چاپی قاآنی شیرازیست. در فاصله ۲ رساله ۲ برگ سفید است.

قطع: خشتی ۱۴ × ۲۰ ج: تیماجی مشکی رنگ. تعداد برگ: ۷۱. سطور هرصفحه: ۱۸ و ۲۰. شماره ثبت: ۳۱۲۵۳

مجموعه ۹ رساله در منطق و حدیث و اصول فقه: (عربی و فارسی)

۱ — شرح بر تهذیب‌المنطق و بر حاشیه تهذیب (گ ۱ الف تا ۲۳ الف) (عربی)

از مولی محمد حسن‌بن محمد طاهر قزوینی (م - در ۱۱۳۲) بر تهذیب تفتازانی درمنطق و برحاشیه مولی عبدالله یزدی برآن. این‌نسخه ناقص است و بقیهٔ آن در برگ ۹۱ - ۱۹۷ نوشته شده که با شمارهٔ ۷ معرفی خواهد شد.

ذریعه ۱۳: ۱۶۲

نسخه حاضر از اول و آخر افتاده دارد. در این مجموعه، نسخهٔ دیگری از این رساله وجود دارد که آغاز آن کامل و از پایان ناقص است.

آغاز نسخه کامل: الحمدلله‌الذی خلق فسوی والذی قدر فهدی ... اما بعد فیقـول العبد ... المدعو بمحسن بن محمد طاهر هذه تعلیقات علی‌الحاشیه‌التهذیبیه ... قوله ... ابتداء بخیرالکلام و اقتداء بحدیث خیرالانام ... المصدران کلاهما منصوبان.

آغاز موجود نسخه حاضر: قرائتها علی بعض اشیاعی و احبتی فسألونی بعد برهة ان افصلها و انظمها فی سلک‌التقریر ... قوله ... ابتداء بخیرالکلام و اقتداء ...

پایان موجود: والحاصل ان اقسام‌الکلی منحصرة فی سته لانـه اما معدوم ... و ممکن‌الوجود فیه کالعنقاء

۲ — اصول فقه (گ ۲۶ ب تا ۳۸ ب) (عربی)

شرح کتابی است در اصول فقه از متأخران. قسمتی از مباحث الفاظ است و از اول و آخر

افتاده دارد. مؤلف از حاشیه (یا تعلیقه) خود بر معالم به تکرار یاد میکند.

آغاز: قوله بسمله قوله اصول‌الفقه علم لهذاالعلم الی آخره‌والظاهر انه یرید بالعلمیه.

پایان موجود (در بحث از وضع اسماء اشاره): نعم انما اثر تلک‌الشباهه

۳ — درایةالحدیث (گ ۴۰ ب تا ۴۵ الف) (عربی)

قسمتی است از رساله‌ای مفصل در درایه که تا اندکی از فصل اول مقدمات کتاب را دارد ودنبالهٔ آن از دفتر افتاده و یا نوشته‌نشده است. مؤلف از فوائد رجالیه بهبهانی یاد میکند.

آغاز: بسمله المراتب الاول (کذا) فی بیان بعض مصطلحات اهل‌الرجال فی‌التوثیق والتوهین‌وغیرهما و قد رتبت تلک‌المقدمات علی مقدمه وثلث فصول وخاتمه سائلا من‌الله... مقدمه اصطلح المتأخرون للخبر باعتبارالسند اقساماً خمسه

پایان موجود: و قد حکی بعض‌الفحول عن جماعة من‌المحققین انه اذا قال‌النجاشی ثقة و ام یتعرض

۴ — شرح احادیث (شاید شرح ۴۰ حدیث) (گ ۴۹ ب تا ۶۰ ب) (فارسی)

مؤلف نخست حدیثی را نقل و سپس یک یا چند سؤال در بارهٔ مضمون آن حدیث طرح میکند. موجود درنسخه تا پایان‌متن‌حدیث ۲۳ است ودنبالهٔ‌آن نوشته نشده‌است. درذیل‌حدیث سوم «یوم‌الاضحی یوم صومکم...» این‌پرسش وپاسخ غریب آمده‌است: بعضی... مرسلا روایت کرده‌اند(۱) ... سؤال: روز عیدقربان روزه گرفتن حرام‌است و روز عاشورا امساك مستحب است آیا رفع اشکال به چه نحو تواند بود. جواب: چون غالب اوقات روز عید قربان با روز اول ماه رمضان به یک روز افتد و همچنین یوم عاشورا با روزعید فطر...»

آغاز: بسمله، حدیث اول حدیثی است‌که در فقره دعای تحمید صحیفه سجادیه وارد گردیده و آن اینست یولج کل واحد منهما فی صاحبه

پایان موجود: حدیث بیست و سوم روایت‌کرده است‌کلینی ... ان‌الله خلق جبلا محیطا بالدنیا من زبرجد اخضر ... و خلق خلفه خلقالم یفترض علیهم شیئاً ... وکلهم یلعن رجلین من هذه‌الامه. . . لعنت میکند دو نفر را از این امت‌که ۲۱ ۲۶ ۲۰ ۲۰۰ و ۷۰ ۴۰ ۲۰۰ باشند.

۵ — تسخیرات و طلسمات (گ ۶۰ ب تا ۶۲ الف) (فارسی و عربی)

آغاز: باب در مسخر گردانیدن پادشاه و امراء و وزراء و ارباب دین و دولت وهرکس راکه خواهد مسخر توان نمود.

۶ — اصول فقه (گ ۶۵ الف تا ۸۷ ب) (عربی)

چند بخش پراکنده است: نخست قسمتی از آغاز مباحث قطع‌است‌که ناتمام مانده و

۱- این حدیث سندی معتبردارد‌که دررواشح نقل ومتن‌آن توجیه‌شده (رواشح: ۱۲۳).

سپس قسمت ناتمامی است در بحث اوامر . در قسمت اول از شیخ انصاری یادشده و درقسمت دوم ازقوانین و به‌نقل استاد از مولی محمدتقی برغانی (مؤلف عیون‌الوصول) . (هر دو قسمت با یک خط است و دور نیست از یک نویسنده باشد).

آغاز قسمت اول : بسمله الحمدلله رب‌العالمین ... اعلم ارشدك الله تعالی ... ان‌المکلف بمعنی‌الاعم من‌المجتهد والعامی اذا التفت الی‌الحکم‌الشرعی... ولا یخفی ان‌الوهم لیس مما یقابلها بل یدور مدارالظن.

پایان قسمت اول : و تحقیق‌الکلام علی وجه تفصیل‌المقام موقوف علی بیان ماهوالمراد من‌الحکم‌الواقعی والظاهری فنقول بعون‌الله و حسن توفیقه.

آغاز قسمت دوم : المقدمه‌الثالثه فی تحریر محل النزاع و هی ان‌الحظروالامر اما کلاهما لفظیان او لبیان.

پایان : اما الاقوال فی‌المسئله فثمانیه الاول‌القول بالماهیه الثانیه وجوب‌الفورالثالثه وجوب‌التراخی الرابع القول بوجوب‌الاشتراك

(چند صفحه نخستین قسمت دوم در برگ پس از این تکرار شده است.)

۷ — شرح برتهذیب‌المنطق و حاشیه یزدی (گ ۹۱ ب تا ۱۲۷ ب) (عربی)

ازمولی محسن قزوینی (ز- ۱۱۴۱) . درآغاز این‌دفتر قسمت اول این شرح (که به‌خط خوب‌است) شناسانده شد. نسخه حاضرمکمل آن ونیز ناقص‌است وخط آن نستعلیق متوسط است.

۸ — شرح نصاب‌الصبیان (گ ۱۲۹ ب تا ۱۹۲ ب) (فارسی)

از نظام بن کمال هروی معروف به ابن حسام که در ۷۸۵ یا ۷۹۰ از تألیف آن فراغت یافت برنصاب ابونصر فراهی.

ذریعه ۱۱ : ۳۳۲ فهرست ۲ : ۳۵۳ ، ۳ (چاپ دوم) : ۵۲۶ ، فرهنگنامه‌ها از دکتر منزوی : ۱۵۶ - ۱۶۰ فهرست نسخه‌های خطی ۳ : ۱۹۸۶.

آغاز : سپاس بی‌قیاس مر خداوندی راکه اساس اناس بر معرفت نهاد ... و بعد بدان که نصاب صبیان بسی پسندیده.

پایان : والاتن بضمتین اوسکون‌الثانی جماعة الاتون و الاتون واحد.تمت‌علی‌ید اقل الخلیقه ... اسماعیل بن ... میرزا یعقوب المتوطن بالسجاس فی ... سنه ۱۲۳۰.

۹ — تقریرات اصول فقه (گ ۱۹۳ الف تا ۲۴۱ الف) (عربی)

این بخش در اقسام ادله و مباحث حسن و قبح است و گویا از نویسنده دیگر بخشهای اصول فقه در این دفتر است و با همان خط . در بالای نسخه با همان خط این نوشته دیده میشود : بسمله هذه‌الجزءات من تقریرات استادنا العالم‌الفاضل ... المحقق‌المدقق السید

السند المتبحر لازال ظله العالی علی ممدوده ... ما دامت السموات متحرکه والارضون ساکنه

آغاز: اعلم ان الفقهاء والاصولیین من الامامیه... قد وضعوا الاحکام ادله وقسموها علی قسمین.

پایان موجود: فصل فی اصل البرائه اعلم ان المرجع فی جمیع ابواب الفقه ... منحصر فی شیئین احدهما الاصل والاخر الدلیل ... والاصل بهذا المعنی فی کلماتهم منقسم الی اقسام اربعه ... لانه دائر بین النفی والاثبات و بیانه هو ان المکلف فی الواقعه اما انه ملتفت

۵۵۲: دفتریست به خط نستعلیق و شکسته با چند قلم از قرن ۱۳. در میان اوراق دفتر دو برگ کوچک است که بر هر برگ یادداشتهایی به نظم و نثر نوشته‌اند. بر یکی از این دو برگ چند بیت شعر با ماده تاریخ وفات ... میرزا وهاب زنجانی است که «اقل الطلبه سالک تبریزی گفته».

بر قطعه برگ دیگر این ۳ بیت آمده است:

اگـر کنـی ز بـرای یهـود کنـاسی
وگر کنی ز بـرای مجـوس گل کاری
در این دو کار کریه آنقدر کراهت نیست
در این دو امر شنیـع آن مشابه دشواری
که در سلام فـرو مـایگـان صدر نشین
بروی سینه نهـی دست و سر فرود آری

برخی از عناوین (در کاغذهای آبی رنگ): شنگرف

قطع: وزیری ۱۷ × ۲۲ ج: تیماجی سبز. برگ: ۲۴۱. سطور هر صفحه: مختلف (برخی از صفحات: چلیپا) کاغذ: فرنگی شکری و آبی رنگ. شماره ثبت: ۳۱۲۵۷.

مجموعه شامل ۸ رساله و عنوان در ادعیه و ختمها و طلسمها و ملل و نحل و علـم قرائت و تجوید قرآن: (فارسی)

۱ — ادعیه و طلسمات (گ الف تا ۲ الف)

چند دعا و طلسم است از آن جمله دعای عقداللسان، عقدالرجل، عقدالنوم و دعاء محبت.

۲ — اعمال نیمه ماه رجب و دعاء ام داود = دعاء استفتاح (گ ۲ ب تا ۱۳ الف)

بخشی از کتابی است در ادعیه.

آغاز: اما روز نیمه ماه رجب، این روز به غایت روز جلیل

پایان: که علامت استجابت دعاست.

۳ — دستور نگارش دعوت‌نامه و تسلیت‌نامه (گ ۳ ۱ ر)

ازآن جمله تبریک ودعوت‌نامه است برای شرکت درجشن‌عروسی که درصدر **آن** نوشته: «مبارك نامچه عروسی».

آغاز: بعد از گلدسته‌بندی گلهای سودت ... مشهود برای بیضا ضیایی ... اخوی گرامی‌ام دام عزه میدارد.

آغاز تسلیت نامه: بعد از تتبیع بلاغت دعا و ترسیل رساله والا مشهود رای مهر آنجلا می‌دارد.

٤ — دستور ختم سورهٔ واقعه (گ ٤ ۱ ب)

آغاز: ابتداء از شب جمعه بنماید سورهٔ اذا وقعت

٥ — دستور احضار و بستن مردان و زنان (گ ٥ ۱ ب تا ۹ ۱ ب)

چند طریقه احضار و منطر و طلسم است. نویسنده در ذیل نسخه عقداللسان گوید: مولانا فخرالدین در سر مکتوم آورده است که قرب صد نوبت این را تجربه کرده‌ام همیشه راست آمد.

٦ — نفائس‌الفنون (گ ۹ ۱ ب تا ۳۸ ب)

فن مقالات اهل‌عالم. این یکی از فنون نفائس‌الفنون شمس‌الدین محمودآملی است که به صورت رساله‌ای مستقل آمده.

آغاز موجود: بسمله الحمدلله رب‌العالمین ... اما بعد از جمله چند فن از فنون نفائس‌الفنون یکی قلمی میشود درعلم مقالات اهل عالم که آن عبارت است از معرفت کمیت طرق و مذاهب بنی‌آدم.

۷ — شرح رباعیات ابوسعید ابی‌الخیر (گ ۳۹ ب تا ٤٤ ب)

در ذیل شرح خواص هر رباعی اسامی الهی متناسب با موضوع حاجت یاد شده است.

آغاز: رباعیات جناب جلیل‌القدر شیخ ابوسعید . بدان ایدك‌الله تعالی که این رباعیات... بسیار عزیز است و در وصول به سعادت... تأثیر عظیم دارد.

پایان: از هجر تو ای نگار اندر نارم   میسوزم و می‌سازم و دم در نارم

۸ — لؤلوئیه = نظم‌اللئالی (گ ٤٥ ب تا ٥٥ الف)

از ابوالقاسم قاری (قرن ۱۱) در عصر شاه عباس ثانی صفوی. منظومه‌ایست در تجوید و قرائت دارای ۸۷ بیت که به نام آن شاه سروده است.

در دیباجه منظومه آمده :

رشته این نظم شد بر لؤلؤی نیکو خصال
لؤلؤیه عقد آن نظما لآلی نـام سال

ناظمش سید ابوالقـاسم به قـاری مشتهر
اعط اللهم ما یعطـــاه عبدالمفتقـــر

دانشگاه ۲۸۳۹/۱۱ نسخه‌های خطی ۱ : ۹۵

آغاز: ای کلام از انتظام نام ذاتت در نظـام
وی ز شهد شکرینت شد زبان شیرین کلام

پایان: زلزلت فیل قریش و عصر یا ویل لکل
قارعـه ماعـون لهب کوثر فلق ناسست کل

۵۵۳ : دفتر بیاضی است به قلم نستعلیق و نسخ قرن ۱۳ . برخی از برگها به صورت چلیپا نوشته شده است.

قطع : بیاض رقعی ۲۱/۵×۱۱ ج : تیماج قرمز رنگ یک لا. تعداد برگ : ۵۵ . تعداد سطور هرصفحه : مختلف . شماره ثبت : ۳۱۲۵۸ .

مجموعه ۲ کتاب درفقه : (عربی)

۱ — مفتاح‌الکرامه (گ ۱ ب تا ۱۱۷ ب)

از سید محمدجواد عاملی (م - ۱۲۲۶) . کتاب‌القضاء از آن کتاب است.

ذریعه ۲۱ : ۳۴۲

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین ... و رضی عن علمائنا و مشائخنا اجمعین ... کتاب‌القضاء . القضاء ولایة شرعیه علی‌الحکم

پایان موجود: لان‌البینه علی کلامه هنا بینة المستاجر عکس تلک فلا تغفل قوله قدس‌الله روحه . تمت و ماتوفیقی الابالله ... و انا اتوسل الیه جل شأنـه (گویا در اینجا قلـم مؤلف به پایان رسیده است).

۲ — جواهرالکلام (گ ۱۱۹ ب تا ۲۴۵ ب)

از شیخ محمدحسن نجفی اصفهانی. این بخش از آغاز متاجر است تا فصل سوم درخیار. (ذریعه ۵ : ۲۷۵ - ۲۷۷)

آغاز موجود: بسمله القسم‌الثانی من‌الاقسام‌الاربعه التی بنی علیهاالکتاب

پایان موجود: و ان لم یکن فعدول مقلدیه فضلا عن مقلدی غیره والله هوالعالـــم بحقیقة احکامه . تمت.

۵۶۰ : دفتریست به خط نسخ متوسط با دو قلم از قرن ۱۳ . در دو برگ آخر کاتب نوشتهٔ متن را درحاشیه تکمیل کرده است.

قطع : وزیری ۱۵ × ۲۱/۵ ج : تیماجی قرمز . برگ : ۲۴۵ . سطور هر صفحه : ۲۴ و ۲۳ کاغذ : فرنگی نخودی رنگ . شماره ثبت : ۳۱۲۶۵ .

مجموعه ۲ کتاب در حدیث و فقه : (عربی)

۱ — تهذیب‌الاحکام (گ ۱ ب تا ۱۸۰ ب)

از ابوجعفر محمدبن حسن طوسی شیخ الطائفه (م - ۴۶۰). در حاشیه بیشتر صفحـــات تصحیحات و تعلیقات لغوی و چاپی و فقهی است با نشانهای مختلف و بی‌نشان از آن جمله : ع ل و ع س ، «فی نسخةالشیخ علی» ، «بخط والدی شیخ حسن» ، «کذا بخطه» یـــا «بخطالمصنف» . در حاشیه آغاز ابواب «الزیادات فی هذاالجزء باب ۱۲ فضل‌الصلوة» چنین آمده : «من هنالیس بخطالشیخ رحمه‌الله ع س» و در کنار حدیث ۱۲ از باب ۱۳ (فی‌المواقیت) به خط کاتب چنین آمده : «الی هنالیس من خطالشیخ و من هنا من خطه رحمةالله».

در حاشیه تعدادی از برگهای نخست نسخه نشان بلوغ و قرائت دیده می‌شود. نسخه ناتمام است. و در پایان باب ۱۱ (لباس و مکان مصلی) و در ذیل باب ۱۹ (من‌الزیادات) رقم کاتب و تاریخ کتابت آورده شده است. در ذیل باب ۱۹ چنین آمده : «تم الجزءالاول من کتاب‌الصلوة مع‌الزیادات من کتاب تهذیب‌الاحکام و یتلوه فی‌الجزءالثانی باب‌العمل فی لیلةالجمعه و یومها و الحمدلله ... بقلم سالکه‌المجازی ... محمدبن حسن‌بن هلال‌بن محمدبن علی‌بن قاضی حسین بثامن عشر شهر محرم ... السادسه والعشرین والمائه و الف ... والحمدلله رب‌العالمین ...». درکنار رقم کاتب این تملک دیده می‌شود: «قد دخل ... فی تصرف ... العبد ... احمدبن محمدبن حسن‌بن هلال‌بن محمدبن علی‌بن حسین‌القاضی الحسینی اصلا و البوری‌البحرانی منشأً و مسکنا ... سنه ۱۱۲۷».

این نسخه تا اواسط احکام جماعة است.

پایان موجود : قال سألت اباعبدالله (علیه‌السلام) عن‌الرجل یصلی الفریضه ثم یجد قوما یصلون جماعه ... محمدبن یعقوب بن محمد بن اسماعیل ... عن ابیه عن ...

۲ — المعتبر (گ ۱۸۱ ب تا ۲۸۸ ب)

از محقق حلی نجم‌الدین جعفر بن حسن بن یحیی بن سعید حلی (م - ۶۷۶).

شرح مزجی‌است برکتاب المختصرالنافع اختصاری که اوخود ازکتاب شرائع‌الاسلام خویش فراهم آورده است. وی این شرح را بنا بر خواست بهاءالدین صاحب دیوان تألیف کرده است. در آغازکتاب مقدمه‌ایست دارای ۴ فصل و قبل از مقدمات از اهمیت‌کتاب و

تألیف کتاب سخن میگوید و حدیثی که از آن اهتمام اعجازآمیز مقام ولایت به تألیف و نشر کتاب و تأسیس کتابخانه استنباط میشود، میآورد (۱).

فصل اول وصیت و دستورهای اخلاقی و علمی است برای باحثان و متفقهان.

فصل دوم فی ان مذهب اهل‌البیت واجب‌الاتباع. در این فصل در ضمن اشارت به علم ائمه (ع) آورده است: «و قد قال بعض من لا معرفة له ان‌الجواد صلوات‌الله علیه تلمذ لابن اکثم و هو جهل بمنزلة‌الجواد (ع) و قلة اطلاع علی ما ورد عنه من‌العلم و ما اشتهر من اجوبته عن مسائل‌الامامیه بما یدل علی‌الاعجاز و قدکان من تلامذته و اشیاعه‌القائلین باسامته من‌لا یرتضی ان یکون ابن اکثم تلمیذاً له کالحسین بن سعید و اخیه‌الحسن و احمد... البرقی و شاذان بن‌الفضل القمی ... و غیرهم...»

فصل سوم فی مستندالاحکام

فصل چهارم فی‌السبب المقتضی للاقتضاء علی ما ذکرناه من فضلائنا...

در این فصل چنین می‌آورد:

فاقتصرت من کتب هؤلاء الا فاضل علی ما بان فیه اجتهادهم... فممن اخترت ... الحسن بن محبوب ... و یونس بن عبدالرحمان و من‌المتأخرین ابوجعفر محمدبن بابویه ... و محمدبن یعقوب‌الکلینی و من اصحاب کتب‌الفتاوی علی بن بابویه و ابوعلی‌بن‌الجنید والحسن بن ابی عقیل ... والمفید ... والشیخ ابوجعفر ... الطوسی» اینها نام فقهائی است که درفصل ٤ مقدمه از آنان یاد کرده اما در مباحث کتاب از راوندی و صهرشتی و برخی دیگر از کسانی که در مقدمه یاد نشده‌اند نام می‌برد. محقق در این کتاب در مسئله اقوال فقهاء و بزرگان اهل سنت را با عنایت و بدون ترتیب خاص نیز می‌آورد و غالباً اقوال علم‌الهدی را ازکتاب «المصباح» او می‌آورد (۲). کهن‌ترین نسخه‌ای که تا این زمان از این کتاب می‌شناسیم نسخه مورخ ۹٦۵ موجود در آستان قدس است. (درآنجا چند نسخه دیگر از قرن ۱۱ تا ۱۳ و در کتابخانه مرعشی نیز چندنسخه ازقرن ۱۳ موجوداست) ودیگر نسخه شماره ۱۳۲۲ که دراین کتابخانه و در حدود قرن ۹ - ۱۰ است.

فهرست ٤ : ٩٤ آستان قدس (الفبائی) : آیةالله مرعشی : ٤ : ١٤٠ و ٣٩٠ دانشگاه ١٦ : ٢٦١

ذریعه ١٤ : ٥٨ و ٢١ : ٢٠٩

آغاز موجود: و انه قال لمعاویه سمعت رسول‌الله (صلی‌الله علیه و آله)

---

۱ - این حدیث‌است که مشتمل برکرامت ولایت واز امام‌صادق علیه‌السلام‌است: قال جعفربن محمد اکتبوا فانکم لا تحفظون حتی تکتبون و قال (ع) للمفضل اکتب و بث کتبک فی اخوانک فانه یأتی علی‌الناس زمان لایتاسون الا بالکتب.

۲ - در شمار تألیفات سید مرتضی علم‌الهدی کتابی به نام مصباح نیافتم.

پایان سوجود (اذان و اقامه) : ارفع صوتک بالاذان فان‌الله قدوکل بالاذان ریحا

٥٦١ : نسخه مجموعه‌ایست از اوائل قرن ۱۲ به خط نستعلیق و با دو قلم. نیمه اول (تهذیب) به‌قلم محمدبن حسن‌بن هلال بورینی‌است. بر پشت برگ نخست مجموعه تملک و مهر احمدبن محمد (فرزند کاتب) دیده میشود. کنار برگ اول و چند برگ از اواسط مجموعه وصالی شده است. عناوین: شنگرف.

قطع : رحلی ۲۰ × ۳۰ ج : تیماجی‌مشکی مندرس . برگ : ۲۸۱ . سطور : ۳۲ و ۳۰. شماره ثبت : ۳۱۲٦٦ .

مجموعه ٥ رساله فقهی و اصولی : (عربی)

۱ — رساله صلوة‌الجمعه (گ ۱ ب تا ۳۱ الف)

از آقا باقر وحید بهبهانی (م - ۱۲۰۵) . وحید بهبهانی ۳ رساله در این باب دارد که یکی از آنها به پارسی است. این رساله دارای ٤ مقدمه است و در آن قائل به احتیاط و جمع بین ظهر وجمعه شده است. در اواخر رساله پس از ذکر ادله اطراف مسئله می‌گوید : «لکن یا اخی بعد لم تصفوالمسئله عن شائبةالشبهه اذ عرفت قوة ادلةالمحرمین وشبهتهم (وپس از چند سطر): و فی‌الجمله فالمسئله لایخلو عن‌الشبهه و یوم‌الجمعه یکون ذمتنا مشغوله باحدی الفریضتین بالضروره من‌الدین و شغل‌الذمه الیقینی یستدعی‌البرائةالیقینیه».

ذریعه ۱۵ : ٦٥ وحید بهبهانی (ازدوانی) : ۱۷۹ فهرست الهیات تهران ۱ : ۲۹۱

آغاز : بسمله الحمدلله رب‌العالمین ... فانه لاخیر لنا الا من عندك . مسئله فی حکم صلوة‌الجمعه ولیمهد مقدمات الاولی الحکم‌الشرعی توقیفی

پایان : مع ان ما ذکر لا یقاوم الاشتغال للذمه الیقینی الیه فلا یمنع‌الاحتیاط بالنسبة الیه فتأمل فان مجردالاحتمال لایعارض‌الیقین ... علی حسب ما قلنا.

۲ — العصیرالتمری والزبیبی — رساله فی (گ ۳ الف تا ٦۲ الف)

= رسالة فی‌العصیر از مولی محمدباقر بهبهانی (مؤلف رسالهٔ بالا) ذریعه ٥ : ۲۷٥

آغاز : بسمله، الحمدلله رب العالمین ... مسئله عصیری‌التمری والزبیبی قال مولانا احمد الاردبیلی ... فیهما خلاف والمشهور الحل و قیل بالتحریم

پایان : بل لعله لاقل تامل فی‌عدم کونها ماءالزبیب الخالص بل‌لعلهاالیست‌من المایعات فتامل .

درکنار رساله حاشیه‌هایی است از مؤلف با نشان منه‌سلمه‌الله.

۳ — حاشیه قواعد (گ ٦۲ الف تا ٦۲ ب)

قاضی بیضاوی بر سخنی از علامه حلی در قواعد تعلیقه‌ای نگاشته و بر وی اعتراض

کرده . علامه حلی آن اعتراض را پاسخ گفته و برای قاضی فرستاده است(۱).

نسخه‌ای از این حاشیه در دانشگاه با شماره ۳۵۰۱۴/۲۳ و با نام «رد برحاشیه بیضاوی بر قواعد» معرفی شده است. (فهرست دانشگاه ۱۲ : ۲۰۲۷)

آغاز : بسمله، قیل کتب القاضی البیضاوی علی تحت قول العلامه فی القواعد ولو تیقنهما متحدین متعاقبین ما صورته یا مولانا جمال الدین ادام الله تعالی مفاضلک انت امام المجتهدین فی علم الاصول و قد تقرر فی الاصول مسئلة اجماعیه هی ان الاستصحاب حجه ولم یظهر دلیل علی رفعه فمعه لایبقی بل یصیر خلافه و هوالحجه ... فاجاب المصنف بقوله و قفت علی ما افاده مولانا الامام العالم ادام الله فضائله و تعجبت من صدور هذاالاعتراض عنه فان العبد ما استدل بالاستصحاب بل استدل بقیاس مرکب.

پایان : والعبد انما قال ای عقل حکمه ... و انفذه الی شیراز فاستحسن هذاالجواب

٤ — رساله فی ان ما لم یجب لم یوجد (گ ۳ ب تا ۲۸ ب)

بحث در این رساله در باب احتیاج ممکن است در وجود به مرجح و موجب. در باره جبر و اختیار در افعال عباد نیز اشاراتی دارد به شیوهٔ اصولیان. در اواخر رساله آمده : «ومن المنبهات علی بطلان هذاالقول انه یلزم علی هذا انتفاء فائده التربیة والنصائح والمواعظ والبشارات ... اذحال هذاالفاعل علی هـذاالرأی بعد حصول الف الف ترغیب و ترهیب و بشارة و انذار مثل حاله قبله بلاتفاوت اصلا ... ولا شک ان القول بانتفاء الفائده فی هذاالامور مخالفه لعقل کافة ذوی الافهام بل لجمیع الشرایع ... و ایضاً نقول اذا اشتاق احد الی رؤیـة شخص ... فاذا وعده بالمواصله فی وقت فلا شک ان قبل المواصله یکون له اضطراب.

آغاز : بسمله، فی ان الممکن الوجود لابد له من مؤثرموجودوانه مالم یجب لم یوجد اعلم ان الممکن الذی یخرج من تقسیم المفهوم هو ما لایجب وجوده ولا عدمه.

پایان : فظهر بما ذکرنا ان الممکن الوجود لابد له من مؤثر موجود و انه مالم یجب لم یوجد و کذا ما یجب عدمه لم یعدم و ان الفاعل المختار ایضاً یصدر منه الفعل والترک بالوجوب لکن لاینافی اختیاره ... ثم هذاالوجوب الذی اثبتناه هو قبل الفعل او معه فیه اشکال ... لان الوجوب اللاحق هوالوجوب بشرط الوجود وهذا وجوب مطلق واقعی بلا اشتراط بالوجود اصلا.

---

۱ ـ ادبی که این دو عالم بزرگ در مخاطبه رعایت کرده‌اند آموزنده و سرمشق است.

ه — الاجتهاد والاخبار (گ ۲۸ ب تا ۷٦ ب)

از آقا محمدباقر بهبهانی (م - ۱۲۰۵) که آن را در ۷ فصل وبه سال ۱۱۵۵ تألیف کرده است. درلزوم واهمیت اجتهاد (۱) و رد اخباریان و ذکر شرائط اجتهاد.

ذریعه ۱ : ۲٦۹ فهرست دانشکده حقوق : ۳٤٥ دانشگاه تهران ۹ : ۹٤۳ و ۲۲۳۹ و ۱۸۹ : (فهرست) : ۲٤

آغاز : بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین ... اعلم ان‌الله لم یخلق‌الخلق عبثاً ولا اهملهم سدی ... ولا شک ان‌المسلمین فی‌امثال زماننا امة محمد (ص).

پایان : ولو یسرالله و وفق لنتوجه الی‌الکل فی رساله علیحده بما یوفقنی و یهدینی من‌التوضیح والتنقیح. صورة خط المؤلف و فرغ من تسویدالرساله مؤلفها ... ثالث عشر شهر رجب سنه خمس و خمسین و مائه بعدالالف (کاتب افزاید) : قد فرغت من نقله من‌السواد... شهر شوال‌المکرم ۱۲۸٤.

۵۷۲ : دفتریست به قلم نسخ مورخه ۱۲۸٤.

قطع : وزیری ۱٦ × ۲۱ ج : تیماج مشکی یکلا . برگ : ۷٦ . تعداد سطر هرصفحه: ۲۲ . کاغذ : فرنگی شکری رنگ، آهار مهره‌دار . شماره ثبت : ۳۱۲۷۷.

مجموعه ۳ رساله در آداب و فقه و اصول: (عربی)

۱ — مسکن‌الفؤاد عند فقد الاحبة والاولاد (گ ۱ ب تا ٤۰ ب)

از شهید ثانی احمدبن زین‌الدین عاملی (م - ۹٦٥) که در ۹٥٤ از تألیف آن فراغت یافته . وی این رساله را پس از فوت فرزندش در ٤ باب نگاشته است و در خاتمه آن تعزیت‌نامه‌ایست منقول از امام صادق علیه‌السلام که خطاب به عبدالله‌بن حسن و بنی‌اعمام خویش مرقوم داشته و از تتمات المهمات ابن طاووس نقل شده است . این کتاب در سلسله انتشارات آل‌البیت به چاپ رسیده است. ذریعه ۲۱ : ۲۰

آغاز : بسمله، الحمدلله‌الذی قضی بالفناءوالزوال ... اما بعد فلما کان‌الموت هو الحادث‌العظیم والامرالذی لتفریق‌الاحبة مقیم.

پایان : هذا آخرالتعزیه بلفظها نقلتها من کتاب‌التتمات‌والمهمات وعلیها نختم‌الرساله حامدین... فرغ منها مؤلفها احمد بن زین‌الدین بن علی‌بن احمدالشامی‌العاملی... عام اربع

---

۱ - بهبهانی دراین جای از جد خویش ملاصالح مازندرانی یاد کند و گوید : «یا اخی حال‌المحتاطین حال جدی‌الفاضل مولی محمد صالح‌المازندرانی ... بعد فراغه من شرح اصول‌الکافی ارادان یشرح فروعه فقیل له یحتمل ان لایکون لک‌رتبة الاجتهاد فترک لاجل ذلک شرح‌الفروع ومن لاحظ شرح اصوله عرف انه کان فی غایة مرتبة من‌العلم والفقه و فی صغر سنه شرح‌معالم‌الاصول ومن لاحظه علم‌مهارته (شرح‌فروع وی‌نیز دردست‌است، بررسی‌شود).

و خمسین و تسعمائه حامداً مصلیاً ... مستغفراً حررها محمدبن محمدباقرالاسفرنجانی.

۲ — حدوث حدث اصغر در اثناء غسل جنابت (گ ۱ ٤ الف و ٤ ب)

از همان مؤلف رساله بالا . این رساله در ضمن مجموعه رسائل شهید ثانی به چاپ رسیده است.

ریاض العلماء ۲ : ۳۷۰ ذریعه ۱۱ : ۷۰

آغاز : بسمله مسئله شریفه اذا احدث الجنب فی اثناء غسل الجنابه حدثاً اصغر فلا نص ظاهر عن الائمه (ع).

پایان : لان ابن ادریس لایوجب الوضوء

۳ — طلاق الحائض الحامل الحاضر زوجها ـ رساله فی ـ (گ ٦ ٤ ب تا ٦٠ الف)

از شهید ثانی (مؤلف رساله های بالا).

ذریعه ۱٥ : ۱۷٦ ریاض العلماء ۲ : ۳۷۰

آغاز : بسمله الحمدلله حق حمده ... مسئله اتفق العلماء کافه فضلا عن اصحابنا علی تحریم طلاق الحائض الحامل الحاضر زوجها عندها ... و اجمع اصحابنا علی بطلانه و انه لابد لصحة طلاقها من کونها طاهراً.

پایان : بل من جهات آخر قداو ضحناها فتدبرها موفقاً انشاءالله تعالی ... هذا ما اقتضی الحال ذکرها من بحث هذه المسئله والله الموفق للصواب.

٤ — الحبوة ـ رساله فی (گ ٦٠ ب تا ۷۷ الف)

از شهید ثانی عاملی (مؤلف رسائل بالا). مؤلف این رساله را بر ٦ مطلب مرتب ساخته براساس سؤالات منطقی و به تاریخ ٩٥٦ تألیف آن را پایان داده است :

مطلب اول : یبحث فیه عن مفهوم الحیوة
« دوم : کم یحبی من یحبی من الترکه
« سوم : هل الحبوة واجبه شرعاً ام مستحبه
« چهارم : من المحبو فی الورثه ... و ذکر شرائطه
« پنجم : کیف یختص بها علی القولین مجاناً ام بالقیمه
« ششم : کم یحبی من یحبی دون غیره من الوراث (۱)

مؤلف پس از پایان مطلب ششم ، ده مبحث (= امر) میآورد که مربوط به مسئله مورد بحث اصلی است و شهید خود در آغاز این ده بحث گوید : «هذا ما اقتضاه الحال من الکلام

---

۱ ـ خواجه نصیرالدین طوسی نیز مسائل مبحث امامت را در رساله الامامه براساس همین مطالب مرتب کرده است.

علی هذه‌المطالب الستة و بقی فی‌المسئله امورالاول . شرط این نمره فی استحقاق‌الحبوة مضافاً الی ما تقدم ان تخلف المیت ترکة غیرها.

این رساله در ۱۳۱۹ با رساله الحق‌المبین کاشف‌الغطاء به چاپ رسیده است.

فهرست ۱۲ : ۱۴۶ ؛ دانشگاه تهران ۵ : ۱۸۶۹ و ۸ : ۷۲۷ ذریعه ۶ : ۲۴۱

آغاز : بسمله الحمدلله‌الذی حبانا بدینه‌القدیم ... فهذا تحقیق لمسئلة مهمه‌تعم‌بهاالبلوی ... و هی مرتبه علی ستة مطالب دائره علی ستة کلمات مفرده و هی ما وکم و هل و من و کیف و لم (۱) ولاول یبحث فیه عن مفهوم‌الحیوة ...

پایان : واعلم ان‌الاولی عندی لمستحق الحبوة ان لا یأخذ منها شیئاً لکثرة مایردعلیها من‌الشبهات بحیث لایکادیسلم‌فرد من افرادها کما قد عرف والحمدلله حق حمده ... و فرغ منها مؤلفها ... زین‌الدین ... العاملی ... عام ست و خمسین و تسعمائه حامداً مصلیاً...۱۲۸۶

۵ — تیقن‌الطهارة والحدث والشک فی‌المتأخر منهما (گ ۷۷ ب تا ۸۲ ب)

از شهید ثانی در مورد مسئله اصولی شک در متأخر.

ذریعه ۱۱ : ۱۵۹ ریاض‌العلماء ۲ : ۳۷۰

آغاز : بسمله مسئله شریفه اذاتیقن الطهاره والحدث و شک فی‌السابق

پایان : و انما حررناه تحقیقاً لقولی التفصیل مع ان‌الشبهة لا تنحسم عنهما بذلک اصلا و ان ترجع ذلک الجانب بوجه ما والله‌تعالی اعلم بحقائق‌احکامه ... و له‌الحمد والمنه علی‌الاتمام

۶ — نجاسة‌البئر بملاقاة‌النجاسة و عدمها — رسالة فی (گ ۸۲ ب تا ۹۴ الف)

از شهید ثانی (مؤلف رساله های بالا).

ذریعه ۲۴ : ۶۵ ریاض‌العلماء ۲ : ۳۷۰ فهرست مرکزی دانشگاه تهران ۱۶ : ۴۸۳

آغاز : بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین ... اختلف اصحابنا رضی‌الله عنهم فی‌نجاسة‌البئربمجرد ملاقاة‌النجاسة له کالقلیل

پایان : و هوالصلوة‌الواجبة علیه‌والله‌تعالی اعلم باسرار احکامه و هذا ما اقتضاه‌الحال من بحث‌المسئله علی سبیل‌الارتجال و ضیق‌المجال والله ولی‌التوفیق ... صلی‌الله‌علی‌من‌لانبی‌بعده

۵۷۳ : دفتریست به خط نسخ متوسط محمدعلی‌بن‌محمد باقر اسفرنجانی مورخ ۱۲۸۶ . جای عنوانها در سراسر مجموعه سفید گذارده شده است. بر پشت برگ اول فهرست مندرجات دیده می‌شود.

قطع : وزیری ۱۶ × ۲۲/۵ ج : تیماجی مشکی. برگ ۹۴. سطور هرصفحه : ۲۰. کاغذ : فرنگی آهار مهره شده شکری رنگ. شماره ثبت : ۳۱۲۷۸.

---

۱ — کاتب در نسخه جای سخن به جای کلمات «ما وکم و ...» ۶ بار حرف «و» را تکرار می‌کند : «ستة مطالب مفرده و هی و و و و و و»

مجموعه ۲ کتاب در فلسفه و عرفان و حدیث : (عربی)

۱ ـ شرح اصول کافی (گ ۱ ب ـ ۲۱۱ ب)

از صدرالمتألهین محمدبن ابراهیم شیرازی. این نسخه تنها شرح کتاب‌العقل والعلم کافی محمدبن یعقوب کلینی است. درکنار برخی از صفحات حاشیه هایی است منقول از محمد صالح و با نشان م ع ق ی

۲ — عینیةالوجود = دائرة الوجود (گ ۲۱۲ الف ـ ۲۱٤ الف)

= شرح حدیث من‌عرف ربه. مؤلف رساله که گویا اوحدالدین عبدالله بلیانی است با اصطلاح عرفان به‌شرح حدیث من‌عرف‌نفسه، عرف ربه می‌پردازد و بروحدت حقیقت‌وجود و نفی وجوداز کل اشیاء تأکید می کند و در پایان درباره حقیقت عشق و اختلاف آن با شوق سخن می‌گویدو رساله را با رسم دائره طریق‌السیر فی‌الوجود پایان میدهد.(۱)

نسخه‌ای دیگرناتمام ازاین‌رساله در ذیل شرح فصوص بالی خلیفه به شماره ۲/۶۶۰ در این کتابخانه وجود دارد. ونسخه‌ای نیزدردانشگاه بانام عینیةالوجود شماره ۲۲۷۱/۳ (فهرست ۲ : ٤۱۹)

آغاز : بسم‌الله‌الحمدلله‌الذی‌لم‌یکن قبل وحدانیته قبل‌الا والقبل هو. ولم یکن بعد فردانیته بعدالا والبعدهو. کان ولابعد معه ولاقبل و لافوق ولاتحت و لا کون و لا مکان وهو الان کما کان.

پایان : هذه المقالات مع من لایری سوی‌الله شیئاً و من یری شیئاً سوی‌الله فلیس لنامعه جواب و سؤال فانه لایری غیرمایری و من عرف نفسه لایری غیرالله و من لم یعرف نفسه لایری‌الله... و قد شرحنا کثیرا من‌قبل و ان اشرح اکثر من ذلک فمن لایری لایری و لایفهم و لایدرك و من یری یری و یدرك و یفهم ... و غیرالواصل لایصل بالتعلیم ... الا بخدمةشیخ واصل و استاد کامل... و فقنالله لما یحب و یرضی ... انه علی کل شیء قدیر و بالاجابةجدیر ... و سلم تسلیماً کثیرا .

در پی رسالهٔ بالا سطور ذیل است که از همان نویسنده است و گویا ذیل یا تعلیقی است بر آن رساله و در نسخه دیگر این کتابخانه وجود ندارد:

---

۱ — نمونه‌ای از نوشته را برای شناخت رساله می‌آوریم: «فیتبین ان عرفان‌العارف‌نفسه هو عرفان‌الله نفسه لیس‌الاهو وحتی رسول‌الله (ص) بالنفس‌الوجود و من وصل الی هذاالمقام لم یکن وجوده فی‌الظاهروالباطن بل وجوده وجودالله وکلامه کلام‌الله و فعله فعل‌الله و دعواه معرفةالله هو دعواه معرفة نفسه لکنک تسمع‌الدعوی منه و تری الفعل منه ... بجهلک معرفة نفسک ... فان قال قائل اناالله فاسمع منه فان‌الله یقول اناالله و لکنک ان وصلت الی ماوصل الیه فهمت ما یقول و رأیت مایری ...»

و جمیع المکاشفات فی هذه‌الدائره مضمون ... فافهم ان کنت ممن یفهم فان من لم یفهم هذه‌الاشارات ماشم رائحة التوحید ... والنبی عرف نفسه فی‌الابتداء و سلک طریق المعرفه و لهذا ابتدائه انتهاءالصدیقین ... و شتان مابین من تقدم فی‌الابتداء و من تقدم فی‌الانتهاء ابتدائه‌العشق و انتهائهم‌الشوق و شتان مابین‌الشوق‌والعشق فان‌العشق وجودالمقصد ودوالشوق ارادة‌المقصود لاصفة‌الواصل والوصال والوصل و لا صفة‌العاشق والمعشوق بل صفة‌العشق والمعشوق لان التفاوت بین هذه‌الاشیاء یکون فی نظر من له نظر بعید و اما من له نظر قریب فاذالاتفاوت بینهما بل‌الجمیع سواء عنده والله اعلم بالصواب والیه‌المرجع والمآب و هوعلی کل شیء قدیر (در ذیل این نوشته دائره طریق السیرفی‌الوجود رسم شده‌است.)

۵۷٦ : این مجموعه به خط نستعلیق قرن ۱۳ است و با دو قلم. شرح اصول کافی تاریخ ۱۲۱٤ را دارد و نام کاتب آن را سیاه کرده‌اند. بر دو برگ اضافی موجود در اول کتاب چند تملک است از نصرالله‌بن کربلائی بابا با مهری به نقش «افوض امری الی‌الله عبده‌نصرالله» و ازهاشم‌الحسینی ومهری‌باهمین‌نقش. بریک برگ‌سفیددیگرمثنوی «ای‌بت‌هرزه‌گردهرجایی...» با خط نستعلیق پخته نوشته شده.

قطع : وزیری ۱۵ × ۲۱/۵ ج : تیماجی مشکی رنگ. تعداد برگها : ۲۱٤. سطور هرصفحه : ۲۳. سطور شمارهٔ ۲ مشجراست. کاغذ:فرنگی‌آهار مهره شده نخودی رنگ. شماره ثبت : ۳۱۲۸۱.

مجموعه ۹ رساله درعقائد و تاریخ : (عربی وفارسی)

۱ — **النافع لیوم‌الحشر فی شرح‌الباب‌الحادی عشر** (گ ۱ ب - ۳۵ ب) (عربی)

از مقدادبن عبدالله سیوری حلی معروف به فاضل مقداد (م : ۸۲۱) بر باب یازدهم کتاب صلاح المتعبد علامه حلی که صورت رساله جداگانه‌ای یافته و خود نسخه‌هایی مستقل دارد (فهرست ۹ بخش اول : ۱۷۹) و شروحی چند نیز بر آن نگاشته‌اند. از این شرح نسخه‌ای‌به خط علی نوری مورخ ۱۳۰۲ در مجموعهٔ ۱۸۵۱ این کتابخانه وجود دارد. (فهرست ۹ بخش دوم : ۵۲۷). نسخه‌های بسیار از این رساله در دست است و بارها نیز به چاپ رسیده.

(ذریعه ۱۳ : ۱۲۳ و۲٤ : ۱۸ فهرست ۵ : ۳۱ دانشگاه ۳ : ۵٤۲)

آغاز: بسمله‌الحمدلله‌الذی دل علی وجوب وجوده افتقارالممکنات

پایان: المرجومن کرمه تعالی ان‌ینفع به کما نفع باصله و ان یجعله خالصاً لوجهه انه سمیع مجیب. تمت‌الرسالة‌الشریفه فی‌ظهر دوم شهر جمادی‌الثانیه سنه ۱۲٦۰.امیدوارم که چون به نظر صاحبان خرد رسد بر سهو و خطایم ببخشند... و از شر دشمنان باطنی محافظت فرماید آمین رب‌العالمین.

۲ — ثلاثون مسئله فی‌معرفةالله تعالی — رسالة فی (گ ۱ ب - ۲ ب - حاشیه) (عربی)

از شیخ ابو جعفر طوسی دانسته شده و در اصول‌عقائداست‌به اختصار از معرفةالله وتوحید تا امامت و معاد. در مورد غیبت امام دوازدهم (س) در این رساله چنین آمده : «ولااستبعاد فی طول عمرالقائم لان غیره من‌الامم السالفه عاش ثلاث آلاف سنه کشعیب و لقمان لانه ممکن ... و لانه لولم یکن موجود الخلاء والزمان»

سید عزیزالله حسینی مدرس (از قرن ۱۱) بر این رساله شرحی به فارسی نگاشته به نام شاه طهماسب، با نام شرح‌المسائل الکلامیه (ذریعه ۱٤ : ٦٤ و ۲۰ : ۳٦٤ ریاض‌العلماء۳: ۳۱٤ اعیان‌الشیعه ۸ : ۱٤٤).

شرحی به عربی نیز بر این رساله در دست است که نسخه‌ای از آن باخط عبدالله (۱) بن محیی‌الدین جامعی عاملی درکتابخانه مدرسه رضویه قم موجود است و در دفتر «آشنایی با چند نسخه خطی» تدوین آقای سید احمد اشکوری و استادی ص ... به چاپ رسیده است.

در فهرست آستان قدس نسخه‌ای از متن رساله معرفی شده بدون ذکر نام مؤلف وآمده که در پایان نسخه نام المسائل‌الطوسیه (۲) دیده می‌شود.

ذریعه ٥ : ۹، فهرست کتابخانه مرعشی ۱٦ : ۹۲، دانشگاه ۹ : ۳۲٤ و ۱۲:۲۹۹۳ و ۱٦ : ۱۳۱، فهرست حاضر : ۸ (۳)

آغاز : بسمله‌الحمدلله رب‌العالمین ... اما بعد فهذه ثلاثون مسئله فی معرفةالله تعالی اثبتهاالشیخ‌الامام ابوجعفر محمدالطوسی (در نسخه : ابو جعفربن محمد الطوسی) ... فقال رحمه‌الله معرفةالله واجبه علی‌کل مکلف بدلیل انه منعم فیجب شکره فتجب معرفته کی نشکره . الله تعالی موجود بدلیل انه صنع...

پایان : حق لاریب فیه اخبر به‌المعصوم وکل ما اخبر به‌المعصوم فهو حق و صدق. فی پانزدهم جمادی‌الثانیه ۱۲٦۰.

۳ — مواعظ از توراة (گ ۳ الف تا ۹ ب - حاشیه) (عربی)

= احادیث قدسیه، انتخاب از مواعظ تورات است که در برخی از نسخ، عنوان «چهل

---

۱ — برای آشنایی با آل محیی‌الدین‌الجامعی و آثارشان که بیشتر کتابت آثار متقدمان است، رجوع شود به طبقات اعلام‌الشیعه (قرن ۱۱) : ۳۸۳.

۲ — در ذریعه «المسائل‌الطوسیه» تألیف خواجه نصیرالدین طوسی معرفی شده و به فهرست آستان قدس استناد شده. این از موارد اغلاط فاحش وارد شده در ذریعه است. (ذریعه ۲۰ : ۳۰٥٦ فهرست آستان قدس ٤ : ۲٤۲)

۳ — در صفحهٔ ۸ این فهرست شماره مسائل این رساله به غلط ٥۰ یاد شده و صحیح آن همان تعداد ۳۰ مسئله است.

سورة توراة» دارد. با عنوانهای «یابن آدم» این‌ترجمه به عربی به حضرت مولی امیرالمؤمنین منسوب است. ترجمه فارسی آن نیزدر دست‌است که به چاپ ر یده است.

فهرست ۱۰ (بخش ۲): ۷۵۵ و ۷۸۰، ۱۴ : ۲۳۶ (اربعون‌سوره)، ذریعه ۱ : ۲۷۸ فهرست مشار (عربی) : ۲۳

آغاز: بسمله یقول‌الله‌تعالی و عجبت لمن ایقن بالموت کیف یفرح

در پایان نسخه آمده: درعشر اول شهر جمادی‌الاولی ۱۲۶۰ تمام کرد امید که توفیق رفیق باشد.

٤ — الاعتقادت = العقائد (گ ۱ الف تا ۲۳ ب - حاشیه)

از محمدبن علی‌بن بابویه صدوق (م - ۳۸۱). ذریعه ۲ : ۲۲۰

آغاز: بسمله‌الحمدلله‌رب‌العالمین وحده‌لاشریک‌له ... قال‌الشیخ ابوجعفر ... مؤلف هذالکتاب

پایان: قال انکم ما کثون و روی بامرالله عز و جل تمام شد به خیر و خوبی.

ه — حکایتی از ذوالنون مصری (گ ۲۳ ب تا ۲٤ الف - حاشیه) (فارسی)

داستان ملاقات ذوالنون مصری است در بادیه با زنی که در مکالمه جز با آیات قرآن سخن نمی‌گفت.

آغاز: بسمله ذوالنون مصری گفت روزی در بادیه میرفتم ناگاه زنی دیدم نشسته بود و نوری از روی او هویدا بود گفتم السلام‌علیکم گفت السلام‌علی‌من اتبع الهدی ...

پایان: گفتم چند سال است چنین سخن میگویی گفت اربعین سنه. گفت او را وداع کردم و رفتم.

٦ — فقر - تحقیق در اقسام ... (گ ۲٤ الف تا ۲٥ ب - حاشیه) (عربی)

از شیخ احمد احسایی. باید بخشی از یکی از مؤلفات او باشد.

آغاز: قال شیخ المشایخ الشیخ احمدالاحساوی‌الفقرعلی ثلثة اقسام . فقر الی‌الخلق و فقر الی‌الخلق والخالق و فقر الی‌الخالق.

پایان: فشاهد اسرارالغیب واطلع علی حقیقةالاسرفا حب ما وقع لکونه‌الاصلح ... تمام شدالحمدلله

۷ — حدیث کمیل در معرفت نفس (گ ۲٤ ب تا ۲٥ الف - حاشیه)

حدیثی است به روایت کمیل‌بن زیاد از حضرت مولی امیرالمؤمنین علی (علیه‌السلام) به نقل از کتاب مجمع‌البیان

آغاز: فی مجمع‌البیان عن کمیل‌بن زیاد قال سئلت مولانا ... ان تعرفنی نفسی فقال یا کمیل ای نفس ترید

۸— معالجه کمی حافظه (گ ۲۰ الف تا ۲۰ ب ـ حاشیه) (فارسی)

چند ترکیب دارویی است برای زیادت حافظه به نقل از احادیث شریفه.

آغاز: وارد است که هر که ده درهم قرنفل و ده درهم کندر سفید و ده درهم قند سفید را مخلوط کند و بساید ...

پایان: قوهٔ حافظهٔ او به مرتبه‌ای رسد که هر چه بشنود حفظ نماید والسلام. تمام شد در روز سه‌شنبه ۶ رجب من شهور سنه ۱۲۶۰

۹ — جنات‌الخلود ـ ملخص (گ ۲۶ الف تا ۳۰ ب ـ حاشیه) (فارسی)

کاتب نسخه مجموعه حاضر (که نام خویش را یاد نمی‌کند) خلاصه‌ای از شرح زندگانی ۱۴ معصوم را در حاشیه این مجموعه (به تلخیص از جنات‌الخلود محمد رضاخواتون آبادی) باعنوان الحا شیة الاولی الحا شیةالثانیه تا الحا شیةالرابع عشره (درباره امام غائب علیه‌السلام) آورده وحاشیه ۱۴ را پیش از حاشیه ۱۳ ودرمتن‌نسخه (گ ۳۰ الف) نوشته‌است.

آغاز: بسمله ازکتاب جنات‌الخلود به طریق اختصار احوالات خیریت آیات ائمه اطهار صلوات‌الله‌وسلامه‌علیه وعلیهم اجمعین درین حاشیه ثبت افتاد ... الحاشیة الاولی فی معرفة احوال نبینا (ص).

۵۷۸: دفتریست به خط شکسته نستعلیق خوب و استادانه مورخ ۱۲۶۰. یک رساله در متن و ۷ رساله دیگر در حاشیه است. بر یک برگ اضافی آغاز نسخه وقفنامه این جلدمورخ ۱۲۶۵ و نام واقف آن محمدبن‌محمدکریم اصفهانی ثبت شده‌است.

بر پشت این برگ چند حدیث‌است دربارهٔ مسئله قدر و غیره.

قطع: وزیری کوچک ۱۶ × ۲۲. ج: تیماج مشکی یک‌لا. شماره برگ: ۳۰. سطور هر صفحه (متن): ۱۵. کاغذ: فرنگی نباتی رنگ. شماره ثبت: ۳۱۲۸۳.

مجموعه ۷ رساله: (عربی وفارسی)

۱ — روح و بدن (گ ۱ الف تا ۸ ب) (فارسی)

ـ سفرنامهٔ روح = لطائف‌المعارف (نامی که کاتب نسخه به‌آن داده است) **ازمحمدبن سلیمان فضولی بغدادی** (م ـ قرن ۱۰).

نسخه های حسن و عشق، حسن و دل، روح و حسن از فضولی دیده شود.

دانشگاه: ۲۴۶۴/۵، ۳۰۹۸/۳۱، ۴۷۱۰/۲، ۴۷۱۶/۳ و ۳۴۱۹/۷. سنزوی

۲ : ۷۹۵ و فهرست ۸ : ۴۲۹

آغاز: بسمله حمد بیحد احدی را سزاوار است.

پایان: و معشوقی و عاشقی از آن خلوت بیرون ماند. کاتب افزاید : معروض رأی انجمن آرای خرد و دانش میدارد که این کتاب لطائف‌المعارف که حسن عباراتش و لطف اشاراتش از بیان مستغنی است داروی نصیحتش بـه شهد ظرافت آمیخته و بادهٔ حکمتش به ساغر مطایبت ریخته در پردهٔ خفا مختفی‌بوده. در این وقت به تأیید قادر ذوالجلال ... میرزا احمد ملک‌الکتاب نسخه آن را به دست آورده به زیور طبع درآورد.

آن کس که زشهر آشنایـی است	دانـد که متاع ما کجایـی است

روز دوشنبه ۷ شهر جمادی‌الاولی سنه ۱۳۳۰.

۲ — رد رساله ماشاءالله انشاءالله (گ ۹ الف - ۱۷ ب) (فارسی)

این رساله (که در برخی از فهرستها و مراجع منسوب است به میرزا آقاخان کرمانی) و اصولا در رد و نقد بر رساله انشاءالله ... تألیف یکی از بزرگان شیخیه و شاید حاج محمد کریم‌خان ودر ضمن در رد ونقد رساله رکن رابع اونوشته شده‌است، بحث‌وگفتگویی (یا به‌تعبیر متن: سؤال و جوابی) است میان یوسف رضا پاشا از دولتمردان ترکیه و چند تن از علما که میهمان او بوده‌اند (و نام آنان در دیباجه رساله آمده) دربارهٔ مضمون رساله‌ای که از ایران به‌دست وی رسیده بوده درموضوع «انشاءالله وماشاءالله» گفتن به‌هنگام انجام کار و نقدبیانات مؤلف آن رساله و رساله دیگر او به نام رکن رابع. تمام رساله از زبان یوسف رضا پاشاست‌رشته سخن به دست اوست و طرح کنندهٔ سؤال نخست و انتقادات بعد اوست. در اواسط رساله پس از پایان تحلیل سید جمال چنین آمده : «حضار پس از شنیدن این کلمات حکمت آیات بـر رأی بلند ... سید ... آفرین بسیار نموده ... گفتند :

حد همین بود سخن رانی و زیبایی را

جناب پاشای میزبان روی به سید برهان‌الدین نموده گفتند چقدر خوبست اگر شما این سؤال و جواب امشب را به زبان فارسی رساله کوچکی بکنید تا بدهم طبع کنند و در ایران نشر نمائیم یا بدهم دراختر چاپ کنند. شاید بدین واسطه قدری تنویر عقول و افکار ملت شده ...»

بنابراین و بر طبق مضمون صریح رساله، گزارش این بحث و گفتگو به درخواست‌یوسف رضا پاشا بر عهدهٔ برهان‌الدین بلخی گذارده شده و به دست او انجام گرفته است نه میرزاآقاخان

کرمانی و هر چند بر طبق نقل فریدون آدمیت وی نیز یکی از میهمانان و حضار در آن جلسه بوده است. (۱)

بربالای صفحهٔ نخستین نسخه حاضر نیز نام سیدبرهان‌الدین بلخی به‌عنوان مؤلف یادشده. از فحاوی این رساله خاصه اواخر آن استفاده می‌شود بخشی از انتقاد تند منتقد متوجه طائفه شیخیه و رساله رکن رابع (تألیف دیگر مؤلف رسالهٔ انشاءالله ...) است. و چون مسلم است رکن رابع تألیف حاج محمدکریم خان است بنابراین قطعاً می‌توان گفت مؤلف رساله انشاءالله نیز اوست.

از رسالهٔ نخستین ـ که رساله حاضر نقد و رد آن است و باید تألیف حاج محمدکریم‌خان باشد ـ در هیچ یک از مراجع و فهارس نشانی به دست نیامد. در فهرست کتب مشایخ نیز به آن اشارتی نیافتم. رجوع شود به‌فهرست کتابهای‌خطی‌براون درکمبریج‌تألیف‌نیکلسون ص ۶۷ (شماره ۲۸/٤) آستان‌قدس‌فهرست ـ الفبایی- : ۱٤۹۰ با نام‌جنگ ماشاءالله) فهرست‌دانشگاه ۱۷ : ۱۱۷ - ۱۱۸ و فیلمها ۲ : ۱۹۱، اندیشه‌های میرزاآقا خان از آدمیت : ۵۲ - ۵۳ روزگاری که گذشت از صنعتی‌زاده کرمانی : ۹۷

آغاز: بسمله چنان‌که معلوم است عثمانیان شب‌اول ماه رجب راکه لیلةالرغائب است قندیل گیجه سی میخوانند خیلی محترم میدارند ... به رسم مألوف ... شب پنجشنبه گذشته ۱۳۱۰ در خانه دولتمآب یوسف رضا پاشا رئیس کومیسیون مهاجرین ... جمعی به شام مدعو بودند... در اثنای مسامره پاره‌ای سخنان شیرین... مسموع شد که درج آن عبارات را خالی از فائده نیافتم ... اجزاء مجلس سزبوز عبارت بودند از سید ابوالهدی، احمد اسعد افندی ، سیدجمال‌الدین،شیخ ظافر،شیخ الرئیس،ابوالمعالی‌بهجت بیگ ، سید برهان‌الدین(۲) پسر شیخ سلیمان بلخی صاحب کتاب ینابیع الموده.پاشای صاحب خانه به‌شیخ الرئیس گفتند دیروزشخصی از اهالی ایران مدیحه مشتمل بر منقبت حضرت رسالت ... آورده بود ... این شخص می‌گفت

۱ — این رساله جای سخن در حاشیه ص ۹۷ کتاب خاطرات صنعتی‌زاده کرمانی با نام «روزگاری که گذشت» از نسخه خط میرزاآقاخان به چاپ رسیده و در پایان آن صورت خط‌میرزا یحیی دولت آبادی آمده است و او می‌نویسد این رساله تألیف میرزا آقا خان و خط اوست : «این رساله خط مرحوم ... میرزا آقا خان ... است و تألیف منیف اوکه در سنه ۱۳۰۷ از قسطنطنیه به یادگار برای نگارنده فرستاده ...» این دستخط بر مشکل می‌افزاید زیرا تاریخ آن‌پیش ازتاریخ تألیف رساله‌است زیرا چنان‌که دیدیم رساله پس از ۱۳۱۰ تألیف شده است. (روزگاری که گذشت : ۹۷)

۲ — در نسخه حاضر(چنان‌که ملاحظه‌میشود) ونسخه چاپ شده صنعتی‌زاده نام میرزا آقاخان در جمله حاضران‌جلسه نیست اما به‌نوشته آدمیت اویکی ازحاضران بوده‌است.

تخلص من میرزا نصرت و از خواص طائفه شیخیه هستم ... سخنان بی‌سر و ته بسیاری گفت. آخر یک رساله کوچکی از بغل درآورد که از تصنیفات رئیس ماست ... کراراً آن رساله را مطالعه نمودم سرتاپای آن در معنی انشاءالله و ماشاءالله نوشته بود با این که شما میدانید سواد فارسی و عربی من خوب است و از این اصطلاحات عاری نیستم و برای منطقیات شفا خلاصه نوشته‌ام و احیاءالعلوم غزالی و حکمةالاشراق ... را وقتی به ترکی ترجمه کردم (۱) مع ذلک هر چه به نظر عبرت و دقت خواستم نتیجه از آن بیرون نیامد ... یا للعجب مردم‌عوام بیچاره ایران ... گرفتار چه موهومات ... هستند ... جناب شیخ الرئیس ... قدری در رساله نظر کردند و گفتند چند ماه است اعلانی در روزنامه حکمت منطبعهٔ مصر در اوصاف این رساله می‌خوانم آخر نسخه آن را از بمبئی خواستم آوردند، دیده‌ام علاوه ... از حضرات نیز بسیار شنیده‌ام و به زبانشان آشنا هستم ...

پایان: باری گرفتم که آن رساله یابو تخاص را نفهمیدی این رساله مختصر را با این وضوح عبارات که میفهمی ... اگر مقصود صاحب آن رساله این است که نفهمیده قبول کنی مقصود ما این است که ... تو بفهمی ... که عالمی معانی در یک جمله کوچک او منطوی است ... هذا عذب فرات و هذا ملح اجاج باید هر درختی را از میوه شناخت والسلام والاکرام ۲۲ ذی‌حجه سیچقان ئیل ۱۳۱۸.

۳ — رساله حساب (گ ۲۲ ب - ۳۱ الف) (فارسی)

رساله‌ایست در حساب به شیوهٔ جدید از چهار عمل صحیح اصلی تا مقادیر متناسبه. در پایان چند صفحه به صورت مسئله اختصاص دارد.

٤ — رساله النسوان، کتابچه (گ ۳۳ ب - ۳۸ ب) (فارسی)

= کتاب فی‌علم‌الاجتماع از ابراهیم قزوینی که نام او در پایان نسخه آمده وگویا نام مؤلف و کاتب است.

آغاز: کتابچه و رساله‌النسوان است. زنی را که باید خواستگاری کرد به این صفات موصوف متصف باشد.

پایان: غم لیلاج چه باشد   که تو شطرنج ندانی. تمت الکتاب فی علم‌الاجتماع و حسن‌الاعضاء بیدالاحقر ابراهیم‌القزوینی اللهم ارزق

٥ — رساله فکاهی انتقادی (گ ٤۱ ب - ٤۸ الف)

از حبیب‌الله خان نظام افشار صدرالافاضل صاحب مصاب و سقویم (م - ۱۳۰۹). مؤلف دو بیت از سقویم خود را در این رساله آورده و در پایان نیز از سقویم نام می‌برد. ایـن رسالـه

---

۱ — شایسته است در فهارس مکتبات‌ترکیه از تلخیص‌شفا و ترجمه ترکی‌حکمةالاشراق و احیاءالعلوم به دست رضاپاشا جستجو شود.

دارای یک مقدمه و ۶ باب است . جای عنوانها سفید گذارده شده . نویسنده مطالب را با اشارات و کنایات‌آمیخته به هزلهای معمول هزل‌نویسان زمان قاجار بیان میدارد. در یکی از ابواب (باب ۲) از مردی به نام میرزا هدایت‌الله خواجه‌وند نام‌می‌برد که‌نام او در چندین دفتر از دفاتر کل‌مواجب بران مملکتی با عناوین مختلف ثبت است و ازبابت هر یک حقوق می‌برد.

نویسنده جدولی بدینگونه تنظیم کرده است :

۱ — میرزا هدایت‌الله ولد میرزا مهدی در دفتر سر رشته‌داری ایل‌سوار خواجه‌وند

۲ — میرزا هدایت‌الله ... مواجب آجودانی در فوج سمنان

۳ — میرزا هدایت‌الله ... مواجب تحویلداری در قورخانه مبارکه

٤ — هدایت جان ... عملهٔ نقاره‌خانه مبارکه در دسته حاج اسماعیل بزاز

در ادامه‌جدول مزبور میگوید: «از قراری که شنیدم‌وجهی به فرنگستان فرستاده چند کله‌مصنوعی‌مقوایی آورده:خوشگل، بدگل،آبله‌رو، زاغ چشم، ریش پهن، کوسج، سالک دار، یک چشم و دندان از دهن بیرون آمده ... هر یک از آن صورتها را هدایت بر سر کشیده ... مواجب خود را از محلهای مختلف گرفته برمی‌گردد.

در نسخه حاضر صفحه نخست بدون عنوان و بسمله و خطبه آغاز میگردد دونسخه‌ای دیگر از آن دیده نشد. رجوع شود به فهرست ۱۷ : ٦٥ دانشگاه ١٤ : ۳٦۹۱ کتابخانه ملی ۱ : ۳٦۲، ۳۷۱ ذریعه ۲۲ : رجال ایران ۱ : ۳٦۰

آغاز: یکی از دوستان از پریشانی روزگارم پرسید که با این همه فضل و کمال برعسرت وابتذال چه‌استدلال‌داری گفتم در زمانی واقع شده‌ام که شعبده بر معجزه چیره گشته و طراری بر درستکاری ... شنیده‌ام قبل از قبض روح مستوفی به اسم میرزا هدایت‌الله ولد میرزا مهدی خواجه‌وند برقرار گشته نوکر خرج بیارکارخانه‌ساری اصلان لشکرنویس شده ما هنوز اندرخم یک کوچه‌ایم. ازکثرت بیکاری شرح احوال او و امثال او بر بیان شش باب و مقدمه بپردازیم بهتر است.

پایان: یکی از دوستان‌گفت در نوشتن شرح حال مختارخان (باب‌آخر)چرااز کله او اندیشه نکردی‌گفتم اتمام حجت‌کردم... وثانی انعامی‌که خود آن‌جناب در تقدیم مقویم مرحمت فرمودند مختارخان نصف او را داده وگفت‌پای صغیر در میان است ولی‌خودش چهل هزارتومان یک دفعه بلعید...گفتم در غیاب من هرگهی بتواند بخورد مختار است. فی‌شهر ذیحجه ۱۳۰۵.

۶ — جواب مراسله رئیس‌الطائفةالضالةالبابیه (گ ٤۹ الف تا ۵۳ب) (عربی)

ردیه‌ایست بربابیه و بهائیه و صبح ازل با این عنوان «جواب...» اما متن‌مضمون مخاطبه ندارد مناجاتی باخداوند وسوگندددادن‌اوست به‌زبان فلسفی وعرفانی برای‌نابود شدن وریشه کنی طائفه ضاله . در میان مناجات نام بهاء و صبح ازل ، بابیان و شیخیان را گنجانیده و بر آنان

نفرین میکند. این نمونه‌ایست از عبارت رساله : «فمنهم من سمی دهریاً ... بابیاً وشیخیا مانشم منهم رایحة کیف الاحیف... فیاعجبا من عبد کفور...الذی خرج من قواعد النور و مقاعدالکجور واشتعلت من نفحات هواه نارالظلم... اعنی به معدن الحیل... الملقب بصبح الازل خذله الله... ثم العجب ان هذا مع جعله عین الظلمه صرف النور ... لم یقتنع بهذااللقب ولم یکتف بهذاالحسب بل هواستعلی من غیرارتقاء... بل بصرف التوهم...فعلی واستکبر وقدصار.. متلقباً بالبهاء.

آغاز: جواب مراسلة رئیس بابیه سبحانک اللهم و بحمدک لااله الاانت الذی تهب نسائم حبک (۱) الی نسخة الامکان فشرقت لمعات الوجود من مشارق سبحات عنایتک .

پایان: اللهم امح الاراجیف والاباطیل من صفحة الوجود اللهم اجعل العکه... میت البلاد... واجعل البهاء هباء وسلط علی من اتبعه و باء فانه غیر دینک وسنة نبیک واضل عبادک... اللهم صل علی محمد وآله... یا ذاالجلال والاکرام قدفرغت من تحریر هذه النسخة الشریفه فی یوم الاربعاء الخامس والعشرین من الربیع الثانیه من سنه ۱۳۵۱ .

۷ — **خواص لفظ الجلاله = تفسیر لفظ الجلاله** (گ ۵۵ الف تا ٦٤ الف) (عربی)

از سید عزیزالله بن سید اسدالله حسینی ساوجبلاقی (قرن ۱۳—۱٤) دربارهٔ پاره‌ای از اسرار لفظ جلاله «الله» و «هو» و ۳۷ آیه از آیات شریفه قرآن که در آنها «لااله الا هو» یادشده ومشتمل براسم اعظم است (کاتب جای آیات را سفید رها کرده). درپایان فائده‌ایست باعنوان «فائدة کشفیه فی ذکراستحسان مرتبة عدد السبعین و فضلها و شرفها...» که از کشفیات مؤلف است .

مؤلف ازکتاب مشارق الانوار ونیز از عبدالمجید مؤلف کتاب «الذکرالاعلی فی الاسماء الحسنی» و نیز از یکی از بزرگان معاصر خویش که به این گونه نام اورامیاورد «وهوعبدصالح فقیرالی الله الغنی و غنی عن کل غنی» یادمی کند. در آغاز رساله برای کلمه جلاله ده وجه اشتقاق یادمیکند .

آغاز: بسمله الحمدلله المبدء المعید. المبدع المجید... الذی ظل اسمه الاعظم الاشهر مدعلی صفائح البینات والزبر... الذی لاه قبل افادة عنایته بالفیض المقدس جمیع مایمکن ایجاده وهوالذی تاله العقول عن کنه عظمته... و بعد فاناالاقل الجانی عزیزالله الحسینی بن المرحوم ... الحاج السیداسدالله الساوجبلاقی... اقول یا اخی الروحانی فیماسئلتنی عنه... مما وجدت فی کتب اهل الدعوات قداختاف فی اشتقاق الاسم المقدس.

پایان: لان السلسلة التی کانت سبعین ذراعا هی من ظهورات مراتب بطش القهار و

---

۱ — برروی این ۳ کلمه «تهب نسائم حبک» با قلم کودکانه خط کشیده و نوشته اند «نسجت نسیم حبک».

غضب الجبار فلا یتحقق البطش الا بتأثیر الید. من العبد الجانی اقل السادات عزیزالله الحسینی ابن المرحوم... السید اسدالله الحسینی... مع محمد و آله الطاهرین.

۵۸۲ : دفتری است به خط نستعلیق آمیخته باشکسته با چند قلم. شماره اول به قلم زیبای میرزا محمد ملک الکتاب و مورخ ۱۳۳۳ قمری است. شماره ۲ مورخ: ۱۳۱۸ و شماره اخیر ظاهراً به خط یک نویسنده و مورخ ۱۳۰۱.

جای عناوین در تمام دفتر سفید گذارده شده است.

قطع: وزیری کوچک ۱۳ × ۲۱/۵ ج: مقوا با روکش پارچه شله قرمز. تعداد برگ (با احتساب برگهای نانوشته میان رساله ها): ۷۳. سطور: مختلف ۱۸، ۲۰، ۲۲، ۱۵، ۱۷، ۱۰، ۱۲، ۱۰.

کاغذ: فرنگی آبی و شکری رنگ. شماره ثبت : ۳۱۲۸۷.

مجموعه ۳ کتاب در فقه و نحو : (عربی)

۱ — بداية الهدايه (گ ۱ الف تا ۳۶ الف)

از شیخ محمد بن حسن الحرالعاملی (م— ۱۱۰۴). واجبات و محرمات در تمام ابواب فقه است به اختصار و او خود در دیباجه میگوید: «انجام این تألیف را برخود فرض دیدم و پیش از من کسی به آن نپرداخته است». در دیباجه ازکتاب تفصیل وسائل الشیعه، هداية الامه وفهرست تفصیل وسائل الشیعه یاد وبه آن کتابها ارجاع می کند.

ملامراد کشمیری (ازشاگردان حرعاملی و مؤلف «رجال ملامراد») بداية الهدايه راترجمه کرده و آن را نور ساطع نام داده است که به نام ساطع الانوار به چاپ رسیده است.

از متن بدایه چندین نسخه در دست است و از آن جمله است چند نسخه در دانشگاه کتابخانه مرکزی.

فهرست دانشگاه ۵ : ۱۵۹۳—۱۵۹۶ ذریعه ۳ : ۵۹ و ۲۴ : ۳۶۹

آغاز : بسمله الحمدلله رب العالمين... وبعد فيقول الفقير... محمد بن الحسن الحرالعاملي... من الواجبات والمحرمات ولا ادخل معها الا اليسير من المستحبات ... فشرعت في ذلك متقرباً الى الله... حيث رأيت ذلك من الواجبات و علمت ان تركه من المحرمات و تحققت كثرة نفعها واني لم اسبق الى جمعها... و من اراد استقصاء الاحكام فليرجع الى كتابنا.

پایان : فليرجع الى كتابنا الكبير المذكور في اولها فصار الواجبات الفاً وخمسمائه وثلاثين والمحرمات الفاً و اربع مائه وثمانية واربعين يكون المجموع ثلثة الاف الا سبعة عشر تقريباً لان في بعضها تداخلا وتكراراً. والحمدلله رب العالمين... تمت الرساله الموسومه بداية الهدايه يوم عاشر من شهر شوال على يد الفقير العباد... على بن سعد السهلاني... سنه ۱۱۰۱ (شاید : ۱۱۰۱).

درذیل رقم کاتب یادداشتی است دربارهٔ تعداد ابواب فقهی کتاب بداية الهدايه.

۲ — غایةالایجار لخائف‌الاعواز (گ ۳۶ ب)

از احمدبن‌فهدحلی (۱) در دوفصل. در دانشگاه در دفتر «دستور» شماره ۲۱۴۴ (ص ۵۴۹—۵۵۳) نسخه‌ای ازاین رساله به خط تاج‌الدین‌حسینی صاعد و مورخ ۹۹۶ موجوداست.
نسخه حاضر ناقص است و تا اوائل فصل اول است. ذریعه ۱۶: ۹ فهرست دانشگاه ۹: ۸۲۸

آغاز: بسمله‌الحمدلله سابغ‌الانعام و مبین الاحکام... و بعد فهذه رساله وجیزه تشتمل علی‌مالایسع‌المکلف جمله من معرفةواجب الصلوة ... و سمیتهاغایةالایجار لخائف‌الاعواز و فیها فصلان الاول فی‌الطهاره وهی‌وضوء وغسل و تیمم.

پایان: بعد وضع یدیه‌علی‌الارض‌المباحه

۳ — تصریف (گ ۳۷ الف — ۳۸ ب)

بخشی‌است کوتاه ازتصریف‌عزالدین‌زنجانی (قرن ۷) (این نسخه باقلم دیگروتازه‌تراست).

۵۸۴: دفتریست‌به قلم نسخ علی‌بن‌سعد... سهلانی‌مورخ ۱۱۰۱. درکنار تمام صفحات علائم تصحیح و بلوغ قرائت دیده می‌شود. بالای صفحه اول یادداشتی است دربارهٔ بسمله. عناوین: شنگرف. درحاشیه بسیاری‌از برگها لکه‌های رطوبت وپارگی ودر حاشیه برگ‌دوم وچند برگ آخر وصالی اندکی دیده می‌شود. رساله شماره۳ با قلم دیگر و درشت تر است. درپائین صفحه ۶۲ (گ ۳۱ ب) ۸ سطر به‌عکس دیگرسطور صفحه‌نوشته و روی‌آن سطور باقلمی کودکانه چیزهایی نوشته‌اند، برخی از عناوین مجموعه به شنگرف.

قطع: وزیری باریک (نیم‌خشتی) ۱۳ × ۲۳/۵ ج: تیماج قرمز یک‌لا. تعدادبرگ: ۳۸. سطور هرصفحه: ۲۰ و ۹. کاغذ: نخودی رنگ. شماره ثبت: ۳۱۲۸۹.

مجموعه ٤ کتاب و رساله: (فارسی)

۱ — دیوان زرگر (گ الف ب‌تا ۱۳ ب)

از زرگر اصفهانی محمدحسن (یا) محمدحسین (از قرن ۱۳).
دیوان زرگر بارها به چاپ رسیده است.

منزوی۳: ۲۳۴۱ فرهنگ سخنوران: ۲۴۷ ذریعه ۹: ٤۰۲ فهرست۲: ٤۳۵ و ۱۱: ٤۱۶۵.

آغاز: خواهم ار بوسه زنم لعل لب جانان را
تا لبش را بسه لب آرم به لب آرم جان را

۱— در فهرست دانشگاه این رساله نخست درج ۵ (ص ۱۹۵۱) بدون مؤلف معرفی شده و درج ۹ (ص ۸۲۸) از تاج‌الدین صاعد— حسین بن شمس‌الدین طوسی شاگرد سید حسین کرکی و درج ۱۶ (۳۸۷: شماره ۶۸۷۶/۲) از ابن فهد حلی یاد شده است.

پایان موجود: می‌کشد دل را و می‌پوشد سیه‌ازساتمش
غافلی از ساده لوحی زرگر از تزویر زلف

۲— رسالهٔ انتقاد اجتماعی ـ ادبی(گ ۳۳ب تا ٥٦ ب)

از رساله‌های میرزا ملکم‌خان است که در فهرستها و نیز فهرست‌آثار ملکم با چند نام: سیاحی‌گوید، چهار چشمان و جهلمندان معرفی شده و یا یکی از نامها بدون شناسایی مؤلف آورده شده است.

درکلیات‌آثار ملکم چاپ‌هاشم آقا ربیع‌زاده مورخ ۱۳۲٥ در تهران و تبریز متن کامل رساله حاضر بانام سیاحی گوید،آورده شده است. و درپژوهش دقیقی که مرحوم استاد محیط طباطبایی رحمه‌الله‌تعالی دربارهٔ زندگی وآثار ملکم درمقدمه مجموعه آثارملکم (۱) انجام داده است رساله سیاحی گوید جزو کلیات چاپ شده آثار ملکم و با نام چهارچشمان از رساله‌های چاپ نشدهٔ او به حساب آمده است که مرحوم محیط طباطبایی خود تصمیم به چاپ و نشر آن داشته‌اند.

نویسنده دراین رساله شیوه سخن‌گفتن و محاوره و نویسندگی متداول در عصر (قاجار)را که‌آمیخته به تعصبات مختلف و تقید به اخلاق و اغراق بوده، مورد انتقاد و سخریه (گاه با ناسزا وتندی) قرار داده و از طرفداران آن شیوه‌ها به جهلمندان، کج بینان، چهارچشمان ویاوه سرایان تعبیرمی کند. درپایان رساله، داستان محاوره و جدال تاجرو جهلمند را که برسر موضوع وامی که «تاجر» برعهده «جهلمند» داشته، اختلاف داشته‌اند و جهلمند حاضر به اقرار و اداء دین نبوده است.

اینک بخشی از اول این‌فقره دراینجا نقل می‌گردد تانشان دهنده شیوه کار نویسنده دراین رساله باشد:

درحین این‌گفتگو جهلمندی‌را دیدم که‌باجمعی از خواص مردهٔ خویش در محفلی‌نشسته به ادای‌عدالت و به تعلیم فرائض شریعت اشتغال دارد تاجری که آیات دیانت به ظاهر احوالش داشت وارد مجلس شد باکمال عجز و نهایت خضوع بناکرد با جهلمندمرشدگفتگو کردن... نزدیک شدم و...گفتار ایشان را در دفترم ثبت‌کردم تاجرگفت به‌سرمبارك شما اگر لازم نداشتم اظهار این‌مطلب‌راهرگز نمی‌کردم‌جهلمندگفت: استحصال‌مواد که‌افعال‌مصباحی است از فروغ معانی... تکوین نمی‌توان ساخت...

این رساله در فهرست کتابخانه ملی (مجموعه شماره. ١٤٩/١) بانام «رساله یکی از

۱— ازاین پژوهش ارزنده تنها جلد نخستین آن در ۱۳۲۸ چاپ شده، امید است بقیه مجلدات آن نیز به چاپ برسد.

سیاحان فرنگستان» و تألیف یکی از جهان‌گردان فرنگی و ترجمه شده به فارسی معرفی شده است وبه نوشته مؤلف محترم فهرست، در آغاز مجموعه (که بیشتر آن آثار ملکم است) توضیحاتی در ۳صفحه (شاید از ابوتراب طباطبایی، کاتب نسخه) آمده و خلاصه‌آن‌توضیحات که در فهرست کتابخانه ملی (ج۱: ۱٤٤) آمده— مشعربه آن است میرزامحمدعلی‌نائب‌اول پیش‌خدمت‌باشی مظفرالدین (درزمان‌ولایت‌عهداو)چون می‌بیند که طائفه‌جهلمند مصدر کارهای ناپسند می‌شوند وباعث اتفاقات‌ناگواری برای ولیعهد (مظفرالدین‌شاه) می‌شوند، مصمم‌می‌گردد کتابچه‌ای‌حاوی وضع روز برای ولی‌عهد نوشته براو عرضه دارد. در سال ۱۳۰۰ این کتابچه نوشته می‌شود...طائفه جهلمند در مقابل آرام‌نمی‌گیرند ... به ناچار میرزا محمدعلی... شروع به جمع‌آوری کتابچه‌های دیگر می کند...

در نسخه چاپ شده (درکلیات ملکم چاپ ربیع‌زاده به نام سیاحی‌گوید) این رساله از آغاز و فقره اول تا آخر به چاپ رسیده ولی دراین چند نسخه دیگرکه دیده‌ام و از آن اطلاع دارم، فقره نخستین رساله وجود ندارد و نسخه‌ها از فقره دوم آغاز می‌گردد:

آغازموجود : (که از فقره‌دوم‌است): بسمله بعد از آن‌که از منزل مفسد بیرون آمدیم رفیقم مرا برد میان‌چند فرقه غریبه‌که همه از طایفه کج‌بینان بودند لیکن هرکدام به یک‌نوع دیوانگی اختصاص داشتند بعضی می‌خواستند امراض ایران را به احکام استجهله رفع کنند. بعضی مدتها خود را معطل می‌ساختند که از اقتران کواکب سرنوشت مردم را معلوم‌نمایند .

پایان : بیچاره تاجر هرچه داشت برسر ادعای خود خرج کرد... و به جز حد شرعی چیزی عایدش نشد. روزی من و رفیقم از فرازکوهی سواری را دیدیم که به اضطراب‌تمام مرکبش را به سمت شمال میراند . درپایان رساله چنین آمده است: برحسب امر حضرت‌بندگان اعظم... سرکار شوکتمدار... نتیجةالامراء العظام آقای آقا شکرالله‌خان سرتیپ‌دام اقباله‌العالی قلمی‌گردید... امیدوار است ...که نظر به حقارتش ننموده به بزرگی خود از معایبش اغماض (در نسخه‌اغماز) فرموده مقبول طبع بلند ورأی ارجمندش افتد. العبد یحیی‌الحسینی.

۳ — **روح و بدن** (گ ۵۰۷ب تا ۵۰۷الت)

ـ لطائف‌المعارف از فضولی (فهرست حاضر: ۲۷۱)

در ذیل رساله نوشته‌ایست ادیبانه ازکاتب با اشارات به نام کسی که کتابت این رساله برای تحفه به او انجام یافته وکاتب درجای نام او این شعر را آورده است :

آن‌که دارد میان جان مسکن

از ادب نیست نام او بردن

رقم کاتب در پایان نوشته مزبور چنین است :

در شب پنجشنبه هجدهم شهر شعبان... یکهزارو سیصدو چهار... واناالاقل العاصی

...یحیی بن علی بن محمد العلوی الفاطمی الحسینی غفرالله له ولابائه

٤ — اشعار از فانی(گ ٧٦ ب تا ٨٥ ب)

چند غزل و قطعه و رباعی است از شاعری با تخلص فانی که باید از حدود قرن ۱۳ باشد.
از جمله اشعار ابیاتی است با عنوان (یاثارالله وابن ثاره» که مطلع آن این بیت است:

ای روی تو چون برگ گل و موی تو عنبر
آشفته شدم از رخ و موی تو سراسر

واین دو بیت در آخر این غزل آمده است:

ای پور غضنفر فر مدح تو کنم فاش
دست من و دامان تو ای زادهٔ حیدر
زاییدهٔ دخت نبی و دختر احمد
در وصف جمال تو شدم الکن و احقر

ابیاتی نیز با ردیف یللی دارد و از آن جمله است:

یارا گر مست است مستم یللی ور بود هشیار هستم یللی
عاشقم برآنچه میخواهد دلش گر بت است او بت پرستم یللی

آغاز: مرا امشب به سرآمد هوای کوی آن دلبر
ندانم چون توان دیدن جمال آن پری پیکر

٥٨٦ : دفتریست به خط شکسته نستعلیق یحیی بن علی بن محمد الحسنی العلوی مورخ ۱۳۰٤ هجری قمری دارای ۲ سرلوح گل وبرگ و جداول به چند قلم آبی و مشکی واکلیل رنگ طلا. عناوین در کنار صفحه به رنگ طلا.

قطع: رقعی کوچک ۷ × ۱۱ ج: تیماجی قرمز. تعداد: برگ ۸۷ (با دوبرگ اضافی آخر).
سطور هرصفحه: ۱۰. کاغذ: فرنگی شکری آهار مهره و نازك. شماره ثبت: ۳۱۲۹۱.

مجموعه ۲ کتاب شعر: (فارسی)

۱ — اشترنامه (گ ۱ ب تا ۳۳ الف).

از حاج میرزا محمدحسین ذوالریاستین شیرازی متخلص به حسینی (م - ۱۲٤۹).
اشترنامه یکی از پنج مثنوی اوست با نامهای:

۱ - اشترنامه ۲ - الهی نامه ۳ - مهر و ماه ٤ - وامق و عذراء ٥ - وصف الحال

مثنوی اشترنامه به ضمیمه مثنوی مهر و ماه و مثنوی وامق و عذراء به سال ۱۳۲٤ - ۱۳۲۱ قمری به چاپ رسیده است.

رجوع شود به فهرست ۳ (چاپ دوم): ۱۳۱-۱۳۲ سپهسالار (فعلا شهید مطهری) ۲: ٥٠٩

و ۳ : ۱۳۷ منزوی ٤ : ۲٦٤۱ و ۲٦۷۸ فهرست مشار : ۱۰۲

آغاز: بسمله‌تا که نشان از دل‌وازدلبراست   نام خدا زینت هـر دفتـر است

پایان: یک دو سه حرف از دل زار خـراب   گفت خراب از چه بود ناصواب

کاتب افزوده : تمام شد اشترنامه در شب پنجشنبه هفدهم شوال ۱۳۱۵ هجری.

۲ — دیوان نقیب (نقیب‌الممالک) شیرازی (گ ۳۳ ب تا ۵۷ ب)

از میرزا احمدبن حاج درویش حسن شیرازی (م - در حدود ۱۳۰۲) متخلص به نقیب. نسخه حاضر شامل هفت بند و مثنوی ده دفتر (یازده باب) است. هریک از هفت بند و ده دفتر نامی ویژه دارد که در نسخه شماره ۱۰۸۲ موجود است و در نسخه حاضر دیده نمی‌شود.

اینک بیت مطلع بندها و دفترها (نام بندها ودفترها از نسخه دیگر دراینجا آورده شد):

بند اول — اصولیه :

ساقیا فصل زمستان آمد و مـاه صیـام
باده در این فصل واجب گشت و در این مه حرام

بند دوم — شبستانی :

تافت شعرا از یمن فکـر زمستان کـرده‌ای
بـاغ شد ویـرانـه تـزییـن شبستان کـرده‌ای

بند سوم — شیخیه :

اندك اندك شیخنا بـا میکشان محرم شدی
در فضای بوستان با دوستـان خـرم شـدی

بند چهارم — مطربیه :

مطرب امشب راههای صعب هائل میزنی
میزنی بی‌هوده اما چنگ بـر دل مـی‌زنـی

بند پنجم — قماریه :

شب دراز است ایهاالعاصی بیا بازی کنیم
بی‌دغل در بازی امشب بـا تـو انبازی کنیـم

بند ششم — خماریه :

ترك من در ده قدح کامشب نقیب آمد ندیم
مطلـع شادی است بسم‌الله‌الـرحمـان‌الرحیـم

بند هفتم — شکاریه :

جان قاضی روز بیکاریست کار و بار چه
نیست روزدار گیر امروز گیر و دار چه (۱)

در آغاز مثنوی ده دفتر در نسخه شماره ۱۰۸۲ این کتابخانه (که به‌دست شاعر تصحیح شده) این عنوان نوشته :

«مثنوی در آداب معاصرین وصفت و سیرت هر طایفه»

دفتر اول : در آداب وزارت

بشنو آداب حکومت از رهی — گر حکومت خواهی و فرماندهی

دفتر دوم : وزارت

دفتر دوم وزارت کردن است — ور ازین دفتر وبال گردن است

دفتر سوم : امامت

باز باید ریزم از نو طرحکی — از امامت هم بگویم شرحکی

دفتر چهارم : قاضیان

دفتر رابع در اوصاف قضاة — مهملات مهملات مهملات

دفتر پنجم : صوفیان

باب پنجم ذکر ارشاد ولی — هوکشان جمعند یا هو یا علی

باب ششم : اطبا

باب ششم شرح گلزار طبیب — فاستمع ماذا یقول العندلیب

باب هفتم : تجارت

باب هفتم نمرهٔ تجار شد — نمرهٔ تجار کالفجار شد

دفتر هشتم : شحنه

هشتمین دفتر به توفیق خدا — شرح حال شحنه است و کدخدا
شحنه‌دیگر کدخدایان‌دیگرند — لیک این هردو بیک کار اندرند

---

۱ - در پایان بند ۷ در نسخه شماره ۱۰۸۲ خاتمه‌ای در حاشیه صفحات ۳۰۲ - ۳۰۴ با خط ریز افزوده شده و شاعر در این خاتمه به سرگذشت خویش در مشهد رضوی اشارت‌دارد:

روزگاری بودم اندر شهر طوس — میزدم بر آستان شاه بوس
روضهٔ سلطان‌دین شاه رضا — سبط پیغمبر سمی مرتضی

نکتهٔ دیگر آن که بیت پایان این بند هفتم که مشتمل بر تاریخ است چنین است:

خواندم از پی فصل دی در ملک ری این هفت بند
پارسی ئیل یکهزار و دوصد و هفتاد و پنج

در نسخه شماره ۱۰۸۲ و نسخه شماره ۴۹۰۳ ملک : «یک‌هزار و دوصد و هشتاد و پنج». پایان نسخه ملک نیز همین بیت است که پایان بند هفتم است.

دفتر نهم : ذاکران منبریان

شد نهم دفتر ازالذاکریــن ناقلان ظلمهــــای ظــالمیــن

دفتر دهم : تنبلان

باب عاشر مردسان تیره بخت تنبلان منبل بیعــــار سخــت

این دفتر ۱۰ در نسخه حاضر ناتمام است و در نسخه کامل بیت پایان این است :

در معنی را نقیب‌الملک سفت تعرف‌الاشیاء بالاضــداد گفت

درنیابد حال پخته هیچ خــام پس سخن کوتاه باید والسلام

به دنبال دفتر دهم (که در نسخه‌ها ناقص است) در صفحه ۱۱۲ و ۱۱۳ بقیه ابیاتی است در مدح پیامبر که پایان آن (در نسخه موجود) این است :

بلغ العلی بکماله، کشف الدجی بجماله حسنت جمیع خصاله ، صلواعلیه وآله

نکته‌ای که باید افزود آنست که این هفت بند و ده دفتر در فهرست آستان قدس (گلچین معانی ج ۷ : ۲۱٤ و فهرست الفبایی : ۸٦) با نام «باده بی خمار» معرفی شده و ظاهراً با همین نام در مصر و شیراز به چاپ رسیده است. (فهرست مشار و گلچین معانی همان مرجع). اما این نگارنده دلیلی برای استناد این نامگذاری به شاعر بدست نیاورد جز این که دریافت بادهٔ بی‌خمار نام یک‌اثرادبی است ازمحمود میرزا قاجار (فهرست‌دانشگاه ۱۰ : ۱۸۹٦) شاید احتمال اشتباه در این مورد بی‌راه نباشد.

۵۸۷ : دفتریست به قلم شکسته نستعلیق ریز و زیبایی مورخ ۱۳۱۵ هجری قمری.

قطع : رقعی کوچک ۷ × ۱٦ شماره برگ : ۵۷ . تعداد سطور هر صفحه : ۱۰ کاغذ : فرنگی. شماره ثبت : ۳۱۲۹۲ .

مجموعه جنگ و رسائل در احادیث و معارف و مناقب و مواعظ (عربی و فارسی)

از مولی محمدعلی بن مولی محمد (یا محمد جعفر) برغانی قزوینی. وی برادر مولی صالح و مولی محمدتقی برغانی شهید است و از پاره‌ای از آثار او خاصه از مجموعه حاضر توجه و گرایش و تمایل وی به مسلک شیخ احمد احسائی آشکار می‌گردد(۱).

در ذریعه و کتب تراجم و فهارس مخطوطات تألیفاتی (۲) از او یاد شده از آن میان

---

۱ - وی هفت سؤال از شیخ احسائی داشته و شیخ به او پاسخ گفته که در فهرست کتب شیخ ۳٦۹ - ۳۷۰ از آن یاد و به چاپ شدن آن در ۱۲۳۸ اشارت شده است.

۲ - از این تألیفات برغانی تا این زمان آگاهی یافته‌ایم :

از ریاض الاحزان او نام ۳ جلد به دست آمد : جنةالنعیم (بخش ۵)، جنةالمأوی (بخش ۷) و جنةالرضوان (بخش ۸) و از دیگر تألیفات او : ریاض‌الکونین (در چند مجلد (ذریعه : مشکاةالعارفین)، مصباح‌المؤمنین، هموم‌العارفین، الانسان‌الکامل (در عرفان شیخی)، فردوس‌العارفین، لسان‌العارفین (فی مصطلحات‌العرفاء) حیاةالایمان، مشکاةالعارفین، منهج‌السالکین، معراج‌العارفین، رموزات‌العارفین، اشارات عبدالله.

کتاب مصباح المؤمنین که به نوشته ذریعه به بیان اسرار طهارت و صلوة و صوم و دیگر فروع دین می‌پردازد، احتمال انطباق بر این کتاب حاضر دارد و دور نیست این نسخه پیش‌نویس آن کتاب باشد. خطبه‌هایی چند مستقل برای اسرار کتاب طهارت، صلوة و صوم در اول و وسط و اواخر دفتر به خط مؤلف آمده و موضوعات کتاب علاوه بر چند رساله مختلف، مطالبی است جدا از یکدیگر که هریک با عنوانی جداگانه نوشته شده است و بسیاری از این مطالب در بارهٔ اسرار فروع دین است.

اینک نمونه‌هایی از مطالب و سپس فهرست عنوان رساله‌ها یاد میگردد :

نخست چند سرآغاز و خطبهٔ مستقل کتاب و یکی از آنها خطبه و مقدمه کتابی در نقل مصائب حسینی است و آنگاه قصیده عینیه به عربی با ترجمه فارسی آن، سپس (دربرگ ۶ الف) حدیث مناظرهٔ ام فروه با ابی‌بکر است به نقل از سلمان فارسی. از این پس عنوانهای مطالب کتاب آغاز می‌شود به این‌گونه که هر مطلب در چند سطر تا چند صفحه است، زیرعنوانهای جداگانه و غالباً ناتمام و یا با درج تاریخ کتابت و با درج چندین رساله.

اینک نمونه عنوانها :

فی ذم محبةالدنیا (گ ۸ الف)، فی ان‌الموجودات کلهم مکلفون (گ ۱۰ الف) در این بخش تنها چند آیه است و بقیه صفحات آن سفید است. فی بیان سوء حال‌العاصین (گ ۱۱ الف)، در این بخش نیز چند آیه و بقیه صفحات سفید است... فی خلق نور محمد (ص)، (گ ۱۴ الف)، فی وجوب‌النیة فی‌العبادات (گ ۱۵ الف)، فی وجوب نیةالخیر (گ ۱۵ ب تا ۱۶ ب)، فی کراهة نیةالشر (گ ۱۷ الف) ... فی تحریم قصدالریاء والسمعه فی‌العباده (گ ۱۸ الف)... فی استجاب‌العبادة فی‌السر (گ ۲۱ الف) ... فی تحریم‌العجب (گ ۲۵ الف) ... فی بطلان‌العباده بدون‌الولایه (گ ۲۹ ب) ... فی مدح‌الریاضةوالمجاهده بالنفس والبدن (گ ۳۵ الف) ... حدیث عنوان بصری ـ منقول در بحارالانوار از شیخ بهایی (گ ۳۷ الف) ... احوال سلمان فارسی به نقل از قرطبی (گ ۳۸ ب) ... فی‌المسئله (السؤال یوم‌الحساب) والشهداء والائمه والانبیاء ... احوال میثم تمار (در پایان آن حدیث ان امرنا سر مستسر تا به پایان آمده و مؤلف در ذیل آن می‌نویسد «کتبه علی فی‌الکاظمین فی یومین بعدالنوروز سنه ۱۲۳۳» (گ ۴۳ ب) ... فی عبادة علی‌بن‌الحسین علیه‌السلام (گ ۴۱ الف) ... فی حدیث سلمان فی رؤیةالاموات (گ ۴۷ الف تا ۵۰ الف) ... فی‌الامر بالعزوبة والنکاح ... نامه عمربن‌الخطاب به معاویه و داستان آن (گ ۶۴ الف تا ۶۷ ب) ... فضیلةالفقر والفقراء (گ ۶۷ ب تا ۶۹ ب). در پایان این بخش آمده : فرغ مؤلفه علی‌بن‌محمد شهر شوال سنه ۱۲۳۳.

کتاب در اسرار صوم شامل خطبه کامل کتاب وچند صفحه در بارهٔ اسرار صوم (مؤلف در این قسمت روزه را به ۳ قسم تقسیم میکند و این مطلب را به فارسی می‌آورد) (گ ۷۳ ب) ... فی

اوصاف‌المؤمن (گ ۷۸ الف) (در حاشیه سراسر این صفحه اشعاریست که زیر آن نوشته «از عارف». در اول مثنوی این بیت است :

صاحب جام جم چنین گوید آن‌که راه یقین همی پوید

فی‌المواعظ (گ ۸۷ الف) ... فی ذم علماءالسوء والقائلین بغیر علم (گ ۹۱ الف) ... فی‌الاحادیث‌الوارده الداله علی جوازالتسامح فی ادلةالسنن والمکروهات (گ ۱۰۰ الف)... تأویل حروف مقطعه اوائل سور قرآن (گ ۱۱۵ الف)، در این بخش تأویلات تعدادی از حروف مقطعه اوائل سور قرآن با استناد به احادیث(و به نقل از صافی یاد شده بدون ذکر عنوان کلی)، فضل صوم رجب (گ ۱۱۸ الف) ... فضل صوم شعبان (گ ۱۲۰ الف) ... فضیلة شهر رمضان (گ ۱۲۶ الف تا ۱۳٤ الف) ... آیات و احادیثی در باره اختلاف اجناس و الوان مخلوقات و ارتباط آن با مشیت الهی (۱) (گ ۱۳۹ ب). در پایان این بخش رقم مؤلف بدین گونه دیده می‌شود : «کتب علی بیده فی‌الکاظمین فی ۱۲ شهر ۱۲ و هو جمادی‌الاولی الواقع‌الحوت فیه لیلة بقی لدخول‌النوروزالفیروز (کذا) فی سنه ۳ من‌العشر ۳ من‌المائه ۳ من‌الالف ۲ ... حدیثی در بارهٔ اسرار ائمه (ع) و آیاتی در بارهٔ هدایت و ضلالت و ولایت. مؤلف در ذیل حدیث چنین رقم کرده است : «تم فی مشهدالحسین سنه ۱۲۳۳ (گ ۱٤۱ الف) ... باب‌القلب و صلاحه و فساده (گ ۱۷٤ ب تا ۱۷۵ الف) ... تحقیق در بارهٔ چهار فصل سال (گ ۱۷٦ ب تا ۱۷۷ الف) ... قصه نباش زانی تائب (گ ۲۰۷ الف) ... عبادت علی (علیه‌السلام) به نقل ابی‌الدرداء (گ ۲۰٦ الف)، اهمیت مساجد (گ ۲۰۸ الف) ... حدیث‌النمله مع سلیمان (گ ۲۰۹ ب) در پایان این بخش رقم مؤلف چنین است : «من علی‌بن محمد» ... مواعظ مختلف به فارسی و بدون عنوان در اول (گ ۲٦۰ الف). در پایان اشعاری مخصوص نوحه‌خوانی و سینه‌زنی است(۲) ... خطبه کتابی که به موضوع آن اشاره ندارد و تا اول دیباجه (اما بعد) ادامه دارد (گ ۲۷۲ ب) ، توقیع دعاء رجبیه به خط مؤلف و با تاریخ ۱۲۳۳ در کربلا (گ ۲۷۳ الف)، ۳ خطبه کتاب‌است مانندخطبه پیشین (گ ۲۷٦ ب تا ۲۷۷ الف) ... خطبه کتابی (گ ۲۸۲ ب) ... ۳ خطبه دیگر برای کتابی در اسرار عبادات (گ ۲۸٦ الف تا ۲۸۷).

---

۱ ـ از جمله احادیث منقول در این بخش حدیث عمیق و حامل اسرار ذیل است از کافی :

عن ابی بصیر قال قلت لابی‌عبدالله (ع) شاء و اراد و قدر و قضی قال نعم قلت واحب قال لا قلت وکیف شاء واراد و قدر و قضی و لم یحب قال علیه‌السلام هکذا خرج‌الینا.

۲ ـ آغاز این اشعار چنین است :

شد زمدینه ، شاه شهیدان عازم کوفه با همه یاران (ص ۵۳٦)

اینک رساله هایی که مؤلف در جای جای این مجموعه آورده است :

۲ — ایهاالولد ـ ولدنامه (گ ۹۵ الف تا ۹۰ ب) (عربی)

ـ نصائح غزالی طوسی به شاگرد خویش . در عنوان نسخه حاضر نام این رساله چنین است : «فی نصائح ابی‌حامدالغزالی» غزالی این رساله را در پاسخ نامه یکی از شاگردان خود نگاشته با خطاب ایهاالولد.

مؤلفات الغزالی از بدوی : ... غزالی‌نامه همایی : ۲۴۸ فهرست ۹ : ۳۴۰ . دانشگاه ۶ : ۲۳ (در آنجا نشانیهای آن که متن نوشته غزالی فارسی است و دیگری آن را به عربی برگردانده و گرایشهای شیعی آن را حذف کرده، یاد شده).

آغاز: بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین ... ان واحدا من طلبة‌العلم‌المستفیدین... فکتب‌الامام هذه‌الرساله فی جوابه بسمله ایهاالولدالعزیز

پایان: و ان‌الدعاء الذی سالت منی فاطلبه من دعوات‌الصحاح‌والحمدلله حمده

۳ — تفسیر سورهٔ توحید (گ ۱۰۱ الف تا ۱۰۲ ب) (عربی)

بخشی است از تفسیر صافی‌فیض کاشانی.

۴ — دائرهٔ عقل‌و جهل (گ ۱۳۶ ب تا ۱۳۷ ب) (عربی)

شرح و تصویر دائرهٔ عقل و دائرهٔ جهل و قوس اقبل و ادبر . این بخشی از رسالهٔ توبلیه شیخ احمد احسایی است در پاسخ ملاعلی توبلی و لوامع‌الرسائل و جوامع‌المسائل نام دارد. این رساله در جوامع‌الکلم به چاپ رسیده و بخش جای سخن پرسش و پاسخ ششم(۱) است از آن رساله.

در حاشیه ، عنوان این بخش، این‌گونه نوشته است :

فی بیان دائرةالعقل‌والجهل علی ما بینه شیخ‌العارفین احمدبن‌زین‌الدین

فهرست کتب‌شیخ : ۳۱۹ جوامع‌الکلم : ۳۵ - ۳۶

آغاز: السادس ان تصف لنا وضع‌دائرةالعقل و ما قابلها من‌الاسماء والحروف ... اقول

---

۱ - در فهرست کتب مشایخ تألیف ابوالقاسم‌خان کرمانی این رساله توبلیه مشتمل بر ۱۹ سؤال وجواب است وپرسش از دائرهٔ عقل و جهل در سؤال ۱۷ جای دارد، اما در جوامع‌الکلم که مجموعه‌ایست شامل ۴ رساله از آثار شیخ (تدوین و گردآوری شیخ محمدتقی مامقانی تبریزی) سؤال ششم است و این اختلاف نظایر دیگر نیز دارد.

(جوامع‌الکلم چاپ ۱۲۷۳ : ۳۵ - ۳۷)

اما معنی دائرة العقل ... اقول اما معنی دائرة العقل و مقابلتها بدائرة الجهل

پایان : فلا ... فیما قلنا سابقا فتدیر ... فی ید علی بن محمدفی شهر رجب من سنه ۱۲۳۳

۵ — جواب و سؤال از معنی حدیث در بارهٔ جسد میت (گ ۱٤٠) (عربی)

پاسخ شیخ احمد احسائی به یکی از فضلاء کاشان که از شرح مقصود این حدیث عمار ساباطی از حضرت صادق (ع) سؤال کرده است، حدیث چنین است : «روی الصدوق عن عمار ... عن المیت هل یبلی جسده قال نعم حتی لایبقی لحم ولاعظم الا طینته التی خلق منها ... الجواب»

این حدیث در کنار صفحه با عنوان «السؤال من بعض فضلاء کاشان» یاد شده و پاسخ شیخ احمد احسائی در متن صفحه چنین آغاز می‌شود :

اعلم ان الانسان الموجود الآن له جسمان و جسدان فالجسم الاول هوالحامل للعقل...

در صدر صفحه این عنوان به خط مؤلف مجموعه دیده میشود : جواب مرحوم الشیخ عن سؤال بعض فضلاء کاشان . الجواب من کلام مولانا فخر العارفین شیخ احمدبن زین الدین.

پایان رساله : و انما هو بمنزلة الثوب لبسته ثم ترکته و لبست غیره فافهم و کتب العبد المسکین احمدبن زین الدین الاحسائی.

در ذیل رساله بالا بخشی از پاسخ احسائی به سؤال از رجعت و فرق آن با معاد به خط برغانی در چند سطر آورده شده است.

۶ — فوائد اثنا عشر (گ ۱٤۱ ب تا ۱٦٥ الف) (عربی)

از شیخ احمد احسائی (متوفی : ۱۲٤۱) . فائده اولی فی تفصیل الادلة الثلاثه و فائدة ثانی عشر فی بیان ثبوت الاختیار

فهرست ۹ : ۳۳۱ فهرست دانشگاه ۱۳ : ۳٤٦۲

۷ — فوائد سبعه (گ ۱٦٥ ب تا ۱۷۳ الف) (عربی)

از شیخ احمد احسائی (همان مؤلف).

این رساله با سرآغاز مستقل است اما شماره فائده‌ها به دنبال فوائد رساله پیش است و از فائدهٔ ۱۳ شروع می‌شود.

الفائدة الثالث عشر فی الاشارة الی بیان کیفیه تکون الموجودات و تنزلاتها

عنوان آخرین فائده (که باید فائده ۱۹ باشد اما این نسخه تا فائدهٔ ۱۸ است و فائدهٔ ۱۹ ندارد) : فی الاشاره الی سرالتنعم والثواب والتألم والعقاب

پایان موجود : حتی انحصر استمداده من جهتها متنعم ابدا

۸ — رساله در تسخیر و تدبیر اراده الهی (گ ۱۸۱ الف) (عربی)

بخشی از رساله‌ایست ازملاعلی برغانی (تدوین کنندهٔ مجموعه حاضر). معلوم نیست در اصل، موضوع بحث دراین رساله چیست جز این‌که در این بخش آخر بحث در تسخیر و متبوعیة ارادهٔ الهی است.

آغاز موجود: ان یکون تابعاً یحمله و یقله کالماء والتراب فکماان‌التابع علی ما ینبغی وکما ینبغی ان یختارالمتبوع متبوعیة‌التابع و یریدها (کذا...)

پایان: و اعلم ان هذا التکریر فی‌العبارات ... انما هو للتفهیم ولو هذبت‌العباره ... لکلت البصائرو افسدت‌المذاهب الی هذه‌المطالب و سع هذا فان عرفت فانت انت والله ولی‌التوفیق قد وقع الفراغ ... علی یدالمذنب ابن محمد محمدعلی ... فی دارالسلطنة قزوین فی‌الالف‌الثانی ... و اجعلنی من‌المؤمنین لک ... یا ارحم‌الراحمین سنه ۱۲۳۲

۹ — روش مشروع سلوك و ریاضت ـ پاسخ به سؤال (گ ۱۸۶ الف-۱۸۸ الف) (عربی)

از شیخ احمد احسائی در پاسخ به سؤال سید محمد بکاء واعظ (۱). سائل در بارهٔ شش موضوع از احسائی سؤالاتی کرده و پس از پایان سؤالها از شیخ احسائی درخواست می‌کند روش صحیح و موافق با شرع ریاضت و سلوك الی‌الله را بیان دارد(۲). این رساله بدون سؤال ۷ در جوامع‌الکلم به‌چاپ رسیده‌است (جوامع الکلم : صفحه ۱۱۱-۱۱۸) ومؤلف‌فهرست شیخ احمد احسائی آن‌را از نسخه اصل نقل می‌کند.

فهرست کتب شیخ احسائی : ۲۹۶ - ۲۹۷ فهرست حاضر : ۲۲۶

نسخه حاضر تنها سؤال هفتم است بدون هیچگونه عنوان.

آغاز: قال سلمه‌الله تعالی و بین لی فی آخرالاجوبه طریقةالریاضه وکیفیه تحصیل‌السعاده والمعرفه و قل لی ای شیء افعل فی‌الخلوة و بین لی کل شیء تری فیه صلاح حالی ... اقول ان‌الطریق‌الحق ... فی‌الریاضه هو ما سنه ائمةالهدی

پایان: فهذه حقیقةالطریقه و طریقةالحقیقه ... و اما ما ذکره اهل‌التصوف و اصحاب التقشف من‌الریاضات و الاذکارالتی لم ترد عن‌الائمةالاطهار... فذلک زخرف‌القول ... یباهون به‌العلماء و یمارون به‌السفهاء ... و هو سبیل‌الفجار و طریق‌النار فاجتنبوه لعلکم تهتدون

---

۱ - در پایان پاسخ شیخ به سؤالات ملا کاظم سمنانی (شماره ۱۰ دفتر حاضر) سائل ازسید محمد کزازی باکی که شیخ به‌اوپاسخ داده‌است یاد می‌کند. احتمال میرود سید کزازی باکی همین سید بکاء باشد.

۲ - شیخ احسائی در پاسخ این سؤال شیوهٔ سلوك اهل تصوف و ارتکاب اذکار غیر وارد از امامان و اولیاء علیهم‌السلام را ضلالت و گمراهی می‌خواند.

والسلام علی من اتبع الهدی.

پس از پایان رساله چند سطر به شعر و نثر پارسی و عربی و در آغاز آن این بیت است:

هزار حیف که در کربلای عالم خاک حسین عقل توشد ازیزید نفس هلاک

۱۰ — پاسخ سؤالات سمنانی ـ رساله در (گ ۱۸۹ ب ـ ۱۹۲ ب) (عربی)

پاسخ شیخ احمد احسائی است به ۳ سؤال ملا کاظم بن علی‌نقی سمنانی.

سمنانی در پایان رساله می‌نویسد این رساله را برای سید محمد کزازی باکی نوشته‌است.

سؤال ۱ ـ عدم تطابق تعداد اسماء الهی و عدد مخلوقات

سؤال ۲ ـ کیفیت معراج جسمانی

سؤال ۳ ـ اتحاد یا عدم اتحاد عالم مثال و عالم نفوس

فهرست کتب شیخ احسائی: ۲۹٤ جوامع الکلم: ۱۱۱ ـ ۱۱۸

آغاز: بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین ... فیقول‌العبد ... احمدبن زین‌الدین‌الاحسائی انه قد کتب الی بعض‌العارفین ... ثلث مسائل یرید منی جوابها

پایان: و هذه صور حیوانیه فافهم. کتب هذه‌الرساله ... لاخیه... المحقق ... الجامع للمعقول‌والمنقول ... السید محمدالکزازی المشهور بالسیدالباکی لجده‌الحسین (ع) کاظم‌بن علی‌نقی‌السمنانی ... فعلیه ان یقبله من باب‌العنایه ... والعلم عندالله والحمدلله‌رب‌العالمین

۱۱ — شرح حدیث ان‌الزمان کهیئته یوم خلق ... (گ ۱۹۳ ب ـ ۱۹٤ الف) (عربی)

شیخ محمدمسعودبن شیخ مسعود، از شیخ احسائی ۹ سؤال کرده و آخرین سؤال از شرح حدیث نبوی(ص) است که: «ان‌الزمان کهیئته یوم خلق‌الله‌السماوات‌الارض». نسخه حاضر تنها این پرسش و پاسخ است بدون عنوان.

فهرست کتب شیخ احمد احسایی: ۲۹۸ جوامع‌الکلم: ...

آغاز: و ایضاً یکتب لی معنی قوله (ص) ان‌الزمان کهیئة ... لانی رأیت لبعض‌العلماء کلامافی معنی هذاالحدیث ولکنه فیه بعض‌العجل ... اقول معنی هذاالحدیث علی ظـاهـر القول ... بین ...

پایان: هذا ما سنح للخاطرالفاتر مع کثرة‌الاشغال ... و اعذر ایهاالناظر فیما املیته فانی ما تمکنت من‌الخوض فی‌هذااللجج کما ارید ... و لما اعلم من انکار من لم یفهم و جهل من لایعلم والله خیر حافظا و هو ارحم‌الراحمین

۱۲ — تفسیر کلمهٔ احد و واحد در سورهٔ توحید (گ ۱۹٤ الف تا ۱۹٦ الف) (عربی)

شرح معنی کلمات احد، واحد، احدیه و واحدیه وتفسیر سورهٔ توحید. پاسخ شیخ احسائی

است (ظاهراً) به سؤالی که در چند بیت بیان شده و یک بیت آن که در آغاز نسخه آمده ، چنین است :

و عن کلمات اربع قد سئلتنی جوابک بالاخلاص فاقراه تشتف

درآغاز پس از بیت بالا آمده : اقول لعله اراد بالاربع کلمات هی‌الاحد والواحد ... بدلیل قوله فی عجزالبیت‌الثالث و هو قوله فتاخذها عن وحده وهی هاتف ... و نحن نتکلم علی بعض ما اراد من اطلاقه ... من احکام‌التوحید

پایان موجود : فاقرأ تشتف کلام جامع لکل قاری شفاءه علی حسب فهمه ... اذااخذت بایدیهم یدالعنایه والله یهدی من یشاء الی صراط‌المستقیم

۱۳ — قطیفیه ، رساله - (گ ۱۹۱ ب-۲۰۴ب) (عربی)

پاسخ شیخ احمد احسائی است به ۷۰ سؤال شیخ احمدبن شیخ صالح قطیفی (درنسخه حاضر تا قسمتی از پاسخ سؤال ۱۳ است). مؤلف نخست متن سؤال‌را نقل کرده و سپس به‌ذکر جواب پرداخته است. این رساله درجوامع‌الکلم به چاپ رسیده.

فهرست کتب شیخ : ۳۳۸ - ۳۴۵

آغاز : بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین ... اما بعد فیقول‌العبدالمسکین احمدبن زین‌الدین

پایان موجود : فلا یصدق‌الاصادقاً و لایخلی الا کاذباً فاذا وفق (کلمه آخر رادهٔ صفحه بعد است که بیاض است.)

۱۴ — صحیفةالرضا (ع) (گ ۲۰۶ الف تا ۲۲۰ ب) (عربی)

نسخه‌ای دیگر ازآن رساله است و مطابق نسخه شماره ۵۱۳/۱ (ص ۲۲۸ این فهرست)

۱۵ — مسکن‌الفؤاد (گ ۲۲۲ ب تا ۲۴۸ ب) (عربی)

از زین‌الدین عاملی شهید ثانی (فهرست حاضر: ۲۶۴)

در برگ ۲۷۶ و ۲۸۰ و ۲۸۱ و ۲۸۴ و ۲۸۵ ب صورتهای دیگری از خطبهٔ کتاب تا «امابعد» به خط مؤلف دیده می‌شود.

۱۶ — محرق‌الفؤاد (گ ۲۸۵ ب تا ۳۱۰ ب) (عربی)

تألیف حیدرعلی‌بن‌محمد شفیع که در ۲۲ سالگی به مناسبت بیماری سختی که به آن دچار شده بود به مناسبت رؤیایی (۱) به تألیف این کتاب در شرح برخی از مصائبی که بر

---

۱ — خلاصهٔ رؤیا: «کنت مغشیاًعلی اذ رأیت‌مولای...امیرالمؤمنین ومعه‌فاطمةالزهرا(ص) ... وقال‌علیه‌السلام بعد کلام‌طویل... جئنا الیک‌للشفا ... بعدما سألته عن‌عدة من‌المسائل... و منها قرائة واقعة کربلا ... بادرت بالجواب مولاتی ... وقالت لی بالفارسیه ماتم حسین‌سرا بپای دار ...»

حضرت سیدالشهداء سلام‌الله‌علیه در کربلا رفته است پرداخته است.

آغاز: الحمدلله‌الذی جعل‌البکاء علی‌الحسین سبباً‌للنجاة و وسیله‌الی‌الجنه ... فیقول المتمسک بالله‌الرفیع حیدرعلی‌بن محمد شفیع انی کنت فی‌عنفوان‌الشباب بعدان مضی علی‌اثنتان و عشرون سنه

پایان: لیت‌السماء اطبقت علی‌الارض و لیت‌الجبال (کلمهٔ آخر رادهٔ صفحهٔ ۵۰۷ است که در ذیل ۵۶۹ نوشته است و پایان نسخه افتاده است.)

۵۸۸: دفتریست به خط نسخ و نستعلیق قرن ۱۳ با چند قلم. بخشهایی از آن خط مؤلف است بدون تردید. به نظر می‌رسد اوراق پراکنده‌ای بوده است که در یک جلدگردآوری شده و نقائصی دارد و ظاهراً پیش‌نویس تألیفی بوده است. در داخل جلدها و حواشی صفحات یادداشتهایی متفرقه در کیمیا و موضوعات دیگر به شعر و نثر نوشته شده است. در چند جاتاریخ ۱۲۳۳ و حدود آن دیده می‌شود.

قطع: وزیری (خشتی) ۱۵ × ۲۱ ج: تیماجی قرمز. تعداد برگها: ۲۸۶.
سطور هرصفحه: مختلف. کاغذ: فرنگی سفید. شماره ثبت: ۳۱۲۹۳

مجموعه ۲ رساله در رجال و فلسفه:

۱ — لؤلؤة‌البحرین (گ ۱ ب تا ۱۰۶ الف) (عربی)

از شیخ یوسف بحرانی درازی (م - ۱۱۸۶ یا ۱۱۸۷). اجازه بحرانی است به دو تن از شاگردانش. شیخ عبدالنبی و تنکابنی بر آن حاشیه نوشته.

ذریعه ۱۰: ۳۴۳ دانشگاه م: ٦٤٤

این کتاب با تحقیق و حاشیه نگاری سید محمد صادق بحرالعلوم در نجف به چاپ‌رسیده.

آغاز: بسمله‌الحمدلله‌الذی جعلنا من‌اهل‌الروایه

پایان: و کتب‌الفقیر ... یوسف‌بن‌احمد ...السنه‌الثانیه والثمانین بعدالمائه‌والالف ... و کان ذلک فی کربلا ... وصلی‌الله‌علی‌من لانبی بعده‌وعلی‌آله‌المیامین ... تحریرا فی شهر رمضان المبارك فی‌سنه ۱۲۷۰.

۲ — قرة‌العیون (گ ۱۰۶ الف تا ۱٦٤ الف)

از مهدی‌بن ابی‌ذر نراقی (م - ۱۲۰۹) دربارهٔ مسأله وجود در نزد حکما و عرفا در ۱٤ مبحث. در دیباچه گوید به هنگامی که درکار تدوین جامع‌الافکار بود چون به مسئله وجود رسید بهتر آن دیداین مسئله را در رساله‌ای جداگانه مورد بررسی قرار دهد و این رساله را در موضوع وجود نگاشت. در بارهٔ شیوه این رساله گوید: «نجعل لکل مبحث عنواناً علیحده و نذکر آراءالطوائف فی کل واحده مما یتعاق بها ... ثم ناتی بمبحث علیحده لاخذالنتیجـه

من المباحث ... و هوالذی استقر بنائی علیه».

مؤلف فهرست مباحث رساله را در دیباچه بدین‌گونه یاد می کند :

۱ - فی نقل الخلاف الذی وقع فی حقیقة الوجود و فی ان موجودیة الاشیاء بماذا.

۲ - فی ان الوجود المطلق ثبوته و تصوره بدیهی.

۳ - فی ان الوجود المطلق زائد علی المهیة.

٤ - فی ان الوجود مقول علی افراده بالتشکیک.

٥ - فی ان الوجود المطلق لیس جنساً لما تحته.

٦ - فی اثبات ان للوجود حقیقة عینیه وانه الاصل فی التحقق دون المهیة.

۷ - فی ان المجعول بالذات هوالوجود.

۸ - فی ان تشخص الوجود ماذا.

۹ - فی ان الممکنات موجوده متعدده متکثره و وجوداتها کذلک.

۱۰ - فی ان للذات الاقدس الالاهیه... تحققا بالفعل خارجاً عن جمیع الاشیاء و ثبوتاً فی الواقع مع قطع النظر من کل المجالی والمظاهر.

۱۱ - فی الاشاره الی بطلان مذهب المتکلمین والمذهب السادس و دفع ما اورد علی مذهب الحکماء.

۱۲ - فی الاشاره الی بطلان طریقة ذوق المتألهین.

۱۳ - فی تفصیل القول فی وحدة الوجود ... و تحقیق ما هوالحق.

۱٤ - فی اخذ النتیجه من المباحث السابقه و هی حقیقة مذهب الحکماء و سایر ما یتفرع علیها.

در دانشگاه نسخه‌ای از این کتاب به خط محمدبن حاج طالب طاهرآبادی (کاتب جامع الافکار موجود در آنجا) موجود است.

ذریعه ۱۷ : ۷٤ - ۷٥ فهرست دانشگاه ۱٦ : ۳٥۷ (شماره ٦۷۷۲)

آغاز: بسمله الحمدلله الذی اشرق شوارق لمعات ذاته عوالم الماهیات الظلمانیه... فیقول طالب المعارف الحقیقیه ... مهدی بن ابی‌ذر النراقی... انی لما بلغت فی کتاب جامع الافکار و ناقد الانظار الذی جمعت فیه جمیع الافکار المتعلقه بالاشارات(۱) من الشروح والحواشی و اخترت منها ما ساقنی الدلیل الیه ... الی مسئله الوجود ... رأیت ان افرد له رسالة منفرده و اذکر فیها جمیع ما یتعلق بها و ذلک لان هذه المسئله من اعلی المقاصد الالهیه ... کیف لا و درکها کدرک سائر المعارف اقرب الوسائل ... و انا التزمنا ان نذکر فی هذه الرساله جمیع ما یتعلق بها و تحقیق الحق.

---

۱ - از این سخن پیداست جامع الافکار نراقی‌را می‌توان از شروح اشارات به شمارآورد، اما دیباچه کتاب اشعار به آن دارد که ناظر به تجرید و شروح آن است.

پایان : فاطلقوا علیه لفظ‌الوجود ... للتفهیم‌والاشعار علی ان‌المدرك من ذاته‌الاقدس منحصرة فی هذاالامر . قد فرغ من تسوید ... هذالکتاب ... علی یدارذل‌الحاج والمعتمرین حاج محمد کریم بیگدلی ۱۲۷۰.

٥٩٥ : دفتریست به خط نسخ خوب (اما پر غلط) حاج محمد کریم بیگدلی سورخ ۱۲۷۰.

صفحات جدول‌بندی دقیق و کامل با سه قلم سیاه دارد. عناوین : شنگرف

قطع وزیری ۲۲×۱٤ ج : تیماجی مشکی با ترنج و نیم ترنج ضربی . تعداد برگ : ۱٦٤ . سطور هر صفحه : ۲۲ . کاغذ : فرنگی آهار سهره نخودی رنگ. شماره ثبت : ۳۱۳۰۰.

مجموعهٔ ۳ رساله درفقه : (فارسی و عربی)

۱ - الفیه (گ ۱ الف - ۳۱ الف) (عربی)

از محمدبن مکی شهید اول. درکنار صفحات منقولاتی است از حواشی و شروح الفیه. فهرست حاضر : ۷ و ۸۸

۲ - عقائد عباسیه = ترجمه عقائد فخریه (گ ۳۱ ب تا ۳۲ ب) (فارسی)

عقائد فخریه از فخرالدین حلی فرزند علامه حلی و صاحب ایضاح‌القواعد در شرح بر قواعداو (م - ۷۷۱) است ونسخه‌ای ازآن (به‌شماره ٤٦۲/٥) دراین‌فهرست شناسانده شد. ترجمه حاضر از صدرالدین محمد تبریزی است که در زمان شاه عباس به امر شیخ بهائی در حوالی باش یا جوق (در نسخه آش باجوق) گرجستان به انجام دادن آن پرداخته است (۱). وجود این ترجمه - که نسخهٔ‌آن اندك است - خود دلیل کافی و قطعی‌است براستناد متن رساله به فخرالمحققین که در غالب مراجع و مظان از آن یاد نشده است. تنها دو نسخه از این ترجمه در دانشگاه (به شماره‌های ۵۸۸٤/۲(۲) و ۳۳۸۲/۱۲) موجود است و در فهرست آن کتابخانه در ذیل نسخه شماره ۳۳۸۲/۱۲ آن را به اشتباه با نام ترجمه‌الفخریه فی امر النیة

---

۱ - صدرالدین محمد تبریزی مترجم کتاب عقائد فخریه از شاگردان شیخ بهائی است و چند کتاب از تألیفات شیخ استاد خود را ترجمه کرده که در دست است. ازآن جمله‌مفتاح‌الفلاح است که دوبار ترجمه کرده (نام ترجمه اول و مفصل آن «آداب عباسی» است و در زندگی شیخ بهائی بدان پرداخته است) و اثنا عشریات (نسخه آنها - به نوشته علامه شیخ آقا بزرگ - در نزد مرحوم محدث قمی حاج شیخ عباس بوده است) . از ترجمه عقائد فخریه تا کنون در هیچ یك‌ازمراجع (جزدرفهرست‌دانشگاه) ذکری نیافته‌ام. (طبقات‌اعلام‌الشیعه قرن ۱۱ : ۲۰٥).

۲ - درهمین مجموعه شماره ۵۸۸٤ چند ترجمه از اثنا عشریات شیخ بهائی نیز اثرهمین مترجم موجود است.

(که رسالهٔ دیگری از فخرالمحققین است در فقه) شناسانده‌اند و به عدم انطباق این ترجمه با متن الفخریه فی امر النیه اشاره کرده‌اند.

فهرست‌حاضر: ۱۷۸-۱۷۷ (متن‌عقائد) و فهرست دانشگاه ۱۱ : ۲۳۸۲ (با نام ترجمه الفخریه فی‌اسرالنیه) و ۱۶ : ۱۳۰ طبقات اعلام‌الشیعه (قرن ۱۱) : ۵۰۲

آغاز: بسمله ستایش معبودی را عز و علا که معرفتش دل را نور است و محبتش روان را بهجت و سرور ... و بعد

به عهد جهان‌گیری شاه دین | شه پادشاهان روی زمین
جهان‌گیرشاهی ده شه نشان | ابوالنصر عباس صاحب قرآن
فلک بر مراد و دلش شادسان | به زیر نگینش تمام جهان

نواب مستطاب ... مجتهدالزمانی سلطان‌العلماء ... بهاءالمله والحقیقة والدین محمدا... درحوالی باش آجوق گرجستان، ذرهٔ حقیر صدرالدین محمد تبریزی را به ترجمه کردن عقائد فخریه که حضرت شیخ فخرالدین بن مطهرالحلی قدس روحه تألیف فرموده مأمور ساختند (۱). امتثالا لامره دام ظله آن را ترجمه نمود تا جمیع فارسی زبانان از آن منتفع گردند و ثواب آن به روزگار ... صاحب قرانی عائد گردد. قال‌الشیخ الافضل زین‌المجتهدین فخرالملة والدین محمدبن المطهرالحلی.

پایان: وکافر نمیدانیم هیچیک از اهل قبله را مگر کسی را که منکر باشد چیزی را که ضروری دین ما باشد یا عداوت داشته باشد با یکی از معصومین علیهم‌السلام یا غالی باشد یعنی در محبت یکی از معصومین فکر کرده باشد چنان که او را خدا داند. تمت العقائد العباسیه.

۳ - جعفریه (گ ۳۳ ب تا ۹٤ ب) (فارسی)

از علی بن عبدالعالی کرکی = محقق ثانی (م - ۹٤۰) در واجبات و پاره‌ای از مندوبات نماز شامل مسائل طهارت داری یک مقدمه و ۵ باب و خاتمه.

فهرست حاضر : ۸ و ۸۸

این نسخه ناقص است و اندکی از پایان خاتمه از نسخه ساقط شده است. درکنار صفحات‌حواشی بسیاری‌است به‌نقل از شروح وحواشی‌جعفریه وکتب‌لغت. بین برگ ٤۲ و ٤٤

---

۱ - شایان توجه است که شیخ بهائی خود نیز رساله‌ای در بیان عقائد شیعه پرداخته که به روش و اسلوب رساله فخرالمحققین است و نیز یکی‌از شاگردان مبرز خویش را به ترجمه رساله فخریه مأمور ساخته . از اینجا میزان توجه شیخ بهائی به این رساله و روش زیبای آن در نشر و تحکیم مبانی مستحکم معتقدات شیعه به دست میآید. (رجوع شود به فهرست حاضر : ۱۷۸)

یک برگ الحاقی است که بر آن از شرح جعفریه نیز نقل شده است.

۵۹۸ : دفتریست به خط نسخ جمال‌الدین احمد بن محمد مورخ ۱۰۲٤. رساله شمارهٔ ۳ (گ ۳۱ - ۳۳) به قلم نستعلیق است از همین قرن ۱۱. بر پشت برگ نخست و برگ ۳۳ (ص ٦۵) تملک «ابوجعفربن قطب‌الدین محمدبن شیخ علی شریف گیلانی» است به خط نسخ استادانه بسیار عالی با تاریخ ۱۰۸۸ و مهری به نقش «محمد جعفربن قطب‌الدین محمد ۱۰۷٤» و نیز تملک و مهر جلال‌الدین احمدبن محمد جیلی با چند مهر که نقش آنها بدرستی خوانده نمی‌شود. در ذیل تملک ابوجعفربن قطب‌الدین بر پشت برگ اول تملک وخط فتحعلی خان دخترزاده کریم‌خان زند مورخ ۱۲۲۲ دیده می‌شود و نیز چند یادداشت به نقل از مشرق‌الشمسین و نهایه و یک رباعی از سحابی. عناوین : شنگرف

قطع : رقعی ۱۱×۱۹/۵ ج : تیماج مشکی یک‌لا با عطف وصالی مندرس. تعداد برگها: ۹٤ . سطور هر صفحه به ترتیب : ۱۰ + ۲۷ + ۱۲ . کاغذ : اصفهانی آهار مهره شده نخودی رنگ . شماره ثبت : ۳۱۳۰۳.

مجموعه ۱۷ رساله در فلسفه و عقائد : (عربی و فارسی)

۱ ـ التنبیه علی‌الاسرار المودعه فی بعض‌سورالقرآن‌الکریم (گ ۱ الف-٦ب) (عربی)

از امام فخرالدین‌الداعی الی‌الله محمدبن عمربن حسین رازی (م - ٦۰٦) در تفسیر موضوعی چند سوره از قرآن کریم مربوط به چهار موضوع در چهار فصل و چند مطلب.

(فهرست حاضر : شماره ۱/۲۱ ۱۱ ۵ ص : ۲۱٦)

۲ ـ تفسیر سورة‌الاخلاص (گ ۷ الف) (فارسی)

رساله یا قطعه‌ای کوتاه از رساله‌ایست که تألیف آن درابتداء نسخه به‌خواجه‌نصیرالدین طوسی منسوب گردیده است و چند نسخه از آن در دانشگاه موجوداست که قدیم‌ترین آنها ازحدود ۷۰۱ است. مرحوم مدرس رضوی در آثار واحوال خواجه از تفسیر سورة‌الاخلاص او به عربی یاد میکند و نمونه‌ای میاورد که نشان دهندهٔ آنست که همان تفسیر ابن‌سیناست.

این نسخه فارسی در ص ٤۹ فهرست دانشگاه ج ۱ به چاپ رسیده است.

(فهرست دانشگاه ۱ : ٤۹ ، ۱۰ : ۱٦٦۹ و ۱٦۹ : ۳۰۹ نسخه‌های خطی از منزوی ۱ : ۲۸ .

آغاز : بسمله کتاب تفسیرسورة‌الاخلاص من‌تألیف مولانا نصیرالحق... محمدالطوسی... توحید به نفی وجود متماثل در ماهیت و متکافی در قوت متصور می‌شود و متماثل در ماهیت و متکافی در قوت یا متأخر بود در رتبت ... و یا متقدم.

در ذیل این نسخه اساسی تعدادی ازکتابهای پزشکی، ریاضی و ادبی است به قلم قرمز و از جمله آن کتابها : زبده در هیئت، رسل از سعدالدین مسعود بن احمد، البدیع فی‌الحساب

و ترسل از عبدالله بن علی بن محمد .

۳ - نماز تراویح (گ ۷ ب) (فارسی)

بحثی است دربارهٔ چند کیفیت نماز تراویح بر مذاق اهل سنت و مشروعیت آن.
(پاره‌ای از نوشته‌ها را چنان سیاه کرده‌اند که خوانده نمیشود.)
آغاز: نماز تراویح را نماز تراویح از آن جهت می‌گویند که مشتمل است برپنج ترویحه.
(پس از این نسخه برگ ۸ - ۲ سفید است و صفحات آن شماره‌گذاری شده است).

٤ - کتاب فی‌الاعتقاد (گ ۳ ۱ الف تا ٤ ۱ ب) (عربی)

از امام محمد غزالی. این عنوان در صدر نسخه آمده و موضوع بحث در این رساله مراتب و اسرار و علل وجود و موضع انسان در دائره وجود است و به آثار غزالی و تعبیرات وی مشابهت دارد اما این عنوان در هیچیک از فهارس مؤلفات او دیده نشد. مؤلف در این رساله میگوید :

اعلم ایها‌الاخ فی‌الله ... انی درت دائرة‌الوجود و رایت فیها عجائب بکل‌الالسنه ... و مما رأیت فیها ان تلک‌الدائره ذات طرفین ملتقیان و ذات وسط ثم‌رأیت‌الدائرة کلها مقسومة بقسمین احدهما قسم‌البدو ... والقسم‌الاخر الاعاده و هو من عندالمادة‌الاولی ... ثم انی رأیت الانسان واقعا فی هذه‌الدائره فی آخر قسم‌الاعاده متصلا باول قسم‌البدائه

آغاز: بسمله ... کتاب فی‌الاعتقاد من تألیف ابی حامد محمد... نحمدالله علی تتابع تعاطف آلائه و ترادف نعمائه ... و بعد فقد طلب منی طالب حق ارشده‌الله و ایانا الیه و کان ممن رسخ فی‌الطبیعه والمزاج اعتقاده و لان لقائدالحس والوهم قیاده

پایان: و ان شئت ان تستخرج حقیقه ما ذکرته من‌القسمین البدو والاعاده من‌القرآن فاقرأ تعرج‌الملائکه ... و قوله و هوالذی یبدءالخلق ثم یعیده و فی هذه الایه اسرار عجیبه... فان اردت ان تری ما رأیت فوافقنی اریک و حسبناالله وحده و نعم‌الوکیل نعم‌المولی و نعم‌النصیر استغفرالله مما کرهه‌الله

۵ - مشکوة‌الانوار (گ ۱۵ الف - ۲۹ ب) (عربی)

= تفسیر آیه نور از ابوحامد محمد غزالی (فهرست حاضر : ۲۱۰)

۶ - تفسیر سورة‌الاخلاص (گ ۳۱ الف تا ۳۳ ب) (عربی)

از ابوعلی بن سینا شیخ‌الرئیس. در صدر صفحه آغاز - پیش از شروع رساله تفسیر - سطور پایان رساله فلسفی دیگریست که قسمت بیشتر آن رساله در این مجموعه نیست. سطور مذکوراینگونه‌پایان می‌یابد: الاتری ان‌المحلول من‌القیدین جمیعالایطاق(کذا) حمل‌سایرتکبه

من الفساد و یختل نظام امورالعالم بتولیة‌المنحل عن القیدین. تمت‌الرساله

۷ - تفسیر سورة‌الفلق (گ ۳۳ ب - ۳٤ ب) (عربی)

از شیخ الرئیس ابوعلی سینا.

۸ - تفسیر سورة‌الناس (گ ۳٥) (عربی)

از همان مؤلف رساله‌های بالا در تفسیر

۹ - نفی مکان و جهت - رساله در(۱) (گ ۳۷ الف - ٤۳ ب) (فارسی)

از فخرالدین محمد بن عمر رازی (م - ٦۰٦) در نفی جهت و مکان از باری‌تعالی.
مؤلف در پایان رساله ٦ شبهت و پاسخ آنها را یاد میکند. در خطبه کتاب بخشی از پرسش و پاسخ ها و برهانها بر موضوع بحث در کتاب درج گردیده است.
این رساله در مجموعه ٤۱ رساله به وسیله سید محمدباقر سبزواری به چاپ رسیده است.

آغاز: بسمله ... قال‌الامام‌الداعی الی‌الله فخرالدین محمدبن عمرالحسینی‌الرازی حمد و ثنا آن خدای را که وجوب وجود صفت جلال اوست... اما بعد دوستی از اخوان صفا... از من درخواست کرد تا در مسئله نفی جهت از ذات خداوند ... سخنی چند ملخص تقریر کنم و آنچه وجوه خصومت است بی‌میل و مدافعت بیاورم

پایان: و اما تأویل این متشابهات در تفسیر بزرگ خود گفته‌ایم و الحمدلله مستحقه والصلوة‌والسلام علی نبیه

۱۰ - راه خدای شناختن - رساله ... (گ ٤٥ الف - ٥٥ الف) (فارسی)

= رساله فی معرفة الله تعالی از فخرالدین محمد بن عمر رازی در ٦ فصل.
رازی در این رساله سخنان عارفانه دارد و گرایش او به تصوف سخت آشکار است از ضعف عقول بشر و دریاها و عقبات خیال و وهم (۲) که بر سر راه ادراکات بشر است و این که در این راه از پیر و «پیش‌رو» ناچار است، سخن میراند. از سر وحدت سخنها دارد و در پایان میگوید «آنچه گفتیم که خبر دادن ممکن نیست این سخن خود خبر دادن است... پس این

---

۱ - در صدر نسخه جای سخن نام این رساله به غلط تحصیل‌الحق و تفصیل‌الفرق نوشته شده.

۲ - «و اعلم یا مسکین ان اکثرالسفن قد غرقت فی بحرالخیالات والمتخلصون من امواج بحارالخیالات قلما تخلصوا من امواج عالم‌الوهمیات. اما آن کسانی که ایشان از این عقبه‌ها خلاص آمده گوش جان در استماع انی اناالله و اله شده ... تن ایشان جان شده، جان دل گشته، دل کل گشته، کل جزو شده، جزو نیست شده، نیست‌هست شده از این است که محققان گفته‌اند من ارادالخلاص ... فلیستحدث لنفسه فطرة اخری.

سخن ، تناقض شود ... مگر آن که زبان از کار فرو ماند و عقل از تصرف دور شود و جز آنچه عقل در انوار جلال حق خیره شود هیچ نماند ... که من عرف‌الله کل لسانه و وقف عقله»

در فصل ۵ که در اسرار معاد است، این مسأله را از فروع شناخت روان انسان و حقیقت «من» میداند و بحث روانشناسی عرفانی دارد(۱).

رازی در فصل معاد از رساله «جوهر فرد» خویش یاد میکند : «و ما در این مسئله کتابی مفرد تصنیف کردیم هر که را باید سر این مسئله از کتاب طلب کند».

این رساله را مرحوم سید محمدباقر سبزواری در ۱۴ رساله به چاپ رسانیده. (۲)

فهرست دانشگاه ۱۷ : ۶۱

آغاز: بسمله کتاب فی معرفةالله تعالی من مصنفات‌الامام ... الحمدلله حمداً یلیق بعلو شأنه ... درخواست کرد دوستی که در دل وفایی داشت و در سر صفائی تا ورقی چند در راه خدای شناختن نوشته شود ... فصل نخستین بدان که این مطلوب از یک روی از همه مطلوبها آسان‌تر است.

پایان: محب در مشاهدهٔ محبوب رنج را راحت داند. پس هم در دنیا و هم در آخرت آن کس در بهشت باشد. جعلناالله بفضله و رحمته من اهل هذه‌الدرجات

۱۱ ـ المضنون به علی غیراهله (گ ۵۹ ب ـ ۶۷ ب) (فارسی)

از ابوحامد محمد غزالی (م ـ ۵۰۵) در بارهٔ مسائل مربوط به روح و معاد. به نظر میرسد غزالی این نام «المضنون...» را برای تعدادی از آثار خویش برگزیده که در آنها به بیان پاره‌ای از اسرار که با اذهان متکلمان و عامه مردم آشنا نیست و یا از قبیل علوم غریبه است می‌پردازد. نسخه حاضر ظاهراً المضنون صغیر او است که چند سؤال نخست آن از معنای «نفخ» و «تسویه»(۳) و «روح» است در آیه شریفه : «فاذا سویته و نفخت فیه من روحی»

۱ ـ «هیچ شک نیست که «من» میگویم آن کار کردم و فلان چیز بدیدم و فلان سخن بشنیدم ... من خودی خود را میدانم هرگز «من» مرا خودی خود فراموش نشود اما اعضای ظاهر را بود که فراموش کنم ... چون من خودی خود را میدانم در وقتی که مرا از اعضاء ظاهر و باطن هیچ در خاطر نیست دانستم که حقیقت «من» چیزی دیگر است ماوراء این عضوها».

۲ ـ رواست که این رساله با تحقیق و تدقیق بیشتر به چاپ برسد و در شناخت فخر رازی از آن بهره برده شود.

۳ ـ و از این رو دربرخی از نسخ وفهارس و مراجع کتاب شناسی به‌نام «رساله فی‌النفخ والتسویه» است.

تعداد مسائل در نسخه‌ها مختلف است و در این نسخه که یا با عنوان «فصل» و یا «قیل» و یا هردو آغاز شده، از این قرار است:

۱ - سئل الشیخ الغزالی عن قوله تعالی فاذا سویته ... فقیل ما التسویه و ما النفخ و ما الروح

۲ - و سئل ما النفخ فقال عبارة عما اشعل نورالروح

۳ - فقیل ما السبب الذی به اشتعل نورالروح فی فتیلة النطفه

۴ - فقیل له فما الفیض

۵ - فصل فقیل قد ذکرت التسویه والنفخ فی الروح

۶ - فقیل له فما حقیقة هذه الحقیقه و ما صفة هذا الجوهر

۷ - فصل فقیل له لم منع الرسول علیه السلام من افشاء هذا السر

۸ - فقیل له فلم احالوا ان یکون هذه الصفة لله و لغیرالله

۹ - فصل قیل له ذکرت معنی التسویه والنفخ والروح و لم تذکر معنی النسبة فی الروح ... من روحی

۱۰ - فصل قیل له فما معنی قل الروح من امر ربی و ما معنی عالم الامر...

۱۱ - فصل فقیل له ایتوهم ان الروح لیست بمخلوقه(۱)

۱۲ - فصل فقیل له ما معنی قوله علیه السلام ان الله خلق آدم علی صورة الرحمان

۱۳ - فصل فقیل له ما معنی قوله علیه السلام من عرف نفسه عرف ربه

۱۴ - فصل قیل له ان کانت الارواح حادثه ... فما معنی ... خلق الارواح قبل الاجساد

۱۵ - سائل اخر قوله علیه السلام من مات فقد قامت قیامته(۲)

۱۶ - فصل انکار المنکر لاعاده النفس الی الجسد فی القبر ... انکار الباطل

۱۷ - فصل الایمان بالمیزان واجب (تا فصل ۲۰ به همین سیاق است در بارهٔ ایمان به حساب، شفاعت و صراط)

۲۱ - فصل اللذات المحسوسه الموعوده فی الجنه من مأکول و منکوح ولیعتقد امکانها علی ثلثه اوجه حسی، عقلی و خیالی

کشف الظنون (چاپ فلوگل) ۵ : ۵۹۰ غزالی‌نامه : ۲۷۱ فهرست دانشگاه ۳ : ۳۵۷ و ۱۶ : ۳۳۸ و ۱۷ : ۳۱۴

آغاز: بسمله کتاب المضنون ... من مصنفات ابی‌حامد ... الغزالی.

---

۱ - غزالی در این فصل بر حدوث روح برهان میآورد.

۲ - از اینجا مسائل به گونه سؤال نیست و هر مسئله دارای عنوان «فصل» است. غزالی در مسئله قیامت از احیاء العلوم خویش یاد کند و گوید «ذکرت تفصیلها فی اول کتاب الصبر من الاحیاء».

پایان: ولا یدرك بالفهم‌البشری الا فی مقعد صدق عند ملیك مقتدر والله اعلم

۱۲ - سرالقدر-رساله فی مسئلة ... (گ ۷۰ الف - ۷۱ الف) (عربی)

از ابن‌سینا در پاسخ به پرسش شیخ ابوسعید ابوالخیر (م - ۴۴۰). پرسش و پاسخ دیگری ازابن‌سیناخطاب به‌ابوسعید درهمین موضوع وجوددارد که نسخ‌آن دردست‌است. دراین رساله پاسخ بر ۳ مقدمه استوار است: نظام عالم، سر ثواب و عقاب و اثبات بازگشت انسانها (معاد). این رساله در چند مجموعه چاپی رسائل شیخ‌الرئیس به چاپ رسیده و همچنین در حاشیه شرح هدایه ابن اثیر و ترجمه فارسی آن نیز به قلم ضیاءالدین دری در ۱۳۱۸ شمسی.

ذریعه ۱۲: ۱۶۹ فهرست نسخ مصنفات از ابن‌سینا: ۹ - ۱۰ فهرست ۵: ۲۸۸ و ۹: ۳۹۵-۳۹۶ و ۶۲۱-۶۲۲

آغاز: بسمله مسئله سرالقدر من کلام شیخ‌الرئیس ... سأله بعض‌الناس عن معنی قول‌الصوفیه من عرف سرالقدر فقدالحد

پایان: و یختل نظام‌العالم بتولیه‌المنحل عن‌القیدین. تمت‌الرساله والحمد لواهب العقل.

۱۳ - کنوزالمعزمین (گ ۷۱ الف تا ۷۲ ب) (فارسی)

از کتابهایی است که انتساب آن به ابن‌سینا مشکوك وبه‌قرائنی مردود است. نسخه‌هایی که تا این زمان شناخته شده دارای ۷ فصل است و نسخه جای سخن ۶ فصل دارد. فهرست نسخ مصنفات ابن‌سینا از یحیی مهدوی: ۲۹۲ و ۳۰۳ و مقدمه ممتع استاد همایی بر چاپ رساله کنوزالمعزمین.

آغاز: بسمله کتاب کنوزالمعزمین چنین گوید مؤلف این کتاب ... ملك‌الحکماء ... ابوعلی سینا که جماعتی از دوستان . . .

پایان: فصل ششم در ترکیب نامها چون خواهیم که عمل محبت کنیم یا عمل بغض حرف اول از نام خود و نام محبوب ... پس معرب و معجم کنیم بدین منوال ... چون اختیار و بخور ورقیه به‌دقت باشد لاشک حاجت روا شود. تم‌الکتاب (در ذیل نسخه جدولی است ٤ در ٥ که با کلمات و حروف پر شده است).

۱۴ - المنقذ من‌الضلال (۷۳ الف - ۹۰ الف) (عربی)

از امام محمد غزالی. از این کتاب گرایشهای فکری و مذهبی غزالی - بیش از دیگر تألیفات او - به دست میآید و همچنین نکته‌های مهمی از زوایای مختلف زندگی او و بایستی مورد مطالعهٔ دقیق قرار گیرد. غزالی جویندگان و روندگان راه حق را چهار فرقه میداند: ۱ - اهل رأی و نظر (متکلمان) ۲ - تعلیمیان که مدعیان اقتباس از امام معصوم‌اند

۳ ـ فلاسفه که خود را اهل منطق و برهان میدانند ٤ ـ صوفیان که مدعی مشاهده و مکاشفه‌اند.

وی میگوید فلسفه را بی‌معلم و استاد(۱) فراگرفت و به هنگامی که در بغداد به تدریس علوم شرعی اشتغال داشت و سیصد طلبه در درس او شرکت داشتند در اوقات فراغت از کار تدریس وتألیف شرعیات، به آن می‌پرداخت وکمتر از دو سال به‌این کار اشتغـــال داشت. دربخش چهارم کتاب (تصوف) به‌شرح رخدادها وتغییرات درزندگی خود می‌پردازد ومیگوید آغاز اعراض جبری از جاه و مقام در رجب ٤۸٦ بود که دچار قفل زبان شد که آن را طلیعه توجهات غیبی به شمار می‌توان آورد. سیر درجات و سفرهای باطنی و ظاهری خویش را از این پس، بیان میدارد و در اواخر رساله میگوید در ٤۹٦ حرکت دیگری را آغاز کرده و تاریخ خروج‌خود از بغداد را ٤۸۸ قید میکند(۲). دربحث از آفات فلسفه درباره شناخت حق‌میگوید: «والعاقل یهتدی بسیدالعقلاء امیرالمؤمنین علی بن ابی‌طالب رضی‌الله تعالی عنه حیث قــال لاتعرف‌الحق بالرجال اعرف‌الحق تعرف اهله».

غزالی در این رساله از رسائل اخوان‌الصفا(۳)، واز این تألیفات خویش یاد میکند: التهافت، قسطاس المستقیم، حجةالحق(٤)، فیصل التفرقةبین الاسلام والزندقه، کتاب‌المستظهری وکتاب مفصل‌الخلاف (که میگوید دارای ده‌فصل است و در پاسخ نامه‌ایست که درهمدان به دست او رسید) و پاسخ نامه مجدولی که در طوس به دست او داده شد.

درکتابخانهٔ ایاصوفیه، نسخه‌ای مورخ ٦٤۸ ازاین رساله‌هست که فیلم آن دردانشگاه موجوداست. فهرست ۹:٥ ۳٤ غزالی‌نامه: ۲٦۲ فهرست مؤلفات‌الغزالی‌ازدکتربدوی: . . . دانشگاه ۱۲ : ۲۹۳٦، ۱٦:۱۷ نشریه ٤:٤٤۲ فیلمها ۱ : ٤۱٥ معجم‌المطبوعات : ۱٤۱٥

آغاز: بسمله کتاب المنقذ من الضلال من تصانیف ... حجه‌الاسلام ابی حامد ... الحمدلله‌الذی یسبح بحمده کل رساله و مقاله ... اما بعد فقد سألتنی ایهاالأخ فی‌الدین ان ابث الیک غایةالعلوم و اسرارها

پایان: و استخلصه لنفسه حتی لانعبد الاایاه والحمدلله ... تم المنقذ من‌الضلال

---

۱ ـ نسخه حاضر ص ۱۰ در بحث از حاصل فلسفه.

۲ ـ درسخن غزالی در این دوجا و نیز در تاریخهای یاد شده باید دقت کرد.

۳ ـ نکته جای توجه آن که غزالی از رسائل اخوان‌الصفا چنان یاد میکند که گویی مؤلف آن یک تن است.

٤ ـ بنا به نوشته غزالی حجةالحق را در پاسخ سخنی نوشته که در بغداد بر او عرضه شده است.

۱۵ - خطبةالدرس (گ ۹۰ ب تا ۹۱ الف) (عربی)

از فخرالدین رازی در ۳ مسئله. کاتب این مجموعه این نسخه را با این عنوان از مجموعهٔ دیگر نقل کرده است و در آغاز آن می‌نویسد: بعد از این در آن مجموعه رساله در اعتقاد کمتر از یک ورق آن از محمد غزالی بعد از آن مشکاةالانوار ... ثم بعد ذلک کتاب لفخرالدین الرازی سماه بخطبةالدرس. قال فیه بعد کلام لافائدة مهمه فی نقله و لنشرع اولا فی علم الاصول فنقول الموجودات اما ان یقال انها باسرها واجب الوجود لذواتها اوممکنةالوجود.. او الواحد منها واجب لذاته و الباقی ممکن الوجود لذاته

پایان: المسئلةالثالثه انه تعالی عالم والدلیل علیه ان القادر انما یوجدالشیء اذا قصد ... فیلزم ان یکون تلک التصورات (در اینجا نسخه ناتمام مانده. صفحه اول نسخه نیز برخلاف صفحه های دیگر نوشته شده است).

۱۶ - المضنون به‌علی‌غیراهله (گ ۹۷ الف تا ۱۰۷ الف) (عربی)

نسخه‌ای دیگر از همان کتاب که با شماره ۱۱ (گ ۵۱ - ۶۷ دفتر) شناسانیده شد. شاید کاتب اشتباهاً تکرار کرده است.

۱۷ - تحصیل‌الحق و تحقیق‌الفرق (گ ۱۱۳ - ۱۲۰ الف) (فارسی)

از فخرالدین رازی (م - ۶۰۷). پس از دقت و تحقیق به دست میاید که کتاب تحصیل‌الحق و تفضیل‌الفرق که با نام اصول‌الدین و تحصیل‌الحق فی تفصیل‌الفرق یا اصول‌الدین والملل والنحل نیز یاد شده است و متن عربی و فارسی کهن آن - احتمالا هر دو از امام فخر رازی - در دست است (البته متن عربی کامل و فارسی ناقص) کتابی است دارای دو جمله. جمله نخست در اصول عقائد در هشت باب و جملهٔ دوم در ادیان فرق اسلام و خارج اسلام در ده باب. در جملهٔ اول آن رازی سلسله استادان فقهی و اصولی (کلامی) خویش و نیز اعتقاد محکم خود را به مذهب اشعری یاد میکند.

کتاب اعتقادات‌الفرق که متن عربی آن با تحقیق دکتر سامی‌النشار چاپ شده و متن فارسی آن به اهتمام سبزواری در دانشگاه تهران چاپ شده است. جملهٔ دوم همان کتاب تحصیل‌الحق است نه رساله مستقلی دیگر.

نسخه حاضر - که مدرک چاپ در چهارده رساله چاپ دانشگاه تهران است - آشفتگی و حذفها و نیز افزودگیهایی از کاتب دارد که در چهارده رساله وجودندارد ونشان داده نمی‌شود. اولا این نسخه به نام «کتاب فی‌اصول‌الدین والملل والنحل» است و در چاپ دانشگاه «اصول‌الدین و تحصیل‌الحق فی تفضیل‌الفرق» است.

نکتهٔ دیگر این که پس از خطبه که مؤلف از مجلس «فلان» سخن میگوید در حاشیه

نسخه حاضر چنین آمده : «در این مقام ذکر مکتوب له‌الکتاب را میکند و تمجید میکند او را که در اصول اشعری مذهب و در فروع شافعی است...» ظاهراً نویسنده حاشیه (که شاید همان نویسنده نسخه است) از نسخه اصل آگاه بوده و این نکتهٔ مهمی است که در چاپ نیامده و به آن اشاره نشده و در متن عربی چاپ شده به وسیلهٔ دکتر سامی‌النشار نیز از صاحب مجالس با لفظ «فلان» یاد شده.

کاتب این نسخه باز تا «جمله نخستین در شرح دلیلها بر اصول مذاهب...» حذف و افزودگیهای دیگر نیز دارد ودر پایان نسخه در زیر عنوان فصل سوم از باب پنجم (در حاشیه) که پایان موجود از جمله اول است از نیاوردن بقیه سخنان رازی بدین‌گونه عذر میخواهد : «فصول و ابوابی مذکور نموده و باطل بسیار که ذکر آنها حسنی نداشت و در عقائد شیعه کذب و خلاف واقع به آنان منسوب داشته و بعض کلمات از روی بی‌اطلاعی از مذهب و طریقه تشیع به آنها منسوب نموده الی ان قال باب ششم در فرق جبریان و ایشان آنانند که گویند بنده قادر نیست بر فعل ... و این خطاست زیرا ما نمی‌گوئیم که بنده قادر نیست لکن گوئیم که آفریدگار نیست» (مجموعه حاضر ص ۲۳۶). مقصود نویسنده این حاشیه ـ که روشن نیست کاتب این مجموعه و این نسخه است و یا این که این حاشیه‌ها و همه تصرفات و حذفها از نسخه منقول عنه به نسخه حاضر انتقال یافته است ـ باب ششم از جملهٔ دوم است (و این خود نشان‌دهندهٔ پیوستگی بخش فرق با بخش اصول عقائد است).

فهرست دانشگاه ۱۶ : ٤۹۷ - ٤۹۸ آستان قدس ٤ : ۲۵ . چهارده رساله با تصحیح سید محمدباقر سبزواری (که متن فارسی دو بخش ـ جمله ـ این رساله به‌گونه دو رساله مستقل ۱ ـ اصول عقائد و تحصیل‌الحق ۲ ـ اعتقادات فرق به چاپ رسیده است.

۵۹۹ : دفتریست به قلم نستعلیق متوسط قرن ۱۳. برپشت برگ نخست فهرست پرغلط و ناقصی از مندرجات مجموعه و نیز تملک نسخه از محمدجعفر حسینی و بخط و مهر او مورخ ۱۳۲۱ دیده میشود. عناوین (غالباً) : شنگرف .

قطع : وزیری (خشتی) ۱۷×۲۲ ج : تیماجی مشکی . تعداد برگها (با احتساب اوراق سفید موجود درفاصله رساله ها) : ۲۰۱. تعداد سطرهای هر صفحه : ۱۸ کاغذ : فرنگی نخودی رنگ. شماره ثبت : ۳۱۳۰٤.

مجموعه دو کتاب درفقه : (عربی)

۱ ـ البیع = متاجر (گ ۱ ب ـ ۱۹۷)

از شیخ مرتضی انصاری.

۲ ـ شرح قواعد (گ ۲۰۱ ب تا ۳۲۸ ب)

= شرح کتاب‌البیع قواعد علامه حلی از شیخ جعفر نجفی کاشف‌الغطاء (م ـ ۱۳۲۷)

فهرست ٤ : ۸۰

آغاز : بسمله الحمدلله‌الذی اشتق نورالوجود من ظلمة‌العدم ... اما بعد فانه کان یختلج فی خاطری برهة من‌الزمان‌السابق ان اشرح قواعدالعلامه ... کتاب المعاملات

پایان : هذا کله اذا کان مجهول‌القدر والا یجهل قدره جاز بیعه بجنسه هذا آخر ما شرحه جناب‌المغفور ... الاستادالاکبر الشیخ جعفر

۶۰۰ : مجموعه‌ایست به قلم نسخ قرن ۱۳ به خط ۲ کاتب. کتاب اول به خط نسخ محمدبن محمد مؤمن خوانساری مورخ ۱۲۶٤ و کتاب دوم به خط عبدالحسین بن شیخ محمد امین است در همین تاریخ.

قطع : وزیری خشتی ۱۵×۲۱ ج : تیماجی قرمز . تعداد برگ ۳۲۸. سطور هر صفحه : ۲۱ . کاغذ : فرنگی آهار مهره سفید. شماره ثبت : ۳۱۳۰۵ .

مجموعهٔ ۳ رساله فقهی : (عربی)

۱ - رسالهٔ رضاعیه (گ ۱ ب - ۲۱ ب)

رساله‌ایست در ۳ مقام که از تألیفات نیمه دوم قرن ۱۲ به‌نظر میرسد

المقام‌الاول	فی قدرالرضاع المحرم

المقام‌الثانی	فی‌الشروط

المقام‌الثالث	فی اللواحق والاحکام

مؤلف در مقام سوم در مسئله تنزیل به بحث مفصل می‌پردازد و قول به تنزیل را از متأخران(۱) مقارب عصر خویش مانند فاضل شریف مولی ابوالحسن بن محمد طاهر عاملی نقل میکند و از آنجا که شریف عاملی رساله رضاعیه خود را در ۱۱۳۸ پرداخته است. بنابراین دور نیست مؤلف از فقهاء نیمه دوم قرن ۱۲ و شاید برادر صاحب حدائق - که رضاعیه‌ای دارد - باشد. مؤلف از صاحب حدائق نیز یاد میکند.

آغاز : بسمله القول فی‌الرضاع و ثبوت‌الحرمه به فی‌الجمله اجماعی بل ضروری و یدل علی ذلک ... عمومات و اطلاقات کثیره

پایان : ثم انه بما ذکرنا من‌الفروع والاحکام تقدر انت باستنباط فروع کثیره و احکام غیر عدیده . تمت الرسالة‌الرضاعیه بالتوفیق والعنایه من‌الله سبحانه. و فرغ من کتابته فی

---

۱ - «و اعلم ان جملة من‌المتأخرین و متأخری‌المتأخرین ممن یقرب عصرنا قد ذهبوا... الی‌القول بالتنزیل ... منهم‌الشیخ ابراهیم‌القطیفی ... والفاضل‌الشریف‌المولی ابوالحسن محمد طاهرالعاملی»

یوم‌الخمیس ثانی شهر جمادی‌الاولی من مشهور تسع و خمسین و مأتین بعدالالف ... کاتبها مهدی بن زلفعلی‌السنجانی التمس من قاریها ... الدعاءالخیر.

۲ ـ الحبوة ـ رساله فی ... (گ ۲۰ الف ـ ۳۲ الف)

این رساله دارای یک مقدمه، ٤ مقام و خاتمه است بدین قرار:

المقدمه فی بیان معناها و شرعیتها فی‌الجمله

المقام‌الاول فی ... انها هل هی‌علی سبیل‌الوجوب... وانهاعلی سبیل‌القیمه او تکون‌مجانا

المقام‌الثانی فی بیان مایحبی به

المقام‌الثالث فی مستحق‌الحبوة

المقام‌الرابع فی اشتراط‌الحبوة بوجود مال آخر و عدمه

الخاتمه فی‌بیان امور (این بخش اخیر در نسخه حاضر ناتمام است).

مؤلف به تکرار از محقق ثالث یاد میکند.

آغاز: بسمله القول فی‌الحبوه و تحقیقها یستدعی رسم مقدمه و مقامات وخاتمه اما المقدمه ففی‌بیان معناها وشرعیتها فی‌الجمله .

پایان: و منها انه‌لو کان بعض اعیان الترکه رهعنا غیرالحبوه بازاء دین

۳ ـ مفتاح‌الکرامه (گ ۳۳ب ـ ۱۳۹ب)

از سید محمدجواد حسینی عاملی (م ـ ۱۲۲٦). این جلد شامل کتاب‌الدیات است که به‌چاپ رسیده است . ذریعه ۲۳ : ۳٤۱

پایان: اونبت... معیبا والاغاالنصف من ذلک وقدتم هذاالمجلد بعدمضی برهة من‌لیله من شهر رمضان... الف ومأتین وعشرین... ویتلوه فی‌المجلد الاخر المطلب التاسع الطهر.

٦۰۵ : این مجموعه به‌خط نسخ قرن ۱۳ و با چند قلم‌است. شمارهٔ‌اخیر (مفتاح‌الکرامه) به قلم نسخ عباس بن‌ابراهیم قمی مورخ ۲۰ شوال ۱۲۵۹ و شماره یکم (رساله رضاعیه) ۲ جمادی‌الاولی ۱۲۵۹ به قلم نسخ مهدی‌بن زلفعلی سنجانی .

قطع: وزیری (خشتی) ۲۱×۱۷ ج : تیماجی قرمز. برگها :۱۳۹. سطور هرصفحه : ۱۷+۲٤+۲۰. کاغذ فرنگی سفید و شکری رنگ. شماره ثبت : ۳۱۳۱۰.

مجموعه شامل ۳٦ رساله و گفتار در رجال و حدیث: (عربی) ٦۰٦

سیدمحمد باقر شفتی ساکن اصفهان معروف به حجة‌الاسلام شفتی (م ـ ۱۲٦۰) رساله‌ها وگفتارها و یادداشتهای تحقیقی و ارزنده در رجال وحدیث دارد که نسخه‌های‌آن‌درمجموعه‌های خطی به‌گونه پراکنده و یا منضم به یکدیگر گردآوری شده وتعداد رساله‌ها درمجموعه‌ها مختلف است و مجموعه‌ای ازاین رساله‌ها به چاپ سنگی نیز رسیده که (به نوشته ذریعه) شامل ۲۲ رساله است. دراین کتابخانه و نیز در کتابخانه مرحوم آیة‌الله‌مرعشی قم و رضویه مشهد نیز

مجموعه هایی (با اختلاف در تعداد و نوع رساله ها) وجود دارد.

مجموعه‌حاضر (که با تاسف بسیار دارای اغلاط بی‌شمار است وکمتر کتاب خطی بدین گونه پرغلط دیده‌ام) دارای چند امتیاز است:

اول آن که ازروی نسخه اصل مصنف به‌برای فرزندوی حجةالاسلام سیداسدالله شفتی کتابت شده (۱) و یادداشت سید بریک برگ سفید اول دفتر دیده می‌شود (متن عبارت سیداسدالله در نسخه شناسی مجموعه نقل می‌گردد).

دوم اینکه می‌توان گفت مجموعه حاضر از جمله کاملترین مجموعه‌های رسائل رجالی شفتی است هرچند این دفتر نیز برخی رساله ها را ندارد.

سوم: مرحوم شفتی در مورد برخی از رجال حدیث بیش از یک رساله نگاشته مانند اسحاق بن عمار، محمدبن سنان و ابراهیم بن هاشم و درین مجموعه هردو رساله آورده شده.

چهارم: دیگر آن که در مجموعه حاضر علاوه بر رسائل، گفتارها و یادداشتهایی که شفتی در تحقیق حال برخی رجال ویا تحقیق در برخی از مسائل رجالی (مانند مسئله تعیین سائل و مسئول در رساله جعفریات) نگاشته و در نسخه مجموعه اصل وجود داشته، کاتب به دستور حاج سید اسدالله آنها را نیز آورده است.

دربارهٔ حجةالاسلام شفتی ورسائل رجالیه رجوع شود به‌ذریعه: ترجمه، مصفی‌المقال: ۹۲ فهرست ٤: ٣١٤—٣٠٧ مرعشی شماره: ۱۲٤۹ و ۱٦١٦٦.

اینک فهرست اسامی وشناسائی یکایک رساله ها:

۱ ـ التحقیق فی حال اسحاق بن عمار ـ رساله (گ ۱ الف—۹ الف)

ـ ترجمه حال اسحاق‌بن عمار. رساله حاضر بجز رساله تحقیق حال اسحاق‌بن عمار است که به چاپ رسیده و نسخه‌های آن در دست است. در هیچ یک از مراجع ترجمه وفهارس نسخه های خطی نام یا نسخه‌ای دیگر از این رساله را نیافتم.

مسائل موردگفتگو دراین رساله مشابه و نزدیک به همان رساله معروف است جز این که در این رساله— هرچند کوچک و نا تمام است— افاداتی است که در آن یک، وجودندارد وازمهم‌ترین افادات رجالی حجه‌الاسلام‌شفتی دراین رساله، تحقیقی است دربارهٔ اصطلاح «اصل» و «کتاب» در بین فقهاء و محدثان شیعه. مؤلف چهارگونه جدایی میان این دو اصطلاح یاد و دربارهٔ آنها تحقیق میکند. نسخه حاضر در مبحث اول (فی‌انه واحد اومتعدد) ناتمام مانده‌است.

آغاز: بسمله الحمدلله المنقذ عباده من فیافی‌الضلاله بوسیله نبیه ... و بعد یقول‌الملتجی الی‌باب رحمة ربه الغنی محمدباقربن محمدتقی‌الموسوی... هذه رساله فی تحقیق الحال‌فی‌اسحاق

۱ ـ عجیب است که سید به اغلاط نسخه اشارتی‌نمیکند واین شبهه پیش می‌آید که مطالعه آن را فرصت نیافته است.

بن عمار... فی مباحث الاول فی انه واحد اومتعددفنقول الوحده تتوهم من کلام النجاشی و شیخ الطائفه... وکذلک الکشی.

پایان موجود: فالتحقیق ان یقال انه لیس المراد من الاصول الاربعمائه ماهوالمراد من الاصل المذکور فی تراجم کثیره لفلان اصل فالظاهر ان المراد... هوالمراد من قولنا مشیراالی الکافی والفقیه والتهذیب والاستبصار الاصول الاربعمائه (نسخه و شاید تألیف دراینجا ناتمام مانده است).

۲ - التحقیق فی حال اسحاق بن عمار - رساله فی (گ ۹ ب - ۵۰ ب)

این رساله (همان که چاپ شده ونسخ آن شایع است) در ۷ مبحث است که فهرست عناوین مباحث را مؤلف خود در دیباجه میآورد، ازاین قرار است:

المبحث الاول فی الذاهبین الی انه واحد

المبحث الثانی فی من ذهب الی انه متعدد

المبحث الثالث فی السبب الداعی الی القول بالتعدد مع الجواب عنه

المبحث الرابع فی بیان الداعی نسخ الطائفه... بحمل اسحاق بن عمارعلی اسحاق بن عماربن موسی الساباطی وابطاله

المبحث الخامس فی التنبیه علی ان روایةاسحاق علی انحاء (هفت گونه برای روایات اسحاق میشمارد و فهرست آن را در دیباجه میآورد). دراین مبحث ه یازده مقام نیز هست.

المبحث السادس فی مایتوهم منه قدح الرجل مع الجواب عنه

المبحث السابع فی ایراد ماینا سب وضع الرساله (دراین مبحث فوائد رجالی وحدیثی بسیار است و از آن جمله بررسی و نقد کتابهای فهرست و رجال قدیم و مقایسه فهرست شیخ الطائفه با کتاب او در رجال) [1].

آغاز: بسمله الحمدلله المنقذ عباده من الجهاله... وبعد یقول المعتصم باذیال رحمةالله ... هذه رساله... وقداشتبه الامر فیه علی العلماء

پایان: و اما علی بن حیان وجعفربن حیان فلان شیخ الطائفه اوردهما فی اصحابه علیه السلام والحمدلله رب العالمین... قارب فراغه صبیحةالیوم... من الشهرالتاسع من السنه التاسعه من العشر

---

۱ - مرحوم مامقانی درتنقیح المقال این رسالهٔ شفتی رامورد بررسی ونقددقیق قرارداده وشاید در نقد آن راه افراط را پیموده هرچند با ادب واحترام بسیار از مؤلف رساله یادمیکند: «ثم انه بعد ایام نبهنی بعض الفضلاء الاخلاء ... علی تعرض حجةالاسلام وصفا ولقبا ... الشفتی الاصفهانی... لاسحاق بن عمار... فی رسالةمفرده مطبوعه فراجعتها واذاقد بسط الکلام فیه بسطاً غریبا یکشف عن سعة باعه ... ولکن یاللاسف ... عندالتحقیق کسراب بقیعه لاتتم الا بضم مقدمه خارجیه... ونحن نشیرالی کل فقرة فقره من دعاویه...»

الرابع من المائه الثالثه من الالف الثانی من هجرة خاتم النبیین علیه... الاف التحیه من رب العالمین

۳ - التحقیق فی حال عبدالحمید بن سالم العطار - مقالة فی (گ ۵۰ الف - ۵۷ الف)

- ترجمه حال عبدالحمید بن سالم. وی از یاران امام موسی بن جعفر الکاظم علیه السلام بوده است و این رساله به تحقیق درحال و وثاقت او وفرزندش محمد پرداخته است.

آغاز: هذه مقاله فی حال عبدالحمید... فنقول اما عبدالحمید فالظاهر انه ثقه

پایان: عن محمد بن عبدالحمید... عن منصور بن حازم الازری الکوفی (این **نسخه** ظاهراً ناتمام است).

۴ - التحقیق فی حال محمد بن عیسی - رساله فی (گ ۵۷ ب - ۶۶ ب)

- ترجمه حال محمد بن عیسی بن عبید بن یقطین که با این دونسبت «عبیدی» و «یقطینی» در اسناد احادیث شریف از او یاد میشود. عبیدی یا یقطینی از یاران امام رضا (ع)، امام جواد (ع) و امام هادی (ع) بوده است.

این رساله مشتمل بر ۳ مطلب است که در دیباجه آمده است

آغاز: بسمله الحمدلله رب العالمین... و بعد یقول العبد... لما اختلف مقالة العلماء فی محمد بن عیسی... احببت ان اکتب رسالة مشتمله علی مقالاتهم المادحه والقادحه

پایان موجود: وکتب محمد بن عیسی... الیقطینی الی ابی الحسن العسکری علیه السلام فی رجل رفع ابنه الی رجل ... هل له الخیار فی ذلک... فکتب علیه السلام یجب علیه الوفاء الاالاول سالم یعرض مرض وضعف (نسخه تا اینجا نوشته شده است).

۵ - تحقیق الحال فی محمد بن سنان - رساله فی (گ ۶۶ ب - ۷۵ ب)

- ترجمه حال محمد بن سنان. شفتی دربارهٔ محمد بن سنان نیز دو رساله نگاشته و یکی از آن دو کوتاه و ناتمام است که درمجموعه چاپ سنگی به چاپ نرسیده و نیز درمجموعه های خطی که تا این زمان دیده‌ام (جزدر مجموعه حاضر) دیده نشده است و پس ازاین شناسانده میشود. رساله جای سخن که دارای شش مقام ومبسوط وکامل است، درمجموعه چاپی رسائل رجالیه شفتی به‌چاپ رسیده است. اینک فهرست مقامها :

مقام اول فی بیان القادحین فیه و ذکر کلماتهم القادحه

مقام دوم نقل اقوال مختلف علامه حلی دربارهٔ محمد بن سنان (مؤلف چهارنظر مختلف از او برمیشمارد).

مقام سوم دلائل اتهام محمد بن سنان به غلو

مقام چهارم روایات وسخنانی که در مدح او از بزرگان رسیده است.

مقام پنجم کسانی از علماء که ظاهراً به او ابراز اعتماد کرده‌اند.

مقام ششم پاسخ و رد دلائلی که برممدوح بودن وی اقامه شد.

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی جعل منازل الرجال علی‌قدر روایتهم و بعد فیقول... هذه‌رساله فی تحقیق حال محمدبن سنان... فی مقامات.

پایان: قال قبض محمدبن علی وهو ابن خمس و عشرین سنه . توفی یوم الثلثاءلست خلون من ذی الحجه سنة عشرین و مأتین .

۶ - تحقیق حال محمدبن سنان؛ مقاله فی - (گ ۷۵ب — ۸۰ب)

این رساله دوم شفتی است دربارهٔ محمدبن سنان. کوتاه و ناتمام است (ظاهراً). و به‌چاپ نرسیده است

تحقیق در این رساله در ۳ مقام است :

المقام‌الاول: فیماذکرالعلماء فی‌شانه من‌القدح والمدح.

المقام‌الثانی: فی‌النصوص الداله علی مدحه .

المقام الثالث: فیمایدل علی قدحه مع‌الجواب عنه منه ماروا‌ه الکشی .

آغاز: بسمله هذه مقاله فی محمدبن سنان تحقیق الحال فیه یستدعی التکلم فی‌مقامات. الاول فیما ذکره العلماء فی‌شأنه... فنقول قداختلف العلماء...فالاکثر علی تضعیفه و منهم الفضل بن شاذان... وذکرالفضل... فی‌بعض‌کتبه ان من الکذابین المشهورین محمدبن سنان ولیس بعبدالله.

پایان: قال وجدت بخط عبدالله الشاذانی ان‌عبدالله بن‌محمدبن عیسی‌الاسدی الملقب ببیان قال کنت مع‌صفوان... اذ دخل علینا محمدبن سنان فقال‌صفوان هذا ابن سنان لقدهم‌ان یطیرغیرمره فقصصناه حتی تثبت معنا .

۷- تحقیق حال عمربن یزید - رساله فی (گ ۸۱ب—۸۴ب)

= ترجمه حال عمربن یزید. مؤلف پنج‌تن با این نام و نسب در میان روات حدیث می‌شمارد.

آغاز: بعد حمدالملک الفیاض العلام... یقول العبد الظالم علی نفسه... هذه کلمات وافیه .

پایان: و قد علمت مما سلف ان عمربن یزید بیاع السابری من‌اصحاب مولاناالصادق (ع)... فکیف یروی عن اصحاب مولانا الهادی علیه‌السلام.

۸ - تحقیق حال حماد بن عیسی - رساله فی (گ ۸۵ الف— ۹۴ب)

= ترجمه حال حمادبن عیسی جهنی است و دو مطلب در آن عنوان شده است :

المطلب‌الاول - التنبیه علی‌الاشتباهات الصادر فی‌المقام عن جماعه من‌العلماء الاعلام (اشتباهاتی ازکشی و صاحب مجالس المؤمنین و غیره را نقل و بیان میکند) .

المطلب الثانی— فی توضیح ماذکره النجاشی فی‌ترجمةحماد

آغاز : بسمله الحمدلله رب‌العالمین حمداکثیرا... هذه مقاله ابرزناها فی‌هذه الصفحات

لتحقیق الحال فی حمادبن عیسی .

پایان موجود: فالظاهران الستین اوسبعین فی کلامه محمول علی المثال (مانندنسخه ۱۰/۱۶۱۶ مرعشی).

۹ - تحقیق حال حسین بن خالد - رساله فی - (گ ۱۰۵ الف–۱۰۸ ب)

ـ ترجمه حال حسین بن خالد شامل ۳ مطلب (در نسخه حاضر چنین است و ظاهراً نسخه ناتمام است و از آغاز نیز اندکی افتاده دارد.)

مطلب اول درتعداد راویانی که نامآنان حسین بن خالد است. مؤلف خود ۲ تن از راویان را با این نام می‌شناساند : ۱– حسین بن خالدبن طهمان الخفاف ۲– حسین بن خالد الصیرفی.

مطلب دوم در ذکر حالات و پاره‌ای از نشانه های رجالی هریک از این دو.

مطلب سوم درتمییز این دو راوی‌ازاین‌نظر که هریک‌از کدامیک ازامامان روایت‌میکنند و این مطلب را شش قسم کرده و در ۶ مقام بیان میدارد. باپایان مقام ۶ نسخه به پایان رسیده است .

(نسخه کتابخانه مرعشی درفهرست آن کتابخانه به‌گونه‌ای دیگر توصیف‌شده ودرهرحال پایان این نسخه - نسخه‌جای سخن و نسخه مرعشی متفاوت است).

آغازموجود: کل من تصرف فی‌مال الغیر بدون مسوغ شرعی وجب علیه غرامته‌والمستند فی‌ذلک ماروواه ثقةالاسلام... عن‌الحسین‌بن خالد .

پایان موجود: فلاحظ قوله (علیه‌السلام) یابن‌خالد... فی‌ثلثه مواضع... وفی‌آخره‌یابن خالد من کان من شیعتنا فلایتخذن منهم ولیاً ولانصیرا.

۱۰ - تحقیق‌الحال فی احمدبن محمد بن عیسی؛ رسالة فی - (گ ۱۰۹ الف–۱۱۱ ب)

ـ ترجمه حال احمدبن عیسی. بیشتر مطالب رساله دربارهٔ نقل پاره‌ای ازموارد‌ضعف در این راوی و دفع و نقض آن موارد است .

آغاز: بعد حمد المنعم‌المفضال

پایان: وقول الکشی فماحکاه هذا الرجل اشارةالی عبدالله الراوی لااحمد .

۱۱ - تحقیق حال احمد بن محمد بن خالد برقی (گ ۱۱۲ الف– ۱۱۳ ب)

نسخه حاضر دیباجه وخطبه ندارد وگویا ازآغازآن برگ یا برگهایی افتاده است .

آغازموجود: احمدبن محمدبن خالدالبرقی ذکره الشیخ فی‌رجاله فی‌اصحاب الجواد والهادی علیهماالسلام... والفاضل المروج السمی‌المجلسی قال الاول.

پایان: کالمروی فی کمال الدین عن‌مولانا... حیث قال‌التاسع من‌ولدك یاحسین هوالقائم بالحق .

۱۲ - تحقیق‌الحال فی ابراهیم بن هاشم؛ رساله فی - — (۱۱٤ الف — ۱۱۸ ب)

- ترجمه ابراهیم بن هاشم. این رساله مشتمل بر ۳ مقام است :

المقام الاول فی‌حاله و ان‌الحدیث بسببه یندرج فی‌ای قسم‌من الاقسام المعروفه

المقام‌الثانی المعروف فی کتب‌الرجال انه من اصحاب الرضا علیه‌السلام.

المقام الثالث فی‌التنبیه علی ماذکره شیخنا الصدوق‌و جماعة من وصیة‌امیرالمومنین (ع) لابنه محمدبن الحنفیه .

(تحقیقی است مربوط به سند حدیث مذکورکه ابراهیم بن هاشم از پدرش حمادبن‌عیسی آنرا روایت کرده است).

نسخه‌ای دیگر از رساله تحقیق در حال ابراهیم بن‌هاشم به شمارهٔ۱۶۰۷/۶ معرفی شد که جزاین رساله حاضراست ومؤلف‌درآغازآن نسخه‌میگوید: درگذشته رساله‌مبسوطی‌دراین باره نگاشته و این رساله استدراك آن است . بنابراین شاید نسخه حاضر همان رساله مبسوطتر باشد ویا این خود نسخه سوم‌است ازمؤلف درباره ابراهیم‌بن هاشم (رجوع شود به‌فهرست ٤: ۳۱۱).

آغاز: بعد حمدالله‌المرشد للصواب... یقول المعترف بالتقصیر... هذه کلمات شافیه‌فی ابراهیم بن هاشم فنقول تحقیق‌الحال یستدعی - التکلم فی‌مقامات.

پایان موجود: الثالث اعلم انه قدیوجد فی‌الاخبار روایة علی‌ابن ابراهیم عن حمادبن عیسی من غیر واسطه (این نسخه ناقص است قطعاً).

۱۳ - تحقیق حال احمد بن محمد بن یحیی‌العطار- رساله فی - (گ ۱۱۹)

وی از مشایخ اجازه تلعکبری و غضائری و از مشایخ روایت صدوق و شیخ طوسی است. نسخه حاضرگفتاری است در تحقیق دربارهٔ وی اما صورت رساله مستقل ندارد و تا این زمان‌نام آن در نسخ رسائل رجالیه شفتی دیده نشده است .

آغازموجود: احمدبن محمدبن یحیی العطار .لم یصرحوا بتوثیقه لکن الظاهر وثاقته فحدیثه معدود من‌الصحاح لوجوه‌الاول انه من‌مشائخ الاجازه... روی عنه‌التلعکبری ... وسمع منه سنه ست وخمسین وثلاثمائه .

پایان‌موجود: کذا الحال فی‌قوسک ان طرق الصدوق الی فلان صحیح ... والحاصل ان الکلام انماهوفی‌ماذا استفاد الظن منه .

۱٤ - تحقیق حال عبدالله بن یحیی کاهلی، مقاله فی (گ ۱۲۰)

این گفتار نیز در مجموعه رجالی جای سخن از سید محمدباقر شفتی است و گویا همچون دیگر رساله‌ها وگفتارها به قلم‌اوست هرچند نام و نشانی و یا دیباجه وخطبه‌ای ندارد. دور نیست در برخی دیگر از نسخ مجموعه رجالی سیدباشد و در صورت دقت دیده شود. دربارهٔ موضوع گفتار رجوع شود به تنقیح المقال ماسقانی ج ۲: ۳ ۲۲ — ۲۲٤

آغاز: عبدالله‌بن یحیی الکاهلی (۱) اختلف مقالة العلماء فیه علی‌اقوال اربعه فقیل بضعف حدیثه وقیل بحسنه ... فی الفهرست فی‌الکاهل قال عبدالله‌بن یحیی‌له کتاب. عن‌ابی البحتری وهب بن وهب صاحب المغازی تزوج ابوعبدالله علیه‌السلام باسه یعنی وهب بن وهب .

پایان موجود: حکم جماعه من فحول العلماء بصحة حدیثه کالعلامه...والروضه‌علی ما نقل عنهم .

۱۵ - تحقیق حال عثمان بن عیسی‌الرواسی، مقالة فی - (گ۱۲۱ الف—۱۲۴ ب)

این نیزگفتاریست به مانندگفتار پیشین جزاینکه نسبت آن به شفتی مسلم است و به مناسبت آن که رواسی عامری کلابی موضوع این گفتار برطبق بعضی از اقوال از اصحاب اجماع است‌مؤلف دراین گفتاردربارهٔ اصحاب‌اجماع وجمله معروف که دربارهٔ عده‌ای ازراویان‌گفته شده: «اجمعت... علی تصحیح‌مایصح عنهم» در۶ مقام بحث کرده است . شفتی خود رساله‌ای‌مستقل نیز دراین موضوع دارد که در همین مجموعه شناسانده‌خواهد شد .

آغاز: فی‌عثمان بن عیسی الرواسی الکلابی العامری اعلم ان‌العلامه فی‌الخلاصه ضبط الرواس... وقال الفاضل الحسن‌بن داود رأیت فی کتاب‌العجاله‌الرواسی بضم الراء منسوب الی‌روئاس بن کلاب بن ربیعه .

پایان موجود: المقام‌الرابع فی‌دفع‌مایتوهم و روده علی‌المباحث السالفه فنقول ان‌هنا ایرادان‌الاول‌ان الاجماع... بالمعنی المصطلح... غیرمراد... و غیره‌لیس بحجه (مطلب ناتمام وناقص است.)

۱۶ - التحقیق فی حال القاسم بن محمدالجوهری، مقاله فی - (گ۱۲۵)

گفتاریست کوتاه و ناتمام (ظاهراً) دربارهٔ جوهری از یاران امام کاظم که واقفی بوده‌است.

آغاز: القاسم‌بن محمد الجوهری اورده العلامه فی‌القسم الثانی... فقال من اصحاب ابی‌الحسن الکاظم علیه‌السلام واقفی.

پایان موجود: لماعرفت من‌انه ذکره فی‌اصحاب مولانا الصادق علیه‌السلام ایضاً.

۱۷ - التحقیق فی حال عیسی بن عبدالله‌القمی، مقاله فی - (گ۱۲۵ ب)

این‌گفتار کوتاه درپی مقالت پیشین است و چند سطر بیش نیست.

آغاز: عیسی‌بن عبدالله القمی الظاهر انه وعیسی‌بن عبدالله‌بن سعدالاشعری واحد وهو جد احمدبن محمد شیخ القمیین .

---

۱ - درکنار سطر در حاشیه آمده «نسبة‌الی کاهل قیل هوا بوقبیله من‌اسد».

۱۸ - التحقیق فی حال هشام بن ابراهیم الحلی ، مقاله فی - (گ۱۲٦)

گفتاریست کوتاه دربارهٔ هشام (یاهاشم) بن ابراهیم مشرقی که بنابر برخی از مآخذ عباسی نیز خوانده میشده. نسخه‌ای ازاین گفتار نیز درجای دیگر ندیده‌ام. دربارهٔوی وتعیین نام وشهرت ونیزگرایش فکری اوسخن بسیار است از آن جمله حدیثی‌است از او دربارهٔ غناء وپاسخی که امام کاظم علیه‌السلام به او داده و وصفی که از شخصیت او کرده‌اند که جای بسی دقت است و از عظمت مقام امام معصوم حکایت میکند. (بهجةالامال۷: ۱۸۰). مشرقی خود از کتاب «جامع» که در اختیار دارد یاد میکند. (پایان نسخه‌حاضر).

آغاز موجود: هشام‌بن ابراهیم الحلی و هوالمشرقی یقول استاذنت لجماعة علی ابی‌الحسن (۱) علیه‌السلام فی‌سنه تسع وتسعین و مایه نحضروا وحضرناسته عشر رجلا علی‌باب ابی‌الحسن الثانی علیه‌السلام فخرج مسافر فقال یدخل آل یقطین... ویدخل الباقون رجلارحلا.

پایان موجود: وقال المشرقی‌له والله مانقول الامایقول‌آباءك و عندنا کتاب سمیناه کتاب الجامع فیه جمیع مایتکلم الناس علیه فقال له جعفر شبیها لهذا الکلام فاقبل علی جعفرفقال اذا کنتم لاتتکلمون بکلام آبائی فبکلام ابی‌بکر وعمر تریدون ان تتکلموا. قال حمد و یه هشام المشرقی هوابن ابراهیم البغدادی... فقال ثقه و قال رأیت ابنه ببغداد (ظاهراً ناتمام است).

۱۹ - التحقیق فی حال محمد بن احمد، رساله فی -(گ ۱۲۷ الف تا ۱۲۸ الف)

به نام محمدبن احمد دوتن از راویانند که از عمرکی نقل روایت میکنند و یکی از آن دوثقه‌است و دیگری مجهول‌الحال است. این‌گفتار به بررسی آن میپردازد.

آغاز: بسمله یقول المفتقر الی ربه الغافر ابن محمد تقی محمدباقر... یوم تبلی السرائر(۲) اعلم انه قد تکرر و کثر فی‌التهذیب و غیره روایه محمدبن احمد عن العمرکی.

پایان: وهذا غایه مایمکن ان یقال فی‌هذا المقام... فما صدر من الاعاظم... من‌الحکم بصحة الحدیث لایخفی سافیه .

۲۰ - التحقیق‌فی حال ابی بصیر ، رسالة فی - (گ۱۲۸ب — ۱۳۰ب)

مؤلف رساله مبسوطی در تحقیق دراین موضوع دارد به نام «ارشاد البصیر فی‌حال ابی‌بصیر» که در مجموعه ۱٦۱٦ مرعشی و ۱٦۰۷/٥ کتابخانه مجلس موجود است ومعرفی شده. رساله حاضر در دیگر مجموعه‌های خطی وچاپی دیده نشد .

---

۱ - چون‌نسخه جای سخن بسیار بسیار پرغلط است و ناخواناست متن احادیث رابایستی در مراجع مطالعه کرد و از آن جمله است بهجةالآمال‌علیاری که این حدیث را میآورد.

۲ - تا اینجا با قلم ریز در حاشیه است و آغاز صفحه با قلم معمول نسخه از کلمه‌بعد است .

(فهرست۶: ۳۱۰ ومرعشی ۵:۱۷)

آغاز: بعدحمد المنعم المفضال والصلوة علی اکمل الرسل والال یقول الملتجی الی رحمة ربه الغافر... ان الفاضل الحبرالمعتمد ... صاحب المدارک کثیرا مایطعن فی سندالحدیث باشتماله علی ابی بصیر من ذلک الحدیث المروی فی باب الاذان... وذلک لان ابابصیر مشترک .

پایان موجود : ومنها ان الاسدی مکفوف کماتقدم وسیجئی ایضا والازدی حذاء فتفایرا.

۲۱ - التحقیق فی حال یونس بن عبدالرحمان، مقاله فی ... (گ ۱۳۱ الف— ۱۳۲ب)

گفتاریست کوتاه دربارهٔ یونس بن عبدالرحمان راوی و محدث معروف شیعه و در دیگر مجموعه هایی که دردست است، نیست. بحث دراین گفتاردرچند مقام است امانسخه حاضر ناتمام است و مقامها را ندارد.

آغاز: فی یونس بن عبدالرحمان. تحقیق الحال فی حاله یستدعی التکلم فی مقامات الاول فی ماورد فی مدحه من العترة الطاهره منها مارواه النجاشی عن شیخنا المفید فی کتاب مصابیح النور.

پایان: لایصح القول بان یقطین لم یکن فی ذلک الزمان وانما کان فی زمان ولد العباس (پایان موجود).

۲۲ - التحقیق فی حال ابان بن عثمان ،مقاله فی (گ ۱۳۳)

شفتی دربارهٔ ابان بن عثمان رساله‌ای مستقل و مبسوط دارد که یک نسخه کامل از آن دراین کتابخانه و ناتمام آن در کتابخانه مرعشی موجود است. همچنین درمجموعه چاپی. اما گفتار حاضر یادداشتی است تعلیقه‌گونه و ساقط الاول والاخر.

آغاز موجود: بعد ان ورد الروایه الداله علی جواز دفع الزکوة بعد فقد المؤمن الی المستضعف وفی طریقها ابان بن عثمان... وهکذا شیخنا الشهیدالثانی فی شرح الارشادفانه قال بعدالاشاره الی الروایه... الداله علی کراهه الصلوة علی الجنائزحین اصفرار الشمس ماهذا لفظه وفی الطریق ابان بن عثمان وهوضعیف .

پایان موجود : واذا قام الاحتمال بطل الاستدلال مضافاالی انه یکن ان یقال الطاهر.

۲۳ - التحقیق فی الجعفریات و فی المسائل فی مجموع الکتاب ، مقاله فی...(گ ۱۳۴)

این نیز گفتاریست تعلیقه‌گونه. در کتب معتبر فهرست و رجال شیعه مانند فهرست طوسی و رجال او ونجاشی علی بن جعفر برادر امام صادق را از بزرگان شیعه معرفی کرده‌اند . در رجال شیخ طوسی نخست او را از یاران امام موسی الکاظم یاد میکند و میگوید « او را کتابی (۱)

---

۱ - برای توضیح دربارهٔ این کتاب به فهرست۶: ۳۹ مراجعه شود. همان‌گونه که در آن مأخذ یاد شد جعفریات (یا اشعثیات) همراه با قرب‌الاسناد به دستور زعیم عالی‌قدرشیعه استاد بزرگ ما مرحوم آیة‌الله بروجردی طاب‌ثراه در ۱۳۲۰ ش به چاپ رسیده. بیاد دارم ایشان به این کتاب بسیار اهمیت میدادند .

است». مسئله مورد بحث آنست که سائل کیست. آیا سائل علی‌بن‌جعفر است از برادرش امام کاظم (ع)، یاسؤال امام‌صادق‌است ازپدرش امام‌باقر (ع). سخن‌نخست‌ازآن طوسی است ورأی دوم از شیخ صدوق و نجاشی... مؤلف کتاب نیز خود رأی دوم را ترجیح میدهد.

آغاز موجود: فی‌قوله و سئلته عن‌ان السائل فی‌سئلته فی‌مجموع الکتاب هل هوعلی‌بن جعفراو اخوه الامام موسی فنقول اماالاعتماد علی‌هذاالکتاب فیظهر مما ذکره‌جماعه.

پایان: ماوجد فی‌اول المسائل هکذا اخبرنا احمدبن موسی‌بن جعفر... قال حدثناابو جعفراحمدبن یزید... الخراسانی من کتابه فی‌جمادی الاخره سنة احدی وثمانین ومأتین قال حدثنا علی بن‌الحسن علی‌بن عمربن علی بن الحسین بن علی‌بن ابی‌طالب‌علیه‌السلام عن‌علی‌بن جعفربن محمد عن‌اخیه موسی‌بن جعفر قال سئلت ابی‌جعفربن محمد بن عن‌رجل واقع امراته قبل طواف النساء متعمداً ماعلیه قال یطوف و علیه بدنه.

۲۴ ـ التحقیق فی حکم سب‌الله‌والرسول والائمه، مقاله فی ـ (گ ۳۵ الف–۳۶ الف)

گفتاریست که تعلیقه برمتنی می‌نماید دربارهٔ مأخذ مهدورالدم بودن دشنام دهنده و سباب‌الله ورسوله و توضیح حدیثی مشکل دراین باب. شفتی پس از نقل حدیثی میگوید: «ولیت شعری من استمع هذاالحدیث البلیغ وتأمل فیه کیف‌یملک عن نفسه الصبرعند وقوع هذه المفاسد(۱)»

شفتی در اواخر این گفتار از شیخ جعفر کاشف‌الغطاء بدین‌گونه یاد میکند: وقال‌الفاضل المعاصر شیخنا الشیخ جعفر النجفی فی کتابه المسمی ببغیة الطالب فی‌بیان النجاسات سادسها الکفار الی ان‌قال ویدخل فیهم التجاحد لنبوة محمدصلی‌الله‌علیه وآله.

آغاز: قال هذا سباب‌الله وسباب‌رسول‌الله وسباب‌لابائی.

۲۵ ـ شرح مشکل دو حدیث (گ ۳۶ ب)

آغاز: الظاهر ان لفظ جمیعا مقدر... هکذامحمدبن یحیی عن بعض اصحابه و علی‌بن‌ابراهیم عن‌هارون بن مسلم جمیعاً عن مسعده... و لایخفی مافی‌روایة هارون بن مسلم عن مسعدة بن صدقه من‌الاشکال لان النجاشی.

۲۶ ـ التحقیق فی حال معاویه بن شریح مقالة فی ـ (گ ۳۷)

این رساله در اثبات اتحاد معاویة‌بن شریح و معاویة‌بن میسره است که‌در اسناد پاره‌ای از احادیث به هردوگونه ضبط شده است. (نسخه موجود ناتمام است.)

۱ ـ این اظهار نظر از حجةالاسلام شفتی دراین قسمت نشان‌دهندهٔ‌مرتبت حمیت وغیرت او است نسبت به حدود و نوامیس شرع و شاید بی ارتباط نباشد با آن چه از شیوه و رفتار او حکایت شده که خود اجراء حد میکرد و به این موضوع اهمیت میداد.

آغاز: بسمله الحمدلله خالق الارضین والسماوات ... وبعد فیقول المعتصم بفضل ربه الباقی... هذه کلمات وافیه فی تحقیق الحال فی معاویة بن شریح ... وانهما واحد .

پایان موجود: واما الصحیح فما یتعلق بالشیخ ابی جعفر بن (دنبالهٔ رساله نوشته نشده ویا از دفتر ساقط شده است).

۲۷ - التحقیق فی حال محمد بن اسماعیل، رساله فی - (گ ۱۳۸ الف — ۱۴۱ ب)

شفتی دراین رساله درپی اثبات آن است که محمدبن اسماعیل که در سند روایات کلینی است بجز محمدبن اسماعیل بن بزیع است .

آغاز: بسمله الحمدلله الذی انشاءالسماوات والارضین ... و بعد یقول العبد الملتجی الی باب سیده الغافر... هذه رساله فی دفع القال والقیل فی تعیین محمدبن اسماعیل .

پایان موجود: علی عدم بقائه الی زمان ثقة الاسلام... بلاواسطه الاجرد المعاصره لهم من دون الروية و لاروایه .

۲۸ - التحقیق فی حال اصحاب العدة ، رساله فی - (گ ۱۴۲ الف — ۱۴۴ ب)

بررسی «عدة من اصحابنا» است که در سند احادیث کافی آمده است . مشتمل بر ۳ مبحث که فهرست آن در دیباجه این گونه آمده است .

المبحث الاول فی الداعی الی التعبیر بذلک فی بعض المواضع دون غیره.

المبحث الثانی فی بیانهم و بیان احوالهم من المدح وغیره .

المبحث الثالث فی حصر التعبیر بذلک فی الروایه عن الاشخاص المذکوره و غیره.

آغاز: بسمله الحمدلله الواحد القهار... و بعد نقول ان ثقةالاسلام قداکثر فی الروایه فی کتابه الکافی اصوله و فروعه و روضته بقوله عدة من اصحابنا .

پایان موجود: فوقع علیه السلام تبقی الیه ویعدل فی ذلک بالمعروف ولا یضر اخاه المؤمن.

۲۹ - التحقیق فی حال شهاب بن عبد ربه ، رساله فی - (گ ۱۴۵ الف — ۱۴۶ الف)

آغاز: بسمله اختلف العلماء فی شانه فقیل ان حدیثه معدود فی الحسان وهو مختار شیخنا الشهید الثانی .

---

۱ - مؤلف در حاشیه صفحه میگوید: «هنگامی که مطالب این صفحه رامی نوشتم گویا به تاریخ ۱۲۰۶ بود و آن وقت کتاب رجال نجاشی و شیخ را در اختیار نداشتم و با واسطه از آنها نقل کردم و اکنون که سحر شب جمعه ۲۶ محرم ۱۲۳۳ هجری است و آن کتابها را تهیه کرده‌ام مطلب منقول را با آن کتابها مطابقت کردم».

در حاشیه صفحه بعد میگوید: «تاریخ ولادت امام زمان سلام‌الله علیه بر طبق مشهور شب جمعه ۱۵ شعبان است وگروهی نیز آن را در روز جمعه ۸ شعبان میدانند».

پایان موجود: فیمکن ان یکون شهاب من‌اهل الاسرار ویکون مقصوده علیه‌السلام لا تقل عندی... وقوله اشهد انه عناهم عند غیرهم .

۳۰ - التحقیق فی حال عمر بن زید ، رساله فی - (گ ۱۴۶ ب — ۱۴۹ الف)

حجةالاسلام شفتی مؤلف این رساله میگوید ٥ تن از راویان با این نام وجود دارند وبه بیان حال و وثاقت و درجه اعتبار هریک پرداخته‌است .

آغاز: بسمله بعد حمد الفیاض العلام... یقول العبد الظالم علی نفسه ... هذه کلمات وافیه... فی‌تحقیق عمربن یزید فنقول ان‌الذی یتحصل من ملاحظه جمیع ما فی کتب الرجال ان فی‌هذا الاسم خمسه عنوانات.

پایان موجود: ولهذا ذهب بعض الاصحاب الی جواز التعویل علی شهاده عدل یکون شهادته مستنده الی‌خطه... ویکون المدعی ایضا عادلا.

۳۱ - التحقیق فی حال اصحاب‌العده ، رساله فی - (گ ۱۵۳ ب — ۱۶۶ الف)

پیش از این رساله‌ای دیگر دربارهٔ موضوع اصحاب عده - در اصطلاح صاحب کافی - در این مجموعه با شماره ۲۸ یاد شد . رساله حاضر مبسوط و کامل و جامع الاطراف است و مؤلف چند توقیع از حضرت ولی‌عصر روحی‌فداه به مناسبت در آن درج کرده است .

این رساله از پرفائده‌ترین رسائل رجالی حجةالاسلام شفتی‌است.نسخه‌ای دیگر ازهمین رساله با شمارهٔ ۱۶۰۷/۲ یاد شد (فهرست ٤: ۳۱۰) جز این که پایان نسخه حاضر چند سطر برآن نسخه افزونی دارد. مؤلف در حاشیه‌ای که برکنار برگ ۳ از این رساله دارد، از حاشیه خویش بر رجال نجاشی یاد میکند .

آغاز: بسمله الحمدلله عدة الرواة والاخبار وزنةالجبال والاحجار... و بعد یقول العبد الراجی... ابن محمدتقی محمدباقر... قداکثر ثقةالاسلام فی‌الروایه بقوله عدةمن اصحابنا فی کتابه الکافی .

پایان: عن‌عدة من اصحابنا... کتبت الی‌الرضا علیه‌السلام اذا انکسفت الشمس‌والقمر واناراکب لااقدر علی‌النزول قال فکتب الی صل‌علی رکبک الذی انت علیه (اینجا پایان موجود است در نسخه شماره ۱۶۰۷/۲) وقد یروی شیخ الطائفه عن‌العده ایضا لکن فی صدر السند ... و منه یظهران المراد من‌العده... فی‌اول‌السند من شیخ‌الطائفه هم الاربعه المذکورون اذا روی عنهم عن شیخنا الصدوق.

۳۲ - التحقیق فی‌حال سهل بن زیاد آدمی ، رساله فی - (گ ۱٦٦ ب — ۲۷٤ الف)

وی ازکسانی است که سخن به نفی و اثبات بسیار دربارهٔ اوگفته‌اند .

آغاز: بسمله الحمدلله‌المنفرد بالقدم والکمال... وبعد فیقول المنغمرفی‌بوادی الفیٔ

الضلال ... هذه مقاله فی تحقیق الحال فی سهل بن زیاد الادمی ابی سعید الرازی فنقول الذی یدل علی قدحه امور.

پایان موجود: ولا یخفی مافیه اذ المعروف بین العلماء انه لیس لمولانا ابی محمد الحسن علیه السلام ولدغیر مولانا الصاحب علیه الاف التحیة والشرف.

۳۳ ـ التحقیق فی حال محمد بن خالد البرقی، رساله فی (گ ۱۷٤ ب — ۱۷٦ ب)

در کتابخانه آیت‌الله مرعشی نسخه‌ای از همین رساله با همین آغاز و پایان به شماره ۱۶۱۶/۱۵ معرفی شده است (فهرست آن کتابخانه ۵: ۲۱).

آغاز: بسمله بعد حمدالله المنعم بکل الالاء... یقول الخاسر العاثر... هذه مقاله فی تحقیق الحال فی محمد بن خالد البرقی... فی رجال ساداتنا الکاظم والرضا والجواد علیهم السلام.

پایان: فحدیثه معدود من الصحاح وهومختار المحققین من المتأخرین ایضا.

۳٤ ـ التحقیق فی حال احمد بن محمد بن خالد البرقی، رساله فی ـ (۱۷۷ الف — ۱۸۲ الف).

مؤلف این تحقیق را در ۳ مقام پرداخته است:

المقام الاول فی طبقته.

المقام الثانی فی حاله فیقول الظاهر انه ثقه.

المقام الثالث فی بیان مایتوهم منه قدح الرجل مع الجواب عنه.

گفتار کوتاهی در تحقیق حال احمد برقی از مؤلف در همین مجموعه به شماره ۱۱ ص ۲۲۳ شناسانده شد. فهرست حاضر: ۳۱۱

آغاز: الحمدلله الذی فضل مداد العلماء علی دماء الشهداء... و بعد یقول المستولی بانواع نعم ربه ... هذه رسالة فی تحقیق الحال فی احمد بن محمد بن خالد.

پایان: فی باب الماء والثالث والثمانین من بصائرالدرجات عن احمد بن محمد... عن ابی عبدالله علیه السلام عن زراره و ابی جعفر علیه السلام قال لماقتل الحسین علیه السلام ارسل محمد بن الحنفیه الی علی بن الحسین فخلابه ثم قال یابن اخی قدعلمت ان رسول الله (ص) کان قدجعل الوصیه والاسامه من بعده الی علی بن ابی طالب ... قد قتل ابوک (ص) ولم یوص وانا صنو ابیک ... احق بها منک فی حداثتک فلا تنازعنی... فقال علی بن الحسین (ع) یاعم اتق الله ولاتدع مالیس لک... حتی نتحاکم الی الحجرالاسود... فانطلقا حتی اتیا الحجرالاسود...فقال علی ابداء وابتهل... فساله... فلم یجبه... فقال له محمد فادع انت یابن اخی وسله فدعاالله علی بن الحسین (ع)... فتحرک الحجر حتی کادان یزول... فقال اللهم ان الوصیه والاسامه بعد الحسین... الی علی بن الحسین... فانصرف محمد بن الحنفیه وهویتولی علی بن الحسین علیه السلام

۳۵ - الملقبون بما جیلویه ، رساله فی - (گ۱۸۲ب— ۱۸۹ب)

- رساله فی‌باب الاشخاص الذین لقبوا بماجیلویه. مؤلف میگوید بااین عنوان ولقب چهارتن از راویانند همگی‌ازیک خانواده و سوارد ذکر این لقب را استقصاء و درجات حدیثی آنان را یکایک بیان کرده است .

شفتی نخست اسامی آنان را بدین‌گونه یاد میکند :

محمدبن‌علی‌بن ابی‌القاسم، عم او محمد بن ابی‌القاسم، پسرعم او علی‌بن محمدبن ابی‌القاسم و یکی از احفاد او محمدبن علی‌بن محمدبن ابی‌القاسم. (۱)

نسخه‌ای ازاین رساله با شماره ۱۶۱۶/۸ درکتابخانه سرعشی موجود است .

فهرست آن کتابخانه ۵ : ۱۹

آغاز: بسمله الحمدلله‌المعین‌لمن استعانه فی کل شدة و صعاب.

پایان موجود: مع‌ان العلامه فی‌الخلاصه لم یتعرض‌لحال طریقه الی‌الحسین بن‌زیداصلا.

۳۶ - التحقیق فی حال محمد بن‌الفضیل ، رساله فی - (۱۹۱ الف— ۱۹۲ب)

شیخ صدوق درکتابهای خویش از محمدبن فضیل از ابوالصباح کنانی بسیارروایت میکند. حجةالاسلام به بررسی و شناسائی او پرداخته و میگوید محمدبن فضیل مشترك است بین‌ثقةو غیرثقه و در اینکه از چند امام روایت کرده نیز بحث است .

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین... و بعد فیقول الملتجی الی‌باب ربه... قدا کثرشیخناالصدوق الروایه فی‌الفقیه و غیره من کتبه .

پایان: کما ان الظاهر ان‌تضعیف الخلاصه مبنی علی کلامه فی‌اصحاب مولانا الکاظم علیه‌السلام.

۶۰۶: دفتریست به قلم نسخ متوسط از قرن ۱۴ یا اواخر۱۳— دراول‌دفتر ۲ برگ نانوشته است و بریکی ازاین دو برگ نوشته ایست دربارهٔ استکتاب نسخه که مهر «عبده‌الراجی اسدالله بن محمد باقرالموسوی» زیر آن دیده میشود. متن نوشته چنین است :

«مما استکتبة لنفسی من‌نسخه‌الاصل الاما شذ منه فنرجو من‌الله‌تعالی الهدایه الی‌سواء السبیل».

بربرگ دیگر با خط شکسته نستعلیق خوب چند کلمه از کلمات قصار حضرت مولاعلی علیه‌السلام باترجمه بسیار خوب فارسی نوشته‌اند. اینک نمونه‌ای ازآن:

الکلام فی‌وثاقک مالم تتکلم فاذا تکلمت به صرت فی‌وثاقه .

۱ - درحاشیه این صفحه آمده محمدبن ابی‌القاسم تألیفاتی دارد: کتاب المشارب، کتاب الطب و تفسیر حماسه ابی‌تمام. مؤلف این ترجمه را از نجاشی در حاشیه آورده است .

کلام درگروتست تا نگفته‌ای کلامی زبان چوگشودی به اختیار کلامی.
عنوانها و برخی از حواشی با قلم استادانه است. عناوین غالباً شنگرف (درمتن وحاشیه)
قطع: وزیری (خشتی) ۱۵/۵×۲۱ج: تیماجی مشکی. تعداد برگها: ۱۹۲.
سطور هرصفحه: ۲۱. کاغذ: فرنگی آهار مهره‌شده نخودی رنگ. شماره ثبت: ۳۱۳۱۱.

مجموعه ۲ رساله درعقائد: (عربی)

۱ ـ الاعتقادات ـ رساله فی... (گ۱ب تا ۳۲ب)

از شیخ محمدبن علی‌ابن‌بابویه صدوق قمی (م‍ـ۳۸۱)

۲ ـ تصحیح الاعتقاد (گ۳۹ ب‌تا ۱۶۹ الف)

ـ تصحیح الاعتقاد الاماسیه از شیخ محمدبن محمدبن النعمان مفید (م‍ـ۴۱۳). نقد وشرح است بر اعتقادات صدوق.

شیخ مفید پاره‌ای از آراء صدوق را در این رساله مورد نقد و بررسی قرار میدهد. درپایان دربارهٔ اختلاف احادیث و وجود حق و باطل درآنها و میزان تمیز میان احادیث مقبول ومردود سخن میگوید و به کتابهای خویش «التمهید» و «مصابیح النور»، «امالی» و رساله هایی که در پاسخ سؤالات وارده ساخته ارجاع میدهد و می‌افزاید: «وجمله الامر انه لیس کل حدیث عزی الی‌الصادقین حقا... وقد اضیف‌الیهم مالیس بحق...» ودر پایان رساله دربارهٔ اعتبار کتاب‌سلیم بن قیس هلالی ـ به روایت ابان ابن العیاش ـ تردید کند: «غیران هذاالکتاب غیرموثوق به ولایجوز العمل علی‌اکثره‌وقد حصل‌فیه تخلیط و تدلیس...». این رساله با اوائل المقالات مفید در تبریز با اهتمام واعظ چرندابی و سپس در نجف و اخیراً ـ به سال ۱۳۷۱ ـ باتصحیح ومقدمه آقای حسین درگاهی جزو انتشارات کنگرهٔ شیخ‌مفید به چاپ رسیده است.

آغاز: الحمدعلی‌نواله...هذا تصحیح اعتقادالاماسیه للشیخ ابی‌جعفر... تألیف الشیخ المفید.

پایان: واما ما تعلق به ابوجعفرمن حدیث سلیم... ولیفزع الی‌العلماء فیماتضمنه من الاحادیث لیفقهوه علی‌الصحیح منها والفاسد والله الموفق للصواب.

۶۱۲: نسخه‌ایست به خطنسخ قرن۱۱ (یا اوائل ۱۲) با دوقلم. برپشت نخستین برگ یادداشتی است، به خط فرهاد میرزاسعتمدالدوله‌مورخ ۱۲۸۱ و مهرهائی با نقش ابوالقاسم بن احمد، محمد هادی فیضی، جمال‌الدین اسحاق و محمدعلم‌الهدی. بریکی از برگهای اضافی دوبیت در چگونگی استفاده از قبله‌نما ثبت شده. عناوین‌شنگرف.

قطع: رقعی ۱۲/۵×۱۸ج: تیماجی قرمز. تعداد برگها(با ۲برگ اضافی‌وسط وبه جزء برگ سفید اول نسخه): ۶۸. سطور هرصفحه: ۱۸. کاغذ اصفهانی نخودی رنگ آهار مهره.
شماره ثبت: ۳۱۳۱۷.

مجموعه‌ء کتاب و رساله فقهی: (عربی)

۱ ـ قاعدهٔ لاضرر (گ ۱ب تا ۶ب)

از شیخ مرتضی انصاری (م ـ ۱۲۸۰).

این رساله در ضمن ملحقات مکاسب شیخ چاپ شده است. ذریعه ۱۷: ۱۰

آغاز: بسمله الحمدلله رب‌العالمین... وبعد فهذه رساله فی‌قاعدة الضرر والکلام یقع تارة فی‌معناها و اخری فی‌مدرکها .

پایان: فقد عرفت ضعفه من حیث حکومة ادلة نفی‌الضرروعموم الناس مسلطون. تمت الرساله بعون‌الله.

۲ ـ القضاء عن‌الفائت (رساله فی...) (گ ۷ الف تا ۱۶ ب)

= رساله فی‌قضاء الصلوة عن‌المیت، از شیخ مرتضی انصاری. این رساله در ضمن ملحقات کتاب متاجر به چاپ رسیده است .

ذریعه ۱۷: ۱۳۹

آغاز: بسمله‌الحمدلله رب‌العالمین... فی‌قضاء الصلوة عن‌المیت والکلام فیه تارة فی نفس القضاء والاخر فی‌القاضی.

پایان: ثم‌ان‌الفسخ بالاصول انفساخ لعدم تمکنه من‌العمل المستأجر علیه تمت‌الرساله الشریفه .

۳ ـ الرسالةالرضاعیه (گ ۱۷ الف تا ۲۳ الف)

از شیخ حسین بن عبدالصمد حارثی عاملی (م ـ ۹۸۴). ذریعه ۱۱: ۱۹۱

آغاز: بسمله اعلم وفقک‌الله تعالی قداشتهر علی‌السنةالطلبه فی‌هذا العصر تحریم‌المراه علی بعلها بارضاع من سنذ کره... وجدنا هم‌یزعمون انه من فتاوی شیخناالشهید و نحن لاجل مباینة هذه الفتوی لاصول المذهب استبعدنا .

پایان: لاثبوت الاخوه لاخوة اولاده و ذلک مقتض للتحریم بوجه من‌الوجوه والله‌اعلم بالصواب .

۴ ـ قاعدة من ملک شیئاً (گ ۲۳ ب‌تا ۲۸ب)

از شیخ مرتضی انصاری دزفولی. این رساله در ملحقات کتاب متاجر (چاپ سنگی) به چاپ رسیده است .

ذریعه ۱۷: ۱۲

آغاز: بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین... قداشتهرفی‌السنةالفقهاء من زمان الشیخ... قضیه کلیه یذ کرونها فی‌مقام الاستدلال... کانها بنفسها دلیل معتبر.

پایان: بل یحتاج الی‌قیام دلیل علیه او استنباطه من ادلة بعض القواعدالاخری.

۵ - التقیه - رساله فی... (گ۳۳ ب تا ۳۵ ب)

ازشیخ مرتضی انصاری (مؤلف رسائل بالا). این رساله نیز درضمن ملحقات چاپ سنگی کتاب متاجر به چاپ رسیده است.

ذریعه۴: ۴۰۵

آغاز: بسمله التقیه کالتقاة اسم لاتقی یتقی والتاء بدل عنی‌الواو.

پایان: قال قلت اصبر فان ذلک فی‌الله قلیل قال علیه‌السلام یا میثم فاذا تکون‌سعی‌فی درجتی‌الحدیث.

۶ - العداله - رساله فی... (گ۳۶ الف تا ۵۱ الف)

از شیخ مرتضی انصاری دزفولی مؤلف رسائل بالا.

این کتاب درضمن ملحقات چاپ سنگی کتاب متاجر به چاپ رسیده است.

ذریعه ۱۵:

آغاز: بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین... بعدالعداله لغةالاستواء کمایظهرمن محکی‌المبسوط والسرائر.

پایان: وبه یبطل الحقوق کمالایخفی هذا، تم بالخیر والعافیه...

۷ - المواسعه والمضایقه (گ ۵۱ب‌تا ۷۶ب)

از شیخ مرتضی انصاری دزفولی مؤلف رسائل بالا.

این کتاب درضمن ملحقات کتاب المتاجر چاپ سنگی به چاپ رسیده است.

آغاز: بسمله و بعد اختلفوا فی‌وجوب تقدیم الفائته علی‌الحاضره علی اقوال.

پایان: لایخفی الترجیح بینهما علی الخبیر بالقواعد هذا آخر ماتیسر تحریره علی وجه الاستعجال مع تشویش الحال.

۸ - التقلید - رساله فی (گ۷۷الف— ۱۱۷ الف)

تقریر بحث شیخ مرتضی انصاری است و نویسنده بنابرنوشته بالای نسخه‌چاپی از اساطین شاگردان شیخ است. این رساله در پایان «مطارح الانظار» کلانتر به چاپ رسیده وبر بالای آن نوشته ایست با این مضمون: «مسئله تقلید میت و تقلید اعلم. جزء کتاب مطارح الانظار و از تقریرات مرحوم کلانتر نیست‌هرچند از افادات شیخ انصاریست به تقریر یکی از اساطین شاگردان او وبا این که افادات شیخ انصاری دراین دو مسئله با تقریر کلانتر درآخرین بخشی مطارح الانظار به چاپ رسیده و چاپ این رساله تکرار است‌اما به‌دلیل‌فائدهٔ بیشتر این رساله نیزبه‌چاپ رسیده». درپایان رساله تقلید درهردو تقریر (تقریر کلانتر وتقریر شاگرد دیگر

شیخ انصاری) تنبیه برامور و مسائل مهمی در باره‌موضوع رساله نوشته شده با این تفاوت که در رسالهٔ کلانتری امر است و در تقریر دیگر در نسخه‌چاپی(۱)دوامر و در نسخه‌های خطی ۱٤ امر است .

نسخه‌ای دیگر ازاین رساله جای سخن درمجموعه شماره ۱٤۸٦ ۱ این کتابخانه‌موجود است که اوراق پایان آن بااین نسخه یکسان نیست واین هردو رساله بانسخه‌چاپی متفاوت است و ده‌برگ بر آن افزونی دارد. اوراق پایان نسخه حاضر نیز با نسخه شماره ۱٤۸٤ ۱ (در قسمت افزون بر نسخه چاپی) متفاوت است . در اواخر نسخه جای سخن (ص ۲۳۲) صاحب تقریرات از «شیخناالاستاد دام‌ظله» یاد میکند.

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین... وبعد فقد اختلف‌العلماء بعداتفاقهم علی‌جواز التقلید عند تعذرالعلم عدا بعض فقهاءالحلب کابن زهره و جملة من‌المعتزله فی اشتراط حیوة‌المفتی فی‌الاستفناء فالمعروف... هوالاشتراط.

پایان : تتمه و اعلم ان‌ثمرة‌البحث‌فی‌المسئلتین انما یظهر عند الا ختلاف فی الفتوی‌فلو اتفق الحی والمیت الافضل والمفضول فی‌حکم المسئله فللمقلد العمل...وان‌کان مع ذلک‌آخذاً بقول‌المیت‌الذی لایقع بحاله و هکذا الاخذ بقول الفاضل والمفضول وبالجمله عدم اشتراط‌تعیین المجتهد فی‌صحة‌العمل وان کان (نسخه‌دراینجا ناتمام است).

۹ ـ العام‌والخاص ـ مسائل ... (۱۱۷ ب‌ـ ۱۲۰ الف)

دومسئله است از مسائل عام و خاص و هریک باعنوان «اصل» بیان شده. نخست عمل به عام قبل الفحص عن‌المخصص و دوم تخصیص کتاب وسنت‌قطعی‌به ادلهٔ ظنیه (هردواصل ناتمام است).

آغاز : اصل اختلفوا فی‌ان‌العمل‌بالعام قبل‌الفحص عن المخصص هل‌هوجائزام لا وقبل الخوض فی‌الاستدلال... الاول ان‌الفحص عن‌المخصص هل هومن‌جهة‌القرینه .

پایان اصل اول: وهذا المعنی‌یحصل‌بدون الفحص ولیس الحال کذلک‌فی‌اخبارنا وسائر ادلتنااليوم التی قدعرض علیها الاختلافات الکثیر... بسبب تقطیع الاخبار ونحوه هذا.

پایان اصل دوم : هذا لایجتمع مع کثره و رودهذه الاخبار بشدة‌التأکید فیه .

۳۱ ٦ ۱ : دفتریست به خط نسخ **قرن ۱۳** بدون تاریخ و رقم کاتب. برپشت برگ اول فهرستی است از «صوم وصلوة مرحوم‌آقا» که ظاهراً به استیجار داده شده. برپشت‌آخرین برگ یک بیت نوشته شده مورخ ۱۲۷۲ .

---

۱ ـ درپایان رساله نسخه چاپی نوشته‌ایست‌از کاتب که اشتباهاً در ذیل این رساله چاپ شده و در حقیقت باید در ذیل مطارح الانظار به چاپ رسد بـه ایـن وسیله غلط مزبـور اصلاح میشود.

قطع: وزیری (خشتی) ۱۵×۲۱ج تیماج مشکی فرسوده. تعداد برگها (به استثناء برگهای سفیدآخردفتر): ۱۲۳. سطور هرصفحه: ۲۰ و ۲۱. کاغذ: فرنگی شکری رنگ آهار مهره شده. شماره ثبت: ۳۱۳۱۸.

مجموعه یازده رساله و عنوان در اصول عقائد، صرف و هیئت: (فارسی‌وعربی)

۱ - اصول دین، رساله در... (گ ۱ ب — ۲ ب) (فارسی)

عقائد شیعه است از توحید تا معاد. نام رساله بربالای صفحه اول نوشته شده است.

آغاز: بسمله الحمدلله علی‌نواله... اما بعد پس بدان که اصول دین پنج است.

پایان: از جناب نبوی مرویست که قبرهرروز به آدمیان ندا میکند و پنج سخن ادا میکند: من خانه تنهائیم باخود انیس بیاورید... اصحاب عرض کردند... مونس قبر چیست آن حضرت فرمود تلاوت قرآنست ... وکلمه توحید یعنی لااله‌الاالله گنج آنست. صدق‌الله (دنباله آن افتاده وگویا نزدیک پایان بوده است).

۲ - صیغ‌النکاح، رساله فی (گ ۳ الف) (فارسی)

این رساله در ذریعه با این نام‌آمده اما بالای نسخه حاضر نوشته: «درخصوص صیغهٔ عقد و نکاح دائمی».

تنها نسخه دیگری که ازاین رساله می‌شناسم آنست که نزد صاحب ذریعه ودرکتابخانه شخصی ایشان بوده است و به نوشته ایشان آن نسخه کامل است و در پایان نام مؤلف محمد باقربن محمدتقی است و ظاهراً مؤلف مجلسی است خاصه آن که در مسئله شرطیت رضایت ولی در باکره گوید: «لهذا والد مرحوم رضی‌الله تعالی عنه از جهت رعایت نهایت احتیاط که‌طریقه مرضیه ایشان بود...». نکته‌ای دیگر که شاید به شناسائی مؤلف یاری کند شیوهٔ اظهار نظری است که در مورد لزوم به‌کار بردن ماده ازدواج و نکاح در عقد و نیز در موردلزوم استفاده از واسطه «من» برای تعدی به مفعول دوم(۱).

ذریعه ۱۵: ۱۱۱

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی احل النکاح و ندب‌الیه... اما بعد غرض از تحریر این وجیزه آنست که جمعی از برادران ایمانی... فقیر را تکلیف و تحریض نمودند به تحریر صیغ

---

۱ - عبارت مؤلف چنین است: «مشایخ مابه هردو لفظ ایراد مینمودند رعایة لغایة الاحتیاط. وایضاً بباید دانست که شهودو مدار جمعی از افاضل که سعادت خدمت ایشان‌یافته بودیم این بود که لفظ نکاح وتزویج هردو رابه‌مفعول ثانی متعدی به کلمهٔ من می‌ساختند... در بعضی آیات متعدی به نفس... لیکن این‌شکسته بعد از تتبع در بسیاری اخبار دیدم که متعدی به من وارد شده...»

عقود نکاح دائمی

۳ - اعمال نوروز (گ ۳ب— ۶۶ الف) (فارسی)

نقل است با تلخیص از زادالمعاد مجلسی دربارۀ نوروز. درذیل اعمال نوروز۲ یادداشت است یکی درباره کیفیت زیارت عاشورا و دیگر نسب حضرت رسالت.

٤ - حاشیه برمباحث مشرقیه و شرح هدایه (گ ۷ الف— ۹ الف) (فارسی وعربی)

حاشیه هایی است (با قلم بسیار ریزتر از نسخه) به فارسی و عربی برچند کتاب فلسفی و منطقی: شرح تجرید، شرح هدایه میبدی و مباحث مشرقیه و غیره

۵ - امثله ، کتاب (گ ۹ ۱ ب— ۲۰ الف) (فارسی)

کتاب امثله است و در حاشیه آن شرح امثله است به صورت خلاصه. متن امثله با حروف درشت‌تر و سطور کم و کوتاه و شرح در حواشی وسیع آن نوشته شده است.

۶ - حواشی و توضیحات دیباجه مطول وحاشیه چند کتاب دیگر (۲۱ ب — ۲۳ ب)

(فارسی و عربی)

این حواشی مانند شماره٤ باخط بسیار ریزتراست و سطور آن به نظم معمول در صفحات نیست .در آغاز که از کنار برگ ۱۹ ب شروع میشود آمده:

لغات دیباجه مطول مؤلفش (در نسخه: معلفش) ملاسعد تفتازانی .بدیع الایادی از نعمتهای متجدده.

دنباله این گونه حواشی تا کناره‌های اندك برگ ۳٤ و نیمی از برگ ۳۵ ب و تمام برگ ۳۶ را فراگرفته است .

۷ - نامه تعزیت (گ ٤۲ الف) (فارسی)

مشخصات نویسنده و مخاطب ذکر نشده است .

آغاز: سیچکد خون دل از این نامه گریه دست اندکی بیفشاری

به عرض میرساند که چه نویسم و چه تحریر کنم نه زبان خامه را طاقت گفتار .

پایان: آن مخدوم را با متعلقان ایشان به فحوای آیه شریفه انما یوفی الصابرون ... ماجور و مثاب گرداناد بحق محمد و آله الامجاد

۸ - دستور دبیری ونامه نگاری (گ ٤۲ ب) (فارسی)

دراین بخش نخست چند نکته درباره قلم تراشیدن و دستور نوشتن و سپس نمونه نامه دوستانه ایست که ناتمام است .

آغاز : اما دبیر می‌باید که سرقلم دراز تراشد و قطع محرف زند... وکارد تیز و مداد سیاه نگاه دارد.

۹ ـ نامه دوستانه (۲۵) (فارسی)

این نامه که باقلم دیگروشاید کاتب دیگراست گویا قسمتی از یک رساله دستور نامه نگاری است.

آغاز : رأی رأی توست خواهی جنگ خواهی آشتی
ما قلم بر سر کشیدیم اختیار خویش را

پایان : می‌خواهی که غلام حقیقی خود را به طریق سابق بنوشته به اخبار سلامتی و ایـن نامه‌نگاری و ارجاع مهمات بین‌الامثال مفتخر و سرافراز نمائید

۱۰ ـ یادداشتی از خاطرات طباطبائی (گ ۲۶ ب ـ ۲۷ الف) (فارسی)

سید محمد طباطبائی (معروف به سنگلجی) که از اعلام خاندان طباطبائی تهران و رهبر روحانی بزرگ مشروطه بود و مجموعه طباطبائی که به وسیله فرزند او سید محمدصادق طباطبائی به هنگام ریاست مجلس به کتابخانه مجلس اهداء گردید در اختیار و ملک او بوده، خاطرات خود را در برخی از مجموعه ها و حاشیه برخی از کتابها یادداشت کرده و مجموعه حاضر یکی از آن موارد است کـه بر دو صفحه ، خاطراتی از گذشته ها و اوائل جوانی خویش نگاشته اما قسمتی از این خاطرات را ـ معلوم نیست به چه دلیل ـ سیاه کرده‌اند و خوانده نمیشود و قسمت دیگر که خوانده میشود مربوط بـه سال ۱۲۷۷ است کـه طباطبائی تعدادی از استادان اوائل تحصیل خویش رامعرفی کرده است.(۱)

۱۱ ـ تشریح الافلاک (گ ۲۷ ب ـ ۳۴ ب) (عربی)

در هیئت از شیخ بهاءالدین عاملی (م ـ ۱۰۳۰)

فهرست ۱۹ : ۱۵۹ و ۳۶۰ وفهرست حاضر: ۳۴۵

۶۱۶ : دفتریست که بیشتر آن به قلم نستعلیق‌است مورخ ۱۲۳۹ و تنها متن امثله (شماره ۵) به خط نسخ است.

بر پشت برگ اول قسمتی از دیباجه حاشیه خطائی بر مطول به قلم ریز (سید محمـد طباطبائی ظاهراً) نوشته است. بر پشت برگ آخر ارتفاع اعظم جبال بر رأی متأخرین استخراج

---

۱ ـ خلاصهٔ از آن نقل می‌شود : «بسمله در زمان تحصیل ... سنه ۱۲۷۷ ... در عهد سلطنت ناصرالدین شاه، شبی که به غایت سرد بود درکنار کرسی نشسته بودم به خاطر رسید اسامی استادان و رفقای کرام را ثبت نمایم:

ملامیرزا جوشقانی ـ صمدیه نزد او خواندم
ملایوسف نجم‌آبادی ـ مطول را نزد ایشان خواندم
میرزا محمدرضا سبزواری ـ بعضی از مقدمات را خدمت ایشان تحصیل نمودم
شیخ باقر شوشتری را که سیوطی و حاشیه خدمت ایشان تحصیل نمودم

و محاسبه شده است. این یادداشت به خط سید محمد طباطبائی و مورخ ۱۲۲۸ است. عناوین و اشکال در رساله آخر : شنگرف.

قطع : رقعی ۱۰/۵×۱۵ ج : تیماجی یک‌لا قرمز. تعداد برگها : ۳۵ . سطور هر صفحه: ۱۵، ۱۴ و ۱۹ . کاغذ : فرنگی آهار مهره سفید . شماره ثبت : ۳۱۳۲۱.

مجموعه ۳ نسخه در علم حروف : (عربی)

۱ - المرآة المنیره (گ ۱ ب - ۳۷ ب)

از حاج محمد کریم خان کرمانی (م - ۱۲۸۸) درعلم الواح و به نوشته مؤلف «علم وضع الاعداد فی المربعات» به صورت درست و مؤثر. مشتمل بر یک مقدمه و ۸ باب.

مقدمه فی بیان اسرار هذاالعلم و سبب تأثیره و بیان حقیقته

باب اول فی بیان بعض المبادی التی یحتاج الی معرفتها فی هذاالفن

باب دوم فی کیفیه وضع الاعداد فی مربع الفرد (٤ فصل)

باب سوم فی بیان وضع الاعداد فی مربع زوج الفرد

باب چهارم در بیان مربع ذی السته

باب پنجم در بیان مربع ذی العشره

باب ششم فی مربعات زوج الزوج

باب هفتم فی نوادر القواعد المتفرقه

باب هشتم فی کیفیة وضع الاسماء فی الالواح (۲ فصل)

در پایان باب هشتم برای نمونه، اسماء حسنی را بر طبق شیوهٔ شیخ اجل (احسائی) نشان میدهد. وی از اسم شریف الله تا اسم ٤۷ (الحکیم) را به نقل از شیخ احسائی درالواح پرکرده و خواص آن را نشان میدهد و سپس چند لوح ازکتاب تیسیرالمطالب شیخ کوفی میآورد و در پایان دربارهٔ لوح جدید مربع سلام که خود با اصلاح مربع کوفی وضع کرده ، سخن میگوید.

مرآة المنیره ازکتابهای چاپ‌نشده حاج محمد کریم خان کرمانی است و قسمتی از نسخه حاضرنیز به خط اوست که‌در ۱۲٦۲ نوشتن‌آن‌را به‌پایان برده است.فهرست کتب مشایخ: ۵۱۱

آغاز : بسمله الحمدلله‌علی‌آلائه...فیقول العبد الاثیم کریم بن ابراهیم ان هذه کلمات قلیله... فی‌علم وضع الاعداد فی‌المربعات ... و هو علم شریف یحصل منه آثار عجیبه ... و معالجات کریمه فی اسرع وقت ... لم یکن غرضی من هذه‌الرساله وضع علم‌الاعداد ... لکن الغرض بیان‌الحکمه فی‌هذاالعلم

پایان : و ینتظم فی هذه‌الحروف‌الشریفه ٦٦ بعدد قوی حروف الاسم‌الجامع ... و من وضع هذه‌الاسماءالشریفه فی‌مربع ذی سته و ستین لایسال‌الله به شیئاً الا اعطاه ایاه و ینبغی ان

یکون وضعه لیلة اربعة عشر فی‌الشهرفذلک ابلغ فی‌العمل انشاءالله تعالی.تمت‌الرساله علی ید مؤلفها کریم بن‌ابراهیم ... سنة ۱۲۶۲ الی ربه حامدا مصلیا مستغفرا

۲ ـ قصبةالیاقوت‌النابته فی اجمةاللاهوت (گ ۳۹ ب - ۷۲ ب)

از سید محمد حسین بن محمد اسماعیل (در نسخه حاضر حاج امیر محمد اسماعیل)حسینی تفرشی در اثبات نبوت خاصه و ولایت خاصه براساس علم حروف در ۱٤ عقد. از مطاوی این رساله به دست میآید مؤلف شاگردمیرزا محمد رضا همدانی کوثر (مؤلف مفتاح النبوه در اثبات نبوت خاصه) بوده و در این رساله به آن کتاب‌ارجاع میدهد وهمچنین به کتاب الشجرةالزیتونه تألیف دیگر خود

در دیباجه سبب تألیف این رساله را چنین بیان میدارد :

« در مدتی که درکربلا ساکن بوده روزی درجمعی از فضلا سخن از این که تاکنون کتابی در اثبات نبوت خاصه و ولایت خاصه بر موازین عقلی (منظورشان علم حروف بوده‌است) نوشته نشده جز آن‌که سید کاظم رشتی (۱). در این باب رساله‌ای‌پرداخته است و متفرد شده و از مؤلف میخواهند خود به این کار اقدام کند».مؤلف چنین پیداست‌که چند بار در رساله تغییراتی داده (البته با حفظ عناوین و تعداد عقود) و برای هر نسخه‌ای خطبه‌ای جدا وستفاوت گذاشته. در مجموعه حاضر دو نسخه متفاوت از این رساله است و چند خطبه بر پشت و بالای صفحه اول که همه به خط مؤلف است. درکتابخانه سپهسالار (سابق) نیز نسخه ایست با خطبه‌ای متفاوت و تاریخ متأخر (شاید نسخه خود نیز متفاوت است و باید دیده شود).

ذریعه ۱۷ : ۰ ۹فهرست سپهسالار (سابق) ٥: ٤٠٤

آغاز: الحمدلله‌الذی بسط لعباده یدابداعه‌الجواد و اقبل‌الیهم بوجهه المضی الذی لکل قوم هاد(۲)

پایان سوجود : (آخرین سطر نوشته پس‌از چند صفحهٔ‌بیاض) : ولبینات الحروف والبنیات سرالحروف‌و الولد سرابیه

۳ ـ قصبةالیاقوت‌النابته فی اجمةاللاهوت (گ ۷۳ ب - ۱۰۰ الف)

نسخه‌ای دیگر است به خط مؤلف نیز و مانند آن نسخه دارای خط خوردگیهای بسیار

---

۱ — در ذریعه سید قاسم رشتی آمده‌که بدون شک اشتباه است.

۲ — مؤلف پیش از این خطبه، خطبه‌ای دیگر نوشته و چون به دو سطر رسیده بر آن خط کشیده است. خطبه نخست چنین است :

«الحمدلله‌الذی خلق عباده کرامة منه و تحننا وجودا و منا فانزل من سماء امره ماء ... فاستنارهیا کل‌الهویات بنورها فاول ما خلق»

پس از پایان نسخه ـ پشت برگ اول نسخه دوم ـ خطبه‌ایست بیش از ده سطر که‌چنین شروع میشود: «الحمدلله‌الذی اشرق بنور وجهه اطباق‌السبع الشداد ... اشرقت بنور ربها»

است. خطبهٔ این نسخه نیزچون به‌سطر ۸ رسیده تمام سطورقلم خورده و بالای صفحه خطبه کوتاهتری نوشته و همچنین بر پشت برگ اول خطبه مفصلی نوشته (که در نسخه‌شناسی شمارهٔ ۲ به آن اشارت رفت).

خطبه‌ای که بر آن خط کشیده شده چنین شروع میشود :

الحمدلله‌الذی بسط بطول فضله یده‌الوهاب الجواد ...

و آغاز خطبه رساله (که بربالای صفحه به جای خطبه‌ای که بر آن خط کشیده‌اندآمده و قسمتهایی از آن را نیز قلم‌گرفته‌اند) که در حقیقت آغاز نسخه است: الحمدلله‌الذی اشرق بنور وجهه اطباق السبع الشداد و من علی العباد بجودیده الوهاب‌الجواد ... وهب ریح المحبه من صقع المعرفه الی روضة عطرت بعرف سهبها و ارض اشرقت بنور ربها.

پایان : ثم ظهر نورالصدیقة الطاهره ثم عدد واحد هذا آخر ماتیسر لنا تحریره و الحمدلله اولا و آخراً و ظاهراً و باطناً ولاحول و لاقوة الابالله‌العلی‌العظیم

۶۲۰ : دفتریست به خط نستعلیق مؤلف و به نظر میرسد قسمت اعظم آن پیش نویس است و خطخوردگی‌ها و تغییرات (گاه نزدیک به یک صفحه) و تبدیلات و اصلاحات بسیار در متن و حاشیه دارد. تنها چند صفحه اول نسخه با قلم کاتب است. رساله اول تاریخ ۱۲۶۲ دارد. بر پشت برگ اول این نوشته بدون نام نویسنده دیده میشود :«اغلب خط مرحوم میرزا محمد حسین جناب است رحمةالله‌علیه»

قطع : وزیری (خشتی) ۱۶ × ۲۲ ج به تیماج سبز رنگ یک‌لا. تعداد برگها: ۱۰۰.

سطور هر صفحه : ۲۲، ۱۹، ۱۷. کاغذ :فرنگی . شماره ثبت : ۳۱۳۲۵

جنگ یادداشتهای پراکنده و منظومه فقهی: (فارسی و عربی)

علاوه بر ۲ منظومه فقهی، شامل یادداشتهایی است به نظم و نثر در موضوعات مختلف تاریخی، پزشکی، ادبی، فلسفی و پاره‌ای منطرها و طلسمات و اذکار برای عقرب و مار ونیز مطایبات تاریخی(۱) و حدیث از آن جمله از عقائدالمتقین دربارهٔ سلمان‌فارسی و حدیثی دربارهٔ

---

۱ — و از جمله مطایبات تاریخی که یادی از صائب است، دراین‌جا نقل میگردد (متن این مطایبه به عربی و ترجمه ملخص آن چنین است) :

یکی از قضاة وارد بغداد شد و شنید شیعه راکه چون بر یزید لعن کنند جمع دیگر گویند«بیش باد کم مباد» قاضی به حاکم بغداد دستور مجازات داد حاکم به قاضی گفت مجازات چرا، لعن بر یزید است. قاضی توضیح داد که بیشی به معنای پنج است (در زبان ترکان) و شیعه چون لعن بر یزید شنوند گویند پنج بار، یعنی بر ابابکر و عمر و عثمان و معویه و یزید. چنان که درزیارات خودنیز گویند:«والعن یزیدبن معاویه‌خامسا»دستور قاضی‌از این پس اجرامیشد. در این وقت‌صائب که‌در بغداد بودو عزم زیارت‌عتبات‌داشت این‌شعر را به این‌مناسبت‌سرود:

قاضی بغداد حکمی کرده می‌باید شنید — تا که او باشد نباید کرد لعنت بر یزید

گویند صائب خود گفت : در تمام عمر بیتی جز این در هجو نسرودم (گ ۷ ب)

جهل که «خلق الله الجهل من البحر الاجاج ظلمانیا فقال له ادبر فادبر ثم قال له اقبل فلم یقبل (به نقل از مجمع البحرین ماده جهل)

بیتی از میرفندرسکی :

گفتم به لبش که تو سراسر نمکی — گفتا تو چه دانی نمکش تا نمکی

گفتم چه شود که لب نهی برلب من — گفتا که به شرط : تو لبم را نمکی

منظومه های فقهی از این قرار است :

۱ - الفقهیه المستطرفه ، منظومه - (گ ۹ ب - ۵۱ ب) (عربی)

منسوب به سید محسن بن حسن اعرجی کاظمینی (م - ۱۲۲۷). از دیباجه منظومه چنین استفاده میشود که نام آن همین الفقهیه ... است، اما به نام الدرر البهیه ومنظومه فقهیه نیز معرفی میشود. این منظومه از آغاز فقه تا پایان دیات را دارد و در نظائر فقهی ا ت.

رجوع شود به ذریعه : ۸: ۱۲۱ و ۱۶: ۲۹۷ و ۲۳: ۱۲۸

احتمال انتساب آن به مولی محسن بن محمد سمیع سبط عام الهدی فیض و معاصر اعرجی نیز خالی از وجه نیست. به او نیز چند منظومه به نام الدرر البهیه منسوب شده است.

رجوع شود به فهرست حاضر : ۲۴۲

آغاز : سبحانه من محسن بالنعم — قبل وجوبها بفضل الکرم

احمده شکراً علی نوالــه — مصلیا علی النبی و آلــه

و بعد هذی درر بهیــه — ارجوزة الفیــة فقهیــه

نظمت تسهیلا لضبط الطالب — والله ارجـو غـایة المطالب

سمیتها الفقهیه المستطرفـه — یوجب ضبطها مزید المعرفه

...الفقه علم بفروع دیننـا — عن قطع اوظن لنا قد بینـا

پایان : و حیث من الله بالاتمـام — علی الضعیف احقر الانـام

...احمده سبحا بما یجـب — شکراله و الشکر للشکر یجب

...فسلم الله وصلی دائمـا — علیهم ماالدهر کان قائمـا

اللهم انفعنا و سائر المحصلین بمطالعته و مذاکرته و ضبطه. قدتم فی تاسع شهررجب ... سنه ۱۲۸۴

۲ - اصول الفقه ، منظومه فی - (گ ۵۵ الف - ۶۱ الف)

از مولی محسن بن محمد سمیع کرمانشاهی (زنده در ۱۲۲۱).

دربارهٔ این منظومه رجوع شود به فهرست حاضر : ۲۴۲

چنان که قبلا گفته شد نسخ این منظومه از نظر تعداد ابیات وابیات آخر منظومه مختلف است. در ذریعه آخرین بیت منظومه این بیت نقل شده است :

و لا تقلد میتا فقد نقـــــل عدة اجماع علی ان لا یحل

در نسخه شماره این بیت ما قبل آخر است و در نسخه حاضر پس از این بیت بالا ۶ بیت زیر نیز وجود دارد:

و لا اجتهاد فی ضروریاتنـــا و غیر توفیقی سوضوعاتنـــا
و یحرم التقلید ممن اجتهد و فی اصول الدین من کل احد
مرجحات النص فی الاخبار تعارضت عند اولی الابصار
فانطن الاقوی حین ذاك یتبع والامر للمجتهدین یتبـــع
فرجحوا بان مایرجـــــح من عقل او نقل و ذا استضح
و اولوا المرجوح کیلا یطرح والجمع للشاهدا یضا صرحوا

قد جف قلمه الشریف الی هنا و قدتم فی یوم ... فی سنه ۱۲۸۴

پس از منظومه‌های مذکور مطالب متفرقه به شعر و نثر هست و از آن جمله: شرح حدیث اعرفوا الله بالله، شرح معنی کلمه صور در حدیثی از اصول کافی، دستور رفع دردسر و درد چشم، مطایبة نانوا و قاضی، سخن غزالی در المنقذ: العاقل یقتدی بسید العقل وهو علی بن ابی‌طالب علیه السلام، برهان فارابی برمساوات زوایای مثلث با دو زاویه قائمه، شرح حدیث لیس من امام الاوالذی یأتی من بعده یؤتی مثل ما اوتی من قبله و زیادة خمسه اجزاء. لاشک ان الوضع لایجعل اللفظ لفظاً، تعویذ تفنگ و عقد اسلحه (چند نوع در چند صفحه)، طلسم درد دندان، ختوم مجرب از منتخب الختوم، فائده از مجربات میرزا محمد حکیم یزدی و برای دفع صرع. چند ذکر و منظر به نقل از استادآقاعلی مدرس، از میرزا مجید به نقل از کتاب سیدحسین اخلاطی، شرح معماوار این بیت «یک زمانی سوی صحرا رفتم از بهر طواف». جهت پیدا کردن دزد، داروی مجرب دندان از تألیفات قدما ... دعای سپرز (مهم است)، دعاء لمن اراد رؤیة امیرالمؤمنین ورسول‌الله (ص) فی المنام، تاریخ حج گزاردن نویسنده در ۱۳۱۰، نسخه دهان شویه برای محکم کردن لثه، منتر برای بهبود دردهای مزمن، طلسم سردرد، ختم نافع، اشعاری درباره حلیت تمتع بین ابن جماعه و شهید اول، طلسمی منقول از شیخ بهایی برای حمل زنان «هر گاه زنی را فرزند در شکم قرار نگیرد ...» افسون هندی که آن را منتر گویند به جهت امراضی که به هیچ وجه به نشود.

چند واقعه تاریخی با ذکر تاریخ دقیق آنها در صفحات اخیر جنگ است.

تاریخ اقدام به تدریس پسر ارجمند سعادتمند کامکاری آقا محمد علی خان ۲۴ شهر شعبان ... ۱۲۹۴

وقوع عقد حقیر در ۸ ... ربیع الاول و قمر در برج قوس ... و ورود به خانه ننه تقی ۲۳ شهر مذکور. زفاف شب ۲۸ شهر مذکور که شب جمعه بوده است.

گلوله خوردن مرحوم ...ناصرالدین‌شاه قاجار از دست میرزا رضای کرمانی هفدهم شهر ذی‌القعدة‌الحـــرام روز جمعه وقت ظهـــر در حضرت عبدالعظیم سنه ۱۳۱۳ طاب‌الله ثراه و جعل‌الجنه مسکنه و مأواه

تاریخ وفات مرحوم ... آقا میرزا هادی برادر زن حقیر پسر مرحوم میرزا علی اکبر ... شب دوشنبه ... به مرض مالیخولیا اعاذناالله‌منه در مدرسه خان مروی علیه‌الرحمه شب ۱۹ شهر ربیع‌الثانی ۱۳۱٤. من مجموعه میرزا محمد قاسم «من کلام بعض‌الحکماءالیونانیه لایتم جمع‌المال الابخمس خصال التعب فی کسبه، والشغل عن‌الاخرة با صلاحه والخوف من‌سلبه و احتمال اسم‌البخل ... و مقاطعه‌الاخوان بسببه ... در جنگ حکیم باشی مرحوم، یاصمد از هر مطلب مجرب‌است به اجازه اقاسید حسین موسوی شب‌پنجشنبه هزار ویک الله‌الصمد تکرار کند.

تاریخ وفات میرزا حبیب و رضوان مکان آخوند ملا آقا دربندی یوم جمعه بیست و یکم رجب‌المرجب من شهور ۱۲۸۵

وفات بیوك خان، تاریخ، وفات مرحوم حاج میرزا باقر مجتهد تبریزی اعلی‌الله مقامه لیلة‌الرغائب یوم‌الجمعه ۱۰ شهر رجب من شهور سنه ۱۲۸۵:

۶۲۹ : دفتریست به خط شکسته نستعلیق خوب و کاتب مردی فاضل و ادیب بوده است. تاریخ کتابت نیمه دوم قرن ۱۳ است.

قطع : رقعی ۱۰×۱۷ ج : تیماج قرمز (بدون مقوا). برگها (با برگهای سفید وسط دفتر) : ۱۸. سطور هر صفحه: مختلف. کاغذ: فرنگی آهار دارشکری رنگ شماره ثبت: ۳۱۳۳٤.

مجموعه ۳ رساله درفقه : (عربی)

۱ ـ قاطعة‌القال‌والقیل فی نجاسة‌الماءالقلیل (گ ۱ ب ـ ۲۵ الف)

ـ قاطعة‌القال والقیل فی‌انفعال الماءالقلیل از شیخ یوسف بحرانی صاحب حدائق (م ۱۰۸۶).

مؤلف در دیباچه رساله میگوید: ابن ابی عقیل و از متأخران فیض کاشانی در وافی و شیخ سلیمان‌بن عبدالله بحرانی قائل به طهارت آب قلیل بدون تغییر احدا و صاف ثلثه شده و شیخ سلیمان در برخی از جوابها از رساله‌ای که در این باب تصنیف کرده سخن میگوید ونسخه آن تا این زمان دیده نشده است.

در پایان نسخه حاضر ـ پس از پایان سخن مؤلف و در ادامهٔ آن ـ نوشته ایست باهمان خط و با نثری متکلفانه و سراسر اشاره و استعاره و از چند جمله آن استنباط میشود که تمام یا قسمتی از رساله به دست نویسندهٔ این نوشته ـ حسن بن محمد سلمابادی بحرینی ـ تحریر وتقریر ثانی شده. تاریخی که این کاتب در پایان نسخه گذاشته نیز رقم مشکوکی است. امید است

اهل تحقیق با مراجعه به آن از حقیقت امر آگاه شوند.(۱)

ذریعه ۱۷ : ۷

آغاز: بسمله الحمدلله رب‌العالمین ... اما بعد فیقول الفقیر. یوسف بن احمد ...البحرانی.. هذه کلمات رشیقه نائقه ... قد خطرت بالبال العلیل ... فی ملاقات‌النجاسة للماء‌القلیل من انه هل ینفعل بها ... ان‌المشهور بین علمائنا هوالقول بالنجاسته ... و ذهب‌الحسن بن ابی‌عقیل من قدمائنا الی‌القول بالطهاره ... من علمائنا المتأخرین ملا محسن‌الکاشانی ... فی کتاب الوافی ... و اختاره ایضاً شیخناالعلامه ابوالحسن سلیمان‌بن عبدالله‌البحرانی و نقل فی بعض اجوبته انه صنف فی‌المسئله رسالة و لم اطلع علیها فی خزانه کتبه و لافی یداحد من تلامذته

پایان: ثم قال و منه یعلم مقدار الکر بالارطال ... بالتبریزی انتهی و هذا آخر مااردنا ایراده فی هذه‌الرساله و قصدنا ابرازه فی هذه‌العجاله ... والله سبحانه اسأل ان یعصمنی سیما فی احکامه من‌الخطاء والخلل ... و کتب المؤلف‌الفقیرالجانی ... یوسف‌بن احمد ... الدرازی البحرانی لسلخ شهر صفر من‌السنه‌السابعه والاربعین بعدالمائه والالف فی محروسه شیراز ... حامدا مصلیا مستغفرا آمین و قد قبض عنان‌القلم مدظله‌العالی ... والتقریر قلم اقل تلامذته والمعترف من سلسبیل افادته حسن‌بن محمد بن عبدالله‌بن هاشم‌بن علوی‌الحسینی‌الموسوی العلوی‌السلمابادی (۲) البحرانی احد شهور سنه ۱۱ :۷٤۱ (شاید ۱۰۷۱) صفر فی کربلا . (نشانیهای خدشه آشکار است.)

۲ ـ کشف‌القناع عن صریح‌الدلیل فی‌الرد علی من قال فی‌الرضاع بالتنزیل (گ ۲٦ - ۵۵ ب)

از شیخ یوسف بحرانی (مؤلف رساله بالا). وی این کتاب را به سال ۱۰٤۹ در رد رساله‌ای که میرداماد در رضاع نگاشته و قول به تنزیل را تأیید کرده است، نگاشته و به‌دیگر مسائل رضاع استطراداً پرداخته است. شیخ بحرانی میگوید آگاهی من از رساله میرداماد در

۱ — متن عبارت مورد نظر این است :«وقد قبض عنان‌القلم مدظله‌العالی فی‌آخر هذا المرقاه حرسه‌الله تعالی ... و قد تعطر مفرق‌القلم بعبیرالفاظها و کشف عن محاسنها خاطبها لخطابها و اجتلافی خلوة‌الاستفاده بعد ان عقد علیها باذن ذی الافاده و انار ضوء حد معانیها علی سطوح قلوب الطلاب‌الراجین فی هذاالباب و صرح سبع مثانیها فی ریاض‌التحریر ثانیا بمحامدالتحقیق والتقریر قلم اقل تلامذته والمعترف من‌سلسبیل افادته‌حسن بن‌محمد بن عبدالله بن هاشم‌بن‌علوی‌الحسینی الموسوی العلوی السلما بادی‌البحرانی احد شهور سنه ...فی کربلا»

۲ — این سلمابادی تقریباً صریحاً میگوید محضر فیض و افادت شیخ بحرانی را درك کرده نام او در طبقات اعلام‌الشیعه (قرن ۱۲) یاد شده و تملك مورخ ۱۱۵۷ وی راکه در یك نسخه خطی تفسیر قمی دیده‌اند، نقل کرده‌اند. مسلماً کشف حقیقت مستلزم تحقیق بیشتر است. ذریعه ٤ : ۳۰۲ طبقات اعلام‌الشیعه (الکواکب‌المنتشره) : ۱٦۹

وقتی که ساکن شیراز بودم من را بر تألیف رساله حاضر وادار ساخت. صاحب ذریعه به چند نسخه از این رساله اشارت دارند. دارای یک مقدمه و سه باب.

ذریعه ۱۸ : ۵۳

آغاز: بسمله نحمدك یا من وفقنا للارتضاع من لبان العلوم بما اشتدت علیه قوی النفوس ... اما بعد فیقول الفقیر ... یوسف بن احمد ... هذه کلمات شریفه تتعلق ببعض احکام الرضاع ... حدانی الیها وقوفی منذ کنت فی دارالعلم شیراز علی رساله للمحقق... الداماد ... یتضمن تشیید ذلك القول و التنویه بشهرته ... قدادعی فیها استفاضة الاخبار والنصوص علی ما لم یذهب الیه الا هو بالخصوص

پایان: کذا حققه شیخنا الشهیدالثانی فی المسالك و هذا آخر ما قصدنا ابرازه ... فی هذه العجاله ... و نستغفره ... من الخلل والخطل فی الاحکام وکتب محرر الرساله بیده الداثره ... یوسف بن احمد بن ابراهیم ... بتاریخ الیوم العشرین من شهر شوال من السنه التاسعه والاربعین بعدالمائه والالف فی دارالعلم شیراز ... مستغفراً آمین وکتبها و فرغ من تسویدها ... اسدالله بن محمد الصادق البروجردی ... سنه ۱۲۷۱ فی الحائرالحسینی علیه السلام

۳ ـ عقدالجواهرالنورانیه فی اجوبةالمسائل البحرانیه (گ ۵۶ ب - ۲۰۷ ب)

از شیخ یوسف بحرانی (مولف رساله‌های بالا). پاسخ استدلالی به ۱۲۰ مسئله [۱] ایست از شیخ علی حفید شیخ عبدالله بلادی بحرانی استاد مؤلف. این سؤالها اندکی درعقائد و بیشتر ابواب مختلف فقه با رعایت ترتیب کتابهای فقه (تقریباً). به نوشته ذریعه این کتاب متممی دارد از خود مؤلف به نام: (اللئالی الزواهر فی تتمه عقدالجواهر) (ذریعه ۱۵ : ۲۸۸)

اینک فهرست عناوین مسائل :

۱ — ما اول ما یجب علی المکلف

۲ — هل یجب الاجتهاد فی معرفةالله ام یکفی التقلید و ما حد ما یکفی من الاجتهاد

۳ — هذاالعالم یعدم او یتفرق اجزائه و ... یشکل باعادة المعدوم

۴ — هل یجوز تقلیدالمیت ...

۵ — لو کان المکلف فی بلد لیس عالم ... هل یجوز له الاخذ بالمشهور اویتعین علیه الاحتیاط ...

۶ — لوکان المکلف لیس عنده قوة الترجیح و لکنه عنده فهم فی الجمله

۷ — لوقلدالمکلف عالما فی مسئله واحدة ... و نسی ما کان ... فقلد غیره فذکر ...

---

۱ — در ذریعه تنها یک نسخه از این رساله موجود در کتابخانه خوانساری (که اکنون آن کتابخانه در ایران و در خوانسار است) نشان داده شده که از نسخه اصل به تاریخ ۱۱۷۳ نسخه‌برداری شده و تعداد مسائل ۱۱۹ است.

۸ — هل يتعين تقليدالاعلم اذا تعددالعلماء

۹ — هل الجاهل معذور مطلقاً سواء كان غافلا عن الحكم اوظانا اوشاكا ام يعذر في الاول ...

۱۰ — الماءالقليل يتنجس بالملاقات ... و على تقديرالاول فماالجواب عن قوله (ص) «... خلق الله الماء طهوراً لاينجسه شيء ...»

۱۱ — هل يشترط ممازجةالمطهرالمطهر في تطهيرالماء

۱۲ — هل القرينه كافيه ام لا

۱۳ — لوان انسانا اعتقد دخول الوقت و توضا ... هل يصح وضوئه ام لا

۱٤ — هل يجوز غمس اعضاءالوضوء في الماءاختياراً ام لا

۱۵ — هل يجوز غسل الوجه في الوضوء بغيراليداليمين ...

۱٦ — هل المسح بماءالغسلةالثانيه جائز ام لا ...

۱۷ — هل يجب استيعاب الخطالطولي في مسح الرجلين ... فماالجواب عن قوله في رواية زراره و بكير فاذا مسح ... فقد اجزء

۱۸ — هل يجوز مسح الرأس والرجلين و همارطبان

۱۹ — هل يجب ... ان يوصل مسح رأسه الى قصاص شعره

۲۰ — هل يجب الترتيب بين الرجلين ام لا

۲۱ — ايجوزالنكس في مسح الرأس والرجلين

۲۲ — هل المراعات عندهم متابعةالافعال او مراعاةالجفاف

۲۳ — هل الغسل واجب لنفسه ... وهل يفرق بين الجنابه و غيره

۲٤ — هل الغسل يكفي عن الوضوء

۲۵ — لوتوضا اواغتسل بماء مغصوب جاهلا بالغصبيه ...

۲٦ — هل يشترط اباحةالمكان والانيه ...

۲۷ — غسل الجمعة واجب ام لا و متى اول وقته ...

۲۸ — لو كان على المكلف اغسال متعدده هل يكفي غسل واحد

۲۹ — غسل المس واجب بحيث يتوقف عليه فعل الصلوة ...

۳۰ — لواستمرالمراه الدم شهرا فصا عدا ...

۳۱ — هل يشترط في اول الحيض التوالي ام يكفي ...

۳۲ — لورأت المراة الدم ثلث ايام و انقطع و راته في العاشره

۳۳ — مااكثر ايام النفاس

۳٤ — لورأت النفساء الدم يوماً او اقل و انقطع و رأت في العاشره

۳۵ — هل يجوز وطی المستحاضه

۳۶ — ما حداليأس عندكم

۳۷ — لومس الانسان ميتاً من وراء ثيابه مع رطوبتها ...

۳۸ — ماء الغسالة من النجاسه طاهر ام لا ...

۳۹ — ابوال الدواب طاهرة ام لا

۴۰ — زرق الطيور الغير المأكوله ... طاهر ام لا

۴۱ — اهل الكتاب طاهرون ام لا

۴۲ — الوزغ و سائر المسوخ طاهر ام لا

۴۳ — الجلود المبانة من الحی طاهرة ام لا

۴۴ — المتنجس ... ينجس ما يلاقيه ام لا

۴۵ — الشمس تطهر ما اشرقت عليه ... ام يجوز الصلوة عليه

۴۶ — الارض تطهر باطن النعل واسفل القدم ام لا

۴۷ — التيمم ضربة او ضربتان ... اوالتفصيل

۴۸ — لوخاف متعمد الجنابه الضرر۔ هل يجوز التيمم

۴۹ — لووجد المكلف الماء و قد ضاق الوقت

۵۰ — لو كان فی وجهه او كفه دم ... ايتمم

۵۱ — لو كان فی بدنه نجاسة ومعه من الماء قدر مايزيل ...

۵۲ — هل يشترط فی قطع الكفن ان يكون كل واحده ساترة

۵۳ — البير ينجس بالملاقاة ام لا

۵۴ — لولا قی شیء من المايعات نجاسه ...

۵۵ — هل يجوز تقديم نافلة الظهر علی الزوال

۵۶ — لوصحب المصلی شيئاً مغصوبامع ستر غيره للعوره

۵۷ — لو صحب حريراً محضا اولبسه مع ستر غيره للعوره

۵۸ — لوصحب ذهباً غيرملبوس او ملبوساً غيرساتر

۵۹ — هل يجوزالصلوة فی فضلة غير مأكول اللحم اذا لم يكن ملبوسه

۶۰ — لو نسی الانسان نجاسة و صلی بها هل يعيد مطلقاً او ...

۶۱ — لو قرء الجاهل خلف الامام المرضی

۶۲ — يشترط فی سقوط الاذان والاقامه مجانسة الفرضين

۶۳ — هل يسقط الاذان عن النوافل بعد الفراغ خاصه

۶۴ — هل يشترط فی امام الجماعه كونه عالما بالفقه

۶۵ — ما تعريف العداله وهل يشترط فی معرفتها المعاشره (مؤلف پاسخ اين سؤال را به

تفصیل نوشته شده است)

۶۶ — هل یفرق بین عدالة المصلی والشاهد والمفتی ام لا

۶۷ — لوعلم الانسان من نفسه الفسق... هل یجوز له التقدم

۶۸ هل یجب متابعة الامام فی اقواله و افعاله

۶۹ — لوهوی المأموم ... قبل الامام

۷۰ — لواشترک الامام والمأموم فی شک یوجب الاحتیاط

۷۱ — هل یعتبر فی صلوة المأمومین احرام الاقرب للامام

۷۲ — السورة والقنوت واجبان ام لا

۷۳ — لو اخفت اوجهر ناسیا

۷۴ — لونسی و قرء الحمد فی الاخیرتین

۷۵ — هل القصد بالبسمله الی سورة معینه

۷۶ — هل الجهر بالبسمله فی موضع الاخفات واجب اومستحب

۷۷ — هل الا دغام والقلب فی موضعه ... واجب

۷۸ — هل یفرق بین الضاد والظاء فی الجوهر

۷۹ — حکم الشک بین الاثنین ... (کل شکوک در رکعات در ذیل این مسئله درضمن ۶ مسئله یاد شده)

۸۰ — لوشک فی السجود و هو آخذ فی القیام

۸۱ — لوشک فی الفاتحه و هو فی السوره

۸۲ — لوشک شکاً یوجب الاحتیاط فلما سلم فعل شیئاً من المنافیات

۸۳ — لو تخلل المنافی بین الاجزاء المنسیه

۸۴ — لوشک شکا یوجب الاحتیاط فلما سلم سهی

۸۵ — لوشک فی رکعات الاحتیاط

۸۶ — ما معنی قولهم لاسهو فی سهو

۸۷ — لونوی المسافر الاقامه و صلی تماما

۸۸ — هل یکفی فی الملک الذی یقطع السفر المرور علیه

۸۹ — هل یکفی فی قطع السفر المرور علی بلد اتخذها ... دار اقامه

۹۰ — ماحد السفر ...

۹۱ — لو خرج الی موضع الترخص ...

۹۲ — لونوی الاقامه فی قریة هل یجوز الخروج عن حدودها

۹۳ — لو ان انسانا شک فی الرکوع فرکع فذکر

۹۴ — هل صلوة العیدین فی زمن الغیبة واجب

۹۵ — لو ادرك الامام فی الکسوف بعد فوات الرکوعین

۹۶ — الصلوة علی الجنازه اکثر من مره مستحب ام لا

۹۷ — هل الاحتیاط بالظهر بعدالجمعه اذا کان شاکا فی عدالة الامام جائز ام لا

۹۸ — لوکان شخص تملك احدالنصب الزکویه

۹۹ — لوکان عند شخص نصاب اواکثر

۱۰۰ — ما اقل ما یعطی الفقیر من الزکوه وکذاالها شمی من الخمس

۱۰۱ — هل المنتسب الی هاشم بالام

۱۰۲ — لوان الصائم اجنب لیلا ثم نام

۱۰۳ — ایصال الغبار الی الحلق یوجب الکفاره ام لا

۱۰۴ — لو ارتمس الصائم ماحکمه

۱۰۵ — لوقدم المسافر فی شهر رمضان قبل الزوال

۱۰۶ — لو سافر بعدالزوال هل یجب علیه الا مساك

۱۰۷ — لو تیقن اوظن وصوله قبل الزوال

۱۰۸ — لوان رجلا طلق زوجته فراجعها ثم طلقها فراجعها ... فی طهر واحد

۱۰۹ — لو طلق زوجته مع عدم اکراهه لکن بشقاق بینهما طلاق بذل

۱۱۰ — هل تنقضی العده برؤیة الدم الثالث ام بانقضاء

۱۱۱ — کم عدة المتعه بالحیض

۱۱۲ — لورأت المراه حیضتین وانقطع الدم و تخلل ثلثةاشهر ...

۱۱۳ — هل یشترط فی النکاح و غیره من العقود ـ العربیه

۱۱۴ — هل یستقل البکرالبالغ ... بالولایه

۱۱۵ — هل تحسب المتعه من الاربع

۱۱۶ — هل یجوز الجمع بین الها شمیتین (جواب به تفصیل و خواندنی است)

۱۱۷ — ماالجمع بین قوله تعالی ولا تزر وازرة وزر اخری... و بین قوله تعالی ولیحملن اثقالا مع اثقالهم

۱۱۸ — لو ادرك الامام فی اخیرتیه هل یجب قرائةالحمد ام لا

۱۱۹ — لونسی المسبوق التشهدالاول

۱۲۰ — لو دخل رجل علی جماعة و هم یتنفلون

۶۳۳ : دفتریست به خط نسخ، رساله ۱ و ۲ بـه قلم اسدالله بن محمد صادق بروجردی مورخ ۱۲۷۱ ورساله۳ مورخ۱۲۶۹ به قلم دیگر وبدون رقم کاتب ازآن است. نام نویسنده دیگری که در ذیل رساله شماره یکم است «حسن بن محمد سلمابادی» نمیتواند کاتب نسخه حاضر باشد. به نظر میرسد رساله شمارهٔ ۱ و ۲ را اسدالله بروجردی در ۱۲۷۱ کتابت کرده ورقم

خود را در پایان شماره ۲ گذارده و تاریخ موجود در ذیل شماره یکم را کسی دستکاری کرده است. عناوین: به رنگ قرمز

قطع : وزیری (خشتی) ۲۶×۱۷/۵ ج : تیماجی‌قرمز. برگها : ۲۰۷. سطور هر صفحه : ۲۳ و ۲٤. کاغذ : فرنگی نخودی رنگ. شماره ثبت : ۳۱۳۳۸.

مجموعه دارای‌ه عنوان در اصول فقه و حدیث و عقائد : (عربی)

۱ - الفوائدالحائریه‌العتیقه (گ ۱ الف - ۱٤۸ الف)

از مولا محمد باقر بهبهانی وحید (م - ۱۲۱۲). تعدادی از فوائد در اواخر نسخه مغشوش و با خط دیگر و نیز بدون عنوان است و آخرین فائده موجود در موضوع شرائط‌اجتهاد است که باید فائده ۳٦ باشد. از دیباچه نسخه نیز اوراقی افتاده است.

آغاز موجود : طریقه الاسم‌السابقه والعاده الجاریه فی‌الشرایع الماضیه انه کلما یبعدالعهد عن صاحب‌الشریعه یخفی اما راته و یحدث خیالات جدیده

پایان : مع ان تهذیب الاخلاق من اوجب الاشیاء کما لا یخفی والله هوالهادی الی طریقه و لا یصل‌الهدایه الابارشاده وتوفیقه. کتبه محمد حسن‌بن محمد ربیع‌الاشتهاردی فی ... سنه ۱۲۳۳

۲ - شرح حدیث من عرف نفسه (گ ۱٤۸ ب - ۱٤۹ الف)

توضیح مختصری‌است منقول از بحارالانوار و نویسنده‌ده وجه‌به‌اختصار برای‌این‌ملازمه یاد میکند.

۳ - تفسیر و تأویل آیه و ان‌الله لیس بظلام للعبید (گ ۱٤۹)

توجیه کوتاهی است بدون ذکر مأخذ برای استعمال صیغه مبالغه در این آیه شریفه.

٤ - اعتقادات (گ ۱٤۹ ب - ۱٦۳ ب)

از مولی محمد باقر مجلسی. وی‌درپایان رساله هشدارمیدهد که کسی‌گمان نبرد پدرش (مجلسی اول) گرایشی به صوفیان داشته است.

ذریعه ۲ : ۲۳٤ فهرست حاضر : ۹۹

آغاز : الحمدلله‌الذی سهل لنا سلوك شرائع اسلام‌الدین

پایان : و انا اعرف بطریقته و عندی خطوطه فی‌ذلك.و لیکن هذا آخر ما اردنا ایراده فی‌هذه‌الرساله... ویجعلنا و ایاك‌ممن یذکر فتنفعه‌الذکری.قدتم هذه‌الرساله‌الوجیزة‌المتقنه فی یوم‌الاحد ... فی یدحسن بن حاجی ربیع‌الاشتهاردی فی سنه ۱۲۳۸.

۵ـ شرح خبر غامض فی خلق العرش (گ ۱٦٤)

چند خبر منقول است در کافی به این مضمون که عرش را خداوند از انوار اربعه قرمز و سبز و زرد و نور سفید آفریده است.

نویسندهٔ شرح که ظاهراً مولی محمد باقر مجلسی است، نخست چند توجیه نقل میکند و سپس وجهی راکه از پدرش شنیده است بهترین میداند و میگوید: احسن ما سمعته فی هذا المقام ما استفدته من الوالد العلامه ... و هو مما ظهر له من انوار الکشف والیقین عند طی مقامات السالکین فاذکر منه علی الاجمال ما یناسب فهم اواسط الرجال... نویسنده بطور خلاصه انوار را درجات علم میداند و به حواشی خود براصول کافی احالت میدهد.

آغاز: هذا کلام یشتمل علی تحقیق غریب اعلم انه قدورد خبر غامض فی خلق العرش رواه فی الکافی

پایان: هذا غایة ما یصل الیه افهامنا القاصره ... و قد فصلنا الکلام بعض التفصیل فی حواشینا علی اصول الکافی فتدبر

٦۳٤ : دفتریست به قلم نستعلیق محمد حسن بن محمد ربیع (یا حاج ربیع) اشتهاردی با دو قلم تا صفحه ۲۹۵ (گ ۱۸) سورخ ۱۲۳۳ و پس از این برگ سورخ ۱۲۳۸ و با قلم ریزتر. پس از پایان فوائد حائریه حدیثی است از خصال و پس از پایان شرح خبر غامض خلق عرش داستانی به فارسی از عیسی مسیح (ع) و در پشت این برگ چند حدیث و چندبیت از سحابی استرآبادی. بر آخرین برگ اضافی پایان دفتر این رباعی دیده میشود :

آن خواجه که خویش را هلا کو میگفت	از کبر سخن به چشم و ابرو میگفت
بر کنگره سرای او فاختـــــــه‌ای	دیدم که نشسته بود و کو کو میگفت

بر پشت این برگ آخر شکل بوته گلی است بالای سربعی که هر ضلع آن جمله‌ایست و در میان سربع «یا علی» و بالای آن نوشته : شعبان ۱۲۳۸. عناوین: قرمز

قطع : رقعی ۱۰×۱۰ج : تیماجی قرمز سیر. تعداد برگها(با برگ اضافی آخر): ۱٦۵. سطور هر صفحه : ۱۲ و ۱۸. کاغذ: فرنگی سفید. شماره ثبت : ۳۱۳۳۹.

مجموعه ۲ کتاب در اصول و فقه : (عربی و فارسی)

۱ ـ معالم الدین و ملاذ المجتهدین (گ ۱ ب ـ ۸۷ ب) (عربی)

از شیخ حسن فرزند شیخ زین الدین عاملی شهید ثانی.

۲ ـ رساله عملیه (گ ۹۰ الف ـ ۱٤۰ ب) (فارسی)

طهارت و صلوة است با فروع بسیار و دقیق و اوراق آن مشوش و نامرتب صحافی شده است و شاید ناقص نیز باشد. از اول افتاده دارد.

در سبحث جماعت در واجبات غیر یوسیه (ص ۲۷٤ نسخه حاضر) سؤلف میگوید : و اما در نماز طواف واجب جد و والد سرحوسین در جواز جماعت در آن اشکال میفرسودند لکن اقوی در نظر فقیر جواز جماعت است.

آغاز سوجود : در حال غفلت آن را بجای آورد باطلست. قربت یعنی واقع ساختن آن‌فعل قربةالی‌الله پس اگر از برای خدا بجا نیاورد بلکه به جهت ریا و سمعه و نحو آن بوده باشد عملش فاسد است و معصیت نیز کرده است.

پایان سوجود : و آیا اقتداء یوسیه به جمعه جائز است یا نه. ظاهر علماء جواز آن است ... و شرط نیست اتحاد در سبب پس اقتداء کسوفین به زلزله و عکس آن جائز است بلکه (ناتمام مانده است).

٦۳٦ : دفتریست به خط نسخ قرن ۱۳ با دو قلم. رساله دوم به قلم ریزتر و سورخ ۱۲۱٥ است.

در حاشیه برگهای نیمه آخر (تمام اوراق شمارهٔ ۲) لکه های بزرگ چربی و در برگهای آخر پارگی وجود دارد.

عناوین در شمارهٔ ۱ به شنگرف است و جای عنوانها در شماره ۲ سفید گذارده شده است.

قطع: رقعی بزرگ ٥/۱٤×٥/۲۰ ج: تیماجی قرمز. تعداد برگها(با شمارش ۳ برگ سفید وسط) : ۱٤۰. سطور هر صفحه : ۱۹ و ۲۰. کاغذ : فرنگی سفید و آهار سهره‌دار. شماره ثبت : ۳۱۳٤۱.

مجموعه ٤ رساله در طلسمات ، ریاضیات وفلسفه : (فارسی)

۱ - ادعیه ، الواح و طلسمات (گ ۱ ب - ٤۲ ب)

بخشی است از کتاب یا رساله‌ای و یا جنگی است در دستور تهیه الواح و جداول و ادعیه و طلسمات و پاره‌ای اعمال غریبه، بدون عنوان، باب، فصل و مانند آن. در اواسط این بخش رساله‌ایست از شیخ بهائی در ساختن زرکاغذی (گویا کاغذ زر) یا علم قرطاس (گ ۲۷ ب - ۳۱ ب)

آغاز : بسمله الحمدلله‌الذی جعل خزائنه‌الکاف والنون ... اما بعد مختصریست در بیان ساختن زرکاغذی ... اعجاز و تأثیرات اسماء الهی در معرفت علم قرطاس بنابر استحقاق فرزند ارجمند طول‌الله عمره کلمه‌ای چند به رسم یادگار از اسرار ظاهری نماید فقیر خلق‌الله ... بهاءالدین محمد عاملی

پایان : رساله سن قول افضل‌العلماء ... شیخ بهاءالملـه ... عاملی والله اعلم بالصواب در موضوع تبدیل کاغذ به زر و سیم.نوشته‌ها و دستورهای دیگری نیز در این رساله

دیده می‌شود. در این بخش نامهایی مانند شیخ سهیل مغربی، عبدالله هلالی، محمد غزالی(۱) آمده. نویسنده. در جایی میگوید: «پس خواص سورهٔ یس مغربی بیش از این هاست. چون از استاد مرخص نبودم به همین اکتفا نمودم» و نیز میگوید: «در خصوص آیات چند مخصوص که در مربع بیاورد به مشافهه در خدمت مشایخ و حکما و استادان به این فقیر رسیده در خواص بسم‌الله ...»

آغاز موجود: بدان که این دعا نوشتن نباید و تعویذ هم نباید کرد که مقصود بر نیاید (این نسخه به قلم نسخ است)

۲ ـ هیئت، رساله در ـ (گ ۴۳ ب ـ ۷۳ ب)

از مولی علی قوشچی. (فهرست: ۱۸۲)

۳ ـ اختیارات (گ ۷۴ ب ـ ۹۳ ب)

استخراج از لوائح القمر مولی حسین کاشفی.

آغاز: بسمله این مختصریست مشتمل بر شرائط اختیارات مأخوذ از لوائح القمر من مصنفات شیخ اجل ملاحسین کاشفی ابتدا نمودن به کارها مشروطات وی پنج است ۱ ـ باید که طالع ساده برج مستقیم‌الطلوع باشد.

پایان موجود: نشاید که صاحب سهم در طالع باشد و صاحب ثانی در تاسع که خواهد زود از آن شهر بیرون رود (این نسخه به قلم شکسته نستعلیق خوب است.)

۴ ـ آغاز و انجام (گ ۹۵ الف ـ ۱۱۸ الف)

از خواجه نصیر طوسی (فهرست حاضر: ۳۵).

۶۳۹: رساله ۲ (ص ۱۰۵) کاتب تاریخ ۱۲۳۹ آورده است. عناوین: شنگرف قطع: رقعی ۱۰/۵×۱۰/۵ ج: تیماجی قرمز. تعدادبرگها: ۱۱۸. سطور هرصفحه به ترتیب: ۱۶ و ۱۹ و ۱۳ و ۱۵. کاغذ: فرنگی سفید شکری آهار مهره شده. شماره ثبت: ۳۱۳۴۴.

مجموعه ۲ رساله در پزشکی: (عربی)

۱ ـ الرسالة‌الذهبیه (گ ۱ الف ـ ۱۵ الف)

رساله طبی منسوب به امام علی‌بن موسی‌الرضا علیه‌السلام مطابق روایت مجلسی در این نسخه به خط نستعلیق متوسط است.

دفتریست به چند قلم نسخ و نستعلیق و شکسته نستعلیق از قرن ۱۳. در ذیل

---

۱ — دراین‌جا دوبیت را از محمد غزالی میآورد.

بحارالانوار با مقدمه و شرح مجلسی بر آن. این نسخه از آغاز افتاده دارد.

آغاز: بهذین السندین قال موسی بن علی بن جابر السلامی اخبرنی الشیخ ... یحیی بن محمد بن علیان الخازن ادام الله توفیقه

پایان: فان الله یعطی العافیه لمن یشاء و یمنحها ایاه والحمدلله رب العالمین ... تاریخ کتابته ۱۲۳۴

۲ ـ شرح رساله ذهبیه (گ ۱۰ الف ـ ۳۳ ب)

شرح و بیان مولی محمد باقر مجلسی است بر آن رساله. در پایان شرح، مجلسی مطلبی را که در برخی از نسخه‌های ذهبیه است نقل و بر آن اعتراض فقهی میکند. مراجعه به آن خالی از فائدتی نیست.

آغاز: ولنوضح بعض ما اشتبه علی الناظر فیها. قوله علی مثال الملک بالضم

پایان موجود: و علی الاخیر یمکن ان یقرأ علی بناء المجهول علی الحذف والایصال

۶۴۰: دفتریست با دو قلم نسخ مورخ ۱۲۳۴. عناوین: شنگرف

قطع: رقعی ۱۴×۲۰ ج: تیماج قرمز یکلا. تعداد برگها: ۳۳. سطور هر صفحه ۱۴ و ۱۷. کاغذ: فرنگی نخودی رنگ. شماره ثبت: ۳۱۳۴۵.

مجموعه ۲ رساله در هیئت وجغرافیا: (فارسی و عربی)

۱ ـ ابعاد و اجرام (گ ۱ الف ـ ۹۵ ب) (فارسی)

از عبدالعلی بیرجندی در یک مقدمه و ۲ مقاله و خاتمه و در دیباجه آن از غیاث‌الدین حبیب‌الله صدراعظم صفوی یاد شده است.

در مقاله نخست (که در مساحات اقالیم است) نام بلاد روی زمین یاد شده است.

فهرست ۶: ۱۱۲، ۲: ۳۷۶ (۱) و ۱۹۹: ۴۱۸

آغاز: بسمله ... الحمدلله الذی زین السماء الدنیا بزینة الکواکب ... بر ضمیر منیر ارباب فطنت ... واضح و لایحست

پایان: و از اول شب اگر از بروج اسفل بود ولله الحمد والمنه فی البدایه والنهایه ... ما تعاقب اللیالی والایام علی ید الضعیف النحیف (نام کاتب در این برگ بر اثر وصالی خوانده نمیشود و از این گذشته برگ آخر به جای برگ ۵۵ (ص ۱۰۹ ـ ۱۱۰) صحافی و شماره‌خورده بوده است.)

---

۱ ــ این رساله در ج ۶ به نام مساحت سطوح اجسام و در ج ۲ به نام صور اقالیم معرفی شده و در هیچیک نام مؤلف یاد نشده است.

۲ - تشریح الافلاك (گ ٥٥ ب - ٧٤ ب) (عربی)

از شیخ بهاءالدین عاملی (م - ۱۰۳۱).

حواشی (۱) محققانه‌ای بر این رساله هست که با نشان منه (از مؤلف) و یا با نشان صدر و یا «ص» دیده میشود (فهرست ۱۹ : ۱۵۹، ۳٦٠)

آغاز: بسمله ربنا ما خلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار

پایان: ولم تنتبه له طوارق الحدثان والحمدلله رب العالمین والصلوة علی ...محمد و آله الطیبین الطاهرین ... قد فرغ من تسوید هذه الرسالة الوجیزه المکنونه بدرر الالفاظ ... المسماه بتشریح الافلاك اقل خلق الله محمد هادی ... فی بلدة محروسة اصفهان یوم الاربعاء ... من السنه الرابعه من العشرة الثامنه بعد الالف من الهجرة النبویه ... حمدا ابدا دائما کثیرا

٦٤۱ : مجموعه‌ایست به قلم نستعلیق حدود ۱۰۰۰ و نسخ محمد هادی مورخ ۱۰۷٤. بر پشت برگ نخست چند تملك است از آن جمله تملك علاءالملك بن علی ملك با تاریخ حدود یکهزار (دهگان آن به درستی خوانده نمیشود) و با یك مهر بیضی بزرگ که در وسط آن «غلام شاه ولایت علاءالملك» بخوبی خوانده میشود. داخل جلد اشعاریست به ترکی ازمحمد تقی. بر همین برگ نام کتاب چنین نوشته است : «جلد هفتم حبیب السیر عجائب المخلوقات». در حاشیه چند برگ رساله شماره یکم و نیز چند بیت به ترکی نوشته است.

عناوین در رساله شمارهٔ ۲ شنگرف و در رساله شماره یکم سفید گذارده شده است.

قطع : رقعی ٥/۱٠ × ۲٠ ج : تیماجی مشکی رنگ. تعداد برگها: ٧٤. سطور هر صفحه: ۲۳ و ۱۲. کاغذ : اصفهانی شکری رنگ (سیر و کم رنگ). شماره ثبت : ۳۱۳٤٦.

مجموعه ٥ رساله در ریاضیات ، اعتقادات ، ادب و تاریخ : (عربی و فارسی)

۱ - تلخیص المفتاح (گ ۱ ب - ۱۸ ب) (عربی)

از غیاث الدین جمشید کاشانی. مشتمل بر ۳٠ فصل.

فهرست ۱۹ :

نسخه حاضر ناتمام است و پایان موجود تا اواخر فصل ۲٧ «فیمایتوقف علیه الشروع فی المسائل الست الجبریه» است.

---

۱ — در کنار نخستین صفحات چند حاشیه تحقیقی است از شیخ بهائی و از آن جمله یکی که تحقیق زبان شناسی است به نقل از بیرونی اینك نقل میگردد :

«قد عرف بعضهم الفلك بانه جسم اثیری ذونفس غیرنورانی یدور حول عالم العناصر ...و هو ماخوذ من فلکة الدولاب والمعزل ... قال الشیخ ابوریحان البیرونی العرب والفرس سلکوافی تسمیة السماء مسلکا و احدا فالعرب سموه فلکا تشبیها بفلکة الدولاب فی الدوران علی محور و قطبین والفرس سموه آسمان تشبیها بالرحی فان آس بلغتهم الرحی و مان دال علی الشبیه . منه»

۲ ـ الباب‌الحادی عشر (گ ۲۰ ب ـ ۲۵ الف) (عربی)

از علامه حلی حسن بن یوسف (م ـ ۷۲٦).
فهرست ٥ : ۳۱، ۲۸ و ۹ : ۱۷۸ ذریعه ۳ : ٥ و ۱۳۹ : ۱۲۳

۳ ـ المثلثات = المثلث، کتاب ـ (گ ۲٥ ب ـ ۳۰ ب)

از قطرب بن احمد بصری (۱).
آغاز: بسمله قال الشیخ الامام قدوة الفضلا ... قطرب‌بن‌احمد البصری ... هذا کتاب المثلث تالفه علی اسماء متفقه کتابته و مختلفه معناه علی‌الوجوه‌الثلث ... الغمر

٤ ـ ترجمة‌المسار والاحزان (گ ۳۰ ب ـ ٦٥ الف) (فارسی)

از سید اسدالله حسینی‌المرعشی شهیر به شاه‌میر. ترجمه رساله مسارالشیعه شیخ مفید. تا این زمان نسخه‌ای دیگر از این رساله نمی‌شناسیم. مرحوم آقای حاج شیخ آقا بزرگ در طبقات اعلام‌الشیعه (قرن ۱۰) از او (به نقل از عالم آرای عباسی) یاد کند و گوید وی از شاگردان محقق کرکی بود و پس از عزل غیاث‌الدین منصور منصب صدارت یافت و کتابخانه‌ای شامل ۱۲ هزار جلد کتاب داشت. در هیچ مرجعی به تألیفی از او اشارت نشده است.
طبقات (قرن ۱۰): ۲۰ و ذریعه ۲٦ : ۲۰۲ ـ ۲۰۳.
آغاز: ابتدأ و اقول و تقریری بسم‌الله‌الرحمان‌الرحیم واردفه واصدره غبة بتحریری الحمدلله‌الصمدالمنعم ... فاقول هذه تبصرة للناظرین ... و ترجمه موجزه رائقة فائقه شایقه‌لایقه للرساله‌المسمی بمسارالشیعه ... للشیخ‌الاجل ... محمدبن احمدالمفید؟ ... وسمیته‌بترجمة‌المسار والاحزان لطائفه‌اهل‌الایمان ... وکتبها و حررها اسدالله‌الحسینی‌المرعشی‌الشهیر به شاه‌میر ... ماه رمضان در حدیث شریف ... منقول است که سید شهور است.
پایان: وانعام فرماید مسئول و مامول او را انشاءالله تعالی اللهم اجعلنا من‌الفائزین... رب اختم لی‌بالخیر والحسنی والبرکه والیمین

٥ ـ اختیارات ایام (گ ٦٥ الف ـ ٦۸ الف) (فارسی)

اختیارات خوب و بد روزهای سال به نقل از امام صادق علیه‌السلام.
آغاز: اختیارات ایام و تمییز ممدوح از مذموم و صالح از فاسد. درکتاب‌المجموع الرائق فی ازهارالحدائق منقول است از امام جعفربن محمدالصادق‌علیه‌السلام ... که روز اول ماه روزیست که خلق کرده الله تعالی

۱ـ رجوع شود به فرهنگنامه‌های‌عربی به فارسی از منزوی

پایان : روز سی‌ام روزیست ممتاز و برگزیده ... هر طلبی که بکنند در این روز به‌مقصود برسند هر چه گم شود یافت شود به زودی انشاءالله تعالی

۶٤۹ : دفتریست به خط‌نستعلیق و نسخ با چند قلم از قرن ۱۱.

در ذیل رساله شماره٤ تاریخ ۱۰۱۱ دیده می‌شود با تملک محمد اشرف حسنی‌سمنانی. برپشت برگ اول، چند یادداشت و چند مهر «سیدعلی موسوی» دیده می‌شود. در برگ اضافی پس از شماره۱ چند یادداشت لغوی و ادبی و چند بیت شعر از عرفی و غیره هست از آن‌جمله سه بیت شعر زیر از محمد جان طباطبائی با خط نستعلیق او دیده میشود:

رنگین داسان تر از لعل تو جلاد نیست — خونین پیکان تراز چشم تو صیاد نیست
بیهده‌گرد آن سری کز تو نه درگردشست — هرزه درای آن دلی کز توبه فریاد نیست
بیش‌گریزان مشو کز الم دوریت — جسم ضعیفم دگر قابل ابعاد نیست

بالای صفحه ۴۰ و ٤۸ دوبیت شعر از عرفی نقل شده است. عناوین: شنگرف

قطع : رقعی ۸/۵×۱۶/۵. ج: تیماجی مشکی. تعداد برگ : ۶۸.سطور هرصفحه : ۱۵. کاغذ: اصفهانی شکری رنگ. شماره‌ثبت: ۳۱۳۵٤ .

مجموعه ۲ کتاب طبی : (فارسی)

۱ — مفتاح‌الشفاء (گ ۱ ب — ۱۷۶ب)

از فیض‌الله عصاره پزشک و ستاره شناس که درقرن ۱۱ با فتحعلی خان پسر واختشوخان حاکم شوشتر (۱) معاصر بود و تألیف این کتاب را به اشارت او انجام داد.

این کتاب ترجمه احادیث طبی ائمه(ع) است از مآخذ مختلف (بدون ذکر مأخذغالباً) نخست متن حدیث و سپس ترجمه آن را می‌آورد. در دیباجه نسخه نام مؤلف وکتاب و فتحعلی‌خان یاد شده.

این کتاب مبتنی است بر یک مقدمه— در تعریف طب و بیان موضوع، اقسام و غایت آن— وپنج باب و خاتمه (درعوذات و رقیات متفرقه).

باب اول درحفظ صحت به قول کلی (در ۶ فصل و درفصل سوم به بیان.لزوم‌تحرکات بدنی و زیان بخش بودن بیکاری و سکونت می‌پردازد.)

---

۱ - بعد از وفات واختشو خان حکومت شوشتر به‌فتحعلی‌خان رسید (تذکرهٔشوشتر:۵۶). دیگرآخوند مولانا فیض‌الله عصاره و او درفن طب و نجوم مسلم بود و رساله طب‌الائمه رابا ذهبیه... حسب‌الاشاره فتح علی خان ترجمه نمود و مبلغ کمال مولانا از آن ترجمه‌معلوم میشود. (همان مدرك: ٦٤)

باب دوم در ازاله امراض به قول کلی و استشفاء به عوذات و ادعیه و قرآن کریم (۱۰ فصل).

باب سوم ادویه و اغذیه مفرده و مرکبه است در دوسطلب. در مطلب اول ادویه مفرده به ترتیب الفباء (از اترج تا هندباء).

باب چهارم در امراض مختصه به عضوی از اعضاء بدن.

باب پنجم در امراض غیر مختص به عضوی (در چهارفصل).

ذریعه٤ : ۲۰۵ تذکرهٔ شوشتر :۵۸. دانشگاه ٤ : ۷۳٦ (ترجمهٔ طب الائمه) فهرست کتابخانه آیةالله مرعشی قم۱۳ : ۱۲۲

آغاز: بسمله، شیرین کاران شربتخانه سخن‌آرائی که از بادام اشارات و پسته عبارات... اما بعد چون نواب مفاخر انتساب... خان عالیشان معدلت نشان فتحعلی‌خان... همواره‌مطمح نظر و نصب‌العین ضمیر انورش آنست که متصدی امری شود... اقتضای‌آن نمود که کتابی سخت ترتیب یابد مشتمل بر آن احادیث و ترجمه آن... که هم عربی مستفید بشود و هم فارسی مستفیض گردد. آنچه از نکات و دقائق به خاطر رسید برآن مستزاد ساخت.

پایان: واذا بلغ المرام الی هذا المقام فلنختم الکلام حامدین‌لله و علی‌عترته‌الطاهرین الکرام.

۲ — ترجمه‌الرسالةالمذهبه (گ ۷٦ب تا ۲۰٦ب)

از فیض‌الله عصاره شوشتری مترجم طب‌الائمه (=رساله پیشین). وی در مقدمه این‌رساله میگوید: «چون به بیان توفیقات سبحانی... ترجمه طب‌الائمه حلیه‌اتمام... پذیرفت ثانیاًامر والا... زینت صدور... یافت که این حقیر ... رساله مذهبه که امام به حق... به جهت مأمون حسب الالتماس او به سبیل وصیت نوشته ترجمه نماید...»

مؤلف در فصل اول متن رساله را و در فصل دوم ترجمه آن را میآورد.

ذریعه:۳ : ۱۰ دانشگاهٔ ٤ : ۷۳۵ منزوی ۱ : ٤۹۹

آغاز: بسمله حمد بی‌قیاس و سپاس ستوده اساس... اما بعد...

پایان: را وی‌گفته چون این رساله از حضرت... به مأمون رسید... او را غایت فرح‌و سرور روی‌داد و فرمود آن را به‌آب طلابنویسند و به رساله مذهب موسوم سازند. تمت.

٦۵۷ : دفتریست به قلم نسخ قرن ۱۲ یا اول ۱۳. در اول و آخر نسخه چند یادداشت پزشکی و نیز چند تملک و مهر از آن جمله تملک و مهر علی‌بن محمدالثقفی دیده میشود. عناوین شنگرف.

قطع: رقعی ۱۲ × ۹/۵ ج: تیماجی‌قهوه‌ای‌عطف وحاشیه‌وصالی شده. تعداد برگها : ۲۰٦ . سطور هرصفحه: ۱۷ . کاغذ: فرنگی نخودی رنگ آهار مهره شده. شماره ثبت : ۳۱۳٦۲ .

مجموعه‌رساله در هیئت و نجوم : (عربی)

۱ - تحریر اکر تئوذوسیوس (گ ۱ ب - ٤٤ ب)

از خواجه نصیر طوسی. درکنار برگ ۲ الف سطوری که از نسخه ساقط شده با قلم درشت‌تر استدراك شده است. این سطور چنین شروع میشود : مقدمه فی‌الاکرلثاوذوسیوس یحتاج الیها فی‌ی من الثالثه

آغاز: بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین ... کتاب الاکرلثاوذوسیوس وهو ثلث مقالات

پایان: یشبه‌قوس ه زوذلک مااردنا. تمت‌المقاله‌الثالثه‌وبتمامهاتم کتاب‌الاکرلثاوذوسیوس بعون‌الله و حسن توفیقه

۲ - تحریر کتاب‌المناظرلاقلیدس‌الصوری (گ ٤٥ ب - ٦۳ الف)

از خواجه نصیرالدین طوسی.

آغاز: بسمله تحریر کتاب‌المناظر ... و هو اربعه وستون شکلا. صدرالکتاب العین تحدث باستمداد من‌الاجرام‌النیره فی‌الجسم‌الشفاف

پایان : فاذن‌الاضلاع متساویه فی‌الرؤیه و ذلک ما اردناه تم‌الکتاب

۳ - تعلیق (یا زیادة) کتاب‌المناظر (گ ٦۳ ب - ٦٤ الف)

این تعلیق در اصلاح کندی است. در آغاز نسخه پس از بسمله آمده : قال یعقوب بن الکندی‌فی‌اصلاحه لهذا الکتاب فی شکل ... الاقدارالمساویه‌الحرکه ...

این مطلب متعلق به شکل ٦. است که درباره اقدار متساویه است. این تعلیق از یعقوب‌بن‌اسحاق کندی در غالب نسخ نیست و نام کندی به عنوان اصلاح کننده مناظر دیده نشده است. در اواخر تعلیق آمده : و قال فی مسالک (ساکل) العلامات التی علی خط مستقیم

٤ - تحریر رساله فی انعطاف الشعاع و انعکاسه (گ ٦٤ ب - ٦٦ ب)

از خواجه نصیر طوسی .

آغاز: بسمله هذه رساله فی‌انعطاف الشعاع ... للمحقق نصیرالدین محمدالطوسی. مباحث انعکاس‌الشعاعات ... مبنیه علی مقدمات

پایان : یکون ذلک‌الموضع علی وضع خاص من ذی‌الشعاع و ذلک ما اردناه تمت .

۵ - تحریراکرمانالاووس (گ ٦۷ الف - ٦۸ الف)

- اصلاح اشکال مقاله ثالث اکرمانا لاووس از محیی‌الدین مغربی. در ترجمه حال او

از این اثر او با عنوان اصلاح اشکال مقاله ثالث یاد شده و تحریر اکرمانالاووس در تراجم از برای او ننوشته‌اند، اما نسخه حاضر از نسخه تحریر او نقل شده است. (آثار و احوال خواجه ازمدرس رضوی باب ۲ : ۲۳۷).

آغاز: نقل من‌المنقول من تحریر مولانا محیی‌الدین مغربی قبل‌الخوض فی ذکر اشکال المقالة‌الثالثه من اکر مانالاووس فی‌الاشکال الکریه اذکر اولاالمقدمات التی قدمهاالحکیم الفاضل بطلمیوس للشکل‌الملقب بالقطاع لیهون علی‌الناظر ویتصور دعواه و هیهنا هی‌المقدمة الاولی.

پایان: و هوالمطلوب تمت‌المقدمات‌الاربعه الموقوفه علیهم بالمقالة‌الثالثه من کتاب مانالاووس والحمدلله اولا و آخر او ظاهرا و باطنا

۶ - تحریر کتاب‌المأخوذات (گ ۶۸ ب - ۷۸ ب)

از اصول هندسه تألیف ارشمیدس، ترجمه ثابت‌وتحریر خواجه نصیر طوسی. (آثار واحوال خواجه چاپ ۲ : ۳۵۴) خواجه نصیر به دلیل دشواری‌هایی که در این مقاله بوده در موارد لازم شرحهایی تعلیق‌مانند افزوده.

آغاز: بسمله تحریرکتاب مأخوذات ارشمیدس ترجمه ثابت بن قره تفسیر الاستاد المختص ابی‌الحسن علی بن احمدالنسوی. قال‌الاستاد هذه مقاله منسوبة الی ارشمیدس فیها اشکال خمسه قلیله‌العدد کثیرة‌الفوائد ... یلزم قرائتها فیمابین کتاب اوقلیدس و المجسطی

پایان: و قدتبین ذلک فی‌الشکل‌الثالث من‌المقالة‌الثالثه من اصول اوقلیدس و ذلک ما اردناه

۷ - تکسیرالدائره ، مقالة ارشمیدس فی - (گ ۷۸ ب - ۸۴ الف)

از تحریرات خواجه نصیر است که آن را به دنبال تحریرالکره والاسطوانه آورده است و در مقدمه شرح‌الکره والاسطوانه در بارهٔ این مقاله سخن میگوید.

(آثار و احوال خواجه نصیر طوسی چاپ ۲ : ۳۶۱ - ۳۶۲)

آغاز: مقاله ارشمیدس فی تکسیرالدائره و هی ثلثة اشکال

پایان: بل نسبة اربع عشر الی احد عشر و ذلک مااردناه و هذا تمام‌القول فی تکسیرالدائره و لنقطع الکلام حامدین‌لله علی حسن توفیقه

۸ - تحریر کتاب ظاهرات‌الفلک (گ ۸۴ ب - ۱۰۷ الف)

ظاهرات‌الفلک ترجمه ثابت بن قره است و اصل کتاب تألیف اقلیدس.به دست خواجه طوسی تحریر شده و مشتمل است بر ۲۳ شکل و در آغاز نسخه آمده که در برخی از نسخ تعداد اشکال ۲۵ است.

مرحوم مدرس رضوی پس از نقل مطلب بالا میگوید : «و فعلا دو شکل از آن بیش نیست» که به نظر میرسد سهوالقلم است. (آثار و احوال خواجه از مدرس رضوی (چاپ ۲) : ۳٦۰)

آغاز: بسمله کتاب ظاهرات‌الفلک لاقلیدس ثلثه و عشرون شکلا ... یقول محـــرر هذاالکتاب ... لم یقع الی من‌الکتاب غیر نسخه فی غایة‌السقم و شرح‌النیریزی له ایضا سقیم جدا ... و فی نیتی ان اصلح خللها ان عثرت علی نسخه صحیحه ... صدرالکتاب قال لان‌الثوابت یطلع دائماً من مواضع

پایان: الظاهروالبرهان والکل کماسر. تم‌الکتاب بعون‌الملک‌الوهاب

۹ ـ تحریر کتاب جرمی‌النیرین (گ ۱۰۷ ب - ۱۱۸ ب)

از خواجه طوسی. اصل کتاب از ارسطوخس و دارای ۱٦ شکل است (در برخـــی از مراجع ۱۷ شکل) (آثار و احوال خواجه (چاپ ۲) : ۳۵۸)

آغاز: بسمله کتاب ارسطوخس فی جرمی‌النیرین ستة عشر شکلا . نضع ان‌القمر یقبل الضوء من‌الشمس و ان قدرالارض عند فلک‌البروج

پایان: اصغر من نسبة ۲ الی ٤ ۱ اعنی من نسبة ثلثه الی‌الواحد و ذلک ما اردناه . تمت‌الرساله

٦۵۸ : دفتریست به قلم نستعلیق قرن ۱۱ (یا اواخر قرن ۱۰). بر یک برگ اضافی اول دفتر چند تملک و مهر است از ابوتراب فیضی، محمد بن هادی ابوترابی‌الفیضی، محمدرضا بن محمد و نیز تملک فرهاد میرزا که می‌نویسد آن را در ۱۲۹۳ در فین کاشان به وقت رفتن به مملکت فارس خریدم. درکنار این برگ فهرست تحریرات مندرج دراین مجموعه با خط نستعلیق خوب‌نوشته شده است. اشکال به‌شنگرف

قطع : رقعی ۱۲ × ۱۹ ج : تیماجی‌قرمز یک‌لا و فرسوده . برگها : ۱۱۸. سطور هـر صفحه : ۱۵ . کاغذ : اصفهانی شکری رنگ . شماره ثبت : ۳۱۳٦۳.

مجموعه ۳ رساله درعقائد شیعه: (عربی)

۱ـ الایضاح (گ۱ ب - ۸۷ الف) (عربی)

ازفضل بن شاذان قمی نیشابوری (م- ۲٦۰).

مرحوم استاد محدث ارموی این کتاب را براساس چندین نسخه به چاپ تحقیقی‌رسانیده و ازاین نسخه نیز در تصحیح متن آن سود برده است .

مقدمه کتاب الایضاح به تحقیق مرحوم استاد جلال‌الدین محدث ارموی.

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی خلق‌السموات والارض .

پایان: فالحمدلله الذی بصرنا ماجهلتم و عرفنا ماجحدتم به وله‌المزید بذلک فالحمدلله کثیرا... تم‌الکتاب بتوفیق من‌الله تعالی .

۲- احادیث درپند وموعظه (گ۸۷ ب- ۹۰ الت)

چند حدیث است از امیرالمؤمنین علی‌علیه‌السلام و امام باقر (ع) امام صادق(ع) و حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها. در بالای صفحه اول نسخه با قرمز چنین نگاشته است :

«کلام لامیرالمؤمنین علی‌بن ابی‌طالب صلوات‌الله علیه» .

۳ - رساله المعتمدمن مذهب الشیعةالامامیة (گ. ۹ب- ۱۰۷ الف)

رساله‌ایست در عقائد دارای۱ ۲ فصل و دور نیست (باتوجه به دیباجه) نام آن «المعتمدمن مذهب الشیعة الامامیه» باشد. مؤلف در دیباجه چنین آرد: «ان‌الذی بعث علی سطر هذا الاوراق بالتخصیص امتثال رسم‌من‌احب اجابته... و هوالاخ فی‌الله تعالی محمدبن عبدالله الاسدی المونس فی‌بدرالغربه... متوخیا فیماالتمس المعتمدمن‌مذهب‌الشیعه‌الامامیه»

فهرست فصول کتاب ازاین قرار است :

۱ - فی‌اقامةالبرهان علی وجود مؤثر ازلی قادر

۲ - فی‌انه تعالی باق سرمدی

۳ - فی‌انه تعالی لیس بمتحیز ولا فی‌جهه

٤ - فی‌انه غیر مرئی

٥ - فی‌انه تعالی قادرعلی کل مقدور و عالم بکل معلوم

۱۱ - فی‌انه تعالی واحد

۱٤ - فی‌خلق‌الاعمال

۱٦ - فی‌انقطاع التکلیف

۱۷ - فی‌النبوة

۱۹ - فی‌الامامة

۲۰ - فی‌الامر بالمعروف والنهی‌عن المنکر

۲۱ - فی‌الاجال و الارزاق

مؤلف از شیخ ابوجعفر محمدبن حسن‌طوسی و از موفق بن‌احمد خوارزمی (م—۵۶۸) یاد میکند . در پایان فصل ۱۹ در ضمن سخن از «مهدی‌علیه‌السلام» حدیث ام‌سلمه را ازصحیح ترمذی نقل میکند و میگوید در آن کتاب بیش از یکصد حدیث دربارهٔ مهدی گردآوری شده است و نیز می‌گوید: بعض افاضل نیز کتابی در اخبار مهدی پرداخته است .

درپایان‌فصل ۱٤ می‌گوید: «ولی فیما یتعلق بهذه‌المسئله مسئلتان مفردتان تاتیان‌علی کثیر من‌نکت هذه المسئله من‌ارادهما وقف علیهما».

آغاز: بسمله الحمدلله الذی عجزت العقول عن ان‌تدرك کنه معرفته... و بعد فان احق ما تصرف الیه الهمم بالاهتمام هوالتوجه نحواسرار علم‌الکلام و قداستخرت‌الله‌تعالی وکتبت کتاباً مشتملا علی شریف‌المقاصد

پایان: هذاآخرما اردنا من‌الفصول و تفصیل الکلام وحسبناالله ونعم‌الوکیل...ولاحول ولاقوة‌الابالله‌العلی‌العظیم (این نسخه ناقص و اوراق آن آشفته است وبرگ‌آخربه دنبال‌ص۱۹۵ است (فصل ۲۰ فی‌الامربالمعروف)

۶۶۰ : مجموعه‌ایست به خط نسخ قرن ۱۱. برکنار برگهای نسخه نوشته‌هایی است با خط متوسط به نظم ونثر فارسی و ترکی. از آن جمله چند بیت است در مدح کلبعلی خان خلج که برکه‌ای را تأسیس کرده است :

امر عالی شد به معماران برای برکــه‌ای

تا از و یابد تمتع ساکن وادی السبیــل

حاشیه بسیاری از برگها سراسر وصالی شده است .

قطع: رقعی۱۲×۱٦ج: تیماجی‌مشکی رنگ. برگها: ۱۰۷. سطورهرصفحه: ۱۵. کاغذ اصفهانی شکری. بشماره ثبت: ۳۱۱٦۵ .

مجموعه دوکتاب در ترجمه و رجال : (عربی)

۱ - لؤلؤة‌البحرین (گ ۱ ب-۱۰۸ ب)

از شیخ یوسف بن احمد درازی بحرانی (م - ۱۱۸٦).

این کتاب با تحقیق و حواشی سید محمدصادق بحرالعلوم در مطبعة‌النعمان نجف به چاپ رسیده است. فهرست : حاضر۲۹۲

آغاز: الحمدلله‌الذی جعلنا من اهل‌الروایه

پایان: و یعظم لها فی صدورالراغبین وکتب‌الفقیر ... یوسف بن احمد ... السنه الثانیه والثمانین بعدالمائه والالف ... وکان ذلک فی کربلا ... قد فرغ من تسوید هذاالکتاب العبد ... ابوالقاسم بن اخند ملاعلی ریزی ... ۱۲٦۰

۲ ـ امل‌الآمل (گ ۱۱۰ ب ـ ۲۲۰ الف)

از شیخ محمد بن حسن‌الحر العاملی (م ۱۱۰٤)

این کتاب در دو بخش است: علماء جبل عامل وعلماء متأخر از شیخ طوسی و نسخه حاضر شامل هر دو بخش است. این کتاب با تصحیح وحواشی سید احمد حسینی(اشکوری) در بغدادبه چاپ رسیده است.

آغاز بخش اول: الحمدلله منتهی امل‌الاملین

آغاز بخش دوم: القسم‌الثانی فی ذکرما یحضرنی من اسماء علمائنا المتأخرین عن‌الشیخ

پایان: علی انی انما جمعت قلیلا من کثیر و شر ذمه من جم غفیر و قد فرغت من‌تألیفه فی اول شهر محرم‌الحرام ۱۰٥۹

٦٦۲: مجموعه‌ایست به خط نسخ ابوالقاسم بن اخند ملاعلی ریزی مورخ ۱۲٦۰.
این کتاب در تملک فرهاد میرزا بوده و خط او بر پشت برگ نخست‌کتاب دیده میشود. در کنار صفحه ۱٤۹ (برگ ۷٥ ب) حاشیه‌ای به خط شکسته نستعلیق زیبای عبدالعلی میرزاعبدی نعمةاللهی فرزند فرهاد میرزا دیده میشودکه مؤلف لؤلؤةالبحرین را در نقل مطلبی از فهرست شیخ ـ در ترجمه علم‌الهدی آنجا که میگوید: بیشتر مؤلفات او را بر او خواندم ـ متهم به سهو کرده است. با دقت مختصر معلوم گردید عبدالعلی میرزا خود دچار خطا شده است و «فهرست شیخ» راکه مدرك صاحب لؤلؤةالبحرین است، فهرست منتجب‌الدین پنداشته و با توجه به فاصلهٔ زمانی (در حدود ۲ قرن) موجود در میان منتجب‌الدین و سید مرتضی بر صاحب لؤلؤة خرده می‌گیردکه چگونه وی به این فاصلهٔ زمانی توجه نکرده است(۱).

قطع: خشتی (وزیری کوچک) ۱٥×۲۱ ج: تیماجی قرمز. تعداد برگها: ۲۲۰.

---

۱ ـ خطای دیگر در نوشته عبدالعلی میرزا آنست که سهو مزبور اگر هست‌در مدرك مؤلف لؤلؤه است نه در نوشتهٔ او.

سطور هر صفحه : ۱۹، ۲۰ کاغذ : فرنگی آهار مهره شده . شماره ثبت : ۳۱۳۷۷

مجموعه ۲ کتاب در حدیث : (عربی)

۱ ـ ثواب‌الاعمال (گ ۱ ب ـ ۱۰۲ ب)

از محمد بن علی بن بابویه صدوق قمی (م ۳۸۱)

ذریعه ۵ : ۱۸

۲ ـ عقاب‌الاعمال (۱۰۳ ب ـ ۲۱۸ الف)

از شیخ صدوق محمد بن علی بن بابویه

ذریعه ۱۵ : ۲۸۰

۶۶۳ : مجموعه‌ایست به قلم نسخ علی‌اکبر بن حسنی ده ماضی‌مورخ ۱۰۷۱. در کنار صفحات استدراك برخی از سقطات و توضیح برخی از کلمات و لغات به خط کاتب دیده میشود. بر یک برگ اضافی اول دفتر چند یادداشت لغوی دیده میشود.

عناوین : شنگرف

قطع : رقعی‌بزرگ ۱۳ × ۲۰ ج : تیماجی قرمز . تعداد برگ‌ها : ۲۱۸. سطور هر صفحه : ۱۶ . کاغذ : اصفهانی شکری رنگ . شماره ثبت : ۳۱۳۶۸.

مجموعه ۳ کتاب در تاریخ و حدیث و معارف : (عربی)

۱ ـ اثبات‌الوصية (گ ۱ ب ـ ۱۲۷ ب)

از علی بن حسین مسعودی (م ـ ۳٤٦)

الذریعه ۱ : ۱۱۰

۲ ـ شرح قصیده‌عینیه حمیریه (گ ۱۲۹ ب ـ ۱۰۰ الف)

شرح کمال‌الدین محمد بن معین‌الدین فسوی زنده در اواسط قرن ۱۲ (زیرا تألیف کتاب حاضر در ۱۱۱۵ و نسخه دانشگاه که بر شارح خوانده شده در ۱۱٤۸ به پایان رسیده است)

بر قصیده عینیه سید اسماعیل حمیری (م - ۱۷۹ یا ۱۷۳).

فسوی در آغاز این شرح دو تلویح دارد و در تلویح نخست به ترجمه حال سراینده قصیده پرداخته و سپس (در تلویح دوم) روایاتی را که در بارهٔ این قصیده از حضرات معصومین نقل شده می‌آورد(۱).

در کنار صفحات این شرح، ترجمه منظوم قصیده حمیری که ترجمه بیت به بیت عینیه و در عین حال بسیار پخته و لطیف است (۲) با قلم دیگر نوشته است. به نوشتهٔ صاحب ذریعه

---

۱ - در تلویح اول داستان استبصار حمیری و بازگشت او را از کیسانیه پس از حضور یافتن امام جعفرالصادق علیه‌السلام برای عیادت او و سرودن شعر «تجعفرت بسم الله والله اکبر...» و در تلویح دوم رؤیای امام علی‌الرضا علیه‌السلام را که بسیار جالب و مهم است آورده است.

۲ - اینک متن آن منظومه:

یار درکهسار دارد خانه‌ای	بی‌نشان زآبادی و ویرانه‌ای
مرغ را آنجا نمی‌افتد گذار	شیر می‌ترسد از آن، روباه‌وار
در زمینی کاندر آن، غمخوار جان	نیست جز ماری به خاك آن نهان
ابلقی کز وی هراسان است اجل	زهر در هر نیش آن دارد محل
چون به آنجا ناقه را واداشتم	چشم را سرچشمه‌ای انگاشتم
یادم آمد صحبت آن دلفروز	با دل غمگین شبی بردم به روز
گوئیا بود از غم آن سرو ناز	زآتش هجران جگر اندر گداز
بس عجب دارم زقومی کامدند	پیش احمد حرف بی وجهی زدند
جملگی گفتند کای خیرالوری	کاش گویی کیست ما را پیشوا
گفت گر روشن نمایم شرح حال	میکنید از بهر مهر جاه و سال
همچو نادانان گوساله پرست	ترك هارون پس نگفتن بهتر است
باز در تصریح مطلب ذوالجلال	کردش آخر، امر واجب امتثال
گفت میگو ورنه پیغمبر نه‌ای	حق نگهدارت ز هر بیگانه‌ای
خطبه خواند از بهر آن امر جلی	ظاهر اندر دست او دست علی
هر که را من پیشوایم هست او	مقتدا، پس جمله گردندانند رو
صاحب حوضی است آن خیرالانام	طول و عرضش از یمن تاملك شام

بقیه پاورقی صفحهٔ بعد

رحمةالله علیه ترجمه منظوم قصیده در پایان جلد عاشر بحارالانوار (چاپ سنگی) به چاپ رسیده و این بنده درچندچاپ سنگی جلد ۱۰ را بررسی کردم وآن‌رانیافتم (به نظرمیرسد جستجوی بیشتری باید). در هر حال نام‌سرایندهٔ ترجمه پارسی هنوز دانسته نیست.

ترجمهٔ کمال الدین محمدفسوی درطبقات اعلام‌الشیعه(اللئالی المنتشره ـ قرن ۱۲) : ۶۱۸ آورده شده‌است. ونیز رجوع شودبه:

ذریعه ۱۴ : ۱۱ ، ۱۷ : ۱۲۲ فهرست دانشگاه ۱۶ : ۴۸۷

آغاز: بسمله اما بعد حمدالله رب‌العالمین الاحدالصمد ... فیقول افقرالمذنبین ... محمدالمدعو کمال‌الدین بن محمدالمدعو معین‌الدین‌الفسوی ... هذا کلام علی سبیل‌الاختصار فی شرح‌القصیده ... التی نظمهاالشاعرالمصقع... اسماعیل بن محمد بن یزید ... و رایت ان

نقل از صفحهٔ قبل

رایتی برپا بود بهر نجات — حوض چون گردد پر از آب حیات
ساغرش پر از می به شبهه است — ساقیش مرد گشاده جبهه است
غیر را محروم سازد بوتراب — چون کنی دور اشترکر را ز آب
چون مخالف را شود آنجا ورود — بشنود دشنام، برگردید زود
حوض دیگر جو که سیرابت کند — یا علاج جوع بی‌تابت کند
هست این از شیعهٔ آل رسول — آن که غیری را نمیدارد قبول
هست اول رایتی ازکافری — رایت فرعون و قوم سامری
و آن دوم که هست پیشاهنگ او — مرد نادان و لئیم و تیره‌رو
و آن دیگر از سگ روباه‌باز — آن که از وی (شد)در هر ظلم باز
چارم آن کفتار پیر بد نهاد — یارب اندر خاك آرامش مباد
دانم اندر دوزخند آن چار کس — برنیایند از ته آن یک نفس
رایت پنجم ز شیر حق علی است — کز فروغش‌صبح صادق منجلی‌است
آن که همدوش است فردابارسول — رایت حمدش به صد عز و قبول
خلد در فرمان آن عالی جناب — آتش از بیم جلالش گشته آب
اوست برحق پیشوای خاص وعام — شیعه‌اش ساغرکش ازکوثر مدام
بر رسول آمد چنین وحی از اله — ترس بر دل تو مده‌ای شیعه راه
حمیری گوید ز جان مدح شما — گر کنندش بند بند از هم جدا

اقدم علی شرحها تلویحین التلویح الاول فی نبذ من احوال الناظم... و هذا اوان الشروع فی المقصود قال ... لام عمر باللوی مربع ... طامسة اعلامها بلقع

پایان: و هذا آخر ما اردنا ایراده فی شرح القصیده ... و کان ذلک فی سنه الف و مائه و خمس عشره فی بلدة اصفهان ... والسلام علی من اتبع الهدی ... تم بیداقل الطلاب محمد باقر بن محمدعلی الاصفهانی فی النجف الاشرف ... سنه ۱۲۷۸ . در حاشیه این صفحه آخر شعری با مضمون معامله با دنیا به زبان عربی با ترجمه آن به فارسی از ابواب الجنان به قلم کاتب نقل شده است.

۳ - اربعین حدیث (گ ۱۵۶ ب - ۱۶۸ الف)

از محیی الدین ابو حامد محمد بن عبدالله بن علی بن زهره حلبی حسینی از اعلام شیعه متولد در وسط قرن ۶. وی از عم خود ابوالمکارم بن زهره (صاحب غنیة النزوع) و ابن ادریس روایت دارد. این اربعین حدیث در موضوع حقوق اخوان ووظائف انسان دررابطه باهم کیشان است.

این رساله با تحقیق استاد نبیل رضا علوان براساس نسخه‌ای از قرن ۸ ، محفوظ در کتابخانه ملک تهران وبامقایسه با ۲ نسخه دیگر از قرن ۱۳ و ۱۴ (نخست ازکتابخانه مرعشی و دیگری ازکتابخانه آستان قدس رضوی) با اشراف مؤسسه آل البیت در ۱۴۰۵ ه.ق به چاپ رسیده است. رجوع شود به مقدمه مبسوط آن و نیز به ذریعه ۱ : ۴۲۶

آغاز: بسمله اما بعد حمدالله سبحانه علی سابغ آلائه ... فان جماعة من اهل الایمان ... تذاکروا حقوق الاخوان

پایان: الاربعون و بهذا الاسناد عن ... السلمی ... قال سئل جعفر بن محمد (ع) عن العتره ... و اذی مکفوف تمت الاحادیث الاربعون والحمدلله رب العالمین

۶۶۶ : دفتریست به خط نسخ با دو قلم. شرح قصیده حمیری (شمارهٔ ۲) به قلم محمد باقربن محمد علی اصفهانی و مورخ ۱۲۷۸ است و بقیه از همین قرن است با قلمهای دیگر.

بر پشت برگ نخست شمارهٔ ۳ نوشته «کتاب اربعین ابن زهره به جهت صاحبی ام لامیرزا محمد تقی یزدی است.» بر پشت برگ اول دفتر فهرست مندرجات (اسامی رساله های موجود در مجموعه) نوشته است.عناوین : شنگرف.

قطع : وزیری ۱۵×۲۱ ج : تیماجی قرمز. تعداد برگها : ۱۶۷. سطور هر صفحه : ۱۹ و ۲۲. کاغذ : فرنگی آهار مهره شده نباتی رنگ. شماره ثبت : ۳۱۳۷۱.

تذکر

در پایان این مجلد فهرست دو پیوست می‌افزاید :

۱ـ معرفی دفتر شماره ۳۷۹ مجموعهٔ طباطبائی که از آوردن آن در ردیف خویش غفلت شده بود، در اینجا باعنوان پیوست اول به معرفی آن می‌پردازد.

۲ـ فهرست الفبائی اعلام مؤلفین، کاتبان و کتابهای معرفی شده به صورت درهمکرد بانشان دادن نام کتابها و مؤلفان و کاتبان نسخه‌ها .

مجموعه شامل ۹ رساله درپزشکی وعلوم غریبه وادب : (فارسی و عربی)

۱ — صورت مجلس عقد نکاح (گ ۱) (فارسی)

صورت مجلس عقد است برای نمونه و دستور قباله نویسی.

آغاز : صورت مجلس عقد چنین است : هوالمؤلف بین‌القلوب‌الحمدلله‌الذی احل‌النکاح

۲ — زشت و زیبا (گ ۱ ب - ٤ الف) (فارسی)

زشت و زیبا کلام منظومی است که مصراع نخست مفهوم ناصواب یا هجوآمیز دارد و در مصراع دوم‌آن مضمونی دگرگون و تکمیل می‌گردد. گاه این منظومه مخمس و مسدس نیز هست. نسخه حاضر چند قصیده است که این نکته در آنها بکار گرفته شده. اینک بیت نخست قصیده اول :

آغاز : خواهم که هر زمان کنمت بی‌سر و صدا   ای ماه من بگوشهٔ تنها تو را دعا

۳ — بحر طویل در مدح حضرت‌مولی علی (گ ٥ ب - ۷ ب) (فارسی)

آغاز : نعمت‌شه کونین رسول عربی مدح علی‌گو که بود شیر خدا و ولی حضرت یکتا. بود روز غزا همچو غضنفر بزند گردن کافر به کرم نیز دهد اشتر پرزر به گدا.

پایان : دگر از حرمت آن شافع فردای قیامت که گناهان همه شیعه یک رنگ علی را به سر لطف ببخشا بتمامی زسفید و زسیه پیر و جوان و زن و مرد و غنی و مفلس و هم شاه وگدا را

٤ — اسامی و القاب ۱٤ معصوم‌علیهم‌السلام (گ ۸ الف - ۱۰ ب) (فارسی)

متنی است با ترجمه عامیانه و باید ترجمه از قرن ۱۳ باشد.

آغاز : بسمله در بیان نامهای سامی و القابهای گرامی وکنیت همایون حضرتان امامان

پایان : این چند کلمات شریفه و فقرات بلیغه را از الفاظ عربی ...در آورده تا هرکس سوادجزئی داشته باشد از اسامی مترجمه و متبرکه ... معلوم خواهد نمود. والسلام‌علیکم

٥ — خواص پزشکی چند دارو (گ ١١ الف - ١٢ ب) (فارسی)

شاید قسمتی از یک کتاب پزشکی (ازکتابهای متأخرین) باشد.

آغاز: جهت آزار کژدم اصل سوسن یک درم

پایان موجود: و دیگر عقرب یا دلبند گزیده را بدهند نافع باشد و از منافع وی دیگر آنست ...

٦ — مسمط وحشی بافقی (گ ١٣ ب - ١٥ ب) (فارسی)

آغاز: ای گل تازه که بوئی زوفانیست ترا حذر از سرزنش خار جفا نیست ترا

٧ — معراج نامه، بحر طویل. (گ ١٥ ب - ١٨ ب) (فارسی)

از ملامؤمن‌عطار. این اثر دارای چند بند است و در نسخه حاضر تا قسمتهایی از بند چهارم است و هیچ عنوان ندارد جز نام شاعر. از عطار تونی مثنوی معراج‌نامه دردست است و به‌نام عطار نیشابوری به چاپ نیز رسیده است و لیکن به نام بحر طویل در معراج از عطار تونی درهیچ تذکره و یا فهرست نسخه های خطی نشانی ندیدم.

آغاز: من کلام ملامؤمن عطار، طوطی‌خوش سخن منطقی ناطقه گویاست‌به‌تمجید کریمی که سر زلف عروسان سخن را کند او شانه اشعار پریشان و سر کاکل خوبان چمن را کند از سبحهٔ اشعار نمایان و زآثار بدیع قلمش طرفه دلیلست که سر لوح ...

در بند چهارم ... به امر ملک قادر باری چه دو ثلث از شب تاری بگذشت آمد از این غرفه مینا به در حجره آن سید و سالار صدای پرجبریل به یک دست سر مرکب صرصر ... برق یراقی به دلش کبک خرامی به بدن نقره خامی به صفا ماه تمامی ... معنبر خط و خالی ومرصع دم و یالی و مقوس پرو بالی به دو زانوی ادب بر در آن حجره براق آمد و جبریل بزد حلقه بر آن درکه سلام من بیچاره مسکین به سر سرور خلقان جهان احمد مرسل، صلواتی زجناب احدیت به تو آورده‌ام ای ساقی است قدسی بر سر عالم نه و بر خیزکه سکان سماوات همه منتظر مقدمت ایستاده

پایان موجود: و سلطان رسل آمد از این غرفه مینا به در حجره چه فارغ زعبادات شد آمد به درون شیر خدا صاحب شمشیر دو سر خواجه قنبر سرمردان،علی عالی اعلاء که مبارك (کلمه آخر نشانی کلمه نخستین صفحه بعد است).

۸ — عبرت نامه ـ مثنوی (گ ۱۹ الف ـ ۲۷ الف) (فارسی)

از فتحعلی خان صبا کاشانی ملك‌الشعراء عهد فتح علی شاه قاجار (م - ۱۲۳۸) . مثنویست در مدح آمیخته به مطایبه و هجو برخی از سران دربار قاجار و وقایع زمان. چند عنوان خطاب به صدراعظم میرزا شفیع و در هجواوست.

فهرست ۳(چاپ ۲) : ۲٦۰و(چاپ‌اول):۳۳۲، ۸ : ۲٤ و ۱۰٤ و ۱۵٦ و ۱۷۹ : ۲۱ منزوی ٤ : ۳۰۰۰ و ۳۰۰۱ این مثنوی تمام صفحات را پر کرده و اشعار در حاشیه نیزنگاشته شده. در فاصله بین سطور معانی برخی از واژه‌ها را نوشته‌اند.

آغاز: دیباجهٔ این خجسته دیبا پیرایهٔ این پرند زیبا
نام ملك‌الملوك اعظـم آرایش چار بالش جم ..

پایان: تمت‌الهجویات من کلام‌افصح الفصحاء فتح علی خان ملك‌الشعراءدر وسط این مثنوی در دو صفحه نامه دوستانه گلایه‌آمیزی بدون عنوان و امضاء و نشان با قلم دیگرنوشته شده است.

۹ — معرفةالواح و طلسمات (گ ۲۸ ب ـ ۳۲ الف) (عربی)

چند فصل است ازکتابی در معرفة اشکال الواح و اوفاق در این بخش دو فصل است : در معرفة وفق و ذکر بخورات

آغاز: فصل فی معرفةالوفق المثلث و هو خاتم ابی‌حامد الغزالی وهو حا ولجمیع الاعمال من‌المحبه ... و ما یشابهها

۳۷۹ : دفتریست به قلم نستعلیق متوسط قرن ۱۳.

در پایان دفتر بر چند برگ یادداشتهای مختلف دربارهٔ کیمیا و غیره هست جلیل

طباطبائی متخلص به فرهی نیز در اول و آخر دفتر چند بیت خود را با مداد نوشته است.(۱)

قطع: رقعی ۱۰/۵×۱۶/۸ ج : تیماجی قرمز یک‌لا. تعداد برگها با برگهای اضافی وسط و آخر ۳۶. سطور هر صفحه مختلف. کاغذ فرنگی آبی رنگ، متوسط. شماره ثبت : ۳۱۰۸۶.

---

۱ — در اول دفتر ۳ بیت است که اولش این بیت است :

شرح غم هجران تو گفتن مشکل وین راز درون دل نهفتن مشکل

در پایان نیز چند بیت از غزلیست و از آن جمله که خوانده می‌شود :

صبرم ازروی تو طاق‌است به‌ابروت‌قسم به پریشانی و آشفتگی روت قسم

خونم از دیده روانست زبی تابی دل به دل‌آزاری مژگان جفا جوت قسم

ذیل آن نوشته : «در محرم ۱۳۳۷ به رشته نظم درآمد.»

فهرست اسامی کتابهای
معرفی شده در این مجموعه

آ

ا

ب

پ

ت

۱— در نسخه دیگر— موجود در این کتابخانه ـ نام فیض در دیباجه ودرجای‌مؤلف آمده است .

ث

ج

چ

ح

خ

د

ذ

ر

ز

س

ش

ص

ض

ط

ظ

ع

غ

ف

ق

ک

گ

ل

م

ن

و

فهرست الفبائی نام مؤلفان و کاتبان
نسخه‌های معرفی شده
در این مجموعه

به همراه اسامی کتابها و جایهایی

که به‌مناسبتی آورده شده است

آ

ا

ب

پ

ت

ث

ج

چ

ح

خ

د

ذ

ر

ز

س

ش

ص

ض

ط

ظ

ع

غ

ف

ق

ک

ل

م

ن

و

ه

ی

CATALOGUE OF IRANIAN PARLIAMENT LIBRARY

MANUSCRIPTS

VOL (22)

COLLECTION OF MOHAMMAD SADEGH TABATABAI

BY

ABDOLHOSSEIN HAERI

TEHRAN

IRANIAN MAJLES LIBRARY AND DOCUMENTATION CENTER

(IMALDOC)

1996

CATALOGUE OF IRANIAN PARLIAMENT LIBRARY

MANUSCRIPTS

VOL (22)

COLLECTION OF MOHAMMAD SADEGH TABATABAI

BY

ABDOLHOSSEIN HAERI

TEHRAN

IRANIAN MAJLES LIBRARY AND DOCUMENTATION CENTER

(IMALDOC)

1996

کتب

خطی و چاپی

فهرست
کتابخانهٔ مجلس شورای ملّی

کتب

اهدائی : رهی معیری

تالیف : فخری راستکار

شرح حال ونقد شعر رهی از : تقی تفضلی

جلد هیجدهم

تهران ـ ۱۳۴۸

چاپخانه‌مجلس شورای‌ملی